ЦЯЛОТО КРАЛСКО ВОЙНСТВО

Робърт Пен Уорън

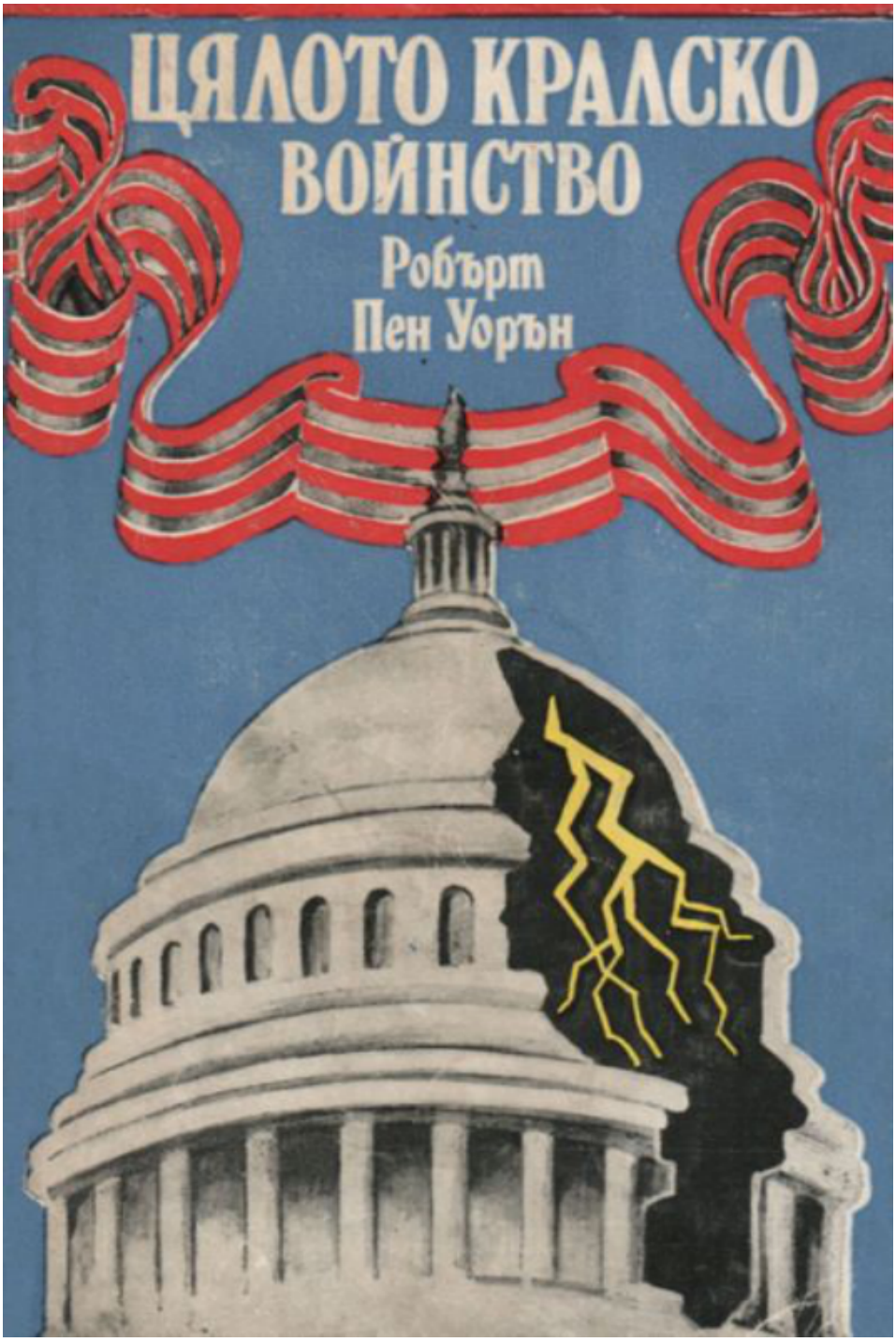

Робърт Пен Уорън

Цялото кралско войнство

Глава първа

Град Мейсън

Дотам се стига по шосе 58, което води на североизток от града, шосе хубаво и ново. Поне беше ново в онзи ден, когато ние минахме по него. Гледаш шосето напред, опънато като конец по протежение на много и много мили, и то лети срещу теб с черната линия по средата, която лъщи като разтопен катран върху бялото бетонно платно, а над това бяло платно трепти мараня, тъй че виждаш ясно само черната линия, която лети и лети срещу теб под свистенето на гумите, и ако не откъснеш поглед от нея, ако не поемеш дълбоко дъх няколко пъти и не се плеснеш здравата по врата, ще изпаднеш в унес и ще се стреснеш едва тогава, когато дясното предно колело увисне над канавката — ще се стреснеш и ще се опиташ да върнеш колата на бетонното платно, но няма да можеш, защото то е високо като тротоар, и когато колата вече излита от него, може би ще посегнеш да изключиш запалването. Но няма да успееш, разбира се. А после негърът, който прекопава памук на една миля от шосето, ще вдигне глава, ще види тънкия стълб черен дим, виещ се над отровно-жлъчнозелената памучна плантация, нагоре към убийствената метална синева на нажеженото небе, ще вдигне глава и ще каже: „Господи, помилуй, още един се пречука.“ И негърът на съседния ред ще откликне: „Господи, помилуй“, а първият ще се подсмихне и мотиката отново ще се вдигне, проблясвайки на слънцето като хелиограф. А след няколко дни момчетата от пътното ще маркират това място, като забият в черната пръст край бетона железен прът с метален квадрат на него, метален квадрат, боядисан бяло, а върху бялото — череп и кръстосани кости, изписани с черно. По-късно над треволяка ще израсне бръшлян и ще се увие около железния прът.

Но ако се сепнеш навреме и не излетиш от шосето, ще продължиш да се носиш напред в маранята и сегиз-тогиз от тази мараня ще изскача насреща ти някоя кола и ще профучава край теб с такъв шум, сякаш самият господ-бог събаря с голи ръце ламаринен покрив. Далеч напред, на хоризонта, където памучните плантации преливат в бялото небе, бетонът ще лъщи и проблясва, сякаш шосето е заляно с вода. И ти ще се носиш натам, а то все ще бяга пред теб, това светло мокро петно, недостижимо като мираж. И край тебе ще прелитат малките

бели метални квадрати с череп и кръстосани кости. Защото това е край, в който векът на двигателя с вътрешно горене отдавна е встъпил в правата си. В който всяко момче е Барни Олдфийлд, а момичетата носят муселин, батиста и везмо, но не и гащи — поради климата, — и имат гладки личица, пред които сърцето ти тръпне, а когато се возят в автомобил и насрещният вятър вдига косите им от слепоочията, там виждаш да се гушат светли капчици пот; момичетата седят дълбоко в седалките, превили тесните гръбчета, с високо вдигнати и малко разтворени колене, та да им вее хлад от вентилатора на двигателя — ако това изобщо може да се нарече хлад, в който миризмата на бензин, на прегрети спирачки и евтино уиски е по-сладка от най-сладкото благоухание. В който осемцилиндровите зверове режат с рев завоите по червените хълмове и пръскат чакъла като вода, а когато слязат в равнината и стъпят на новото шосе — бог да е на помощ на пътниците.

Напред и напред по шосе 58 и ето че пейзажът се променя. Няма я вече равнината с големите памучни плантации, няма ги дъбовете около онази голяма къща, нито белосаните колиби, досущ еднакви, наредени край плантациите, чийто памук расте до самия им праг, на който седи малко негърче и смучейки палец, гледа минаващите коли. Сега всичко това е останало назад. Сега наоколо се виждат само червени хълмове, къпини край оградите, дъбаци по долчините и тук-таме млади борови горички, ако не са ги палили, за да отворят пасище за овцете, а ако са ги палили, стърчат черни дънери. Памучни посеви има само по склоновете на хълмовете, просечени от оврази. Листата на царевицата са вече пожълтели и клюмнали.

Някога по тия места е имало големи борови гори, но те отдавна са изсечени. Дошли ония типове тук и построили дъскорезници, прокарали теснолинейка, сковали лавки за продажба на кредит и започнали да плащат по долар на ден и тогава зарад този долар из гората плъпнал народ, заприиждал народ бог знае откъде, заприиждал с каруци, натоварени със скринове и кревати — на дъното сгушени четири-пет дечурлига, а друго бозае от гърдата на съсухрената вече майка, свила се на седалката с шапчица на глава и пожълтели от енфието венци. Трионите запели тънко-тънко, лавкаджията започнал да мери меласа и солена сланина и да пише вересиите в голямата книга и така доларът на северняка и овчедушието на южняка се заели да лекуват дружно раните от четиригодишната братоубийствена разпра и всичко вървяло по мед и масло. Докато един хубав ден се оказало, че няма вече борови гори. Тогава вдигнали дъскорезниците. Трасето на теснолинейката обрасло с трева. Народът разковал лавките и отмъкнал

дървения материал за огрев. Нямало вече по долар на ден. Началствата се разотишли с брилянтени пръстени на ръцете и скъпи черни костюми на гърба. Но мнозина от този народ останали тук — да гледат как дърветата се врязват все по-дълбоко в червената глина. А част от тези мнозина със своите потомци и наследници се заселили в Мейсън — има-няма четири хиляди души.

Когато влизаш в града по шосе 58, минаваш покрай маганджийницата, електростанцията и редицата негърски колиби, пресичаш с друсване железопътната линия и продължаваш по улица, застроена с варосани някога къщички с безвкусна, сладникава резба по стрехите над верандите и с ламаринени покриви; листата на дърветата в дворовете им са клюмнали неподвижни от жегата, но в това мъртвило внасят живот мухите, чието бръмчене долита до слуха ти над приглушения шепот на колата с осемдесет конски сили и висящи клапани (или каквато е там), която сега се мъкне с четиридесет мили в час.

В такова състояние намерих Мейсън, когато бях там последния път — близо преди три години, през лятото на 1936 г. Аз бях в първата кола, в кадилака, заедно с Шефа, с господин Дъфи, съпругата и сина на Шефа и Захарчо. Във втората кола, която бе лишена от дискретната елегантност на нашата, напомняща кръстоска между катафалка и презокеански параход, но все пак не би ви накарала да се червите на паркинга пред местния клуб, се намираха репортьорите, един фотограф и Сади Бърк, шефската секретарка, чиято задача бе да следи те да са достатъчно трезви за да могат да си гледат работата.

На волана на кадилака беше Захарчо и да го наблюдаваш, беше истинско удоволствие. Или по-точно, щеше да бъде истинско удоволствие, ако човек би могъл да се откъсне от мисълта какво ще представляват тези два тона скъпа машинария след две-три преобръщания при скорост осемдесет мили и да съсредоточи изцяло вниманието си върху координацията на движенията, сатанинския хумор и светкавичната пресметливост, които демонстрираше Захарчо, когато задминаваше каруца със сено при идваща насреща цистерна и се провря през тясната пролука между двете по такъв начин, че хвърли в ужас водача на цистерната и обърса сополите на мулето. Но Шефа умираше за такова нещо. Той винаги седеше отпред и поглеждаше ту скоростомера, ту шосето и дори се ухили на Захарчо, когато колата профуча между муцуната на мулето и цистерната. В такива случаи главата на Захарчо потрепваше както винаги, когато в гърлото му се натрупваха думи, а не можеха да излязат.

— К-к-к-к… — задавяше се той и от устата му хвърчаха слюнки като от пръскачка. — К-к-к-к-коп-лето, н-н-не м-м-ме — тук вече той опръсква цялото предно стъкло, — н-н-не м-м-ме ли в-в-вижда!

Захарчо не можеше да говори, но умееше да се изразява, когато натискаше педала за газта. Той не би могъл да спечели един колежански диспут, пък и едва ли някой би се заел да спори с него. Във всеки случай не и човек, който го познава и е виждал как борави със своя автоматичен 9,65 милиметров, който неизменно стърчеше под лявата му мишница като някакъв тумор.

Вие положително сте помислили от името, че Захарчо е негър. Но не. Той беше ирландец, и то от дребосъците. На ръст бе едва пет фута и два инча и вече оплешивяваше, въпреки че нямаше повече от двайсет и седем-осем години. Винаги носеше червени вратовръзки, а под вратовръзката и ризата — католически медальон на верижка и аз се надявах от дън душа, че на него е изобразен свети Христофор и че свети Христофор няма да ни остави. Фамилното му име беше О'Шийн, но му викаха Захарчо, защото много обичаше захар. Влезеше ли в ресторант, прибираше всичката захар от купичката. Джобовете му вечно бяха натъпкани с бучки захар и когато извадеше някоя бучка, за да я лапне, по нея се виждаше полепнал сив мъх, какъвто се образува в джобовете, и ситен тютюн, изръсил се от цигарите. Хвърляше бучката през барикадата на ситните си криви черни зъби и когато започваше да я смуче, сухите му ирландски бузи хлътваха навътре и той заприличваше на измършавял Леприкон — прословутото старо джудже от ирландския фолклор.

Шефа седеше отпред при Захарчо и току поглеждаше скоростомера, а до него седеше Том, неговото момче. Том беше тогава осемнайсет или деветнайсетгодишен — не помня точно, — но изглеждаше по-голям. Не беше много висок, но имаше вече съвсем мъжко телосложение и главата му стоеше на раменете по мъжки, а не стърчеше напред на тънка шия, както бива при такива младоци. Още в училище си беше спечелил слава като играч на ръгби, а предишната есен беше станал звездата в отбора на първокурсниците от университета в нашия щат. За него писаха вестниците, и то с основание. Той знаеше, че е добър. Знаеше, че е знаменитост и това проличаваше веднага — достатъчно бе да погледнеш гладкото му, красиво, загоряло лице и долната челюст, която хладно и отмерено се справяше с дъвката, сините му очи, които през притворените мигли хладно и отмерено се справяха с всеки пред тях, че и с целия този противен свят. Но тогава той седеше отпред до Уили Старк — така се

казваше Шефа — и аз не виждах лицето му. Помня само, че си помислих колко много прилича на баща си по формата и стоежа на главата.

Госпожа Старк — Луси Старк, жената на Шефа, — Тайни Дъфи и аз седяхме отзад — Луси Старк между нас двамата. Едва ли може да се каже, че бяхме много весела компания. Първо, жегата не предразполагаше към разговор, та дори и най-лековат. Второ, моето внимание беше насочено главно към цистерните и каруците със сено. И трето, Дъфи и Луси Старк по начало не се разбираха много. И тъй тя седеше между Дъфи и мен, потънала в собствените си мисли. Предполагам, че имаше за какво да мисли. Ако не друго, би могла да си мисли колко вода е изтекла от времето, когато постъпи като учителка в Мейсън и се омъжи за червенобузото селско момче с големи, тежки ръце и с тъмнокестеняв перчем, който все падаше на челото му (можете да погледнете сватбената снимка — една от хилядите снимки на Уили, поместени във вестниците), с поглед, в който се четеше кучешка преданост и възхищение, когато спираше на нея. Да, имаше над какво да мисли Луси Старк в летящия кадилак, защото много промени бяха настъпили от онова време насам.

По улицата с бели някога къщи излязохме на площада. Беше събота следобед и на площада се тълпеше народ. Около затревената площ бяха плътно наредени каруци и кошове, а посред нея стърчеше сградата на съда — червеникава четвъртита постройка, изполющена от дъждовете и ветровете, която се нуждаеше от боядисване, защото бе строена още преди гражданската война. Сградата имаше малка четвъртита кула с часовник от всяка страна, но при по-внимателно вглеждане ставаше ясно, че часовниците не са истински. Те просто бяха нарисувани и всички показваха пет часа, а не осем и седемнайсет, както показват обикновено големите часовници, изписани пред закъсали бижутерийни магазини. В навалицата, дошла да продава и пазарува, Захарчо намали, натисна здраво клаксона, после главата му взе да потръпва.

— К-к-к-коп-лета! — разхвърчаха се слюнките му.

Спряхме пред аптеката[1] и малкият Том, а след него и Шефа скочиха от колата, преди Захарчо да успее да им отвори вратата. Аз слязох и подадох ръка на Луси Старк, която можа да се отърси достатъчно от жегата и размишленията, за да каже „благодаря“. Тя се спря за миг на тротоара и приглади полата си около ханша, който несъмнено се беше поналял след ония дни, когато бе покорила сърцето на фермерския син Уили Старк.

После от кадилака се стовари господин Дъфи и всички се насочихме към аптеката: Шефа отвори вратата, пропусна пред себе си Луси Старк, след нея влезе той, а подир него се източихме и ние. Вътре беше пълно с народ: мъже с комбинезони се бяха строили покрай бара за разхладителни напитки, жени се въртяха пред щанда с лъскави боклуци, дечурлига, стиснали в една ръка полата на майка си, а в другата фунийка сладолед, гледаха над мокрите си носове света на възрастните с ококорени очи, напомнящи цветни порцеланови топчета. Шефа, с шапка в ръка и влажен кичур коса, паднал на челото, зае скромно ред на опашката пред бара. Той постоя така може би минута, после едно от момичетата, което вадеше сладолед, го забеляза, облещи се, сякаш й се бяха скъсали жартиерите в черква, изтърва лъжицата и се отправи към задната част на аптеката, изпъвайки до пръсване с бедрата си зелената престилка.

След миг от задното помещение излетя някакво дребно плешиво човече с бяло сако, което плачеше за пране, хвърли се сред навалицата и като махаше с ръка и блъскаше хората, закрещя:

— Та това е Уили!

Човечето се спусна към Шефа. Шефа попристъпи насреща му и човечето с бялото сако сграбчи като удавник ръката на Уили. Не, това не беше обикновено ръкостискане. Човечето просто увисна на ръката на Уили и като се тресеше цяло, гъргореше свещената дума *„Уили“*. После, когато този пристъп отмина, плешивият се обърна към тълпата, която стоеше на почтено разстояние, и обяви:

— Боже мой, хора, та това е Уили!

Представянето беше излишно. Достатъчно бе човек да хвърли поглед на лицата наоколо, за да разбере, че ако някой гражданин над тригодишна възраст не познава този плещест човек с лек летен костюм, той трябва да е малоумен. Ако не друго, този гражданин би могъл поне да вдигне поглед към големия портрет там горе над бара, портрет, увеличен шест пъти над естествения размер, за да види същото лице, същите големи очи, само че на снимката те бяха някак сънни и вглъбени (сега очите на човека с летния костюм нямаха това изражение, но аз го бях виждал), същите торбички под очите и малко отпуснатата гуша, същите месести, но не отпуснати устни, които, ако се вгледате, лежаха една върху друга като две тухли, и същия кичур коса, паднал над невисокото възгловато чело. Под портрета бе написано в кавички: *„Душата на народа — това е моята наука“*. И подпис: *„Уили Старк“*. Бях виждал тази снимка на хиляди места — от игрални домове до палати.

Някой от множеството извика:

— Здравей, Уили!

Шефа вдигна ръка и махна за поздрав на незнайния почитател. После Шефа зърна на другия край на бара един висок, мършав маларичен тип, обут в джинси, с лице като щавена кожа, като сушено еленово месо, на което висяха мустаци — лице, каквото може да се види само по снимки на кавалеристите на генерал Форест. Шефа се насочи към него с протегната ръка, но Кожената муцуна не реагира. Протритите му кундури почти незабележимо пошавнаха на плочките, адамовата му ябълка помръдна веднъж-дваж и само очите на това лице, което наподобяваше старо, захвърлено на двора седло, гледаха в очакване, но когато Шефа се приближи, ръката на Кожената муцуна се сгъна в лакътя така, сякаш не беше негова, а живееше самостоятелен живот, и Шефа я пое.

— Как я караш, Маласия? — попита Шефа.

Адамовата ябълка подскочи няколко пъти, Шефа разтърси ръката, която висеше като ничия, и тогава Кожената муцуна отвърна:

— Бутаме някак.

— Как е момчето ти? — попита Шефа.

— Не е в ред — рече Кожената муцуна.

— Да не е болно?

— Не — разприказва се Кожената муцуна, — окошариха го.

— Боже мой! — възкликна Шефа. — Какво правят тия хора, да хвърлят такива добри момчета в затвора?

— Добро момче е — съгласи се Кожената муцуна. — И боят си беше съвсем честен, но сина нещо нема̀ късмет.

— Какво говориш?

— Всичко си беше честно и почтено, но сина нема̀ късмет. Наръга момчето, а то взе, че хвърли петалата.

— И тая не е лесна — каза Шефа. — Съдиха ли го?

— Още не.

— И тая не е лесна — повтори Шефа.

— Не се жалвам — каза Кожената муцуна. — Всичко си беше честно и почтено.

— Радвам се, че те видях — каза Шефа. — Кажи на момчето да не се отчайва, само горе главата.

— И той не се жалва — каза Кожената муцуна.

Шефа понечи да се върне към нас, които, след стотиците мили в тая горещина, гледахме кранчетата за разхладителни напитки като някакъв мираж, но Кожената муцуна се сети нещо:

— Уили.

— Какво има?

— Твоят портрет — каза Кожената муцуна и изви глава, та вратът му изпука, към увеличения шест пъти образ над бара, — твоят портрет не го бива, Уили.

— Вярно е — каза Шефа и взе да се взира в портрета с примижали очи и наклонена глава, — но и аз не изглеждах по-добре, когато ме снимаха. Приличах на холеричен. Опитай се да научиш на ум и разум тия законодатели, да видиш на какво ще замязаш — като че си прекарал лятна дизентерия.

— Научи ги, Уили, научи ги на ум и разум! — изкрещя някой от навалицата, която растеше, защото от улицата напираше още народ.

— Ще ги науча — обеща Уили и се обърна към човечето с бялото сако: — За бога, Док, дай ни кока.

Док едва не получи сърдечен разрив, докато мина от вътрешната страна на бара. Полите на бялото му сако се развяха във въздуха, когато взе завоя в края и разбута момичетата в маруленозелени престилки, за да налее коката. Той приготви първата и я подаде на Шефа, който я поднесе на жена си. После започна да налива втората, като повтаряше:

— Това е от нас, Уили, това е от нас!

Шефа взе втората чаша за себе си, а Док продължаваше да налива, повтаряйки:

— Това е от нас, Уили, това е от нас!

Той наливаше и наливаше, докато наля пет чаши повече от необходимото.

В това време тълпата навън се бе умножила чак до средата на улицата. Най-първите бяха залепили носове на стъклената врата, за да видят какво става в полутъмното помещение.

— Реч, Уили, искаме реч! — крещяха отвън.

— Боже мой! — обърна се Шефа към Док, който се беше хванал за едно от никелираните кранчета на бара и проследяваше с поглед всяка капка кока-кола, изчезваща в гърлото на Шефа. — Боже мой — повтори Шефа, — та аз не съм дошъл тук речи да държа. Дойдох да навестя стария.

— Реч, Уили, искаме реч! — крещяха на улицата.

Шефа остави чашата на мраморната плоча.

— Това е от нас — повтори пресипнало Док, изнемогнал от неудържимия си възторг.

— Благодаря, Док — каза Шефа. Той тръгна към вратата, но пак се

обърна към Док: — Ти по-добре стой тук и гледай да продадеш повече аспирин. Иначе ще фалираш с тия черпни.

След това се промъкна през вратата, тълпата отстъпи и ние се изнизахме след него.

Господин Дъфи застигна Шефа и го попита дали смята да държи реч, но той дори не го и погледна. Продължи да крачи бавно и уверено по улицата, право през тълпата, сякаш тя не съществуваше. Пред него гората от червени продълговати лица с пламнали, напрегнати погледи се люшваше безшумно назад. Той пореше тълпата, а ние го следвахме по килватера — и тези, които пристигнахме с кадилака, и онези от втората кола. След нас тълпата се сключваше отново.

Шефа вървеше право напред с леко отпусната глава — като човек, който е излязъл да се поразходи сам и си мисли за нещо. Носеше шапката си в ръка и косата му падаше на челото. Знаех, че косата му е паднала на челото, защото го видях как един-два пъти тръсна глава като буен разюздан кон — винаги правеше така, когато се разхождаше сам и косата му падаше над очите.

Той прекоси улицата, мина право през зелената площ и се изкачи на стъпалата пред съда. Никой не го последва по стъпалата. На горната площадка той се обърна бавно към тълпата. И просто се загледа в нея, като попримигваше с големите си очи, сякаш току-що бе излязъл от тъмното преддверие на съда и се мъчеше да свикне със светлината. Стоеше и примигваше с паднала на челото коса и две тъмни потни петна под мишниците. После тръсна глава, очите му изведнъж се облещиха широко, въпреки че слънцето биеше право в лицето му, и в тях затрептя познатият пламък.

„Ето, пак започва“ — помислих си аз.

Винаги ставаше така: очите му изведнъж се облещват широко, като че вътре в него става нещо, и после в тях се появява този пламък. И тогава разбираш, че в него наистина става нещо и си казваш: *ето, пак започва*. Да, така ставаше винаги. Очите се облещват и пламват и ти усещаш някаква студенина под лъжичката, сякаш някой със студена ръка в студена гумена ръкавица е сграбчил нещо в мрака, който цари вътре в теб. Така става, когато се прибереш в къщи по късна доба и видиш под вратата да се жълтее крайчецът на телеграма: навеждаш се, вземаш я, но не смееш да я отвориш веднага. И докато стоиш в антрето с телеграмата в ръка, усещаш върху себе си нечий поглед, някакво огромно око, което отдалеч пронизва пространството и мрака, и през стени и къщи, през палтото ти, жилетката и кожата наднича в теб и вижда как си се сгушил вътре в самия себе си, в мрака, който цари в

самия теб, като някакъв слузест, злощастен зародиш, от който не можеш се отърва. Окото знае какво съдържа телеграмата и чака да я отвориш, за да узнаеш и ти. Но слузестият злощастен зародиш — а това си ти, — скрит в мрака, който цари в теб, вдига тъжното си личице и слепите си очи, потръпва от студ вътре в теб и не иска да знае какво съдържа телеграмата. Той предпочита да лежи в мрака, да не знае и да се стопли от своето незнание. Целта на човека е знанието, но той не знае едно. Ще го спаси ли това знание, или ще го погуби. Той неизбежно ще загине, но няма да узнае какво го е погубило — дали знанието, което е овладял, или знанието, което му е липсвало и което би го спасило, ако беше го овладял. И ето, усещаш студенина под лъжичката и въпреки това отваряш телеграмата, не можеш да не я отвориш, защото крайната цел на човека е знанието.

Шефа стоеше неподвижно с облещени, пламнали очи, а тълпата не издаваше нито звук. Чуваше се само как някаква пощуряла и глупава юлска муха бръмчи непрестанно в листата на каталпите на площада. После и този звук замря и остана едничко очакването. Тогава Шефа пристъпи напред леко и безшумно.

— Нямам намерение да държа реч — подзе той и се усмихна. Но очите му бяха все тъй разширени и блестяха. — Не съм дошъл тук да ви държа речи. Дойдох да навестя стария и да видя дали в сушилнята е останало нещо за похапване. Ще му кажа: тате, къде са ти сушените суджуци, с които се хвалеше, къде ти е шунката, с която са хвалеше цяла зима, къде ти е…

Думи, обикновени думи, но гласът беше по-особен, минаваше през носа и излизаше монотонен и малко накъсан, както обикновено говорят в тоя край.

Обаче очите му святкаха и аз си помислих: *Може би ще започне.* Може би все още не е късно. Знае ли човек? Миг — и започва, миг — и ще се отприщи.

Но той продължаваше: „… с една дума, нямам намерение да ви държа речи“ с предишния си глас, със собствения си глас. Но дали това беше собственият му глас? И кой всъщност беше истинският му глас, кой от всички негови гласове? Просто да се чудиш.

Той продължаваше:

— Не, не съм дошъл тук, за да искам нещо от вас — дори гласовете ви за избори. В светото писание е казано: „Има три ненаситни и четири, които никога не казват: «Стига, достатъчно!» — Сега гласът му се промени. — Гробът и утробата безплодна, ненапоената земя и огънят, който никога не казва: «Стига!»“ Но Соломон би могъл да

добави тук още нещичко. Той би могъл да завърши своя списък с политика, който непрекъснато повтаря: „Дай, дай!“

Наклонил леко глава на една страна, той се полюляваше и примигваше. После се усмихна и каза:

— Ако в онези времена е имало политици, и те са щели да викат: „Дай, дай!“, както викаме ние, днешните политици. Дай, дай и не гледай, че съм негодяй. Но днес аз не съм политик. Днес съм в почивен ден. Дори не смятам да искам от вас да гласувате за мен. И да ви кажа самата божа истина, това не е и нужно. Поне засега. За мене вее още се намира местенце в онази голяма сграда с бели колони отпред, където за закуска поднасят сладолед с праскови. Е, вярно, че някои от ония разбойници там не могат да ме търпят. Знаете ли — и той се наклони напред, като че искаше да им каже някаква тайна, — може да ви се види чудно, но не мога да се сприятеля с някои хора. Колкото и да се мъча. Държа се любезно, казвам „моля“, но нищо не помага. Очевидно ще трябва да ме изтърпят още известно време. А и вие. Така че усмихвайте се и търпете. Все едно, че имате цареи. Така ли е?

Той млъкна и заоглежда тълпата, като движеше главата си бавно, сякаш спираше поглед ту на едно, ту на друго лице. После се ухили, попримигна и каза:

— Е? Какво става с вас? Да не би да си глътнахте езиците?

— Цареи на задника — извика някой от тълпата.

— Ах ти, дяволе — викна в отговор Уили, — тогава спи по корем!

Някой се изсмя.

— И благодари богу — викаше Уили, — че се е смилил над теб и от нищо и никакъв материал е направил не само задна, ами и предна част.

— Браво, Уили! — извика някой.

После тълпата избухна в смях.

Шефа вдигна дясната си ръка с обърната надолу длан на темето на главата и изчака да престанат да свиркат и да се смеят. След това продължи:

— Не, нямам намерение да искам нищо от вас. Нито гласовете ви, нито нещо друго. За това ще дойда друг път. Ако дотогава не престане да ми се услажда сладоледът с праскови в онази голяма сграда. Но аз не очаквам всички до един да гласувате за мен. Боже мой, та ако всички речете да гласувате за Уили, тогава за какво ще спорите и ще се карате? За нищо друго освен за времето, но за времето не се гласува. Не — продължи той вече с друг глас, спокоен, мек, бавен, долитащ някъде отдалеч, — днес не искам нищо от вас. Днес имам свободен ден

и съм дошъл да видя родния си дом. Понякога човек напуска дома си, нещо го тегли другаде. Нощем спи в чужди легла, чужд вятър шуми над него в дърветата. Върви по улиците и пред погледа му минават лица, но за него те са безименни. Гласовете, които чува, не са онези гласове, които звучат в ушите му още от времето, когато е напуснал дома си. Това са силни гласове. Толкова силни, че понякога за дълго заглушават гласовете, които той е отнесъл със себе си. Но настъпва за миг тишина и той отново чува предишните гласове, гласовете, които толкова отдавна е отнесъл със себе си. И разбира какво му казват те — те му казват „върни се“. Те му казват „върни се, момче“. И той се връща.

Гласът му секна. Не спадна постепенно като пред завършек, а просто секна. Само преди секунда той звучеше, дума след дума, в мъртвата тишина, легнала над площада и над тълпата пред съда, тишина, която изглеждаше още по-мъртва поради бръмченето на юлските мухи в листата на двете каталпи сред зелената площ, където се беше стълпил народът. Гласът звучеше, дума след дума, и изведнъж изчезна. Остана само бръмченето на мухите, които сякаш чегъртаха и скърцаха в мозъка ти като пружини и зъбчати колела, които, каквото и да правиш, няма да престанат да работят, докато не се износят.

Той стоя така половин минута, без да отрони дума и без да помръдне. И все едно, че не виждаше хората пред себе си. После като че изведнъж ги забеляза и им се засмя.

— И той се връща — каза засмян Шефа. — Когато намери макар половин свободен ден. И казва: здравейте, братя, как живеете? Това исках да ви кажа и аз.

С това свърши. Гледаше надолу усмихнат и извръщаше бавно глава, сякаш спираше поглед ту на едно, ту на друго лице.

После заслиза по стъпалата, като че сега излизаше от тъмното преддверие и големите разтворени врати зад него и се спускаше по стълбата сам — все едно, че нямаше никой наоколо. Той се насочи към мястото, където стоеше нашата компания — Луси Старк и останалите, — кимна ни, сякаш бяхме случайни познати, срещнати на улицата, и продължи право през тълпата, като че тя не съществуваше. Без да свалят очи от него, хората отстъпваха, за да му сторят път, а ние го следвахме по петите и тълпата се сключваше след нас.

Сега народът взе да ръкопляска и да вика. Някой изкрещя:

— Здравей, Уили!

Шефа мина през тълпата, прекоси улицата и се настани в кадилака. Ние влязохме след него, а фотографът и репортьорите се наместиха в

тяхната кола. Захарчо запали и подкара по улицата. Хората заотстъпваха, но едва-едва. По-бързо не можеха, защото беше голяма блъсканица. Движехме се между две стени от лица до самите стъкла. Лицата гледаха право в нас. Но сега те бяха отвън, а ние — вътре. Очите на млади, продълговати, розови лица или на загорели и сбръчкани лица гледаха в колата, вторачени в нас.

Захарчо натискаше непрекъснато клаксона. В гърлото му напираха думи. Устните му се размърдаха беззвучно. Виждах лицето му в огледалцето — устните му мърдаха.

— К-к-к-коп-лета! — разхвърчаха се слюнките му.

Шефа беше потънал в мислите си.

— К-к-к-коп-лета! — повтори Захарчо и пак натисна клаксона, но сега влизахме в пресечка, по която не се виждаше жива душа. Когато минахме покрай училището в покрайнините на града, вече се движехме с четиридесет мили в час.

При вида на училището си спомних за първата си среща с Уили — това беше преди около четиринайсет години, през 1922, когато той беше само касиер на Мейсънски окръг и беше дошъл в града във връзка с пускането на облигации за строежа на същото това училище. Спомних си как се запознахме в задната стая на заведението на Слейд, където Слейд продаваше подсилена с ракия бира, а ние седяхме на мраморна масичка с вити железни крака — от онези, които бяха на мода в ученическите ни години, когато в събота вечер почти всеки от нас излизаше с някоя съученичка, за да я черпи малък сладолед с банани и шоколад, и гледаше да отрие под масата коленете си с нейните, но тия вити железа все пречеха.

Бяхме четирима. Тайни Дъфи, който тогава беше почти толкова дебел, колкото и по-късно. Той не се нуждаеше от някакъв отличителен знак, за да го разбереш що за птица е. При добър вятър човек още отдалеч можеше да го подуши, че е общински търтей. Беше шкембелия и се потеше през ризата точно над токата на колана, а лицето му, мазно и тлъсто, приличаше на кравешко лайно сред пролетна ливада, но с тази разлика, че имаше цвят на тесто и по средата му цъфтеше златозъба усмивка. Беше данъчен агент и вечно носеше на тила сламената си гарсонетка с раирана лента.

После Алекс Майкъл, който беше родом от някакво забутано селище в Мейсънски окръг, но напредваше много бързо. Толкова бързо, че беше успял да стане помощник-шериф. Но не за дълго. От него не можа да излезе вече нищо, след като бе наръган в червата от някакъв наркоман — пианист в един играл дом, където Алекс

отишъл да си получи полагаемото в замяна на покровителственото си отношение към този дом. Както казах, Алекс също беше от Мейсънски окръг.

Ние с Дъфи седяхме в задната стая у Слейд и чакахме Алекс, с когото се надявах да свърша една сделчица. Аз бях вестникар, а Алекс разполагаше с някои сведения, които ми бяха нужни. Поканил го беше Дъфи, защото Дъфи ми беше приятел. Или по-точно, той знаеше, че работя във вестник „Кроникъл“, който по онова време подкрепяше Джо Харисън. Тогава Джо Харисън беше губернатор. А Дъфи — един от неговите хора.

И тъй в онази гореща утрин през юни или юли 1922 аз седях в задната стая у Слейд, очаквайки Алекс Майкъл, и слушах тишината. Моргата в полунощ е нищо в сравнение със задната стая на такова заведение сутрин, когато ти си първият посетител. Седиш и си мислиш колко задушевна беше предната вечер от изпаренията на братски тела и гърления смях на близки приятели, гледаш на пода тънките успоредни ивици влажни трици, оставени тази сутрин от старата метла на стария муден негър, и ти се струва, че си сам със Самотията и сега Тя има думата. И тъй аз седях в тишината (Дъфи беше неразговорлив сутрин, преди да е обърнал поне две-три чаши) и слушах как се разпадат тъканите ми и как жлезите, скрити в разлетите телеса на приятеля ми, тихичко изстрелват капчици пот.

Алекс дойде с някакъв човек и на мен ми стана ясно, че от нашия разговор едва ли ще излезе нещо. Моята задача беше деликатна и никак не подхождаше за чуждо ухо. Помислих си, че Алекс тъкмо затова е помъкнал със себе си своя приятел. И може би бях прав, защото Алекс обичаше да хитрува, макар и доста дилетантски. Тъй или инак, той беше довел със себе си Шефа.

Само че тогава това не беше Шефа. Поне за неопитното око на един *homme sensuel*. Метафизически погледнато, този човек беше Шефа, но аз откъде можех да знам това? Съдбата влиза най-неочаквано през вратата — на ръст близо шест фута, с доста широки плещи и възкъси нозе, с ленен костюм за седем и петдесет, чийто прекалено дълги панталони стоят начупени като хармоника над високите черни обуща, на които нищо няма да им стане, ако се почистят, с висока колосана яка като на директор на неделно училище и подарена очевидно от жената за Коледа синя раирана вратовръзка, пазена до преди идването в града в целофановата хартия заедно с коледната картичка („Честито Рождество на скъпия Уили. От неговата любеща жена“), със сива филцова шапка с петна от пот по панделката.

Така се явява съдбата, но може ли човек да знае? Влиза по петите на Алекс Майкъл, който е — по-точно беше, преди пианистът да му види сметката — висок шест фута и два инча, чудесно сложен, със скулесто, обгоряло лице, а тъмните подвижни очи неспирно подскачат насам-натам и никак не отиват на това лице и този класически торс. И тъй съдбата влиза скромно по петите на Алекс Майкъл, а той се приближава до масата с престорено властен вид.

Алекс ми стисна ръка с думите „здравей, приятелю“, тупна ме по рамото с твърдата си длан, която можеше да строши и най-костеливия орех, после поздрави почтително господин Дъфи, а оня му подаде ръка, без да става, и едва тогава се сети за своя спътник, посочи с палец назад към него и обяви:

— А това е Уили Старк, господа. От Мейсън. Ние е него бяхме съученици. Наш Уили беше книжен червей, любимец на учителите. Кажи, Уили? — И Алекс зацвили от възторг пред собствения си тънък хумор и смушка в ребрата любимеца на учителите. После, като се овладя, добави: — Той и сега е учителски любимец. Кажи, Уили, кажи!

И преди да изпадне отново в захлас и да огласи заведението с жизнерадостното цвилене на жребец, той се обърна към Дъфи и мен и поясни:

— Уили… наш Уили е женен за учителка!

На Алекс това му се виждаше чудовищно смешно. А Уили, който просто нямаше възможност да спази обичайните изисквания при запознаване, се предаде пред тази стихия и стоеше, стиснал в ръка старата сива филцова шапка с потните петна по лентата. Едрото му лице над твърдата провинциална яка не изразяваше нищо.

— Да, ами да, за учителка! — потвърди Алекс все още в захлас.

— Хм-м-м — обади се господин Дъфи, който със своя опит и такт винаги успяваше да спаси положението, — доколкото ми е известно, оная работа на учителките се намира на същото място, където е и у останалите жени. — Устните на господин Дъфи трепнаха над златните зъби, но той не издаде нито звук, защото господин Дъфи беше светски човек, човек на висота, и съвсем в неговия стил бе да пусне остроумието си и разчитайки на вътрешната му стойност, да дочака спокойно аплодисментите на публиката.

В случая Алекс осигури аплодисментите. Аз внесох своя дял във вид на усмивка, която сигурно е изглеждала мъчителна, а лицето на Уили беше безизразно.

— Бога ми, господин Дъфи, ама и вие сте една капия! — успя да изрече Алекс, след като си пое дъх. — Страшна капия! — И отново

смушка в ребрата любимеца, за да пробуди дремещото му чувство за хумор. Но понеже това не даде резултат, той още веднъж сръга приятеля си и му постави ребром въпроса: — Кажи де, господин Дъфи не е ли капия?

— Да — отвърна Уили, като премерваше господин Дъфи с най-наивен и равнодушен вид. — Да — каза той, — господин Дъфи е капия.

След това признание, направено макар и със закъснение и с малко съмнителен тон, облачето, което беше помрачило челото на господин Дъфи, се разнесе без остатък.

Уили се възползува от временното затишие, за да изпълни ритуала на запознаването, нарушен от въодушевлението на Алекс. Той прехвърли старата сива шапка в лявата си ръка, направи две крачки към масата и ми подаде десница. Толкова време беше изтекло, откак Алекс посочи с палец непознатия зад себе си и каза: „А това е Уили Старк“, щото ми се струваше, че съм познавал Уили цял живот. Затова не съобразих веднага, че той иска да си стисне ръце. Погледнах въпросително протегнатата ръка, прехвърлих недоумяващ поглед на невъзмутимото му лице, в което и сега не прочетох нищо, и пак се върнах на протегнатата ръка. В този миг изведнъж загрях и за да покажа, че и на мен не ми липсва изискаността на старата школа, отместих стола си назад, привдигнах се и поех ръката му. Тя беше доволно голяма. Отначало ми се стори малко мека, а и дланта беше доста влажна — въпреки че при определени географски ширини не можеш да виниш човека за това, — но после усетих в нея една вътрешна твърдост. Като ръка на фермерски ратай, който неотдавна е зарязал плуга, за да стане продавач в някой крайпътен дюкян. Уили разтърси три пъти ръката ми, сякаш изпомпваше вода, изрече: „Драго ми е да се запозная с вас, господин Бърдън“ по такъв начин, като че дълго бе наизустявал тази фраза, след което — мога да се закълна в това — ми намигна. Но като се вгледах в неподвижното му лице, реших, че може би само така ми се е сторило. Дванадесет години по-късно, когато въпросът „що за личност е той?“ все по-упорито ме занимаваше в редките часове на размисъл, го попитах:

— Шефе, помниш ли как се запознахме в задната стая у Слейд?

Той каза, че помни, в което нямаше нищо чудно, защото помнеше като цирков слон — и кой му е подал орех, и кой му е сипал в хобота енфие.

— А помниш ли как си стиснахме ръце? — продължих аз.

— Ъхъ — отвърна той.

— Тогава кажи, Шефе, ти намигна ли ми, или не?

— Слушай, момчето ми — каза той, като въртеше чашата с уиски, опрял прашните си, трийсетдоларови, ръчно изработени обуща на най-хубавата кувертюра, която хотел „Сейнт Риджис“ можеше да предложи. — Слушай, момчето ми — усмихна ми се той бащински над чашата, — това е загадка.

— Нима не помниш?

— Напротив, помня — отвърна той.

— Е?

— Да речем, че нещо ми е влязло в окото — каза той.

— Така си кажи, значи, нещо ти е влязло в окото.

— Ами ако не ми е влязло?

— Тогава сигурно си ми намигнал, защото си решил, че аз споделям твоето мнение за ония двамата.

— Не е изключено — съгласи се той. — За никого не е тайна, че моят съученик Алекс беше негодник. И за никого не е тайна, че Тайни Дъфи е такъв мазен и тлъст задник, какъвто няма втори.

— Дъфи е мръсно копеле — казах аз.

— Прав си — съгласи се развеселен Шефа, — но той може да бъде и полезен гражданин. Стига да знаеш как да го използуваш.

— Да, и ти сигурно смяташ, че знаеш как. Щом го направи заместник-губернатор. — (Това беше при предишния мандат на Шефа, когато Дъфи му беше помощник.)

— Разбира се — кимна Шефа, — все някой трябва да бъде заместник-губернатор.

— И няма друг, та Дъфи — казах аз.

— Дъфи, разбира се — отвърна Шефа. — Най-хубавото на Дъфи е това — и ти го знаеш, — че никой му няма вяра. Вземи човек, на когото поне от малко можеш да се довериш, пък после стой буден по цяла нощ и си блъскай главата да му се довериш ли, или не? А с Дъфи си спокоен, и сънят ти е спокоен. Трябва само от време на време да му смръзваш пикнята.

— Шефе, кажи все пак, намигна ли ми тогава у Слейд?

— Ех, момчето ми, че ако ти кажа, няма да има вече за какво да мислиш.

Така си и останах в неведение.

Но в онова далечно утро видях много добре как Уили се запозна с Тайни Дъфи и не му намигна. Той стоеше прав пред господин Дъфи и когато този велик човек, без да става, най-сетне му подаде ръка — със сдържаността на папа, който поднася върха на обувката си, за да я

целуне кампбелит, — Уили я пое и разтърси три пъти, както, изглежда, изискваше етикетът в Мейсън.

Алекс седна, а Уили остана прав и очевидно чакаше да го поканят. Тогава Алекс побутна с крак четвъртия стол към него и каза:

— Сплескай се, Уили.

Уили седна и сложи сивата филцова шапка пред себе си. Периферията й легна на мрамора на вълни на вълни, като краищата на печена кора. Уили седеше зад шапката и синята раирана коледна вратовръзка и чакаше със сключени в скута ръце.

От предното помещение се появи Слейд и попита:

— Бира?

— За всички — поръча господин Дъфи.

— Много благодаря, но за мене не — каза Уили.

— За всички — повтори господин Дъфи и описа окръжност с ръката, на която блестеше брилянтен пръстен.

— Много благодаря, но за мене не — каза Уили.

Изненадан, но съвсем не приятно, господин Дъфи обърна поглед към Уили, който очевидно не си даваше сметка за значението на този тържествен миг и седеше все тъй изопнат на тесния стол зад своята шапка и вратовръзка. После господин Дъфи се обърна отново към Слейд и като посочи с глава към Уили, каза:

— Да, да, донеси и на него бира.

— Не, благодаря — каза Уили така безизразно, като че преповтаряше таблицата за умножение.

— Боите се да не ви хване ли? — попита господин Дъфи.

— Не — отвърна Уили, — просто не искам, благодаря.

— Може би даскалицата не му дава да пие изобщо — подхвърли Алекс.

— Луси е против пиенето, това е истина — каза спокойно Уили.

— Щом няма да разбере, няма да се сърди — каза господин Дъфи.

— Дай му бира — обърна се Алекс към Слейд.

— За всички — повтори още веднъж господин Дъфи с тон, който показваше, че за него въпросът е приключен.

Слейд погледна Алекс, погледна господин Дъфи, погледна и Уили.

— Аз продавам бира на тези, които искат. Не насилвам никого.

Може би в този миг Слейд спечели благоволението на съдбата. Колко странен и променлив е животът: в пукнатината на стоманата блясва кристал, на челото на жабата зеленее изумруд и смисълът на мигновенията е неуловим като тих повей в листата на върба.

Във всеки случай, когато сухият режим бе отменен и пощаджиите

започнаха да стоварват в общината цели камиони с молби за разрешителни, Слейд получи разрешително. Получи го незабавно, намери чудесно заведение и средства, за да го обзаведе с меки кожени кресла и кръгъл бар. И Слейд, който обикновено оставаше без грош, след като си платеше наема и рушветите, сега стои в полумрака пред фреските с голи дами, сред блясъка на хром-никела и цветните огледала, с двуреден син костюм и няколко добре пригладени косъма на оголялото теме и наблюдава с едно око чернокожите момчета с бели сака, които разнасят отровата, а с другото — блондинката на касата, която знае, че нейните задължения не свършват в два часа след полунощ, когато светлините угасват и мелодиите на струнното трио успокояват нервите на посетителите.

Как е успял да получи веднага разрешителното? Как е успял да наеме това помещение, за което драскаха най-големите асове от бранша? Откъде е намерил средства за кожените кресла и струнното трио? Слейд никога не е споделял с мен това, но предполагам, че е бил възнаграден за честността, която прояви в онзи ден.

Така или иначе, след като Слейд обяви своя принцип за продажбата на бира, дебатите на тая тема приключиха. Тайни Дъфи погледна Слейд с изражение на биче, халосано с чук по темето, но скоро се съвзе и доби предишния си достопочтен вид. А Алекс реши да си позволи една последна шега:

— Да ти се намира случайно някоя оранжада?

Когато и последните отзвуци от цвилене замряха, Слейд отвърна:

— Имам, чини ми се. Стига да иска.

— Да — каза Уили, — ще пийна една оранжада.

Донесоха бирите и бутилка оранжада, от която стърчаха две сламки. Уили вдигна двете си ръце от скута, където те лежаха благочинно в течение на целия досегашен разговор, и обхвана бутилката. После я наклони леко към себе си, без да я вдига от масата, и захапа двете сламки. Устните му бяха възмесести, но не отпуснати. Съвсем не. Може би само на пръв поглед изглеждаха така. Човек би могъл да помисли, че устата му са момчешки, още недооформени — особено сега, както ги беше изцупил и смучеше от сламките. Но при по-продължително наблюдение се забелязваше и нещо друго. Забелязваше се, че макар и месести, устните му прилепват плътно една с друга. Лицето му също беше възмесесто, но с тънка кожа, а имаше и лунички. От това тънкокожо, луничаво и едва ли не пълно лице (пълно също само на пръв поглед) гледаха големи кестеняви очи, а по челото над тях, не особено високо, падаше на кичури гъста тъмнокестенява,

малко влажна коса. Такъв беше нашият Уили с неговата коледна вратовръзка, провинциалистчето от Мейсънски окръг — на човек му идваше просто да го хване за ръка и да го заведе в парка, за да му покаже лебедите.

Алекс се наведе към Дъфи и прошепна поверително:

— Уили… той се занимава с политическа дейност.

Лицето на Дъфи едва потрепна от любопитство, но това движение веднага изчезна в огромното мазно тресавище, каквото представляваше лицето му в състояние на покой. Той дори не погледна Уили.

— Да — продължи Алекс, като се наведе още по-близо и кимна към Уили, — да, с политическа дейност. В Мейсън.

Главата на господин Дъфи направи четвърт оборот по посока към Уили и светлосините очи се спряха на него, сякаш го гледаха от много далечно разстояние. Разбира се, беше му направило впечатление не името на града, а това, че Уили изобщо можеше да се занимава с политическа дейност, та било дори в Мейсън, където шопарите несъмнено се чешеха с дървените подпори на пощата. Този факт представляваше известен проблем и заслужаваше донякъде внимание. Затова господин Дъфи обърна внимание на Уили и разреши проблема. Разреши го, като заключи, че в случая няма никакъв проблем. Уили просто не се занимаваше с политическа дейност. Нито в Мейсън, нито някъде другаде. Алекс Майкъл беше лъжец и говореше неверни неща. Достатъчно бе човек да погледне Уили, за да се увери, че той никога не се е занимавал и никога няма да се занимава с политическа дейност. Да, това беше изписано на лицето му и Дъфи веднага разбра, че Уили не е политик. Затова той каза „аха“ с остра ирония и явно недоверие.

Не, аз не обвинявам Дъфи. Той стоеше пред прага на една загадка, където всички наши преценки стават на пух и прах, където реката на времето се губи в пясъците на вечността, където опитът в епруветката опровергава всяка формула, където царят хаос и отколешна нощ и в ефирния си сън човек дочува кикот. Но Дъфи не знаеше това и затуй каза: „Аха“.

— Аха — откликна Алекс, но без ирония и допълни: — в Мейсън. Уили е окръжен касиер. Нали така, Уили?

— Да — потвърди Уили, — окръжен касиер.

— Боже мой — изпъшка Дъфи с вид на човек, открил, че е строил на пясък и е живял между духове.

— Да, да — продължи Алекс. — При това Уили е дошъл тук по работа. Нали така, Уили?

Уили кимна.

— За едни облигации — не спираше Алекс. — Искат да строят училище и ще пуснат облигации.

Устните на Дъфи се размърдаха и можеше дори да се долови дискретният блясък на златото в устата му, но той не каза нито дума. Това бе толкова наситен с емоции миг, че нямаше място за приказки.

Но Алекс казваше истината. Уили беше окръжен касиер и в онзи далечен ден бе дошъл в града по работа — да уреди пускането на облигации за строежа на училището. Облигациите бяха пуснати, училището — построено и сега, четиринадесет години по-късно, черният кадилак с Шефа мина покрай това училище, след което

Захарчо натисна здраво газта и ние се понесохме все по това почти ново шосе 58.

Изминахме около миля, без да продумаме, а после Шефа се обърна към мен и каза:

— Джек, запиши си: проучи случая с момчето на Маласия и убийството.

— Как се казва?

— Дявол знае, но е добро момче.

— Не, питам за името на Маласия.

— Маласия Уин — каза Шефа.

Извадих бележника си, записах името и записах още: *убийство*.

— Разбери за кога е насрочено делото и вземи адвокат. И то добър, тоест такъв, който ще може да измъкне момчето, и му кажи да оправи работата. Но да не вземеш някой, който иска да се шуми около името му.

— Албърт Ивънс — казах аз, — той е подходящ.

— Плеска се с брилянтин — възрази Шефа. — Така се плеска с брилянтин, че главата му заприличва на черна билярдна топка. Намери някой, който да не прилича на кабаретен певец. Откъде го измисли тоя Ивънс?

— Добре — казах аз и записах: *тип Абрахам Линкълн*.

Записах това не защото можеше да забравя. У мен просто се беше създал такъв навик. За шест години човек може да си създаде сума навици и да изпише сума черни бележници и най-добре е да съхранява в каса изписаните бележници, защото те не бива да се оставят където падне и защото някои хора биха дали доста злато, за да се докопат до тях. Не че някога са се докопвали до тях — аз не съм изпадал чак в такава нужда. Но просто имах навика да ги съхранявам. Наред с разядения си черен дроб човек трябва да наследи и нещо друго от мрачните дебри и бездни на времето и защо това да не са тези малки черни бележници? Лежат си малките черни бележници в касата — а в тях са скътани дните и делата наши, — лежат си удобно в тъмното, а светът се върти, върти на скърцащата си ос.

— Намери някой — продължи Шефа, — но самият ти стой по-далеч. Прати при него някой от твоите хора и премисли кого ще пратиш.

— Ясно — отвърнах аз, защото наистина ми беше ясно.

Шефа понечи да насочи отново вниманието си към шосето и скоростомера, но Дъфи се прокашля и каза:

— Шефе.

— Какво има?

— Знаеш ли кой е убитият?

— Не — отвърна Шефа, готвейки се да се обърне пак напред — и не ме интересува, ако ще да е пресветата непорочна леля на апостол Павел.

Господин Дъфи се прокашля още веднъж, както правеше напоследък винаги, когато го мъчеше храчка и някаква мисъл.

— Случайно видях във вестника — подзе той, — случайно видях още когато това стана, че убитият е син на някакъв доктор от този край. Така пишеше във вестника. Та си мисля… — Сега господин Дъфи говореше на тила на Шефа. А Шефа сякаш изобщо не го слушаше. — Та си мисля — продължи господин Дъфи и пак прочисти гърлото си, — че този доктор може да е доста влиятелен тук. Знаеш как гледат на един доктор в провинцията. Мислят го за кой знае какво. И ако се разчуе, че си се опитвал да измъкнеш момчето на твоя приятел Уин, това може да ти навреди. Знаеш как стават нещата в политиката — поясни той, — знаеш как стават. Та затова аз…

Шефа се обърна към него така рязко и неочаквано, че за миг главата му се превърна в мъгляво петно. Големите му изпъкнали очи сякаш гледаха Дъфи през косата откъм тила — всичко се сля в едно мъгляво петно. Аз малко преувеличавам, но разбирате какво искам да кажа. Това беше характерно за Шефа. Той правеше впечатление на муден и бавен човек и имаше навика да седи отпуснат, да потъва до немай-къде в себе си и да мига срещу теб като кукумявка в клетка. После изведнъж ще направи рязко движение. Да речем, ще замахне с ръка, за да улови някоя досадна муха във въздуха. В една кръчма бях виждал как един изпаднал боксьор правеше същия номер. Обзалагаше се с посетителите, че с два пръста може да хване муха във въздуха и наистина хващаше. И Шефа хващаше. Или пък ей така ще извърне ненадейно глава към теб, когато му говориш и мислиш, че не те слуша. Сега той извърна глава към Дъфи, прикова за миг поглед в него, а после възкликна кротко, но изразително:

— Исусе Христе! — След това продължи: — Ти нищо не разбираш, Тайни. Първо, аз познавам Маласия Уин още от детинство и зная, че момчето му е добро, а кого е наръгало — това никак не ме интересува. Второ, боят е бил честен, но момчето е нямало късмет, а в такива случаи, докато работата стигне до съд, всички вече съчувстват на онзи, когото съдят за убийство само защото не е имал късмет и другият е умрял. Трето, ако си беше изчистил ушната кал, щеше да чуеш, че казах на Джек да наеме адвокат чрез някой приятел, и то не такъв

адвокат, който ще иска да се прочуе с това дело. Адвокатът, както и всички други, ще знае, че го е наел римският папа. Него трябва да го интересува само ще получи ли сухо за цялата работа. Сега ясно ли ти е, или искаш да ти го нарисувам на картинка?

— Ясно ми е — каза господин Дъфи и облиза устни.

Но Шефа не го слушаше вече. Той се беше обърнал към шосето и скоростомера и казваше на Захарчо:

— Да не мислиш, че сме тръгнали да се наслаждаваме на пейзажа? И без това закъсняхме.

И Захарчо натисна докрай газта.

Но не за дълго. След около половин миля стигнахме до отклонението. Захарчо зави и по колата запукаха и запращяха — като сланина в тиган — дребни камъчета. Онези от втората кола започнаха да гълтат прахоляка ни.

След малко се показа къщата, кацнала на една височинка.

Това беше голяма, четвъртита двуетажна къща, сива и небоядисана, с два високи комина в двата края, с ламаринен покрив, също небоядисан, който блестеше на слънцето, защото беше нов и още неразяден от ръждата. Спряхме пред пътната врата. Къщата беше близо до самия път. В единия ъгъл на не много големия двор цъфтяха мирти с възрозови цветове — като малинов сладолед, които не трепваха в жегата, пред къщата растеше залинял, изсъхнал от едната страна дъб, а встрани от нея — две магнолии с ръждиви, сякаш тенекиени листа. В двора почти нямаше трева и пет-шест кокошки се ровеха в праха под магнолиите и кудкудякаха. Голямо бяло рунтаво куче, може би овчарска порода, се изтягаше пред малкото преддверие, лепнато сякаш допълнително към къщата.

Къща като всички къщи, които виждаш в земеделските райони, когато минаваш през тях в горещ следобед: пилци под дърветата, задрямало куче и си сигурен, че единствената жива душа в нея е стопанката, която е измила съдините, помела е кухнята, свалила е роклята и чехлите и е полегнала за половин час в прохладната стая, притворила очи, с кичур коса, все още залепнал на потното чело. Тя се вслушва в бръмченето на мухите в стаята, в бръмченето на автомобила, което все повече се усилва по пътя, а после заглъхва в далечината, след което отново се чуват само мухите. Такава беше тази къща.

Преди време се чудех защо Шефа не я е боядисал, след като вече се беше добрал до гърнето с меда и сутрин не мислеше откъде ще изкара един долар през деня. Но после ми стана ясно, че той си знаеше

работата. Ако я боядисаше, съседите щяха да говорят помежду си: „Видя ли, старият Старк си е боядисал къщата. Много му порасна работата. Цял живот си живееше в небоядисана къща и му беше добре, но откак синът му отиде в града, не го бива без небоядисана къща. Току-виж, сложил си нужника в къщата и забранил да се готви зеле в нея.“ (В същност старият Старк си имаше нужник в къщата, защото Шефа беше прокарал водопровод в нея и бе построил баня с клозет. Вода изтегляха с малка електрическа помпа. Но от пътя клозетната чиния се не вижда. Нито те боде в очите, нито ще изскочи да те хване за крака. А това, което избирателят не знае, то не го тревожи.)

Във всеки случай, ако къщата беше боядисана, нямаше да излезе такава хубава снимка, каквато направиха този ден: Уили и старият на стъпалата заедно с Луси Старк, момчето и старото бяло куче.

Старият вече стоеше на стъпалата пред антрето. Докато отворим пътната врата, на която висяха на тел два палешника — хем да я придрънват и затварят, хем да дрънчат, когато влиза някой, — и докато изминем пътеката, той беше излязъл. Сега стоеше на стъпалата и чакаше — не много висок, слаб старец със сини джинси и синя риза, добила от пране белезникав оттенък, и с черна папионка на ластик. С приближаването ни вече виждахме добре лицето му — загоряло и сякаш изсечено с длето, кожата силно опъната над костите и увиснала под тях, което придаваше на лицето му онова търпеливо изражение, характерно за всички старци, посивялата коса, залепнала на тесния, тънък като яйчена черупка старчески череп и все още мокра — чувайки колата, той, изглежда, се беше вчесал в последната минута с влажна четка, за да ни посрещне в изряден вид. От това загоряло набръчкано лице гледаха две бавно подвижни сини очи, но техният син цвят стоеше умит и избелял като ризата. Той нямаше ни брада, ни мустаци и очевидно току-що се беше обръснал, защото още личаха две-три порязвания там, където бръсначът бе засякъл в бръчките на сухата кафява кожа.

Старият стоеше на стъпалата с такъв спокоен вид, сякаш ние изобщо не бяхме пристигнали.

Шефа пристъпи към него, подаде ръка и каза:

— Здрасти, тате, как се чувствуваш?

— Горе-долу — отвърна старецът и също подаде ръка или по-точно, сгъна я в лакътя със същото движение, с което я беше сгънал Коженатa муцуна в аптеката.

После към него пристъпи Луси Старк и го целуна мълчаливо по лявата буза. Той също не отрони дума. Само сложи ръка на рамото й,

което дори не беше истинска прегръдка, просто сложи на рамото коравата си, възлеста, загоряла старческа ръка, доста голяма в сравнение с китката, и я потупа уморено два-три пъти, като че се извиняваше за нещо. После десницата му падна от рамото и увисна до синия крачол, а Луси Старк отстъпи крачка назад. Едва тогава той каза невисоко:

— Здравей, Луси.

— Здравей, тате — отвърна тя и ръката до синия крачол потрепна, сякаш се готвеше да я потупа отново по рамото, но не я потупа.

А и не беше нужно, струва ми се. Защо да се казват на Луси Старк неща, които тя и без всякакви думи знаеше, знаеше ги още от времето, когато се бе омъжила за Уили Старк и бе дошла тук и бе седяла вечер край камината със стария, чиято жена отдавна беше починала и в чийто дом отдавна липсваше женска грижа? Защо да й се казва, че те двамата имаха нещо общо, старият и Луси Старк, жената на Уили Старк, който, докато те седяха мълчаливи пред камината, се затваряше горе в стаята си и забиваше глава в един учебник по право с лице озадачено и напрегнато, с паднали над очите коси; да, не седеше с тях край камината, а горе в стаята си и дори не в стаята си, а в някакъв собствен свят, в който нещо набъбваше и прорастваше мъчително, бавно и незабележимо, като някакъв гигантски картоф в тъмен влажен зимник. Общото между тях беше този безмълвен тих свят пред камината, свят, който поглъщаше леко и без остатък всичките им работи и грижи през изтеклия ден, през всички изминали и всички бъдни дни. Пъновете в камината цвърчаха, съскаха и се превръщаха на въглени, а те седяха, свързани от общи мисли, от общия такт и общите паузи в ритъма на своя живот. Това именно бе общото между тях и никой не можеше да им го отнеме. Но ги свързваше и още нещо: съзнанието за една обща загуба. Уили Старк, който някога им бе принадлежал, не им принадлежеше повече.

Шефа представи господин Дъфи, комуто, не ще и питане, беше драго да се запознае с господин Старк, след което представи и тумбата от втората кола. После посочи с пръст към мен и попита баща си:

— Нали помниш Джек Бърдън?

— Помня го — отвърна старият и се здрависа с мен.

Влязохме в гостната и се разположихме в тапицираните кресла, които дразнеха ноздрите с киселия си мирис на мумии, и на дървените столове, които Шефа и баща му донесоха от кухнята. Прашинки плаваха в слънчевите лъчи, промъкващи се през капаците на западните прозорци и през пожълтелите дантелени пердета, увиснали на

корнизите като рибарски мрежи, които чакат да бъдат закърпени. Ние се въртяхме неспокойно на креслата и дървените столове, вперили поглед в небоядисания дървен под или в мотивите на линолеума в средата на стаята, сякаш се намирахме на погребение на човек, комуто бяхме длъжници. Линолеумът беше още нов, със запазени, лъскави цветове — червено, бежово и синьо, — един гладичък, неуместен геометричен остров, който плаваше сред сумрака и киселия мирис на мумии, сред отмерените вълни на Времето, вливало се ден след ден в тази стая като в затворено море, в което рибата е измряла, а водата щипе на езика ти. Човек имаше чувството, че ако Шефа, господин Дъфи, Сади Бърк, фотографът, репортерите и всички останали се скупчат на този линолеум, по някаква магия той ще се вдигне от пода, ще опише първо един бавен кръг в стаята и ще излети през вратата или покрива като плаващия остров на Гъливер или вълшебното килимче от „Хиляда и една нощ“ и ще отнесе всеки на мястото му, а старецът ще остане да си седи в стаята, сякаш нищо не се е случило, чист и спретнат, с драскотините от бръснача и пригладената посивяла коса, ще си седи пред масата с голямата библия на нея, с подвързания в кадифе албум и лампата, пронизван от празния поглед на лицето с бакенбардите, изписано на големия пастелен портрет над камината.

В стаята се дотътри със стари обувки за тенис черна прислужница, която носеше на поднос кана вода с три чаши. Луси Старк взе едната чаша, Сади Бърк — другата, а всички останали се обслужихме с третата. После фотографът погледна крадешком часовника си, покашля се и каза:

— Господин губернаторе…

— Какво има? — отзова се Шефа.

— Просто си помислих… ако вие и госпожата сте отпочинали… — Тук той се поклони седешком на Луси Старк, поклон, който беше истинско постижение и създаваше впечатлението, че фотографът дотолкова е отмалял, че всеки миг ще се смъкне от стола. — Ако всички ние…

Шефа стана.

— Добре — засмя се той. — Мисля, че те разбрах. — И погледна въпросително жена си.

Луси Старк също стана.

— Цялата фамилия, тате — каза Шефа на стария и той също стана.

Шефа ни поведе навън. Ние се проточихме след него като шествие. Фотографът влезе във втората кола, извади триножника и другите си такъми и нагласи апарата срещу стъпалата. Застанал пред антрето,

Шефа примигваше и се усмихваше, сякаш заспиваше и знаеше какъв сън ще сънува.

— Първо ще снимам вас, господин губернаторе — каза фотографът и ние отстъпихме встрани.

Фотографът пъхна глава в черния ръкав, но почти веднага я измъкна, осенен от някаква мисъл.

— Кучето — каза той, — вземете кучето при себе си. Може да го галите или нещо от тоя род. Така, на самите стълби. Ще стане екстра. Фантастично. Ще галите кучето, а то ще сложи лапи на гърдите ви — радва се, че сте си дошли у дома. Фантастично.

— Да — каза Шефа, — фантастично.

После той се обърна към стария бял пес, който не беше помръднал, откакто пристигнахме, и лежеше пред антрето като проскубана кожа.

— Тука, Бък! — повика го Шефа и щракна с пръсти.

Но кучето дори не трепна.

— Тука, Бък! — повтори той.

Том Старк подбутна кучето с крак, за да го подкани, но все едно, че буташе пън.

— Не го бива вече Бък — каза старият. — Тежат му годинките. — После той се наведе над кучето с такова движение, че човек очакваше да се разнесе шум, подобен на скърцането на ръждясали панти на хамбарска врата. — Ей, Бък, Бък — заувещава го той без никаква надежда. После вдигна поглед към Шефа. — Да беше гладен — поклати глава старият, — да беше гладен, можехме да го подмамим. Но не е гладен. Пък и със зъбите е зле.

Шефа ме погледна и аз разбрах какво се искаше от мен.

— Джек — каза Шефа, — домъкни тук този рошав негодник и го накарай да се радва, че съм си дошъл.

Аз трябваше да върша най-различни неща, включително да вдигам в такава горещина петнайсетгодишни, тежки колкото човек рошави песове и да придавам на муцуните им изражение на нечувано блаженство, докато те гледат Шефа право в очите. Хванах Бък за предните лапи като ръчна количка и го потеглих. Но нищо не излезе. Успях да го повдигна, но само за секунда, защото той пое въздух и после го издиша. А това ми стигаше. Удари ме неописуема воня, която ме парализира. Бък се просна на дъските на антрето и остана да лежи там като проскубана кожа от полярна мечка.

Тогава Том Старк и един от репортерите го хванаха за опашката, а аз отпред — без да дишам — и го пренесохме две-три крачки до Шефа. Шефа се стегна, ние вдигнахме предната част и Бък дъхна на Шефа.

Това беше предостатъчно.

— Боже господи! — въздъхна той, след като се съвзе. — С какво храниш това куче, тате?

— Че то нищо не яде напоследък — отвърна старият.

— Не яде теменужки — тросна се Шефа и се изплю.

— То не може да стои изправено, защото задните му крака отмаляват — каза фотографът. — Ако ние успеем да го закрепим някак, всичко друго ще стане лесно.

— Ние? — възкликна Шефа. — Ние. Какво, по дяволите, значи „ние“! Що не дойдеш да го целунеш? Само да дъхне, и мляко ще се пресече, и бор ще окапе.

Шефа пое дълбоко дъх, а ние пак се напънахме. Нищо не излезе. Бък нямаше капчица сила. Опитахме шест-седем пъти, но напразно. Накрая Шефа седна на стъпалата, а ние примъкнахме Бък и положихме главата му в скута на Шефа. Шефа сложи ръка върху главата на Бък и се загледа в „пиленцето“. Фотографът щракна и възкликна:

— Фантастично!

— Аха, фантастично — отекна Шефа.

Той остана още няколко секунди тъй, с ръка върху главата на кучето.

— Кучето — каза Шефа — е най-добрият приятел на човека. В живота си не съм имал по-добър приятел от стария Бък. — Той почеса главата на животното. — Да, добри ми, стар Бък, не съм имал по-добър приятел от теб. Но, дявол да го вземе — продължи той и се изправи така неочаквано, че главата на Бък тупна на стъпалото, — и ти вониш като всички останали.

— Това да се публикува ли, Шефе? — попита един от репортерите.

— Разбира се — отвърна Шефа. — И той вони като всички останали.

След това ние разчистихме мощите на Бък от стъпалата и фотографът заработи трескаво. Той сне Шефа с фамилията във всички възможни комбинации. После прибра триножника и каза:

— Господин губернаторе, ще ни се да ви снимаме горе. В стаята, където сте живели като малък. Това ще бъде фантастично.

— Аха — рече Шефа, — фантастично.

Това беше моя идея. Фантастична наистина. Шефа в стаята си със стария учебник в ръце. Чудесен пример за хлапаците. И тъй ние се качихме горе.

Стаята беше мъничка, с гол под и облицовани с дъски стени, боядисани някога с жълта боя, от която сега имаше само жалки

останки. В ъгъла стоеше голям дървен креват с високи, поизкривени табли, застлан с бяла покривка. Имаше и маса, чамова маса, два обикновени стола, едно ръждясало кюмбе, а на стената над него — две саморъчно направени полици, натъпкани с книги. Едната с христоматии, учебници по география, алгебра и други такива, а втората с извехтели книги по право.

Шефа застана в средата на стаята и бавно я заоглежда, а ние висяхме пред вратата, скупчени като овци, и чакахме.

— Господи — възкликна Шефа, — остава да се сложи под кревата старото нощно гърне и всичко ще си бъде както някога.

Погледнах под кревата — цукалото наистина го нямаше. В стаята липсваше само тази вещ. Тази вещ и кръглоликият, луничав хлапак с рижав перчем, наведен над масата при светлината на газена лампа — тогава сигурно не е имало електричество — с изгризан молив в ръка; огънят в кюмбето гасне, а вятърът от далечна Дакота бие в северната страна на къщата, долетял през равнините, покрити с твърд, замръзнал сняг, който мъждее като бисер в тъмнината, през речните корита и хълмовете, гдето боровете са стенели под напора му, а сега не стенат, защото ги няма. Прозорецът на северната стена на стаята дрънчи от вятъра, пламъкът на лампата трепти и се огъва, но хлапакът не вдига глава. Той гризе молива и се навежда все по-ниско над масата. След малко духва лампата, съблича се и ляга по гащета и фланелка. Чаршафите са твърди и студенеят. Той лежи и трепери в мрака. Вятърът налита от хиляди мили, блъска се с къщата, дрънчи по стъклата, а хлапакът усеща как в него нещо се намотава малко по малко, расте и набъбва и кара дъхът му да спре, а кръвта да бие в слепоочията, от което главата му кънти, сякаш е пещера, безкрайна като мрака навън. Той не знае как се нарича това, което расте в него. То може би няма име.

И тъй в стаята липсваха само хлапакът и нощното гърне. Иначе всичко си беше на място.

— Да — казваше сега Шефа, — затрило се е някъде. Но не е голяма загуба. От клечане над течаща вода червата ти може да се схванат, както казват старите, но къде-къде по-спокойно се изучават законите. А и не се губи почти никакво време.

Шефа обичаше да се заседява в клозета. Колко пъти сме решавали съдбата на щата през вратата на банята — Шефа седнал вътре, а аз отвън на стол, с черния бележник на колене, а телефонът звъни, та се къса.

Сега фотографът започна да се разпорежда. Той накара Шефа да

седне на масата, наведен над една оръфана христоматия, щракна светкавицата и първата снимка беше готова. След това направи още десетина: Шефа на стол до кюмбето, Шефа с учебник по право на колене и бог знае още какви.

Аз ги оставих да се увековечават за потомството и се спуснах бавно по стълбата.

Когато слязох долу, дочух гласове от гостната и се досетих, че това са старият, Луси Старк, Сади Бърк и момчето на Шефа. Упътих се към задния вход. Черната прислужница хлопаше в кухнята и се чуваше как си мърмори нещо за себе си и за Исуса. Прекосих голото място между къщата и оградения заден двор. Когато ливнат есенните дъждове, тук ще бъде само кал, нашарена със следи от кокоши крака. А сега имаше само прахоляк. До вратника на задния двор растеше сапунено дърво и щом пристъпих, окапалите плодове взеха да се пукат под нозете ми като дървеници.

Влизайки навътре, минах край редица островърхи дървени курници, сложени върху кипарисови пънове, за да няма влага. Продължих към плевнята и яхъра, където край голям железен котел за варене на меласа стояха, оклюмали глави от вечния срам за своя род, два яки, ала проскубани катъра. Котелът беше превърнат в поило. Над него стърчеше тръба с кран. Едно от нововъведенията на Шефа, които не се виждаха от пътя.

Продължих покрай яхъра, построен от талпи, но покрит с хубав ламаринен покрив, и се спрях до оградата, зад която се издигаше могила. Зад плевнята земята беше отмита и изровена от пороите и тук-таме бе струпан вършинак, за да спира водата. Сякаш можеше да я спре. На стотина крачки, под самата могила, се виждаше горичка от нискостеблени дъбове. Почвата там, изглежда, беше влажна, защото тревата и буренакът край дъбовете растяха буйни и зелени. На фона на голия склон отвъд тази зеленина изглеждаше просто неестествена. Там се търкаляха две свини — като два сиви цирея върху тялото на земята.

Слънцето вече клонеше към залез. Облегнат на оградата, аз се загледах на запад, откъдето се разливаше светлината, и вдишвах сухия, чист, амонячен мирис, който при залез лете винаги се носи около оборите. Помислих си, че ако им потрябвам, ще ме намерят. Нямах представа кога може да стане това. Шефа със семейството си, разсъждавах аз, ще спи у баща си. Репортерите, фотографът и Сади ще се върнат в града. Господин Дъфи може би ще преспи в хотела в Мейсън. А не е изключено да поканят тук и двама ни. Но ако им хрумне да ни сложат на едно легло, вдигам се и тръгвам пеша за

Мейсън. Ами Захарчо? Не, омръзна ми да мисля за тях. Да се настаняват както знаят, пет пари не давам.

Облегнат на оградата, така се бях навел през нея, че панталоните ми се бяха изпънали и бутилката в джоба ме убиваше. Помислих известно време по този въпрос, като същевременно се възхищавах от цветовете на залеза и вдишвах сухия, чист, амонячен мирис, след което измъкнах бутилката. Опънах една глътка и пак я прибрах в джоба. Облегнат на оградата, зачаках цветовете на залеза да избухнат в стомаха ми и те не закъсняха да сторят това.

Чух как някой отвори и затвори вратника на задния двор, но не се обърнах. А след като не се обърнах, значи, никой не беше отворил скърцащия вратник, и това е един чудесен принцип, стига да го знаеш. Лично аз бях научил този принцип още в колежа, от една книга, и оттогава не го изпусках за нищо на света. На този принцип дължах успеха си в живота. Благодарение на него бях станал човек. Това, което не знаеш, не те тревожи, защото то не съществува. В онази книга това нещо беше наречено Идеализъм и след като заучих този принцип, аз станах Идеалист. В онези дни бях твърдо убеден Идеалист. Ако си Идеалист, няма значение какво вършиш и какво става около теб, защото всичко това е нереално, не съществува.

Стъпките, заглушавани от меката прах, се приближаваха все повече. После оградата скръцна и се огъна, защото още някой се беше облегнал на нея и се наслаждаваше на залеза. Ние с господин Х се наслаждавахме на залеза две-три минути при пълна тишина. Ако не беше дишането му, нямаше да разбера, че той стои до мен.

Последва някакво движение и оградата се изправи — господин Х беше отстъпил от нея. След това някаква ръка опипа левия ми заден джоб и един глас каза:

— Дай една глътка.

Беше гласът на Шефа.

— Вземи — отвърнах аз, — знаеш къде стои.

Той вдигна полите на сакото ми и измъкна бутилката. До слуха ми долетя опустошителното „гъл-гъл-гъл“. После оградата пак се огъна под тежестта му.

— Досетих се, че си тук — каза той.

— И ти се дощя да пийнеш — отвърнах аз без укор.

— Да — каза той, — а старият е против пиенето. Винаги е бил против.

Погледнах го. Хванал запушената бутилка с две ръце, той се беше подпрял на телената ограда така тежко, че тя бе сериозно застрашена.

— Някога и Луси беше против пиенето — казах аз.

— Нещата се менят — отвърна Шефа. Той отпуши бутилката, отпи втори път и пак я запуши. — Всъщност не знам дали Луси се е променила, или не. Не знам дали сега още е против пиенето, или не. Самата тя не смее да пийне глътка. Но може би е разбрала, че то успокоява нервите на мъжа.

— Нима ти имаш нерви! — изсмях се аз.

— Аз съм просто буца нерви — ухили се той.

Стояхме все тъй облегнати на оградата и гледахме лъчите на залеза, които се стелеха по земята и биеха в короните на дъбовете под могилата. Шефа проточи врат, събра на устните голям мехур плюнка и го пусна между ръцете си в дървеното свинско корито от другата страна на оградата. В сухото корито и на земята около него се валяха няколко червеникави царевични зърна и останки от царевичак.

— Да-а-а — проточи Шефа, — а тук почти нищо не се променя.

Тези думи очевидно не се нуждаеха от отговор, затова не казах нищо.

— Бас държа, ако не съм излял десет хиляди галона помия в това корито — продължи Шефа и пак пусна плюнка в коритото. — И ако не съм угоил в него петстотин свини. Че и сега се занимавам със същото, бога ми. Наливам помия.

— Какво да се прави — казах, — нали не ядат друго освен помия?

Той не отговори.

Вратникът пак изскърца и аз се обърнах. Този път нямаше причина да не се обърна. Беше Сади Бърк. Тя почти тичаше: под белите й спортни обувки се вдигаше прахоляк и при всяка крачка полата на синия й раиран ленен костюм сякаш щеше да се пръсне. Шефа се обърна, погледна за последен път бутилката в ръката си и ми я подаде.

— Какво има? — попита той, когато Сади се приближи на няколко крачки.

Тя не отговори веднага. Беше се запъхтяла от тичането. Светлината на залеза падаше върху запотеното й, малко сипаничаво лице, сблъскваше се с огъня на дълбоките й, властни черни очи и се губеше в разрошените, късо подстригани, наелектризирани коси.

— Какво има? — попита повторно Шефа.

— Съдията Ъруин — успя да изрече тя, едва поемайки си дъх.

— Е? — каза Шефа. Той все още стоеше облегнат на оградата, но гледаше Сади по такъв начин, като че тя всеки миг можеше да извади пистолет, а той правеше сметка как ще се справи с нея.

— Матлок се обади… от града… и каза… че в следобедния

вестник…

— Изплюй камъчето де — каза Шефа, — изплюй го!

— Майната ти! — изруга Сади. — Чакай малко да се съвзема. Ще го изплюя, като си поема дъх. Нека се съвзема, а ти…

— Та сега ти губиш повече дъх — каза Шефа с глас, по-мек от котешка козина.

— Това си е моя работа — озъби се Сади. — Да не си ми купил дъха! Човек ще си изпочупи краката, за да му съобщи нещо, а той — изплюй го, та изплюй го. Още не мога да си поема дъх. Чуй: докато не се съвзема и не си поема дъх…

— Струва ми се, че вече си го пое — ухили се Шефа и се облегна на телената ограда.

— Много ти е смешно, нали? — отвърна Сади. — Адски смешно!

Шефа не отговори. Просто стоеше облегнат на оградата така, като че имаше пред себе си цял ден, и продължаваше да се усмихва. Отдавна бях забелязал, че тази усмивка съвсем не действуваше успокоително на Сади. И всички симптоми показваха, че действието й сега нямаше да бъде по-различно. Затова тактично извърнах глава и отново се заех да съзерцавам умиращия ден и елегичния пейзаж отвъд задния двор. Не че моето присъствие би могло да смути някой от двамата. Правителства, тронове и империи можеха да се сгромолясват наоколо, но нищо не можеше да попречи на Сади да се развихри, когато Шефа не беше склонен на отстъпки. Често пъти всичко започваше от нищо и никаква дреболия, Шефа заемаше ленива поза, подхилваше се и пускаше фитили на Сади, докато я вбесеше до такава степен, че големите й, черни, пламтящи очи едва не изскачаха от орбитите, а кичур черна коса падаше непрекъснато върху лицето й и тя трябваше час по час да го отмята с опакото на ръката си. В такова състояние Сади бълваше потоци от думи, а Шефа почти не говореше. Само й се хилеше. Изглежда, правеше му удоволствие да я дразни и да наблюдава спокойно как тя побеснява от яд. Дори когато веднъж тя го цапардоса, и то здраво, той продължи да я гледа най-спокойно, сякаш тя беше хаитянка, която танцува пред него хула. Да, изпитваше истинско удоволствие да я дразни, но… докато Сади не го настъпеше по мазола. А тя единствена умееше да прави това. Или поне имаше необходимата смелост. И тогава започваше истинското представление, което ничие присъствие не можеше да смути. А най-малко моето. Затова съвсем не беше нужно да проявявам деликатност и да извръщам глава. Отдавна се бях превърнал в нещо като мебел, но в мен все още имаше някакви останки от доброто възпитание, на което ме беше

учила баба ми, и понякога те вземаха връх над любопитството ми. Разбира се, че бях мебел — на два крака и с редовна заплата, — но въпреки това извърнах глава към залеза.

— Много ти е смешно, нали! — продължаваше Сади. — Но когато ти обясня, няма да ти е толкова смешно. — Тя млъкна, а после добави: — Съдията Ъруин се е обявил в полза на Калахън.

За около три секунди, които ми се сториха цяла седмица, се възцари пълно мълчание и само един гълъб в дъбовете, под които лежаха свинете, изгука тъжно два пъти, измъчвайки и себе си, и мен.

След това Шефа процеди:

— Копелето му мръсно!

— Пишело го във вестника — поясни Сади. — Матлок телефонира от града, за да те предупреди.

— Изменник гаден! — каза Шефа.

След това той се отдели от оградата и аз се обърнах. Реших, че тайното съвещание се закрива. И се оказах прав.

— Да вървим — каза Шефа и се упъти към къщата.

Сади тръгна редом с него, като едва успяваше да поддържа същата крачка, а аз се помъкнах след тях.

Когато стигнахме до вратника, където плодовете на сапуненото дърво се пукаха под нозете, Шефа каза на Сади:

— Разкарай ги ония.

— Тайни разчиташе да вечеря тук — каза Сади, — а Захарчо се готвеше да го откара след това до Мейсън, за да хване влака за града в осем. Нали самият ти го покани?

— Нищо, сега го разпоканвам — отвърна Шефа. — Разкарай ги всичките.

— С най-голямо удоволствие — каза Сади и мисля, че беше напълно искрена.

Тя ги разкара, и то много бързо. С подаващи се из прозорците телеса и ниско легнали задни ресори автомобилът потегли по чакълестия път и над земята се спусна тиха вечер. Аз се отправих зад къщата, където на дъба и един дирек бе вързан хамак от тел с две дъги от буре, както правят хамаците в този край на света. Свалих сакото, окачих го на дирека, пъхнах бутилката в джоба на сакото, та да не ми убива на бедрото, когато легна, и се качих на хамака.

В онзи ъгъл на двора, гдето растяха миртите, Шефа крачеше насамнатам по прашната проскубана трева. Какво да правя, който си е родил отроче, да си го кърми. А аз ще си лежа в хамака. Лежах и разглеждах дъбовите листа отдолу — поизсъхнали, сивкавозелени, а някои с

ръждиви петна по тях. Тези с петната няма да се задържат дълго на клоните, ще паднат, и не от вятър, просто нишките им няма да издържат и те ще полетят надолу може би дори в разгара на деня, когато слънцето блести, въздухът не трепва и те боли от тишина — както боли мястото на извадения сутринта зъб или както те боли сърцето, когато стоиш на пресечката в очакване на зелена светлина и изведнъж си спомняш за всичко, което е било, и за онова, което би могло да бъде, ако не са се случили известни неща.

Разглеждайки все още листата, изведнъж чух сух, рязък пукот откъм плевнята. След миг — още един. Тогава разбрах какво означаваше това. Захарчо се забавляваше със своя 9,65-милиметров. Обикновено той закрепваше на някой дебел кол бутилка или консервена кутия, обръщаше се кръгом и започваше да се отдалечава от кола, хванал с лявата ръка играчката си за цевта, и продължаваше да върви отмерено с късите си крака, обути в неизменните сини панталони от серж, които висяха като торба на задника му, а последните лъчи на слънцето осветяваха голото му теме, подобно на белезникав лишей сред четинестата коса. После се спираше изведнъж, прехвърляше играчката в дясната ръка, обръщаше се светкавично, сякаш в него се отпускаше някаква пружина, и тогава играчката гръмваше и консервената кутия отхвръкваше от кола или пък бутилката се пръсваше по всички посоки. Почти неизменно. След което Захарчо ще каже: „К-к-к-к-коп-лето“, ще заклати глава и от устата му ще хвърчат слюнки.

Разнасяше се пукот, а после настъпваше затишие. Това означаваше, че той е уцелил още при първия изстрел и се връща, за да постави нова мишена. После пак пукот и отново затишие. Или два последователни изстрела, което показваше, че първия път е пропуснал.

Изглежда, съм задрямал, защото се сепнах от гласа на Шефа, който каза:

— Време е за вечеря.

Влязохме да вечеряме. Седнахме на масата — старият и Луси един срещу друг. Луси отмахна влажния кичур коса от лицето си и като генерал, който минава на инспекция, огледа за последен път масата, за да види дали нещо не липсва. Сега тя беше в стихията си. Напоследък това рядко й се случваше, но когато й се случеше, нямаше равна на себе си.

Челюстите заработиха и Луси само дебнеше как работят. Самата тя почти не хапваше, но следеше внимателно да не би някоя чиния да остане празна, наблюдаваше как дъвчат челюстите и лицето й се

отпускаше и размекваше от една вяра в щастието, както се размеква лицето на главния механик, когато влезе нощем в машинното и види сливащия се в кръг маховик, плавното движение на буталата и балетните стъпки на големите стоманени лостове по техните строги орбити, а целият трюм, окъпан в електрическа светлина, блести и пее пред него като вечния механизъм на главата божия и корабът отмерва своите двадесет и два възела по стъкленото, лъснало под звездите море.

Така челюстите около масата работеха, а Луси седеше, изпълнена с блаженство.

Тъкмо бях успял да преглътна последната лъжичка шоколадов сладолед, която трябваше да натъпча в гърлото си, както се натъпква циментов разтвор в дупка за стълб, когато Шефа — голям и последователен лапач — дояде последния си залък, обърса си устата със салфетката и каза:

— Така, а сега ние с Джек и Захарчо ще се понесем по шосето да вземем малко въздух.

Луси Старк хвърли на Шефа един бърз поглед, после намести солницата на масата. В първия миг човек би помислил, че това е обичайният поглед, който съпругата хвърля на мъжа, когато той става от масата след вечеря и съобщава, че има намерение да слезе за малко до града. Но не беше така. В този поглед нямаше нито въпрос, нито протест, нито укор, нито заповед, нито обида или хленч, нищо от рода на „значи, ти не ме обичаш вече“. В него просто нямаше нищо и именно това беше забележителното. Този поглед беше подвиг. Всеки акт на чисто възприятие е подвиг и ако не ми вярвате, проверете сами някой път.

А старият погледна Шефа и рече:

— Пък аз си мислех… мислех си, че ще останеш да преспиш тук тая нощ.

И не беше трудно да се разбере какво имаше пред вид. Синът си идва у дома и родителят гледа да го хване на въдицата. Старият — или старата — няма какво да каже на чедото си. Ще му се само детето му да поседи някой и друг час на креслото, а после да си легне под един покрив с него. Това не е обич. Не искам да отрека съществуването на обичта изобщо. Просто говоря за нещо, което се различава от обичта, но понякога минава под това име. Много е възможно без това нещо, за което става дума, обичта изобщо да не може да съществува. Но само по себе си то не е обич. То е в кръвта на човека. То е нещо като кръвна алчност и неизбежна съдба. И то именно отличава човека от

безгрижната твар. Когато се родиш, баща ти и майка ти губят нещо от себе си и дават мило за драго да си го върнат, а това нещо си ти. Те знаят, че не могат да върнат всичко, но гледат да върнат колкото е възможно по-голям къс. И връщането в старото бащино огнище с обеда на открито под кленовете много наподобява гмуркане в басейн с октоподи. Във всеки случай това бих казал аз в онази вечер.

И тъй старият преглътна два-три пъти, вдигна воднистите сини очи към Шефа, който беше плът от плътта му, макар че никога не бихте познали това, и хвърли въдицата. Но я изтегли празна. Поне без Уили.

— Не — каза Шефа, — трябва да бягам.

— Аз пък си мислех — подзе пак старият, но се предаде и помири. — Е, ако имаш работа…

— Не е никаква работа, а чисто забавление — каза Шефа. — Във всеки случай мисля да го превърна в забавление, преди да ликвидирам въпроса. — Той се засмя, млясна жена си по лявата буза и потупа сина си по рамото така непохватно, както обикновено правят това бащите (сякаш се извиняват за нещо, а всеки, който би потупал Том Старк по рамото, би трябвало да му се извини, защото той беше надуто копеле и когато баща му го потупа, оня не го удостои дори с поглед).

След това Шефа каза:

— Вие лягайте, не ни чакайте — и тръгна към вратата, а след него ние със Захарчо.

До този миг не подозирах, че ще трябва да взема малко въздух. Но Шефа си беше такъв — никога не предупреждаваше отрано за каквото и да било. Това поне ми беше известно.

Когато се приближих до кадилака, Шефа вече седеше отпред до шофьорското място. Аз се вмъкнах отзад, подготвяйки се психически за лашкането, което ми предстоеше на завоите. Захарчо се намести зад кормилото, включи запалването и заекна: „Къ-къ-къ-къ“ — звук, наподобяващ нощното кукане на кукумявка в блатата. Ако имаше достатъчно време и слюнка, той щеше да попита: „Къде отиваме?“ Но Шефа не го изчака и каза:

— Бърдънс Лендинг.

Значи, така, Бърдънс Лендинг. Би трябвало да се досетя и без да ми го казват.

Бърдънс Лендинг е разположен на сто и трийсет мили югозападно от Мейсън. Умножено по две, това прави двеста и шейсет мили. Часът беше девет, звездите светеха, а в низините започваше да се стеле мъглица. Бог знае кога ще се върнем, за да си легнем, и в колко ще станем на другия ден, за да закусим здраво и да тръгнем обратно към

столицата на щата.

Отпуснах се на облегалката и затворих очи. Чакълът биеше по калниците, после престана да бие, задницата на колата се занесе на една страна, а с нея и аз, което означаваше, че отново сме стъпили на бетонното шосе и се понасяме към местоназначението си.

Сега ще летим по бетона, който се белее под звездите сред малките горички и тъмните поля, обвити в мъгла. Встрани от шосето изведнъж изниква хамбар, който стърчи над мъглата като къща сред вода, когато реката е скъсала дигите. До банкета се появява крава, потънала до колене в мъглата, с влажни от росата рогове, които проблясват под звездите, и тя гледа черното петно, в което сме скрити ние, а ние гоним бясно ослепителния сноп лъчи, прорязващ мрака пред самите нас, и все не можем да го настигнем. Кравата си стои, потънала до колене в мъглата, гледа към черното петно и светлинния сноп, а после, без да помръдне глава, гледа все в същата точка, където вече няма ни петно, ни сноп, гледа с онова разсеяно, безкрайно, кротко безразличие, с което биха гледали Бог, Съдбата или самият аз, ако стоях — потънал до колене в мъгла и пред погледа ми се носеха черното петно и светлинният сноп и чезнеха сред полята и горичките.

Но аз не стоях сред полето в мрака, краката ми не тънеха в мъгла и в главата ми не тиктакаше безмълвието на нощта. Аз седях в колата и пътувах към Бърдънс Лендинг, наречен тъй по името на рода, от който и аз бях получил своето име, пътувах към Бърдънс Лендинг, гдето се бях родил и отрасъл.

Ще се носим тъй сред полята, докато стигнем някой градец. Тогава ще минем по някоя улица от двете страни с дървета и къщи, чиито прозорци вече гаснат, а после ще излезем на главната улица с ярко осветения вход на киното, гдето множество насекоми се блъскат с лампите, рикошират на тротоара и хрущят под нозете на минувачите. Мъжете пред игралния дом ще проследят с поглед черния призрак, някой от тях ще се изплюе и ще каже: „Копелето, за какво се мисли!“ и ще завижда, че няма такава голяма черна кола, голяма като катафалка и мека като майчина гръд, кола, която диша без хрипове със скорост седемдесет и пет мили и се носи нанякъде в мрака. Да, и аз се носех нанякъде. Но не къде да е, а към Бърдънс Лендинг.

Ще влезем в Бърдънс Лендинг по новия крайморски булевард. Ще вдишваме соления навяващ тъга въздух, примесен с мириса на отлива, с мирис на риба, но все пак чист. Ще стигнем сигурно към полунощ и светлините в центъра на града, където са магазините и учрежденията, ще са угаснали. Зад този квартал и малките къщи около него има други

къщи, наредени по протежение на залива, скрити между магнолиите и дъбовете, къщи с бели стени, които просветват вечер между листака на дърветата, и със зелени щори, които в тъмното се чернеят на фона на белите стени. В стаите зад щорите спят хора, завити само с по един чаршаф. Аз съм се родил в една от тези стаи със зелени щори. В някоя от тези стаи спи сега майка ми — в нощница с дантелени фльонги на раменете, — с лице, гладко като на момиче, ако не се смятат бръчиците около очите и устата, които не се виждат в тъмното, извадила над чаршафа голата си ръка със сухи, остри пръсти, които въпреки начервените нокти издават възрастта й. До нея спи Тиъдър Мърел, който похърква носово, сякаш страда от полипи, изпод красивите си руси мустаци. О, тук няма нищо неморално — майка ми е законна жена на Тиъдър Мърел, който е много по-млад от нея и има красива златиста коса, навита като майонеза върху кръглата му глава. Той ми е пастрок, и то не първият.

По-нататък, скрита зад собствените си дъбове и магнолии, се гуши къщата на Стантънови, заключена и пуста, защото Ан и Адъм, отдавна пораснали, живеят сега в града и вече не ходят с мен на риба, а баща им почина. Още по-нататък, където вече започва полето, се намира къщата на съдията Ъруин. Ние няма да спираме никъде, докато не стигнем до тази къща. Там ще направим едно малко посещение на съдията.

— Шефе — обадих се аз.

Той се обърна и масивният силует на главата му се очерта рязко на фона на фаровете.

— Какво смяташ да му кажеш? — попитах аз.

— Дявол знае, не съм мислил предварително — отвърна Шефа. — Може и нищо да не му кажа. Не съм сигурен дали изобщо трябва да му казвам нещо. Ще ми се само да го огледам хубавичко.

— Съдията не се плаши лесно — казах аз.

Да, не се плаши лесно, рекох си, като си спомних как онзи изправен човек скачаше от седлото и мяташе поводите на Стантъновата ограда, как крачеше по алеята към верандата с панамена шапка в ръка, изправил оная глава с остра, четинеста тъмнорижа коса, с орлов нос и с жълти, бистри, твърди като елмаз очи. Вярно, оттогава бяха изминали близо двайсет години и може би той вече не бе така изправен (промените стават толкова бавно, че човек не ги забелязва), може би жълтите очи са помътнели напоследък, но все пак аз не вярвах, че съдията може да бъде изплашен. Мислех си, че дори мога да се обзаложа за това: той няма да се изплаши. Ако се уплашеше, щеше да ме разочарова.

— Аз и не разчитам, че мога лесно да го уплаша — каза Шефа. — Ще ми се само да го погледам.

— Дявол да го вземе — запалих се аз и без да искам, скочих напред, — ти си луд, ако мислиш, че можеш да го уплашиш.

— По-спокойно, Джек — засмя се Шефа.

Не виждах лицето му. Виждах само едно черно петно на фона на фаровете, от което долетя смях.

— Нали ти казах, ще ми се само да го погледам — повтори той.

— Избрал си най-подходящото време и най-краткия път, за да го видиш — сопнах се аз и отново се отпуснах на облегалката. — Защо не му определиш някой път среща в града?

— „Някой път“ е едно, а „сега“ — друго — каза Шефа.

— Що за идиотщина — ти да се явиш при него, а не той при теб!

— О, ти мислиш, че това накърнява достойнството ми, така ли? — попита Шефа.

— Доколкото ми е известно, ти си губернаторът, не той.

— Да, аз съм губернаторът, Джек, и бедата на губернаторите е, че мислят, че трябва да се държат на положение. Но слушай, няма на света сериозна работа, която човек би могъл да свърши, без да накърни достойнството си. Можеш ли да ми посочиш макар едно нещо, което ти искаш и можеш да свършиш, без да накърниш достойнството си? Не, човек просто не е устроен така.

— Добре де — казах.

— Когато стана президент и искам да видя някого, пак ще отида лично при него.

— Не се съмнявам, и то посред нощ. Но да се надявам, че няма да ме мъкнеш със себе си и ще ме оставяш да се наспя като хората.

— Не позна — каза той. — Когато стана президент, винаги ще те

водя със себе си. Ще настаня двама ви със Захарчо в Белия дом, за да сте ми подръка по всяко време. Захарчо ще може да си направи стрелбище в задния салон, а републиканците от Конгреса ще му редят консервените кутии. Ти пък ще можеш да вкарваш твоите момичета направо през парадния вход, където ще стои един министър, за да им държи палтата и да им подава падналите фиби. Да, ще имаме министър специално за тази работа. Той ще се нарича държавен секретар, отговарящ за спалнята на Джек Бърдън, ще знае всички необходими телефони и ще изпраща на съответните адреси някои розовички копринени вещи, ако се случи да бъдат забравени. Тайни има подходящо телосложение, тъй че ще му направя малка операцийка, ще му сложа копринени шалвари и чалма, ще му дам и един ятаган, та да замяза на велик везир, и ще го сложа да седи на отоманка пред вратата ти — той именно ще бъде държавният секретар на спалнята. Е, как ти харесва това, момчето ми? — Той се пресегна над седалката и ме тупна по коляното.

Кадилакът е широка кола, та трябваше да се пресегне доста, за да ме достигне, въпреки че се бях изпружил на седалката.

— Ти ще влезеш в историята — казах аз.

— Не ще и дума — засмя се той и се обърна напред, продължавайки да се смее.

След малко прекосихме някакъв градец и спряхме извън него при бензиностанцията, до която имаше и малък бюфет. Захарчо наля бензин и донесе на нас с Шефа по една кока-кола. После поехме отново.

Шефа не обели нито дума до самия Бърдънс Лендинг. А когато влязохме в града, каза само:

— Джек, обясни на Захарчо как се стига до къщата. Нали там живеят и твоите приятели.

Да, там живеят моите приятели. По-точно, живееха. Там в бялата къща живееха Адъм и Ан Стантън заедно с овдовелия си баща, губернатора. Това бяха някога моите приятели, Ан и Адъм. Ние с Адъм ходехме за риба и кръстосвахме с платноходка цялата тази част на Мексиканския залив и Ан, с нейните големи очи и слабичко благо лице, винаги биваше с нас и винаги мълчеше. Ние с Адъм ловувахме и правехме излети из цялата околност и Ан все ходеше с нас, Ан, това тънкокрако момиченце, с четири години по-малко от нас. Ние седяхме пред камината у тях или у нас, играехме или четяхме книжки и Ан все седеше край нас. Но мина време и Ан вече не беше малко момиченце. Стана голямо момиче и аз така се влюбих в нея, че живеех като насън.

И в този сън сърцето ми сякаш щеше да се пръсне, защото целият свят се беше побрал в него и напираше навън, за да се изяви. Но и на това лято дойде краят. Минаха години, без да се случи това, което бяхме сигурни, че един ден ще се случи. Сега Ан е стара мома, живее в големия град и въпреки че все още е привлекателна и носи хубави дрехи, смехът й е суховат, а лицето напрегнато, сякаш се мъчи да си спомни нещо. Какво ли се мъчи да си спомни? Не, не е нужно да напрягам паметта си. Бих могъл да се сетя, но не искам. Ако човешкият род не помнеше нищо, щеше да бъде напълно щастлив. Някога следвах история и това комай е единственото, което съм научил от университета. Или, по-точно казано, единственото, което мисля, че съм научил.

След малко ще стигнем до крайбрежния булевард с къщите, гледащи към залива, там, гдето живееха всички мои приятели. Ан, която сега беше стара мома или почти стара мома. Адъм, сега прочут хирург, който се държеше приятелски с мен, но с когото вече не ходехме за риба. И съдията Ъруин, който живееше в последната къща и беше приятел на нашето семейство, който ме вземаше със себе си на лов и ме учеше да стрелям и да яздя и ми четеше в кабинета си исторически книги, подвързани с кожа. След като баща ми изчезна, Елис Бърдън, съдията беше за мен повече баща, отколкото мъжете, които се женеха за майка ми и се настаняваха да живеят в дома на Елис Бърдън. И най-важното — съдията беше човек.

И тъй аз обясних на Захарчо откъде да мине, за да стигнем до крайбрежния булевард, където живееха, или бяха живели, всички мои приятели. Всички светлини в града освен уличните лампи бяха угасени и къщите по Крайбрежния се белееха между магнолиите и дъбовете.

Минаваш нощем през градеца, в който някога си живял, и очакваш да видиш самия себе си — с къси панталонки, застанал на ъгъла под лампата, в която насекомите се блъскат и падат зашеметени на улицата. Очакваш да видиш онова малко момче, застанало под уличната лампа в тоя късен час, и се готвиш да му кажеш по-скоро да се прибира да спи, че дяволите ще го вземат. А може би си у дома в леглото и спиш дълбок сън, без да сънуваш, и всичко, което ти се струва, че си преживял, никога не е било. Но тогава кой, дявол го взел, е този, който седи на задната седалка в големия черен кадилак, носещ се като призрак из града? Джек Бърдън, разбира се. Нима не помните малкия Джек Бърдън? Онзи, който почти всеки следобед излизаше в залива с лодката си да лови риба, а надвечер се прибираше, вечеряше, целуваше за „лека нощ“ красивата си майка, прочиташе си молитвата и

в девет и половина лягаше да спи. О, значи, става дума за момчето на стария Елис Бърдън? Да, и за онази жена, която Елис си беше взел от Тексас — дали пък не беше от Арканзас? — онази слаболика жена с големи очи, която сега живее в къщата на стария Бърдън, с последния си мъж. А какво стана с Елис Бърдън? Дявол знае, толкова години вече от него няма ни вест, ни кост. Той си беше чудак. И то какъв — да си зареже дома и да остави такава красавица като тази жена от Арканзас. Кой знае, може би не е могъл да й даде онова, за което тя е жадувала. Но пък й беше дал този хлапак, този Джек Бърдън. Да.

Влизаш в града нощем и в ушите ти кънтят гласове.

Стигнахме до края на Крайбрежния и пред нас, между тъмните дъбови клони, къщата се бялна като кост.

— Стигнахме — казах.

— Спри тук — разпореди се Шефа. После се обърна към мен: — Свети. Не си е легнал още, дъртакът му с дъртак. Иди почукай и му кажи, че искам да го видя.

— Ами ако не отвори?

— Ще отвори — каза Шефа. — Но ако не иска, ще го принудиш. За какво ти плащам?

Излязох от колата, отворих пътната врата и тръгнах по застланата с раковини алея под тъмния свод на дърветата. И тогава чух зад себе си стъпките на Шефа. Вървеше почти непосредствено след мен и така стигнахме до стъпалата. Тук той отстъпи встрани и аз почуках на вратата. Почуках втори път и видях през прозореца до входа да се отваря вратата на преддверието — тя води към кабинета, спомних си аз, — след което в преддверието нахлу светлина от кабинета. Съдията се приближаваше към вратата. Видях през стъклото как се мъчи да отвори ключалката.

— Кой е? — попита съдията.

— Добър вечер, господин съдия — отвърнах аз.

Той стоеше на прага и се взираше в тъмното, мъчейки се да разпознае лицето ми.

— Джек Бърдън — обадих се аз.

— О, Джек, каква изненада! — възкликна той и подаде ръка. — Влизай. — Той, изглежда, дори се радваше, че ме вижда.

Стиснах подадената ръка и влязох в преддверието, където огледалата в олющени златни рамки и стъклата на големите фенери върху мраморни поставки проблясваха на слабата светлина, идваща откъм кабинета.

— С какво мога да ти бъда полезен, Джек? — попита той и ме

изгледа с жълтите си очи. За разлика от всичко останало в него те не се бяха изменили много.

— Такова — започнах аз и не знаех как да завърша, — аз просто исках да проверя дали не сте си легнали и дали не можете да поговорите с…

— Но моля ти се, Джек, влизай. Да не ти се е случило нещо, синко? Чакай първо да затворя вратата, пък…

Той се обърна да затвори и ако сърцето му не беше здраво като паве въпреки седемдесетака, сигурно щеше да се строполи мъртъв. Защото до вратата, без да шумне, стоеше Шефа.

Но съдията не се строполи мъртъв. Дори лицето му не трепна. Обаче аз усетих как целият се смрази. Представете си, че понечвате да затворите вратата нощем и пред вас от мрака изникне някакъв човек — как ще се почувствувате?

— Не — усмихна се непринудено Шефа, свали си шапката и пристъпи вътре, сякаш го бяха поканили да влезе, — нищо не се е случило с Джек. Поне доколкото аз зная. — Нито с мен.

Сега съдията беше спрял погледа си върху мен.

— Моля за извинение — каза той с глас, който по негова воля можеше да звучи студено и да чегърта като изхабена игла по стара грамофонна плоча. — Забравих за миг, че сега ти се намираш в сигурни ръце.

— О, Джек е добре, не може да се оплаче — каза Шефа.

— А вие, сър… — обърна се съдията към него и го погледна изкосо с жълтите си очи — той беше половин глава по-висок, — а мускулите на челюстите му заиграха под сухата, набръчкана, ръждивочервеникава кожа. — Имате ли да ми кажете нещо?

— Не съм сигурен — отвърна небрежно Шефа. — Не, засега нямам.

— Добре — каза съдията, — в такъв случай…

— Но може и да се намери тема за разговор — прекъсна го Шефа. — Знае ли човек? Ако се поотморим.

— В такъв случай — продължи съдията и гласът му отново зачегърта нечовешки, като изхабена игла по стара грамофонна плоча или пила по ламарина — искам да ви уведомя, че се готвех да си лягам.

— Още е рано — каза Шефа и бавно измери съдията от глава до пети. Той носеше старомодна кабинетна пижама от кадифе, официален черен панталон и колосана риза, но беше свалил вече яката и папионката и златното копче за яката блестеше под старческата

зачервена адамова ябълка. — И ще спите по-добре — продължи Шефа, след като свърши огледа, — ако отложите малко лягането и дадете възможност на стомаха да смели вечерята.

И той тръгна към вратата, откъдето влизаше светлината — вратата към кабинета.

Съдията Ъруин го гледаше в гърба, а Шефа, сякаш нищо не е било, вървеше към кабинета с измачканото си от седалката сако, със засъхналите вече потни петна под мишниците. Ще не ще, съдията тръгна след него.

Последвах ги и аз.

Когато влязох в кабинета, Шефа вече се беше настанил в голямото протрито кожено кресло. Застанах до стената под пълните с книги полици, стари книги, предимно юридически, подвързани с кожа, които се губеха в сянката към тавана и от които стаята миришеше като от мухлясало сирене. Да, тук нищо не се беше изменило. Аз помнех тази миризма от дългите вечери, прекарани тук, когато си четях книги или слушах съдията да ми чете, а пъновете пукаха в камината и часовникът в ъгъла, старинният стоящ часовник, сипеше върху нас своите бавни, равномерни отрязъци време. Да, същата стая. С големите офорти на Пиранези, поставени в тежки резбовани рамки — Тибър, Колизеят, някакъв порутен храм. С камшиците за езда на полицата над камината и на писалището, със сребърните купи, спечелени от кучетата на съдията и от самия него на състезания по стрелба. Стойката за пушките тънеше в сянка зад вратата, скрита от светлината на голямата месингова настолна лампа върху писалището, но аз познавах всяка пушка в нея дори опипом.

Съдията не благоволи да седне. Той стоеше в средата на стаята и гледаше Шефа, който беше изпружил крака на червения килим. Стоеше и не продумваше. Нещо ставаше в главата му. Ако на този висок череп, там, гдето някогашната тъмнорижа грива бе оредяла и побеляла, имаше малко прозорче, човек сигурно щеше да види как маховиците, пружините, зъбчатите колела и ангренажът работят безупречно и светят с блясъка на грижливо поддържан механизъм. Но може би някой бе натиснал погрешен бутон. Може би механизмът ще си работи така нахалост, докато нещо се счупи или пружината се скъса, може би нищо няма да излезе.

Шефа се размърда. Той посочи с глава към сребърния поднос на писалището, в който имаше бутилка, кана с вода, сребърна купа, две употребявани чаши и три-четири чисти, и каза:

— Вярвам, че няма да имате нищо против, господин съдия, ако

Джек ми налее една чаша. Южняшкото гостоприемство го изисква.

Съдията Ъруин не му отговори. Той се обърна към мен и каза:

— Джек, не съм подозирал, че освен всичко друго ти изпълняваш и ролята на слуга. Но, разбира се, ако се лъжа…

Идеше ми да му фрасна един по мутрата. Идеше ми да фрасна един по тази ръждивочервеникава, горда старческа мутра с орлов нос и твърд, ясен, съвсем не старчески поглед, който беше истинска обида. А Шефа се засмя и аз едва не фраснах и него по сурата. Идеше ми да стана и да ги зарежа двамата сами в тази вмирисана на мухлясало сирене стая, да плюя на тях и да отида, където ми очи видят. Но не го направих и може би така беше по-добре, защото човек едва ли може да се откъсне от това, от което най-много му се ще да се откъсне.

— Глупости — каза Шефа, вече без да се смее, надигна се от коженото кресло, взе бутилката и наля в една чаша уиски, след което добави малко вода. После се обърна ухилен към съдията, пристъпи към мен и ми подаде чашата.

— Вземи, Джек — каза той. — Пийни си.

Не мога да кажа, че поех чашата — той просто ми я пъхна в ръката и аз я държах, без да я поднеса към устата си, и гледах как Шефа се хили на съдията и му обяснява:

— Понякога Джек ми налива питие, а понякога аз му наливам — той пристъпи пак към писалището, — а има случаи, когато и сам си наливам. — Той си наля уиски, добави вода, хвърли на съдията лукав, присмехулен поглед и добави: — Независимо дали ме канят, или не. Човек се лишава от сума неща, ако винаги чака да го поканят. А аз съм нетърпелив. Много съм нетърпелив, господин съдия. Затова и не мога да бъда джентълмен, господин съдия.

— Тъй ли? — отвърна съдията. Той стоеше насред стаята и внимателно следеше този спектакъл.

От моето място при стената аз наблюдавах и двамата. „Да вървят по дяволите — мислех си, — да вървят по дяволите и двамата. Ако ще разговарят така, майната му и на единия, и на другия!“

— Да — продължи Шефа, — вие сте джентълмен и затова никога не проявявате нетърпение. Дори когато ви се пие. Ето, и сега не проявявате нетърпение, въпреки че питието си е ваше, платили сте го от джоба си. Но все пак ще пийнете, господин съдия. Заповядайте, моля ви. Да пием заедно, господин съдия.

Съдията Ъруин не отвърна нито дума. Само стоеше изопнат като струна в средата на стаята.

— Пийнете де — каза със смях Шефа и като седна отново на

креслото, изпружи крака на червения килим.

Съдията нито си наля уиски, нито седна.

Шефа вдигна поглед към него и попита:

— Да имате случайно вечерния вестник?

Вестникът лежеше на креслото до камината под яката и папионката на съдията, а на облегалката висеше бялото му сако. Съдията хвърли поглед на вестника и пак се обърна към Шефа.

— Да — каза той, — имам го.

— Аз не успях да го прегледам, цял ден обикалям нагоре-надолу. Може ли да го попрегледам набързо?

— Може, разбира се — застърга пак пилата по тенекето, — но аз бих могъл да задоволя любопитството ви поне по един въпрос. Във вестника е публикувано моето изявление в подкрепа на Калахън, който се кандидатира за сенатор. Мисля, че именно това ви интересува.

— Просто исках да го чуя от собствената ви уста, господин съдия. Някой ми каза, но нали знаете, мълвата е стоезична, а вестникарите са склонни да преувеличават и рядко може да им се вярва.

— В дадения случай няма никакво преувеличение — каза съдията.

— Все пак исках да чуя това лично от вас, от вашата драгоценна уста.

— Вече го чухте — каза съдията, изправен все тъй насред стаята, — и то в много приятна обстановка. — Лицето му отново бе добило цвят на телешки чер дроб, въпреки че думите му звучаха студено и отмерено. — А сега, ако сте допили уискито си…

— О, много благодаря, господин съдия — каза Шефа с меден глас. — Да, ще пийна още една глътка. — И тръгна към бутилката. След като изпълни намерението си, каза: — Благодаря. — После се върна до коженото кресло с пълна чаша и продължи: — Да, господин съдия, вече го чух лично от вас, но ми се ще да чуя и нещо друго. Помолихте ли се на бога да ви даде ум и разум? А?

— Реших въпроса по съвест — отвърна съдията.

— Така, но ако не ме лъже паметта — Шефа замислено въртеше чашата в ръце, — когато водихме онзи малък разговор в града, вие не възразихте срещу моя човек — Мастърз.

— Но не съм поемал никакъв ангажимент — отвърна рязко съдията. — Аз не поемам никакви ангажименти освен пред собствената си съвест.

— Вие отдавна се месите в политиката — каза Шефа и отпи глътка — заедно с вашата съвест.

— Моля? — попита заканително съдията.

— Да оставим това — отвърна усмихнат Шефа. — Но какво ви отблъсна от Мастърз?

— Научих някои подробности за кариерата му.

— Някой го е окалял, така ли?

— Нека и така да е — каза съдията.

— Интересно нещо е калта — подзе Шефа. — Като си помисли човек, цялата божия земя се състои от кал — освен онова, което лежи под водата, но всъщност и то е кал. И тревата расте най-добре на кал. А какво друго е диамантът, ако не парче кал, което някога страшно се е нажежило? А всевишният взел шепа кал, духнал в нея и създал и вас, и мен, и Джордж Вашингтон, и целия човешки род, дарен с ум и разум. С кал може да се направи какво ли не. Прав ли съм?

— Това не променя нещата — каза Ъруин някъде отвисоко, където не стигаше светлината на настолната лампа. — За мен Мастърз не е човек, който заслужава доверие.

— Не заслужава ли? — възкликна Шефа. — Ще му извия врата, ако не заслужава!

— Там е бедата, че той се мъчи да спечели само вашето доверие.

— Това е така — призна със съжаление Шефа, вдигна лице към светлината и поклати глава с вид, който говореше за смиреност пред неизбежното. — Мастърз гледа да спечели моето доверие. Какво да се прави? Но Калахън… да вземем например Калахън, той пък, струва ми се, гледа да спечели вашето доверие, доверието на Алта Пауър и бог знае чие още. Тъй че каква е разликата? А?

— Ами…

— Какво „ами“! — Шефа се изправи в креслото с онази неочаквана рязкост, с която хващаше муха във въздуха или обръщаше глава към някого с опулени очи. Изправи се и заби токове в килима. Част от уискито в чашата се разля на панталоните му. — Добре, аз ще ви обясня каква е разликата, господин съдия. Аз мога да пробутам Мастърз в сената, а вие не можете да пробутате Калахън. Това е то голямата разлика.

— И все пак ще си опитам възможностите — долетя гласът на съдията отгоре.

— Възможностите? — изсмя се Шефа. — Възможностите ви вече са изчерпани. Цели четирийсет години ги използувате в този щат, и то не лошо. Седите си тук в кабинета, а негърчетата подтичват около вас и ви поднасят пунша. Седите си тук, усмихвате се самодоволно, а вашите момчета се потят по трибуните и се късат да агитират. Когато ви потрябва нещо, вие просто протягате ръка и си го вземате. А остане

ли ви малко свободно време след лова на патици или проучването на законите за корпорациите, забавлявате се с ролята на главен прокурор. Или си играете на съдия. Вие много отдавна сте съдия. Как ще ви хареса, ако престанете да бъдете?

— Още не се е родил човекът, който може да ме сплаши — каза съдията Ъруин и се изправи още повече.

— Никога не съм се опитвал да ви плаша — каза Шефа. — И сега не се опитвам. Искам само да ви дам една възможност. Казвате, че някой е окалял Мастърз, нали? Ами ако аз ви разкрия някои кални неща за Калахън? О, не ме прекъсвайте! Запазете спокойствие! — вдигна ръка той. — Досега не съм се занимавал с вадене на кал, но мога да го сторя. И ако отида в задния двор, гребна с лопатата и поднеса това благовоние под носа на вашата съвест, знаете ли какво ще ви посъветва тази съвест? Ще ви посъветва да се откажете от Калахън. Тогава репортерчетата ще налетят тук като мухи на кучешка мърша и вие ще можете да им разкажете всичко за себе си и за вашата съвест. Дори не е нужно да се изказвате в подкрепа на Мастърз. Ще се хванете под ръчица с вашата съвест и ще идете да се разходите някъде и да си обясните един на друг колко много се уважавате.

— Аз вече подкрепих кандидатурата на Калахън — каза съдията, без да трепне.

— Бих могъл да ви извадя малко кал — каза замислено Шефа. — Калахън отдавна е пуснат в обращение, а знае се, че бъркаш ли в катран, ще се очерниш. Шляпаш ли босоног по пасището, ще стъпиш в някое краве лайно. — Той вдигна поглед към съдията и се вгледа в него с премрежени очи, навел глава на една страна.

Изведнъж си дадох сметка, че старинният часовник в ъгъла остаряваше все повече. Той отронваше „тик“ и това „тик“ падаше в мозъка ми като камък в кладенец и предизвикваше кръгове, които после замираха, а „тик“ потъваше в тъмните дълбини. Известно време след това, нито дълго, нито кратко — а може би изобщо не съществуваше време, — цареше спокойствие. После в кладенеца падаше „так“ и отново тръгваха кръгове, и отново замираха.

Шефа престана да изучава лицето на съдията, което беше непроницаемо. Той пак се отпусна в креслото, сви рамене и поднесе чашата към устата си. После каза:

— Правете каквото знаете, господин съдия. Но не забравяйте, че играта може да вземе и друг обрат. Представете си, че някой копне кал от миналото на друг човек и я даде на Калахън — току-виж, у него се появила съвест и той се отрекъл от покровителя си. Опре ли работата

до съвестта, не знаеш къде ще й излезе краят, а вземеш ли да вадиш кал…

— Ще ви бъда много благодарен, сър… — Съдията Ъруин пристъпи към голямото кресло и сега лицето му вече нямаше цвета на телешки дроб, а беше побеляло до самата основа на големия нос. — Ще ви бъда много благодарен, сър, ако станете от това кресло и напуснете къщата.

Шефа не отлепи глава от облегалката на креслото. Той погледна съдията мило и доверчиво, после извърна очи към мен и каза:

— Джек, ти беше напълно прав. Съдията не се плаши лесно.

— Вън! — каза тихо съдията.

— Тия стари кости не ме слушат вече — измърмори тъжно Шефа. — Но аз изпълних християнския си дълг и сега мога да си вървя, ако ми позволите. — Той пресуши чашата си, остави я на пода до креслото и стана. Изправен пред съдията, пак започна да го измерва с премрежен поглед, навел глава на една страна, сякаш оглеждаше кон, който се готвеше да купи.

Аз оставих чашата си на полицата зад мен. Едва сега забелязах, че след първата глътка не бях пил нищо. „По дяволите — помислих си, — някой негър ще я допие утре сутрин.“

След това Шефа поклати глава, сякаш решил да не купува коня, мина покрай съдията, като че съдията не беше човек изобщо, нито дори кон, а някакъв предмет, някакъв пън, и се насочи към преддверието, стъпвайки леко и бавно по червения килим. Никакво бързане.

Секунда-две съдията остана неподвижен, после се обърна рязко и проследи Шефа с поглед, който святкаше в сянката над абажура.

Шефа хвана дръжката, отвори вратата и без да пуска дръжката, се обърна.

— Е, господин съдия — каза той, — не с гняв, а с мъка си отивам. Но ако съвестта ви реши да плюе на Калахън, уведомете ме. Преди да е станало късно, разбира се — засмя се той.

После Шефа обърна поглед към мен и каза:

— Айде да се омитаме, Джек. — И се изгуби в тъмното.

Преди да успея да включа на съответната скорост, съдията се обърна с лице към мен, прикова ме с поглед, горната му устна трепна в усмивка, наситена с ирония, и каза:

— Господарят ви вика, господин Бърдън.

— Още не употребявам слухова тръба — отвърнах аз и отивайки към вратата, си помислих: „Браво, Джек, бива си те, говориш като

гамен.“

Пристъпвах към вратата, когато той каза:

— Тази седмица ще се срещна с майка ти — ще вечеряме заедно. Да й предам ли, че си все така доволен от работата си?

„Махай ми се от главата“ — рекох си аз, но той не се махаше и горната му устна пак трепна. Тогава казах:

— Както искате, господин съдия. Но ако бях на ваше място, не бих се заел да разтръбявам това наше посещение. Я си представете, че промените решението си — тогава някой може да си помисли, че сте се унизили да сключите долна политическа сделка с Шефа. Под прикритието на нощта.

После излязох през вратата, минах през преддверието, оставяйки вратата му отворена, и хлопнах външната врата.

„Махай ми се от главата, дявол взел те!“

Във всеки случай той не се плашеше.

Заливът остана зад нас, а с него и соленият, навяващ тъга въздух, примесен с мириса на отлива, с мирис на риба. Връщахме се на север. Сега беше още по-тъмно. Сгъстилата се мъгла се стелеше ниско над полята, а в низините пълзеше по шосето и убиваше светлината на фаровете. От време на време в тъмнината пред нас блясваха две очи. Знаех, че това са очите на крава — някоя нещастна, добра, стоическа стара крава, която преживя, застанала досам шосето, защото още не бяха създадени закони за говедата; но очите й горяха насреща ни в тъмното, сякаш черепът й беше пълен с разтопен, искрящ като кръв метал и човек би могъл да надникне в този череп с това кърваво нажежено сияние в мига, когато светлината падаше право в очите й, преди да се е очертало тялото й, създадено така, че да може най-лесно да бъде замеряно с буци; след това разбирах чии са тези очи, разбирах, че в тази корава, невзрачна глава няма нищо друго освен шепа студена, желирана сива маса, в която се извършва някакъв бавен процес, докато ние минаваме край нея. И тъкмо ние бяхме този бавен процес, който се извършваше в студения мозък на кравата. Така би казала кравата, ако беше непоправим идеалист от рода на малкия Джеки Бърдън.

Шефа каза:

— Е, Джеки, отваря ти се малко работа.

— Калахън ли? — попитах аз.

— Не, Ъруин.

— Едва ли може да се изрови нещо за Ъруин.

— Ти ще изровиш.

Продължихме да режем мрака още двайсет мили или осемнайсет

минути. Мъглата протягаше от тресавищата плазмените си пръсти, посягаше към нас иззад черните сенки на кипарисите, мъчейки се да ни хване, но напразно. От тресавището изскочи опосум и понечи да пребяга шосето и може би щеше да го пребяга, но Захарчо се оказа по-бърз. Той лекичко завъртя волана наляво, просто на косъм. Не почувствувахме нито удар, нито сътресение, само нещо тупна глухо в левия калник и Захарчо каза:

— К-к-к-к-коп-лето!

С този кадилак той можеше да мине и през иглени уши.

След споменатите осемнайсет минути, или двайсет мили, казах:

— Ами ако до изборите не успея да изровя нищо?

— Пикал съм ти на изборите! Аз ще пробутам Мастърз така ловко, че никой няма да се усети. Но ти изрови нещо, ако ще това да ти отнеме десет години.

След като изминахме още пет мили, казах:

— И ако все пак не се намери нищо?

— Изключено е да не се намери — отвърна Шефа.

— За съдията може и да не се намери.

— Човек е заченат в грях и роден в поквара, пътят му минава от смрадливите пелени до вонящия покров. Винаги ще се намери нещо.

След още две мили той добави:

— И пипай здраво.

Оттогава изтекоха много години. Мастърз отдавна е изгнил в гроба, но Шефа си удържа думата и успя да го направи сенатор. А Калахън е жив, но сигурно съжалява за това, защото съдбата отдавна престана да му се усмихва, а би могла поне да го ощастливи със смърт. Мъртъв е и Адъм Стантън, с когото ходехме на риба и се припичахме на пясъка под жарките лъчи на слънцето — с него и с Ан. Мъртъв е и съдията Ъруин, който в сивата, влажна, студена утрин се навеждаше към мен сред високата, сива блатна трева и ми шепнеше: „Ще се мериш пред нея, Джек. Когато патицата лети, трябва да се мериш пред нея, момчето ми.“ Мъртъв е и Шефа, който ми казваше: „И пипай здраво.“

И малкият Джеки пипна здраво, охо, и още как.

Глава втора

Последния път видях Мейсън, когато отидохме там по новото бетонно шосе с големия черен кадилак заедно с Шефа и неговата компания, а то бе отдавна, защото сега сме 1939 и трите години, изминали оттогава, ми се струват цяла вечност. Но за първи път видях Мейсън много по-отдавна, още в 1922, и тогава отидох дотам с моя „Форд — Т“ и ту се налагаше да се държа за кормилната ос, за да не се изтърся, когато колата се поднасяше по сивата прах, която се вдигаше на пушилка на цяла миля зад мен и се наслояваше по листата на памука, правейки и тях сиви, ту трябваше да стискам здраво зъби, когато излизах на чакъл, за да не се изпочупят от друсането. На Шефа трябва да му се признае едно: след като стана губернатор, хората получиха възможност да си карат спокойно колите, без да се боят за коронките си. Но при първото ми отиване в Мейсън това бе невъзможно.

Главният редактор на „Кроникъл“ ме повика и каза:

— Джек, качвай се в колата си и заминавай за Мейсън да разбереш що за тип е този Старк, който мисли, че е Исус Христос и може да разгонва сарафите от окръжното.

— Той е женен за учителка — обясних аз.

— И това, изглежда, му е замаяло главата — каза Джим Медисън, главният редактор на „Кроникъл“. — Да не си въобразява, че е първият, който се качва на учителка?

— Пуснатите облигации са за строеж на училище — казах аз — и доколкото схващам, Луси си мисли, че поне част от средствата могат да бъдат използувани за каквото са предназначени.

— Коя е пък тази Луси?

— Въпросната учителка.

— Тя няма да се задържи дълго като учителка. Скоро ще я отрежат, ако не си седне на задника. Или аз не познавам Мейсънски окръг.

— Освен това тя е противник на алкохола.

— Кой от вас спи с Луси — ти или онзи приятел? Прекалено много знаеш за нея.

— Зная само това, което Уили ми е разказвал.

— Кой е пък този Уили?

— Уили е онова бате с коледната вратовръзка — обясних аз. — Чичо Уили от провинцията. Това е Уили Старк, учителският любимец, с когото се запознах преди два месеца в задното помещение на Слейд. Самият той ми каза, че Луси е противник на алкохола, а това, че е противница и на кражбите, е само мое предположение.

— Тя може би е и против това, че Уили е окръжен касиер, щом го подучва на такива работи — отбеляза Джим Медисън. — Не знае ли как стават нещата там, в Мейсънски окръг?

— Там стават по същия начин, по който стават и тук — казах аз.

— Именно. — Джим Медисън извади от ъгъла на устата си смачканата, изподъвкана и ослюнчена угарка от бившата двайсетцентова пура, огледа я и като протегна ръка, пусна я в големия месингов плювалник, потънал в дебелия, зелен като детелина килим, който цъфтеше подобно на оазис сред четирите занемарени етажа на сградата на „Кроникъл“. Той проследи с поглед как падна угарката и добави: — А сега се вдигай оттук и върви там.

Така аз се понесох към Мейсън с моя „Форд-Т“ и ту стисках зъби, когато излизах на чакъл, ту се хващах за кормилната ос, когато колата се поднасяше по сивата прах, и това бе тъй отдавна.

Пристигнах в града рано следобед и влязох в кафе „Мейсън“, „Домашно приготвени ястия за дами и господа“, което гледаше към площада, поръчах си пържена шунка с картофено пюре и салата и хванал в една ръка чашата наливно уиски, с другата почнах да се боря с мухите — седем-осем на брой, — които налитаха на кремпитата ми.

Излязох на улицата, където под сянката на навесите от гофрирана ламарина дремеха кучета, и след като изминах една пряка, озовах се при сарачницата. Пред нея имаше едно свободно място, тъй че казах „здрасти“ и се присъединих към събралите се. От най-младия между тях ме деляха четирийсет години, но реших, че и моите ръце ще подпухнат, ще се покрият с петна и ще стискат дръжката на хикоров бастун, докато някой от тях се накани да проговори. В град като Мейсън пейката пред сарачницата е — или по-скоро беше преди двайсет години, преди да построят бетонното шосе — мястото, където Времето преплита нозе и се строполява на земята като стара, вече немощна хрътка. Това е мястото, където сядаш и чакаш настъпването на нощта и на артериосклерозата. Това е мястото, което обнадеждва собственика на местното погребално бюро и му вдъхва увереност, че насъщният му е осигурен. Но ако седиш на тази пейка след пладне в края на август, имаш чувството, че никога нищо няма да дочакаш — дори собственото си погребение, а слънцето пали и сенките не трепват

по светлия прах, който, ако се вгледаш по-внимателно, е пълен с искрящи като кварц зрънца. Старците седят, подпрели старческите си ръце на хикоровите бастуни, и отделят някаква метафизическа еманация, под чието влияние се променят всичките ти категории. Времето и движението престават да съществуват. Все едно, че си упоен, всичко е така приятно, тъжно и далечно. Седиш между древните богове в тишината, нарушавана само от тихите хрипове на астматичния, и ги чакаш да слязат от олимпийските, облени в слънце висини и да се произнесат с незлобива насмешка за делата на хората, които все още се мятат в мрежите на житейската суета. „Гледам, Сим Саундърс вдигнал нов хамбар.“ И в отговор: „Ъхъ, че къде иначе да си дене парите.“ И после: „Да-а-а.“

Така аз седях и чаках. Един от тях произнесе първата реплика, друг му отговори, а последният проточи: „Да-а-а.“ Изчаках още малко, защото си знаех мястото, след което подхвърлих:

— Чувам, че щели да строят ново училище.

После изчаках още малко, докато думите ми замрат, и те замряха, сякаш не ги бях казал. Тогава един от тях плюна на сухата земя, ръчна петното с върха на бастуна си и рече:

— Ъхъ, хем с парно, казват.

Втори:

— Дечурлигата ще хванат плевмония от това парно.

Трети:

— Да-а-а.

Четвърти:

— Бе нека първо го построят.

Погледнах нарисувания часовник на кулата на окръжното отсреща, часовника, по който старците сверяваха времето си, и изчаках. После попитах:

— Че какво им пречи?

Първият:

— Старк. Все този Старк.

Вторият:

— Да-а-а, все този Уили Старк.

Третият:

— Много нависоко хвърчи. Началство стана и много нависоко хвърчи.

Четвъртият:

— Да-а-а.

Изчаках малко, после казах:

— Дочувам, че искал да намери по-евтин предприемач.

Първият:

— Да, по-евтин предприемач, та да домъкне тука цял куп негри.

Вторият:

— А белите нека стоят без работа. Тъй се строи то.

Третият:

— Та и да те канят, ще работиш ли с негри? Хем чужди негри. Училище ли ще градим или нужник?

Четвъртият:

— А и белите дирят работа.

Първият:

— Да-а-а.

„Да-а-а — казах си аз, — значи, такава била работата, в Мейсънски окръг живеят предимно селяци и те не обичат негрите или поне чуждите негри, а свои нямат много.“

— Колко ще икономисат — попитах, — ако вземат евтин предприемач?

Първият:

— Толкова, че няма да могат да платят пътните на негрите дотук.

— А белите ще стоят без работа — додаде вторият.

Постоях още малко за благоприличие, после станах и казах:

— Трябва да вървя.

Един от старците вдигна поглед към мен, сякаш току-що бях дошъл, и попита:

— Ти какво работиш, момче?

— Нищо — отвърнах аз.

— Да не си болнав? — каза той.

— Не съм — рекох, — но просто ми липсва упоритост.

„И това е самата истина“ — помислих си, крачейки вече по улицата. Освен това реших, че съм убил достатъчно време и сега мога да отида в окръжното и да събера материал за репортажа, който очакват от мен. Кой свестен журналист събира материала си, като виси пред сарачниците? По този начин не можеш да се добереш до нищо, което да е подходящо за публикуване. И тъй аз се отправих към окръжното.

Обширното преддверие на окръжното беше пусто и тъмно, намазаният с подово масло под — толкова протрит, че стоеше на дълбеи, на дълбеи, а въздухът — така сух и прашен, та на човек му се струваше, че в това мъртвило вдишва последните спаружени остатъци от препирните и разговорите, водени тук в течение на седемдесет и пет

години. Но в другия край на преддверието видях отворена стая, в която седяха неколцина мъже. Над вратата имаше табелка с полуизтрити букви, които все още се четяха: „Шериф“.

Влязох в стаята, където на дървени столове седяха трима души, а на бюрото с рулетка се въртеше вентилатор, но без особен резултат. Казах „здрасти“ и най-едрото лице, кръгло и червендалесто, което бе сложило краката си на бюрото, а ръцете на корема, отвърна — „здрасти“.

Извадих от джоба визитната си картичка и му я подадох. Той я гледа една минута, като я държеше почти на една ръка разстояние от себе си, сякаш се страхуваше да не му плюне в очите, после я обърна и я гледа още една минута от обратната страна, докато се увери напълно, че там не пише нищо. После пак положи ръката си на корема, само че с картичката, и вдигна поглед към мен.

— Доста път сте били — каза той.

— Това е вярно — отвърнах аз.

— А за к’во сте дошли?

— Да видя какво става с училището.

— Да биете толкова път, за да си навирате носа в чужди работи.

— Точно така — съгласих се. — Само че шефът ми не е на същото мнение.

— А на него к’во му влиза в работата?

— Не му влиза, но щом вече съм бил този път, кажете ми какво става с училището.

— Това не е моя работа. Аз съм шериф.

— Добре, шерифе — казах, — а чия работа е?

— На тия, които се занимават с нея. Стига да ги оставят да се занимават и да не им се месят разни.

— Кои са тези „тия“?

— Съветниците — каза шерифът. — Окръжните съветници, които избирателите от окръга са избрали, за да си гледат работата и да не допускат други да си пъхат носа в нея.

— Добре де, съветниците. Но кои са те?

Шерифът попремигна с хитрите си оченца, после каза:

— Вас трябва да ви арестуват за скитничество.

— Бива — съгласих се. — Тогава „Кроникъл“ ще изпрати друг репортер, който да пише за моето арестуване, а когато чопнат и него, ще изпрати трети и така нататък, докато ни изпоарестуват всичките. Само че това може да излезе във вестниците.

Шерифът се изтягаше на стола и оченцата на едрото му, кръгло

лице само премигваха. Все едно, че не бях казал нищо. Все едно, че не съществувах.

— Кои са съветниците? — натъртих аз. — Да не би да са минали в нелегалност?

— Един от тях седи тук — каза шерифът и извърна кръглата си чутура, за да посочи единия от другите двама. После чутурата му се върна на мястото си, визитната ми картичка полетя от ръката му към пода, полюшвана от повея на вентилатора, оченцата на шерифа отново премигнаха и той сякаш потъна в някакви дълбоки мътни води. Беше направил всичко, което зависеше от него, и сега подаваше топката на другия.

— Вие съветник ли сте? — попитах оня, когото шерифът бе посочил.

Това беше най-обикновен човек, създаден от бога по негов образ и подобие, с бяла риза и черна папионка на ластик, с джинси и плетени презрамки. От кръста нагоре гражданин, от кръста надолу фермер. Кой като него — печели гласовете и на гражданите, и на фермерите.

— Ъхъ — отговори той.

— Той е най-важният — обади се почтително третият, дребно човече с буцест плешив череп, с лице, което и самият той не би могъл да си спомни от едно бръснене до друго — от онзи тип хора, които все се въртят около началствата и ако някой от тях освободи стол, гледат веднага да седнат на него и се мъчат да си пробият път с изказвания като току-що направеното.

— Да не би вие да сте председателят на съвета? — попитах аз другия.

— Ъхъ — отвърна той.

— Бихте ли ми казали името си?

— Че то не е тайна. Долф Пилзбъри.

— Драго ми е да се запозная с вас, господин Пилзбъри — казах и му подадох ръка.

Той я пое, сякаш поемаше глава на пепелянка, и то в периода, когато мени кожата си.

— Господин Пилзбъри — подзех, — по силата на служебното си положение вие сигурно сте запознат с обстоятелствата, свързани с договора за строежа на училището. И сигурно сте заинтересовани истината за тези обстоятелства да стане обществено достояние.

— Няма никакви обстоятелства — отвърна господин Пилзбъри.

— Обстоятелства може да няма — казах аз, — но има чисто мошеничество.

— Няма никакви обстоятелства — повтори той. — Съветът се събра и прие предложението, което му беше направено. Дж. Х. Мур, така се казва човекът, дето направи предложението.

— Тоя човек евтина сметка ли ви представи?

— Не дотам.

— Да разбирам ли, че не е евтина?

— Ами… така го разбирайте, щом искате — каза господин Пилзбъри и лицето му се помрачи, сякаш в корема му напъваха газове.

— Чудесно, така и ще го запиша.

— Да ми извинявате — сянката изчезна от лицето му и той се изправи на стола рязко, като че някой бе го убол е игла, — но каквото и да говорите, при нас всичко си е законно. И никой не може да заповяда на съвета кое предложение да приеме. Всеки може да си представи предложение, но съветът не е длъжен да го приеме. Не, господинчо. Съветът сключва договор с онзи, който ще се справи както трябва с работата.

— А предложи ли ви някой по-евтина сметка?

— Джефърс — измърмори господин Пилзбъри, като че това име му напомняше нещо неприятно.

— За строителната компания „Джефърс“ ли става дума? — запитах аз.

— Ъхъ.

— Защо не приехте нейното предложение?

— Съветът избира този, който ще се справи най-добре с работата. И не е нужно други да си навират носа в нея.

Извадих молива и бележника си и написах нещо. После попитах господин Пилзбъри:

— Одобрявате ли това? — И започнах да чета: — „Господин Долф Пилзбъри, председател на окръжния съвет на Мейсънски окръг, заяви, че предложението на Дж. Х. Мур, макар и не евтино, е било прието, тъй като съветът е търсил предприемач, който да се справи най-добре с работата. Както посочи господин Пилзбъри, евтиният проект, предложен от строителната компания «Джефърс», е бил отхвърлен. Освен това господин Пилзбъри добави…“

— Да ми извинявате! — Този път господин Пилзбъри се изправи още повече, сякаш го бяха ръгнали не с игла, а с нажежено желязо. — Да ми извинявате, но аз нищо не съм заявявал. Вие си дращите разни неща и твърдите, че аз съм ги бил заявил. Да ми извинявате, но…

Шерифът се размърда тежко-тежко на стола и прикова поглед върху господин Пилзбъри.

— Долф — каза той, — разкарай това диване.

— Не съм заявявал нищо — повтори Долф — и хайде разкарвайте се!

— Ей сегичка — казах и прибрах бележника в джоба, — но бъдете така добри да ми кажете къде мога да намеря господин Старк.

— Знаех си аз! — избухна шерифът и като стовари краката си на пода с трясък, който напомняше падане на кюнци, вторачи се в мен с поглед на апоплектик. — Пак Старк, знаех си аз, че зад цялата работа стои Старк.

— Че какво ви е сторил Старк? — попитах.

— Господи боже мой! — изрева шерифът и лицето му стана мораво от напора на думи, които не можеха да излязат.

— Той е маняк, това е той — помогна му господин Долф Пилзбъри. — Стана окръжен касиер и се вманячи и…

— И покровителствува негрите — додаде човечето с плешивия буцест череп.

— И тоя, и тоя! — възкликна в миг на прозрение господин Пилзбъри и посочи към мен. — И тоя, дето се мотае тука, е покровител на негрите. Бас държа, че…

— Ядец — казах аз, — не познахте. Но щом повдигате този въпрос, какво общо има с всичко това симпатията към негрите?

— А де! — възкликна господин Пилзбъри като удавник, комуто от борда са хвърлили спасителната дъска. — Точно компанията „Джефърс“…

— Ей, Долф! — изрева му шерифът. — Затваряй си устата! И кажи на тоя да се разкара!

— Разкарайте се — каза покорно господин Пилзбъри, произнасяйки тези думи почти с безразличие.

— Ей сегичка — казах аз и излязох.

Те са нереални, мислех си, докато прекосявах преддверието — всички до един. Но всъщност знаех, че са реални. Пристигаш на непознато място, в град като Мейсън, и хората ти се струват нереални, макар да знаеш, че са реални. Знаеш, че като деца са шляпали боси в потока, а когато са пораснали, са излизали на залез в задния двор и опрени на оградата, са съзерцавали небето и полето, без да знаят какво става в душата им, без да знаят весели ли са или тъжни, а когато са станали големи, спали са с жените си, гъделичкали са бебетата си, за да ги разсмиват, ходили са сутрин на работа, без да знаят към какво се стремят, но съобразявайки защо трябва да постъпят така, а не иначе, искали са да постъпват добре, защото винаги са имали добри

съображения за постъпките си, а после, когато са остарели, са изгубили всякакви съображения и седнали на пейката пред сарачницата, са хортували за хорските съображения и постъпки, забравили вече техния смисъл. И един прекрасен ден те ще лежат в кревата пред разсъмване, ще се взират в тавана, който едва ще различават, защото лампата е засенчена с вестник, и няма да разпознаят лицата около постелята, защото стаята е пълна с дим или мъгла, от които така люти, ама така люти на очите и гърлото. О, реални са те, реални и ако ни се струват нереални, причината е може би там, че самите ние не сме съвсем реални.

В това време вече се бях озовал пред вратата в края на коридора и като погледнах табелката, разбрах, че се намирам пред едноместния лепрозерий на Мейсън.

Прокаженият седеше в стаята сам-самичък и бездействуваше. Нямаше кой да приседне до него под вентилатора, да го разговори, да се изплюе на пода.

— Здравейте — поздравих аз и той ме погледна, сякаш бях привидение, което говори на някакъв чужд език.

Не отговори веднага и аз си представих, че е подивял — като корабокрушенец, който, след като е прекарал двайсет години на необитаем остров, не може да обели дума, когато към брега се приближи лодка и от нея наскачат весели моряци и го запитат какво търси тук.

Е, Уили не беше стигнал чак дотам, защото в края на краищата успя да отвърне на поздрава ми, да си спомни как се бяхме запознали у Слейд преди няколко месеца и да ме запита какво искам. Обясних му, а той се усмихна по-скоро тъжно, отколкото весело, и попита защо ме интересуват тези неща.

— Главният ми редактор ме изпрати да разбера как стоят работите, а защо му е нужно това, един бог знае — казах. — Може би защото такъв материал ще бъде интересен за вестника.

Отговорът ми очевидно го задоволи, та не се наложи да му обяснявам, че освен главния ми редактор съществува цял един свят от висши съображения, но за такава дребна риба като мен това е свят на пърхащи прозрачни крила и тихи ангелски гласове, които не винаги разбирам, свят на астрални влияния.

— Да, сигурно ще бъде интересен — съгласи се Уили.

— Разкажете ми тогава какво става тук.

— Нямам нищо против — отвърна той.

Започна да разказва и завърши разказа си към единайсет вечерта,

когато Луси Старк, сложила вече детето да спи, седеше с нас в гостната на бащината му къща, в която ме поканиха да пренощувам, където той и Луси обикновено прекарваха лятото, а сега се готвеха да прекарат и зимата, защото преди началото на новата учебна година бяха уволнили Луси и вече нямаше причина да стоят в града и да плащат толкова пари за една стая. А, както изглежда, имаше и друга причина, поради която нямаше причина да стоят в града: предстояха нови избори и изгледите за бъдещето на Уили бяха, кажи-речи, такива, каквито са изгледите на бълхата, решила да живее от кръвта на мраморния лъв на някой паметник. Както се изясни, той получил касиерската длъжност само благодарение на Долф Пилзбъри, председателя на окръжния съвет, който бил някакъв роднина на бащата на Уили по женска или кой знае каква линия, и освен това имал хър-мър с другия кандидат за касиерското място. Пилзбъри се разпореждал в окръга наравно с шерифа, а Уили му бил трън в очите. И тъй Уили очакваше да го уволнят, както вече бяха уволнили Луси.

— А на мен ми е все едно — каза Луси Старк. Тя седеше с нас в гостната и шиеше пред лампата на масата, до която лежаха голямата библия и подвързаният с кадифе албум. — Все ми е едно, ако ще да не ме пуснат да стъпя вече в училището. Шест години учителствувах — тук влиза и срокът, в който ми се роди Томи — и никой не е казал лоша дума за мен, а сега изведнъж ми пращат писмо: имало оплаквания от работата ми и не съм се била сработвала с колегите.

Тя вдигна ръкоделието си и прехапа конеца по типичния женски начин, от който тръпки те полазват. Когато се наведе, светлината на лампата падна върху главата й и запали червеникави отблясъци сред кафявите коси, които фризьорката от новооткритият фризьорски салон в Мейсън не бе успяла да изгори напълно с машите за къдрене. Жалко за хубавата коса, въпреки че не бе загубила напълно блясъка си. По онова време Луси беше двайсет и пет годишна, но все още имаше вид на момиче — стройна, кръшна талия (макар и вече заоблени бедра), тънки глезени, скръстени пред стола, мек, спокоен, момичешки овал и големи тъмнокафяви очи, които навеждаха на мисли за съкровени разговори в здрача пред вратата на старата градина с цъфналите люляци край оградата. Но косата й беше отрязана късо, до врата, и ондулирана според тогавашната мода, което беше истинско светотатство, защото това лице се нуждаеше от богата рамка — дълги, пищни лъскави коси, които да се разпиляват по снежнобялата възглавница. И нейните навярно са били такива преди това издевателство.

— Но все едно ми е — продължи тя и вдигна глава. — Не искам да работя в училище, което се строи, за да може някой да се награби. А и Уили не иска да бъде касиер, щом трябва да има работа с такива нечестни хора.

— Аз ще взема да се кандидатирам — каза мрачно Уили. — Това поне не могат да ми забранят.

— Щом не се налага да седиш в града, по-добре да залегнеш над правото — възрази Луси.

— Ще се кандидатирам — повтори Уили и тръсна глава, за да отмахне перчема от очите си. — Ще се кандидатирам — потрети той, сякаш не говореше нито на Луси, нито на мен, а на широкия бял свят. — Та ако ще да не получа нито един глас.

Когато му дойде времето, той наистина се кандидатира и получи повече от един глас, но не много повече, тъй че господин Пилзбъри и неговите хора спечелиха този рунд. Печелившият съперник на Уили не окачи шапката си в канцеларията, преди да бе подписал аванс на Дж. Х. Мур. И Дж. Х. Мур построи училището. Но на това ще дойде ред по-късно.

А сега е ред на разказаното от Уили; строителната компания „Джефърс“ представила евтина сметка — сто четирийсет и две хиляди долара. Но имало още два проекта, които били по-скъпи от този на „Джефърс“, но по-евтини от проекта на Мур, който възлизал на сто шейсет и пет хиляди и нещо. И когато Уили вдигнал патардия за Мур, Пилзбъри вдигнал патардия за негрите. Между другото Джефърс беше голям предприемач от южната част на щата и в някои от бригадите му работеха много негри — зидари, мазачи, дърводелци. Пилзбъри вдигнал вой, че Джефърс ще доведе сума негри — а Мейсънски окръг, както казах, е селяшки — и което е още по-лошо, че като квалифицирани работници негрите ще получават повече, отколкото местните, които щели да наемат за строежа.

Пилзбъри поддържал усилено огъня. Така добре го поддържал, че хората в окръга забравили за съществуването на другите два проекта, забравили и това, че Пилзбъри имал шурей, собственик на тухларна фабрика, в която имал дял и Мур, че неотдавна маса тухли били обявени за негодни и бракувани от строителния инспектор на щата, че след това се водило дело и че тухли от същата фабрика — ясно като бял ден — влизали в строежа на училището. Във фабриката на Мур и шурея на Пилзбъри работели затворници от щатския затвор, чийто труд се заплащал минимално, защото шуреят имал много здрави връзки. Както открих впоследствие, тези връзки били толкова здрави,

че строителният инспектор, който бракувал тухлите, бил изхвърлен от работа, но аз така и не разбрах дали той е бил прекалено честен или просто зле осведомен.

Уили нямал никакъв успех в борбата с Пилзбъри и шерифа. Съществувала някаква фракция от противници на Пилзбъри, но тя била малобройна и Уили не успял да привлече повече хора на нейна страна. Уили излизал по улиците, хващал хората за ревера и се мъчел да им обясни как стоят нещата. Често пъти стоял на някой ъгъл, подгизнал от пот, с паднала на челото коса, с молив в едната ръка и стар плик в другата, на който пишел цифри и се мъчел да обясни кое где е, но кой да ти слуша този тих и търпелив глас, особено когато спираш хората в такъв пек и ги караш да се занимават с аритметики. Уили се опитал да отпечата нещо в местния „Месънджър“, но вестникът отказал. Тогава написал подробно изложение за целия случай и се помъчил да го отпечата като листовка, и то за своя сметка, в печатницата на „Месънджър“, но пак му отказали. Тогава той отишъл в столицата на щата и отпечатал листовките там. После се върнал и платил на две хлапета да разнасят листовките от къща на къща. Но родителите на едното хлапе му забранили да върши тази работа, а другото изяло голям бой от някакви по-големи момчета.

Тогава Уили започнал да ги разнася сам, ходел със стара ученическа чанта от къща на къща, чукал на вратата и при появата на стопанката повдигал учтиво шапка. Но в повечето случаи тя не се появявала. Той дочувал зад прозорците шум от завеси, но никой не му отварял. И Уили пъхал листовката под вратата и тръгвал към следващата къща. След като обработил Мейсън, започнал да разнася листовките по същия начин в Тири, другия град в областта, а после тръгнал да обикаля крайпътните поселища.

Но не успял да разколебае избирателите. Те дали гласовете си за другия. Дж. Х. Мур построил училището и ремонтите започнали, преди още мазилката да е изсъхнала. Уили останал без работа. Пилзбъри и неговите хора, разбира се, получили своето от Дж. Х. Мур и забравили тази афера. По-точно, забравили я за три години, след което започнали техните беди.

В това време Уили се преселил във фермата на баща си, дето помагал едно-друго или за да изкара някой долар, обикалял със старата си кола селищата и продавал комплекти за поправка на домакински съдове — отново чукал от врата на врата или спирал в отдалечените ферми, поздравявал учтиво и показвал на домакините как сами могат да си поправят негодните съдове. А вечер залягал над книгите и се

готвел за изпит по право.

Но преди тези събития ние с Уили и Луси седяхме вечерта в гостната и Уили каза:

— Те се мъчеха да ме смачкат. Въобразяваха си, че съм готов да изпълня всичко, което ми кажат, и се мъчеха да ме смачкат като дървеница.

Луси остави ръкоделието на скута си и каза:

— Но ти не искаш да имаш работа с тях, нали, пиле? Особено след като разбра, че са нечестни и мошеници.

— Мъчеха се да ме смачкат като дървеница — повтори той начумерен и се понамести тежко в креслото.

— Уили — наведе се тя към него, — те са си мошеници, дори да не се мъчеха да те смачкат.

Той като че ли не я слушаше.

— Пак са си мошеници, нали? — повтори тя меко, но настойчиво, както вероятно е говорила на учениците си. Тя го гледаше в лицето, но то сякаш бягаше от нея, от мен, от стаята, той, изглежда, слушаше не нейния, а някакъв друг глас, може би някакъв сигнал, който долиташе отвън, от мрака зад мрежата на отворения прозорец. — Права ли съм? — попита тя, с което го върна в стаята, в кръга мека светлина, падаща на масата, в който се виждаха голямата библия и подвързаният с кадифе албум. На порцелановата стойка на лампата беше изрисувано букетче виолетки. — Права ли съм? — повтори тя и преди той да отговори, аз се хванах, че се вслушвам в сухото, натрапчиво, почти налудничаво цвъртене на щурците в тревата навън.

— Мошеници са, разбира се — отвърна най-сетне той и се размърда раздразнено на креслото като човек, комуто са прекъснали потока на мислите.

После отново потъна в размисъл.

Луси вдигна рязко глава и ме погледна самоуверено, сякаш ми беше доказала нещо важно. Отблясъкът от светлинния кръг падаше на лицето й и ако напънех въображението си, бих могъл да си представя, че този отблясък идва от самата нея — нежна, равномерна, чиста фосфоресценция на нейната душевна същност.

Разбира се, Луси беше жена и може би затова беше чудесна, както са чудесни всички жени. Тя вдигна лице към мен с описания самоуверен израз, който говореше: „Видяхте ли, аз нали ви казах!“ В това време Уили седеше замислен. Очите му се взираха някъде в далечината или… каква ти далечина, в самия него, ако щете.

Луси пак започна да шие и разговаряше с мен, без да вдига поглед

от шева, а Уили стана и взе да крачи напред-назад из стаята с паднала на очите коса. Той крачеше, а ние с Луси разговаряхме. Това крачене от единия до другия край на стаята не действуваше особено успокоително.

Накрая Луси вдигна глава от шева и каза:

— Пиле.

Уили престана да крачи и обърна глава към нея. С падналия на очите кичур той приличаше на буен кон, който, притиснат в ъгъла, навел глава с разрошена грива, следи с див и хитър поглед как се приближавате към него с юздата, готов да хвърли къч.

— Седни, пиле — каза Луси, — дразниш ме с това ходене. Също като Томи си, не те свърта на едно място.

Тя се засмя, а Уили пристъпи към креслото с виновна усмивка и седна. Чудесна жена беше тя, той бе сполучил с нея.

Но той бе сполучил и с шерифа и Долф Пилзбъри, защото те работеха в негова полза, макар и да не знаеха това. Тогава и самият той очевидно не знаеше колко е сполучил с тях. А може би някаква основна част от съществото му е усещала това още от самото начало, само че не е успяла да го съобщи на другите, второстепенни части. А може би хора като Уили се раждат извън съдбата, била тя добра или зла, и съдбата, която прави от вас и мен това, което сме, няма никакво отношение към тях, защото те са си даденост — от мига, в който проритат в утробата на майката, та до гроба. И ако е така, техният живот е един процес на откриване себе си, на самоопознаване, а не процес, в който съдбата прави едно или друго от тях, както прави с нас, нейните чада. И ако това е така, то Луси не беше сполука за Уили. Нито пък несполука. Тя представляваше само част от онази среда, в която се извършваше процесът на самооткриване на Уили.

Но грубо казано, шерифът и Пилзбъри бяха все пак сполука за Уили. Аз не знаех това тогава, когато седяхме вечерта в гостната, не го знаех и когато се върнах в града и предадох материала си на Джим Медисън. Така или иначе, Уили започна да се появява на страниците на „Кроникъл“ в ролята на герой, който спасява горящия кораб, герой, който не се спира пред никакви пречки и отговаря „готов съм“, когато дългът му нашепва „длъжен си“. „Кроникъл“ публикуваше нови и нови статии за корупцията в окръжните управления в щата. На картата не остана място, непосочено от пръста на презрението и справедливия гняв. И тогава аз започнах да долавям смисъла на онова, което се вършеше в света на висшите съображения, високо някъде над бюрото на Джим Медисън, започнах да усещам пърхането на прозрачните

крила и да дочувам нежния шепот на тихите ангелски гласове. С една дума, работата стоеше така: безметежната хармония в държавната машина на щата бе вече минало и „Кроникъл“, взел страната на недоволните, подкопаваше основите на тази машина — окръжните управления. Това бе само началото, вестникът опипваше почвата, подготвяше сцената, поставяше декорите за истинското представление. И това се оказа не толкова трудно, колкото би могло да се стори на пръв поглед. Обикновено момчетата от окръжните управления си разбират от работата, знаят всички вратички и е много трудно да ги притиснеш някъде, но машината бе работила толкова дълго без сериозно противодействие, че самодоволството ги беше развратило. Те просто не си даваха труд да бъдат по-предпазливи. Затова „Кроникъл“ започваше добре представлението.

А Мейсънски окръг беше най-интересният номер. Благодарение на Уили. Той внесе елемент на драматизъм в тази кална история. И стана глашатай и знаме на мълчаливата маса от честни граждани. След неговото поражение в окръжните избори „Кроникъл“ помести снимката му с надпис: НЕ ГУБИ ВЯРА. А под снимката бе публикувано изявлението, което Уили направи пред мен, когато отидох втори път в Мейсън след изборите и той вече беше загубил мястото си. Ето и самото изявление:

„Разбира се, те получиха своето и си свършиха чисто работата — просто им се възхищавам. Аз се завръщам в бащината си ферма, където ще доя кравите и ще задълбочавам познанията си по право — един ден то може да ми потрябва. Но аз не съм изгубил вяра в хората от Мейсънски окръг. Времето ще покаже прав ли съм.“

Бях отишъл там, за да взема някакво изказване от него, но не се наложи да ходя до фермата. Сблъскахме се на улицата. Уили започнал да прави ограда, но счупил макарата си за опъване на тел, та дошъл в града да си купи нова. Носеше стара, черна филцова шапка и работен комбинезон, който висеше като торба на задника му.

Влязохме в аптеката и си поръчахме кока. Аз извадих бележника си, сложих го на бара до шапката на Уили и му подадох молива си. Той наплюнчи върха, ококори очи, сякаш се готвеше да събира големи сборове, и като се наведе над мраморната плоча на бара, написа с едрия си разкривен почерк споменатото изявление.

— Как е Луси? — заинтересувах се аз.

— Чудесно — отвърна той. — Там й харесва, а и баща ми има с кого да се разговори. Много е добре.

— Радвам се — казах.

— А и на мен ми е добре — добави той, гледайки не мен, а отражението си в огледалото отсреща. — Изобщо работите вървят на добре — заключи и пак погледна лицето си в огледалото — луничаво, масивно, с опъната кожа, то беше спокойно и ведро под разрошения перчем, като лице на пътник, който е изкачил последната височина и вижда пред себе си правия път, водещ към крайната цел.

Както вече казах, ако за човек като Уили може да се употреби понятието сполука, Долф Пилзбъри и шерифът бяха неговата сполука. Те излязоха по-силни от Уили и възложиха строежа на училището на Дж. Х. Мур. Дж. Х. Мур достави тухли от тухларната на далечния роднина на Пилзбъри. Училището стана съвсем обикновено — просто една голяма кутия с пожарни стълби от двете страни. Пожарните стълби не бяха от тези, които приличат на силози с витлообразна пързалка вътре, по която да се спущат децата в случай на пожар. Бяха си най-обикновени железни стълби, прикрепени от двете страни на сградата.

В училището нямало никакъв пожар. Имало само учебна тревога — все едно, че е избухнал пожар.

Това се случи две години след построяването му. Имало учебна тревога и всички деца от горните етажи започнали да се спущат по стълбите. На западната стълба първи излезли най-малките, които не можели да слизат много бързо. Непосредствено след тях излезли по-големите — седмокласници и осмокласници. Понеже малките задържали движението, стълбата и металната площадка на горния й край се претъпкали с деца. Зидарията не издържала, болтовете, които крепели стълбата за стената, се изтръгнали и цялата конструкция рухнала с все децата, които се разлетели на всички страни.

Три били убити на място. Те паднали на бетонната пътека. Дванайсетина получили тежки контузии и няколко от тях си останаха сакати.

Това беше голяма сполука за Уили.

Но той не се опита да се възползува от нея. Не беше и нужно. Хората сами разбраха кое къде е. Уили дойде на погребението на трите дечица, на което се беше стекъл целият град, и застана скромно настрани. Но господин Сандийн, баща на едно от починалите деца, го забеляза в тълпата и докато буците пръст все още барабаняха по ковчезите, той се промъкна до него, сграбчи го за ръката, вдигна десница над главата си и простена високо:

— О, боже, наказан съм, задето се помирявах с подлостта и гласувах против честния човек!

Само това трябваше. Няколко жени ревнаха. Към Уили се застичаха хора да му стискат ръката. След малко цялото множество плачеше. Очите на Уили също не бяха сухи.

Това бе сполука за Уили. Но защо щастието винаги спохожда онзи, който най-малко се нуждае от него?

Сега Уили държеше в ръката си целия Мейсънски окръг. Снимката му се появи във всички вестници в столицата на щата. Но той не предприе нищо. Продължи да работи в бащината си ферма и да изучава вечер правните науки. Политическата му дейност се свеждаше до това, че от време на време произнасяше някоя реч в подкрепа на кандидата, който участвуваше в първичните избори като съперник на тогавашния конгресмен — стар приятел на Пилзбъри. Речите на Уили не блестяха с нищо — поне тази, която аз слушах. Но и нямаше защо да блестят. Хората не го слушаха какво говори. Те идваха само да го погледат, да му изръкопляскат, а после се разотиваха и гласуваха против приятеля на Пилзбъри.

Но ето че един ден Уили се събуди като кандидат за губернатор. По-точно казано, той беше кандидат в първичните избори на Демократическата партия, но в нашия щат това е все едно да си кандидат за губернатор.

Разбира се, да се кандидатираш в първичните избори, не е кой знае какво постижение. Всеки, който може да събере няколко долара за изискваната вноска, има право да постави кандидатурата си и да се порадва на името си, напечатано в избирателните бюлетини. Но случаят с Уили беше малко по-различен.

Тогава Демократическата партия в нашия щат беше разделена на две основни крила — фракцията на Джо Харисън и фракция на Макмърфи. Харисън бе заемал губернаторския пост по-рано, а Макмърфи беше губернатор в момента и искаше да запази мястото си. Харисън беше градски човек и практически имаше подкрепата само на големите градове. За Макмърфи не можеше да се каже, че е орач, защото беше роден и отрасъл в Дюбойзвил — доста голям град, към деветдесет хиляди жители, — но зад него стояха земеделските райони и малките градчета. Той играеше ловко с простолюдието и печелеше гласовете му. Така шансовете на двамата бяха почти равни. И тъкмо това обстоятелство изтласка Уили на политическата сцена.

На едного от хората на Харисън хрумнало — идеята съвсем не е нова, бога ми — да издигнат още един кандидат, марионетка, която да отнеме част от гласовете на Макмърфи. За това бил необходим човек, който да е популярен в провинцията. И изборът паднал на Уили,

широко известен в северната част на щата. Оказа се, че дори не са предложили някаква сделка на Уили. Един ден в Мейсън пристигнали с хубава кола няколко господа в райе панталони и се явили при него. Единият от тях бил господин Дъфи, Тайни Дъфи, който сега изглеждал много по-важен, отколкото при първата среща с Уили в задното помещение на Слейд. Господата от столицата убеждавали Уили, че той е спасението на щата. Предполагам, че Уили ги е посрещнал с достатъчна подозрителност и предпазливост, но тези качества обикновено се изпаряват, когато някой ти говори онова, което ти е приятно да чуеш. Освен това станало дума и за бога. Хората говорели, че в историята с училището била намесена ръката божия. Сиреч бог взел страната на Уили. Бог го подкрепял. Според установените понятия Уили не беше религиозен, но много е възможно аферата с училището да е породила у него мисълта — споделяна от мнозина негови съграждани, — че той е в особени отношения с бога, Съдбата или просто Щастието. И няма значение как ще го наречете и дали ходите на черква, или не. И понеже божиите пътища са незнайни, Уили сигурно не се е изненадал от това, че бог е прибягнал до няколко тлъсти господа, с райе панталони, за да изпълни волята си. Господ-бог искаше да съобщи нещо на Уили и Тайни Дъфи беше просто един пощальон, само че богато облечен и с кадилак вместо с велосипед. И тъй, Уили беше подписал разписката за получаването на съобщението.

Уили беше готов за състезанието. Макар и отскоро — той вече беше адвокат. Защото след като бе загубил мястото си в окръжното, бе залегнал здраво над книгите, посвещавайки им всичкото време, което му оставаше след работата във фермата и продажбата на комплектите за поправка на домакински съдове. Седял в стаята си лете до късни нощи и умрял за сън, поглъщал страница след страница, а мушиците се блъскали с мрежата на прозореца, устремени към пламъка на лампата, която горяла тихо на масата. Седял наведен над книгите в зимните нощи, а огънят догарял в ръждивото кюмбе и вятърът, прелетял стотици мили в мрака, биел в северната стена на къщата и тресял стаята. На времето, дълго преди да се запознае с Луси, изкарал една година в баптисткия колеж в град Марстън, в съседния окръг. На този колеж само фирмата му била голяма, иначе не се различавал много от обикновена прогимназия, но в него той се запознал с велики имена, записани в дебели книги. Напуснал колежа, защото нямал средства, но великите имена останали в паметта му. После дошла войната и той участвувал в нея — забили го в някакъв лагер в Оклахома, — но все се чувствувал някак измамен и мислел, че е пропуснал шансовете си.

След войната се прибрал в бащината си ферма — денем работел, а вечер четял книги, но не юридически, а просто каквито му попаднели. Искал да изучи историята на страната. Имал от колежа някакъв голям и дебел учебник. Години по-късно той ми показа този учебник и като почука с пръст по корицата му, рече:

— Помня наизуст това книжле, едва ли не дума по дума. Мога да ти кажа всяко име. Мога да ти кажа всяка дата. — После пак почука с пръст корицата, този път презрително, и добави: — Но тоя приятел, дето я е написал, нищо не е разбирал. Не е знаел как стоят нещата. Нищичко не е разбирал. Бас държа, че миналото не се различава от настоящето. Боричкания, боричкания и всеки гледа да катурне другия.

Но все пак имало велики имена. А той си имал тетрадка, по-скоро голям, подвързан с плат тефтер, в който записвал мъдростите и мислите, прочетени в книгите. Той ми показа и този тефтер и докато прелиствах разсеяно страниците му с цитати от Емерсън, Мъколи, Бенджамин Франклин и Шекспир, изписани с неравен детински почерк, той каза все със същото добродушно презрение:

— В онези дни си мислех, че тия приятели, дето са писали такива книги, са знаели всичко на света. И ми се щеше да загреба много от тези знания. Да, мислех си, че си заслужава да се поизпотиш, но да загребеш повече. — Той се засмя. И добави: — Да, много съм си въобразявал, за себе си.

Искал да загребе от всичко. Но в края на краищата загребал само правото. Появила се Луси, после детето, работа, касиерството в окръжното, но изучил поне правото. Помагал му един стар адвокат от Тайри, който му давал книги и му обяснявал неясните неща. Това продължило около три години. Ако би искал само да вземе изпита, просто да го вземе с минимални знания, щял да загуби много по-малко време, защото тогава, както и сега, не трябвало кой знае какъв ум, за да вземеш един изпит по право.

— Голям глупак съм бил, ей — каза ми веднъж Уили, когато разговаряхме за тези години от живота му. — Мислех си, че трябва да науча всичко, от игла до конец. Смятах, че се иска да познаваш сериозно правото. Вятър — когато се явих на изпита и погледнах въпросите, едва не прихнах да се смея. Толкова време да кълва тези книги, а те да ми задават такива смешни въпросчета. Та и най-загубеният негър би могъл да отговори на тях, стига да може да ги прочете. Ако се бях вторачвал повечко в познатите ми адвокати, отдавна да съм разбрал, че и един слабоумен може да вземе този изпит. Но не, аз седях като последен глупак и зубрех право. — Той се засмя,

после пак стана сериозен и каза с известна горест, останала навярно от дългите нощи, когато е седял в стаята си наведен над кюмбето или е слушал как мушиците пърхат по мрежата на прозореца в августовския мрак:

— Е, изучих правото. Сега мога да почакам.

Той умееше да чака. След като изчел книгите на стария адвокат от Тайри, започнал да купува нови, като пращал по пощата парите, спечелени на фермата или от продажбата на комплектите. Най-сетне дошъл дългоочакваният ден. Уили си облякъл празничния костюм от син шевиот, по-излъскан на задника, и хванал влака за столицата, за да вземе изпита. Беше се наложило да чака, но сега наистина знаеше всичко, което пишеше в учебниците.

Той беше вече адвокат. Сега можеше да окачи на пирона мокрия от пот комбинезон и да го остави да се вкорави. Можеше да наеме една стая над манифактурния магазин в Мейсън, да я нарече кантора и да чака някой да се качи по стълбището, което беше толкова тъмно, че трябваше да се движиш опипом по него, и миришеше на вътрешност на стар сандък, престоял двадесет години на тавана. Той беше станал адвокат и това бе му отнело много години. Бе му отнело много години, защото беше решил да стане адвокат според собствените си схващания, при поставените от самия него изисквания. Сега това бе минало. Но може би бе чакал прекалено дълго. Когато чакаш прекалено дълго, с теб става нещо. Ти ставаш това и само това, което си искал да станеш, защото си платил прекалено скъпо за него — прекалено голямо желание, прекалено дълго чакане и прекалено много усилия. И накрая да ти дадат такива смешни въпросчета.

Но желанието и чакането принадлежаха вече на миналото, сега Уили беше подстриган, имаше нова шапка и нова чанта с текста на речта си в нея (подробно развитата реч бе издекламирал пред Луси с жестикулации, сякаш се готвеше за ученически конкурс по ораторско изкуство), имаше и цял куп нови приятели — с увиснали възсинкави бузи и изострени бледи носове, които го тупаха по гърба, имаше си и ръководител на предизборната кампания — Тайни Дъфи, който го представяше с лъскава усмивка и с думите: „Запознайте се с Уили Старк, бъдещия губернатор на щата.“ И Уили подаваше ръка с важността на епископ. Защото нито за миг не си даваше сметка за истинското положение.

Често се питах как бе стигнал до такова състояние. Ако се беше кандидатирал за някакъв пост в своя окръжен съвет, в никакъв случай нямаше да бъде такъв. Тогава щеше да гледа съвсем трезво на нещата и да прецени точно шансовете си. Ако се беше кандидатирал за губернатор по собствено решение, пак не би загубил здравия си разум. Но тук имаше нещо друго. Той беше призован. Беше чул глас. Беше видял светлина. И това го бе позашеметило. Изглеждаше невероятно, че не бе се вгледал по-внимателно в Тайни Дъфи и приятелите му и не бе съобразил, че работата не е съвсем чиста. От друга страна, като разсъждавах, виждах, че това не е толкова невероятно. Защото гласът на Тайни Дъфи, който го беше призовал, не беше нищо друго освен ехо от една увереност и един сляп стремеж, които живееха у него и го бяха принуждавали да седи в стаята си нощ след нощ, да разтрива затварящите се очи, да записва мъдрости и мисли в големия тефтер и с неимоверно, почти физическо напрежение да се взира в пожълтелите страници на стари юридически книги. Да не се вслуша в гласа на Тайни Дъфи бе толкова немислимо, колкото бе немислимо един светец да не се вслуша в гласа, който го зове в нощта.

Той почти бе загубил връзка с действителността. Беше омаян не само от гласа, който бе чул. Беше омаян и от величието на поста, към който се стремеше. Неговото сияние го заслепяваше. В края на краищата той току-що се бе измъкнал от мрака, в който по цял ден бе работил на фермата, без да вижда никого освен своите (а сигурно и край тях е минавал, сякаш са сенки), а вечер е седял над книгите, изтощен до болка от усилията, от търсенето на път слепешката, от очакването. Та не беше толкова чудно, че сиянието го заслепяваше.

Разбира се, той познаваше нещичко от човешката природа. Беше седял достатъчно дълго в окръжното, за да разбере някои нейни страни. (Вярно, че не бе успял да се задържи там. Но не защото не познаваше човешката природа. Може би той познаваше не човешката природа изобщо, а собствената си природа — нещо много по-дълбоко и важно от въпроса за правдата и неправдата. Беше станал мъченик не защото беше сляп и не само заради правдата, а и поради известно самопознание, което отиваше по-далеч от правдата и неправдата.) Да, той познаваше донейде човешката природа, но нещо се беше вклинило между него и това познание. В известен смисъл той преувеличаваше достойнствата на човешката природа. Мислеше, че хората не по-малко от него са омаяни от величието и заслепени от сиянието на поста, към който се стремеше, и че са готови да слушат само доводи и речи, които

са също тъй възвишени и бляскави. И речите му бяха скроени по тази мярка. Те представляваха фантастична смесица от факти и цифри, от една страна (данъчната му програма, програмата му за строеж на пътища), и възвишен патос, от друга (далечно, приглушено от времето ехо от цитатите, записвани с чепатия, детински почерк в големия тефтер).

Уили обикаляше щата с добре запазен автомобил, купен на старо на осемнайсетмесечно изплащане, и виждаше образа си на плакатите, разлепени по телефонни стълбове, хамбари и стобори. Пристигнеше ли в някой град, първо се отбиваше в пощата да види дали няма писмо от Луси, после се срещаше с местните политикани и завършвайки срещата с ръкостискане (не особено горещо, защото много се говореше за принципи, а малцина се ангажираха с обещания), отиваше в хотелската си стая (два долара без баня) и сядаше да дообработи следващата си реч. Чегърташе я и я шлайфаше до припадък, пустата му реч. Искаше му се на всяка цена да направи от всяка своя реч второ Гетисбърско обръщение. След като я стъкмеше, ще стане и ще закрачи из стаята. Крачи, крачи и току започне да я произнася. И ако сте случайно в съседната стая, ще го чуете как крачи и ораторствува, а щом спре да крачи, това означава, че е застанал пред огледалото, за да усъвършенствува някой жест.

На мен ми се случваше да бъда в съседната стая, защото трябваше да отразявам в „Кроникъл“ предизборната му кампания. Лежа си аз в дупката в средата на кревата, дето пружината е увиснала от тежестта на странствуващото човечество, лежа си по гръб облечен и гледам в тавана, наблюдавам как цигарениият дим се издига нагоре и се разлива по тавана като обърнат наопаки призрачен водопад, гледан при забавена камера, или като бледа смутена душа, която излита от устата ти с последния дъх — както са си представяли това египтяните, — за да напусне тленното хоризонтално убежище, облечено в зле ушити панталони и жилетка. Лежа си аз там, пускам дим от устата и само го наблюдавам, без да изпитвам нищо, сякаш нямам нито минало, нито бъдеще, и изведнъж Уили започва своето в съседната стая. Крачи и ломоти.

Може и да е обидно за него, но се чудех да плача ли, или да се смея. Знаейки как стоят работите, аз лежа в кревата, слушам го как се готви за губернатор и ми иде да запуша устата си с възглавницата, за да не се разкикотя. Горкият малоумник с неговата реч. Но гласът зад стената ломоти ли, ломоти, а нозете тупат напред-назад като лапи на едър звяр, който се мята в заключена стая или клетка, върти тежката си

глава и упорито и настървено търси откъде може да се измъкне, убеден, че все някога ще намери разхлабена дъска, решетка или ключалка, може би не веднага, но някога. И като го слушаш, преставаш да бъдеш толкова сигурен, че дъската или решетката ще издържат. А нозете не спират, те са като машина, в тях няма нищо човешко, нито дори животинско, те бият върху теб като бутала или като чукало в огромен хаван, в който лежиш ти, в който случайно си попаднал ти. А на чукалото му е все едно, че ти си в хавана. То бие, докато от теб не остане нищо, и още дълго след това, докато машината не се износи или някой не изключи тока.

После, защото ти се иска да лежиш в това ничие легло в сумрачната стая, да гледаш как димът се вие нагоре и да не мислиш за нищо — ни за това, което си бил, ни за онова, което ще бъдеш — и защото нозете, звярът, чукалото, малоумникът не спират, ти скачаш, сядаш на крайчеца на кревата и ти иде да псуваш на поразия. Но не псуваш. Защото започваш да се чудиш, вече ядосан и несигурен в себе си, какво е това, което не дава покой на тия нозе. Може да е малоумник, може никога да не стане губернатор, може никой освен Луси да не слуша неговите речи и все пак нозете не спират.

Да, никой не слушаше неговите речи, включително и аз. Те бяха ужасни. Те бяха пълни с изровени от него факти и цифри за управлението на щата. „А сега, приятели — казваше той, — ако имате търпение да ме изслушате, ще ви съобщя някои цифри“, след което се покашляше и започваше да се рови в записките си, а хората се отпускаха на столовете и се залавяха да си чистят ноктите с джобните ножчета. Ако някога би му дошло наум да говори на народа от трибуната така, както говореше с човека очи в очи и се горещеше и с опулени, светнали очи ти набиваше всяка дума, сякаш тя извираше направо от сърцето му, тогава може би щеше да успее да раздвижи избирателите. Но къде ти, той само се мъчеше да покрие собствената си представа за високото си призвание.

Това нямаше особено значение, докато Уили вилнееше на познат терен. Историята с училището все още се помнеше достатъчно добре. Бог беше на страната на този човек и бе дал знамение за това. Бог бе срутил пожарната стълба, за да докаже правотата му. Но Уили се прехвърли в централната част на щата и там започна да се натъква на неприятности. Попаднеше ли в някой що-годе значителен град, откриваше, че хората не ги интересува много чия страна е взел бог.

Уили виждаше какво става, но не можеше да си обясни защо. Лицето му поотслабна, тънката кожа сякаш се опъна още повече върху

него, но той нямаше вид на разтревожен. И това бе най-странното. Та кой друг, ако не той, имаше основание да се тревожи. Но той не се тревожеше. По-скоро приличаше на човек, току-що събудил не от някакъв блян, и когато се качваше на трибуната, лицето му изглеждаше пречистено, просветлено и ведро, каквото бива лицето на оздравелия от тежка, дълга болест.

Но Уили не можеше да се излекува от своята болест. Той страдаше от злокачествена политическа анемия. И не разбираше откъде идва злото. Така човек, когото побиват тръпки, си мисли, че това се дължи на неочаквана промяна на времето, и се чуди защо всички останали не треперят. И може би тъкмо нуждата от мъничко човешка топлинка бе създала у него навика да се отбива в стаята ми посред нощ, след като вече се е свършило с речите и ръкостисканията. Той присядаше за малко, докато аз допивах последното си питие за деня, и не разговаряше много, но веднъж, в Мористаун, където го посрещнаха наистина ледено, поседя, поседя, па попита:

— Джек, как върви моята кампания според теб?

Това беше притеснителен въпрос от рода на „Мислиш ли, че жена ми ми изневерява?“ или „Знаеш ли, че аз съм евреин?“ — въпроси, които те поставят в неудобно положение не защото трябва да дадеш някакъв отговор — верен или неверен, — а защото изобщо биват задавани. Но аз отговорих:

— Отлично, според мен всичко върви отлично.

— Наистина ли мислиш така?

— Да, разбира се.

Той предъвква този отговор известно време, после го глътна.

— Струва ми се, че не ме слушаха много внимателно тази вечер, когато се мъчех да им обясня моята данъчна програма.

— Може би прекалено много им обясняваш. Това сковава мозъчните им клетки.

— Мисля си, че данъците все пак ги интересуват.

— Прекалено много им обясняваш. Кажи им, че ще изцицаш дембелите и няма какво да говориш повече за данъците.

— На щата е нужна балансирана данъчна система. Съотношението между данъка върху доходите и общите приходи на щата е такова, че индексът…

— Да, да, това вече го зная — казах аз. — Но на тях не им пука от тая работа. По-добре разплачи ги, разсмей ги, втълпи им, че ти си един от тях, заблудена овца, или ги накарай да мислят, че си бог всемогъщи. Или ако щеш, озлоби ги. Озлоби ги дори срещу себе си. Само ги

раздвижи — все едно как и с какво — и тогава те ще те заобичат и ще зобят каквото им дадеш. Настъпи ги по мазола. Те са почти мъртви, повечето от тях двайсет години вече са почти мъртви. Жените им са останали без зъби и не са вече жени, тия хора не вярват ни в бога, ни в дявола, стомасите им не понасят вече и алкохола — значи, до теб опира да им пуснеш някаква инжекция, та да се размърдат, да се почувствуват отново живи хора. Макар и само за половин час. Та те затова идват. Говори им каквото щеш. Но, за бога, не се мъчи да им наливаш ум в главите.

Аз се отпуснах назад изнемогнал, а Уили се замисли над думите ми. Той седеше неподвижен със спокойно и ясно лице, но на мен ми се струваше, че ако се доближа до него, ще чуя тупането на нозе в главата му, че нещо, заключено в нея, крачи напред-назад.

— Да, знам, че някои мислят така.

— Да не си вчерашен — ядосах му се аз. — Да не би да си бил сляп и глух, докато работеше в окръжното! Няма значение, че си се настанил там благодарение на Пилзбъри.

— Да — кимна той, — чувал съм вече тези приказки.

— Че това е известно — казах аз. — То не е тайна за никого.

— Мислиш ли, че е вярно? — попита той.

— Вярно? — отекнах аз, питайки по-скоро себе си. — Дявол знае. Но, изглежда, не е далеч от истината.

Той поседя още минутка, после стана, пожела ми лека нощ и се прибра в стаята си. След малко го чух да крачи напред-назад. Съблякох се и си легнах. Но той продължаваше да крачи. Великия мислител лежеше, вслушваше се в стъпките в съседната стая и си казваше: „Копелето се мъчи да измисли някаква шега за утрешната реч в Скидмор, за да ги разсмее.“

И Великия мислител се оказа прав. Кандидатът наистина пусна някаква шега в Скидмор. Но публиката не се разсмя.

След речта в Скидмор аз седях в едно сепаре на гръцкото кафене и си пиех кафето, за да успокоя нервите си, скрит от тълпата, от гълчавата, от мириса на човешки тела и от любопитните хорски погледи, и ето че в кафенето влезе Сади Бърк, хвърли един поглед наоколо, забеляза ме, дойде в моето сепаре и седна срещу мен.

Сади влизаше в числото на новите приятели на Уили, но аз я познавах отдавна. Говореше се, че тя била още по-голяма приятелка на някой си Сен-Сен Пъкит, който дъвчел сен-сен, за да му миришат устата на хубаво, и бил доста тежък човек както физически, тъй и политически, а освен това бил (и вероятно все още беше) приятел на

Джо Харисън. Според някои Сен-Сен беше човекът, комуто хрумнала гениалната мисъл да използуват Уили за отнемане на гласовете на противника. Сади беше прекалено харна за Сен-Сен, въпреки че за него не можеше да се каже, че е грозник. От друга страна, Сади не можеше да бъде окачествена като красавица, особено от гледище на журитата, които избират Мис Орегон и Мис Ню Джързи. Имаше много добра фигура, но човек не забелязваше това поради безобразните й дрехи и резките й, непохватни жестове. Подстригваше безмилостно съвсем черната си коса, която стърчеше по всички посоки като наелектризирана. Имаше хубави черти на лицето, ала човек не забелязваше и това, защото му правеше впечатление, че то е сипаничаво. Но очите й наистина бяха прекрасни — дълбоки, кадифени, черни като мастило.

Обаче Сади беше прекалено добра за Сен-Сен не защото беше по-хубава. Той не я заслужаваше, понеже беше мерзавец. Самият той не беше грозен и сигурно външният му вид я беше привлякъл към него, а след това — пак според слуховете — тя го беше вкарала в политически машинации. Защото Сади беше много хитро мадамче. През главата й беше минало какво ли не и имаше много богат опит.

Беше дошла в Скидмор с хората на Старк, в чийто щаб играеше доста неопределената роля на секретарка (и вероятно на агент на Сен-Сен). Всъщност вършеше голяма част от организационната работа и даваше на Уили полезни сведения за местните знаменитости.

И тъй тя се приближи към моето сепаре с характерната си бурна походка, впери поглед в мен и попита:

— Може ли да седна?

И седна, без да дочака моя отговор.

— За теб всичко е разрешено — отвърнах галантно. — Можеш да стоиш, да седнеш и дори да легнеш до мен.

Тя ме изгледа критично с дълбоките си, кадифени, черни като мастило очи, които блестяха на сипаничавото й лице, и поклати глава.

— Не, благодаря, предпочитам нещо по-витаминозно.

— Искаш да кажеш, че не съм красив ли? — попитах аз.

— Красотата не ме интересува — каза тя, — но и не ме привличат хора, които мязат на кутия разпилени спагети. Само лакти и сухи трески.

— Добре — отвърнах, — в такъв случай оттеглям с достойнство предложението си. Но като става дума за витамини, кажи ми нещо друго: как мислиш, вашият кандидат Уили витаминозна храна ли е? Искам да кажа, за избирателите.

— Ох, боже мой — изпъшка тя и завъртя очи нагоре.

— Ясно — казах. — Но кога ще кажеш на твоите хора, че това е празен номер?

— Какво значи празен номер? Та те подготвят в Ъптон митинг и голямо угощение с печено на шиш. Поне Дъфи ми каза така.

— Сади, ти много добре знаеш, че дори мастодонт да опекат и да поднесат хлебчета вместо с масло с десетдоларови банкноти, пак няма да има полза. Защо не кажеш на вашите босове, че това е празен номер?

— Какви те прихващат?

— Слушай, Сади — казах, — ние сме стари приятели и не е нужно да се правиш на две и половина пред батко си. Аз не пиша във вестника всичко, което зная, а зная, че кандидатурата на Уили бе поставена не заради ораторския му талант.

— Речите му са ужасни наистина.

— Зная, че това е нагласена работа — продължих. — И всички го знаят освен Уили.

— Така да е — съгласи се тя.

— Кога ще кажеш на вашите хора, че това е празен номер и че си хвърлят парите на вятъра? Че в люлката на Конфедерацията Уили не би могъл да отнеме нито един глас дори на Абрахам Линкълн?

— Отдавна трябваше да направя това — каза тя.

— А кога ще го направиш?

— Виж какво, аз още в началото им казвах, че нищо няма да излезе. Но кой да ме чуе? Тия глупаци… — И тя издаде напред закръглената си, силно начервена, лъщяща долна устна и избълва облак цигарен дим.

— Защо не им кажеш сега, че това е празен номер и не избавиш тоя нещастник от мъченията му?

— Нека пилеят смрадливите си пари — каза ядно Сади и тръсна глава, сякаш димът й залютя на очите. — Пада им се да пропилеят още повече, глупаците му с глупаци. Жалко само, че на тоя нещастник не му дойде наум да ги изцица хубавичко, задето кръстосва надлъж и шир щата. А сега няма да му остане нищо освен безплатното пътуване. Но и на него така му се пада. Глупостта е дар божи.

Келнерката донесе чаша кафе, което Сади, изглежда, беше поръчала при влизането си, преди да седне при мен. Сади изпи кафето на един дъх и опъна силно от цигарата.

— Знаеш ли — каза тя, като размазваше ожесточено угарката с дъното на чашата и гледаше в нея, а не към мен, — дори някой да му

каже, какво от това? Дори да разбере, че е ливада, той няма да се откаже, сигурна съм.

— От своите речи — допълних аз.

— Божке, ужасни са, нали?

— Да.

— Кретен — каза тя.

Върнахме се в хотела и до пристигането ми в Ъптон повече не се видяхме със Сади — разминахме се само един-два пъти. В това време кампанията на Уили вървеше все така зле. Аз се върнах в града за около седмица и оставих кандидата на произвола на съдбата. Но после научих новината и в навечерието на голямото угощение взех влака за Ъптон.

Ъптон е чак в западната част на щата, това е столицата на простолюдието, което се очакваше да наизскочи от шубраците, привлечено от миризмата на печена мръвка. А малко на север от Ъптон има каменовъглена мина, край която в съборетините на компанията живее сума народ и се моли да има работа и на другия ден. Това беше подходящо място за митинг с печено на шиш. Хората от съборетините бяха стигнали до такова положение, че за късче прясно месо биха вървели петнайсет мили. Ако им стигнеха сили за това и ако месото се раздаваше безплатно.

Влакът, с който пътувах, пухтеше, трепереше и се задъхваше, мъкнейки се едва-едва сред памучните плантации. Току спираше пред някоя стрелка и по половин час чакаше дявол знае какво, а аз гледах редовете на памука, сливащи се с трептящия хоризонт, сред които стърчеше черният дънер на някое изгоряло дърво. Надвечер влакът тръгна през сечища, обрасли с пелин. Той спираше пред някоя жълта, подобна на кутийка гара, зад която се виждаха небоядисани къщи, а по уличката между тях — центърът на селището, после влакът потегляше отново и край него минаваха къщните дворове, оградени със стобори или с тел сякаш за да вардят къщите от тая могилеста, обрасла с пелин пустош, която настъпваше, готова да ги погълне. Тези къщи стояха чужди тук, случайно захвърлени, и сякаш чакаха всеки миг да бъдат напуснати. На въжето виси пране, а хората минават и го отминават. Нямат време да приберат прането. Но скоро ще мръкне, та по-добре е да побързат.

Влакът върви, а от задната врата на една от къщите излиза жена — женска фигура, защото лицето не се различава — с тиган в ръка и лисва водата от тигана, която блясва като сребристи парцалчета в здрача. А жената се връща в къщата. Към това, което е в къщата.

Подът на къщата е тънък при тази гола земя, стените и покривът са слаби пред напора на пространството, но въпреки това не можеш да проникнеш през тези стени в тайната, към която жената се е върнала.

Влакът отминава — сега той се движи по-бързо, — а жената е отново в къщата си, където и ще остане. Да, тя положително ще остане там. И тогава най-неочаквано ти минава мисълта, че ти си този, който бягаш, и трябва да бягаш по-бързо, накъдето и да отиваш, защото скоро ще се стъмни. Сега влакът се движи доста бързо, но имаш чувството, че трябва да преодолява много плътен и лепкав въздух — все едно, че змиорка се мъчи да плува в сироп или че земното притегляне неумолимо расте и той не може да се измъкне от него. И си мислиш: ако земната твърд потръпне, както потръпва кожата на спящо куче, влакът ще излети от релсите и ще се превърне в някаква купчина, машината ще изплюе с хрипове парата и някое от колелата й ще се завърти за последен път в тежък, бавен унес.

Но нищо подобно не се случва и ти си спомняш, че жената дори не е вдигнала поглед към влака. После забравяш жената, влакът се движи бързо и прекосява бързо малък мост. Между тесните брегове под вечерното небе проблясват с чист, металически блясък спокойните води на рекичката, в която по-нагоре, до самотна сведена върба, е нагазила една крава. При тази гледка изведнъж ти идва да заплачеш. Но влакът върви бързо и ти отнема почти незабавно всичко, което си изпитал.

Глупако такъв, нима ти се е дощяло да доиш крави?

Не, не ти се е дощяло да доиш крави.

Но ето че вече си в Ъптон.

С пътна чанта и пишеща машина в ръка тръгнах към хотела, промъквайки се с мъка през тълпите от хора по улиците, хора, които те изглеждат с бавен, продължителен, открито любопитен поглед и не ти сторват път, докато не се блъснеш с тях — както не отстъпва от пътя ти кравата, докато радиаторът на колата не опре в корема й. В хотела хапнах един сандвич, прибрах се в стаята, пуснах вентилатора, поръчах да ми донесат кана вода с лед, свалих си обувките и ризата и седнах да чета в креслото.

В десет и половина на вратата се почука. Извиках „влез“ и на прага се появи Уили.

— Къде се губиш? — попитах го.

— Тук съм още от обед — отвърна.

— И Дъфи те мъкне нагоре-надолу, за да те запознава с личните граждани, нали?

— Ъхъ — отвърна мрачно той.

Тази мрачност ме накара да се вгледам по-внимателно в него.

— Какво има? — попитах. — Да не би тукашните да не са се отнесли добре с теб?

— Напротив, много добре се отнасят. — Той седна на стола до бюрото. После си наля вода в една от чашите на подноса до моята бутилка уиски, изпи я и повтори: — Да, много добре се отнасят.

Вгледах се в него още веднъж. Лицето му беше отслабнало още повече, а кожата му се бе опънала така, че изглеждаше почти прозрачна, макар и обсипана с лунички. Седеше оклюмал и не ми обръщаше никакво внимание, сякаш непрекъснато си повтаряше наум някаква мисъл.

— Какво те човърка? — попитах го.

Той като че ли не ме чу, а когато след миг обърна глава към мен, това явно нямаше никаква връзка с въпроса ми. Движението на главата очевидно бе предизвикано от мислите, които се въртяха в нея, а не от моите думи.

— Не е задължително човек да бъде губернатор.

— Какво-о-о? — възкликнах изумен, защото най-малко от Уили очаквах да чуя такива думи. Срещата му с избирателите в последния град (на която не присъствувах) вероятно е била пълен провал, щом дори той е успял да се стресне.

— Не е задължително човек да бъде губернатор — повтори Уили и като го погледнах още веднъж, вече не видях онова тънкокожо момчешко лице, а друго, сякаш първото бе само някаква стъклена маска, под която се виждаше второто. Вгледах се във второто лице и изведнъж забелязах възтежките, плътни устни, напомнящи тухлена зидария, и възела мускули от двете страни — там, където е скачена долната челюст.

— Чакай де — отвърнах със закъснение, — гласовете от първичните избори не са преброени.

Той прехвърли още веднъж в ума си това, над което мислеше, после каза:

— Не отричам, че исках да стана губернатор. Няма защо да те лъжа. — И се понаведе към мен и ме погледна в очите, сякаш държеше да ме убеди в това, което за мен бе така очевидно, както наличието на собствените ми ръце и крака. — Да, исках го. Лежах буден по цели нощи и само за това мислех. — Той стисна големите си ръце на коленете така, че кокалчетата му изпукаха. — По дяволите, човек може да лежи така и да му се иска нещо, така да му се иска, че просто

забравя какво иска. Същото става, когато за пръв път ти тръгне мъзгата — струва ти се, че ще полудееш някоя нощ, толкова ти се иска, и от това щение така се поболяваш, че чак забравяш какво точно ти се иска. Нещо те реже отвътре…

Той пак се наведе към мен, гледайки ме в очите, и сграбчи предницата на изпотената си синя риза, което ме накара да си помисля, че ей сега ще я разкопчае, за да ми покаже нещо. Но той се отпусна на креслото, зарея поглед някъде към стената, сякаш гледаше отвъд нея, и каза:

— Но едничко желанието не е достатъчно. И не е нужно да живееш цял век, за да разбереш това.

Тази истина бе толкова безспорна, че не сметнах за необходимо да я потвърдя.

Уили не забеляза моето мълчание — дотолкова бе погълнат от своето. Но след малко се оживи, вгледа се в лицето ми и рече:

— От мене можеше да излезе добър губернатор. Много по-добър от всеки друг, бога ми. — И удари с юмрук по коляното си. — Слушай — наведе се Уили към мен, — този щат се нуждае от нова данъчна система, това е то. Трябва да получаваме по-висок процент от каменовъглените концесии. Ами пътищата! Излез от града и ми покажи поне един свестен път. Освен това бих могъл да спестя на щата доста средства, като слея някои служби. А училищата? Погледни ме добре — аз не помня нито един ден от училището, в който да са ме учили както се полага. До всичко, което зная, съм се добрал сам. Кажи защо в щата…

Вече бях чувал всичко това. От трибуната, където той стоеше с високо вдигнато и чисто лице и никой не му обръщаше внимание.

Може би забеляза, че и аз не му обръщам внимание. И млъкна изведнъж. Стана и закрачи из стаята, издал глава напред, с паднал на челото кичур. После се спря пред мен.

— Тези неща трябва да се оправят, нали?

— Разбира се — отвърнах чистосърдечно.

— Но кой ме слуша? Бог да ги убие, копелетата му с копелета! Идват уж да слушат реч, а нищо не слушат. Нито дума. Нищо не ги интересува, бог да ги убие! Но нека, така им се пада, цял живот да се рият в калта и да им къркорят червата. Щом не щат да слушат.

— Така е — съгласих се, — не щат.

— А аз няма да стана губернатор — отсече. — Ще стане някой, какъвто им се полага. Копелета! — заключи той.

— Е, какво, искаш да ти стисна ръката в знак на съболезнование

ли?

Изведнъж ме хвана яд на него. За какъв дявол ми виси на главата? Какво търси от мен? Защо си мисли, че много държа да чуя какви са нуждите на щата? Та аз ги зная. Всеки ги знае. Това не е тайна за никого. Щатът се нуждае преди всичко от честни ръководители. Но откъде да се вземат такива? И кой се интересува има ли такива ръководители, или няма? И за какво ми хленчи той? За липсата на такива ръководители или за това, че не е спал по цели нощи от мерак да стане губернатор? Такива мисли ми минаха през главата, та ме накараха да се ядосам и да го попитам така мръснишки не иска ли да му стисна ръката в знак на съболезнование.

Той ме изгледа бавно от глава до пети, после спря поглед на лицето ми. Но нямаше вид на обиден. Това ме изненада, защото аз исках да го обидя, да го обидя така, че да си отиде. Обаче в неговия поглед не се четеше дори изненада.

— Не, Джек — продума най-сетне, клатейки глава, — не търся съчувствие от теб. Каквото и да се случи, няма да потърся съчувствие — нито от теб, нито от другиго. — Той се отърси тежко, като едър пес, който излиза от водата или току-що се събужда. — Не, бога ми — продължи, сякаш вече не говореше на мен, — не търся съчувствие от никого на този свят, не търся и никога няма да потърся.

Това излияние, изглежда, го поуспокои и той си седна на мястото.

— Какво смяташ да правиш? — попитах го аз.

— Трябва да помисля — отвърна. — Просто не знам, затова трябва да помисля. Копелетата му с копелета, да можех само да ги накарам да слушат какво им се говори.

И тъкмо в този миг влезе Сади. Или по-точно почука на вратата, аз извиках „влез“ и тя влезе.

— Здравейте — каза Сади, огледа за секунда стаята и тръгна към нас. А окото й в бутилката уиски на масата.

— Може ли да се подкрепя малко? — попита тя.

— Разбира се — отговорих, но очевидно не достатъчно радушно. А може би тя вече беше успяла да надуши, че нещо става — в това отношение Сади нямаше равна на себе си.

Така или иначе, спря се насред път и попита:

— Какво се е случило?

Не й отговорих веднага и тя се приближи до бюрото с отривистия си нервен вървеж, облечена в безформен, мръсносин летен костюм, който сигурно беше купила от някой оказионен магазин — просто е влязла в магазина, затворила е очи и е посочила наслуки: „Ето този.“

Тя си взе цигара от моите, които бяха на бюрото, очука я с кокалчетата на пръстите си и насочи към мен фаровете си.

— Нищо особено — казах, — Уили само обясняваше защо няма да стане губернатор.

Докато се изкажа, Сади вече беше запалила клечка кибрит, но клечката така и не стигна до цигарата. Замръзна насред път.

— Значи, ти си му казал? — погледна ме тя.

— Глупости — отвърнах. — Аз никому нищо не казвам. Само слушам.

С рязко движение на ръката тя угаси клечката и се обърна към Уили:

— Кой ти каза?

— Какво да ми каже? — попита Уили, гледайки я право в очите.

Разбра, че е направила грешка. А грешки от този род не бяха присъщи на Сади Бърк. От бордея в блатистата равнина тя си бе пробила път на тоя свят с един неизменен способ: да узнава това, което знаете вие, и никога да не ви доверява това, което самата тя знае. Характерното за нея беше не да гледа да ви изпревари в езика, а да изостава след вас и направите ли погрешна стъпка, да ви вземе мярката. Но този път беше изпреварила с езика. Някъде в подсъзнанието й, изглежда, живееше надеждата, че аз ще кажа на Уили. Или че някой друг ще му каже. Че не тя, Сади Бърк, ще му каже, а той ще научи истината от друг някой и така Сади Бърк ще се отърве от тази неприятна задача. А може би нямаше нищо толкова конкретно. В дълбините на подсъзнанието й просто се носеха мисълта за Уили и мисълта за това, което Уили не знае — като две трески, всмукани от водовъртежа чак на дъното на реката, където се въртят бавно и сляпо в мрака. Но все заедно.

Така тази подсъзнателна мисъл — или неосъзната надежда или страх — бе тласнала Сади към погрешна стъпка. И докато стоеше тъй и въртеше в жилавите си пръсти незапалената цигара, тя си даваше сметка за това. Но монетата вече бе паднала в процепа и достатъчно бе човек да погледне Уили, за да види как влизат в действие пружините и зъбчатите колела на автомата за бонбони.

— Какво да ми каже? — попита Уили. За втори път.

— Че няма да станеш губернатор — отвърна игриво тя, но ми хвърли поглед, който сигурно беше първият и единствен сигнал за помощ, изпращан някога от Сади Бърк.

Но сама бе надробила тази попара и аз я оставих да си я сърба сама.

Уили я следеше с поглед, докато тя се обърна, отвори бутилката ми

и си наля подкрепително. Гаврътна го без никакви женски преструвки.

— Какво да ми каже? — попита Уили.

Тя не му отговори. Само го изгледа. Той отвърна на погледа й и произнесе с глас, напомнящ на смърт и данъци:

— Какво да ми каже?

— Върви по дяволите! — избухна Сади и остави наслуки чашата, която издрънча в подноса. — Върви по дяволите, ливадо такава!

— Добре де — каза Уили със същия глас, залепвайки се о нея като боксьор в противника, когато оня не гледа вече къде удря. — Говори.

— Добре де, ливадо, добре — каза тя, — ти си изигран.

Половин минута той не откъсна поглед от нея и в стаята не се чуваше друг звук освен дишането му. И аз се вслушвах в него.

После той каза:

— Изигран ли?

— И още как! — отвърна Сади и се наведе към него с някакво злобно тържество, което блестеше в очите и звучеше в гласа й. — Ах ти, чучело, празноглаво чучело, ти сам си го търсеше. Да, търсеше си го, защото мислеше, че си агнец божи. — И като изкриви уста, тя изблея жално два пъти на подигравка. — Да, агнец божи, мъничко бяло агънце. А знаеш ли всъщност какво си?

Тя сякаш чакаше отговор, но Уили само я гледаше, без да издаде звук.

— Ти си козел — продължи тя. — Жертвен козел. Тъпоглав овен. Ливада. Защото сам се натика в ръцете им. И не получи пукната пара за това. Те биха платили за това удоволствие, но защо да плащат на такава ливада? Ти само се надуваше като пуяк, мислеше, че си Исус Христос и умът ти беше все в едно — да се изправиш на задните си крака и да произнесеш реч. „Приятели мои — процеди тя подигравателно и злобно, — приятели мои, хубава петцентова пура — ето от какво се нуждае нашият щат.“ О, господи! — Тя избухна в неистов, пресилен смях и изведнъж млъкна.

— Защо? — попита той, без да откъсва поглед от нея, като дишаше тежко, но запазваше спокойствие. — Защо постъпиха така с мен?

— О, господи! — изпъшка тя и се обърна към мен: — Чуй я, моля ти се, тая ливада! Пита защо! — Тук Сади се наведе към него и каза: — Слушай и гледай това да влезе в дебелата ти глава. Искаха да отнемат част от гласовете на Макмърфи. В дълбоката провинция. Схвана ли, или да ти го нарисувам за по-ясно? Разбра ли, кратуно?

Той премести бавно поглед към мен, облиза си устата и попита:

— Това истина ли е?

— И още пита истина ли е! — изрече Сади и вдигна набожно очи към тавана. — О, господи!

— Истина ли е? — попита ме той повторно.

— Не зная, но така се говори — отвърнах аз.

Това вече го сразди. Лицето му се изкриви, като че се мъчеше да произнесе нещо или се готвеше да заплаче. Но нито каза нещо, нито се разплака. Само посегна към масата, взе бутилката, наля си една конска доза и я изпи на един дъх.

— Ей, по-полека — обадих се, — ти не си свикнал с тая пукница.

— С колко други неща още не е свикнал — каза Сади и побутна бутилката към него. — Например още не е свикнал с мисълта, че няма да стане губернатор. Нали, Уили?

— Остави го на мира — казах аз.

Но тя не ми обърна внимание, а се наведе към Уили и повтори с мазен глас:

— Нали, Уили?

Той взе бутилката и си наля пак същата доза.

— Отговори де! — каза тя този път грубо.

— Преди бях — отвърна той, като дишаше тежко и я гледаше косо изпод падналия перчем. — Преди бях — повтори той с пламнало лице, — но сега вече не съм.

— Какво не си? — попита тя.

— Не съм свикнал с тази мисъл.

— По-добре да свикнеш — разсмя се тя и пак тикна бутилката към него.

Той я взе, наля си уиски, изпи го, остави бавно чашата и каза:

— Напротив, по-добре да не свиквам.

Тя пак се разсмя с онзи пресилен смях, после отекна:

— По-добре да не свиквал. Господи боже мой! — И отново се разсмя.

Той седеше отпуснат в креслото, но без да се обляга, и по лицето му избиваше пот, която се стичаше на блестящи капки надолу. Той седеше и не усещаше, че се поти, не бършеше потта, само гледаше как Сади се смее.

Изведнъж скочи. Аз помислих, че ще се нахвърли върху Сади и ще я смаже. А и тя сигурно бе помислила същото, защото смехът й секна. Но той не се нахвърли. Не я погледна дори. Само обиколи с поглед стаята и протегна ръце пред себе си, като че се готвеше да сграбчи някого.

— Ще ги убия! — каза той. — Ще ги убия!

— Седни — каза Сади и го бутна в гърдите.

Краката му бяха поомекнали и той се свлече. Право в креслото.

— Ще ги убия! — повтори той, плувнал в пот.

— Нищо няма да направиш — каза тя. — Няма да станеш губернатор, няма да получиш пукната пара за ролята си и никого няма да убиеш. И знаеш ли защо?

— Ще ги убия!

— Сега ще ти обясня защо — наведе се тя към него. — Защото си ливада. Защото си мамино синче, което още гащите не може да си върже и го хранят с лъжичка, защото…

Аз станах.

— Не зная какви игри играете — казах, — но не съм длъжен да стоя тук и да ви гледам.

Сади дори не обърна глава. Излязох от стаята и до слуха ми още веднъж долетя гласът на Сади, която се мъчеше да определи точно към кой вид ливади спада Уили. Помислих си, че не е толкова лесно да се уточни това.

Тази вечер се запознах доста отблизо с Ъптон. Наблюдавах хората, които излизаха от последната кинопрожекция, наслаждавах се при лунна светлина на портала на гробищата и на училищната сграда, стоях на моста, наведен над перилото, и плювах в реката. После се върнах в хотела.

Когато отворих вратата, видях Сади да седи на креслото до бюрото с цигара в ръка. Въздухът беше толкова плътен, че можеше с нож да се реже, а синият дим така се стелеше, полюшваше и кълбеше около Сади, та човек оставаше с впечатление, че е седнала на дъното на аквариум, пълен с луга. Бутилката на масата беше празна.

В първия миг помислих, че Уили си е отишъл. После видях завършения продукт. Той лежеше на леглото ми.

Влязох и затворих вратата след себе си.

— Както изглежда, нещата са се поуспокоили — подхвърлих аз.

— Да.

Пристъпих към леглото и заоглеждах трупа. Той лежеше по гръб. Сакото се беше нагъчкало под мишниците, ръцете стояха благочестиво сключени на гърдите като ръцете на *gisant*[2] върху гробницата в някоя катедрала, ризата се беше измъкнала от колана и двете й долни копчета бяха разкопчани, тъй че се виждаше един триъгълник от леко издутия корем — бял, с редки, остри черни косми. Устата беше полуотворена и долната устна потрепваше в такт с отмереното дишане. Да му се ненагледаш.

— Той се развилня малко — каза Сади. — Взе да ми обяснява какво щял да направи. Какви велики дела го очаквали. Щял да стане президент. Щял да убие някои хора с голи ръце. О, господи! — Тя дръпна от цигарата, изпусна дима и усилено размаха ръка, за да го прогони от лицето си. — Но аз успях да го усмиря — додаде тя с някакво мрачно, старомоминско задоволство, което би отивало повече на старата ви леля.

— Ще отиде ли на митинга? — попитах я.

— Знам ли го? — тросна се тя. — Къде ще си губи времето с такива подробности? Той е велика личност. Но… — млъкна, дръпна от цигарата и целият цикъл с дима се повтори — аз успях да го усмиря.

— По-скоро изглежда, че си го пребила — казах.

— Не съм го пребила. Но го застъпих както трябва. И накрая успях да му набия в главата що за ливада е. Това го усмири.

— Сега съвсем се е укротил — казах аз и се приближих до масата.

— Но трябваше да се потрудя доста, докато го укротя напълно. Отначало притихна дотолкова, че да седне в креслото и да потърси спасение в бутилката. И взе да обяснява как щял да разкаже всичко на Луси — дявол знае коя е тая Луси.

— Жена му — казах.

— Говореше така, като че това е маминка, която ще му обърше носа. После заяви, че се прибира в стаята си, за да й напише писмо. Но не можа да стигне дотам — каза тя и погледна към леглото. — Стигна едва до средата на тази стая и се стовари на кревата.

Стана, приближи се до кревата и се наведе над Уили.

— Дъфи знае ли? — попитах.

— Не ме интересува знае ли, или не знае.

Аз също се приближих до кревата.

— Май ще трябва да го оставим тук — рекох. — Аз ще отида да спя в неговата стая. — Наведох се да го пребъркам за ключа от стаята. Намерих го. След това извадих от чантата си четката за зъби и пижамата.

Сади все още стоеше до кревата. Тя се обърна към мен:

— Да му беше свалил поне обувките.

Оставих нещата си на леглото и го събух. После взех пижамата и четката и отидох до масата, за да угася лампата. Сади все още стоеше до кревата.

— По-добре ти напиши писмо до тая маминка Луси — каза — и я питай къде да изпратим останките.

Хванал вече ключа, аз се обърнах: Сади продължаваше да стои над

останките с отпусната лява ръка, хванала между върховете на двата пръста цигарата, от която към тавана се виеше дим, и с леко наведена глава изпущаше замислено дим, издала напред лъщящата си долна устна.

Да, това беше Сади, жената, изминала такъв дълъг път от бордея в блатистата равнина. Тя беше изминала този път, защото играеше на сигурно, и то не на клечки, и знаеше, че за да спечелиш, трябва да заложиш на вярното число и ако това число не излезе, човекът с лопатката ще огребе парите ти и те вече няма да са твои. Бе отракана и бе свикнала да има работа с мъже и да разговаря с тях като мъж, гледайки ги право в очите. Някои от тях я харесваха, а онези, които не я харесваха, се вслушваха в думите й, при все че тя се обаждаше рядко: защото имаше основание да се вярва, че когато тези големи черни очи — черни с такава чернота, за която никога не можеш да кажеш дълбока ли е, или е само на повърхността — се впиеха в колелото още преди да се е завъртяло, те виждаха в кой миг ще замре то и на кое число ще се спре топчицата. Някои я харесваха много, например Сен-Сен. Преди това бе непонятно за мен. Аз виждах само някакъв чувал от туид или торба от раиран лен — в зависимост от положението на слънцето спрямо екватора, — сипаничавото лице с наплесканите с червило устни и черните фарове, а над тях — черните коси, отрязани сякаш със сатър до ушите.

Но един ден разбрах и нещо друго. Познаваш се отдавна с някоя жена и смяташ, че е грозна. Не й обръщаш никакво внимание. И ни в клин, ни в ръкав започваш да се питаш как ли изглежда тя под чувала от туид или торбата от лен. И изведнъж под сипаничавата маска забелязваш лицето й — кротко, чисто, доверчиво, което те моли да му свалиш маската. Може би по същия начин старецът, вглеждайки се в жена си, вижда за миг чертите, които е познавал преди трийсет години. Само че аз говоря за обратния случай: не да си спомниш лице, което си виждал някога, а да откриеш лице, което никога не си виждал. Става дума за бъдеще, не за минало. Това може да изкара човек от релсите. И ме изкара, макар и за малко. Направих си устата, но нищо не излезе.

Тя ми се изсмя в очите и каза:

— Аз си имам програма и докато имам тази програма, спазвам я.

Не знаех за каква програма става дума. Това беше още преди да се появи Сен-Сен Пъкит. Преди той да започне да се ползува от нейната дарба да залага на печелившото число.

Но когато сложих ръка на ключа и погледнах към Сади Бърк, никакви такива мисли не ми минаха през ума. Разказвам това само за

да обясня що за жена беше тази, която стоеше до кревата и съзерцаваше останките, докато аз държах ръката си на ключа, що за жена беше Сади Бърк, изминала такъв дълъг път благодарение на умението да си държи езика зад зъбите, макар че тази вечер го изтърва.

Поне аз така виждах нещата.

Завъртях ключа, двамата с нея излязохме в коридора и си пожелахме лека нощ.

Трябва да е било към девет на другия ден, когато Сади почука на вратата ми и аз, като парче подгизнало дърво, изръчкано от дъното на някое блато, изплувах едва-едва на повърхността от мътните дълбини на съня. Отворих вратата и подадох глава.

— Слушай — каза тя без никакви формалности, — Дъфи отива на оня панаир и аз тръгвам с него. Трябва да поговори с местните клечки. Той искаше да вдигне рано и ливадата, за да се срещне с народа, но аз му казах, че оня не се чувствува добре и ще дойде по-късно.

— Ясно — казах. — Макар да не ми плащат за това, ще гледам да ви го доставя.

— На мен ми е все едно дали той ще дойде, или не — каза тя. — Пука ми.

— Независимо от това ще гледам да го докарам.

— Както искаш — извърна се и тръгна по коридора с отривистата си походка.

Погледнах през прозореца и като видях, че отново ме чака цял един ден, обръснах се, облякох се и слязох долу да изпия чаша кафе. После се качих до моята стая и почуках. Отвътре долетя някакъв странен звук — като че някой надуваше обой в буре с пух. Влязох. Предната вечер бях оставил вратата незаключена.

Часът минаваше десет.

Уили лежеше на кревата. В същата поза със сако, все тъй нагъчкано под мишниците, с ръце, сключени на гърдите, и бледо ясно лице. Пристъпих до кревата. Главата му остана неподвижна, но очите се завъртяха към мен по такъв начин, че почти очаквах да чуя как ще изскърцат в орбитите.

— Добро утро — казах аз.

Той поотвори уста, езикът му се плъзна по устните, опипа ги внимателно и ги навлажни. После Уили се усмихна едва-едва, сякаш се опасяваше да не се спука кожата на лицето му. И тъй като това не стана, той прошепна:

— Аз май се напих снощи.

— Има такова нещо.

— За първи път ми се случва. Никога не съм се напивал. И само веднъж в живота си съм опитвал уиски.

— Зная. Луси е против пиенето.

— Но сигурно ще ме разбере, като й обясня — каза той. — Ще разбере какво ме е довело до това. — И потъна в размисъл.

— Как се чувствуваш?

— Нормално. — Изправи се на кревата и спусна крака на пода. Седеше тъй по чорапи, анализирайки състоянието на организма си. — Да — заключи, — чувствувам се нормално.

— Ще отидеш ли на митинга?

Той извърна с усилие глава и ме погледна изпитателно, като че аз трябваше да отговоря на този въпрос.

— Защо питаш?

— Ами… всякакви неща стават.

— Да — каза, — ще отида.

— Дъфи и Сади вече отидоха. Дъфи иска да се пораздвижиш между народа.

— Добре — отвърна ми. После, вперил поглед в някаква точка на пода, на десетина стъпки от краката си, отново заоблизва устните. — Жаден съм.

— Организмът се обезводнява, когато човек изпие прекалено голямо количество алкохол — обясних аз. — Но алкохол се пие само по този начин. Само така човек има полза от него.

Но той не ме слушаше. Вече беше станал и се помъкна към банята.

Дочух плисък на вода и шумни глътки и въздишки. Изглежда, пиеше направо от крана. След минута шумът заглъхна. Известно време беше съвсем тихо. После се разнесе друг шум. С това мъките завършиха.

Появи се на прага на банята с лице, оросено от студена пот, подпря се с две ръце на рамката на вратата и ме изгледа с тъжен укор.

— Защо ме гледаш така — казах, — уискито си беше много хубаво.

— Повърнах — рече жално той.

— Не си нито първият, нито последният. Освен това така ти се отваря място да излапаш едно голямо парче сочно, печено на шиш свинско.

Тази шега май не му се видя много уместна. Както и на мен. Но не я прие и като крайно неуместна. Просто стоеше, подпрян с две ръце на рамката на вратата, и ме гледаше като глухоням. После изчезна отново в банята.

— Ще ти поръчам кафе — извиках аз. — То ще те оправи.

Но не го оправи. Той го изпи, но кафето не можа дори да стигне до местоназначението си.

След това Уили полегна. Сложих на челото му мокра кърпа и той затвори очи и скръсти ръце на гърдите. Луничките стояха на лицето му като ръждиви петънца по шлифован алабастър.

Към единайсет и четвърт отдолу се обадиха по телефона, за да съобщят, че двама господа чакат с кола господин Старк, за да го откарат на митинга. Аз затулих с ръка слушалката и се обърнах към Уили. Той беше отворил очи и гледаше в тавана.

— За какъв дявол ще ходиш на този митинг? — казах. — Ще ги отпратя да си вървят.

— Не, ще отида на митинга — извести той със задгробен глас, без да сваля поглед от тавана.

Тогава аз слязох до фоайето, за да се отърва от двамата полувидни граждани, които бяха готови и в гроба да влязат с кандидата, само и само да си видят имената във вестника. Отпратих ги. Казах им, че господин Старк е малко неразположен и аз ще го докарам след около един час.

В дванайсет часа опитах още веднъж кафелечението. Но то не даде резултат. Или по-скоро даде обратен резултат. Дъфи се обади от мястото на митинга да пита какво, по дяволите, става. Посъветвах го да се заеме с раздаването на хляба и рибите и да се моли богу Уили да пристигне поне към два часа.

— Но какво има? — попита Дъфи.

— Колкото по-късно разбереш, друже мой, толкова по-леко ще ти бъде на душата — отвърнах аз.

Към един часа, след като Уили беше направил още един несполучлив опит да се възстанови чрез кафе, аз казах:

— Слушай, Уили, що ти трябва да ходиш там? Защо не си останеш в хотела? Кажи им, че си болен, и си спести известни мъки. А по-късно, ако…

— Не — отсече той и като се изправи с мъка, седна на края на кревата. Лицето му беше ясно и чисто като лице на мъченик, който се качва на кладата.

— Добре — казах, — щом си решил така твърдо, ще направя още един опит да те приведа в ред.

— Пак с кафе ли? — попита той.

— Не — отвърнах, отворих чантата и извадих нова бутилка. Налях малко в една чаша и му я подадох. — Старите казват, че най-доброто лекарство е две части абсент и една част чисто уиски с малко разбит лед. Но къде такъв лукс при сухия закон?

Той изпи чашата. Настъпи мъчителен миг, след което въздъхна с облекчение. Подир десет минути повторих дозата. После го накарах да се съблече и напълних ваната със студена вода. Докато лежеше във ваната, обадих се долу да ни повикат кола. След това влязох в стаята на Уили, за да му взема чисто бельо и друг костюм.

Той започна да се облича, давайки ми от време на време възможност да продължа лечението.

Най-сетне успя да се облече някак и седна на края на кревата. На гърдите му, кажи-речи, се четеше табела: „Внимание! Чупливо! Не обръщай!“ Но тъй или иначе, аз го отведох до колата.

После се наложи да се върна за ръкописа на речта му, който бе

оставил в горното чекмедже на бюрото. Текстът можел да му потрябва, обясни той, когато се върнах в колата. Паметта можела да му изневери и тогава щяло да се наложи да чете.

Таратайката потегли и заподскача по чакъла, а Уили се отпусна на облегалката и затвори очи.

Не след дълго пред погледа ми се появи горичка, а около нея — евтини автомобили, каруци, кабриолети и панаирните постройки. На фона на синьото небе висеше на мачта американското знаме. След това, въпреки бръмченето на нашата ярмомелка, до слуха ми долетя някаква музика. Дъфи се грижеше за храносмилането на масите.

Уили протегна ръка към бутилката.

— Дай малко — каза той.

— Внимавай — предупредих го, — не си свикнал на тая пукница. Ти вече…

Но той вече беше залапал бутилката и аз реших да не си хабя думите, още повече, че кълколенето на уискито и без това щеше да ги заглуши.

Когато ми върна бутилката, в нея беше останало толкова, че не си струваше да я прибирам в джоба. Това, което се събра в ъгъла, след като я наклоних, не би стигнало дори на една ученичка.

— Сигурен ли си, че не искаш да я довършиш? — попитах прелюбезно.

Той завъртя унесено глава и отвърна:

— Не, благодаря. — И потрепери, сякаш му стана много студено.

Тогава аз изпих остатъка и изхвърлих празната бутилка през прозореца.

— Прекарай колата колкото е възможно по-близо — казах на шофьорчето.

Колата спря достатъчно близо, аз слязох, помогнах на Уили да се измъкне и платих на момчето. После се помъкнахме по изсъхналата изпотъпкана трева към трибуната, все едно, че тълпата около нас не съществуваше, а погледът на Уили бе насочен към далечни хоризонти и музиката свиреше „Кейси Джонс“.

Зарязах Уили до трибуната под палещите лъчи на слънцето и той остана да стои унесен там, сред изсъхналата морава, самотен в една чужда земя.

Намерих Дъфи и му казах:

— Доставих пратката, моля за разписка.

— Какво става с него? — запита Дъфи. — Той не пие. Да не се е напил?

— Не близва алкохол — казах. — Но на път за Дамаск просто видял великата светлина и тя го шашардисала.

— Какво става с него?

— Трябва по-често да разгръщаш светото писание — отвърнах му и поведох Дъфи към кандидата. Това беше трогателна среща. А аз се смесих с тълпата.

Беше надошъл много народ, защото миризмата на печено месо може да върши чудеса. Хората започваха да се събират пред трибуната и да заемат седящите места. До трибуната стоеше местната музика и свиреше „Ура, ура, всички са тук“. На самата трибуна се бяха качили двамата местни дейци без политическо бъдеще, които идваха сутринта в хотела, още един човек, изглежда, проповедникът, който трябваше да прочете молитва, и Дъфи. А и Уили, който вече се потеше. Те седяха на столове, наредени в задната част на трибуната пред завеса от знамена и зад покрита със знаме маса, на която имаше голяма кана и няколко чаши.

Пръв стана единият от местните дейци, който се обърна към приятелите и съгражданите си, за да им представи проповедника, който пък проточи врат и обърна към всевишния изпитото си костеливо лице, премигвайки срещу слънцето. После първият местен деец стана пак и прави-струва, даде думата на втория местен деец. Отначало ми се стори, че от втория ще има повече полза, защото наглед неговата силна страна бе издръжливостта, а не бързината, но и от него ползата не беше повече, отколкото от първия, от проповедника или всевишния. Само че му беше нужно повече време да осъзнае това и да покани Уили.

Уили се изправи самотен до масата, каза „приятели мои“ и бял като алабастър, взе да върти глава насам-натам и да рови в десния джоб на сакото си, за да извади речта.

Докато той се туткаше с листата и ги гледаше със смутен вид, сякаш бяха написани на чужд език, някой ме дръпна за ръкава. Беше Сади.

— Как е положението? — попита тя.

— Погледни и ще разбереш.

Тя се взря внимателно към трибуната, после попита:

— Как го постигна?

— По системата клин клин избива.

Тя погледна още веднъж към трибуната и каза:

— Вятър избива. Сега май са му забити два клина.

Аз се вгледах в Уили, който стоеше под палещото слънце с

омекнали крака, запотен и безмълвен.

— Той е гроги — каза Сади.

— Цяла сутрин е в това състояние — обясних й. — Добре, че не е нокаутиран.

Тя продължаваше да го разглежда — почти по същия начин както предната вечер, когато безжизненото му тяло лежеше на кревата, а тя стоеше над него. В погледа й не се четеше ни жалост, ни презрение. Просто разсъждаваше и го преценяваше. След малко каза:

— Той може би е роден да бъде гроги.

Каза това с тон, който предполагаше, че за нея въпросът е разрешен. Но продължи да се вглежда в Уили със същото изражение.

Кандидатът все още се държеше на краката си, вярно, подпрян с едното бедро на масата. Дори започна да говори. Нарече присъствуващите свои приятели в два-три различни варианта и изрази радостта си, че се намира между тях. Сега той стискаше с две ръце ръкопис, навел глава като безрога крава, подгонена от зли кучета, и се обливаше в пот под палещото слънце. Но ето че успя да се овладее и вдигна глава.

— В ръцете си държа написаната реч — подзе той. — В нея се говори за нуждите на щата. Но аз ли да ви обяснявам от какво се нуждае щатът? Щатът — това сте вие. Вие най-добре знаете своите нужди. Погледнете си гащите. Нямат ли дупки на коленете? Заслушайте се в търбусите си. Не къркорят ли от глад? Вижте реколтата си. Не гние ли тя по полето, защото няма път да я изкарате на пазара? Погледнете децата си. Не растат ли те неуки като вас, защото нямат училище? — Уили замълча и мигайки, огледа тълпата. — Не — продължи той, — няма да ви чета никакви речи. Вие знаете много по-добре от мен какви са вашите нужди. Но искам да ви разкажа една история.

Той пак замълча, подпря се на масата и пое дълбоко дъх. От лицето му капеше пот.

Наведох се към Сади и прошепнах:

— Накъде ли ще избие, кучето.

— Мълчи! — сряза ме тя, без да сваля поглед от него.

Той подзе отново:

— Това е смешна история. Пригответе се да се посмеете. Толкова е смешна, че ще се спукате от смях. Отнася се за един невежа. За един голтак като вас. Да, именно като вас. Той расъл като всички други сиромашки момчета по прашните пътища и деретата в северната част на щата. Знаел какво значи да си голтак. Знаел какво значи да ставаш

по тъмно и да шляпаш бос по торта в обора, за да нахраниш и издоиш кравата и да изхвърлиш помията преди закуска, а след изгрев-слънце да биеш шест мили до колибата, наречена училище. Знаел какво значи да плащаш високи данъци за тая ветровита колиба и за размитите пътища, из чиято червена кал ни човек, ни муле може да изгази, а може само да потроши осите на каруцата си. Да, той знаел какво значи да си голтак — и зиме, и лете. И решил, че ако иска да постигне нещо, ще трябва да го постигне само със свои сили. Така той седял вечер над книгите и изучавал законите с надежда, че това ще му помогне да промени донейде нещата. Не ходел на лекции в колежи или университети. Учел сам вечер, след тежкия труд в полето, само и само да промени малко нещата. И за себе си, и за другите като него. Но ще ви кажа истината: той не се сетил веднага за другите голтаци, не взел да крои планове какви чудеса ще направи за тях. Сетил се първо за себе си, но лека-полека разбрал едно-друго. Разбрал, че не може да помогне на себе си, ако не помогне на другите, и че ако другите не му помогнат, той нищо не може да направи за себе си. Един за всички и всички за един. Ето това разбрал. Разбрал го с божия помощ и воля в онзи страшен ден преди две години, когато първото построено от тухли училище в окръга се срути, защото политиканите бяха доставили негодни тухли, и загинаха или останаха осакатени над десет невинни дечица. Но вие знаете този случай. Той беше воювал с политиканите, за да не строят училището с негодни тухли, но те надделяха и училището се срути. И тогава той се замисли. Това не бива да се повтаря. Хората му вярваха, защото той беше водил борба против тези негодни тухли. А някои обществени дейци от столицата усетиха това, пристигнаха в бащината му къща с голяма, красива кола и казаха, че ще му помогнат да стане губернатор.

Ощипах Сади за ръката.

— Мислиш ли, че той…

— Млъкни! — изсъска тя.

Погледнах Дъфи на трибуната, който седеше зад гърба на Уили. Лицето му бе разстроено. Зачервено, закръглено, запотено и разстроено.

— Да, така му казаха — продължаваше Уили — и голтакът се хвана на въдицата. Той се вгледа в душата си и реши, че ще се опита да промени живота. При цялата си свитост реши, че трябва да опита. Беше прост, обикновен човек, но вярваше, както всички ние тук вярваме, че и най-простият, и най-бедният човек може да стане губернатор, ако неговите съграждани решат, че той има необходимите

качества за това. Тези приятели с райе панталони бяха усетили, че голтакът е наивен, и успяха да го подмамят. Обясняваха му какъв използвач и ветропоказател е Макмърфи и как Джо Харисън е оръдие на столичните управници и как те искали голтакът да се намеси и да даде една честна управа на щата. Да, така говореха. Но… — Уили замълча и вдигна дясната си ръка с ръкописа към небесата — знаете ли вие кои бяха те? Наемници и лакеи на Харисън и целта им беше голтакът да отнеме на Макмърфи гласовете на голтаците. Но досетих ли се аз за това? Не. Не, защото се хванах на сладкодумието им. И досега нямаше да знам истината, ако не беше тази жена там — и той посочи към Сади, — ако тази жена…

Побутнах Сади с лакът и казах:

— Търси си работа, сестро.

— … Ако тази чудесна жена там не беше достатъчно честна и благородна, за да ми разкрие цялата гнусна афера, която вони до небесата.

Дъфи беше вече станал и пристъпяше плахо към предния край на трибуната. Той хвърляше отчаяни погледи ту към музиката, сякаш искаше да я накара да загърми, ту към тълпата, сякаш искаше да й каже нещо, но не можеше да измисли какво. Накрая се промъкна до Уили и му зашепна нещо на ухото.

Но още неизрекъл каквото имаше да му каже, и Уили се нахвърли срещу него.

— Ето го! — изрева Уили. — Ето го! — И размаха ръкопис. — Ето го тоя Юда Искариотски, тоя лакей, тоя близач!

Уили отново размаха пред Дъфи ръкопис, от който не беше прочел нито дума, Дъфи се опитваше да му каже нещо, но Уили не го слушаше — само размахваше ръкопис пред носа му и крещеше:

— Вижте го! Вижте го добре!

Отстъпвайки, Дъфи погледна към музиката, размаха ръце и извика:

— Свирете, свирете! Свирете „Звездно знаме“!

Ала музиката не засвири. И тъкмо когато Дъфи се обърна отново към Уили, той размаха силно шумящия ръкопис под носа му и извика:

— Вижте го! Лакеят на Джо Харисън!

— Не е вярно! — изкрещя Дъфи и заотстъпва пред неумолимата ръка, която го сочеше.

Не зная дали Уили направи съзнателно това. Но във всеки случай го направи. Не може да се каже, че той бутна Дъфи от трибуната. Не, той настъпваше към Дъфи, а Дъфи, движейки се по края на трибуната, играеше заднишком своя изящен, бавен, въздушен танц при съпровода

на две ръце, които се въртяха шеметно пред лицето му, напомнящо смаяна пита с дупка по средата — устата на Дъфи — и от дупката нито звук. Звук не се чуваше и от петте акра запотен народ, който следеше танца на Дъфи.

Последната стъпка той направи във въздуха. Тупна на земята и остана подпрян — ни седнал, ни легнал — в основата на трибуната. От зиналата му уста пак не се чуваше никакъв звук — не можеше да диша, камо ли да издаде звук.

Такъв случай, а аз без фотоапарат!

Уили дори не си направи труда да го погледне от края на трибуната.

— Нека се валя там, прасето му с прасе! — извика той. — Нека се валя, а вие, голтаци, чуйте какво ще ви кажа. Да, вие също сте голтаци и те ви минават, минавали са ви стотици пъти, както минаха и мен. Защото те смятат, че ние затова сме създадени — да ни минават. Да, но този път аз ще мина някои. Аз излизам от играта. Знаете ли защо? — Той млъкна и с рязко движение на лявата ръка обърса потта от лицето си. — Не защото самолюбието ми е наранено. Не, то не е наранено. Никога в живота си не съм се чувствувал толкова добре — защото сега зная истината. Която отдавна би трябвало да зная. Когато голтакът се нуждае от нещо, той трябва да си го вземе сам. Никой от тези сладкодумци с кадилаците няма да му го поднесе. Когато пак реша да се кандидатирам за губернатор, ще дойда сам, без тях, а те ще храчат кръв. Но сега се оттеглям. Отказвам се в полза на Макмърфи. Всичко, което казах за него, е истина и мога да го повторя, но аз ще агитирам щата за него. Ние, голтаците, така ще смажем Джо Харисън, че няма да помисли да се кандидатира дори за кучкар. А после ще видим как ще се прояви Макмърфи. Това е последната му възможност. Удари нашият час. Истината трябва да бъде казана и аз ще я казвам. Ще я разнеса из целия щат, от единия до другия край, ако ще да яздя тояжка или крадено муле. И никой — ни Харисън, ни който и да било друг — не е в състояние да ме спре. Защото аз вече имам верую и…

Наведох се към Сади и й казах:

— Трябва да се добера до някакъв телефон. Отивам до града, до първия телефон, който намеря. Трябва да предам всичко това на вестника. Ти стой тука и гледай да запомниш всичко, което става.

— Добре — каза тя, без да се обърне.

— Подбери Уили, когато свърши, и го докарай в града. Дъфи няма да те вземе в колата си, можеш да бъдеш сигурна. Затова подбери ливадата и…

— Ливада ли! — каза тя и добави: — Хайде върви.

Тръгнах. Запробивах си път през навалицата покрай трибуната, а гласът на Уили биеше в тъпанчетата ми и брулеше от дъбовете сухите листа. След като заобиколих трибуната, огледах се назад и видях как Уили разхвърля ръкописа си и листата полетяха, кръжейки, в краката му, как се бие в гърдите и крещи, че истината е там и няма защо да бъде записвана на хартия. Той стоеше пиян сред листата с вдигната ръка, изскочила до лакътя от ръкава на сакото, с плувнало в пот, червено като цвекло лице, с паднал на челото перчем и изпъкнали святкащи очи, а зад него висяха знамената в червено, бяло и синьо и над него — нажеженото медно небе.

Повървях известно време по чакълестия път, след което се метнах на един камион за града.

Вечерта, когато всичко се успокои и влакът, който отнасяше Дъфи към столицата (естествено за да докладва на Джо Харисън), пухтеше под звездите през обраслата с пелин равнина, а Уили вече от часове спеше в леглото, за да убие махмурлука, аз взех бутилката от бюрото в хотелската си стая в Ъптон и попитах Сади:

— Искаш ли още малко от тая пукница, която чупи прегради и избива дъски?

— Какво? — попита тя.

— Нищо, няма да разбереш мисълта, която изразих в такава безупречна граматическа форма — отвърнах аз и й налях.

— О, аз съвсем забравих, че ти си учил в университет.

Да, аз бях посещавал с граматическа безупречност университета, но очевидно не бях научил там всичко, което човек би следвало да знае.

Уили удържа думата си. Успя да проагитира щата в полза на Макмърфи. Не яздеше тояжка и нито си купи, нито откраднa муле. Но изваждаше душата на своя купен на старо и добре поддържан автомобил — гонеше го по изритите пътища и из праха, стигащ до калниците, а при дъжд затъваше в черната кал и седеше в колата, очаквайки някоя двойка мулета да го измъкне. Качваше се на стъпалата на училища, на сандъци, взети временно от някой дюкян, на седалките на каруци или пред входовете на крайпътни дюкяни и говореше ли, говореше.

— Приятели, дрипльовци, гламавци и братя голтаци — подхващаше той, като се навеждаше напред и се взираше в лицата им. После млъкваше и изчакваше думите да проникнат в съзнанието им.

В тишината тълпата се раздвижваше неспокойно, негодуваше от

тези думи, защото, макар голтаците да знаеха, че така ги наричат, никой не бе им го казвал в очите.

— Да — продължаваше той и кривеше уста, — такива сте вие и няма защо да ми се сърдите, че ви казвам истината. Сърдете се, ако щете, но аз пак ще ви кажа: такива сте, и толкоз. И аз съм такъв. Да, и аз съм дрипльо, защото цял живот чопля земята. И аз съм гламавец, защото се хванах на въдицата на ония сладкодумци с луксозните автомобили. Пододоха ми захарче и аз престанах да плача. Аз съм голтак и те искаха да ме използуват, за да разбият гласовете на голтаците. Но сега аз стоя здраво на двата си крака — дори кучето може да се научи да стои на два крака, стига да има достатъчно време за това. Да, аз се научих. Не изведнъж, но се научих и сега стоя здраво на краката си. — После се накланяше напред и питаше: — А вие? Стоите ли здраво на краката си? Научихте ли поне това? Можете ли да се научите?

Той им надумваше неприятни неща, прикачваше им неприятни епитети, но винаги, почти винаги, неспокойството и негодуванието стихваха и той продължаваше да говори наведен към тях, с изпъкнали очи на лицето, което лъщеше под палещото слънце или в червеното зарево на факлите. Той ги съветваше да стъпят здраво на двата си крака и те слушаха.

— Излезте да гласувате — зовеше ги той. — Гласувайте сега за Макмърфи, защото няма за кой друг да гласувате. Гласувайте като един, покажете им на какво сте способни. Изберете Макмърфи, но ако измами надеждите ви, приковете го на позорния стълб. Да — накланяше се той напред, — приковете го, ако измами надеждите ви. Дайте ми чук и аз сам ще го прикова. Гласувайте за Макмърфи, да видим какво ще направи. — И пак се накланяше напред и продължаваше: — Чуйте ме, голтаци! Чуйте ме и погледнете в лицето святата, ненацвъкана от мухи истина! Ако все още имате капчица разум, ще я видите и разберете. А истината е такава: вие сте голтаци и никой никога не е помагал на голтака освен той самият. Ония от града няма да ви помогнат. Всичко е във ваши ръце и в божите. Но, както се казва, помогни си сам, за да ти помогне и бог.

Така им говореше той, а те стояха пред него затъкнали палци под презрамките на комбинезоните и се взираха косо изпод полите на нахлупените шапки, сякаш той беше някакво петънце на другия край на долината, нещо, което не могат точно да определят и да видят добре, или сякаш нещо бе шавнало неочаквано в храсталака в отсрещната нива и те се взвереха какво ли ще изскочи оттам, а в това

време челюстите под шапките гвачеха неуморно тютюна с движение бавно, безпогрешно и неумолимо като хода на историята. А Времето — то е нищо за скота, както и за Историята. Те се вглеждаха в Уили, а вглеждаше ли се в тях, човек би могъл да забележи, че нещо става в душите им. Стояха съвсем притихнали, без дори да пристъпят от крак на крак (те имат дарбата да бъдат тихи, наблюдавайте ги, когато дойдат в града и застанат на някой ъгъл, без да мърдат и без да разговарят, или когато приседнат край пътя и просто гледат натам, гдето пътят преваля хълма), и примижалите им очи не бягаха от човека, който стоеше пред тях. Да, те имаха дарбата да бъдат тихи. Но понякога тишината се нарушава. Скъса се неочаквано като прекалено опъната струна. Гледаш, някой от тях си седи тихо на пейката, заслушан в проповедта, и най-неочаквано скача, протяга нагоре ръце и възкликва: „О, господи, аз видях неговото име!“ Или друг ще натисне спусъка и сам ще се стресне от гърмежа.

Уили стои пред тях под слънцето или в червеното зарево на факлите.

— Питате ме каква е моята програма. Чуйте я, голтаци, и я запомнете добре. Разпнете ги! Разпнете Джо Харисън! Разпнете всеки, който стои на пътя ви! Разпнете Макмърфи, ако измами надеждите ви! Разпнете всеки, който стои на пътя ви! Дайте ми чук и аз ще сторя това със собствените си ръце. Разпнете ги на вратата на плевника! И не пъдете мухите от тях!

Да, това беше Уили. Или поне човекът, който продължаваше да носи същото име.

Макмърфи бе избран за губернатор. Заслуга за това имаше и Уили, защото най-много гласове — рекорден брой за щата — бяха подадени в онези райони, където той бе агитирал. А Макмърфи просто не знаеше какво отношение да вземе към Уили. Отначало гледаше да се разграничи от Уили, тъй като той говореше не особено приятни неща за него, но когато стана ясно, че Уили оказва въздействие върху избирателите, той се разколеба. Накрая Уили навири глава и започна да обяснява как хората на Макмърфи искали да му платят разноските, но той не приел, защото действувал от свое име и не бил човек на Макмърфи, въпреки че апелирал да гласуват за него. Той сам щял да си плати разноските дори ако се наложело да ипотекира още веднъж бащината си ферма. Да, и ако някой няма два долара, за да плати избирателната си такса, да дойде и му каже направо и тогава той, Уили Старк, ще му плати таксата от парите, взети от ипотеката на фермата. До такава степен беше убеден в своето дело.

Макмърфи зае губернаторското място, а Уили се върна в Мейсън и се залови с адвокатска практика. Година, година и нещо той се занимаваше с дела, свързани с кражби на кокошки, влизане на добитък в чужд имот и сбивания с ножове (които са част от програмата на съботните вечеринки в Мейсънски окръг). После на моста през река Акамълджи, който се строеше от щата, рухна някаква подпора, при което пострада цяла бригада и двама-трима работници загинаха. Тъй като повечето от работниците на моста бяха от Мейсънски окръг, те взеха за адвокат Уили. По повод на това дело всички вестници писаха за Уили. А той спечели делото. След това пък в окръг Акамълджи, западно от Мейсънски окръг, откриха петрол и неколцина земевладелци се съдиха с петролната компания. Уили участвува и в това дело и неговата страна спечели. Тогава той за първи път видя надиплени банкноти, и то много.

През това време аз не се бях виждал с Уили. Срещнахме се отново едва в 1930 г., когато постави кандидатурата си за първичните избори на демократическата партия. Но това не бяха избори. То беше някакъв ад неземен, гръм и трясък плюс събота вечер в задната стая на заведението на Кейси и когато пушилката се разнесе, по стените не бе останала нито една картина. И нямаше никаква демократическа партия. Имаше само Уили с паднал на очите перчем и залепнала от пот риза. В ръката си той държеше секира и крещеше: „Кръв, дайте ми кръв!“ А на заден план, под неспокойното червеникаво небе, осеяно със зловещи бели ивици, напомнящи бесни вълни, от двете страни на Уили се мержелееха две фигури. Сади Бърк и някакъв висок, поприведен мъж със спокоен говор, тъжно, загоряло лице и, както казват, очи на мечтател. Този мъж беше Хю Милър — юридическият факултет при Харвардския университет, ескадрилата „Лафайет“, френски военен кръст, неопетнени ръце, чиста душа, без политическо минало. Той беше стоял настрани години наред, докато един ден някой (Уили Старк) му тикна в ръцете бейзболната бухалка и той усети как пръстите сами обгръщат дръжката. Този истински мъж беше генерален прокурор. А Сади Бърк си беше просто Сади Бърк.

Отвъд хълма се криеха, разбира се, и други хора. Например някои господа, предани някога на Джо Харисън, които бяха разбрали, че неговата звезда никога вече няма да изгрее на политическия хоризонт, и бяха тръгнали на лов за нов приятел. И го бяха намерили в лицето на Уили. Той беше последното убежище за тях. Решили бяха да се цанят при Уили и да растат заедно със страната. Уили ги нае веднага и това му донесе много гласове, които не спадаха към категорията на

голтаците. Не след дълго Уили нае дори Тайни Дъфи, който стана шеф на отдел „Пътни строежи“, а по-късно — при последния мандат на Уили — и помощник-губернатор. Аз неведнъж съм се чудил защо Уили го държеше. Понякога го питах:

— За какво ти е тоя дръвник?

А той само се смееше и не отговаряше нищо. Или пък ще каже:

— Нали все някой трябва да бъде помощник-губернатор, а те всички си приличат.

Но веднъж каза:

— Държа го, защото той ми напомня нещо.

— Какво?

— Нещо, което никога не искам да забравя.

— Какво е то?

— Че когато някой дойде при мен и ми говори сладки думи, не бива да го слушам. Не искам да забравям това.

Значи, такава била работата. Тайни беше един от онези, които бяха идвали с луксозни автомобили при Уили по времето, когато той беше незначителен провинциален адвокат.

Но дали беше така? Или по-точно, дали това обясняваше всичко? Според мен имаше още една причина. Шефа, изглежда, изпитваше някакво удоволствие от това, че бе успял да издигне Тайни Дъфи. Унищожил го отначало, после той му беше събрал парчетата и Дъфи беше станал вече негово творение. Шефа очевидно изпитваше истинска наслада да гледа лустросаната външност на Тайни, диамантения му пръстен и да си мисли, че всичко това е бутафория, че е достатъчно да мръдне само малкото си пръстче, и Тайни Дъфи ще изчезне като струйка дим. В известен смисъл самата кариера на Тайни, осигурена му от Шефа, беше отмъщението на Шефа към Тайни, защото всеки път, когато Шефа обръщаше към Тайни замисления си, сънен, отвлечен поглед, онзи разбираше с изтръпнало сърце, че е достатъчно Шефа да мръдне само малкия си пръст, за да не остане и струйка дим от него. В известен смисъл успехът на Тайни беше за Шефа окончателният показател за собствения му успех.

Но това ли беше всичко? Впоследствие реших, че освен другите причини имаше още една: по някакъв налудничав каприз на съдбата Тайни Дъфи беше станал второто „аз“ на Уили Старк и цялото презрение, и всички обиди, които Уили Старк изливаше върху Тайни Дъфи, не бяха нищо друго освен отношение на едното „аз“ на Уили към неговото друго „аз“, отношение, продиктувано от някаква неосъзната вътрешна необходимост. Но стигнах до този извод много

по-късно, когато всичко се свърши.

А сега Уили беше станал губернатор и никой не знаеше какво предстои.

Но междувременно — докато траеше предизборната кампания — аз останах без работа.

Работех в политическия отдел на „Кроникъл“. Имах постоянна рубрика. И бях ас.

Един ден Джим Медисън ме извика на зеления килим, който се стелеше около бюрото му като пасище.

— Джек — каза той, — известно ли ти е каква е линията на „Кроникъл“ в тези избори?

— Разбира се — отвърнах. — Ние искаме да бъде преизбран Макмърфи заради неговите бляскави постижения като администратор и безупречната му репутация като държавник.

Той се усмихна възкисело и каза:

— Да, искаме да бъде преизбран Макмърфи.

— Извинявам се, забравих, че съм в семейна среда, мислех, че пиша политическия си коментар.

Усмивката изчезна от лицето му. Той взе да върти в ръцете си молива.

— Исках да поговорим именно за твоите коментари — каза той.

— Да поговорим — съгласих се.

— Не можеш ли да ги подсилиш малко? Избори са това, не е методистко събрание.

— Избори са, разбира се.

— Не можеш ли да ги пишеш по-красноречиви?

— Когато изходният ти материал е Макмърфи, не е налице дори муха, от която да направиш слон. Правя, каквото мога.

Той се замисли за минута, после подзе:

— Виж, понеже този Старк ти е приятел, ти…

— Не ми е никакъв приятел — озъбих се аз. — Не съм го виждал от миналите избори. Лично на мен ми е все едно кой ще бъде губернатор на щата или колко голяма свиня ще седне на губернаторското място. Но на мен ми се плаща и аз правя всичко възможно в моите коментари да не проличи дълбокото ми убеждение, че Макмърфи е една от най-невероятните свини.

— Известна ти е линията на „Кроникъл“, нали? — каза мрачно Джим Медисън, загледан в ослюнчената, изподъвкана угарка от пурата си.

Беше горещ ден, струята от вентилатора падаше изцяло върху

Джим Медисън, не върху мене, и в гърлото ми се точеше тънка, парлива, жълта на вкус слюнка, каквато се появява при стомашни киселини, а главата ми сякаш беше кратуна, в която дрънка изсъхналото семе. Погледнах Джим Медисън и казах:

— Добре.

— Какво искаш да кажеш с това? — попита той.

— Това, което казах — отвърнах аз и тръгнах към вратата.

— Слушай, Джек, аз… — започна той и остави угарката в пепелника.

— Знам, имаш жена и деца, издържаш студент.

Докато казвах това, продължавах да вървя към вратата.

Навън в коридора имаше съд със студена вода. Наведох се над него, взех една от конусообразните книжни чашки и изпих десетина такива чашки ледена вода, за да измия от гърлото си жълтата напаст. После постоях в коридора, усещайки водата в стомаха си като буца лед.

Сега можех да спя до късно, а като се събудя, да лежа неподвижно и просто да гледам как топлите лъчи с цвят на разтопено масло се процеждат през зирките на щорите, защото моят хотел не беше най-добрият в града, а стаята ми не беше най-добрата в хотела. Гърдите ми се издуват и спадат при дишането, влажният чаршаф лепне по голото ми тяло — така се спи тук лете, — отвън долитат дрънченето на трамваите и воят на автомобилните сирени, една пъстра и неспирна смесица от приглушени звуци, която дразни като власеница краищата на нервите, а сегиз-тогиз дочувам и тракането на съдове, защото стаята ми е в съседство с кухнята. От време на време там ще запее своята песен и някой негър.

Можех да си лежа колкото ми душа иска и да прехвърлям през ума си картинките, за които човек си мечтае — кафе, момиче, пари, уиски, бели пясъци и синьо море, — а после, сякаш държа колода карти в ръката си, да ги пускам бавно една по една. Може би нещата, за които човек си мечтае, са като карти. Те не са му нужни сами по себе си, при все че той не съзнава това. Човек иска дадена карта не заради самата карта, а защото в напълно условната система от правила и стойности и в особената комбинация, част от която той вече държи в ръката си, тази карта придобива значение. Но да речем, че не участвуваш в играта. Тогава дори да знаеш правилата, картата не означаваше нищо. Тогава всички карти са еднакви.

И тъй аз си лежах, макар да знаех, че след малко ще стана — не че ще реша да стана, а най-неочаквано ще се озова в средата на стаята, а

по-късно с известна изненада ще открия, че пия кафе, осребрявам чек, забавлявам се е момиче, поркам уиски, нося се по водата. Като болен от амнезия, който си реди пасианс в болницата. Да-да, ще стана и ще раздам сам на себе си картите. Но по-късно. А сега ще лежа, изпълнен със съзнанието, че не е нужно да ставам, и ще се наслаждавам на блажената пустота и умора, които светецът изпитва след нощния си разговор с бога. Защото Бог и Нищото имат много общо. Погледнете кой да е от тях в очите, и ефектът ще бъде същият.

Вечери наред си лягах рано. Понякога сънят се оказва много сериозна и отговорна работа. Лягаш си и заспиваш, за да можеш да станеш рано, а после ставаш, за да можеш да легнеш пак да спиш. И посред бял ден се хващаш, че стоиш неподвижно, чакаш и се ослушваш. Като хлапак на гарата, който е решил да бяга с влака, а влака никакъв го няма. Поглеждаш по линията с надежда да видиш клъбцето черен дим, но то не се появява. Мотаеш се насам-натам, после се спираш изведнъж и се ослушваш. Нищо не се чува. Тогава коленичиш на сгурията с новите си дрехи, за което майка ти ще те оскубе, залепваш ухо на релсата и чакаш първия беззвучен сигнал, който ще долети по нея далеч преди клъбцето черен дим да започне да расте в небето. Така по цял ден се ослушваш не идва ли нощта — далеч преди да се е появила на хоризонта и далеч, далеч преди да е връхлетял насреща ти нейният черен, огромен, огнебълващ локомотив и черните й вагони да са се заковали със скърцане, след което черният носач с лъщящо лице ще ти помогне да се качиш с думите: „Запвейте, сър, запвейте, млади господарю.“

При такова спане не сънуваш, но непрекъснато усещаш присъствието на някакъв сън, сякаш отдавна сънуваш, че спиш и спейки, сънуваш, че спиш, и спиш, и сънуваш, че спиш и така до безкрай.

Така я карах известно време, след като останах без работа. И не ми беше за първи път. Два пъти вече бях изпадал в такова състояние. И дори му бях дал име — Големия сън. Още когато зарязах университета, само няколко месеца преди срока за предаването на дипломната ми работа по американска история. Тя беше почти завършена и преподавателите я намираха за добра. Изписаните на машина листа стояха накуп на масата до пишещата машина. Там бяха и поканите. Аз ставах късно сутрин, поглеждах към купа и виждах как краищата на горния лист започват да се завиват нагоре около преспапието. Поглеждах ги и след вечеря, когато се прибирах да спя. Всичко завърши с това, че една сутрин станах, излязох и не се върнах

повече, а дипломната работа така си остана на масата. Втория път Големия сън ме налегна по времето, когато се готвех да напусна апартамента и Лоуис заведе дело за развод.

Но сега нямаше ни американска история, ни Лоуис. Само Големия сън.

Сутрин ставах и започвах да безделнича. Ходех на кино, висях по заведенията за тайна продажба на алкохол, плувах или отивах до клуба извън града, където лягах на тревата и гледах как двама хайвани млатят с ракети малката топка, която току се бялва на слънцето. И ако единият от играчите се случеше момиче, не изпущах от очи късата поличка, която се мяташе и увиваше около кафявите бедра и също се белееше ослепително на слънцето.

Няколко пъти навестявах Адъм Стантън, с когото бяхме израснали в Бърдънс Лендинг. Сега той беше виден хирург и толкова много хора се натискаха да ги реже, че не можеше да им насмогне, защото беше и професор в медицинския факултет, а освен това непрекъснато пишеше статии за научните списания и изнасяше доклади пред симпозиуми в Ню Йорк, Балтимор, Лондон. Беше останал ерген. Обясняваше, че нямал време да се ожени. Нямал време за нищо. И все пак понякога той откъсваше малко време за мен, за да ме настани на охлузеното кресло в охлузеното си жилище, където всичко бе натъпкано с книги и цветнокожата прислужница само замазваше праха по мебелите. Аз се чудех защо живее по такъв начин, понеже смятах, че печели добри пари, но накрая разбрах, че от мнозина свои пациенти той не взима нищо. Беше си спечелил име на балама. А когато получеше пари, всеки би могъл да му ги измъкне, ако му пробуташе някоя що-годе сълзлива история. Единственият скъп предмет в квартирата му беше роялът — най-добрият, който изобщо можеше да се намери.

Когато му отивах на гости, той почти през цялото време седеше на рояла. Казваха, че бил много добър пианист, но аз не разбирах от тези неща. Въпреки това нямах нищо против да послушам, стига креслото ми да е меко и удобно. Неведнъж му бях казвал, че нямам отношение към музиката, но той, изглежда, забравяше това или пък просто не можеше да повярва, че на света има такива хора. И тъй, той обръщаше глава към мен и казваше:

— Това… слушай само… боже мой, та това е…

Но гласът му замираше и думите, които трябваше да изразят, боже мой, тази вечна и безсмъртна красота, оставаха неизречени. Той просто оставяше фразата да увисне и да се огъва бавно във въздуха, подобно към разнищено въже, поглеждаше ме с ясните си, дълбоки,

сини като планинско езеро очи — такива очи и такъв поглед има съвестта на човека към три часа сутринта, — а после, за разлика от нашата съвест, започваше да се усмихва лекичко, една смутена, едва ли не виновна усмивка, която преобразяваше тази права уста и квадратната челюст и сякаш казваше: „Ай, дявол да го вземе, какво да направя, друже мой, като имам такъв поглед и не мога да гледам другояче.“ После усмивката се стопяваше, той се обръщаше към рояла и слагаше ръце на клавишите.

След време ще престане да свири и ще се отпусне в някое от охлузените кресла. Понякога ще се сети да ми налее уиски със сода, а може да налее дори и на себе си — бледичко като слънчеви лъчи зиме и не по-силно. Така ние седим, без да разговаряме, отпиваме бавно от чашите, очите му светят със студеносин пламък и стоят съвсем сини на смуглата кожа, опъната здраво върху костите на лицето. Така беше и в детските ни години в Бърдънс Лендинг, когато излизахме за риба. Час след час седяхме в лодката под жаркото слънце, без да си продумаме дума. Или се припичахме на брега. Или станувахме на палатки и след вечеря лежахме край пушливия огън, за да се спасим от комарите, без да продумаме.

И може би Адъм тъкмо затова ми отделяше от времето си — защото аз му напомнях за Бърдънс Лендинг и тогавашните дни. Не, той не отваряше дума за тези дни. Но веднъж заговори. Седеше в креслото, загледан в чашата с размитото уиски, която въртеше бавно в дългите си, костеливи, нервни пръсти. После вдигна поглед към мен и каза:

— Колко хубаво си живеехме, нали? Когато бяхме деца.

— Да — отвърнах аз.

— Ти, Ан и аз.

— Да — казах и си спомних за Ан. После попитах: — А нима сега не живееш добре?

Той се замисли над въпроса ми и мисли около половин минута, сякаш въпросът беше много сериозен. А може би наистина беше такъв. После отвърна:

— Знаеш ли, струва ми се, че никога не съм се замислял над това. — И след малко: — Да, никога не съм се замислял над това.

— Но нима не живееш добре? — повторих. — Ти си знаменитост. Нима знаменитостите живеят зле? — не го оставях аз.

Разбирах, че човек няма право да задава такива въпроси на когото и да било, особено с тон като моя, но не можех да го избягна. Приятелят, с когото си израснал, е преуспял, станал е знаменитост, а ти си

непрокопсаник, но той се отнася към теб както преди, сякаш нищо не се е изменило. Обаче тъкмо това те кара да му забиеш ножа, колкото и да се кориш за постъпката си. У непрокопсаниците има някакъв снобизъм. Те са затворен клуб, стара школа, „череп и кости“ и няма по-крива и надменна усмивка от усмивката на пияния непрокопсаник, когато разговаря на бара със стария си приятел, който е станал знаменитост, но никак не се е изменил, или когато старият приятел го заведе в къщи на обед и му представи хубавичката си ясноока жена и румените дечурлига. В занемарената квартира на Адъм нямаше хубавичка жена, ала той беше знаменитост и аз му отмъщавах за това.

Но той дори не забеляза. Само обърна към мен откритията си син поглед, сега леко засенчен от размисъл, и каза:

— Изобщо не съм се замислял за тези неща.

После усмивката му отново преобрази устата, която иначе приличаше на чист, точен, добре зашит хирургически разрез, зараснал хубаво, без никакви гънки.

След като се опитах по такъв начин да компенсирам загубите от несполуките си, аз натиснах леко спирачката и казах:

— Да-а-а, колко хубаво си живеехме като деца — ти, Ан и аз.

Да, Адъм Стантън, Ан Стантън и Джек Бърдън си живееха добре край морето в Бърдънс Лендинг. Можеше да се надигне, и се надигаше, буря, дъжд закриваше небето, палмите се мятаха насам-натам, после полягаха на една страна и листата им блестяха като мокра ламарина, отразявайки последната болнава, жълтеникава, парцалива светлина, но нищо не можеше да ни уплаши в нашето царство край морето, защото ние се скривахме в бялата къща, тяхната или нашата, заставахме до прозореца и гледахме как зад вълнолома прибоят расте и расте като разбити белтъци. А зад нас в стаята седеше губернаторът Стантън или господин Елис Бърдън, или и двамата, защото те бяха приятели, или съдията Ъруин, защото той също беше приятел, и нямаше на света вятър, който би могъл да смути спокойствието на губернатора Стантън, на господин Елис Бърдън или съдията Ъруин.

„Ти, Ан и аз“ — ми беше казал Адъм Стантън и аз му бях казал същото. Затова една сутрин, след като се наканих да се измъкна от леглото, се обадих на Ан по телефона:

— Отдавна не бях се сещал за теб, но онази вечер бях у Адъм и той ми спомни колко хубаво си живеехме тримата като деца. Искаш ли да излезем някъде на вечеря? Въпреки че вече сме за патерици.

Тя се съгласи. Разбира се, тя съвсем не беше за патерици, но не прекарахме много весело.

Тя ме попита какво правя и аз отвърнах:

— Нищичко. Чакам да ми се свършат парите.

Тя не ми каза, че трябва да се заловя с някаква работа и ако се съди по вида й, дори не си го помисли, което беше успокоително. Тогава пък аз я попитах какво прави и тя отвърна със смях:

— Нищичко.

Но аз не й повярвах, защото тя вечно се занимаваше с разни сираци, олигофрени и слепи негри и не получаваше нищо за това. Като я погледнеше човек, не беше трудно да разбере, че много нещо отиваше напразно — не става дума за пари. Аз казах:

— Надявам се поне, че вършиш това в приятна компания.

— Не особено.

Вгледах се в нея и видях онова, което очаквах да видя и бях виждал много пъти дори когато тя не седеше срещу мен. Видях Ан Стантън, която може и да не беше точно красавица, но беше Ан Стантън. Ан Стантън: мургаво лице с медни оттенъци, не толкова тъмно, колкото на брат й, под кожата загатната същата костна структура, а самата кожа опъната по начин, който напомня кожата на Адъм, сякаш производителят не е искал да хаби материал за излишни заобленост и е отлял продукта в чиста, стилизирана форма. Тъмните коси вчесани гладко, почти опънати от двете страни на правия път в средата. Сините очи гледат така открито, както и очите на Адъм, но при тях ясната синевина на планинското езеро отстъпва място на едно по-тъмно и тревожно синьо. Поне понякога. Те си приличаха — Адъм и Ан. Дотолкова, че биха могли да минат за близнаци. Дори усмивката им беше еднаква. Но устата, на които тя се появяваше, бяха различни. Устата на Ан не напомняше с нищо за онзи чист, точен, добре зашит и хубаво зараснал хирургически разрез. За този детайл производителят си беше позволил лукса да отпусне малко повечко материал. Не много. Но достатъчно.

Такава беше Ан Стантън и аз виждах това, което очаквах да видя.

Тя седеше срещу мен съвсем изправена, с високо вдигната глава върху хубавото заоблено стебло на шията, което излизаше от тесните й ъгловати рамене, а тънките й, но заоблени голи ръце стояха прилепнали с математическа точност от двете страни на тялото. Като я гледах, представях си колко правилно си е сложила краката под масата — бедро до бедро, коляно до коляно, глезен до глезен. Всъщност в нея винаги се забелязваше нещо стилизирано, нещо, което напомняше някои барелефи и статуетки на египетски царици от късния период, форми, при които изяществото и женствеността са хванати в

математически строги рамки, без да престават да бъдат изящество и женственост. Ан Стантън винаги гледаше събеседника си право в лицето, но човек имаше чувството, че погледът й е отправен някъде далеч. Тя винаги държеше главата си високо, сякаш се вслушваше в някакъв глас, който ти не можеш да чуеш. Тя винаги стоеше изправена и прибрана и ти се струваше, че всичкото й изящество и женственост са подчинени на някаква строга идея, която ти не можеш да схванеш.

— Да не си решила да останеш стара мома? — попитах я аз.

Тя се засмя и отвърна:

— Нищо не съм решила. Отдавна престанах да решавам отнапред каквото и да било.

После ние танцувахме в тесния като носна кърпа квадрат между масите, по които бяха оставени чинии с недоядени спагети или пилешки кости и бутилки от евтино червено вино. Около пет минути този танц ми беше дори приятен, но после започна да ми се струва, че изпълнявам насън някаква сложна и мъчителна работа и че този сън, изглежда, имаше своето значение, но какво? После музиката замлъкна и завършването на танца приличаше на пробуждане, когато се радваш, че си се отървал от съня и все пак ти е чоглаво, защото никога няма да разбереш какъв е бил смисълът на всичко това.

Ан очевидно изпитваше същото, защото, когато след малко пак я поканих да танцуваме, тя каза, че не й се ще, предпочитала да си поговорим. Разговаряхме, и то доста, но разговорът не излезе по-добър от танца. Та може ли човек вечно да разговаря за това колко хубаво, ама страшно хубаво, е живял в детството си.

Изпратих я до входа на апартамента й, който беше много по-хубав от бърлогата на Адъм — губернаторът Стантън не бе умрял в бедност. Тя ми пожела лека нощ и добави:

— Бъди послушно момче, Джек.

— Искаш ли пак да вечеряме заедно? — попитах я.

— Когато пожелаеш — отвърна тя. — По всяко време. Знаеш това.

Да, знаех го.

И ние излизахме на вечеря още няколко пъти. Последния път тя каза:

— Видях баща ти.

— Е, та? — отвърнах с безразличие аз.

— Не бъди такъв — каза тя.

— Какъв?

— О, ти много добре разбираш какво искам да кажа. Нима не те интересува как живее баща ти?

— А зная как живее. Седи в дупката си или се върти около мисионерите заедно с другите скитници като него, или пише тия глупашки листчета, които ти подават на улицата — Марко, глава четвърта, стих шести, и Йов, глава седма, стих пети, и очилата му висят на края на носа, а черното му сако е потънало в пръхот, сякаш го е засипала снежна виелица в Дакота.

Тя помълча известно време, после каза:

— Срещнах го на улицата и ми се видя зле. Изглежда болен. Отначало не можах да го позная.

— Опита се да ти пробута някоя от тия глупости, нали?

— Да — каза тя. — Подаде ми някакво листче, но аз толкова бързах, че го взех машинално. После си дадох сметка, че ме гледа право в лицето. Отначало не го познах. — Тя си пое дъх. — Това беше преди около две седмици.

— Аз не съм го виждал близо година.

— О, Джек, не бива да правиш така — каза тя. — Трябва да го видиш.

— Но какво мога да му кажа? А и той няма за какво да разговаря с мен, честна дума. Кой го кара да живее така? Защо трябваше да напусне адвокатската си кантора, без дори да затвори вратата след себе си?

— Но, Джек, ти…

— Той сам си избра този начин на живот. И излезе глупак, че постъпи така само защото не можеше да се погоди с една жена — и по-точно, с жена като майка ми. Щом не можеше да й даде онова, което й беше нужно — дявол знае какво й е било нужно, — щом не можеше да й го даде, тогава…

— Не говори така! — каза остро тя.

— Слушай, да не мислиш, че понеже баща ти беше губернатор и умря в махагоново легло с двама скъпи лекари, които висяха над главата му и пресмятаха наум колко пара ще пипнат, и понеже ти го смяташ за светец, та можеш да ми говориш като някоя стара наставница. Аз не говоря за твоите родители, говоря за моите. И не мога да си затварям очите пред чистата истина. А пък ако ти…

— Но защо е нужно да говориш с мен за това? — прекъсна ме тя. — Или с когото и да било?

— Но това е самата истина.

— О, истината! — възкликна Ан и сви юмрук на покривката. — Откъде знаеш, че това е истината? Ти нищо не знаеш за тях. Не знаеш

от какво са били продиктувани постъпките им.

— Аз зная истината. Зная какво представлява майка ми. И ти знаеш. И зная, че баща ми е глупак, щом й позволи да го смачка.

— Много горчилка си насъбрал — каза тя и като ме хвана под лакътя, стисна здраво ръката ми през ръкава.

— Нищо не съм насъбрал. Пет пари не давам, да правят каквото щат.

— О, Джек — каза тя, стискайки ме все още за ръката, но не така силно, — не можеш ли да ги обичаш поне мъничко или да им простиш, или да не мислиш за тях? Каквото и да е, но да не се отнасяш към тях по такъв начин.

— Мога да не се сетя за тях до края на живота си — казах аз.

И тогава забелязах, че тя поклаща лекичко глава, че очите й са станали съвсем тъмносини и блестят прекалено силно и че е прехапала долната си устна. Протегнах ръка, махнах нейната от ръкава ми, положих я на масата и я покрих с дланта си.

— Извинявай, съжалявам, че поведох този разговор — казах.

— Не, Джек, не съжаляваш — отвърна тя. — Ти никога за нищо не съжаляваш. И на нищо не се радваш. Ти само… ох, не зная.

— Извинявай, съжалявам — повторих аз.

— Не, само си мислиш, че съжаляваш. Или че се радваш. А всъщност не е така.

— Щом човек си мисли, че съжалява, кой дявол има право да му каже, че това не е така? — възразих аз, защото, както вече споменах веднъж, тогава бях непреклонен идеалист и нямах намерение да устройвам плебисцит по въпроса съжалявам ли, или не.

— Това звучи добре — каза тя. — И все пак не е така. Не мога да обясня защо… впрочем мога: щом никога не си изпитвал тези неща, откъде можеш да знаеш съжаляваш ли, или не, радваш ли се, или не?

— Добре, но аз ще ти кажа следното: усещам нещо в себе си и решавам да го нарека съжаление. Е?

— Можеш да го наречеш както искаш, но така ли е? — Тя измъкна ръката си изпод моята. — Да, започва да ти се струва, че съжаляваш или се радваш, или нещо друго и с това работата се свършва.

— Искаш да кажеш, че приличам на малка зелена ябълка, проядена от червей, която пада от дървото далеч преди да е узряла?

— Да — засмя се Ан, — също като малка зелена ябълка, проядена от червей.

— Добре — казах, — ето ме — една малка зелена, червясала ябълка: съжалявам.

Да, съжалявах или изпитвах това, което в собствения ми речник е означено с тази дума. Съжалявах, задето бях провалил цялата вечер. Но откровеността изисква да призная, че в случая почти нямаше какво да се проваля.

Повече не я поканих на вечеря — поне докато бях без работа и се бях отдал на съня. Вече бях открил Адъм и бях слушал как свири на пианото. Вече бях седял с Ан Стантън на спагети и червено вино. И под нейно влияние бях отишъл до бордеите и бях видял стария — не много висок човек, някога набит, с побеляла вече коса, с подпухнало, сбръчкано лице, със закрепени на края на носа очила, с превити, обсипани с пърхот рамене, сякаш увиснали от тежестта на шкембето, което очевидно водеше самостоятелен живот и стърчеше над колана на торбестите панталони, разпъвайки черната жилетка. И в трите случая бях намерил онова, което очаквах да намеря, защото тези хора бяха изминали определен път, а нищо не може да промени изминатия вече път. Потъвах в съня така, както удавник потъва във вода, и те се мяркаха пред очите ми, както според някои се мярка миналото пред очите на удавника.

Да, сега вече можех да се върна към съня. Поне докато се свършат парите ми. Можех да стана Рип Ван Уинкъл[3]. Само че според мен разказът за Рип Ван Уинкъл не отразява истината. Заспиваш за дълго и когато се събудиш, оказва се, че нищо не се е променило. Колкото и дълго да си спал, светът си е същият.

Но не се наложи да спя много дълго. Защото си намерих работа. Или по-скоро, работата намери мен. Една сутрин ме събуди звънът на телефона. Обаждаше се Сади Бърк, която каза:

— Ела в Капитола в десет. Шефа иска да те види!

— Кой?

— Шефа — каза тя. — Уили Старк, губернаторът Старк. Ти вестници не четеш ли?

— Не, но чух в бръснарницата.

— Вярно си чул. Шефа те моли да дойдеш тук в десет — каза и затвори телефона.

Хм-м-м, рекох си, може би пък нещата се променят, докато човек спи. Но дълбоко в себе си не вярвах това, не го вярвах дори когато влязох в големия кабинет с тъмна дъбова облицовка и се упътих по дългия червен килим под погледите на брадати старци, които ме гледаха от оригинални маслени портрети, към човека, който не беше нито стар, нито брадат, но седеше на бюрото пред високите прозорци и стана, когато се приближих. По дяволите, казах си, та това е просто

Уили.

Да, това беше просто Уили, макар и облечен в нов костюм, различен от синия шевиот, който носеше в Ъптон. Но и с новия костюм той правеше впечатление на небрежен: копчето на яката беше разкопчано, възелът на връзката — разхлабен и изметнат на една страна. Перчемът му висеше на челото както винаги. В първия миг ми се стори, че месестите му устни са стиснати по-плътно от обикновено, но преди да успея да се уверя в това, той се засмя, стана и излезе пред бюрото. И тогава още веднъж си казах, че това е просто Уили.

— Здравей, Джек — подаде ръка той.

— Честито — казах.

— Чух, че са те уволнили.

— Не си чул добре. Сам напуснах.

— Издяволил си се — рече той, — защото, когато си разчистя сметките с това вестниче, те и без това няма да могат да ти плащат. Не могат задържа дори негъра, който чисти плювалниците.

— Сигурно е така — съгласих се.

— Искаш ли да работиш?

— Зависи какво ще ми се предложи.

— Триста долара на месец плюс пътните. Ако се наложи да пътуваш.

— За кого ще работя? За щата ли?

— Глупости, за мен.

— Май ти ще работиш за мен. Губернаторът получава всичко на всичко пет хиляди на година.

— Така да е — разсмя се Уили, — значи, аз ще работя за теб.

Сега си спомних, че работите му вървяха много добре, докато практикуваше адвокатската професия.

— Готов съм да опитам — казах.

— Чудесно! — възкликна той. — Луси иска да те види. Заповядай утре на вечеря у дома.

— Искаш да кажеш, в резиденцията?

— А ти какво мислиш, че искам да кажа? В някоя туристическа хижа? Или в пансион? Разбира се, че в резиденцията.

Да, в резиденцията. Ще се държи с мен като някога, ще ме заведе на вечеря у дома си и ще ме представи на хубавката си женичка и на руменото си дете.

— Ние с Луси и Том съвсем се изгубихме в тоя дворец — казваше в момента той.

— Какво се иска от мен? — попитах.

— Да ядеш — отвърна Уили. — Да дойдеш в шест и половина и да се наядеш както трябва. Позвъни на Луси и й кажи какво ти се яде.

— Не, аз питам какво ще трябва да работя.

— Дявол знае, нямам представа. Но все ще се намери нещо.

И излезе прав.

Глава трета

Когато си отивах у дома и се виждах с майка си, винаги се повтаряше едно и също. Изненадвах се, че става така, но същевременно си давах сметка, че съм очаквал нещата да се развият именно по този начин. Отивах си у дома с твърдото убеждение, че съм й напълно безразличен, че съм само един от мъжете, които тя иска да има около себе си, защото беше от онези жени, които обичат около тях да се въртят мъже и да им играят по свирката. Но щом я видех, забравях всичко това. Понякога го забравях дори преди още да съм я видял. И забравяйки го, се питах защо не можем да се разберем с нея. Питах се, макар да знаех много добре какво ще последва, макар да знаех, че сцената, на която ще стъпя, и думите, които ще произнеса, се повтарят, че всичко това вече е било и все тъй ще бъде, че сега аз ще вляза в голямото, бяло, високо преддверие с под, който блести като тъмен лед, и на вратата на стаята на другия край, в чийто сумрак играят отблясъците от огъня на камината, ще се появи майка ми и ще ми се усмихне като момиче, с невинна, радостна усмивка. После ще тръгне към мен, тракайки припряно с токчетата, ще се засмее със ситния си гърлен смях, ще ме хване с две ръце — с палец и показалец — за реверите на сакото — жест колкото безпомощен и детски, толкова и властен, ще вдигне към мен лице, леко обърнато на една страна, за да мога да сложа на него очакваната целувка. Бузата й ще бъде твърда и гладка, прохладна, аз ще вдъхна мириса на неизменния й парфюм, ще видя равно оскубаната линия на веждата, ситните бръчици в ъгъла на окото и сбърчения, гримиран клепач, който примигва, примигва над синьото око. Окото, блестящо и съвсем леко изпъкнало, ще гледа неотклонно в някаква точка зад мен.

Винаги биваше тъй — когато се връщах от училище, когато се връщах от летуване, когато се връщах от университета, когато се връщах в отпуск — и пак тъй стана в онзи дъждовен ден пред прага на пролетта в 1933, когато пристигнах надвечер у дома, след като не бях си идвал доста време. От последното ми посещение бяха изминали седем-осем месеца. Тогава се скарахме заради това, че работя при губернатора Старк. Рано или късно ние неизбежно се скарвахме за нещо, а през последните две години и половина, тоест откакто

постъпих на работа при Уили, всичките ни караници се свеждаха в последна сметка до тази тема. Дори да не споменавахме името му, сянката му винаги витаеше зад нас. Впрочем не е толкова важно какъв точно биваше поводът за кавгите ни. Защото зад нас стоеше друга сянка, далеч по-висока и по-черна от сянката на Уили. Но аз винаги се връщах, върнах се и този път. Нещо ме теглеше към дома независимо от волята ми. И винаги, всеки път ми се струваше, че започвам нова страница, че съм заличил всичко, което, сам разбирах, бе невъзможно да се заличи.

— Остави куфарите в колата — каза тя, — момчето ще ги донесе.

И ме поведе към отворената врата на гостната, където гореше камина, и към дивана чак в другия край на гостната. На стъклената маса бяха сложени купа с лед, сифон и бутилка уиски, по които играеха отблясъците от камината.

— Сядай — каза тя, — сядай, момчето ми. — И ме побутна в гърдите с дясната си ръка.

Но аз не паднах на дивана от това бутване, а седнах сам и се разположих удобно. Тя ми наля уиски, добави сода и лед и наля мъничко и на себе си, колкото за компания, защото почти не пиеше. После ми подаде чашата и се засмя със ситния си гърлен смях.

— Заповядай — каза с такова изражение на лицето, като че ми предлагаше нещо изключително, нещо, което не може да се намери по цялото земно кълбо.

На света уиски колкото щеш, дори шотландско, но аз взех чашата, отпих и усетих нещо наистина изключително.

Тя се отпусна леко на дивана с движение, което напомняше донейде птичка, когато припърха на клончето и започне да си оправя перата, отпи от чашата и вдигна глава сякаш за да мине уискито по-лесно през гърлото й. Беше подвила единия крак под себе си, а другият бе отпуснат надолу и върхът на сивата, дълбоко изрязана велурена обувка едва докосваше пода — изящно, като крак на балерина. После се извърна към мен изцяло от кръста нагоре, от което сивата й рокля се нагъна. Светлината на камината оставяше едната й страна в сянка и подчертаваше деликатните, правилни черти на лицето й, гладната, незабравима вдлъбнатинка под скулите (винаги съм си мислил, след като пораснах достатъчно, за да мога да мисля, че именно тази хлътнатина под скулите привлича мъжете) и стремителната линия на вчесаните нагоре коси. Косите й бяха жълтеникави като метал, посивели тук-таме, но и сивото стоеше метално — като сребърна сърма, вплетена в жълтото. Сякаш всичко бе замислено така от самото

начало — едно дяволски скъпо украшение. До най-малката подробност.

Гледах я и си мислех: „Да, кара вече петдесет и петата, но трябва да й се отдаде заслуженото.“ И изведнъж се почувствувах стар, началото на моите тридесет и пет години се изгуби някъде в безкрая на миналото. Но на нея трябваше да се отдаде заслуженото.

Тя ме гледаше мълчаливо с онзи поглед, който неизменно говореше: „В теб има нещо, което аз искам, което ми е нужно, което трябва да имам“ — и добавяше: „А и аз имам нещо за теб, няма да ти го кажа засега, но и аз имам нещо за теб.“ Вдлъбнатините под скулите — глад. Блясъкът в очите — упование. Но двете заедно? Иди, че разбери.

Допих уискито си, ала продължих да държа чашата в ръка. Взе я, без да сваля поглед от мен, и я остави на малката масичка.

— Имаш уморен вид, момчето ми — каза тя.

— Не съм уморен — отвърнах и усетих как в мен се пробужда желанието да й противореча.

— Уморен си — настоя тя, хвана ме за ръкава и се опита да ме притегли към себе си.

Отначало не се поддадох. Но я оставих да ме дърпа. Тя не дърпаше много силно, обаче непрекъснато ме гледаше в лицето. После се предадох и се наклоних към нея. Легнах по гръб и положих глава на скута й, както предварително знаех, че ще стане. Тя отпусна на гърдите ми лявата си ръка и започна да върти с два пръста копчето на ризата ми, а дясната положи на челото ми. После покри с нея очите ми и бавно я прокара нагоре по челото. Ръцете й винаги бяха хладни. Това беше едно от първите ми детски впечатления.

Мълча дълго. Само гладеше челото ми отдолу нагоре. Аз знаех какво ще стане, знаех, че така бе ставало преди и ще става и занапред. Но по някакъв необясним начин тя успяваше да създаде малко островче посред морето на времето и познанието, което е дело на времето.

Накрая каза:

— Уморен си, момчето ми.

Нито бях, нито не бях уморен, но в случая умората нямаше никакво значение. След малко:

— Много ли работиш, момчето ми?

— Не особено.

След още малко:

— Този… човекът, при когото работиш…

— Е, какво? — сопнах се аз.

Ръката на челото ми се спря и аз знаех, че я спря моят глас.

— Нищо — каза тя. — Само че защо трябва да работиш непременно при този човек? Тиъдър може да ти намери…

— Работа от Тиъдър не искам — казах и се помъчих да стана, но опитайте се да станете, когато лежите на мек диван и някой държи ръката си на челото ви.

Тя натисна с длан челото ми, наведе се над мен и рече:

— Недей така, недей. Тиъдър е мой мъж и твой пастрок, не говори така, той с удоволствие…

— Слушай — казах, — ти не разбираш ли…

Но тя ме прекъсна:

— Ш-ш-шт, момчето ми, мълчи. — И като закри с ръка очите ми, пак започна да ме глади по челото.

Не добави нищо повече. Но вече беше казала, каквото имаше да казва, и сега отново започваше номера с островчето. Може би бе подзела този разговор именно за да покаже още веднъж този номер, да докаже на какво е способна. Тъй или иначе, повтори го, и то успешно.

След малко външната врата се хлопна и в преддверието се чуха стъпки. Разбрах, че това е Тиъдър Мърел и пак се опитах да стана. Но дори сега тя продължи да притиска челото ми и ме пусна едва когато Тиъдър вече влизаше в гостната.

Аз станах, усещайки, че сакото ми се е качило на врата, а възелът на вратовръзката е отишъл под ухото, и отправих поглед към Тиъдър, който имаше красиви руси мустаци, бузи като ябълки, светла коса, струпана като майонеза върху кръглата му глава, наченки на солидност в шкембенцето (прави гимнастики, негоднико, навеждай се по сто пъти всяка сутрин с докосване на пръстите до пода, иначе, негоднико, госпожа Мърел ще те разлюби и тогава за къде си?) и леко гъгнив глас, сякаш в отверстието под красивите руси мустаци е напъхана пълна лъжица прекалено гореща каша.

Майка ми тръгна към него с отривистата си походка, изпънала рамене, и се спря пред Младия администратор. Младия администратор я прегърна с дясната си ръка, целуна я с отверстието под красивите руси мустаци, тя го хвана за ръкава, придърпа го към мен, а той каза:

— Здравей, здравей, стари момко, драго ми е да те видя. Как е положението, как вървят работите на изпечения политик?

— Всичко е в ред — казах, — само че аз не съм политик, а наемна работна ръка.

— Хайде, хайде, та на мене ли? Разправят, че вие двамата с

губернатора сте ей така. — И той сключи един в друг двата си показалеца — въздебелички, много чисти, с идеално поддържани нокти.

— Ти не познаваш губернатора — отвърнах. — Единственият човек, с когото губернаторът е ей така — и аз сключих двата си показалеца — не особено чисти, със зле поддържани нокти, — е самият губернатор и само понякога всемогъщият бог — ако на губернатора му трябва някой, който да държи свинята, докато той пререже гърлото й.

— Така, но ако се съди по постъпките му… — подзе Тиъдър.

— Я сядайте — разпореди се майка ми и ние се подчинихме и поехме чашите, които ни подаде.

Тя запали лампите.

Аз се разположих в креслото, казвах „да“, казвах „не“ и оглеждах дългата стая, която познавах по-добре от всяка друга стая на света и в която — независимо какво говорех — винаги се връщах. Забелязах нещо ново. На мястото на старото писалище стоеше високо бюро тип шератън. Да, сега старото писалище сигурно се валяше на тавана, в склада на музея, ние седяхме в самия музей, а „Буман и Хидърфорд, О. О. Д-во“, Лондон, вписваха големи числа в графа „Приходи“. Всеки път намирах някаква промяна в тази стая. Върнех ли се у дома, започвах да се оглеждам, за да видя каква ли ще е тя, защото през гостната непрекъснато се нижеха коя от коя по-отбрани вещи — пиана, бюра, маси, кресла — и накрая всяка се отправяше към тавана, за да отстъпи мястото на нов шедьовър. Да, откакто я помнех, досега гостната бе изминала дълъг път към някакво идеално съвършенство — както и го представяше майка ми или търговецът от Нови Орлеан, Ню Йорк, Лондон — и може би, преди да удари сетният час на майка ми, гостната ще достигне истинското съвършенство и тя, спретната стара дама, с прибрана нагоре бяла коса, с бръчки по копринената кожа под брадата и бързо мигащи сини очи, ще седне в нея и ще изпие чаша чай в чест на това съвършенство.

Мебелите се меняха, но се меняха и хората. Някога тук живееше набитият, як, невисок мъж с рошава черна коса и очила с металически рамки, с навик да си закопчава накриво жилетката и с голяма златна верижка на часовника, която аз обичах да дърпам. После той изчезна, а майка ми притисна главата ми до гърдите си и каза:

— Татко ти няма да се върне вече, момчето ми.

— Защо, да не би да е умрял? — попитах. — Ще правим ли погребение?

— Не, не е умрял — каза тя. — Отиде си, но можеш да го смяташ за умрял, момчето ми.

— Защо си отиде?

— Защото не обичаше мама. Затова си отиде.

— Но аз те обичам, мамо — казах аз. — Винаги ще те обичам.

— Да, момчето ми, ти обичаш майка си — повтори след мен тя и ме притисна силно до гърдите си.

И тъй Учения прокурор изчезна. Тогава бях шестгодишен.

После се появи Магната, който беше кльощав, плешив и се задъхваше по стълбите.

— Защо татко Рос пухти, когато се качва по стълбите? — питах аз.

— Ш-ш шт! — отвръщаше майка ми. — Тихо, момчето ми!

— Кажи защо, мамо!

— Защото татко Рос е болнав, момчето ми.

После Магната умря. Не изтрая дълго.

Тогава майка ми ме даде в едно училище в Кънектикът, а тя замина зад океана. Когато се върна, доведе със себе си друг мъж, който беше висок и строен, носеше бели костюми, пушеше тънки дълги пури и имаше тънки черни мустачки. Това беше Графа, а майка ми — Графинята. Графа седеше в стаята при гостите, усмихваше се непрекъснато, но почти не говореше. Хората го гледаха под око, а той ги гледаше право в очите и им се усмихваше, разкривайки под тънките черни мустачки най-белите зъби на света. Когато нямаше гости, той свиреше по цял ден на пианото, а после излизаше с черни ботуши и прилепнали бели панталони, мяташе се на коня и го караше да прескача оградите и да препуска по брега, докато хълбоците му се покриеха с пяна и стигнеше до припадък. След това Графа се връщаше в къщи, пиеше „виский“, държеше на скута си персийската котка и я галеше с ръката си, която беше малка, но толкова силна, че мъжете правеха кисели физиономии, когато се ръкуваше с тях. А веднъж забелязах на ръката на майка ми над лакътя четири успоредни синьо-черни белега.

— Я! Какво е това, мамо? — попитах.

— Нищо — отвърна тя. — Ударих се. — И загърна ръката си с шала.

Графа се казваше Ковели. Хората говореха: „Тоя кучи син Графа не е стока, ама язди като дявол.“

После той си отиде. Съжалявах за него, защото ми беше симпатичен. Обичах да го гледам как язди.

След това доста време не се появи никой.

После се появи Младия ръководител, който положително бе станал Младия ръководител още при родилните напъни на майка си и щеше да си остане Младия ръководител до деня, в който ще му изтеглят кръвта и ще му пуснат балсамираща течност. Но този ден кой знае кога щеше да дойде, защото той бе едва четирийсет и четири годишен и надали щеше да се съсипе скоро от седенето на бюрото в петролодобивната компания, от която, в добавка към рентата, получаваше колкото за джобните си разходи.

Да, аз бях седял в тази стая с всеки от тях — с Учения прокурор, с Магната, с Графа и с Младия ръководител — и бях следил как се променя наредбата. Ето че и сега седях, гледах Тиъдър и новото бюро и се питах колко ли време ще се задържат.

Намирах се у дома. Бях единственото, което винаги се връщаше.

Цялата нощ валя. Лежах в голямото, красиво, старо семейно легло, което преди бе принадлежало на друго семейство (някога в моята стая имаше бял железен креват, а в стаята на майка ми стоеше голямото, красиво, старо, махагоново семейно легло на Бърдънови, което все пак не беше достатъчно красиво и затова бе отишло на тавана), и слушах как дъждът шумоли в листата на дъбовете и магнолиите. Сутринта дъждът престана и огря слънце. Излязох и видях на черната земя локвички, тънки като слюда. В лъщящите черни локвички под камелиите плаваха бели, червени и коралови цветове, отбрулени от дъжда. Някои плаваха със завити нагоре краища, също като лодки, а други вече бяха загребали вода или плаваха обърнати, напомняйки весела битка в някоя далечна, безгрижна, щастлива страна — сякаш боен кораб бе изстрелял няколко залпа срещу флотилия от карнавални лодки и гондоли.

До стъпалата растеше огромна камелия. Наведох се и загребах в шепата си няколко цвята. Водата беше много студена. С цветовете в ръка тръгнах по автомобилната алея, извиваща към пътната врата. При вратата се спрях, все още стискайки цветовете, и се загледах в блесналия залив отвъд белезникавата пясъчна ивица, изпъстрена с изхвърлени водорасли.

Към обед заваля пак и два дни не спря — от подгизналото като гъба небе все ръмеше и ръмеше. Същия ден следобед и на другия ден обличах шлифера на Младия администратор и излизах по дъжда. Не съм от онези, които излизат на разходка само за да прочистят дробовете си с озон. Не, просто ми се разхождаше. Първия ден вървях по брега, минах край къщата на Стантън, студена и пуста между мокрите листа, и се отбих у съдията Ъруин, който ме настани в

креслото до камината, отвори бутилка чудесно, старо ръжено уиски и ме покани на вечеря за следния ден. Но аз изпих само една чаша, излязох и тръгнах към местата, където вече няма къщи, а само храсти и дъбаци, сред които току-таме стърчи някой бор, а някъде се вижда разчистено място с колиба в средата.

На другия ден тръгнах в обратна посока, по улиците на града и после към морето, докато стигнах до малкото заливче с форма на полумесец, при което боровата горичка стига до самия пясък. На едно място лежеше обгорен пън, съвсем черен от водата, а около него — мокри въглени и черни, изхвърлени от морето парчетии, които изглеждаха още по-черни на фона на белия пясък. Хората и досега идваха тук на излет за цял ден. И аз бях правил такива излети. И знаех какво представляват те. Но особено добре си спомнях един.

Веднъж, преди много години, дойдохме тук с Ан и Адъм, само че тогава не валеше. Заваля едва накрая. Времето беше много топло и тихо. Блесналото зад залива море се възземаше и преливаше в небето, сякаш не съществуваше хоризонт. Ние поплувахме, хапнахме излегнати на пясъка, после тръгнахме за риба. Но не ни провървя. По едно време излязоха облаци и малко по малко затъмниха цялото небе освен на запад, зад боровете, където все още прозираше светлина. Морето, съвсем гладко, изведнъж потъмня като небето и на другия край на залива зелената ивица на гората над белия пясък също почерня. В същата посока на около миля от нас стоеше неподвижно платноходка и човек едва ли би могъл да си представи нещо по-бяло от триъгълното й платно, което просто крещеше на фона на мрачното небе, тъмното море и черната ивица на гората.

— Да се прибираме — каза Адъм. — Ще излезе буря.

— Но няма да е скоро — възрази Ан. — Хайде да се окъпем още веднъж.

— Няма смисъл — подвоуми се Адъм и погледна небето.

— Хайде, хайде — настоя тя и го задърпа за ръката.

Той остана безучастен и продължаваше да оглежда небето. Изведнъж тя пусна ръката му, засмя се и побягна към водата. Тичаше не право към водата, а по брега към ивицата пясък, вдадена в морето, и късите й коси се развяваха във въздуха. Гледах я как тича. Тичаше с не много отворени ръце, свити в лактите, а движенията на краката й бяха леки и свободни, но същевременно някак несръчни, сякаш още не бе отвикнала напълно да тича по стария начин, по детски, и не бе свикнала съвсем да тича по новия начин, по женски. От бедрата надолу, бедра, още не достатъчно закръглени, краката се размахваха

прекалено свободно, дори някак халтаво. Направи ми впечатление, че има дълги крака — нещо, което забелязвах за първи път.

Не някакъв шум, а, напротив, пълното безмълвие ме накара да се обърна изведнъж към Адъм. Той беше вперил очи в мен. Когато погледите ни се срещнаха, той се изчерви и извърна очи сякаш от смущение. После каза хрипливо:

— Можеш ли ме стигна? — И хукна след нея.

Хукнах и аз. Пясъкът изпод нозете на Адъм летеше насреща ми.

Ан беше вече във водата и плуваше. Адъм се хвърли след нея и заплува бързо и енергично, откъсвайки се все повече от мен. Той настигна и задмина Ан и продължи със същото темпо. Беше много силен плувец. Преди малко не искаше да плува, а сега плуваше усилено, бързо и енергично.

Аз се изравних с Ан и казах:

— Добра стига.

Тя вдигна глава с грациозното движение на тюлен, усмихна се, после пречупи тялото си и се гмурна. Прибраните й малки, остри пети се бялнаха за миг над водата и изчезнаха. Аз я догоних и тя пак се гмурна. При всяко догонване тя вдигаше глава, усмихваше се и отново се гмуркаше. Когато я догоних за пети път, тя не се гмурна. Преобърна се с леко, лениво движение и легна по гръб с широко разперени ръце и поглед, устремен към небето. Тогава и аз се обърнах по гръб, на пет-шест стъпки от нея, и устремих поглед към небето.

Сега то беше още по-тъмно, с виолетови и зеленикави отсенки. Като недозряло грозде. Но все още изглеждаше високо, с бездни от въздух под него. Много високо над мен прелетя чайка. На фона на небето тя стоеше дори по-бяла от платното на платноходката. Чайката прекоси целия ми кръгозор и изчезна. Интересно дали Ан я беше видяла. Погледнах към нея. Тя лежеше със затворени очи и все тъй разперени ръце, а косите й се полюшваха във водата около главата. Беше изпънала шия и брадичката й стърчеше нагоре. Лицето й имаше съвсем спокоен вид, сякаш спеше. Както лежах във водата, виждах профила й, рязко изрязан на фона на далечната черна гора.

Изведнъж тя се извъртя гърбом към мен, като че аз изобщо не съществувах, и заплува към брега. Бавните й махове изглеждаха затормозени и същевременно свободни, като че не изискваха много усилия. Слабите й ръце се вдигаха и потъваха във водата с онази ленива, вяла, взискателна отмереност, която е характерна за движенията насън.

Преди да достигнем брега, заваля и първите големи, тежки, редки

капки започнаха да дупчат гланцовата повърхност на водата. После рукна като из ведро и от тази повърхност не остана нищо.

Излязохме от водата и зачакахме Адъм на пясъка, а дъждът плющеше по кожите ни. Адъм беше още далеч. Зад него, на юг, се стрелкаха непрекъснато светкавици, съпроводени с гърмежи. От време на време Адъм изчезваше за миг в пелената от дъжд, която се носеше над залива. Ан го наблюдаваше с леко наведена глава, сякаш се бе замислила, със скръстени на още неоформените гърди ръце и сгушени рамене, като че всеки миг щеше да затрепери, с плътно прибрани крака, сгънати леко в коленете.

Адъм излезе, ние събрахме нещата си, обухме подгизналите си сандали и затичахме през горичката, където вятърът люлееше черните борове и през рева на бурята сегиз-тогиз се дочуваше скърцането на клоните. Стигнахме до колата и подкарахме към къщи. Това лято ние с Адъм бяхме седемнайсетгодишни, а Ан тринайсет. Беше преди Първата световна война или по-точно, преди ние да се намесим в нея.

Този излет запомних за цял живот.

Струва ми се, че него ден за първи път видях Ан и Адъм като отделни независими личности, всяка със свой начин на поведение, в който имаше нещо загадъчно и значително. И може би в същия този ден за първи път видях и себе си като личност. Но сега не става дума за това, а за нещо друго: тогава в съзнанието ми се запечата един образ, който никога вече не се изличи. В живота си ние виждаме много неща, помним много неща, но това е различно. В съзнанието ни много рядко остават образи като този, за който говоря, образ, който с течение на годините става все по-жив и по-жив, сякаш времето не го заличава, а, напротив, сваля от него було след було, за да разкрие истинския му смисъл, за който отначало само смътно сме се досещали. И може би последното було никога няма да падне, защото годините няма да стигнат за това, но образът ще става все по-ясен и ние все повече ще се убеждаваме, че тази яснота е смисълът на образа или символ на смисъла и без този образ животът ни не би бил нищо друго освен парче стар филм, захвърлен в чекмеджето заедно с писмата, на които не сме си дали труд да отговорим.

Образът, който тогава се запечата в съзнанието ми, беше лицето на Ан във водата, много спокойно, със затворени очи, под тъмното виолетовозеленикаво небе, по което плуваше бялата чайка.

Това не означава, че в него ден аз съм се влюбил в Ан. Не, тя беше още дете. Любовта дойде по-късно. Но образът щеше да остане в мен дори да не се бях влюбил в Ан, дори да не я бях видял повече, дори да

ми беше станала противна. Дойде време, когато вече не бях влюбен в Ан. Тя ми каза, че няма да се омъжи за мен и не след дълго аз се ожених за Лоуис, която беше по-хубава от Ан — от онези жени, след които се обръщат по улицата, — и аз обичах Лоуис. Но образът не изчезваше, а ставаше все по-ясен с отпадането на всяко следващо було и обещаваше да стане още по-ясен.

Затова, когато излязох от боровата гора в оня отдавнашен дъждлив пролетен ден и видях обгорелия пън на белия пясък, спомних си за излета през лятото на 1915 — последния ми излет, преди да замина за колежа.

Като казвам „замина“, не мислете, че съм отишъл кой знае къде. Само в университета на щата.

— Бъди разумен, момчето ми, и се запиши в Харвард или Принстън — казваше майка ми. За жена от затънтените краища на Арканзас майка ми беше удивително добре осведомена по нашите изискани учебни заведения. — Или поне в Уилямс. Казват, че това е много приличен институт.

— Аз вече ходих в училище, което ти беше избрала — казах. — И то беше много прилично, дори повече, отколкото трябва.

— Или например във Вирджинския — продължаваше тя, като ме гледаше с ясните си очи, без да чува какво й говоря. — Баща ти е завършил Вирджинския университет.

— За теб поне това не би трябвало да служи като особено добра препоръка — отвърнах и си помислих колко хитро отбих този удар. В споровете си с нея бях добил навика да й намеквам, че той я е оставил.

Но тя и това не чу, а продължи:

— Ако се запишеш някъде в Източните щати, ще ти бъде по-лесно да идваш през лятото при мен.

— Сега там воюват — отвърнах аз.

— Войната ще свърши скоро — каза тя — и ще ти е по-лесно да идваш.

— Да, а на тебе ще ти е по-лесно да казваш, че синът ти се учи в Харвард, а не в такова загубено заведение като нашия университет. Хората не са чували дори името на щата ни, камо ли на университета.

— Аз искам само да се запишеш в прилично заведение, момчето ми, и да си спечелиш прилични приятели. А освен това, както ти казах, ще ти бъде по-лесно да идваш при мен през лятото.

(Тя се готвеше да замине отново за Европа и се ядосваше много на войната. Графа си беше отишъл отдавна, още в навечерието на войната, и тя пак искаше да замине зад океана. След войната изпълни

намерението си, но не доведе нови графове. Може би беше решила, че женитбата с графове излиза много скъпо. Следващият й брак беше с Младия ръководител.)

И тъй, казах й, че не искам да се уча в прилично учебно заведение, не искам да имам прилични приятели, нямам намерение да ходя в Европа и нямам намерение да вземам пари от нея. Това за парите го изтървах, защото се увлякох. Исках да се покажа мъж, но ефектът дотолкова надмина очакванията ми, че вече нямаше място за отстъпление. Тя остана без дъх. Едва не падна. Предполагам, че никой с панталон не бе й говорил досега по такъв начин. Тя се опита да ме разубеди, но мен вече ме бяха хванали дяволите, та се запънах като магаре. През следващите четири години хиляди пъти се проклинах за това. Работех в ресторантски кухни, преписвах на машина, а през последната година поработвах и във вестник и все си мислех, че просто съм хвърлил на улицата пет хиляди долара само защото бях прочел в някакво книжле, че докато следва, истинският мъж сам се грижи за прехраната си. Майка ми, разбира се, ми изпращаше пари. За Коледа и за рождения ден. Аз ги приемах и се отдавах дни наред на запой с всичките му там мезелъци, а после отново се връщах в кухнята на ресторанта. В армията не ме взеха. Изкараха ме дюстабан.

Той се върна от войната невероятно ентусиазиран. Беше служил като полковник в артилерията и беше прекарал много забавно. Замина доста рано, та беше изстрелял сума желязо срещу немците, а и те не му бяха останали длъжни. В испанско-американската война не бе имал по-голямо преживяване от една диария във Флорида. Но сега се чувствуваше напълно щастлив. Разбираше, че всички онези години, в които бе съставял карти на Цезаровите походи и правил действуващи модели на катапулти, балисти, стеноломи по средновековни образци, не бяха отишли напразно. Да, не бяха отишли напразно, особено що се отнася до мен, защото като дете аз му помагах да ги прави и ставаха едни чудесни машинки. Поне за дете. А и участието му във войната не беше напразно, защото бе успял да посети Ализ-Сент-Рен, където Цезар е разбил Верцингеторикс, и към края на лятото, когато се завърна, в главата му се бяха объркали напълно Фош и Цезар, Пършинг и Хейг, Верцингеторикс и Критогнат, и Кативелаун, и Лудендорф, и Едит Кавъл. Той измъкна всички катапулти и стеноломи, които бяхме правили някога, и се зае да ги почисти от прахта. Но казваха, че се е проявил като добър офицер и като храбрец. За доказателство можеше да покаже и медал.

Помня, че доста време се отнасях пренебрежително към героизма

на съдията, защото тогава беше на мода пренебрежителното отношение към героите и аз, изглежда, се бях поддал на тази мода. А може би цялата работа беше в това, че ме изкараха дюстабан и не ме приеха в армията, нито дори в корпуса за извънказармена военна подготовка, докато следвах, тъй че историята с лисицата и гроздето се повтаряше. Може би, ако ме бяха взели в армията, всичко щеше да бъде съвсем различно. Но съдията беше храбър човек, независимо че за доказателство имаше и медал. Беше доказвал храбростта си преди, когато още нямаше медал. И щеше да я докаже отново. Веднъж например някакъв тип, когото той изпратил в дранголника, го спрял на улицата и го заплашил, че ще го убие. Съдията се изсмял, обърнал му гръб и продължил пътя си. Онзи извадил пистолет и два-три пъти извикал на съдията да спре. Най-после съдията извърнал глава. Като видял, че човекът е насочил пистолет срещу него, съдията се извърнал и без да каже нито дума, тръгнал право към човека. Приближил се и му взел пистолета. Но той не разказваше с какво се е проявил във войната.

Петнайсет години по-късно, когато една вечер му отидохме на гости с майка ми и Младия ръководител, той извади някои от играчките. Освен нас там бяха съпрузите Патън, които също живееха на крайбрежния булевард, някакво момиче на име Дюмонд, поканено, доколкото схванах, в моя чест, в чест на съдията Ъруин и на всички останали. Съдията извади балистата също в моя чест, струва ми се, въпреки че той винаги проявяваше склонност да посвещава гостите си в тайните на военното изкуство от епохата преди изнамирането на барута. Докато вечеряхме, непрекъснато се говореше за старото време, което също беше в моя чест, защото, върнеш ли се в родния град, все тази кост глозгат — старото време. Тъкмо преди десерта приказките за старото време опряха до това, как съм му помагал да прави моделите. Тогава той стана, отиде до библиотеката и се върна с балистата, дълга към две педи, отмести десерта си и я сложи на масата. След това я натегна, като завъртя ръчката на барабана, опъващ тетивата, по такъв начин, сякаш това му струваше огромни усилия. После се оказа, че няма с какво да стреля. Той позвъни и накара чернокожия прислужник да му донесе една кифла. Разчупи кифлата, откъсна парче от сърцевината и се опита да направи топче. Топчето не стана много хубаво, затова той го намокри и омеси. После зареди балистата.

— Вижте как работи — каза той и дръпна спусъка.

Тя работеше добре. Топчето беше натежало от водата, а балистата въпреки годините не бе загубила пъргавината си и ето че в следния миг нещо се пръсна в полилея, госпожа Патън изпищя и сладоледът

покапа от устата й върху черната кадифена рокля, а по масата и в голямата ваза с камелиите се поръсиха парченца стъкла. Съдията беше уцелил една от лампите. И беше свалил една от кристалните висулки на полилея.

Той взе да се извинява на госпожа Патън. Каза, че е много глупав старец, който се е вдетинил и се забавлява с играчки, после седна съвсем изправен в креслото си и гостите можаха да се убедят, че гърдите и плещите му съвсем не са старчески. Госпожа Патън дояде сладоледа си, съчетавайки тази дейност с подозрителни погледи към подлата балиста. След това всички минаха в библиотеката, за да пият кафе и коняк.

Аз се забавих малко в гостната. Казах, че въпреки годините балистата не беше загубила пъргавината си. Но това не е съвсем точно. Тя просто нямаше как да я загуби. Взех да я разглеждам, воден по-скоро от сантиментални, отколкото от научни подбуди. Направи ми впечатление пресуканата корда, от която зависи пъргавината. Във всички тези неща — балисти, някои катапулти, арбалети — има по две такива корди, в които са втъкнати краищата на лостовете и които всъщност представляват тетивата. Ние се изхитряхме да вплитаме в тетивата стоманена струна, за да я направим по-здрава. Като погледнах сега тетивата, видях, че това не беше онази тетива, която бях сплел в онези чудесни отминали дни. От нея нямаше и помен. Това беше съвсем нова тетива.

И изведнъж си представих как съдията Ъруин седи вечер в библиотеката, навел рижата си глава над масата с кордата, струната, ножиците и клещите, и се вглежда с примижали очи в творението си. И като си представих тази картина, изпитах някаква тъга и душевен смут. Някога увлечението на съдията по тези играчки не извикваше у мен никакви чувства — нито хубави, нито лоши. Тогава бях дете и ми се струваше напълно естествено един разумен човек да се увлича по такива неща, да чете книги за тях и да прави карти и модели. Аз и до ден-днешен не виждах нищо странно в това, че съдията правеше някога такива играчки. Но картината, която изникна сега пред мисления ми взор, беше различна. Изпитах тъга и душевен смут и се почувствувах някак измамен.

Присъединих се към гостите в библиотеката, като оставих завинаги при балистата частица от Джек Бърдън.

Гостите пиеха кафе. А съдията отваряше бутилка коняк. При влизането ми той вдигна глава и каза:

— Разглеждаш нашата стара играчка, а?

Той натърти леко на „нашата“.

— Да — отвърнах.

Жълтите му очи се втренчиха в мен за секунда и аз разбрах, че той се е досетил какво съм открил.

— Поднових я — каза той и се засмя с най-чистосърдечния и обезоръжаващ смях на света. — Онзи ден. Какво искаш от един старец, който няма с какво да се занимава и с кого да се разговори. Човек не може по цял ден да чете право, история и Дикенс. Или да лови риба.

Аз се усмихнах с мисълта, че с тази усмивка трябва да отдам дължимото на нещо, което не можех да определя точно какво е. Но съзнах, че усмивката ми излезе почти толкова убедителна, колкото студен пилешки бульон в приют.

После го оставих и седнах при момичето Дюмонд, доставено за мое удоволствие. То беше хубавко мургаво момиче, облечено с вкус, но нещо не му достигаше: беше прекалено крехко и прекалено оживено и непрекъснато се мъчеше да те хване с ласото на неспокойните си кафяви очи, а когато затягаше примката, пърхаше с мигли и говореше неща, които майка й я е подучила да говори преди десет години.

— О, господин Бърдън, доколкото разбрах, вие се занимавате с политика. Това сигурно е очарователно.

Несъмнено майка й я беше научила да говори така. Но тя отиваше към трийсетте, а наученото все още не й беше помогнало. Ала миглите пърхаха и досега.

— Не, не се занимавам с политика — казах. — Аз съм само един служител.

— Разкажете ми за вашата служба, господин Бърдън.

— Аз съм момче за всичко.

— О, казват, че сте много изтъкната личност, господин Бърдън. Казват, че сте много влиятелен. О, това сигурно е очарователно, господин Бърдън, да бъдеш толкова влиятелен.

— За пръв път чувам това — казах аз и едва сега забелязах, че всички ме гледат така, като че седя гол-голеничък на дивана до госпожица Дюмонд с чаша кафе в скута.

Такава е съдбата човешка. Всеки път, когато попаднеш на някое мадамче от рода на госпожица Дюмонд и започнеш да разговаряш с нея така, както се полага да се разговаря с мадамчета от рода на госпожица Дюмонд, всички се обръщат към вас и се превръщат в слух. Съдията се усмихваше и ми се стори, че усмивката му беше пълна със злорадство. После той каза:

— Не се подвеждайте, госпожице Дюмонд. Джек е много

влиятелен.

— Не се съмнявам — каза тя. — И това сигурно е очарователно.

— Добре, влиятелен съм — казах. — Имате ли приятели в затвора? Бих могъл да издействувам да ги помилват. — След това си помислих: „Браво, Джек, чудесно държане! Можеш поне да се усмихнеш, щом говориш по такъв начин.“ И се усмихнах.

— На някои затворът няма да им се размине — обади се господин Патън. — Всичко това, което става в града, всички тези…

— Джордж! — предупреди го шепнешком жена му, но напразно, защото господин Патън беше от грубоватите мъжаги с много пари и обичаше да говори мъжки.

Той продължи:

— Да, сър, цялата тази неразбория. Та тоя човек просто раздава щата. Това безплатно, онова безплатно, не знам си кое безплатно. Скоро селяндурите ще започнат да мислят, че целият свят е безплатен. А кой ще плаща? Само това искам да знам! Какво мисли той по този въпрос, Джек?

— Не съм го питал — отвърнах.

— Тогава попитай го — каза господин Патън. — И го попитай колко е задигнато. Толкова пари минават през ръцете им, само не ме убеждавай, че не задигат. Попитай го още какво смята да прави, когато го дадат под съд. Кажи му, че този щат си има конституция, по-скоро имаше, преди той да я прати по дяволите. Кажи му го.

— Ще му кажа — засмях се аз и като си представих каква физиономия би направил Уили, ако му предам този разговор, засмях се още веднъж.

— Джордж — намеси се съдията, — ти си стар сухар. Сега властите са се заели с такива задачи, каквито ние не сме и сънували на младини. Светът се мени.

— Да, дотолкова се е променил вече, че един човек е в състояние да загреби целия щат. Дай му още няколко години и тогава с топ не можеш го разби. От половината щат ще направи синекури, а другата половина изобщо няма да посмее да гласува. Заплахи, шантажи, бог знае още какво.

— Той е твърд човек и пипа здраво — каза съдията. — И е усвоил един принцип: не можеш да си опържиш омлет, без да счупиш яйцата. Той изпочупи сума яйца и сега може да си пържи омлети колкото му душа иска. И не забравяй, че досега върховният съд го подкрепя по всички спорни въпроси.

— Как не, нали това е *негов* съд. Откак успя да вкара Армстронг и

Толбът. После ти говориш за повдигнатите въпроси. Ами неповдигнатите? Въпросите, които хората се боят да поставят?

— Много приказки се говорят — каза спокойно съдията, — но ние всъщност малко неща знаем.

— Аз знам само едно: че той ще умори щата от данъци — каза господин Патън със злобен пламък в очите и понамести туловището си в креслото. — И ще прогони от щата всички компании. Повиши процента за каменовъглените концесии. Че и за петролните. И за…

— Да, Джордж — засмя се съдията, — и лепна на теб и на мен висок данък върху доходите.

— Що се отнася до петрола — оживи се Младия ръководител, като чу свещената дума „петрол“, — струва ми се, че положението е…

Да, като спомена за политика, госпожица Дюмонд отвори широко вратата на обора и сега гърмяха копита, вдигаше се пушиляк, а аз седях на голата земя сред цялата тази тупурдия. Отначало не се сетих, че в този разговор имаше нещо странно. Но после се сетих. Та в края на краищата аз работех при чифтокопитното, което хапеше и бодеше, и това беше — или ставаше сега — забележително събитие. Като си спомних неочаквано този факт, съобразих, че разговорът има странен характер. После реших, че всъщност не е чак толкова странен. Господин Патън, Младия ръководител, госпожа Патън, защото и тя започваше да се намесва, и дори съдията — всички те предполагаха, че макар да работя при Уили, в душата си аз съм с тях. Е, Уили ми подхвърля нещичко — а може би дори много, — но сърцето ми е в Бърдънс Лендинг и те няма какво да крият от мен и знаят, че никога няма да им се разсърдя. И може би бяха прави. Може би сърцето ми беше в Бърдънс Лендинг. Може би нямаше да им се разсърдя. Но след като мълчах цял час и се опивах от тънкия парфюм на госпожица Дюмонд, аз се намесих в разговора. Не помня точно къде ги прекъснах, ала това не е толкова важно, защото разговорът се въртеше около едно и също.

— Не мислите ли, че обяснението е много по-просто? Ако в течение на толкова години властите бяха направили поне малко нещо за народа, щеше ли Старк да се добере толкова лесно до върха и да разгони всички с голи ръце? И щеше ли да му се наложи да търси все къси пътища, за да навакса онова, което е могло да бъде направено отдавна, ако някой си е дал мъничко труд? Предлагам ви този въпрос просто като тема за разискване.

Половин минута не се чу никакъв звук. Гранитното лице на господин Патън се беше наклонило към мен като паметник, готов да

падне, торбичката под брадата на госпожа Патън играеше, сякаш в нея имаше котета, Младия ръководител само дишаше тежко, съдията седеше, оглеждайки останалите с жълтите си очи, а майка ми въртеше ръце в скута си. Накрая тя каза:

— О, момчето ми, но аз не знаех, че ти… гледаш по този начин на всичко това.

— Ъ-ъ-ъ… не — обади се и господин Патън. — И аз не знаех… ъ-ъ-ъ…

— Не съм казал, че гледам по този начин — обясних аз. — Само ви предложих тема за разискване.

— Разискване, какво ще разискваме! — избухна господин Патън, дошъл отново на себе си. — Не ме интересува какво е било управлението на щата в миналото. Но като сегашното никога не е било. И никой не се е опитвал да загреби в ръцете си целия щат. Никой още…

— Темата се оказва много интересна — каза съдията и отпи от коняка си.

И те отново се емнаха, всички освен майка ми, чиито ръце продължаваха да се въртят в скута, при което огънят от камината току избухваше в големия брилянт, подарен й съвсем не от Учения прокурор. И не млъкнаха, докато ме стана време да се разотидат.

— Коя е тази госпожица Дюмонд? — попитах майка ми на другия ден следобед, когато седяхме пред камината.

— Дъщеря на сестрата на господин Ортън — отвърна тя — и негова бъдеща наследница.

— Ясно — казах аз, — ще трябва да се чака, докато тя получи наследството, а после се оженваш за нея и я удавяш във ваната.

— Не говори така.

— Не се безпокой — казах й. — Аз с удоволствие бих я удавил, само че парите й не ми трябват. Изобщо не се интересувам от пари. Ако се интересувах, достатъчно би било да протегна ръка, за да паднат десет хилядарки. Двайсет хилядарки. Дори…

— Ох, момчето ми… нали господин Патън каза… тези хора, с които си свързан… Стой настрана от всякакви машинации.

— Машинации имаш тогава, когато човекът, който ги върши, се чуди откъде първо да загребе.

— Все едно, момчето ми… тези хора…

— Аз не зная какво вършат тези хора, както ти ги наричаш. Много внимавам да не разбера кой какво върши и кога го върши.

— Недей, момчето ми, моля те, недей.

— Какво недей?

— Недей се замесва в… в каквото и да било.

— Та аз казах само, че ако протегна ръка, ще паднат десет хилядарки, не чрез машинации. За информация. Информацията е пари. Но както ти обясних, аз не се интересувам от пари. Ни най-малко. Уили също.

— Уили?

— Искам да кажа, Шефа. Той не се интересува от пари.

— От какво се интересува тогава?

— Интересува се от Уили. Съвсем просто и непосредствено. А когато някой се интересува от себе си така просто и непосредствено, както Уили, тогава можеш да го наречеш гений. Само дръвници като Патън се интересуват от пари. Дори големите тузове, които печелят купища пари, не се интересуват от пари. Хенри Форд не се интересува от пари. Той се интересува от Хенри Форд и затова е гений.

Тя ме хвана за ръката и каза загрижено:

— Недей, момчето ми, недей да говориш така.

— Как „така“?

— Когато говориш по такъв начин, не зная какво да мисля. Просто не зная. — Тя ме погледна умолително, а светлината от камината, която падаше върху бузата й, правеше хлътнатината по нея по-дълбока и по-гладна. Тя покри с десница ръката ми, която държеше в лявата си длан, а когато една жена прави такъв сандвич от ръката ти, това винаги е прелюдия към нещо. В дадения случай ето към какво: — Не е ли време… момчето ми, не е ли време да се повразумиш? Защо не си вземеш някое хубаво момиче и…

— Вече опитах това — напомних и аз. — И ако си намислила да ме вържеш за тази Дюмонд, имаш много здраве.

Тя ме гледаше с прекалено блесналите си очи напрегнато, изпитателно, като че се мъчеше да различи някакъв далечен, непознат предмет. После каза:

— Знаеш ли, момчето ми, снощи ти беше някак особен… държа се странно… и после тонът ти…

— Ясно — казах.

— Като че беше някой друг, а не предишният Джек.

— Ако някога отново стана предишният Джек, ще се гръмна — рекох аз, — а ако съм те поставил в неудобно положение пред тези малоумни Патънови и тази малоумна Дюмонд, извинявай.

— Съдията Ъруин… — подзе тя.

— Не меси съдията — прекъснах я. — Той няма нищо общо с тях.

— Ох, момчето ми — възкликна тя, — защо се държиш така? Не си ме поставил в неудобно положение, но защо се държиш така? Всичко идва от тези хора… от тази твоя работа… защо не се задомиш и не си намериш прилична работа? И съдията Ъруин, и Тиъдър биха могли да ти…

Измъкнах ръката си от сандвича и казах:

— За нищо на света не искам услуга от тях. Нито от който и да било друг. Не искам да се задомявам, не искам жена, не искам друга работа, а колкото до парите…

— Сине, сине… — каза тя, вртейки ръце в скута си.

— А колкото до парите, тези, които получавам, ми стигат. Освен това няма защо да се тревожа за пари. Ти имаш достатъчно. — Станах от дивана, запалих цигара и хвърлих клечката в камината. — Имаш да оставиш достатъчно и на мен, и на Тиъдър.

Тя нито помръдна, нито каза нещо. Само ме гледаше мълчаливо и аз видях, че очите и се наливат със сълзи, че тя ме обича, защото все пак бях неин син. И че времето не означава нищо, но това лице с тези блеснали, преголеми очи беше старо лице. Кожата под вдлъбнатините на бузите и под блесналите очи бе поувиснала.

— Но не мисли, че съм опрял до твоите пари.

Тя ме хвана нерешително, кротко за дясната ръка, по-точно за пръстите, и ги събра в шепата си.

— Нали знаеш, момчето ми, че всичко, което имам, е твое. Нима не знаеш това?

Не отвърнах нищо.

— Не го ли знаеш? — попита тя, стискайки сега пръстите ми, като че те бяха краят на въже, което някой й е хвърлил във водата.

— Знам — чух аз собствения си глас и размърдах пръсти, за да ги освободя, но в същото време усетих как сърцето ми изведнъж се размеква и разтапя в гърдите като снежна топка, когато я стискаш в ръка. — Извинявай, че ти наговорих такива неща — казах. — Но, дявол да го вземе, защо изобщо трябва да разговаряме? Не може ли, когато си дойда за ден-два, да не говорим, да не си отваряме устата?

Не отвърна, но продължаваше да ме държи за пръстите. Аз ги измъкнах и казах:

— Ще ида да се окъпя, докато стане време за вечеря. — И тръгнах към вратата.

Бях сигурен, че не се е обърнала, за да ме изпрати с поглед, но докато прекосявах стаята, имах чувството, че са забравили да спуснат завесата зад мен и хиляди очи са се вперили в гърба ми, а ръкопляскания няма. Може би тия кретени не разбираха, че представлението е свършило. Може би не знаеха, че сега е моментът да ръкопляскат.

Качих се горе и се потопих до ушите в горещата вана. Да, представлението беше свършило. Беше свършило още веднъж. Сега, щом се навечерям, ще се кача в колата и ще се понеса като бесен към града по новото бетонно шосе сред тъмните, прорязани от ивици мъгла поля, ще стигна в града към полунощ, ще се кача в стаята си в хотела, където нямам нищо свое, където никой не знае името ми и никой няма да размени нито дума с мен.

Както си лежах във ваната, дочух шум от кола и разбрах, че Младия ръководител се връща. Сега той ще отвори входната врата, а жената с крехките изправени рамене ще стане от дивана, ще заситни към него и ще му поднесе старото си лице като някакъв подарък.

И бог да му е на помощ, ако на неговото лице не е изписана благодарност.

Два часа по-късно седях в колата, Бърдънс Лендинг и заливът бяха вече зад мен, а чистачките на стъклото потракваха тихо, като някаква машинка вътре в мен, която бе по-добре да не спира. Отново валеше дъжд. Капките излитаха от мрака и се люшваха в светлината на фаровете, сякаш завеса от лъскави метални мъниста, през която колата непрекъснато се провираше.

Нощ, дъжд, кола и ти в колата — няма по-пълна самота от тази. И аз й се радвах от сърце. Между една точка на картата и друга точка на картата в колата под дъжда се намира самотата. Казват, че човек се проявява като личност само в отношенията си с другите. Няма ли наоколо ти други хора, преставаш да съществуваш и ти, защото постъпките ти, които са твоята същност, придобиват смисъл само при общуването с другите. Много успокоителна мисъл, когато нощем седиш сам в колата под дъжда, защото тогава ти вече не си ти, а щом не си ти и изобщо не си никой, можеш да се отпуснеш на облегалката и да си починеш истински. Взимаш отпуска, за да си починеш от самия себе си. Усещаш само равния пулс на мотора под нозете си, който като някакъв паяк преде от металната си утроба тънка нишка звук и тя, тази нежна жичка, тази невидима връзка единствена свързва едното твое „аз“, което току-що си оставил на едното място, с другото твое „аз“, в

което ще се превърнеш, когато стигнеш на другото място.

Няма да е зле някой ден да събереш тези две „аз“ на чаша уиски. Или да уредиш семеен излет на всички твои „аз“ — някъде в гората, с печено на шиш. Забавно би било да ги чуеш какво ще си говорят помежду си.

Но сега няма нито едно от тях, аз съм в колата и карам посред нощ в дъжда.

Да ви обясня защо *съм* в колата. Преди трийсет и седем години, в 1896, един набит, смислен, около четирийсетгодишен човек с тъмен костюм и очила с метални рамки — Учения прокурор — пристигнал в един дърводобивен център в Южен Арканзас, за да разпита свидетели и да извърши следствие по някаква голяма афера с дървен материал. Представям си що за център е било това. Бараки, пансион за началниците и инженерите, поща, магазин на компанията, израснали направо на червената глина, а наоколо, докъдето ти поглед стига — дънери, между тях някоя крава, вой на триони, които чегъртат право в мозъка ти, и влажен мирис на стърготини, толкова сладък, че чак ти се повдига.

Не съм виждал това градче. Кракът ми дори не е стъпвал в щата Арканзас. Но мислено аз и сега виждам градчето. Пред вратата на магазина стои момиче с руси коси, сплетени на две тежки плитки, с големи сини очи и едва забележими гладни вдлъбнатинки на бузите. Да речем, че носи басмена салатенозелена рокля, защото салатенозеленото е приятен, свеж цвят и би отивал на русото момиче, което стои пред магазина, огряно от утринното слънце и заслушано във воя на трионите, и гледа как набитият човек с тъмен костюм си избира внимателно път сред червената кал, останала от последния пролетен дъжд.

Момичето стои пред магазина на компанията, защото в магазина работи баща й. Това е всичко, което зная за нейния баща.

Човекът с тъмния костюм остава в градчето два месеца и се занимава със своите юридически работи. Надвечер, при залез-слънце, той и момичето минават по улицата на градчето, сега вече прашна, и се отправят отвъд къщите, към дънерите. Виждам ги как стоят сред разорената земя на фона на меднокървавия летен арканзаски залез. Но не мога да разбера какво си говорят.

Когато свършва работата си, мъжът си тръгва и взема със себе си и момичето. Той е добър, наивен, стеснителен човек и във влака, където двамата са седнали един до друг на червената плюшена седалка, държи ръката й в своята — непохватно, но много внимателно, сякаш това е

скъпоценна вещ, която той се бои да не изпусне и счупи.

Той я довежда в голямата бяла къща, строена от дядо му. Пред къщата се разстила морето. За нея това е нещо ново. Всеки ден тя гледа с часове морето. Понякога слиза на брега, стои там сама и съзерцава далечния хоризонт.

Зная, че това е било така — това стоене пред морето, — защото години по-късно, когато вече бях голямо момче, майка ми ми каза веднъж:

— В началото, когато дойдох тук, стоях дълго до пътната врата и гледах водата. Стоях така с часове и не можех да си обясня защо. После това мина. Мина дълго преди да се родиш ти, момчето ми.

И тъй Учения прокурор отишъл някога в Арканзас, а пред вратата на магазина стояло момичето и това обяснява защо аз бях в колата, която карах посред нощ в дъжда.

Влязох във фоайето на хотела към полунощ. Администраторът ме повика и ми даде някакъв телефонен номер, на който да се обадя.

— Едва не умориха телефонистката — каза той. Номерът не ми говореше нищо. — Казаха да търсите някаква госпойца на име Бърк.

Реших първо да се обадя от кабината във фоайето, а после да се кача в стаята си.

— Хотел „Маркейм“ — обади се отривисто телефонистката и аз поисках госпожица Бърк.

— Слава богу, най-после — възкликна Сади. — Звънях в Бърдънс Лендинг преди сто часа и ми казаха, че си тръгнал. Къде пропадна, пеша ли вървя?

— Да не съм Захарчо — отвърнах аз.

— Както и да е, идвай сега тук. Номер деветстотин и пет. Става някакъв ад.

Окачих много бавно слушалката, отидох до администратора и го помолих да прати по момчето чантата ми горе, изпих чаша студена вода, купих два пакета цигари от сънената продавачка на щанда във фоайето, отворих единия пакет, запалих си цигара и като всмукнах силно, заоглеждах празното фоайе, сякаш никой никъде не ме чакаше.

Но ме чакаха. И аз се понесох натам. Бързо, след като веднъж тръгнах.

Сади седеше в преддверието на номер 905 до телефона и пълния с угарки пепелник и над окълцаните й черни коси се кълбеше дим.

— Най-сетне — каза тя иззад димната завеса с тон на надзирателка на дом за пропаднали момичета, но аз не отвърнах нищо.

Приближих се до нея, отминавайки очертанията на Захарчо, който

хъркаше в едно кресло, хванах я за черната рошава коса, за да не шава, и я мляснах по челото, преди да е успяла да ме прати по дяволите. Което тя и стори.

— Никога не би се сетила защо направих това — казах аз.

— И не ме интересува, стига да не ти стане навик.

— Това не е ухажване — казах. — Направих го само защото името ти не е Дюмонд.

— А пък ти няма да можеш да си кажеш името, ако не влезеш веднага там — каза тя и посочи с глава към вратата.

— А мога ли да си подам оставката? — отвърнах все със същото закачливо настроение и изведнъж, за част от секундата, в главата ми мина като мълния мисълта, че наистина мога да я подам.

Сади понечи да отговори нещо, но в този миг телефонът иззвъня и тя се хвърли към него, като че се готвеше да го удуши с голи ръце, и вдигна слушалката.

Докато отивах към вътрешната врата, чух я да казва:

— Аха, намери го, значи. Докарай го право тук… По дяволите жена му! Кажи му, че той ще се разболее по-зле от нея, ако не се яви… Да, кажи му.

Почуках на вратата, чух отговор и влязох.

Вдигнал издутите си крака на един стол, Шефа се беше изтегнал в креслото по риза, с изкривена вратовръзка, изпъкнали очи и високо вдигнат показалец — като дръжка на камшик. И тогава разбрах кого би брулил камшикът, ако показалецът на Шефа беше дръжката: пред мен стоеше Байръм Б. Хуайт, финансовият инспектор на щата. Продълговатото му костеливо лице беше бяло като платно и отделяше болезнени капки пот, а очите му веднага се вкопчиха в мен като в последна надежда.

Разбрах, че съм попречил на разговора.

— Извинете — казах и понечих да се върна.

— Затвори вратата и сядай — разпореди се Шефа и като размаха камшика, без никакъв преход в тона завърши фразата, която бях прекъснал с влизането си: — … и избий от главата си мисълта, че можеш да станеш богат. Я се виж, минаваш петдесетте, имаш язва, зъбите ти са опадали и никога не си имал пукната пара — та ако господ-бог е искал да те направи богат, щеше да го е сторил отдавна. Я се погледни! Да мислиш, че можеш да станеш богат — това е чисто кощунство. Погледни се само! И кажи не е ли кощунство. — И показалецът се насочи към Байръм Б. Хуайт.

Но той не отговори нищо. Само стоеше и гледаше с нещастен вид

показалеца.

— Да не са ти отскубнали езика, мамка ти мръсна! Не можеш ли да отговориш на един обикновен въпрос? — каза Шефа.

— Да — отрони се от побелелите устни на Хуайт, които едва се раздвижиха.

— Отговаряй, не мънкай! Кажи: „Да, това е чисто кощунство“ — викна Шефа с все още насочен към него показалец.

Устните на господин Хуайт побеляха още повече, а гласът му съвсем отмаля, но той повтори това. Дума по дума.

— Така, това вече е друго — каза Шефа. — Сега знаеш какво ти се полага. Полага ти се да бъдеш беден и да изпълняваш нарежданията. Целомъдрието ти не ме интересува, а и като съдя по вида ти, няма опасност някой да ти го отнеме, но става дума да си останеш беден и покорен, запомни това. Особено второто. Иначе от време на време може да капва по нещичко, но за това ще има грижата Дъфи. Самодейност не ти се разрешава. Никаква частна разработка на златни жили. Ясно ли е? Отговори де!

— Да — отговори господин Хуайт.

— По-високо! И кажи: „Ясно ми е!“

Той го каза. По-високо.

— Така — рече Шефа. — А сега аз ще прекратя делото, няма да те давам под съд. Но не мисли, че го правя, защото си ми много симпатичен. Просто не искам ония приятели да си въобразяват, че щом решат, могат да изядат някого. Разбираш ли какви са ми съображенията?

— Да — каза господин Хуайт.

— Добре, а сега седни на онова бюро! — Шефа му посочи бюрото, на което имаше мастилница и телефон. — Извади един лист от чекмеджето и вземи писалката!

Господин Хуайт прекоси като призрак стаята, седна пред бюрото и се смали, смали като духа, който се готви да се прибере в бутилката, сви се така, сякаш искаше да се върне към ембрионалното си положение и да се скрие на топло в тъмната утроба.

Но Шефа не го остави:

— Сега пиши каквото ти кажа. — И започна да му диктува: — „Уважаеми господин губернатор, поради лошото ми здравословно състояние, което не ми позволява да изпълнявам добросъвестно…“ — Тук Шефа се спря и попита: — Написа ли *добросъвестно*? Да не си го пропуснал, ей! — После продължи с делови глас: — „… служебните си задължения като финансов инспектор, моля да ме освободите от

заеманата длъжност в най-близкото удобно за Вас време.“ — Той погледна сгърбената фигура и добави: — „С почит…“

Настъпи тишина, само перото проскърца по хартията и замря. Но продълговатата плешива глава на господин Хуайт остана наведена над листа, сякаш инспекторът беше късоглед или се молеше, или просто беше изгубил онази кост, която държи главата права.

Шефа се вгледа в тила на тази наведена глава. После попита:

— Подписа ли се?

— Не — каза гласът.

— Подписвай, говедо! — И когато перото престана да скърца по хартията, Шефа добави: — Дата няма да слагаш. Аз ще я поставя, когато стане нужда.

Главата на господин Хуайт не се вдигаше. От мястото си виждах, че той все още държи пародръжката в ръка и върхът на перото не се е откъснал от последната буква на името му.

— Дай го тук! — каза Шефа.

Господин Хуайт стана и се обърна, а аз се вгледах в оклюмалото му лице, за да видя, каквото бе останало да се види на него. В погледа му, който се плъзна встрани от мен, нямаше молба. Нямаше нищо. Очите му бяха празни и безизразни като две сиви миди върху две черупки.

Той подаде листа на Шефа, който го прочете, сгъна го и го хвърли на кревата, до който седеше.

— Така — каза Уили, — аз ще попълня датата, когато стане нужда. Ако изобщо стане нужда. Всичко зависи от теб. Знаеш ли, Байръм, просто се чудя защо още в самото начало не взех от теб такава молба без дата. Събрал съм ги цял куп. Но, изглежда, не съм те преценил правилно. Когато те видях за първи път, рекох си: цаца, съвсем безвреден стар сухар. Градобитина, викам си, и сигурно сам разбира, че добрият бог никога не е и помислял да го направи богат. Посмачкан е като мокра гъба, паднала на пода в банята на някой пансион за стари моми. Никога не можех да си представя, че ще ми играеш номера. Но съм се излъгал, Байръм, мога да ти призная това. Оказа се, че ти си чакал, цели петдесет години си чакал големия си шанс. Чакал си да дойде твоят час. Събирал си силици и си чакал, както слабоватият чака брачната си нощ. И ето, един ден решаваш, че твоят час е дошъл и всичко ще бъде по-различно. Но — той отново насочи дръжката на камшика към господин Хуайт — сметките ти излязоха криви, Байръм. Твоят час не е дошъл. И никога няма да дойде. За такива като теб той не идва. А сега — омитай се!

И господин Хуайт се омете. Преди секунда беше тук, а след

секунда вече го нямаше, изчезна безшумно. Остана само празнината, заета преди от празнината, наречена господин Байръм Б. Хуайт.

— Както виждам, добре се забавляваш — казах на Шефа.

— Гадост — отвърна той, — в очите им има нещо, което те кара да се държиш с тях само по този начин. Тоя приятел например е отвратителен блюдолизец и това е изписано на лицето му. Как другояче да се държиш с него?

— Да — казах, — голям червей изглежда.

— А кой го кара да търпи? — попита мрачно Шефа. — Кой го кара? Защо трябваше да повтаря това, което му казвах да казва? Защо трябваше да ме слуша изобщо? Можеше да си излезе и да ми тръшне вратата. Можеше да си подаде, като човек, оставката. Можеше да направи каквото си иска. А той? Не, само стои и мига, и се навира в краката ти като куче, когато искаш да го ритнеш. И те кара да си мислиш, че ако не го ритнеш, ще отидеш против божията воля. И го ритваш, с което му помагаш да изпълни предназначението си.

— Не ми е работа да се бъркам — рекох, — но за какво е целият този шум?

— Не си ли чел вестниците?

— Не, бях в отпуска.

— А Сади не ти ли каза?

— Току-що се връщам.

— Байръм, разбираш ли, замислил хитър план как да стане богат. Намерил някаква връзка в една фирма за покупко-продажба на недвижими имоти и се сдушил с Хамил от бюрото за поземлените данъци. Дотук добре, само че ония не искали да делят с никого, а някой се разсърдил, че не включили и него и издал работата пред хората на Макмърфи в Законодателното събрание. Само да ми падне!

— Кой?

— Тоя, дето ги е издал. Защо не е отишъл при Дъфи. Всеки знае, че той се занимава с жалбите. Сега против него е възбудено дело.

— Против кого?

— Против Байръм.

— А Хамил?

— Заминал е за Куба. По-мек климат, нали знаеш. И доколкото разбрах, не е губил време. Дъфи е бил там сутринта — Хамил успял да хване влака. Да видим сега как ще се оправяме с това дело.

— Едва ли ще го спечелят.

— Няма и да се мъчат да го спечелят. Но тръгне ли веднъж една такава работа, не знаеш къде ще й излезе краят. Сега е моментът да им

стъпим на шията. Разпратил съм момчетата да събират всички мърморковци и неблагонадеждни и да ги докарат тука. Сади седи от сутринта на телефона и приема новините. Някои от тези птички са се скрили — изглежда, са разбрали, че става горещо, — но момчетата ще ги пипнат. Следобед ми докараха трима и ги обработих както трябва. За всеки сме приготвили по някое сюрпризче. Да беше видял само каква физиономия направи Джеф Хопкинс, когато разбра, че знам, че баща му върши незаконна търговия с алкохол в загубената си аптечка в Талмадж и отчита продажбите с подправени рецепти. Или физиономията на Мартън, когато разбра, че знам за ипотеката на къщата им, която изтича след около пет седмици. Е, поуспокоих им нервите. — И Шефа размърда самодоволно пръсти в чорапите. — Старо лекарство, но все още помага.

— А какво се иска от мен?

— Иди утре в Хармънвил и гледай да вкараш малко мозък в главата на Сим Хармън.

— Само това ли?

Преди той да успее да отговори, Сади подаде глава на вратата и съобщи, че момчетата са докарали Уидърспун, който беше депутат от северния край на щата.

— Вкарайте го в съседната стая — каза Шефа, — нека повтаса.

Когато главата на Сади се скри, той се обърна към мен и отговори на въпроса ми:

— Само това, но преди да заминеш, приготви ми всичко, което имаш за Ал Койл. Момчетата всеки миг ще го пипнат, та искам да съм подготвен за разговора.

— Добре — рекох и станах.

Той ме погледна, като че се готвеше да ми каже още нещо. За секунда дори ми се стори, че вече подбира думите си, затова почаках, застанал прав пред креслото си. Но Сади пак подаде глава.

— Господин Милър иска да те види — каза тя на Шефа и от тона й личеше, че това не е за добро.

— Да влезе — нареди той и аз разбрах, че вече е забравил онова, което искаше да ми каже преди малко, и че сега умът му бе зает с друго. Умът му бе зает с Хю Милър, юридическия факултет при Харвардския университет, ескадрилата „Лафайет“, френски военен кръст, неопетнени ръце, чиста душа.

— На него това няма да му хареса — казах аз.

— Не, няма — потвърди той.

И ето че на прага се изправи високият, слаб, поприведен човек със

смугло лице, черни невчесани коси, черни вежди и тъжни очи и с емблемата на „Фи Бета Капа“[4], закачена на неугледния син костюм. Той остана на прага за секунда, като премигваше с тъжните си очи, сякаш изведнъж бе излязъл от тъмно на силна светлина или бе сбъркал вратата. И човек би рекъл, че наистина е сбъркал, защото сега през тази врата влизаха коренно различни от него хора.

Шефа стана, прекоси стаята по чорапи и му подаде ръка.

— Здравей, Хю.

Хю Милър се ръкува и влезе, а аз се приготвих да изляза. Но погледът ми срещна очите на Шефа, който ми кимна към креслото. Тогава аз също се ръкувах с Хю Милър и се върнах на креслото си.

— Заповядай, седни — каза Шефа на Хю Милър.

— Не, благодаря, Уили — отвърна Милър със свойствения си бавен и сериозен глас. — Но ти седни, Уили.

Шефа се отпусна в креслото, вдигна пак крака на стола и попита:

— Какво те води насам?

— Мисля, че знаеш — отвърна Хю Милър.

— И аз така мисля — каза Шефа.

— Решил си да спасяваш кожата на Хуайт, така ли е?

— Пет пари не давам за кожата на Хуайт — каза Шефа. — Спасявам нещо съвсем друго.

— Но той е виновен.

— Двеста на сто — призна весело Шефа. — Ако понятията вина и невинност могат да бъдат приложени към такава вещ като Байръм Б. Хуайт.

— Той е виновен — повтори Хю Милър.

— Господи, ти говориш, като че Байръм е човешко същество. Той е вещ! Можеш ли да дадеш под съд сметачната машина за това, че някаква пружинка се е развалила и тя прави погрешни сметки? Не, просто я поправяш. Е, и аз поправих Байръм. Така го поправих, че чак пра-правнуците му ще подмокрят гащите на годишнината от този ден и няма да знаят защо. Такъв шок ще бъде за гените. Байръм е вещ, която използуваме, и от днес нататък ще бъде много полезна вещ.

— Всичко това звучи чудесно, Уили, но то не променя факта, че ти спасяваш кожата на Хуайт.

— Майната му на Хуайт — каза Шефа. — Аз спасявам съвсем друго нещо. Ти остави шайката на Макмърфи в Законодателното събрание да пробута номера си, пък после иди се оправяй. Мислиш ли, че на тях им допада това, което ние вършим? Данъкът върху добива на полезни изкопаеми? Повишеният процент за концесиите? Данъкът

върху доходите? Програмата за пътно строителство? Законопроектът за здравеопазването?

— Не, не им допада — призна Хю Милър. — По-конкретно, не допада на хората, които стоят зад гърба на Макмърфи.

— А ти как се отнасяш към тези мерки?

— Положително — отвърна Хю Милър. — Но не одобрявам някои неща, с които понякога те са съпроводени.

— Хю — усмихна се Шефа, — бедата е там, че ти си юрист. Юрист до мозъка на костите.

— Ти също си юрист — каза Хю Милър.

— Не — възрази Шефа, — аз не съм юрист. Имам някои познания по право. Дори не лоши. И хляба съм си изкарвал с правото. Но не съм юрист. И тъкмо затова разбирам какво е законът. Той е нещо като тясно одеяло, с което трима души се мъчат да се завият в студена нощ. Колкото и да го теглиш и дърпаш, не стига и все някой ще простине. По дяволите, законът е като панталоните, купени лани на момчето, но сега е друга година и те се цепят по шевовете и толкова са му окъсели, че му се виждат пищялите. Законът е винаги твърде къс и твърде тесен за подрастващото човечество. В най-добрия случай можеш да извършиш някакви промени и след това да ги облечеш в подходящ закон, но докато той влезе в книгите, оказва се, че ти е нужен нов. Мислиш ли, че поне половината от промените, които съм извършил, са записани ясно и точно в конституцията на щата?

— Върховният съд постанови… — подзе Хю Милър.

— Да, постанови, защото затова съм го сложил там — да постановява, и хората в него разбраха какво се иска от тях. Половината от промените *не фигурираха* в конституцията, но сега фигурират, бога ми. А защо фигурират? Много просто, защото са факт.

Лицето на Хю Милър започна да се налива с кръв и той поклати глава едва-едва, като лениво животно, когато му досажда муха. После каза:

— Никъде в конституцията не е казано, че Байръм Б. Хуайт има право да извърши безнаказано углавно престъпление.

— Хю — подхвана меко Шефа, — нима не разбираш, че сам по себе си Байръм нищо не значи? При сегашната ситуация. Те имат само една цел — да свалят това управление. Байръм не ги интересува, ако не смятаме, че е съвсем човешко да ти се зловиди, когато някой друг си пълни джоба, а не ти. Тяхната цел е да разтурят всичко, създадено от сегашното управление. Затова тъкмо сега е моментът да им стъпим на шията. А когато се заловиш с нещо — той се опря на ръчките на

креслото, изправи се и доближи лице към Хю Милър, — налага се да работиш с хората, с които разполагаш. Налага се да работиш с такива като Байръм, като Тайни Дъфи и тази сган в законодателното събрание. Кирпич без слама се не прави, а повечето от нашата слама е скапана. И ако мислиш, че може да се работи другояче, ти си направо луд.

Хю Милър поизправи рамене. Погледът му се зарея някъде към стената зад Шефа.

— Подавам оставка от поста главен прокурор — каза той. — Утре ще ти я пратя в писмена форма.

— Ти отдавна се канеше да сториш това — каза меко Шефа. — Доста отдавна, Хю. Защо трябваше да се каниш толкова дълго?

Хю Милър не отговори, само премести погледа си от стената към лицето на Шефа.

— Аз ще ти кажа защо, Хю — продължи Шефа. — Цели петнадесет години ти си седял в адвокатската си кантора и си гледал как тези кучи синове протриват креслата и нищо не вършат, а богатите стават все по-богати и бедните — все по-бедни. После се появявам аз, пъхам в ръцете ти една бухалка и ти шепна на ухото: „Искаш ли да се поразвилнееш?“ И ти се развилняваш. Мед ти капе на сърцето. Вилнееш, та перушина хвърчи. И тикна девет мошеника в затвора, само че от дребните. Но не бутна с пръст тези, които стоят зад тях. Законът не е пригоден за това. Единственото, което можеш да направиш, е да ги държиш настрани от управлението, да не им дадеш достъп до него. Независимо до какви средства ще прибегнеш. И дълбоко в душата си ти знаеш това. Ти искаш да запазиш неопетнени харвардските си ръце, но дълбоко в душата си знаеш, че аз казвам истината. Само ти се ще някой друг да се омърси вместо теб. И си си давал сметка, че ако подадеш оставка, това би било равнозначно на дезертьорство. Затова — каза той от меко по-меко и се наведе към Хю Милър, гледайки го право в очите, — затова ти беше нужно толкова дълго време, за да вземеш това решение и да се оттеглиш от играта.

Хю Милър гледа половин минута вдигнатото към него месесто лице с немигащи, изпъкнали очи. Изражението му беше смръщено и озадачено, сякаш се мъчеше да разчете нещо на лоша светлина, а и написано на език, който не владее добре. После каза:

— Сега вече реших окончателно.

— Зная, че си решил окончателно — каза Шефа. — И зная, че не мога да те разубедя. — Той стана, подръпна панталоните си нагоре с привичното движение на човек, понапълнял в кръста, и се приближи

по чорапи към Хю Милър. — Жалко, Хю — каза той. — Ние с теб бяхме добра двойка. Твоят мозък и моите здрави мускули.

На устата на Хю Милър се появи някакво подобие на усмивка.

— Да се разделим като приятели — каза Шефа и подаде ръка.

Хю Милър я пое.

— Ако не станеш въздържател, отбивай се понякога да пием по чашка — каза Шефа. — Обещавам ти да не говоря за политика.

— Ще се отбивам — каза Хю Милър и тръгна към вратата.

Тъкмо преди да я отвори, Шефа го повика:

— Хю.

Той се обърна.

— Оставяш ме сам — каза Шефа с полушеговита тъга, — захвърляш ме на тия кучи синове. Моите и другите.

Хю Милър се усмихна напрегнато, смутено, после поклати глава и каза:

— Да-а-а, Уили… — И гласът му замря, без да доизрече това, което бе започнал.

В следния миг юридическия факултет при Харвардския университет, ескадрилата „Лафайет“, френския военен кръст, неопетнените ръце и чистата душа вече ги нямаше между нас.

Шефа седна на кревата, вдигна лявата си пета на дясното коляно и почесвайки се замислено по ходилото, както прави фермерът, когато си събуе вечер обущата, се загледа в затворената врата.

— На тия кучи синове — повтори той и спусна левия си крак на пода, без да престава да гледа вратата.

Аз пак станах. Това беше третият ми опит да се измъкна оттук и да се прибера в хотела, за да се наспя. Шефа можеше да не мигне цяла нощ, дори нощи наред и това никак не му се отразяваше, но за сътрудниците му то беше същински ад. Запътих се отново към вратата, но Шефа премести поглед към мен и аз разбрах, че ще има разговор. Затова се спрях и зачаках, а в това време очите му опипваха лицето ми; мъчеха се като пинцети да проникнат в сивото вещество в главата ми. Накрая каза:

— Според теб трябваше ли да хвърля Хуайт на вълците?

— Сега ли намери да ми задаваш такива въпроси?

— Кажи, трябваше ли?

— „Трябваше“ е смешна дума — отвърнах. — Ако питаш нужно ли е, за да ги победиш, това само времето ще покаже. Ако питаш нужно ли е, за да му отдадеш заслуженото, на това никой никога не може да ти отговори.

— И все пак ти как мислиш?

— Мисленето не е моя специалност — казах. — И те съветвам и ти да не мислиш, защото много добре знаеш какво ще предприемеш. Ще предприемеш онова, което вече си започнал.

— Луси се готви да ме остави — каза той спокойно, сякаш в отговор на някакви мои думи.

— А! — възкликнах истински изненадан, защото отдавна бях причислил Луси към онези търпеливи и многострадални жени, на чиито гърди в края на краищата се проливат сълзите на разкаянието. Само в края на краищата, не по-рано. После погледът ми се плъзна неволно към затворената врата, зад която до телефона седеше Сади Бърк с нейните черни като въглени очи, сипаничаво лице и щръкнали окълцани черни коси, в които се виеше цигарен дим, подобно на утринна мъгла в боров гъстак.

Той улови погледа ми.

— Не — каза Шефа, — не е за това.

— Според обикновените схващания то е достатъчно.

— Да, но тя не знае. Поне доколкото на мен ми е известно.

— Тя е жена — казах аз, — а жените просто подушват тези неща.

— Работата е съвсем друга — отвърна той. — Тя каза, че ще ме остави, ако се застъпя за Байръм Хуайт.

— Защо всеки се мъчи да ръководи твоите работи вместо теб?

— Защо де! — скочи той от леглото и закрачи като звяр по килима — четири крачки напред, четири обратно, четири напред, четири обратно — и като гледах това движение и тежкото замятане на главата, когато се обръщаше кръгом, спомних си онези нощи в бедните хотели, когато го чувах да крачи в съседната стая, спомних си времето, когато Шефа беше Уили Старк, а Уили Старк беше будала и произнасяше ученически речи, пълни с факти и цифри, а на задника му висеше табела „дай ми ритника“.

Да, сега виждах с очите си това тежко, неспирно движение, което някога само чувах през стената в онези загубени хотелчета. Но сега то бе излязло от пределите на стаята. Той дебнеше в дивата прерия.

— Защо де! — повтори той. — Те нищо не знаят, нищо не разбират, а е невъзможно и да им обясниш. — Мина още два-три пъти напред-назад и каза пак: — Нищо не знаят. — После се обърна, измина още четири крачки, спря се и проточи шия към мен. — Знаеш ли какво ще направя? Само веднъж да пречупя гръбнака на тая шайка.

— Не — казах, — не зная.

— Ще построя най-разкошната, най-голямата, най-никелираната,

най-формалиномиришещата безплатна болница и здравен център, каквито още светът не е виждал. И във всяка стая ще поставя клетка с канарчета, които могат да пеят италиански арии, и няма да приема сестра, която да не е спечелила конкурса за красавици в Атлантик Сити, и всяко цукало ще бъде от осемнайсеткаратово злато, и към всяко ще има музикална кутия, която ще свири „Пуйка в сламата“ или секстета от „Лучия“ — по избор.

— Забележително — казах.

— Ще я построя, ей — викна той, — ти не вярваш, ама ще я построя.

— Вярвам на всяка твоя дума — отвърнах.

Умирах за сън. Застанал прав, аз се поклащах ту на пръсти, ту на пети и гледах като през мъгла как той крачи, обръща се и замята глава с паднал на челото перчем.

Тогава ми се струваше необяснимо защо Луси отдавна не си е събрала багажа. Чудех се как може да не знае това, което не беше тайна почти за никого. Не знам кога беше започнала тази история. Но когато научих за нея, тя беше вече в пълния си разгар.

Един ден, седем-осем месеца след като стана губернатор, Шефа тръгна за Чикаго по своя частна работа и взе и мен със себе си. С града ни запозна един човек, който сякаш беше роден за тази работа — Джош Конклин, висок, едър мъжага с преждевременно побеляла коса, червендалесто лице, рунтави вежди и тъмен официален костюм, който му стоеше като корсет, с апартамент, подобен на филмов декор, и бележник с адреси, дебел два пръста. Не беше в пълния смисъл на думата златен мъж, но беше добра имитация, което често пъти е за предпочитане, защото златният мъж може да се умори, а имитацията не може да си позволи такова нещо и трябва непрекъснато да доказва, че в него има поне един грам повече злато, отколкото в истинския златен мъж. Заведе ни на бар, където на пода разгърнаха настилка от истински лед и под стайното северно сияние се появиха на истински кънки „северните нимфи“ със сребърни пищималчета и сребърни сутиени и взеха да се въртят като вихър, да скачат и да мятат крака под такта на музиката, а кънките им проблясваха и белите им колене проблясваха, и белите им ръце се виеха на синята светлина, а двете снопчета твърдо-меки мускули на голите им гърбове играеха в изумително хармонично движение, а материалът под сутиените трептеше в ритъм с музиката и дългите им, разпуснати, сребристи, девствени шведски коси се развяваха и плуваха във въздуха.

Умът му се взе на момчето от Мейсън, което в живота си не беше

виждало дори подобие на лед, ако не се смятат конските лиги по яслите.

— Брей! — възкликна момчето от Мейсън искрено възхитено. И пак: — Брей! — И преглъщаше с усилие, сякаш в гърлото му бе заседнал залък сух царевичник.

Програмата свърши и Джош Конклин попита любезно:

— Харесва ли ви, господин губернаторе?

— Пързалят се като нищо — отвърна губернаторът.

След това една от нимфите с шведски коси се появи от гардеробната без кънки, със сребърно наметало на голите рамене и се приближи към нашата маса. Тя се оказа приятелка на Джош Конклин, и то екстра приятелка, независимо че произходът на косите й не беше шведски, а изкуствен. Тя пък имаше приятелка в трупата и я повика при нас и приятелката й бързо се сприятели с губернатора, който през останалото време от престоя ни в Чикаго практически изчезна от мен, ако не се смята това, че всяка вечер гледахме заедно програмата в бара. Тогава той сядаше, гледаше как нимфите се въртят и преглъщаше залъка сух царевичник, заседнал в гърлото му. А когато и последният номер свършеше, казваше: „Лека нощ, Джек“ и изчезваше в нощта с приятелката на приятелката на Джош Конклин.

Доколкото ми е известно, Луси не разбра нищо за кънкьорките, но Сади разбра. Защото Сади имаше канали за информация, които са недостъпни за една домоседка. Когато се върнахме с Шефа и северните нимфи бяха вече само един мил спомен, едно меко, сладко петно в душата като натъртеното място на диня, Сади вдигна адска олелия. След завръщането ни сутринта, докато стоях в приемната и бъбрех с младата секретарка, която ми съобщаваше последните клюки, от кабинета на Шефа долетя шум. Чу се някакво хлопване, като че някой удари с книга по масата, а после глас, Садиният глас.

— Какво става? — попитах аз секретарката.

— Първо вие кажете какво е ставало в Чикаго.

— О — възкликнах наивно, — значи, това било.

— О — възкликна подигравателно тя, — точно това.

Аз се оттеглих в моята стаичка, чиято врата водеше към приемната. Още не бях успял да затворя вратата, когато от кабинета на Шефа излетя Сади — по същия начин, както навярно са изскачали от клетката в дъното на арената онези огромни котки, за да се хвърлят към мъченика за Христовата вяра. Косата й хвърчеше по всички посоки, а лицето й, бяло като тебешир, приличаше с тези белези от сипаница на нащърбен гипс, на гипсова маска, да речем, на Медуза,

която някое дете е използувало като мишена за въздушната си пушка. Но по средата на тази гипсова маска се виждаше явление, което нямаше нищо общо с гипса: очите й, очите, които бяха като двойно бедствие, като черен взрив, като пожар. Тя се носеше с пълна пара — аха, аха да се пръсне — и дори можеше да се чуе как полата й се цепи по шевовете.

Но ето че тя ме забеляза и без да забавя ход, свърна в моята стая и хлопна вратата след себе си.

— Гад! — изрече тя задъхана, пронизвайки ме с поглед.

— Аз не съм виновен — казах.

— Гад! — повтори тя, без да сваля очи от мен. — Ще го убия, кълна се в бога, ще го убия!

— Напразно хабиш нерви — обадих се аз.

— Ще го унищожа, ще го прогоня от щата, кълна се в бога. Гад с гад, да ми изневерява след всичко, което направих за него. Слушай — викна тя и като ме сграбчи за реверите със силните си ръце, разтърси ме. (Имаше ръце като на мъж — ръбати, силни и твърди.) — Слушай…

— Не е нужно да ме душиш — запротестирах сърдито. — И не ща да слушам нищо. И без това зная прекалено много.

Аз не се шегувах. Не исках да слушам нищо. Светът беше пълен с неща, които не желаех да зная.

— Слушай — разтърси ме тя още веднъж, — кой направи човек от този гад? Кой го направи губернатор? Кой го хвана за ръчица, когато беше най-голямата ливада на света, и му създаде кариера? Кой му водеше играта ход след ход, за да не загуби?

— Очевидно очакваш да отговоря: ти.

— Да, и това е самата истина — каза тя. — А той да ми изневерява и…

— Не — възразих, като се мъчех да освободя реверите си от клещите й, — той изневерява на Луси, а ти ще трябва да приложиш някаква друга аритметика, за да прецениш какво представлява това спрямо теб. Не зная само в такива случаи до умножение ли се прибягва или до делене.

— Луси! — изстреля тя и изкриви уста. — Луси е глупачка. Ако тя бе успяла да му наложи собствените си разбирания, сега той щеше да пасе свинете в Мейсън и той го знае много добре. Знае какво щеше да направи от него. Ако я беше послушал. Луси имаше възможности, но… — Сади се спря да си поеме дъх, ала беше ясно какви думи горят мозъка й, докато вдишваше тежко.

— Доколкото схващам, според теб Луси е вече едва ли не аут.

— Луси… — подзе тя и млъкна, но тонът й изразяваше всичко, което имаше да каже за Луси: провинциалистка, учила в загубен баптистки колеж, където вярваха в бога, преподавала на сламенокосите сополанковци в Мейсънското училище, омъжила се за Уили Старк, родила му дете и проиграла възможностите си. После Сади добави тихо и сухо, с мрачен вид: — След време той ще я натири, кучият му син.

— Ти знаеш най-добре — казах само защото не можех да устоя пред логиката на този извод, но още неизрекъл думите, и тя ме цапардоса. Което човек си заслужава, щом започне да се меси в чужди работи — обществени или лични.

— Сбъркала си адреса — рекох, като потрих бузата си и отстъпих от огъня, готов да пламне всеки миг. — Аз не съм героят на тази пиеска.

Изведнъж стана ясно, че огънят няма да пламне. Тя стоеше като вцепенена в торбестите си дрехи. Видях как във вътрешните ъгли на очите й се събраха бавно две сълзи и потекоха едновременно, с равномерността на механизирана играчка, от двете страни на леко сипаничавия й нос, докато стигнаха до дебелия слой тъмно червило и се разляха по него. После върхът на езика й опипа внимателно горната устна, за да провери сякаш съдържанието на сол.

През цялото време тя ме гледаше право в очите, сякаш се надяваше, че ако се взира достатъчно упорито и продължително, ще намери в тях някакъв отговор.

После отиде до стената, където имаше огледало, и като приближи лице до него, започна да се оглежда, въртейки съвсем бавно глава ту на едната ту на другата страна. Виждах само тила й, но не и отражението в огледалото.

— Как изглеждаше? — попита тя с далечен, равен глас.

— Кой? — попитах аз, защото наистина не разбирах за какво става дума.

— Онази в Чикаго.

— Обикновено курве — отвърнах — с изкуствени шведски коси на главата, с кънки на краката, а помежду — кажи-речи, нищо.

— Хубава ли беше? — попита далечният равен глас.

— Ами! Ако я срещна утре на улицата, няма да я позная.

— Хубава ли беше? — повтори гласът.

— Отде да знам — ядосах се пак аз. — Условията, при които си изкарва прехраната, не позволяват да видиш добре лицето й.

— Хубава ли беше?

— За бога, не мисли за нея! — креснах.

Тя се обърна и се приближи до мен, вдигнала двете си ръце, леко свити в пръстите, на височината на брадичката, без да докосва с тях бузите си. Пристъпи съвсем близо до мен и се спря.

— Да не мисля ли? — каза, сякаш едва сега беше чула моите думи.

После повдигна още малко ръцете си и докосна бялата нащърбена гипсова маска, като едва-едва допираше ръце до бузите — сякаш бяха подпухнали и я боляха.

— Погледни! — заповяда тя.

И повдигна лицето си, за да мога да го разгледам по-добре.

— Погледни! — заповяда злобно тя и заби пръсти в кожата. Защото това не беше никакъв гипс, а жива кожа. — Да, виж ме добре! — продължи тя. — Ние се търкаляхме в нашата забравена от бога хралупа, двамата, брат ми и аз, болни от сипаница; бяхме още малки, а баща ми беше пияница и непрокопсаник, пиеше, цивреше и пак пиеше в кръчмата, щом успееше да изръси някого, пиеше, цивреше и разправяше колко болни са дечицата му, сладките малки ангелчета; да, той беше отвратителен, мекосърдечен, ревлив, вечно пиян ирландец и ни биеше на поразия, и брат ми умря, а трябваше да оживее, за един мъж това нямаше да е толкова страшно, но аз, аз не умрях, аз не умрях и оздравях, а баща ми току се взираше в лицето ми, после ме грабваше и започваше да ме целува като луд по цялото лице, по всеки белег — мляска, циври и вони на уиски, или пък ще ме погледне, ще рече „у-у-у“ и ще ме зашляпа по лицето, но това нямаше никакво значение, никакво значение, защото аз не умрях… останах…

Този равен монолог, изречен на един дъх, изведнъж се прекъсна. Тя протегна ръце, хвана ме за сакото и склони глава на гърдите ми. А аз стоях, прегърнал я с дясната ръка през рамото, потупвах я лекичко, потупвах я и гладех с длан гърба й, който потръпваше от беззвучните хлипове.

После, без да вдига глава, тя заговори:

— И така ще бъде винаги, така ще бъде цял живот, няма спасение…

Помислих, че говори за лицето си. Но тя говореше за друго:

— … няма спасение, все тъй ще върви, ще те целуват й мляскат, а после ще ти бият плесници, независимо какво си направила за тях, независимо, че си ги измъкнала от калта и си ги направила хора, удрят ти плесница при първия удобен случай, защото си сипаничава, видят някоя гола пачавра на кънки и ти удрят плесница, плюят ти в лицето…

Продължавах да я потупвам и да я гладя по гърба, защото нищо

друго не ми оставаше.

— … и все тъй ще върви… все някоя пачавра на кънки, някоя…

— Слушай — казах, — я се стегни! Остави го да прави каквото си ще, не е ли все едно?

Тя вдигна рязко глава.

— Какво разбираш ти, какво разбираш ти? — каза тя, впи пръсти в сакото ми и ме разтърси.

— Щом ти причинява такава мъка, остави го да си върви — казах.

— Да го оставя да си върви! Да го оставя да си върви! Първо ще го убия, кълна ти се! — викна тя и зачервените й сега очи засвяткаха от гняв. — Да го оставя да си върви, а? Слушай — и тя отново ме разтърси, — щом е хукнал по някаква пачавра, той ще се върне. Непременно ще се върне. Непременно, разбираш ли? Защото той не може да мине без мен. И знае много добре това. Без тези пачаври може, но без мен не може. Да, без Сади Бърк не може и той го знае много добре. — Тя вдигна лицето си към мен, навря го едва ли не в моето, сякаш ми показваше нещо, с което аз би трябвало да бъда страшно горд. — Той винаги ще се връща — увери ме мрачно тя.

И беше права. Той винаги се връщаше. Светът беше пълен с пачаври на кънки, а някои дори нямаха кънки. Някои играеха в ревюта, други чукаха на пишещи машини, трети поемаха палта и шапки, четвърти бяха омъжени за депутати, но той винаги се връщаше. Е, не го посрещаха непременно с отворени обятия и нежна усмивка. Понякога се натъкваше на мълчание, студено като полярна нощ. Друг път — на бяс, който раздвижваше всички сеизмографи на континента. А понякога — само на един добре подбран епитет. Спомням си например един случай, когато двамата с Шефа трябваше да направим малка обиколка в северната част на щата. Завръщайки се, влязохме право в Капитола и там, в тържествената зала, под големия бронзов купол ни чакаше Сади. Ние се насочихме към нея. Тя изчака да се приближим и тогава каза без всякакви предисловия:

— Мръсник!

— Е-е-е, Сади — засмя се Шефа с усмивка на привлекателен коцкар, — нямаш търпение поне да изслушаш човека.

— Ти просто не можеш да ходиш със закопчани гащи, мръснико — каза тя все тъй лаконично и си отиде.

— Тю-у-у — изплака се Шефа пред мен, — този път нищо не съм направил, а виж какво става.

Знаеше ли нещо Луси Старк? Това не мога да кажа. Но съдейки по всичко, смятам, че не знаеше. Дори когато беше казала на Шефа, че ще

си събере багажа, причината бе, по думите на Шефа, че той не искаше да даде под съд Байръм Б. Хуайт.

Но тя и тогава не си събра багажа.

Не си го събра, защото беше твърде благородна или твърде добра, или кой я знае какво и не й даваше сърце да го бутне в пропастта тогава, когато според нейните представи той и без това вече падаше в нея. Или бе на път да падне. Тя не искаше да докосне дори с пръст онова блюдо на везните, в което лежеше добре увит пакет нещастие с петна от кръв, избили по амбалажната хартия. Защото съдебното преследване на Байръм Б. Хуайт бе отишло на заден план. Те бяха открили истинската жила: дело срещу Уили Старк.

Не зная дали бяха планирали всичко точно по този начин. Или са се видели принудени да започнат атаката преди определения срок, тоест когато са разбрали, че Шефа не се шегува и те нямат друг избор, освен да отбият неговото нападение. Или пък са решили, че самият бог е предал врага в ръцете им и сега всеки съд ще го осъди за опитите му да подкупва, изнудва и шантажира депутатите, да не говорим за по-дребните закононарушения и злоупотреби. Може би бяха намерили смелчаци, готови да свидетелстват, че губернаторът е оказвал натиск върху тях. А за това наистина се искаше смелост (или голяма пара), защото никой здравомислещ човек не би могъл да повярва, познавайки досегашната дейност на Шефа, че той блъфира. Но очевидно те си въобразяваха, че са успели да намерят или да подкупят такива смелчаци.

Във всеки случай направиха опит и за известно време животът ни се завъртя така, че всичко се сля в кръг. Дълбоко се съмнявам Шефа да е спал макар веднъж в течение на тези две седмици. Става дума за спане в легло. Иначе той, разбира се, успяваше да открадне няколко минути сън на задната седалка на автомобила, който се носеше нощем по шосетата, или на креслото в кабинета, между излизането на един посетител и влизането на следващия. Той се носеше из щата с осемдесет мили в час и надувайки клаксона, обикаляше от град на град, от селище на селище и произнасяше пет, шест, седем или осем речи на ден. Качваше се на трибуната бавно, лениво, сякаш всичкото време на тоя свят бе на негово разположение и просто не знаеше какво да прави с него. Започваше непринудено:

— Народе, както е тръгнало, в столицата ще стане малка мешавица. Между мене и тези хиеноглави, тъпоморди, шкембести кучи синове, дето са се загнездили в законодателното събрание. Знаете за кои говоря. Толкова дълго ги гледам аз тях и такива като тях, че реших да се попрошетам и да видя човешки лица, докато не съм ги забравил съвсем. Ето, така или иначе, вие приличате на хора. И то разумни хора. Независимо от това, което говорят за вас в Законодателното събрание — и получават по пет долара на ден за тия приказки, пет долара от вашия джоб. Казват, че сте гъски, щом сте могли да дадете гласа си за мен и да ме изберете за губернатор. Може и така да е, умът ви може да не сече много. Не питайте мене за това, аз съм заинтересовано лице. Но — тук той изоставяше небрежната поза с понаведена на една страна глава и кос поглед изпод леко спуснатите мигли и изведнъж протягаше напред масивната си глава и ококорваше зачервените от безсъние очи — аз ще ви задам един въпрос. И държа да ми отговорите. Да ми отговорите честно, все едно, че отговаряте пред всевишния. Кажете, измамих ли ви аз? Измамих ли ви? — И преди да са заглъхнали последните му думи, той се накланяше рязко напред с вдигната десница и викваше: — Чакайте! Не отговаряйте, докато не погледнете дълбоко в душата си и не видите истината. Защото истината е там. Не в книгите. Не в законите. Не на парче хартия. А в душите ви. — И в настъпилата тишина погледът му обикаляше бавно тълпата. После: — Кажете сега!

Аз чаках напрегнато да ревнат. Всеки път. Бях сигурен, че ще се разнесе рев и въпреки това го чаках с напрежение и тишината преди рева ми се струваше непоносимо дълга. Това напомняше гмуркане на голяма дълбочина. Започваш да изплуваш към светлината, но знаеш, че все още не можеш да си поемеш въздух, все още не, и усещаш само как кръвта бие в слепоочията ти в това непоносимо безвремие. После ревът се разнасяше и аз се чувствувах, като че вече съм изплувал на повърхността — въздухът нахлува в дробовете и всичко наоколо ти се завърта. Нищо не може да се сравни с рева на тълпата, който се изтръгва изведнъж и едновременно от всички — от нещо, което се крие у всеки човек в тълпата, но не е той самият. Ревът се надигаше и растеше, затихваше и отново растеше, а Шефа стоеше с вдигната към небето десница и ококорени зачервени очи.

И когато ревът замираше, той казваше, без да сваля ръка:

— Вгледах се в лицата ви.

И те ревваха.

Той казваше:

— И видях поличба, о, боже!

И те реваха пак.

Той казваше:

— Видях роса по руното, а земята — суха.

И отново рев.

После:

— Видях кръв на луната! Цели ведра кръв! Аз зная чия ще бъде тази кръв. — После се накланяше напред и грабваше нещо от въздуха с дясната си ръка. — Дайте ми сатър!

Това се повтаряше навсякъде. И колата се носеше из щата, клаксонът виеше и ревеше, Захарчо минаваше на косъм от някоя цистерна и от устата му се разхвърчаваха слюнки, докато изрече думите, които се набираха в гърлото му и не можеха да излязат: „К-к-к-к-коп-ле-то…“ И Шефа се изправяше някъде с вдигната десница (кога в дъжд, кога в пек, кога вечер при светлината на бензинови факли, запалени пред стъпалата на някой дюкян) и тълпата ревеше. И от безсънието усещах главата си така куха, че ми се струваше голяма като небето, а краката си изобщо не усещах — все едно, че стъпвах по облаци от памук.

Да, така беше.

Но се случваше и друго: Шефа седи в кадилака със загасени фарове в страничната уличка до някоя къща, късно след полунощ. Или пред пътната врата, ако е в провинцията. Шефа се навежда към Захарчо или към някой от неговите приятели, Харис Големия или Ал Пъркинс, и шепне бързо:

— Кажи му да излезе. Знам, че си е в къщи. Обясни му, че е по-добре да излезе и да поговори с мен. Ако не иска, ти само му кажи, че си приятел на Ела Лу. Тогава ще излезе.

Или:

— Попитай го чувал ли е за Уилсън Хитрия.

Или нещо от този род. И след малко се появяваше разтреперан човек с горнище от пижама, затъкнато в панталоните, с лице, което се белееше в тъмнината.

А биваше и тъй: Шефа седи в задимена стая, с кафеник или бутилка на пода пред него, и казва:

— Вкарайте го тоя пич. Вкарайте го.

И когато вкарат пича, Шефа го изглежда от глава до пети и казва:

— Това е последният ти шанс. — Той произнася тези думи бавно и спокойно. После се навежда изведнъж към човека и добавя, вече не

така бавно и спокойно: — Гадино мръсна, знаеш ли какво мога да направя с тебе?

И наистина можеше. Защото всичко беше в негови ръце.

В следобеда на 4 април 1933 улиците, които водят към Капитола, бяха пълни с народ, но не с онзи народ, който сте свикнали да виждате по тези улици. Сега той беше далеч по-многоброен. Същия следобед „Кроникъл“ писа, че според слуховете се готвел поход към Капитола, но уверяваше, че законът нямало да трепне пред никакви заплахи. Още преди пладне на 5 април броят на загорелите вратове, плъстените шапки, сините комбинезони и крепдешинените, неравно поръбени рокли с червена прах по полите значително се увеличи, а наред с тях се виждаха и още много физиономии и дрехи, — които не бяха от най-затънтените краища, а се гражданееха. Тълпата се придвижваше към Капитола без песни и викове и се пръсваше по широката морава със статуите.

Около тълпата сновяха хора със стативи и фотоапарати, поставяха триножниците си на стъпалата на Капитола, катереха се по постаментите на статуите, за да правят снимки оттам. Тук-таме над тълпата се мяркаха сините куртки на конните полицаи, а на празната част от моравата между народа и Капитола също се виждаха полицаи и неколцина души от пътната полиция — много излъскани и деловити в своите светлозелени униформи, черни високи обуща, широки черни колани и виснали кобури.

Тълпата започна да скандира:

— Уили, Уили, Уили! Ис-ка-ме Уи-ли!

Аз наблюдавах всичко това от прозореца на втория етаж. Интересно, казах си, достигат ли тези викове и този шум до онези, които плещят, спорят и бръщолевят в Камарата на представителите? Навън, на моравата, под модрото пролетно небе, всичко беше много просто. Никакви спорове. Много просто:

— Ис-ка-ме Уи-ли! Уили, Уили, Уили!

Един протяжен ритъм с хрипливи обертонове — като прибой.

В този миг видях как една голяма черна кола се приближи бавно пред Капитола и спря. От нея излезе човек, махна с ръка на полицаите и се насочи към естрадата в края на моравата. Това беше дебел човек. Тайни Дъфи.

След малко той вече говореше на тълпата. Не можех да чуя думите му, но знаех какво говори. Съобщаваше им, че Уили Старк ги моли да се разотидат мирно и тихо, да изчакат до вечерта и да се съберат отново пред Капитола към осем часа — тогава Уили ще може да им

каже нещо.

Аз знаех какво ще им каже. Знаех, че ще се изправи пред тях и ще им каже, че той все още е губернатор на този щат.

Знаех го, защото предната вечер към седем и половина Шефа ме повика и ми даде голям кафяв плик.

— Лоудан е отседнал в хотел „Хаскел“ — каза той. — Зная, че сега е в стаята си. Иди при него и му покажи това нещо, но не му давай да се докосва до него. И му кажи да прибере псетата си. Впрочем не е толкова важно дали ще ги прибере, или не, защото те и без това вече си клекнаха.

Лоудан беше водачът на хората на Макмърфи в Камарата на представителите.

Отидох в хотела и се качих до стаята на Лоудан, без да го предизвестя за идването си. Почуках на вратата и когато се обади, казах:

— Поща.

Той отвори вратата — едър, жизнерадостен човек с изискани маниери, облечен в халат на цветя. Отначало не ме позна — видя само големия кафяв плик и някакво лице зад него. Но когато посегна към плика, аз го отдръпнах и прекрачих прага. Изглежда, едва тогава забеляза лицето ми.

— О, здравейте, господин Бърдън — поздрави той. — Казват, че през последните дни сте били страшно зает.

— Ами, шляя се — казах аз, — само се шляя и нищо повече. И както се шляех сега из този квартал, реших да се отбия при вас и да ви покажа нещичко, което един приятел ми даде. — Извадих от плика дългия лист и му го поднесох да го види. — Не, не го пипайте, ще си опарите кунките — предупредих аз.

Той не посегна повече, но се вторачи в листа. Адамовата му ябълка подскочи два-три пъти, после свали пурата от устата си (доброкачествена пура, най-малко двадесет и пет центова, ако се съди по мириса) и каза:

— Фалшификация.

— Подписите според мен са истински — казах, — но ако се съмнявате, можете да позвъните на някой от вашите приятели, чието име виждате тук, и да го попитате да ви каже откровено.

Той се замисли за миг над това предложение, адамовата му ябълка се раздвижи отново, този път по-тежко, но той прие удара като воин. Или пък все още мислеше, че това е фалшификация. После каза:

— Ще ви докажа, че не е вярно. — И отиде до телефона.

Докато чакаше да го свържат, обърна се към мен и каза:

— Моля, седнете.

— Не, благодаря — отвърнах, защото не бях дошъл на гости.

Най-после го свързаха.

— Монти — каза той в слушалката, — пред себе си имам декларация, в която се казва, че долуподписаните смятат за неоснователно губернаторът да бъде привлечен под отговорност и ще гласуват против такава мярка, какъвто и натиск да упражняват върху тях. Да, така е казано, „какъвто и натиск да упражняват върху тях“. Отдолу стои и твоят подпис. Какво ще кажеш по този въпрос?

Последва дълга пауза, след което Лоудан каза:

— За бога, стига си мънкал и усуквал, отговори човешки!

Нова пауза, след което Лоудан изкрещя:

— Ти… ти…

Но не можа да каже нищо повече, тръшна слушалката и обърна към мен едрото си, жизнерадостно до преди малко лице. Устата му се движеха, като че едва си поемаше дъх, но не се чуваше никакъв звук.

— Няма ли да попитате някой друг? — попитах аз.

— Това е шантаж — отвърна той съвсем спокойно, но пресипнало, сякаш не му достигаше въздух. После, изглежда, успя да си поеме дъх и каза: — Това е шантаж. Измама. Подкуп, това е подкуп. Вие сте шантажирали и подкупили тези хора, аз…

— Не зная защо те са подписали тази декларация — казах аз, — но ако вашите подозрения са основателни, поуката според мен е такава: Макмърфи не бива да се осланя на депутати, които могат да бъдат подкупвани или които вършат неща, даващи възможност да бъдат шантажирани.

— Макмърфи — подзе той, но отново потъна в мълчание, навел над телефона цветущото си туловище. Несъмнено и самият той щеше да си има разправии с Макмърфи.

— Една малка подробност — казах. — И вие, и особено подписалите този документ ще си спестите известни главоболия, ако оттеглите обвинението си, преди да се е стигнало до гласуването му. Можете да се погрижите това да стане до утре вечер. Така ще имате достатъчно време да вземете всички необходими мерки и да намерите най-достойния път за отстъпление. Разбира се, губернаторът би постигнал по-голям политически ефект, ако въпросът бъде поставен на гласуване, но той иска да ви даде възможност да се измъкнете, още повече, че в града вече има доста голямо брожение по този повод.

Доколкото забелязах, той не ми обръщаше никакво внимание.

Отидох до вратата, отворих я и се обърнах към него.

— В последна сметка — казах — за губернатора няма никакво значение кой път ще изберете.

После затворих вратата и заслизах по стълбите.

Това стана на четвърти април вечерта. А на пети аз гледах от високия прозорец народа, изпълнил улиците и моравата, ширнала се зад статуите пред Капитола, и почти съжалявах, че знаех как стоят нещата. Ако не знаех, може би щях да стоя с вълнение пред прозореца и да чакам как ще завърши всичко. Но аз знаех предварително края на пиесата. Това беше нещо като генерална репетиция, след като пиесата вече е играна. Стоях пред прозореца и се чувствувах като Бог Всемогъщи, който размишлява върху хода на Историята.

А това, изглежда, е скучно занимание за Всемогъщия, който знае отнапред как ще се развият събитията. Който всъщност е знаел как ще се развият събитията още преди да е знаел, че изобщо ще има История. Което пък е пълна безсмислица, понеже това предполага наличие на фактора Време, а Бог е извън Времето, защото той е Цялост на Битието и в Него Краят е Началото. А това можете да прочетете в листовките, които пише и раздава по улиците пълният, неугледен, обсипан с пръхот старик с очила с метални рамки, който някога е бил Учения прокурор и се е оженил някъде в Арканзас за момичето със златисти плитки и ведро лице с малко измършавели бузи. Но тези листовки са дива работа, мислех си аз тогава. Мислех си, че бог не може да бъде Цялост на Битието. Защото Животът е Движение.

Използувам главните букви, както ги използува и старият в своите листовки. Аз бях седял срещу него на масата, отрупана от едната страна с мръсни, неумити съдове, а от другата — с хартии и книги, там, в неговата стаичка отвъд железопътната линия, и той говореше, а аз просто усещах в гласа му тези главни букви. Той казваше: „Бог е цялост на Битието.“ А аз: „Ти обръщаш нещата наопаки. Защото Животът е Движение. Защото…“

Защото Животът е Движение към знанието. Щом Бог е Пълното Познание, значи, той е Пълна Неподвижност, тоест Безжизненост, тоест Смърт. Следователно, ако има такъв Бог, който е Цялост на Битието, това означава, че ние се кланяме на Смъртта. Така му рекох на стария, който ме гледаше над книжата и мръсните съдове и примигваше със зачервените си очи над очилата с метални рамки, увиснали на върха на носа. Той тръсна глава и няколко прашинки пръхот се посипаха от побелелите му оредели коси, заобикалящи черепа, в чийто вълнист, гъбест, наситен с кръв мрак електрическите

импулси се превръщаха в думи. Тогава той каза „Аз съм Възкресението и Животът.“ А аз: „Ти обръщаш нещата наопаки.“

Защото Животът е огън, който гори по някакъв шнур — а дали не по фитила към бурето с барут, наречено от нас Бог? — и този шнур е онова, което ние не знаем, нашето Невежество, а нишката пепел, която запазва структурата на шнура, ако не я разнесе внезапен вятър, е Историята, човешкото Знание, но то е мъртво и когато огънят достигне до края на шнура, тогава човешкото Знание ще се изравни с Божието Знание и огънят, който е Животът, ще угасне. Ако ли пък шнурът води до буре с барут, ще избухне чудовищен пламък и ще разнесе дори нишката пепел. Така му говорех на стария.

Но той отвърна: „Ти мислиш с Окончателни категории.“ А аз му заявих: „Аз изобщо не мисля, само ти рисувам една картина.“ А той възкликна: „Ха!“, както го бях чувал да възкликва много отдавна, когато играеше шах със съдията Ъруин в голямата стая в бялата къща с изглед към морето. Тогава аз му казах: „Ще ти нарисувам друга картина. Тя представлява човек, който се мъчи да нарисува залез. Но още не потопил четката, цветовете и контурите се променят. Нека наречем Знание картината, която той се мъчи да нарисува. Следователно, щом обектът, който този човек гледа, се мени постоянно, то и Знанието за този обект постоянно се оказва невярно и се превръща в Незнание, благодарение на което е възможно Вечното Движение. И Вечният Живот. И така ние можем да вярваме във Вечния Живот само при условие, че отречем Бога, който е Пълното Знание.“

„Ще се моля за спасението на душата ти“ — рече старият.

Но макар и да не вярвах в неговия бог, в онази утрин, когато стоях пред прозореца на Капитола и наблюдавах тълпата, аз се чувствувах като Бог, защото знаех как ще се развият събитията. Чувствувах се като Бог, който размишлява над хода на Историята, защото виждах с очите си малък отрязък от тази История. На пиедесталите сред моравата стояха бронзовите статуи — със сюртуци, с пъхната в пазвата десница, точно над сърцето, с военни униформи и ръка върху дръжката на сабята, а един дори с панталони от еленова кожа, хванал с дясната ръка цевта на дългата пушка, чийто приклад опира на пиедестала. Те вече бяха История и около тях растеше ниско окосена трева и бяха посадени цветя — на звезди, на кръгове и полумесеци. Отвъд статуите стояха хората, които още не бяха История. Не съвсем. Но за мен те все пак бяха История, защото аз знаех как ще завърши събитието, в което участвуваха и самите те. Или поне мислех, че зная как ще завърши.

Освен това знаех по какъв начин ще пишат вестниците за тази тълпа, когато научат как е завършило събитието. В подтекст тя щеше да бъде причината за всичко. „Позорна проява на страхливост от страна на Законодателното събрание… да се остави да бъде сплашено… осъдителна липса на водачески талант…“ Като гледаше човек тази тълпа и чуваше тези обертонове, хрипливи като прибой, би могъл да помисли, че тя наистина е причината. Но не, причината беше Уили Старк, който успя да подкупи или да изшантажира депутатите. Но на това пък би могло да се възрази: Уили Старк само даде възможност на депутатите да проявят истинската си природа, а същинският виновник е Макмърфи, който съдействува за избирането на тези хора, надявайки се да използува за свои цели тяхната страхливост и алчност. Но и на това би могло да се възрази: не, в крайна сметка виновна е тази тълпа — косвено, защото допусна Макмърфи да вкара тия хора в Законодателното събрание, и пряко, защото напук на Макмърфи избра Уили Старк. А защо избра Уили Старк? Дали защото стечението на различни обстоятелства бе направило от нея това, което тя е, или защото Уили Старк умееше да се накланя към нея с ококорени очи и вдигната към небето десница?

Едно беше ясно: този пресипнал ропот, който се носеше на приливи и отливи, не решаваше нищо, абсолютно нищо. Аз стоях пред прозореца на Капитола, скътал дълбоко тази мисъл като някоя скъпоценна и парлива тайна, и не исках да мисля за нищо.

Видях как дебелият излезе от черната лимузина и се качи на естрадата. Видях как тълпата се люшна, застина, оредя и се пръсна. Погледнах опустялата морава, окъпана в лъчите на пролетното слънце, на която сега, вече без нужда, стояха само полицаите. И статуите със сюртуците, униформите и панталоните от еленова кожа. После изпуснах последния дим от цигарата, метнах угарката през отворения прозорец и я проследих с поглед, докато падна на каменните стъпала долу.

В осем часа вечерта на тези стъпала, залят от светлина, щеше да се изправи Уили Старк — малка фигурка пред грамадата на зданието зад него.

Вечерта тълпата достигаше до самите стъпала, изпълнила цялото тъмно пространство зад рязко очертания кръг светлина. (Прожекторите бяха поставени на пиедесталите на две статуи — едната с панталони от еленова кожа, другата със сюртук.) Тя викаше и скандираше: „Уили, Уили, Уили“, притиснала се плътно до полицейския кордон в подножието на стъпалата. После от високата

врата на Капитола се появи той. Когато се изправи там, премигвайки срещу светлината, скандирането престана и настъпи мигновена тишина, а след това се разнесе рев. Стори ми се, че мина много дълго време, докато той вдигна ръка, за да ги успокои. Ревът замря постепенно под натиска на ръката, която се спускаше бавно надолу.

Аз стоях сред тълпата заедно с Адъм Стантън и Ан Стантън и видях как той се появи на стъпалата на Капитола. Когато всичко се свърши — когато той каза на тълпата каквото имаше да каже и се прибра вътре, като остави след себе си от нищо несдържания рев, аз пожелах лека нощ на Ан и Адъм и отидох да видя Шефа.

Отидохме заедно до резиденцията. Той не каза дума, докато бяхме в колата. Захарчо ни прекарваше през задните улички и зад себе си все още чувахме рев и викове и протяжния вой на автомобилните сирени. Накрая Захарчо се добра до тиха уличка, където напъпилите клони на дърветата се сплитаха над нас, а къщите с осветени прозорци и с хора в осветените стаи отстъпваха от тротоара. На пресечките в светлината на уличните лампи вече се виждаха първите зелени листенца.

Захарчо прекара колата до задния вход на резиденцията. Шефа слезе и се упъти към входа. Аз го последвах. Той мина по задния коридор, където нямаше никой, и влезе в големия хол. Прекоси целия хол под полилеите и огледалата, мина покрай вътрешната стълба и погледна в гостната, прекоси отново хола, за да надзърне в дневната, и после още веднъж, за да погледне в библиотеката. Разбрах кого търси и престанах да вървя подире му. Застанах посред хола и зачаках. Той не каза, че му трябвам, но не каза и че не му трябвам. До този миг изобщо не беше продумал. Нито дума.

Когато се върна от библиотеката, от трапезарията излезе чернокож прислужник.

— Момче, виждал ли си госпожата? — попита Шефа.

— Да, сър.

— Къде, дявол взел те! — викна Шефа. — Да не мислиш, че те питам само за да си чеша езика?

— Не, сър, аз… аз нищо не мисля, аз…

— Къде? — викна пак Шефа и полилеят звънна от гласа му.

След първия парализ устните на черното лице се размърдаха. Отначало безрезултатно. После се чу звук:

— Горе… отиде горе… мисля, отиде да спи… тя…

Шефа вече се качваше по стълбата.

Върна се почти веднага, мина покрай мен, без да каже дума, и влезе в библиотеката. Помъкнах се след него. Той се тръшна на голямото

кожено канапе, вдигна крака на него и каза:

— Затвори тая проклета врата!

Затворих вратата, а той се изтегна на възглавниците под наклон от трийсет градуса и започна да разглежда навъсено кокалчетата на пръстите си.

— Поне тази вечер би могла да ме почака — каза най-сетне, като все още разглеждаше кокалчетата си. — А тя си легнала. Легнала си и заключила вратата. Казала, че я боли глава. Качвам се горе и намирам Том в стаята срещу нейната, учи си уроците. Посягам към дръжката на вратата й, а той идва при мен и казва: „Тя помоли да не я безпокоят.“ Като че съм някакъв слуга. „Аз няма да я безпокоя — казвам му, — искам само да й кажа какво стана днес.“ Той ме поглежда и казва: „Боли я глава и каза да не я безпокоят.“ — Шефа се подвоуми, погледна пак кокалчетата си, после се обърна към мен и добави, като че се оправдаваше: — А аз исках само да й кажа как завърши всичко.

— Тя искаше да хвърлиш Байръм на вълците — казах. — Нима иска и самият ти да се оставиш на вълците?

— Дявол я знае какво иска — отвърна той. — И какъв дявол искат всички останали. Нямам представа. Но едно знам със сигурност: ако човек се вслушва макар и в половината от съветите им, ще свърши с това, че ще спи на гола земя. Да я питам тогава как ще й хареса това.

— Струва ми се, че Луси би го преживяла — казах.

— Луси… — повтори той донейде изненадан, сякаш бях прехвърлил разговора на друга тема.

Сега си дадох сметка, че до този миг името на Луси не бе споменато. Разбира се, той говореше за Луси и знаеше това, както го знаех и аз. Но щом вместо думичката „тя“ бе произнесено името „Луси“, всичко някак се промени. Сякаш самата тя беше влязла в стаята и ни гледаше.

— Луси… — повтори той. — Да, Луси. Тя би го преживяла. Луси би могла да спи на гола земя и да се храни с шарен боб, но от това светът няма да се промени ни най-малко. Обаче може ли Луси да разбере това? Не, не може. — Сега той произнасяше името с видимо задоволство, сякаш като казваше „Луси“ вместо „тя“, доказваше нещо за нея или за себе си или кой знае за кого и какво. — Луси — продължи той — е в състояние да спи на гола земя. И ако я остави човек, тя ще научи и Том на това. Ще го възпита така, че шестгодишни хлапета ще го замерят с прашките си, без дори да си дават труд да бягат. Той е добро, здраво момче — играе чудесно ръгби и сигурно ще го вземат в сборния, когато постъпи в колежа, — но тя ще го погуби.

Ще направи от него един лигльо. Кажа ли само някоя дума на момчето и виждам как лицето й се вкаменява. Тази вечер се обадих тук по телефона, за да повикам Том да погледа народа. Мислех да пратя Захарчо да го вземе, защото аз бях страшно зает. И какво, мислиш? Тя не го пусна. Не, казва, да стои в къщи, защото има да учи. Да учи. — Той млъкна за малко. — Просто не искаше да го пусне да види всичко това. Мен и тълпата.

— Не й забелязвай — опитах се да го успокоя. — Всички жени се държат така с децата си. А нали и ти самият успя да се издигнеш благодарение на книгите?

— Том е способен, достатъчно способен, тъй че не е нужно да прави от него лигльо — каза той. — Има хубави бележки в училище и върви към още по-хубави. Разбира се, аз искам да се учи. И той се учи много добре, но това, което не мога да приема…

В хола се чу шум, гласове, после някой почука на вратата.

— Виж кой е — каза Шефа.

Отворих вратата и вътре нахлуха познати, леко зачервени лица начело с Тайни Дъфи. Те заобиколиха Шефа и взеха да пускат плоски шеги, да се подмушкват и хилят.

— Подредихме ги. Добре ги подредихме, а? Пречупихме им гръбнака така, че кой знае кога ще успеят да се изправят.

А в това време Шефа лежеше на възглавниците все под същия трийсетградусов наклон и под полуспуснатите клепки очите му пробягваха от лице на лице по такъв начин, сякаш надзърташе през някаква зирка. И не казваше нито дума.

— Шампанско! — обади се един от юначагите. — Истинско шампанско! Цяла каса, екстра качество. Френско, от Франция. Самбо го изстудява в кухнята. Шефе, трябва да отпразнуваме този случай.

Шефа мълчеше.

— Да празнуваме, Шефе, това е празник, ти няма ли да празнуваш?

— Дъфи — каза тихо Шефа, — ако не си прекалено пиян, сигурно ще разбереш, че сега не ми е до такива щуротии. Прибери си тайфата, затвори вратата от външната страна и се пръждосвай. — Той млъкна и в настъпилата тишина очите му пробягаха по лицата и се спряха отново на Дъфи, комуто каза: — Разбра ли ми намека?

Тайни Дъфи беше разбрал намека. Но и другите го бяха разбрали и ми се стори, че братята от ложата взеха да се надпреварват кой пръв да излезе.

Погледът на Шефа се задържа минута-две върху затворената врата. После той попита:

— Знаеш ли какво е казал Линкълн?

— Какво?

— Казал е, че един дом, който е раздвоен отвътре, не може да оцелее. И не е бил прав.

— Е?

— Е — каза Шефа, — половината от управлението на нашия щат се състои от роби, а другата половина — от мръсници и въпреки това то си стои.

— Кои са робите и кои са мръсниците? — попитах аз.

— Робите са в Законодателното събрание, а мръсниците — тук — отвърна той. И добави: — Само че понякога едните се сливат с другите.

Но Луси Старк не напусна Шефа и след като неприятностите около привличането му под отговорност се свършиха. Не го напусна и след новите избори в 1934, когато Шефа пак бе избран за губернатор. (В нашия щат губернаторът може да бъде преизбран за втори мандат и Шефа бе избран с триумф. Никой още не бе постигал такъв успех.) Мисля, че тя остана при него заради Том. И когато все пак го остави, това стана без шум. По здравословни причини. Замина на дълга почивка във Флорида. А когато се върна, настани се у сестра си, която живееше в малката си птицеферма край града. Том прекарваше голяма част от времето си при нея, но, предполагам, тя вече разбираше, че той не е малко момченце. Сега той беше здрав, наперен, бърз в краката младеж, роден за защитник, който вече беше открил, че в бутилки се продава не само пастьоризирано мляко и че близо половината от човешкия род принадлежи към един доста интересен пол, твърде различен от неговия. Луси сигурно се надяваше, че ще може да влияе на Том, затова не стигна до развод с Уили. От време на време, но не много често, те се появяваха заедно пред хората. Например в онова пътуване до Мейсън, когато посетихме посред нощ съдията Ъруин, Луси придружаваше Шефа. Беше в 1936 и тогава Луси вече живееше при сестра си близо от година.

А и Шефа навестяваше понякога птицефермата на сестра й, колкото от приличие. Вестниците — по-точно официозите — публикуваха два-три пъти снимки на Шефа със съпругата и сина — пред курника или пред инкубатора. Че какво лошо може да има в едни кокошки? Те създават задушевна, домашна атмосфера. И вдъхват доверие.

Глава четвърта

В онази нощ, когато в късна доба посетихме с Шефа съдията Ъруин, а после полетяхме сред притъмнелите поля назад към Мейсън, той ми каза:

— Изключено е да не се намери.

А аз отвърнах:

— За съдията може и да не се намери.

А той рече:

— Човек е заченат в грях и роден в поквара, пътят му минава от смрадливите пелени до вонещия покров. Винаги ще се намери нещо.

И той ми нареди да изровя нещо, да изкопая мъртвата котка с още неокапала докрай козина по опънатата, раздута, синкава кожа. Това беше подходяща задача за мен, защото, както вече казах, някога аз следвах история. А на историка му е все едно какво ще изрови от пепелта, от земята, от огромното бунище, каквото е човешкото минало. Все едно му е дали това ще бъде умряла котка или диамантът Кохинор. И тъй, възложена ми бе съвсем подходяща задача — пътешествие в миналото.

Това щеше да бъде моето второ пътешествие в миналото, по-интересно и по-вълнуващо и много по-успешно. Всъщност това второ пътешествие в миналото се увенча с пълен успех. Но първото завърши безуспешно. Завърши безуспешно, защото в процеса на изследванията се опитах да открия истината, а не фактите. И когато се разбра, че е невъзможно да бъде открита истината — или ако е възможно, то аз няма да я разбера, — не можах да понеса студения упрек на фактите. Затова излязох от стаята, стаята, където в голямата картотека се намираха фактите, и тръгнах накъдето ми очи видят, докато стигнах до второто си историческо изследване, което ще нарека „Случаят с честния съдия“.

Но нека най-напред ви разкажа за първото ми пътешествие във вълшебната страна на миналото. Не че това първо пътешествие е пряко свързано с историята на Уили Старк, но то до голяма степен засяга историята на Джек Бърдън, а историята на Уили Старк и историята на Джек Бърдън са в известен смисъл една и съща история.

Някога Джек Бърдън беше абсолвент и се готвеше да защити

дипломната си работа по американска история в университета на своя роден щат. Този Джек Бърдън (чийто законен, биологически, а може би дори духовен приемник е сегашният Джек Бърдън, сиреч аз) живееше в една вечно разхвърляна квартира с още двама абсолвенти: единият — трудолюбив, глупав и несретен пияница, а другият — ленив, умен и сретен пияница. По-точно казано, те се превръщаха в пияници в първите дни на месеца, когато получаваха от университета жалките си грошове за жалката работа, която вършеха като аспиранти. Трудолюбието и несретата на единия се унищожаваха с мързела и сретата на другия, тъй че и двамата струваха еднакво и пропиваха всичко, когато имаше какво да пропият. А пиеха, защото нямаха ни най-малък интерес към работата си и не хранеха ни най-малка надежда за бъдещето. И дори през ум не им минаваше да се стегнат, за да защитят дипломните си работи, защото това би означавало да се разделят с университета (тоест да се разделят с пиянствата след първо число на месеца, с празните дрънканици за „работа“ и „идеи“ в задимените стаи и с момичетата, които се олюляваха и се кикотеха по тъмната стълба към квартирата), да постъпят на работа в педагогическо училище сред калищата на някое затънтено селище или в посредствен колеж, богат на благочестивост и беден откъм средства, да се примирят пред неизбежната действителност — скучна; изсушаваща работа, мухъл навред и любопитни погледи, и да гледат как вехне зеленото стръкче на мечтите, подало се от гърлото на бутилката като цвете в стаята на някой болник. Само че в бутилката не е имало вода. В нея е имало нещо, което само прилича на вода, мирише на газ и има вкус на карбол — най-долнокачествено царевично уиски.

Джек Бърдън живееше с тях във вечно разхвърляната квартира, където на мивката и по масата се трупаха немити съдове, в ъглите се валяха мръсни ризи и бельо, а застоялият въздух миришеше на цигарен дим. Той дори се наслаждаваше на тази неразбория, на възможността да изпусне на пода коричка препечен хляб с масло и да я остави да си стои там, докато нечий крак случайно не я настъпи и размаже по черния от мръсотия килим, наслаждаваше се, когато, легнал във ваната, виждаше как някоя тлъста хлебарка лази по протритията линолеум на банята. Веднъж той дори покани майка си на чай и тя седна на крайчеца на издутото кресло и с пукнатата чаша в ръка поведе разговор със сдържана, но пленителна усмивка, която очевидно се запазваше на лицето само благодарение на големи усилия на волята. Тя видя как една хлебарка най-нахално изпълзя от кухнята. Видя как

един от приятелите на Джек Бърдън размаза една мравка в захарницата и отърси от пръста си останките й. Нокътят на същия този пръст не беше от най-чистите. Но тя продължаваше да се усмихва пленително, без ни мускул да трепне на лицето й. И той трябваше да й отдаде заслуженото.

След това обаче, когато двамата тръгнаха по улицата, тя му каза:

— Защо живееш така?

— Защото така съм устроен, изглежда — отвърна Джек Бърдън.

— И с такива хора — добави тя.

— Че какво им е? Нормални хора — каза той и се запита мислено дали те наистина бяха нормални, дали и той беше нормален.

Известно време майка му не каза нищо, само потракваше звънко и отривисто с токчетата си по тротоара, изпънала назад тесните си рамене, вдигнала към трептящия априлски залез синеокото си, напълно невинно лице с гладни вдлъбнатини — сякаш поднасяше това лице на света като безценен подарък и всеки би трябвало да се радва дори само за това, че го е зърнал.

После тя каза замислено:

— Онзи, чернокосият… ако се поумие и стегне, съвсем няма да изглежда зле.

— Така мислят и много други жени — отвърна Джек Бърдън и изведнъж изпита гнусливост и омраза към чернокосия, онзи, който беше размазал мравката в захарницата и който имаше мръсни нокти. Но нещо се въртеше на езика на Джек и той продължи: — Да, и мнозина от тях дори не обръщат внимание, че е мръсен. Приемат го такъв, какъвто е. Той е големият любовник в нашата квартира. Диванът ни от него е хлътнал така.

— Не говори мръсотии — каза тя, защото наистина не обичаше да се говорят неща, които минават за мръсотии.

— Но това е самата истина — казах аз.

Тя не отговори, само токчетата й потракваха звънко по тротоара. После каза:

— Ако само захвърли тези ужасни парцали и си купи приличен костюм…

— Да-да — възрази Джек Бърдън, — с неговите седемдесет и пет долара на месец.

Сега тя се обърна към него и огледа и неговите дрехи.

— И твоите не са по-свестни — заключи тя.

— Нима?

— Ще ти пратя пари да се облечеш по-прилично — каза тя.

След няколко дни той получи чек и кратко писмо, в което тя му пишеше да си купи „два прилични костюма и всичко, необходимо за тях“. Чекът беше за двеста и петдесет долара. Джек не си купи поне една вратовръзка. Затова пък той и двамата му съквартиранти си направиха фантастичен гуляй, който трая пет дни и който доведе до това, че трудолюбивият и несретният загуби работата си, а ленивият и сретният стана прекалено общителен и въпреки че беше късметлия, прихвана една болест, която се прихваща при по-особен вид общение. А на Джек Бърдън не му се случи нищо, защото на Джек Бърдън никога нищо не му се случваше — той беше неуязвим. И може би тъкмо това беше проклятието на Джек Бърдън — тази неуязвимост.

И тъй Джек Бърдън живееше във вечно разхвърляната квартира с другите двама абсолвенти, защото несретният, но трудолюбивият остана да живее в квартирата и след като бе изхвърлен от работа. Той само престана да плаща за каквото и да било, но не си излезе. Вземаше назаем пари за цигари. Ядеше начумерен това, което другите двама принасяха и готвеха. И по цял ден се излежаваше, защото оттук нататък трудолюбието му губеше всякакъв смисъл. Една нощ Джек Бърдън се събуди — стори му се, чу хлипания откъм гостната, където на подвижен креват спеше несретният, но трудолюбивият. И ето че един ден несретният, но трудолюбивият изчезна. Те никога не разбраха къде се е дянал и нито го чуха, нито видяха повече.

Но преди той да изчезне, тримата си живееха в квартирата в дух на братство и взаимно разбирателство. Сближаваше ги най-вече едно: и тримата се криеха. Разликата беше само в това, от което се криеха. Онези двамата се криеха от бъдещето, от деня, в който ще трябва да получат дипломите си и да напуснат университета. А Джек Бърдън се криеше от настоящето. Другите двама търсеха убежище в настоящето. Джек Бърдън търсеше убежище в миналото. Другите двама седяха във всекидневната и спореха, пиеха, играеха карти или четяха, а Джек Бърдън неизменно седеше в спалнята си пред малката чамова масичка с бележки, записки и книги по нея и дори не чуваше гласовете им, които достигаха до спалнята. Е, понякога се случваше да излезе от стаята си, да пийне с тях, да изиграе една игра на карти или да поспори, с една дума, да се държи като тях, но в действителност за него съществуваха само нещата, разпръснати по масичката.

А какви бяха тези неща на масичката?

Дебела пачка писма, осем оръфани сметководни книги с черна подвързия, превързани с избелял червен шнур, една снимка пет на осем инча, каширана на картон, с петно от вода в долния край, и една

мъжка златна халка с някакъв надпис, надяната на връвчица. Миналото. Или онази част от миналото, която някога е носила името Кас Мастърн.

Кас Мастърн е бил един от двамата вуйчовци на Учения прокурор Елис Бърдън, брат на майка му — Лавиния Мастърн. Другият му вуйчо, Гилбърт Мастърн, който починал в 1914 на деветдесет и четири-пет годишна възраст, бил богаташ, железопътен магнат, член на дирекционния съвет на редица компании и оставил пачката писма, черните сметководни книги, снимката и цял куп пари на някакъв свой внук (и нито грош на Джек Бърдън). Десетина години по-късно наследникът на Гилбърт Мастърн се сеща, че Джек Бърдън, с когото той не се познава лично, следва история или нещо от този род и му изпраща писмата, сметководните книги и снимката, като запитва Джек Бърдън дали според него тези вещи представляват „финансов интерес“, тъй като той, наследникът, бил чул, че библиотеките плащали понякога „солидни суми за стари книжа и реликви и сувенири от времето преди Гражданската война“. Джек Бърдън му отвръща, че понеже като личност Кас Мастърн няма историческо значение, много е съмнително дали някоя библиотека би дала поне няколко долара, ако изобщо даде, за тези материали, и го пита какво да прави по-нататък с тях. Наследникът отвръща, че при това положение Джек Бърдън може да ги задържи за себе си „като сантиментален спомен“.

Така Джек Бърдън се запозна с Кас Мастърн, починал в 1864 в една военна болница в Атланта. Преди това той само беше чувал това име, но бе го забравил, а сега от снимката го гледаха две тъмни, широко разположени очи, които пламтяха под праха и забвението на изминалите петдесет и повече години. Тези очи гледаха от продълговато, скулесто, но младо лице с дебели устни и възрядка, къдрава черна брада. Устните някак не прилягаха на това скулесто лице и тези пламтящи очи.

Младият човек на фотографията, сниман прав, от коленете нагоре, носеше провиснал, безформен сюртук, прекалено широк в яката и къс в ръкавите, от които се подаваха силни кокалести ръце, сложени на кръста. Гъстата черна коса, вчесана назад от високото чело и подрязана равно според модата на това време, място и съсловие, се спущаше почти до яката на грубия размъкнат сюртук, който всъщност беше пехотински мундир от армията на южняците.

Всичко на тази снимка изглеждаше случайно в сравнение с тъмните пламтящи очи. Само мундирът не беше случаен. Той е бил облечен след дълго обмисляне и душевни терзания, с гордост и

самоунижение и с твърдото намерение да бъде носен до смъртта. Ала смъртта не бе дошла така бързо и лесно. Тя беше дошла бавно и мъчително във вонящата атлантска болница. Последното писмо в купчината не беше писано от ръката на Кас Мастърн. Лежейки в болницата с гноясала рана, той бе диктувал прощалното писмо до брат си, Гилбърт Мастърн. Писмото и последната от сметководните книги, в които Кас Мастърн е водил дневника си, били изпратени в дома му в Мисисипи, а Кас Мастърн бил погребан някъде в Атланта, но къде точно, никой не знае.

В известен смисъл е правилно, че Кас Мастърн — със сивия, вкоравен от пот мундир, остър като власеница, който за него е играл ролята и на власеница, и на символ на една скъпо струваща слава — се е върнал в Джорджия, за да изгние там жив. Защото той е бил роден в Джорджия — той и Гилбърт Мастърн, и Лавиния Мастърн — сред червените хълмове на север, край щата Тенеси.

„Роден съм — пишеше на първата страница в първата книга от дневника му — в бедняшка дървена хижа в Северна Джорджия и ако в по-късни години съм спал на мека постеля и съм ял със сребърни прибори, нека Всевишният не остави да умре в душата ми споменът за студа и оскъдната храна. Защото всички ние идваме голи на тоя свят, но когато се замогнем, злото ни тегли тъй, както небето тегли искрите нагоре.“

Тези редове Кас е писал като студент в колежа „Трансилвания“ в Кентъки, когато след „мрак и беди“ бог му дарил покой. Дневникът започваше именно с описание на „мрака и бедите“ — и то какви беди: един мъжки труп, една жива жена и дълбоки драскотини от нокти по скулестото лице на Кас Мастърн.

„Аз пиша това — казваше той в дневника си — с всичката искреност, на която е способен грешникът, та ако някога моята плът или дух бъдат овладени от горделивост, да препрочета тези страници и да си спомня със срам какво зло се е било заселило в мен и може би все още живее, защото кой знае дали някакъв вятър няма да раздуха тлеещата главня и да разпали отново пламъка?“

Подтикът да води дневник се е родил в „мрака и бедите“, но Кас Мастърн очевидно е имал методичен ум, затова е започнал от самото начало, от дървената хижа сред червените хълмове на Джорджия. Братът на Кас, Гилбърт, който бил с петнайсетина години по-голям от него, измъкнал цялото семейство от тази дървена хижа. Гилбърт, избягал още като малък в Мисисипи, на трийсетгодишна възраст, ще рече, към 1850, бил вече на път да стане „памучен новобогаташ“.

Бедното и гладно момче, което шляпало босоного по черната пръст на Мисисипи, след десет-дванайсет години станало вече „господарят“, който се перел на буен жребец пред бялата веранда (според дневника жребецът се наричал Паухатън). Как Гилбърт е спечелил първия си долар? Дали е прерязал в тръстиките гърлото на някой пътник? Или е чистил обуща в някой хан? Сведения за това липсваха. Но във всеки случай той натрупал състояние, седял на бялата веранда и гласувал за вигите. И никак не е чудно, че след войната, когато бялата веранда се превърнала в купчина пепел и богатството се стопило, Гилбърт, който успял веднъж вече да натрупа цяло състояние от нищо, успял и сега, въоръжен със своя опит, хитрост и коравост (четирите гладни и безплодни години, прекарани на седлото, го направили още по-корав), да натрупа още едно състояние, и то къде по-голямо от първото. И ако на стари години той си е спомнял понякога за брат си Кас и е изваждал последното му писмо, диктувано в атлантската болница, на устните му сигурно е заигравала снизходителна усмивка. Защото в него се казваше:

„Спомняй си за мен, но без всякаква скръб. Ако някой от двамата ни е имал щастие в живота, това съм аз. Надявайки се на милостта на Вездесъщия и на Неговото благословено снизхождение, аз ще получа покой. Но на теб, скъпи братко, ти е съдено да ядеш горчив хляб, да градиш върху пепелища, да правиш кирпич без слама и да се терзаеш за разрухата и пороците на нашата скъпа Родина и за греховете на цялото човечество. На съседния креват лежи млад човек от Охайо. Той умира. Неговите стонове, проклятия и молитви не са по-различни от другите, които се носят в тази скиния на страданието. Той е тук заради своя грях и заради моя. И заради греховете на своята Родина. Дано и двама ни споходи божията благодат и ни извади от тленния прах. Моля се Богу, скъпи братко, да ти даде сила да посрещнеш бъдните дни.“

Да, Гилбърт сигурно се е усмихвал, спомняйки си миналото, защото много малко време е ял горчив хляб. Към 1870 той се замогва отново. В 1875 или 76 е вече богат. А към 1880 има огромно състояние, живее в Ню Йорк, става известен — пълен, тежък човек с глава, сякаш изсечена от гранит. Преживял една епоха, той навлиза в друга. И може би в новата се е чувствувал по-добре, отколкото в старата. А може би такива като Гилбърт Мастърн се чувствуват у дома си във всяка епоха. Тъй както хора като Кас Мастърн са чужди на всяка епоха.

Но да си дойдем на думата: Джек Бърдън получи тези книжа от внука на Гилбърт Мастърн. Когато дойде време да си избере тема за

дипломната работа, професорът му предложи да редактира и издаде дневника и писмата на Кас Мастърн, да напише за него биографичен очерк и да направи социално изследване въз основа на тези и други материали. Така Джек Бърдън започна своето първо пътешествие в миналото.

Отначало всичко изглеждаше лесно. Лесно беше да се възпроизведе животът в дървената хижа сред червените хълмове. Налице бяха писмата на Гилбърт до домашните след началото на неговия възход. (Джек Бърдън успя да се сдобие и с други документи за Гилбърт Мастърн от времето преди Гражданската война.) Този начин на живот беше познат, само че той постепенно се изменяше към по-добро — резултат от растящото благосъстояние на Гилбърт. После почти едновременно умират майката и бащата и Гилбърт се връща у дома и смайва с вида си Кас и Лавиния, които просто не вярват на очите си: великолепен черен костюм, лачени чепици, снежнобяла риза и тежък златен пръстен. Той записва Лавиния в едно училище в Атланта, купува й цял скрин дрехи и я целува на сбогуване. („Нима ти беше невъзможно да ме вземеш със себе си, скъпи братко Гилбърт? Аз щях да бъда толкова послушна и любеща сестра — пише му тя с кафяво мастило, с ученически почерк и не свои думи, заимствувани от даскалския етикет. — А не би ли било възможно да дойда при теб сега? Може би ще се намери и за мен някоя работа, която…“ Но Гилбърт има други планове. Тя ще се появи в дома му, когато й дойде времето.) Ала той взема със себе си Кас — и селският момчурляк бива облечен с черен костюм и качен на чистокръвна кобила.

След три години Кас вече не е селски момчурляк. Той прекарва тези три години на монашеска строгост в къщата на Гилбърт, „Валхала“, където е обучаван от господин Лосън и от самия Гилбърт. От Гилбърт той научава как се управлява плантация. А от Лосън — охтичав, завеян млад човек от Принстън — малко геометрия, малко латински и сума нещо от презвитерианското богословие. Кас обичал да чете и веднъж Гилбърт (както е описано в дневника) застанал на прага и като видял как е потънал в книгата, казал: „Може би за *това* поне те бива.“

Но се оказва, че го бива не само за това. Когато Гилбърт му дава малка плантация, Кас я управлява две години толкова умело (и с такъв късмет, защото времето и пазарът сякаш се сговарят да му помогнат), че в края на този срок той успява да изплати на Гилбърт значителна част от стойността на плантацията. После отива или по-точно бива изпратен в колежа „Трансилвания“. Това е идея на Гилбърт. Една

вечер той пристига в плантацията на Кас, влиза в къщата и сварва Кас над книгите. Гилбърт се приближава до отрупаната с книги маса и Кас става. Тогава Гилбърт почуква с бича си една от книгите и казва: „Май ще можеш да станеш човек с това нещо.“ В дневника не се казваше каква именно е била книгата, по която е почукал Гилбърт с кожения си бич. Пък и това не е толкова важно. А може би е важно, защото все ни се ще да го разберем. Мислено виждаме белия ръкавел и червената, ръбата, силна ръка („брат ми беше як и червендалест“), която стиска бича — в този пестник бичът ще да е изглеждал като нежна вейчица. Виждаме как краят на бича шляпа по отворената страница не съвсем презрително, но остро, а не може да се досетим каква страница е била тази.

Във всеки случай книгата, изглежда, не е била богословска, защото тогава Гилбърт едва ли би казал: „Май ще можеш да станеш човек с това нещо.“ По-вероятно е това да са били стихове от някой латински поет, понеже Гилбърт сигурно вече е бил разбрал, че в малки дози такива неща вървят добре в политиката и правото. И тъй той избира за брат си колежа „Трансилвания“ — както се оказва, по съвета на своя съсед и приятел господин Дейвис, господин Джеферсън Дейвис, който следвал на времето в същия колеж и изучавал старогръцки.

В „Трансилвания“, в град Лексингтън, Кас познал сладостите на живота.

„Открих, че в пороците човек може да се усъвършенствува не по-зле, отколкото в добродетелите, и научих всичко, което можеше да се научи от игралната маса, бутилката, конните състезания и от запретените радости на плътта.“

Изминал пътя от бедната хижа и монашеския режим във „Валхала“ до малката си плантация, той израснал, възмъжал и ако се съди по фотографиите, се разхубавил. И нищо чудно, че е познал сладостите на живота или че тези сладости са познали него. Защото, макар това да не е казано в дневника, събитията, довели до „мрака и бедите“, показват, че поне в началото Кас е бил по-скоро преследваният, отколкото преследвачът.

В дневника си той нарича преследвача „тя“. Но Джек Бърдън успя да открие името й. „Тя“ се оказа Анабел Трайс, жена на Дънкан Трайс, а господин Дънкан Трайс е бил преуспяващ млад банкер от Лексингтън, близък приятел на Кас Мастърн и очевидно един от онези, които са му показали сладостите на живота. Джек Бърдън откри това име, когато прелистваше колекциите на лексингтънските вестници от средата на петдесетте години на миналия век, за да търси съобщенията

за една смърт. Става дума за смъртта на господин Дънкан Трайс. Във вестника тя бе представена като нещастен случай. Дънкан Трайс, пишеше вестникът, се застрелял по невнимание, когато почиствал пистолетите си. Единият от пистолетите, вече почистен, бил намерен до покойника на дивана в библиотеката, където станал нещастният случай. Другият, гръмналият, бил паднал на пода. Джек Бърдън знаеше от дневника как стои работата и затова, когато си изясни всички обстоятелства, установи и самоличността на „тя“. Господин Трайс, пишеше вестникът, оставя вдовица, по баща Анабел Пъкит, родена във Вашингтон.

Анабел Трайс се запознава с Кас малко след идването му в Лексингтън. Дънкан Трайс го поканва и завежда у дома си, защото преди това е получил писмо от господин Дейвис, който му препоръчва брата на своя добър приятел и съсед господин Гилбърт Мастърн. (Дънкан Трайс се е преселил в Лексингтън от Кентъки, където баща му е дружил със Самюъл Дейвис, бащата на Джеферсън, който живеел във Феървю и отглеждал коне за състезания.) И тъй Дънкан Трайс завежда у дома си високия младеж, който вече не е селски момчурляк, настанява го на дивана, пъхва чаша в ръката му и повиква хубавата си сладкогласа жена, с която много се гордее, за да я представи на госта.

„Когато тя влезе, в стаята вече играеха сенките на здрача, но свещите още не бяха запалени, та ми се стори, че очите й са съвсем черни — един поразителен контраст със светлорусите й коси. Направи ми впечатление лекият й вървеж — тя сякаш не ходеше, а се плъзгаше, което й придаваше истинско царствено величие, при все че бе малко по-ниска от среден ръст…

… et avertens rosea cervice refulsit
Ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere, pedes vestis defluxit ad imos.
Et vera incessu potuit Dea.

… и се извърна, и розова шията блясва,
и от главата й дъхат къдриците благоуханни
божески лъх, към нозете дълбоко задипля одежда
и поличава по хода самата богиня…[5]

Тъй е писал мантуанецът за появата на Венера, в която по походката разпознал богинята. Тя влезе в стаята и по движенията й аз разпознах богинята, тази, на която бе съдено да стане моя гибел. (Можех само да се надявам на милосърдието божие, но заслужава ли изчадие на ада като мен това милосърдие?) Тя ми подаде ръка и

заговори с дълбок, въздрезгав глас, който предизвика у мен усещане, като че гладя с ръка мека мъхеста тъкан, кадифе или козина. Не би могло да се каже, че това е звучен глас, от какъвто обикновено хората се възхищават. Разбирам го, затуй описвам само как подействува този глас на слуховите ми органи.“

Кас описва много старателно всяка нейна черта и пропорция на тялото, един мъчителен опис, сякаш посред „мрака и бедите“ в миг на душевни терзания и разкаяния е трябвало за последен път да хвърли поглед назад, дори с риск да се превърне в статуя от сол.

„Лицето й беше неголямо и малко закръглено. Устата й волева, а устните червени, влажни, полуотворени или готови да се полуотворят. Брадичката малка, но твърдо очертана. Кожата й ми се стори необичайно бяла, особено в здрача, но когато запалиха свещите, забелязах руменина на ланитите й. Косите й, поразително гъсти и съвсем руси, бяха вчесани назад и събрани на кок ниско на тила. Имаше много тънка талия, а гърдите й, естествено високи, твърди и закръглени, стояха още по-високи поради корсажа. Тъмносинята й копринена рокля, както си спомням, беше с голямо деколте, което разкриваше почти целите й рамене и двете вдигнати полукълба на гърдите.“

Така я описваше Кас. Той признаваше, че в лицето тя не била красавица, добавяйки: „Макар то да беше приятно с хармоничните си черти.“ Но косите й били прекрасни и „поразително меки“. „На пипане те бяха по-меки и нежни от всякаква коприна.“ Така дори в минутите на „мрака и бедите“ в дневника се е вмъкнал, въпреки волята на автора, споменът за това, как тези пищни коси са се сипвали между пръстите му. „Но — добавяше той — цялата нейна хубост беше в очите.“

В началото Кас казва, че когато тя влязла в сумрачната стая, очите й му се видели черни. После открива, че е сбъркал и това откритие е първата крачка към грехопадението му. След като се здрависала („здрависа се с мен много естествено и учтиво, а после ме покани да седна отново“), тя казала, че в стаята е много тъмно и че есента винаги идва така неочаквано. После дръпнала звънеца и на звъна се отзовало негърче. „Тя му нареди да донесе свещи и да подтъкне огъня в камината, който почти беше угаснал. Момчето се върна скоро със свещник за седем свещи и го сложи на масата до дивана, на който седях аз. То драсна клечка кибрит, но тя каза:

— Не, аз ще запаля свещите.

Помня всичко, сякаш вчера е било. Седнал на дивана, извърнах

бавно глава, за да я гледам как пали свещите. Разделяше ни само малката маса. Тя се наведе над свещника и започна да пали свещите една по една. Наведе се още повече и сега видях гърдите й, повдигнати от корсажа, но спуснатите й мигли скриваха очите й от погледа ми. После вдигна глава и ме погледна право в лицето, застанала над запалените свещи — тогава веднага видях, че очите й съвсем не са черни. Те бяха сини, но с такъв тъмносин цвят, че мога да го сравня само с цвета на вечерно есенно небе, когато времето е ясно, няма луна и звездите току-що са изгрели. До този миг не бях и подозирал колко големи са тези очи. Помня съвсем ясно, че си повтарях мислено: «Дори не подозирах колко големи са тези очи.» Повторих това бавно, веднъж, два̀ж, трѝж, сякаш поразен от някакво чудо. После усетих как кръвта нахлува в главата ми, езикът ми пресъхва и ме обзема желание.

И досега виждам съвсем ясно израза на лицето й, ала не мога да го разгадая. Понякога съм си мислил, че то криеше някаква усмивка, но не мога да твърдя това със сигурност. (Сигурно е само едно: проклятието дебне човека на всяка крачка, о боже, спасителю мой!) Седях, сложил едната ръка на коляното, а в другата стиснал празната чаша, и чувствувах, че не мога да си поема дъх. Тогава тя каза на мъжа си, който стоеше зад мен:

— Дънкан, не виждаш ли, че чашата на господин Мастърн е празна?“

Минава година. Кас, който е много по-млад от Дънкан Трайс и няколко години по-млад от Анабел Трайс, става близък приятел на Дънкан и научава от него много неща, защото Дънкан Трайс е богат, винаги съвременен, умен и голям веселяк („той много обичаше веселието и беше неуморим“). Дънкан Трайс запознава Кас с бутилката, с хазарта и конните състезания, но не и със „запретените радости на плътта“. Дънкан Трайс обича жена си страстно и всеотдайно. („Когато тя влизаше в стаята, очите му се впиваха в нея без никакъв свян и аз неведнъж бях виждал как тя извръща лице и се изчервява от този дързък поглед в присъствието на други хора. Но мисля, че той вършеше това несъзнателно, дотолкоз бе запленен от нея.“) Да, със „запретените радости“ го запознава не Трайс, запознават го другите млади хора от обкръжението на Трайс. Но независимо от новите интереси и увлечения Кас не се откъсва от ученията си. Той намира време и за него, защото е силен и издръжлив.

Така минава годината. Той често ходи у Трайс, но не разговаря с Анабел, освен да подхвърли „някоя шега или учтивост“. През юни един от приятелите на Дънкан Трайс урежда танци в градината си.

Дънкан Трайс, жена му и Кас идват заедно и сядат в една малка беседка, по която се вие жасмин. Дънкан Трайс се връща до къщата да вземе пунш за тримата и оставя Анабел и Кас сами в беседката. Кас забелязва гласно колко сладко мирише жасминът. Изведнъж от нея се изтръгва („гласът й беше дълбок и въздрезгав както винаги, но звучеше толкова възбудено, че останах поразен“): „Да, да, много сладко мирише. Толкова сладко, че ще се задуша. Ще се задуша!“

И тя притиснала с ръка голата си гръд, подаваща се над корсажа.

„Помислих, че може изведнъж да й е станало зле — пишеше Кас в дневника си — и я попитах да не би да й е прилошало. Тя каза «не» с много тих, дрезгав глас. Въпреки това аз станах и обясних, че отивам да й донеса чаша вода. Изведнъж тя рече много рязко, което ме изненада, защото винаги се държеше изключително благовъзпитано:

— Сядайте, сядайте, не ми трябва вода!

И аз седнах, обезпокоен, че може неволно да съм я обидил с нещо. Погледнах към другия край на градината, където по алеите между подстриганите храсти няколко двойки се разхождаха на лунна светлина. Чувах дишането й. Тежко и неравно. Най-неочаквано тя попита:

— На колко години сте, господин Мастърн?

Отвърнах, че съм на двайсет и две. Тогава тя каза:

— А аз съм на двайсет и девет.

Едва смотолевих нещо от изненада. Тя се засмя на объркването ми и каза:

— Да, аз съм със седем години по-голяма от вас, господин Мастърн. Учудва ли ви това?

Отговорих утвърдително. Тогава тя каза:

— Седем години не са малко време. Преди седем години вие сте били дете, господин Мастърн. — Тук тя се разсмя неочаквано, но скоро прекъсна смеха си и добави: — А аз не съм била дете. Поне преди седем години.

Не отвърнах нищо, защото в главата ми не просветваше никаква мисъл. Седях съвсем объркан, но въпреки тази объркаността се мъчех да си представя как ли ще да е изглеждала тя като дете. Обаче не успях да си я представя. След малко мъжът й се върна.“

Подир няколко дни Кас заминава за Мисисипи, за да посвети няколко месеца на плантацията си. През това време по настояване на Гилбърт отива веднъж до столицата на щата, Джексън, и веднъж до Виксбърг. Лятото е запълнено с работа. Сега Кас разбира какви са намеренията на Гилбърт: да го направи богат и да го накара да се заеме

с политика. Тази перспектива е примамлива и съблазнителна и не толкова недостижима за един млад човек, който има зад гърба си брат като Гилбърт Мастърн. („Брат ми е човек във висша степен сдържан и целенасочен и когато заговори, макар да не е многословен и лицеприятен, всички се вслушват в думите му, особено солидните и влиятелни хора.“) Така минава лятото — под твърдата ръка и строгия поглед на Гилбърт. Но към края му, когато Кас вече мисли да се върне в колежа, на негово име се получава писмо от Лексингтън, надписано с непознат почерк. И когато Кас отваря писмото, от него изпада изсушено цветче. В първия миг той не може да схване какво е това и защо то е в ръката му. После го помирисва. Мирисът, вече слаб и прашен, е мирис на жасмин.

Листът е сгънат на четири. На едната четвъртина с ясен, обработен и не много едър почерк е написано: „О, Кас!“ И толкоз.

Но то е достатъчно.

В един дъждовен есенен ден, непосредствено след завръщането си в Лексингтън, Кас отива у семейство Трайс, за да им засвидетелствува уважението си. Дънкан Трайс не е у дома и е пратил дума, че има неотложна работа в града и ще закъснее за вечеря. За този следобед Кас пише:

„Озовах се насаме с нея. Припадаше здрач както тогава, преди година, когато за първи път я видях в същата тази стая и помислих, че очите й са черни. Тя ме поздрави любезно, аз отвърнах на поздрава и след като й стиснах ръка, отстъпих назад. В този миг си дадох сметка, че тя ме гледа втренчено, както и аз нея. Изведнъж устните й се поотвориха и от тях се изтръгна нещо като въздишка или сподавен стон. После, като по даден сигнал, пристъпихме един към друг и се прегърнахме. Стояхме тъй прегърнати, без да продумаме. Стояхме дълго или поне на мен тъй ми се видя. Аз я притисках силно към себе си, но не се целунахме нито веднъж, което впоследствие ми се виждаше странно. Но дали беше толкова странно? Дали беше толкова странно, че някакви последни останки от срам ни пречеха дори да се погледнем в очите? Усещах, чувах как сърцето ми бие лудо в гърдите и ми се струваше, че то се е откотвило и се мята на всички страни в огромната празнина вътре в мен, но същевременно почти не съзнавах какво точно става с мен. Поемах дъха на косите й, а мислех, че сетивата ме мамят и дори не ми се вярваше, че това съм аз. Не можех да допусна, че аз, Кас Мастърн, се държа така в дома на своя приятел и покровител. Не изпитвах ни разкаяние, ни ужас от низостта на постъпката си — както вече казах, бях обзет само от съмнения, че

всичко това е вярно. (Човек бива обзет от такива съмнения, когато за първи път наруши някакъв навик, а изпитва ужас, когато изменя на принципите си. Следователно, ако в мен някога е имало добродетели и чест, те са били случайност, навик, а не плод на съзнателна воля. Но мигар е възможно добродетелта да бъде плод на човешката воля? Само едно превисоко самомнение може да доведе до такава мисъл.)

Както казах, стояхме дълго тъй, притиснали се силно, но тя бе склонила лице на гърдите ми, а моят поглед се рееше през прозореца навън, гдето се сгъстяваше вечерният мрак. Когато най-сетне тя вдигна лице, видях, че плаче беззвучно. Защо плачеше? Неведнъж съм си задавал този въпрос. Дали защото, дори готова да извърши една непоправима грешка, все пак бе в състояние да плаче заради последиците от тази грешка, която бе безсилна да избегне? Дали защото човекът, който я прегръщаше, беше много по-млад от нея и тя се срамуваше от неговата младост, от седемте години помежду им? Дали защото той бе закъснял със седем години и не би могъл да пристъпи към нея с чисти помисли? Няма значение каква бе причината за тези сълзи. Ако беше първата, те само показваха, че чувствата са едно, а дългът — съвсем друго, ако беше втората, те само показваха, че самосъжалението е едно, а здравият разум — съвсем друго. Тъй или иначе, когато вдигна най-сетне лице, в големите й очи блестяха сълзи и дори сега, когато зная, че тези сълзи станаха моя погибел, те не ми се зловидят, защото говорят за едно топло сърце и показват, че какъвто и да е нейният грях (и моят), тя не е пристъпила към него с лека ръка и с очи, пламнали от похот и плътска жажда.

Тези сълзи станаха моя погибел, защото, когато тя вдигна лице, към чувствата ми се примеси и нежност и сърцето ми сякаш се разля в гърдите и изпълни огромната празнина, в която се мяташе до преди малко. Тя промълви:

— Кас…

За първи път се обръщаше към мен с малкото ми име.

— Какво? — отвърнах аз.

— Целуни ме — каза тя съвсем просто, — сега вече можеш да ме целунеш.

И аз я целунах. После, заслепени от бунта на кръвта и от глада на чувствата, ние се сляхме в едно. Да, в същата тази стая, при това някъде из къщата шетаха тихомълком слуги, вратата на стаята беше отворена, мъжът й можеше да се върне всеки миг, а и още не беше съвсем тъмно. Но нас ни пазеше самото наше безразсъдство, сякаш обзетите от страст сърца ни обвиваха в някакъв непроницаем облак,

тъй както някога Венера е обвила в облак Еней, та да може, незабелязан от никого, да се доближи до града на Дидона. В такива случаи самото безразсъдство служи за защита, а силата на страстите е оправдание и благословия за него.

Въпреки сълзите и въпреки че ми се отдаде с някаква тъга и отчаяние, непосредствено след това гласът й вече звучеше бодро. Застанала в средата на стаята, тя оправяше косите си, а аз измънках нещо за нашето бъдеще, нещо съвсем несвързано, защото още не можех да се съвзема. Но тя отвърна, като че ставаше дума за най-незначителна работа:

— О, нека не мислим сега за това.

После повика слугата и го помоли да донесе свещи. Свещите запламтяха и аз можах да разгледам лицето й — то беше свежо и спокойно. Когато мъжът й се върна, тя го посрещна много мило, от което сърцето ми се сви, но, трябва да призная, не от угризения. По-скоро от луда ревност. Когато той се обърна към мен и ми подаде ръка, дотолкова се смутих, че бях сигурен, че ще разбере всичко по лицето ми.“

Така започва втората част от историята на Кас Мастърн. През цялата следваща година той както и преди е чест гост в дома на Дънкан Трайс и продължава както и преди да спортува заедно с него, да играе карти, да пийва и да ходи на конни състезания. Научава се, както пише в дневника си, да запазва спокойствие на челото си и да приема нещата такива, каквито са. Колкото до Анабел Трайс, той казва, че впоследствие му е било трудно да повярва, че „тя е проливала сълзи“. Тя, пише той, беше „топлосърдечна жена, безразсъдна и страстна натура, която ненавиждаше всякакви разговори за бъдещето (не ме оставяше дори да отворя дума за това, което ни чака), ловка и находчива, когато трябваше да се намери начин да утолим желанието си, и толкова нежна и женствена, че всеки би искал да краси семейното му огнище“. Тя наистина трябва да е била ловка и находчива, защото да поддържаш любовна връзка по онова време и в онзи град, без някой да разбере, ще да е било трудна работа. В дъното на градината на Трайс е имало лятна къщичка, в която можело да се влиза незабелязано от алеята. Доведената сестра на Анабел Трайс, която живеела в Лексингтън, очевидно е помагала на двамата любовници или пък просто си е затваряла очите пред тяхната връзка, но, изглежда, след дълги уговорки от страна на Анабел, защото Кас споменава за „бурна сцена“ между двете сестри. С други думи, някои от срещите са ставали там. Но от време на време Дънкан Трайс заминавал извън града по

работа и тогава Кас бил приеман посред нощ в къщата дори когато там са гостували майката и бащата на Анабел. В такива случаи Кас е лежал в леглото на Дънкан Трайс.

Но имало е и други срещи, неочаквани и непредвидени мигове, когато двамата ненадейно са се оказвали сами. „В къщата на моя доверчив приятел едва ли имаше място, ъгъл, кътче, което ние да не бяхме осквернявали, понякога дори посред бял ден“ — пишеше Кас в дневника си и когато студентът по история Джек Бърдън отиде в Лексингтън и тръгна да разглежда старата къща на Трайс, той си спомни тези думи. Около къщата бяха изникнали нови жилища, та от голямата градина не бе останало друго освен малка моравка. Но самата къща беше съвсем запазена. Там живееше някакво семейство на име Милър, което се гордееше с нея и допусна Джек Бърдън да разгледа помещенията. Джек Бърдън се завъртя в стаята, където Кас и Анабел са се срещнали за първи път, където той е видял очите й при запалените свещи, а година по-късно тя е издала онази въздишка или сподавен стон и е паднала в прегръдките му; после Джек Бърдън разгледа просторното преддверие с изящната стълба към втория етаж, влезе в малката сумрачна библиотека, надзърна в задното антре, добре скрит „ъгъл или кътче“, удобно обзаведено за целта. Застанал в големия, прохладен, полутъмен хол с хубаво лъснат паркет, Джек Бърдън се мъчеше да си представи как тук преди около седемдесет години са се разменяли крадешком погледи и шепотни думи, как тази тишина е била нарушавана внезапно от шумоленето на поли (облеклото от онова време наистина не е било удобно да свършиш нещо на бърза ръка), от тежко дишане и непредпазливи охкания. Да, но всичко това е било отдавна. Анабел Трайс и Кас Мастърн отдавна са на онзи свят, а госпожа Милър, която реши да почерпи Джек Бърдън с чаша чай (тя бе поласкана от „историческия“ интерес към нейната къща, при все че не подозираше какви са истинските обстоятелства), в никакъв случай не беше нито „ловка“, нито „находчива“ и очевидно бе изразходвала цялата си енергия като деятелка в „Пазителки на олтара на епископалната църква «Свети Лука»“ и в „Дъщери на американската революция“.

Втората част от историята на Кас Мастърн — неговата любовна връзка — обхваща цялата учебна година, част от лятото (защото Кас пак се вижда принуден да се върне в Мисисипи заради плантацията и сватбата на сестра си Лавиния, която се омъжва за млад човек с добри връзки на име Уилис Бърдън) и почти цялата следваща зима, която Кас отново прекарва в Лексингтън. Но на 19 март 1854 година умира в

библиотеката си Дънкан Трайс (библиотеката също е един от скритите „ъгли и кътчета“ в къщата му). В гърдите му е забит куршум, голям почти колкото палец. Очевидно нещастен случай.

Вдовицата седи в черквата изправена и неподвижна. Когато повдига воала си, за да избърше с кърпа очи, Кас Мастърн вижда, че бузата й е „бяла като мрамор, ако не се смята едно-единствено червено петно, като от треска“. Но дори под воала той вижда нейния втренчен, пламнал поглед, който блести „под тази изкуствена сянка“.

Кас Мастърн и още петима млади хора от Лексингтън, приятели и побратими на покойния, носят ковчега.

„Ковчегът, който носех, сякаш изобщо не тежеше, при все че приятелят ми беше едър човек, склонен дори към пълнота. Докато го носехме, аз се чудех защо е толкова лек и в главата ми мина налудничавата мисъл, че ковчегът е празен, че в него няма никой и всичко това е някаква глупава шега, някакъв кощунствен маскарад, дълъг и безсмислен като сън. Или че това е някаква измама, измислена специално за мен. И аз съм жертва на тази измама, а всички останали са се сговорили да действуват против мен. Но когато у мен се роди тази мисъл, изведнъж изпитах страшна възбуда. Бях твърде умен, за да се хвана така лесно. Аз бях разбрал измамата. И ми се дощя да хвърля ковчега на земята и когато той се пръсне и се види, че е празен, да се разкикотя победоносно. Но не сторих това и видях как спускат ковчега в ямата пред нозете ни и как върху него падат първите буци пръст.

Щом чух тези първи буци да тропат по ковчега, изпитах огромно облекчение, а после — непреодолимо желание да я обладавам. Тя бе коленичила пред гроба, потънала в някакви неизвестни на мен мисли. Беше склонила леко глава и воалът закриваше лицето й. Яркото слънце заливаше облечената в черно фигура. Аз не можех да откъсна очи от тази гледка. Позата й сякаш подчертаваше нейните прелести и в разпаленото си въображение аз виждах гъвкавото й тяло. Дори траурът я правеше съблазнителна. Слънцето напичаше врата ми и през сакото — плещите. То грееше тъй неестествено силно, че заслепяваше погледа ми и разпалваше страстите ми. Но през всичкото това време аз чувах, сякаш издалеч, стъргането на лопатите в насипа и тъпия звук, с който пръстта падаше в ямата.“

Същата вечер Кас отива в лятната къщичка в градината. Не са си уговорили среща, той отива интуитивно. Чака дълго, но най-сетне тя се появява цялата в черно, което е „едва ли не по-тъмно от нощта“. Седнал в най-тъмния ъгъл на къщичката, той мълчи и не издава с нищо присъствието си, когато тя влиза, „плъзгайки се като сянка сред

сенки“.

„Не съм сигурен, че мълчанието ми беше умишлено. То беше някакъв непреодолим инстинкт, който стискаше гърлото ми и парализираше ръцете и нозете ми. Преди този миг и след него аз си давах сметка, че е нечестно да следиш някого, но в момента не мислех за това. Само бях приковал очи върху нея. И си мислех, че щом тя не подозира, че не е сама, ще мога да проникна в душата й, да разбера каква промяна, какво въздействие е оказала върху нея смъртта на мъжа й. Сега вече нямаше и помен от онази страст и едва ли не лудост, която бе ме обзела следобеда пред гроба на моя приятел. Бях съвсем спокоен. Но трябваше да я разбера или поне да се опитам да я разбера. Струваше ми се, че като разбера нея, ще разбера самия себе си. (Това е обикновена човешка слабост — да се мъчиш да разбереш себе си посредством другиго. Човек може да познае себе си само в бога и чрез неговото всевиждащо око.)

Тя влезе в къщичката и седна на пейката на няколко крачки от мен. Дълго се взирах в нея. Тя седеше изправена и не помръдваше. Накрая аз прошепнах едва-едва името й. Тя не показа с нищо, че ме е чула. Тогава я повиках повторно, все тъй шепнешком, после още веднъж. В отговор на третото ми повикване тя промълви: «Да», но остана все тъй неподвижна и не обърна глава. Тогава я повиках по-високо и тя скочи мигом, уплашена до смърт, издаде сподавен вик и закри лицето си с ръце. Олюля се и едва не се строполи на пода, но след миг успя да се овладее и се вторачи в мен. Заеквайки, аз взех да й се извинявам и да обяснявам, че не съм искал да я уплаша — та нали беше отговорила на първото ми повикване. Попитах я:

— Не се ли обади, когато прошепнах името ти?

Тя отговори утвърдително.

— Тогава защо се уплаши така, когато те повиках по-високо?

— Защото не знаех, че си тук — каза тя.

— Но казваш, че си чула първото ми повикване и си се обадила, а сега твърдиш, че не си разбрала, че съм тук.

— Не знаех, че си тук — повтори тя тихо и едва сега схванах смисъла на думите й.

— Слушай — казах, — не позна ли гласа ми, когато те повиках шепнешком?

Тя само ме изгледа мълчаливо.

— Кажи — настоях, защото трябваше да зная това.

Тя продължи да ме гледа и накрая отвърна неуверено:

— Не зная.

— Значи, помислила си, че това е… — започнах аз, но преди да се доизкажа, тя се хвърли към мен и се вкопчи отчаяно, като удавник, викайки:

— Не, не, няма значение какво съм помислила, важното е, че ти си тук, ти си тук! — И притегли главата ми и притисна устни до моите, за да не ми даде възможност да говоря.

Устните й бяха студени, но не се откъсваха от моите. Аз също бях студен, сякаш и мен бе докоснало диханието на смъртта. И най-големият ужас в съвокуплението, което извършихме, беше тази студенина — като че две кукли възпроизвеждаха срамното човешко сладострастие и с тази пародия го правеха дваж по-срамно.

След това тя ми каза:

— Ако не те бях сварила сега тук, всичко щеше да бъде свършено между нас.

— Защо? — попитах аз.

— Това е знамение.

— Знамение ли?

— Да, знамение, че не можем да избегнем това, че ние… — Тя млъкна, а после продължи, шепнейки разпалено в тъмното: — Аз и не искам да избягвам тази съдба, това е знамение, че каквото съм сторила, е сторено. — Тя млъкна за миг, после додаде: — Подай ми ръката си.

Протегнах й десница. Тя я сграбчи, но след миг я пусна и каза:

— Не тази, другата.

Протегнах й левицата през себе си, тъй като седях от лявата й страна. Тя я пое с лявата си ръка, вдигна я и я положи на гърдите си. Сетне надяна опипом на безименния ми пръст някаква халка.

— Какво е това? — попитах аз.

— Халка — отвърна тя, помълча и добави: — Неговата халка.

Тогава си спомних, че той, моят приятел, носеше венчален пръстен, и ми застуденя от метала.

— Ти ли му го свали от ръката? — попитах аз, потресен от тази мисъл.

— Не — отвърна тя.

— Не ли?

— Не — повтори тя. — Той сам си го е свалил. След като никога не го е свалял.

Седях до нея и чаках неизвестно какво, а тя притискаше ръката ми до гърдите си. Усещах как те се повдигат и отпущат. Не можех да

произнеса нито дума.

Тогава тя попита:

— Искаш ли да знаеш как… как го е свалил?

— Да — казах аз в тъмното и докато чаках да обясни, облизах пресъхналите си устни.

— Слушай — подзе тя с властен шепот, — онази вечер след… след това, което се случи… и къщата отново бе стихнала, аз седях на столчето пред тоалетката, където сядам винаги, когато Феба разпуска косите ми. Седнала съм там по навик, предполагам, защото бях като мъртва. Феба оправяше леглото ми за спане. (Феба беше нейната камериерка, хубавичка жълтокожа негърка, сприхава и дръпната.) Феба вдигна възглавницата и се вторачи в нещо, което бе лежало под нея, откъм моята половина на леглото. Тя го вдигна и се приближи до мен. И взе да ме гледа втренчено — очите й са жълти и колкото и да се вглеждаш в тях, нищо не можеш да прочетеш — и ме гледа така дълго, дълго… после протегна стиснатата си ръка и без да сваля очи от мен, започна да я отваря бавно, много бавно и тогава видях в дланта й халката… и веднага познах, че това е неговата халка, но единственото, което ми мина през ум, бе, че тя е златна и лежи в златиста ръка. Защото ръката на Феба е златиста… макар никога преди да не бях забелязвала, че дланите й имат цвят на чисто злато. След това вдигнах поглед — тя продължаваше да ме гледа втренчено с тези очи, също златисти, блестящи и непроницаеми като злато. И разбрах, че тя знае.

— Знае? — откликнах аз въпросително, при все че сега и аз вече знаех.

Моят приятел е разбрал всичко — било по студенината на жена си, било от слугинските клюки, — свалил е златната халка от ръката си, занесъл я е до кревата, на който е спал с нея, сложил я е под нейната възглавница, слязъл е в библиотеката и се е застрелял, ала по такъв начин, щото никой освен жена му да не се усъмни, че това е нещастен случай. Но не беше предвидил само едно — че халката може да бъде намерена от жълтокожата негърка.

— Тя знае — прошепна Анабел, притискайки силно ръката ми до гърдите си, които пулсираха сега още по-трескаво. — Знае… и само ме гледа… и все така ще ме гледа. — Изведнъж гласът й стана по-тих и в него прозвуча плачлива нотка. — Тя ще се разприказва. Ще разкаже на всички. И всички в къщата ще знаят и ще ме гледат втренчено… когато ми поднасят яденето… когато влизат в стаята… а те влизат така безшумно!

Тя стана рязко и пусна ръката ми. Аз продължих да седя, а тя

стоеше до мен гърбом, тъй че вече не виждах белотата на лицето и ръцете й, черното й облекло се сливаше с мрака, макар да беше толкова близо до мен. Изведнъж, с твърд до неузнаваемост глас, тя каза в тъмнината:

— Не, няма да позволя това, няма да го позволя! — после се завъртя и се стрелна към мен, за да ме целуне по устата. В следния миг вече я нямаше, чувах само как чакълът на алеята скърца под стъпките й. Седях още дълго в тъмнината и въртях халката на пръста си.“

След тази среща в лятната къщичка Кас не вижда Анабел Трайс няколко дни. Научава, че тя е заминала за Луивил, където, както си спомня, Анабел има близки приятели. И както обикновено взела е със себе си и Феба. После той чува, че се е върнала и още същата вечер се отправя към лятната къщичка в градината. Намира я да седи там в тъмнината. По-късно той пише, че тя му се видяла странно разсеяна, далечна и отчуждена — като сомнамбул или наркоман. Попитал я как е минало пътуването й до Луивил, а тя отговорила кратко, че се спуснала по реката до Падука.

— Не знаех, че имаш приятели в Падука — казал, а тя отвърнала, че няма никакви приятели там.

Изведнъж цялата й разсеяност и отчужденост се превърнали в ярост:

— Ти все разпитваш… все ми се месиш в работите… не, няма да търпя това!

Кас едва успял да измънка някакво извинение, но тя го прекъснала:

— Но щом толкова искаш да знаеш, ще ти кажа. Отведох я там.

В първия миг Кас наистина не разбрал за какво става дума.

— За кого говориш? — попитал той.

— За Феба — казала. — Отведох я в Падука и никога вече няма да се върне.

— Няма ли? Как така?

— Няма, отплува надолу по реката — рекла тя и повторила: — Надолу по реката. — После се изсмяла остро и добавила: — Сега вече няма да ме гледа така вторачено.

— Да не би да си я продала?

— Да, продадох я в Падука. На някакъв човек, който събираше синджир негри за Нови Орлеан. В Падука никой не ме познава, никой не знае, че съм била там, никой не знае, че съм я продала. Ще кажа, че е избягала в Илинойс. Но аз я продадох. За хиляда и триста долара.

— Добри пари си взела — казал Кас, — дори за такова жълтокожо и буйно момиче като Феба. — И както сам описва в дневника, разсмял

се „злъчно и грубо“, макар да не обяснява защо.

— Да — отвърнала Анабел, — добри пари взех. Накарах го да ми плати цената й до последния цент. А знаеш ли какво направих после с тези пари?

— Не.

— Когато слязох от парахода в Луивил, видях на пристана да седи стар негър. Беше слепец, свиреше на китара и пееше „Старият Дан Тъкър“. Извадих парите от чантата, приближих се до него и ги пуснах в старата му шапка.

— Щом си искала да се отървеш от тези пари… щом си чувствувала, че те са омърсени, защо не я пусна на свобода? — попитал Кас.

— Тогава тя пак щеше да остане тук, никъде нямаше да отиде, щеше да си стои тук и да ме гледа втренчено. О, не, тя за нищо на света не би заминала, защото е жена на кочияша на Мотли. Щеше да си седи тук, да ме гледа втренчено и да разправя на всички, а аз това не искам.

Тогава Кас казал:

— Ако беше поговорила с мен, аз щях да купя кочияша от господин Мотли и щях да пусна и него на свобода.

— Да, но той не би ти го продал — казала тя. — Мотли никога не продава прислугата си.

— Дори за да бъде пуснат някой на свобода? — изненадал се Кас, но тя го срязала:

— Казах ли ти да не се бъркаш в моите работи? Или ти не разбираш от дума?

Станала от пейката и се отдалечила към средата на къщичката. В тъмнината той виждал бялото й лице и чувал неспокойното й дишане.

— Мислех, че ти имаш слабост към нея — казал Кас.

— Имах, докато… докато не започна да ме гледа по този начин.

— А знаеш ли защо са ти дали толкова много за нея? — попитал Кас и без да дочака отговор, продължил: — Защото е с по-светла кожа, защото е хубавка и има хубаво тяло. Не, търговецът няма да я откара на Юг вързана на синджира заедно с другите роби. Той ще я пази да не я повреди. Ще се грижи добре за нея. И знаеш ли защо?

— Да, зная защо. А теб какво те засяга това? Толкова ли ти е замаяла главата?

— Не ти прилича да говориш така — отвърнал Кас.

— Аха, разбирам, господин Мастърн — казала тя, — сега разбирам, вие се тревожите за честта на чернокожия кочияш. Каква

изтънчена душевност. А защо — тя се приближила и застанала над него, — защо не проявихте такава изтънчена чувствителност към честта на вашия приятел? Този, който е вече мъртъв.

Според дневника в този миг в гърдите на Кас се надигнала „истинска буря“. Ето какво пишеше той:

„Така за първи път чух облечено в думи обвинението, което всякога и навред би ранило човек по природа порядъчен и пристоен. Това, което закоравелият човек би могъл да понесе от плахия глас на своята съвест, се превръща, чуто от чужди уста, в такова страшно обвинение, че кръвта изстива в жилите му. Но страшното не беше само в самото обвинение, защото, кълна се, тази мисъл отдавна не ми даваше покой и аз живеех непрекъснато с нея. Страшното беше не само в това, че бях измамил приятеля си. Не само в смъртта на приятеля, към чиито гърди бях насочил ръката с оръжието. Това все още бих могъл да понеса някак. Но изведнъж усетих как целият свят около мен се тресе из основи и започва да се разпада и в центъра на това разпадане стоях аз. В този миг на пълен душевен смут, когато по челото ми изби студена пот, не бях в състояние да изразя всичко това с думи. Но впоследствие неведнъж съм се оглеждал назад и съм се мъчил да се добера до истината. Бях потресен не от това, че са продали една робиня и са я отлъчили от къщата, в която се е радвала на сигурност и добро отношение, че са я откъснали от мъжа й и са я пуснали във вртопа на разврата. Знаех, че такива неща стават, а и не бях вече дете, защото след пристигането ми в Лексингтън и запознанството ми с хора, които обичаха гуляите, конните състезания и по-волния живот, самият аз познах кривите пътеки. Страшното не беше в това, че жената, зарад която бях пожертвувал живота на приятеля си, беше в състояние да вилнее и да ми говори такива обидни думи, че просто не можех да я позная. Страшното беше, че всички тези злощастия — и смъртта на приятеля ми, и предателството спрямо Феба, и терзанията, яростта и дълбоката промяна у жената, която бях обичал, — всички те бяха покарали от моя грях и вероломство, както клоните покарват от ствола и листата — от клоните. Или, ако си го представим другояче, моята подла постъпка предизвикваше трусове в цялото мироздание и тези трусове се разпростираха все по-нашироко и с все по-голяма сила и никой не знаеше кога ще замрат. Тогава не можех да изразя това с думи, по такъв начин, а само стоях, връхлитан от истинска буря на чувствата.“

Когато Кас се овладял донякъде, попитал я:

— Кому продаде момичето?

— Какво те интересува това? — отвърнала тя.

— Кому продаде момичето? — повторил той.

— Няма да ти кажа.

— Аз ще разбера — рекъл. — Ще отида до Падука и ще разбера.

Тя го сграбчила над лакътя, забила в ръката му пръсти „като орлови нокти“ и попитала:

— Защо… защо ще отидеш?

— За да я намеря — казал той. — Да я намеря, да я откупя и пусна на свобода. — Той не бил обмислял това предварително. Но произнасяйки тези думи, записани отпосле в дневника, бил сигурен, че ще ги изпълни. — Да я намеря, откупя и пусна на свобода — повторил и усетил как пръстите, впити в ръката му, се отпуснали, а в следния миг ноктите раздрали бузата му и той я чул да просъсква:

— Ако направиш това… ако направиш това, о, аз няма да го понеса… за нищо на света!

Тя се откъснала от него и паднала на пейката. Той чувал как тя диша тежко и ридае, „сухо, сдържано ридание, като мъжко“. Седял неподвижен. После се чул нейният глас:

— Ако направиш това… ако го направиш… ах, тя така ме гледаше… няма да го понеса, ако ти… — И след кратко мълчание добавила съвсем тихо: — Ако направиш това, никога няма да ме видиш вече.

Кас не отвърнал нищо. Седял той още известно време — не помнеше колко, — после я оставил и си тръгнал по алеята.

На другата сутрин заминал за Падука. Там научил името на търговеца, но научил и друго — че търговецът вече бил продал Феба („жълтокожо момиче“, отговарящо на описанието) на някакво „частно лице“, което се спряло за малко в Падука, а после заминало надолу по течението. Никой не могъл да му каже името на това лице. Търговецът очевидно се бил избавил от Феба, за да може да придружава своя синджир роби, когато ги събере. Сега той се бил отправил към южната част на Кентъки с няколко млади негри и негърки, за да купи там още роби. Както беше предсказал Кас, той не искал да я съсипе, като я мъкне с цялата група. И затова, щом му предложили добра цена в Падука, я продал. Кас тръгнал на юг и стигнал чак до Боулинг Грийн, но там следите на „частното лице“ се губели. Отчаян, написал писмо на търговеца, като го адресирал до пазара за роби в Нови Орлеан, в което го молел да му каже името на купувача на Феба или някакви други сведения за него. След това се върнал на север, в Лексингтън.

В Лексингтън се отправил към кантората за роби на Луис Робардс,

която от няколко години се помещавала в бившата сграда на лексингтънския театър. Кас решил, че господин Робардс — най-видният роботърговец в този край — ще може при своите широки връзки на Юг да издири Феба, стига да му се заплати достатъчно. В кантората нямало никой освен малкия прислужник, който му обяснил, че господин Робардс е заминал на Юг и сега господин Симс „върти работата“ и в момента е „на оглед в заведението“. Кас отишъл в съседната постройка, където се помещавало „заведението“. (Когато Джек Бърдън пристигна в Лексингтън, за да проследи живота на Кас Мастърн, той видя „заведението“, което още стоеше — двуетажна тухлена къща с двускатен покрив, с врата по средата на фасадата, с по един прозорец от двете страни, с по един комин в двата края и с навес отзад. Робардс е държал тук своята „отбрана стока“, а не в обикновените курници, и тук са ставали „огледите“.)

Съзрял открехната външната врата, влязъл в преддверието и не намерил никого там, но чул да се носи смях на горния етаж. Изкачил се по стълбата и видял в края на коридора група мъже, скупчени пред една отворена врата. Познал някои от тези млади безделници, които бил срещал тук-таме из града и на хиподрума. Той се приближил до групата и попитал за господин Симс.

— Вътре е — обяснил един от мъжете. — Показва стоката.

Кас погледнал над главите им в стаята. Най-напред видял нисък, плещест човек, сякаш варакосан, с черна коса, черен кравят, големи, блестящи черни очи, с черен сюртук и с камшик в ръка. Кас веднага познал в него френския прекупвач, който купувал „парчета“ за Луизиана. Французинът се бил вторачил в нещо, но Кас не можел да види в какво. Тогава се приближил до вратата и надзърнал вътре.

Видял някакъв невзрачен човек с цилиндър, очевидно господин Симс, а отвъд него женска фигура. Жената била много млада, не повече от двайсетгодишна, стройна, с кожа малко по-тъмна от слонова кост — изглежда, само с една осма негърска кръв, — с коса по-скоро вълниста, отколкото ситно къдрава, и с дълбоки, тъмни, влажни очи, леко зачервени, които гледали в една точка над главата на французина. Не носела обичайната груба карирана дреха и забрадката, каквито носят робините при продажба, а била облечена с бяла, свободно падаща по пода рокля с ръкави до лактите; на главата си нямала никаква забрадка, само една кордела. Зад нея в спретнато подредената стая („съвсем като добре обзаведена къща“, отбелязва Кас в дневника си, макар и с решетки на прозорците) имало люлеещ се стол, малка масичка и отгоре — кошничка с ръкоделие и забодена в него игла.

„Сякаш някоя почтена млада госпожица или стопанка го е оставила за малко, докато стане да посрещне гостите.“ Кас пишеше, че не можел да откъсне поглед от това ръкоделие.

— Така-а-а — казвал господин Симс, — така-а-а. — И като хванал момичето за рамото, започнал да го върти бавно, та да го огледат добре от всички страни. После я стиснал за китката, вдигнал ръката й на височината на рамото и няколко пъти я сгъвал и изправял, за да покаже колко е гъвкава, при което повтарял: — Така-а-а. — После изтеглил ръката напред и я поднесъл към французина. Ръката висяла безжизнено от китката, за която Симс я държал. (Според дневника ръката й била „добре оформена, с източени дълги пръсти“.) — Така — казвал господин Симс, — погледнете само тази въздушна ръка. Коя дама има такава нежна ръчица? При това мека и заоблена.

— А да се намира нещо друго меко и заоблено по нея? — обадил се един от мъжете и всички избухнали в смях.

— Намира се я — казал господин Симс, навел се, хванал края на полите й и с леко игриво движение ги заметнал чак над талията, а с другата ръка набрал плата и го превърнал в „нелепо подобие на пояс“. Хванал в ръка набрания плат, той взел да обикаля около нея, принуждавайки я и тя да се върти с него (тя се въртяла „покорно, сякаш изпаднала в транс“), докато я обърнал с дупето към вратата. — Заоблено и меко, момчета — казал господин Симс и я шляпнал по кълката, за да покаже как трепти. — Барали ли сте някога нещо по-заоблено и по-меко, момчета? — попитал той. — Същинска възглавничка, бога ми. И трепти като желе.

— Че и с чорапи, боже всемогъщи — обадил се един от мъжете.

Другите пак избухнали в смях, а французинът пристъпил към момичето и докоснал с дръжката на камшика ямичката над опашката. Той подържал така за миг дръжката, после я прокарал напречно по гърба й, бавно надолу през самите бутове, да провери извивките и заобленостите.

— Обърнете я! — казал той с чуждия си акцент.

Господин Симс покорно потеглил „пояса“ и тялото се обърнало кръгом. Един от онези при вратата подсвирнал. Французинът положил камшика пряко корема на момичето, „сякаш беше дърводелец, който мереше нещо или искаше да покаже колко равен е коремът й“. После отново прокарал камшика отгоре надолу по извивките на тялото и го задържал върху бедрата под триъгълника. След това отпуснал ръката с камшика и казал на момичето:

— Отвори си устата!

Тя се подчинила и той огледал много внимателно зъбите й. После се навел към нея и подушил дъха й.

— Хубав дъх — признал, ще не ще.

— Хубав я — казал господин Симс. — Къде ще намерите по-хубав дъх?

— Имате ли други? — попитал французинът. — Тук, на място.

— Имаме — отвърнал господин Симс.

— Да видя — рекъл французинът и тръгнал към вратата, като очевидно „разчитал нахално“, че хората ще се разпръснат пред него.

Той излязъл в коридора, последван от господин Симс. Докато господин Симс заключвал вратата, Кас му казал:

— Бих искал да поговоря с вас, ако вие сте господин Симс.

— Ъ? — отзовал се господин Симс („изръмжа“ беше думата в дневника), но като огледал Кас, изведнъж станал по-учтив, защото разбрал по дрехите и държането, че това не е някой от тия безделници. Той въвел французина в съседната стая да направи своя оглед и се върнал при Кас.

Кас отбелязваше в дневника си, че ако би се досетил да разговаря насаме, може би са щели да бъдат избягнати неприятностите, но той бил дотолкова погълнат от своето издирване, че хората около тях почти не съществували за него.

Той обяснил на господин Симс какво иска, описал му Феба колкото е възможно по-точно, казал му името на роботърговеца от Падука и предложил щедро възнаграждение. Господин Симс явно се съмнявал в успеха, но обещал да направи каквото може. После добавил:

— Обаче деветдесет на сто е сигурно, че няма да я намерите, господине. А ние тук имаме нещичко по-добро. Вие не сте видели Делфи, а тя е, кажи-речи, толкова бяла, колкото и нашите жени, само че къде по-сочна, а онази, за която вие говорите, си е жълта. Делфи е…

— Но младият гос’ин може да си пада по жълтите — обадил се със смях един от безделниците и другите прихнали да се смеят.

Кас го ударил през устата. „Ударих го с опакото на ръката — пишеше Кас, — та рукна кръв. Ударих го, без да мисля, и помня колко се изненадах, като видях, че по брадата му тече кръв и той вади от пазвата си ловджийски нож. Опитах се да избягна удара, но той ме порна в лявото рамо. Преди да успее да отскочи, аз го сграбчих за китката с дясната ръка, наведох го така, че да мога да си помогна и с левицата, в която все още имаше някаква сила, и като се извърнах рязко, счупих ръката му с дясното си бедро и го хвърлих на пода. Вдигнах ножа от пода и с него посрещнах другия младеж, който,

изглежда, беше приятел на поваления. Онзи също беше извадил нож, но очевидно изгуби желание да продължи спора.“

Кас отклонил предложената от господин Симс помощ, затиснал раната с носната си кърпа и си тръгнал към квартирата, но паднал в безсъзнание насред улицата. Отнесли го на ръце в къщи. На другия ден се чувствувал по-добре. Научил, че госпожа Трайс е заминала може би за Вашингтон. След два дни раната му се инфектирала и известно време лежал в несвяст между живота и смъртта. Възстановявал се бавно, пречело му да оздравее това, което той наричаше в дневника си „стремеж към вечния мрак“. Но организмът му се оказал по-силен от този стремеж и той стъпил на крака, разяждан от мисълта, че е „грешникът на грешниците и проказа в тялото на човешкия род“. Бил готов да се самоубие, ала се страхувал от вечно проклятие. „При все че нямаше надежда да ме споходи божията милост, аз се държах за тази надежда.“ Но понякога именно вечното проклятие зарад самоубийство го тласка към самоубийство. Той е довел приятеля си до самоубийство и приятелят му е осъден на вечно проклятие заради този грях; следователно справедливостта изисква и той, Кас Мастърн, да си навлече такова проклятие, като извърши същия грях. „Но всевишният ме предпази от самоунищожение поради някакви свои цели, недостъпни за моя разум.“

Госпожа Трайс не се връща повече в Лексингтън.

Той си заминава за Мисисипи. Две години работи на плантацията, чете Библията, моли се и колкото и да е чудно, забогатява едва ли не против своята воля. Накрая изплаща на Гилбърт каквото му дължи и освобождава робите си. Разчита, че ще може да получава от плантацията същия доход, като плаща надници на работниците.

— Че си глупав, глупав си — казва му Гилбърт, — но гледай поне да го криеш, не го показвай пред хората. Как си представяш, че можеш хем да освободиш негрите, хем да ги накараш да работят? Ден ще работят, ден ще се шляят. Как ще работиш със свободни негри, когато си обграден от плантации с роби! И ако толкова държиш да ги освободиш, защо трябва да погубваш останалата част от живота си, за да ги хрантутиш? Натири ги и се залови с право или с медицина. Или проповядвай словото божие, та поне да си изкарваш прехраната с тия твои вечни молитви.

Повече от година Кас се опитва да обработва плантацията с труда на освободените негри, но накрая е принуден да признае провала си.

— Натири ги — съветва го Гилбърт. — Пък тръгни и ти с тях. Защо не заминеш на Север?

— Моите корени са тук — отвръща Кас.

— Тогава защо не вземеш да проповядваш аболиционизма? — хока го Гилбърт. — Върши нещо, залови се с каквото и да е, само недей става повече за смях на хората и не се мъчи да отглеждаш памук с труда на свободни негри.

— Един ден може би ще започна да проповядвам аболиционизма — отвръща Кас. — Дори тук. Но не сега. Още не съм достоен да поучавам другите. Още не. Ала засега поне имат моя пример. Ако е добър, няма да отиде напусто. Нищо не се губи на тоя свят.

— Нищо освен твоя разум — казва Гилбърт и излиза с тежка стъпка от стаята.

Във въздуха е надвиснала буря. Само голямото богатство и престиж на Гилбърт и почти нескритото му иронично отношение към Кас спасяват Кас от остракизъм или дори от нещо по-лошо. („Неговото презрително отношение е щит за мен — пише Кас. — Той се държи с мен като със своенравно и неразумно дете, което ще поумнее, като порасне, и на което не бива да се обръща много внимание. Затова и съседите не ми обръщаха много внимание.“) Но бурята се разразява. Жената на един от негрите на Кас е робиня в една от съседните плантации. След някакви неприятности, които имала с надзирателя, мъжът и я откradва от плантацията и двамата избягват. Хващат ги близо до границата с Тенеси. Мъжът оказва съпротива на полицията и бива убит. Жената връщат обратно.

— Виждаш ли докъде докара работата: до убийството на един негър и бичуването на жена му. Поздравявам те — казва му Гилбърт.

След тази случка Кас качва своите свободни негри на един параход, който заминава нагоре по реката, и вече не чува нищо за тях.

„Гледах как параходът излиза в реката, как колелетата разпенват водата, борейки се с течението, и душата ми беше смутна. Знаех, че негрите се отървават от една беда, за да попаднат на друга, и че надеждите, които хранеха, щяха да бъдат разбити. Те целуваха ръцете ми и плачеха от радост, ала аз не можех да споделя това ликуване. Не се самооблащавах от мисълта, че съм направил нещо за тях. Каквото бях направил, бях го направил за себе си — исках да облекча душата си от това бреме, бремето на техните мъки и техните погледи към мен. Жената на покойния ми приятел не можа да понесе погледа на Феба, обезумя, преобрази се коренно и продаде момичето, обричайки го на жалко съществование. И аз не можех да понеса погледа на моите негри и ги освободих, обричайки ги на жалко съществование, за да не сторя

нещо по-лошо. Защото мнозина не могат да понесат погледите им и в отчаянието си стигат до издевателства и жестокости. Десетина години или повече, преди аз да отида в Лексингтън, там живеел богат юрист на име Филдинг Л. Търнър, който се оженил за знатна дама от Бостън. Въпросната дама, Каролин Търнър, която никога не била живяла между черни и била възпитана в дух, враждебен на робството, скоро се прочула със своите отвратителни жестокости, които вършела в припадъци на гняв. Цялата околност се възмущавала от това, че тя със собствените си ръце бичувала слугите си, като при това, както се говорело, издавала странни гърлени звуци. Веднъж, когато тя налагала един слуга на втория етаж в разкошната си къща, в стаята влязло малко негърче и взело да скимти. Тя го хванала и го хвърлила през прозореца. При падането на плочките долу то си счупило гръбнака и останало сакато за цял живот. За да я спаси от ударите на закона и от гнева на обществото, съдията Търнър я дал в болница за душевно болни. Но лекарите я намерили за напълно нормална и я изписали. В завещанието си мъжът й не й оставил роби, защото това би означавало, както пишело в него, да ги обрече на мъки и скоропостижна смърт. Ала тя се сдобила с роби, между които и един мулат кочияш, човек кротък, смислен и сговорчив. Един ден тя го оковала и взела да го налага с камшика. Но той се изтръгнал от оковите, които го държали за стената, сграбчил жената за гушата и я удушил. После го хванали и обесили за убийство, макар мнозина да съжалявали, че не са му помогнали да избяга. Тази история ми бе разказана в Лексингтън. Една дама ми обясни:

— Госпожа Търнър не разбираше негрите.

А друга добави:

— Госпожа Търнър постъпваше така, защото беше от Бостън, където се разпореждат аболиционистите.

Тогава аз не ги разбрах. Ала по-късно започнах да разбирам. И разбрах, че госпожа Търнър е бичувала негрите по същата причина, поради която жената на моя приятел продаде Феба на Юг: не е могла да понесе погледите им. Разбирам това, защото и аз вече не мога да понасям погледите им. Може би само хора като брат ми Гилбърт са способни при цялото това зло да запазят чистотата и силата на духа си, за да понесат техните погледи и да постъпват макар и малко справедливо сред голямата обща несправедливост.“

И ето че Кас, собственик на плантация, на която няма кой да работи, заминава за Джексън, столицата на щата, и се заема да учи право. Преди заминаването Гилбърт идва при него и му предлага да

обработва неговата плантация със своите роби, а после да делят доходите. Очевидно все още не се е отказал от мисълта да направи Кас богат. Но Кас отклонява предложението и Гилбърт му казва:

— Не си съгласен, защото ще я обработвам с роби, така ли? Добре, но имай пред вид, че ако я продадеш, на нея пак ще работят роби. Тази черна земя ще бъде оросявана с потта на черни. Тогава има ли значение потта на кои именно черни ще я оросява?

Кас отговаря, че не иска да продава плантацията. Тогава Гилбърт побеснява и ревва:

— Господи боже мой, та това е земя, разбери, земя! А земята плаче за човешка ръка, която да я обработва.

Но Кас е непреклонен. Той оставя един вардянин в къщата и дава под наем на някакъв съсед малък парцел за пасище.

В Джексън седи до късно над книгите и е свидетел на бурята, която се надига над страната. Защото той пристига в Джексън през есента на 1858 година. А на 9 януари 1861 щатът Мисисипи обявява решението си да се отцепи от Съюза. Гилбърт е против това решение и пише на Кас:

„Какви глупци, та в щата няма нито една оръжейна фабрика. Какви глупци, ако са предвидили бурята, трябваше да се подготвят. Какви глупци, ако не са я предвидили, защо трябваше да постъпват в разрез с всякаква логика? Какви глупци, защо не се опитаха да спечелят време, за да се подготвят, и тогава да нанесат удара, щом са решили, че трябва да го нанесат? Аз предупреждавах отговорните фактори, че е нужна подготовка. Но всички са глупци, до един.“

На това Кас отговаря:

„Моля се само да има мир.“ Но по-късно пише: „Разговарях с г-н Френч, който, както знаеш, отговаря за снабдяването с оръжие и муниции, и той ми каза, че разполагат само със старовремски пушки-кремъклии. По заповед на губернатора Петъс интендантите обиколили целия щат да събират сачмалийки. «Сачмалийки! — изкриви презрително уста г-н Френч. — Какви ти сачмалийки?» И ми описа една пушка, дарена за делото: цев от стар мускет, прикрепена с тенекии за приклада — парче кипарисово перило, и то криво. Някакъв стар роб дал тази своя скъпоценност за общото дело. Да се смееш ли, да плачеш ли?“

След като Джеферсън Дейвис, отказал се от сенаторския си мандат, се връща в Мисисипи и поема командуването на щатските войски с чин генерал-майор, Кас го посещава по настояване на Гилбърт и после пише на брат си:

„Генералът ми каза, че разполага с десет хиляди войници, но те нямат и десет съвременни пушки. Освен това ми каза, че му дали много хубав мундир с четиринайсет медни копчета и черна кадифена яка. «Може би ще трябва да използуваме копчетата вместо куршуми» — рече с усмивка той.“

Кас се вижда с господин Дейвис още веднъж, когато пътува с Гилбърт на парахода „Натчез“, с който новоизбраният президент на конфедерацията изминава първата част от пътя между плантацията си Брайърфийлд и Монтгомъри.

„Пътувахме с парахода на стария Том Ледър — пише Кас в дневника си, — който трябваше да вземе на борда си президента на няколко мили под Брайърфийлд. Но г-н Дейвис се беше забавил в къщи, та ни пресрещна с лодка. Както се бях облегнал на борда, видях по червените води към нас да се приближава черна лодка. Някакъв човек ни махаше от нея. Капитанът забеляза това и наду сирената, от която въздухът над реката затрепери, а ушите ни писнаха. Параходът спря и лодката се приближи до него. Г-н Дейвис се качи на палубата. Когато параходът потегли отново, той се обърна назад и махна с ръка на своя чернокож слуга (Исая Монтгомъри, когото бях срещал в Брайърфийлд), който стоеше прав в лодката, поклащаща се на вълните, оставени от парахода, и махаше за сбогом. По-сетне, когато наближавахме отвесните брегове на Виксбърг, той пристъпи към брат ми, с когото ние се разхождахме по палубата. Ние вече се бяхме поздравили с него. Сега брат ми му честити още веднъж, много сърдечно, президентския пост, на което г-н Дейвис отвърна, че оказаната му чест не го радва.

— Аз винаги съм се отнасял с благоговение към Съюза — каза той — и в не една битка съм рискувал живота си за скъпото нам знаме. Вие, господа, навярно разбирате какво изпитвам сега, когато ми е отнет предметът на моята дългогодишна привързаност. — И продължи: — Засега не ми остава друго, освен да се теша с мисълта, че съвестта ми е чиста. — При тези думи той се усмихна, което рядко му се случваше, после ни каза довиждане и се прибра.

Колко посърнало и хлътнало от болести и грижи бе лицето му. Споделих с брат ми, че г-н Дейвис ми изглежда зле. Той отвърна:

— Болен човек, добре сме се подредили с такъв болник за президент.

Отговорих, че не се знае дали ще има война, че г-н Дейвис се надява на мир. Но брат ми каза:

— Не се заблуждавай, янките ще се бият, и ще се бият като лъвове,

а господин Дейвис е глупец, ако разчита на мир.

— Всеки свестен човек се надява на мир — отвърнах аз.

Той издаде някакво възклицание, след което каза:

— Сега, след като вече забъркахме тази каша, ни е нужен не свестен човек, а такъв, който да може да победи. И никак не ме интересуват такива подробности като съвестта на господин Дейвис.

След тези думи продължихме да се разхождаме мълчаливо по палубата и аз си мислех колко свестен човек е г-н Дейвис. Но на земята има много свестни хора, разсъждавам сега, когато пиша тези редове в хотелската си стая във Виксбърг, и въпреки това нашият свят върви неотклонно към мрака, към кървавата бездна. И аз се питам, какъв е смисълът на нашата добродетел? Дано бог чуе молитвите ни!“

Гилбърт получава полковнически чин в кавалерията. Кас се записва като редник в стрелковия полк.

— Та би могъл да станеш капитан — казва му Гилбърт — или дори майор. Имаш достатъчно мозък за това. — И добавя: — А той е толкова рядко явление тук.

Кас отговаря, че предпочита да бъде редник и да крачи в строя с войниците. Но той не му обяснява причината, нито може да му каже, че макар да крачи в един строй с войниците и да носи оръжие, никога не би могъл да отнеме нечий живот.

„Аз трябва да крача с тези, които вървят в строя — пише той в дневника си, — защото те са мои братя и аз съм длъжен да споделя с тях всички несгоди, каквито и да са те. Но аз не мога да посегна на човешки живот. Мигар имам право аз, който отнех живота на приятеля си, да отнемам живота на врага? Не, аз вече изчерпах правото си да проливам кръв.“

И Кас тръгва на война с мускет на рамо, който за него е само излишен товар, и с вързан на връвчица пръстен, който виси на гърдите му под сивата куртка — венчалния пръстен на Дънкан Трайс, който Анабел Трайс надява на пръста му в онази нощ в лятната къщичка, когато ръката му лежи на гърдите й.

По зелените поля — било началото на април — Кас стига до Шайлоу и навлиза в гората, която огражда речния бряг. (По това време дрянът и глогът ще да са били цъфнали.) В гората над главата му свирят куршуми и пред очите му падат трупове. На другия ден излиза от гората заедно с навъсено отстъпващите войници и се придвижва към Коринт. Той е сигурен, че няма да излезе жив от боя. Но остава жив и крачи по задръстения от войска път „като насън“. В дневника си пише: „Чувствувах, че отсега нататък ще живея в такъв сън.“ Този сън

го повежда обратно към Тенеси — към Чикамога, Ноксвил, Читануга и към много безименни схватки, но куршумът, който той така очаква, не го улучва. При Чикамога, когато неговата рота тръпне под противниковия огън и по всичко изглежда, че атаката ще се провали, той върви твърдо нагоре по склона и се чуди на собствената си неуязвимост. А войниците се прегрупират и тръгват след него.

„Недоумявах — пише той — как аз, който с божие благоволение дирех смъртта и не можех да я намеря, водих към нея онези, които съвсем не я желаеха.“ Когато полковник Хикман го поздравява, Кас не намира думи да му отговори.

Но макар да е облякъл сивата куртка, изпълнен с душевен смут и с надежда за изкупление, той започва да я носи с гордост, защото с такива куртки крачат до него и другите.

„Видях мъже, които извършваха геройства, без да чакат някаква награда — пише той. И добавя: — Не можеш да не заобичаш тези хора зарад страданията, които понасят, без да кажат дума.“

И в дневника покрай молитвите и съмненията все по-често и по-често започват да се промъкват бележките на професионалния войник: критика на командирите (на генерал Браг след боя при Чикамога), гордост и задоволство от ловкото маневриране и точната стрелба („батареята на Марло действуваше превъзходно“) и накрая възхищение от заблудителните ходове и задържащите действия, които така майсторски осъществява генерал Джонстън при подстъпите към Атланта, при Бъзардс Руст, Снейк Крийк, планината Кенъсо. („Във всяко нещо, което човек върши добре, има някакво величие — колкото и скрито да е то понявга, — а генерал Джонстън върши добре своята работа.“)

Но ето че пред Атланта куршумът най-сетне го улучва. Той лежи в болницата и изгнива жив. Но още преди да започне възпалението, когато раната в крака изглежда съвсем лека, той е сигурен, че ще умре.

„Ще умра — пише той в дневника си — и няма да дочакам края на войната и нейната последна горчилка. Изживях живота си, без да направя някому добро, и видях други да страдат зарад моя грях. Не поставям под съмнение Божията справедливост, при все че други страдаха зарад моя грях, защото може би само чрез страданията на невинните Бог ни внушава, че всички хора са братя, братя в Неговото Свято име. Тук, в стаята, където лежа, край мен страдат и други — за чужди и свои грехове. Теши ме мисълта, че аз страдам само зарад собствените си.“ Той знае не само че ще умре, но и че войната е свършена. „Тя е свършена. Всичко е свършено освен предсмъртните

мъки, които без друго ще продължат. Циреят узря и се спука, ала гнойта тепърва ще има да изтича. Тепърва ще се сбират хора и гинат зарад общата човешка вина и зарад това, което ги е довело тук от далечни краища, от родните им огнища. Но в Своята милост Бог не ме остави да видя края. Да се свети името Му.“

С това дневникът свършваше. Към него беше приложено само писмото до Гилбърт, писано от чужда ръка под диктовката на Кас, когато той вече е бил толкова изнемощял, че не е могъл да пише сам. „Спомняй си за мен, но без всякаква скръб. Ако някой от двама ни е имал щастие в живота, това съм аз“…

Атланта пада. В суматохата гробът на Кас Мастърн остава безименен. Един от болните в стаята на Кас, някой си Албърт Колоуей, прибира книжата му и пръстена с връвчицата и по-късно, чак след войната, ги изпраща заедно с едно учтиво писмо на Гилбърт Мастърн. Той запазва дневника, писмата и снимката на Кас и пръстена с връвчицата, а след смъртта на Гилбърт неговият наследник ги препраща един ден на Джек Бърдън, който изучаваше история. Така те се озоваха на чамовата масичка в стаята на Джек Бърдън в занемарената квартира, където той живееше с другите двама дипломници — несретния трудолюбив пияница и сретния ленив пияница.

Година и половина Джек Бърдън не се откъсва от книжата на Мастърн. Щеше му се да научи всичко за света, в който бяха живели Кас и Гилбърт Мастърн, и научи много от този свят. Сега той разбираше Гилбърт Мастърн. Гилбърт Мастърн не беше водил дневник, но Джек Бърдън разбираше този човек, с глава, сякаш изсечена от гранит, който бе живял първо в една епоха, после в друга, но и в двете се беше чувствувал като у дома си. Ала един ден, когато седеше пред масичката, Джек Бърдън си даде сметка, че не разбира Кас Мастърн. Не беше задължително да разбере Кас Мастърн, за да получи дипломата си; той трябваше да знае само фактите за епохата на Кас Мастърн. Но без да познава и разбира добре самия Кас Мастърн, той не можеше да изложи тези факти. Тогава той не съзнаваше това. Само седеше нощ след нощ наведен над масичката, взираше се в снимката и не можеше да напише нито ред. От време на време ставаше да пийне водица и с буркан от конфитюр в ръка, стоеше дълго пред чешмата в тъмната кухня и чакаше да дойде по-студена вода.

Както казах, Джек Бърдън не можеше да изложи фактите за епохата на Кас Мастърн, защото не разбираше самия Кас. И не можеше да си обясни защо не го разбира. Но аз (сегашният Джек

Бърдън) се връщам сега назад през изтеклите години и се мъча да си обясня защо.

Макар да не е живял дълго, Кас Мастърн е успял да разбере, че всичко на този свят е взаимно обусловено. Той е разбрал, че животът наподобява гигантска паяжина и че където и да докоснеш тази паяжина, макар и съвсем лекичко, трептенията ще достигнат и до най-далечния и край и съненият паяк ще ги усети, ще се събуди и ще се хвърли да обвие в прозрачната си мрежа този, който е докоснал паяжината, а после ще пусне под кожата му черната си смъртоносна отрова. Независимо дали я е докоснал нарочно, или не. Може да я е блъснал по невнимание или в изблик на радост, но стореното е сторено и той неизбежно се появява — паякът с черна брада и огромни очи, които блестят като огледала на слънце или като очите на всевишния, паякът, от чиято уста капе отрова.

Но нима Джек Бърдън — тогавашният Джек Бърдън — можеше да разбере това? Той можеше само да чете думите, писани преди много години било в опустялата къща на плантацията, след като Кас е освободил робите си, било в адвокатската кантора в Джексън, било на свещ в хотелската стая във Виксбърг след разговора с Джеферсън Дейвис, било при светлината на догарящия огън в някой бивак, когато наоколо са лежали капнали войниците, а нощта се е изпълвала с тих шепот, сякаш вятърът шепти в боровете, само че това не е бил шепотът на вятъра, а дишането на хилядите спящи бойци. Да, Джек Бърдън четеше тези думи, но как да ги разбере? За него това бяха само думи, защото тогава светът не представляваше за него друго освен разхвърляни явления и пръснати тук-таме факти — нещо като потрошени ненужни вехтории, захвърлени на тавана, дето тънат в прах. Или пък това беше поток от събития, които ставаха пред очите му (или не) и между които нямаше никаква връзка.

Но може би той заряза дневника не защото не можеше да разбере Кас Мастърн, а защото не искаше да го разбере от страх да не би разбираното да се превърне в укор към самия него.

Във всеки случай той заряза дневника и навлезе в един от периодите на Големия Сън. Прибираше се вечер и понеже знаеше, че няма да може да работи, пъхаше се незабавно в леглото. Спеше по дванайсет, четиринайсет, петнайсет часа и усещаше как все по-дълбоко и по-дълбоко потъва в съня — като водолаз, който потъва все по-надолу в тъмните дълбини и търси опипом нещо, което би блеснало, ако има някаква светлина, но светлина няма. А сутрин се излежаваше в леглото и не му се щеше да прави каквото и да било,

нито дори да закуси, а само слушаше как под вратата, през стъклата, през пукнатините по стените, през самите пори на дървенията и мазилката в стаята се промъкват и процеждат слабите шумове на външния свят. И си мислеше: „Ако не стана, няма да мога да си легна отново.“ Тогава ставаше и излизаше навън, но светът му изглеждаше непознат, така мъчително непознат, както детският свят, към който възрастният се мъчи да се върне.

Но един ден той излезе и не се върна вече в стаята с чамовата масичка. Черните тефтери, в които бе воден дневникът, пръстенът, снимката и връзката писма останаха там до обемистия ръкопис — пълно събрание на съчиненията на Джек Бърдън, — чиито краища вече се завиваха около преспапието.

След няколко седмици хазяйката му изпрати в голям колет всичко, което бе оставил на масичката. Този неотворен колет странствуваше с него от една мебелирана квартира в друга, от апартамента, в който живя известно време с красивата си жена Лоуис и от който един ден си излезе веднъж завинаги, в други мебелирани квартири и хотелски стаи — голям четвъртит колет в пожълтяла вече амбалажна хартия, с разхлабени канапи, на който думите „Г-н Джек Бърдън“ лека-полека избледняваха.

Глава пета

Така завърши моето първо пътешествие във вълшебната страна на миналото, моят първи изследователски труд по история. Както вече отбелязах, не ми донесе успех. Затова пък втората ми работа имаше сензационен успех. Това беше „Случаят с честния съдия“ и имам всички основания да се поздравя с отлично изпълнената задача. Беше безупречно изследване, чието техническо съвършенство се помрачава само от едно: тук бяха засегнати живи хора.

Както е известно, всичко започна в онази нощ, когато се носехме с Шефа в черния кадилак и той ми каза (каза на онази личност, в която се бе превърнал студентът по история Джек Бърдън):

— Изключено е да не се намери.

А аз отвърнах:

— За съдията може и да не се намери.

А той каза:

— Човек е заченат в грях и роден в поквара, пътят му минава от смрадливите пелени до вонещия покров. Винаги ще се намери нещо.

Черният кадилак свистеше в нощта, гумите пееха върху бетона и тъмните поля се нижеха край нас, просечени от ивици мъгла. Захарчо бе легнал на волана, който изглеждаше прекалено голям за него, а Шефа седеше изправен на предната седалка. Аз виждах черните очертания на масивната му глава пред тунела от светлина, в който се носеше колата. После задрямах.

Събудих се от рязкото спиране на колата. Разбрах, че сме се върнали до къщата на Старк. Измъкнах се от автомобила. Шефа вече стоеше на двора зад пътната врата под светлината на звездите. Захарчо заключваше вратите на колата.

Когато влязох в двора, Шефа каза:

— Захарчо ще спи на кушетката долу, а за теб е приготвено легло горе, втората врата вляво след стълбата. Съветвам те да поспиш, защото от утре започваш да търсиш онова, което е изгубил съдията.

— Голямо копане ще падне — казах.

— Слушай — рече той, — ако не ти се занимава с това, никой не те кара насила. Винаги мога да наема някой друг. Или може би искаш повишение на заплатата?

— Не, не искам никакво повишение — отвърнах.

— Искаш или не искаш, ще ти я повиша със сто долара месечно.

— Дай ги на църквата — казах. — Ако ми трябваха пари, щях да намеря начин да ги печеля по-лесно, отколкото при теб.

— Значи, ти работиш при мен от любов към мен — каза Шефа.

— Не зная защо работя при теб, но не от любов към теб. И не е за пари.

— Да — каза той в тъмнината, — ти не знаеш защо работиш при мен. Но аз зная. — И той се засмя.

В двора влезе Захарчо, каза „лека нощ“ и изчезна в къщата.

— Защо? — попитах.

— Защото, мойто момче, аз съм си аз, а ти си си ти. Това е сътрудничество, което произтича от природата на нещата.

— Какво дълбокомислено обяснение!

— Това не е обяснение — засмя се той. — Обяснения изобщо няма. За нищо. В най-добрия случай можеш да се позовеш на природата на нещата. Ако си достатъчно умен да ги виждаш.

— Не съм толкова умен — казах.

— Но си достатъчно умен, за да изровиш нещо за съдията.

— Може и да няма какво да се изрови.

— Глупости. Хайде върви да спиш.

— А ти няма ли да спиш?

— Не — отвърна той и аз го оставих да се разхожда по тъмното в двора с наведена глава и сключени на гърба ръце — разхождаше се бавно и спокойно, сякаш бе излязъл да се разтъпче в парка в неделя следобед. Само че сега не беше следобед, а три и петнайсет през нощта.

Легнах си, но не можах да заспя веднага. Мислех си за съдията Ъруин. Как само ме погледна тая вечер, извръщайки продълговатата си старческа глава, как проблеснаха жълтите му очи и как се изкривиха устните над здравите стари жълти зъби, когато каза: „Тази седмица ще се срещна с майка ти — ще вечеряме заедно. Да й предам ли, че си все така доволен от работата си?“ Но това отмина скоро и после го видях да седи в дългата стая в бялата къща край морето, наведен над шахматната дъска срещу Учения прокурор — и не беше старец, а млад човек, чието продълговато цветущо лице с орлов профил стоеше замислено над шаха. Но и това отмина и в сивата влажна, студена утрин той се наведе към мен сред високата сива блатна трева и зашепна: „Ще се мериш пред нея, Джек. Когато патицата лети, трябва да се мериш пред нея, момчето ми. Ще направя аз от теб ловец.“ И ми

се засмя. А на мен ми се дощя да заговоря и да го попитам: „Има ли нещо около вас, господин съдия? Ще мога ли да открия нещо?“ Но той продължаваше да ми се усмихва и аз заспах. Заспах, докато той още ми се усмихваше, преди да е продумал.

После изгря нов ден и аз се заех да откопавам умрялата котка, да чопля за червейчето в сиренето, да търся гъсеницата в розата, да издиря спечената муха между стафидите на оризовия пудинг.

И успях.

Само че не веднага. Тръгнал ли си да издирваш нещо, то не се открива веднага. То е погребано под тъжните наноси на времето, където, разбира се, му е мястото. А и на теб не ти се ще да го намериш веднага, ако си историк. Намериш ли го веднага, няма да имаш възможност да демонстрираш своите методи. Но аз успях да ги демонстрирам.

Първата стъпка предприех следобеда, докато седях в една бирария в града, заобиколен с барикада от празни бирени бутилки. Запалих нова цигара от угарката си и си зададох следния въпрос: „Какво освен първородния грях може да накара човека да стъпи накриво?“

И си отговорих: „Славолюбието, любовта, страхът и парите.“

Запитах се: „Съдията славолюбив ли е?“

И си отговорих: „Не. Славолюбив е човек, който иска другите да го мислят за велик. А съдията знае, че е велик и затова му е все едно какво мислят другите.“

Запитах се: „А как е по женската част?“

Бях твърдо убеден, че съдията е имал своите малки похождения, но бях и твърдо убеден, че никой в Бърдънс Лендинг не знаеше за тях. Защото, ако в такъв малък град някой знае подобно нещо, то скоро се разчува и всички го научават.

Запитах се: „Страхлив ли е съдията?“

И си отговорих: „Не, не можеш го уплаши лесно.“

Оставаха само парите.

И аз се запитах: „Обича ли съдията парите?“

„На съдията му трябват точно толкова пари, колкото са нужни, за да живее спокойно.“

Запитах се: „Случвало ли се е някога съдията да не е имал достатъчно пари, за да живее спокойно?“ Разбира се, не става дума за дребни суми.

Запалих нова цигара и взех да прехвърлям този въпрос в ума си. Не намирах отговор. Някакъв глас от детството ми нашепваше нещо, но не можех да доловя какво ми казва. От дълбините на времето в паметта

ми изплува някаква смътна картина: аз съм дете, влизам в стаята при големите и разбирам, че те прекъсват разговора си заради мен, тъй като не би трябвало да зная за какво си говорят. Бях ли дочул за какво си говореха? Вслушах се в гласа от детството, който ми нашепваше нещо, но той бе толкова далечен. Не можех да разчитам на него за отговор. Затова станах от масата с празните бирени бутилки и угарките и излязох на улицата, над която все още се носеха изпарения след дъжда като в турска баня, а автомобилните гуми свистяха по мокрия асфалт. Ако имаме късмет, надвечер може да подухне ветрец откъм залива. Ако имаме късмет.

Най-после хванах такси и казах на шофьора:

— Ъгъла на Пета южна и Сент-Етиен.

Отпуснах се на седалката и се заслушах как свистят гумите по мокрото — сякаш някой пържеше сланина в тиган. Отивах за отговора на последния ми въпрос за съдията. Ако човекът, който знаеше този отговор, би се съгласил да ми го даде.

Този човек дълги години беше близък приятел на съдията, неговото второ „аз“, негов Дамон, негов Йонатан, негов побратим. Този човек беше някога Учения прокурор. Той не можеше да не знае. Слязох на тротоара пред мексиканското ресторантче, в което свиреше мюзикбокс, от чиито звуци сгъстеният въздух трепереше, платих на шофьора и вдигнах глава към третия етаж на къщата, която също се тресеше от тези звуци. Табелките си бяха там: окачени с жици по желязното перило на балкончето или заковани на стената — дъсчици, боядисани в различни цветове: бели, червени, черни, зелени, и надписани с контрастни бои. Една по-голяма, окачена на балкона, гласеше: *С Бога шега не бива.* На друга пишеше: *Настъпи Денят на Спасението.*

Да-а-а, рекох си, той все още живее тук. Той живееше над чистичкото ресторантче, а на съседната улица сред измършавелите от глад котки играеха голи негърчета и надвечер негърките седяха по стъпалата и си вееха бавно с ветрила от палмови листа. Вече се готвех да вляза във входа, но се попипах за цигари и видях, че съм ги свършил. Затова се отбих в ресторантчето, където мюзикбоксът чегърташе края на мелодията.

Зад тезгяха за наливна бира стоеше дебела като буре старица, чиито остри вежди се открояваха съвсем бели на фона на кафявото й мексиканско лице и черния *rebozo*[6].

— *Gigarrillos*[7] — обърнах се аз към нея.

— *Que tipo?*[8] — попита тя.

— „Лъки“ — отвърнах аз и когато тя сложи пакета пред мен, посочих към тавана и попитах: — *Esta arriba el viejo?*[9] — И бях много горд, че успях да кажа това.

— *Quien sabe? Viene y va*[10] — отвърна тя.

Така, ту се прибира, ту излиза. По божи дела.

— Старият излезе — произнесе доста чисто един глас от сянката в края на тезгяха.

— Благодаря — казах на стария мексиканец, който седеше там на стол. После се обърнах отново към бабката и казах: — Дайте ми една бира. — И посочих кранчето.

Както отпивах от бирата си, вдигнах поглед и видях над тезгяха още един надпис, издокаран на голямо парче шперплат или нещо подобно, който висеше на пирон. Върху светлочервения фон в двата горни края се виждаха сини заврънкулки-цветя, а буквите бяха изписани с черно и подчертани с бели контури. Надписът гласеше: *Покайте се, защото иде Царството Небесно. Мат. 3, 2.*

Посочих надписа и попитах:

— *De el?*[11] От стария, а?

— *Si, senor*[12] — отвърна старицата. После додаде ни в клин, ни в ръкав: — *Es como un santito*[13].

— Може и да е светец — съгласих се, — но освен това е перко.

— Перко?

— *Loco*[14] — поясних аз.

Тя не отвърна нищо и аз продължих да си пия бирата, но по едно време старият мексиканец се обади от своя ъгъл:

— Ето го, иде.

Обърнах се и през мътното стъкло на вратата видях облечената в черно фигура. После вратата се отвори и той влезе, още по-състарен, отколкото го помнех: изпод старата панама се подаваха бели фъндъци, очилата с метални рамки едва се крепяха на носа, а зад тях мигаха воднистите очи, раменете бяха съвсем превити и увиснали, теглени от тежестта на шкембето, отвратителното шкембе, което водеше самостоятелен живот и теглеше раменете му като някакъв тежък поднос, какъвто носят амбулантните търговци по уличните ъгли. Черното сако не можеше да се закопчае от това шкембе.

Той запримигва важно срещу мен, очевидно без да ме познае, защото в ресторантчето вече цареше здрач, а той влизаше от улицата, все още огряна от последните слънчеви лъчи.

— Добър вечер, сеньор — поздрави го старият мексиканец.

— *Buenas tardes*[15] — каза старицата.

Учения прокурор свали панамата, обърна се към старицата и се поклони леко с такова движение на главата, което изведнъж ми напомни дългата стая в бялата къща край морето и в тази стая видях мислено един човек — уж този същия, но различен, по-млад и без побелели коси.

— Добър вечер — поздрави той мексиканката, после се обърна към мексиканеца и повтори: — Добър вечер, сър.

Старият мексиканец посочи към мен и каза:

— Той чака.

Струва ми се, че Учения прокурор всъщност едва сега ме забеляза. Но не можа да ме познае и напразно примигваше в полумрака. А и най-малко можеше да очаква, че ще ме види тук.

— Здравей — казах, — позна ли ме?

— Да — отвърна той и продължи да се взира в мен. После ми подаде ръка и аз я поех. Беше хладна и влажна.

— Да не стоим тук — казах.

— Хляб ще ви трябва ли? — попита старият мексиканец.

Учения прокурор се обърна към него:

— Да, моля. Ако това не ви затруднява.

Мексиканецът стана, отиде до другия край на тезгяха, взе голям кафяв плик, пълен с нещо, и му го подаде.

— Благодаря — каза Учения прокурор, — много ви благодаря, сър.

— *De nada*[16] — каза с поклон мексиканецът.

— Всичко най-хубаво — каза Учения прокурор и също се поклони на стареца, после на старицата с онова движение на главата, което отново ми напомни стаята в бялата къща край морето.

После излязохме на улицата. Отсреща имаше градинка с изпотъпкана, изсъхнала трева, която сега блестеше след дъжда; на пейките в нея седяха скитници, а гълъбите кукаха нежно, като чиста съвест, и оцвъкваха цимента около фонтана с фини, бели като вар капчици. Погледнах гълъбите, а после издутия плик, който, оказа се, беше пълен с кори от хляб.

— Гълъбите ли ще храниш? — попитах.

— Не, това е за Джордж — каза той и свърна към своя вход.

— Куче ли държиш?

— Не! — и ме поведе през вестибюла към дървената стълба.

— Тогава какво е Джордж? Папагал?

— Не — отвърна той задъхан, защото стълбата беше стръмна. — Джордж е един нещастник.

Доколкото си спомнях, това означаваше скитник. Нещастникът е

скитник, който е имал щастието да прекрачи прага на някоя мека душа и да пусне корени там. Тогава той бива повишен от скитник в нещастник. Учения прокурор не за първи път прибираше нещастници. Един такъв нещастник беше застрелял органиста на църковното дружество, в което се подвизаваше Учения прокурор. Друг нещастник му беше задигнал часовника и ключа-емблема на „Фи Бета Капа“.

Значи, Джордж беше още един от тези нещастници. Погледнах корите хляб и казах:

— Той трябва да е голям нещастник, ако няма какво друго да яде.

— Джордж изяжда част от хляба — обясни Учения прокурор, — но това става почти случайно. Той го използува в работата си. Но част от хляба очевидно се промъква в гърлото му и затова никога нищо не му се яде. Освен сладки работи.

— Боже мой, как е възможно да работи с хлебни кори, че и да ги гълта, без да иска?

— Не споменавай напразно името господне — каза той. И добави: — Джордж се занимава с много тънка работа. При това художествена. Ще видиш.

Видях. Изкачихме стълбата, свърнахме в тесния коридор с изпопукани стъкла на капандурите и влязохме във вратата. В ъгъла на голямата, почти необзаведена стая седеше по турски на парче старо одеяло човек, който очевидно беше Джордж. На пода пред него имаше две големи купи, а до него парче шперплат, дълго към четири и широко към две стъпки.

При влизането ни той вдигна глава и каза:

— Свърши ми се хлябът.

— Нося ти — каза Учения прокурор и му подаде кафявия плик.

Джордж изпразни корите в едната от купите, после пъхна в устата си една кора и започна да я дъвче упорито и целенасочено. Беше среден на ръст, мускулест човек с врат като на бик и докато дъвчеше, жилите на врата му играеха плавно. Имаше руса, почти опадала коса, гладко, плоско лице и сини очи. Дъвчеше и гледаше в някаква точка право пред себе си.

— Защо прави това? — попитах аз.

— Работи един ангел.

— Аха — казах.

В това време Джордж се наведе над едната от купите и изплю в нея превърналия се в каша хляб. После сложи нова кора в устата си.

— Тук има един завършен — каза Учения прокурор и посочи към друг ъгъл на стаята, където бе подпряно друго парче шперплат.

Отидох да го разгледам. Върху шперплата, от материал, подобен на маджун, бе изработен барелеф на ангел — с крила и падаща на дипли одежда.

— Този съхне сега — обясни Учения прокурор. — Когато изсъхне и се втвърди, той ще го оцвети. После ще го мине с шеллак. После ще боядиса свободната част от шперплата и ще изпише мото на нея.

— Голяма красота — казах.

— Той прави и статуи на ангели. Погледни. — И Учения прокурор отиде и отвори кухненския шкаф, в който на едната полица бяха наредени съдини, а на другата — цяла фаланга лъскави ангели.

Взех да разглеждам ангелите. В това време Учения прокурор извади от шкафа консерва супа, един хляб и бучка размекнато масло, занесе ги на масата в средата на стаята и запали едната от двете горелки на газовата печка в ъгъла.

— Ще вечеряш ли с мен?

— Не, благодаря — отвърнах и продължих да зяпам ангелите.

— Понякога Джордж ги продава на улицата — обясни той, изливайки супата в тенджерка, — но с най-хубавите не му дава сърце да се раздели.

— Тези ли са най-хубавите?

— Да — каза Учения прокурор. И добави: — Много са красиви, нали?

— Да — казах, защото нямаше какво друго да кажа. После погледнах скулптора и попитах: — Не прави ли друго освен ангели? Например кученца или кукли?

— Прави само ангели. Поради това, което се е случило с него.

— А какво се е случило?

— Жена му — каза Учения прокурор и разбърка супата в тенджерката. — Заради нея прави ангели. Знаеш ли, те работили в цирка.

— Не, не знаех.

— Да, били въздушни акробати, така ги наричат. Тя изпълнявала полет на ангел. Имала големи бели криле, казва Джордж.

— Бели криле — обади се Джордж, само че хлябът в устата му пречеше, та излезе нещо като „беикие“; после размаха големите си ръце като криле и се засмя.

— Тя падала от високо и белите криле пърхали, като че летяла — продължи да обяснява търпеливо Учения прокурор.

— И един ден въжето се скъсва — подсказах аз.

— Нещо се повредило в апарата. Това се отразило много зле на

Джордж.

— Интересно на нея как се е отразило?

Старият не оцени остроумието ми и продължи:

— Толкова зле му се отразило, че не можел повече да изпълнява своя номер.

— А какъв е бил неговият номер?

— Той бил човекът, когото обесват.

— Аха — казах и погледнах Джордж. Сега ми беше ясно защо имаше такъв врат. — Да не би и неговият апарат да се е развалил — задушил ли се е?

— Не — отвърна Учения прокурор, — той просто получил отвращение към работата си.

— Отвращение?

— Да, отвращение. Нещата стигнали дотам, че той вече не можел да упражнява нормално любимата си професия. Всяка нощ сънувал, че пада. И се напикавал в кревата като дете.

— Падам, падам — обади се Джордж, което прозвуча, като „паам, паам“, и пак се усмихна весело, без да престава да дъвче.

— Един ден, когато се качил на своята площадка с примка на шията, не могъл да скочи. Не могъл да се помръдне дори. Строполил се на площадката и се разплакал. Свалили го и го отнесли на ръце — обясняваше Учения прокурор. — Известно време след това бил напълно парализиран.

— Изглежда — казах, — професията на обесник му е станала отвратителна. Както ти правилно отбеляза.

— Бил напълно парализиран — повтори той, като и този път не оцени остроумието ми. — Без да има някаква физическа причина, ако… — той замълча — ако изобщо нещата могат да се обясняват с материята. Защото материалният свят — той несъмнено съществува и да се отрича съществуването му, би било богохулство — никога не може да бъде причина, той е само резултат, само следствие, той е глината под пръстите на грънчаря и ние… — Млъкна, пламъчето, което бе започнало да трепти трескаво във воднистите му очи, угасна, жестикулиращите ръце се отпуснаха надолу. Той се наведе над печката и разбърка супата. После продължи: — Болестта е била тук — и докосна с пръст челото си. — В душата му. Причината винаги е душата… повярвай ми… — Млъкна отново, поклати глава, погледна ме изпитателно и завърши тъжно: — Но ти няма да ме разбереш.

— Боя се, че не — съгласих се.

— После Джордж се оправил от парализата — продължи той. —

Но не може да се каже, че е напълно здрав човек. Той се бои от височини. Не смее дори да погледне от прозореца. Когато тръгне да продава творбите си, докато слиза по стълбите, закрива очи с ръце, въпреки че аз съм до него и го придържам. Затова сега го извеждам много рядко. Не ще ни на стол да седне, ни на креват да легне. На пода се чувствува по-сигурно. И прав избягва да стои. Краката му просто се подгъват и се разплаква. Добре, че има тази наклонност към изкуството. То му помага да се отвлича, да не мисли за друго. Освен това много се моли. Аз го научих да се моли. Това помага. Сутрин отивам и си чета молитвите, а той повтаря след мен. Нощем също — когато се събужда от кошмарите и не може да заспи.

— Все още ли се напикава в леглото? — попитах.

— Понякога — отвърна замислен Учения прокурор.

Погледнах Джордж. Той плачеше беззвучно и сълзите се стичаха по гладките му плоски бузи, но челюстите не преставаха да вършат своето.

— Виж го — казах.

Учения прокурор го погледна.

— Съвсем съм изкуфял — измърмори той ядосан на себе си и заклати глава, при което по черната яка се поръсиха още няколко прашинки пърхот. — Колко глупаво от моя страна — да говоря за тези неща пред него. Съвсем съм изкуфял… остарях вече и забравям. — И като се тюхкаше, мърмореше и тръскаше ядно глава, наля супа в една паница, взе лъжица и пристъпи към Джордж. — Я виж, я виж — каза, поднасяйки към устата на Джордж лъжица супа, — виж каква хубава супа… хайде… кусни си.

Но по лицето на Джордж се стичаха сълзи и той не отвори уста. Обаче челюстите продължаваха да работят. Стиснати здраво.

Старият остави паницата на пода и като все още държеше лъжицата пред устата на Джордж, започна да го гали със свободната ръка по гърба, кткайки го като кокошка, с майчинска загриженост. После вдигна рязко глава към мен, при което очилата му едва не паднаха, и се заоплаква като майка:

— Просто не зная какво да правя с него… не ще и не ще да яде супа. И изобщо не е яшен. Виж, бонбони… шоколадови бонбони хапва. Просто не зная… — замря гласът му.

— Може би прекалено го глезиш — казах.

Той върна лъжицата в супата, която беше оставил на пода до себе си, и започна да рови в джобовете си. Накрая извади един шоколад, поразмекнат от топлината, и взе да бели залепналия станиол. Отворил

уста, Джордж заследи с радостно и нетърпеливо очакване движенията на стария и сълзите му пресъхнаха. Но не протегна пълните си ръчички.

Старият отчупи парче шоколад и като гледаше Джордж право в лицето, пъхна го между очакващите устни — и вкусовите пъпки грейнаха в тъмната кухина, с уморена, сладостна, щастлива въздишка жлезите пуснаха своите сокове и по лицето на Джордж се изписа тихо, дълбоко, вътрешно блаженство като при светец.

„Добре — идеше ми да кажа на стария, — ти твърдиш, че нещата не могат да се обясняват с материята, но шоколадът е материя, а виж какво предизвика: като гледа това лице, човек би помислил, че Джордж се е причестил с тялото Христово, а не с парче шоколад. И каква е разликата между едното и другото, а?“

Но не казах това, защото наблюдавах стария, който стоеше наведен и от това очилата му бяха увиснали, сакото му беше увиснало, шкембето му беше увиснало: той държеше ново парче шоколад и кткаше нежно с щастливо изражение на лицето, да, именно щастливо, и като го гледах, изведнъж видях човека в дългата бяла стая край морето, уж същия човек, пък друг, и в ранния мрак дъждът, който бурята носи откъм морето, плющи по стъклата на прозорците, но това плющене не е страшно, то е дори приятно, защото огънят играе в камината и по прозорците, а дъждът се стича по тях и вплита сребърни нишки в черните стъкла и в пламъците, които трептят по тях, и човекът се навежда, подава нещо и казва: „Я какво е донесъл тати тази вечер… но само една хапка… — той отчупва парченце и го подава — само една хапка, защото вечерята вече е готова… а след вечеря…“

Гледах стария и в мен се разля топлина и някаква огромна буца в гърдите ми започна да се топи — сякаш толкова дълго бях носил тази буца, че бях свикнал с нея и не съзнавах, че съм я носил до момента, в който тя се стопи и започнах да дишам по-свободно.

— Тате — казах аз. — Тате…

Той вдигна глава и попита сопнато:

— Какво? Каза ли нещо?

Tame, mame! Но него вече го нямаше в дългата бяла стая край морето и никога нямаше да го има, понеже си беше отишъл оттам — защо, защо? — понеже не беше достатъчно мъж, за да бъде господар в собствения си дом, понеже беше глупак, понеже… — и бе отишъл толкова далеч, чак до тези стълби и тази стая, в която един старец стоеше наведен с шоколад в ръка, един старец, чието лице за миг бе просветнало от щастие — ако това е точната дума. Но сега на това

лице не бе изписано щастие. Само раздразнение на стар човек, който не е дочул добре какво са му казали.

Но и аз бях отишъл далеч от дългата бяла стая край морето. Бях станал от килимчето пред камината, където седях с моя цирков фургон, с цветните моливи и блокчето, където слушах как дъждът плющи по прозорците, където тати се навеждаше над мен и казваше: „Я какво е донесъл тати тази вечер“, и се бях озовал в тази стая, в която Джек Бърдън стоеше облегнат на стената с цигара в уста. И никой не се навеждаше над него да му подаде шоколад.

И тъй, загледан в лицето на стария, отговорих на сопнатия му въпрос:

— Не, нищо.

И казвах истината. Защото онова, което е било някога, сега бе нищо. Защото онова, което е било, го няма сега, тъй както сегашното няма да го има утре и пяната, тази слънчево-бяла пяна по гребените на вълните, които вятърът гони, остава след отлива по твърдия пясък, подобна на утайка от помия.

И все пак имаше нещо: тази утайка по твърдия пясък. Затова казах:

— Впрочем исках да те попитам нещо.

— Какво?

— Разкажи ми за съдията Ъруин.

Той се изправи, обърна се с лице към мен и запремигва воднисто зад очилата, тъй както премигваше срещу мен преди малко, когато влезе от светлата улица в тъмното мексиканско ресторантче.

— За съдията Ъруин — повторих аз, — помниш, твоя задушевен приятел.

— То бе друго време — изхриптя той, като се взираше в мен.

— Разбира се — казах и отвръщайки на погледа му, си помислих: „Друго бе, и още как.“ После казах: — Разбира се, но ти помниш това време.

— За мен то е мъртво — каза той.

— Но ти си жив.

— Грешникът, който бях някога, грешникът, който се блазнеше от суетата и порока, е мъртъв. И ако сега върша грехове, върша ги неволно, защото съм несъвършен. Но съм далеч от всякаква скверност.

— Слушай — казах, — интересува ме само един обикновен въпрос. Само един.

— Погребал съм това време — каза той, вдигнал ръце, сякаш да се предпази от нещо.

— Само един въпрос — настоях аз.

Той ме гледаше мълчаливо.

— Слушай — казах, — изпадал ли е някога Ъруин в недоимък, в нужда за пари? В голяма нужда?

Той ме гледаше някъде издалеч, далеч зад супата на пода, далеч зад шоколада в ръката, през безкрая на времето. После попита:

— Защо… защо те интересува това?

— Да ти кажа право — изтървах се, — мен това не ме интересува. Но то интересува другиго, този, който ми плаща на първо число всеки месец. Става дума за губернатора Старк.

— Мерзост — рече той, гледайки иззад това, което лежеше между нас. — Мерзост.

— Изпадал ли е Ъруин в нужда?

— Мерзост — повтори той.

— Слушай — казах, — не смятам, че губернаторът Старк се занимава само с богоугодни дела — ако затова дрънкаш „мерзост“, — но замислил ли си се поне веднъж каква неразбория бяха създали в този щат твоите изтънчени, цилиндросани приятели като Стантън и Ъруин, които редовно ходеха на черква и вечно цитираха Хораций? Шефа поне върши нещо, а те? Задниците им мазоли хващаха от седене. Те…

— Само мерзост! — извика той и размаха десница, стиснал шоколада така, че едва не потече между пръстите му. Част от него падна на пода. Невръстното го прибра.

— Ако искаш да кажеш — отвърнах, — че политиката, включително политиката на бившите ти приятели, не прилича на великденски дни в женски манастир, в такъв случай си прав. Но този път ще те сразя със собствената ти метафизика. Политиката е действие, а всяко действие само накърнява съвършенството на бездействието, което е покой, тъй както всяко битие само накърнява съвършенството на небитието. Което е бог. И щом бог е съвършенство, а единственото съвършенство е небитието, то бог е небитие. Следователно бог е нищо. А нищото не може да бъде база за критика на материята и нейната материалност. Имаш ли да кажеш нещо? Да те видя сега как ще се измъкнеш?

— Глупости, глупости — заповтаря той, — глупости и мерзост.

— Да, ти си прав — казах. — Това са глупости. Но нима всички приказки от този род не са глупости? Думи, думи и само думи.

— Говориш мерзости.

— Не, само думи — казах, — а всички думи си приличат.

— С бога шега не бива — рече той и аз забелязах, че главата му

трепереше.

Пристъпих напред досам него.

— Изпадал ли е Ъруин в недоимък?

Той като че понечи да отговори, устните му се размърдаха. Но пак се затвориха.

— Да или не? — настоях.

— Никога вече не ще се докосна до света на мерзостите — промълви той, без да сваля от мен бледите си очи, — за да не остане неговата смрад по ръцете ми.

Идеше ми да го сграбча и да го разтърся тъй, че зъбите му да зачаткат. Да изтърся от него отговора. Но така не се постъпва със стар човек. Бях подхванал зле цялата работа. Трябваше да го подмамя лека-полека, та да падне в клопката. Трябваше да го прикоткам. Но при всяка наша среща аз толкова се навивах и наострях, че само гледах как по-скоро да се махна от него. И след като го оставях, чувствувах се още по-зле, докато успеех да го залича от паметта си. С една дума, сам бях оплел конците.

И тъй нищо не научих. На излизане погледнах невръстното, което беше довършило падналия шоколад и съсредоточено опипваше пода около себе си за още някоя трошка. Старият отново се наведе към него, бавно, с усилие.

Слизайки по стълбите, си помислих, че дори ако се бях опитал да подмамя стария, сигурно пак нищо нямаше да науча. Въпросът не е в това, че подходих неправилно. Не е и в това, че защитих Старк. Какво знаеше той за Старк, какво го интересуваше Старк? Въпросът е там, че го попитах за миналото, за един свят, от който той си беше отишъл. Този свят и светът изобщо беше мерзост, както се изрази старият, и той не искаше да се докосва до него. Не искаше дори да разговаря за него и аз не бих могъл да го накарам да стори това.

Но разбрах поне едно: старият знаеше нещо. Положително. Следователно имаше какво да се узнае. Добре, аз ще го узная. Рано или късно. И тъй, оставих Учения прокурор и света на миналото и се върнах в света на настоящето.

Където:

Продълговатото игрище с бели линии, които разсичат с геометрична точност тревата, се зеленее отровно под светлината на прожекторите, монтирани високо на трибуните. Над игрището бухлатото, пулсиращо кълбо светлина рехавее и чезне в мрака, но трийсетте хиляди чифта очи, виснали от вътрешната страна на бетонната чаша, не гледат към мрака, а са устремени към средоточието

на светлината, където хора с червени коприненолъскави гащета и златисти шлемове се хвърлят срещу хора със сини коприненолъскави гащета и златисти шлемове, сблъскват се и се валят като кукли по отровнозелената трева, а ледения писък на свирката сече плътния въздух като ятаган, който сече възглавница.

Където:

Музиката гърми, носи се рев — като рев на море, екват викове — като агония, ляга тишина, после женски вик, сребрист и тънък, пронизва тишината като вопъл на изгубена душа и отново рев, от който нажеженият въздух сякаш се раздува. Защото от лъскавото заплетено кълбо върху зеленината се изтръгва червен къс, стрелва се напред и лети по допирателната, върти се, мята се и препуска по зеленото и все пак сякаш твърде много се бави в този застинал миг безвремие, носейки страшното бреме на отговорността, наложено му от хорския рев.

Където:

Един човек ме тупа с все сила по гърба и крещи — един човек с масивно лице и остра тъмна коса, паднала на челото, който крещи:

— Това е моето момче! Това е Том, Том, Том! Това е синът… той се откъсна и спечели… това е първият му мач в университета… моето момче!

И човекът пак почва да ме тупа по гърба, грабва ме и ме стиска в прегръдките си, в тези силни прегръдки, стиска ме като брат, като любима, като син, а очите му се наливат със сълзи, които потичат ведно с потта по месестите бузи, и той крещи:

— Това е моето момче… няма друг като него… той ще играе в националния, а Луси иска да го спира да играе… иска да му забраня… казва, че това щяло да го провали… да го провали, глупости… той ще играе в националния… майко мила, видя ли го колко е бърз, каква светкавица е кучият му син! Нали, кажи, нали?

— Да — казах аз и това беше истина.

Той беше бърз и беше кучи син. Или поне, ако още не беше кучи син, проявяваше безспорни качества в тази насока. Луси не би трябвало да бъде винена, задето искаше да го спре да играе ръгби: името му винаги в спортните страници на вестниците, снимки. Чудото на първокурсниците. Светкавицата на второкурсниците, овации, едри тлъсти ръце, тупащи го вечно по рамото, ръката на Тайни Дъфи също, Шефа — ох, бащичко, кръчми, тънконоги, стегнатогърди момичета — ох, Том, аз, Том, бутилки, туристически хижи, вълноподобният рев на тълпата и неизменно — този женски вик, пронизващ внезапната

тишина като проклятие.

Но Луси беше безсилна. Защото него го чакаше националният. Национален куотърбек независимо в кой отбор си играл. Ако, разбира се, бутилката и леглото не повредяха преждевременно този стремителен, бърз като спусък, точен като швейцарски часовник механизъм — Том Старк, сина на Шефа. Светкавицата на второкурсниците, на татко момчето, което тази вечер стоеше в средата на стаята в хотела с парче левкопласт на носа, със самоуверена усмивка на хубавото си, чисто, момчешко лице — именно хубаво, чисто и момчешко, — а в това време ръцете на татковите приятели го тупаха по гърба. Тайни Дъфи също го тупаше по гърба, а Сади Бърк, която седеше малко настрани от това общо възбуждение, обвита в своя частен облак от цигарен дим и алкохолни пари, каза с доста недвусмислено изражение на лицето:

— Да бе, Том, някой ми каза, че тази вечер си играл ръгби.

Но Том Старк едва ли можеше да чуе и оцени нейната ирония, защото той стоеше обвит в своя собствен златолъскав облак — той, Том Старк, бе играл днес ръгби.

Накрая Шефа каза:

— А сега иди да спиш, сине. Наспи се добре. И се приготви да им стъпиш на шията идната събота. — Той сложи ръка на рамото на момчето и добави: — Ние всички сме много горди с тебе, момчето ми.

А аз си казах: „Ако очите му пак се напълнят със сълзи, ще повърна.“

— Иди да спиш, сине — повтори Шефа.

А Том Старк процеди с края на устата „отивам“ и излезе.

Стоях там, заобиколен от настоящето.

Но не забравях миналото. Не забравях въпроса. Не забравях мъртвата котка, заровена в купчината пепел.

Затова впоследствие стоях пред големия прозорец към залива и гледах как по металните листа на магнолиите играеха последните отблясъци дневна светлина и как тъмнееше в сгъстяващия се здрач пяната на прибоя. Зад гърба ми беше стаята, не много различна от онази дълга бяла стая край морето, където в същата тази минута майка ми може би поднасяше на майонезокосия Млад ръководител лицето си като някакъв страшно скъп подарък, на който той би трябвало страшно да се възхищава. В стаята зад гърба ми, едва осветена от догарящата свещ на полицата, мебелите бяха заметнати с бяло платно, а старият часовник в ъгъла немееше, както и старецът от тази къща. Но аз знаех, че ако се обърна сред тези бели покрови и тишината на застиналото

време, ще видя една жена, която, коленичила пред студената чернота на голямата камина, подпъхва борови шишарки и съчки под пъновете в нея. Преди малко тя беше казала:

— Не, нека аз. Тук съм си у дома и сама трябва да запаля камината, когато се връщам. Това е един вид ритуал, нали разбираш. Искам сама. Адъм винаги оставя това на мен, когато се връщаме.

Тази жена беше Ан Стантън, а тази къща — къщата на губернатора Стантън, чието фарфорно, невъзмутимо лице над четвъртитата черна брада и черния фрак гледаше от масивната златна рамка над камината, пред която, сякаш коленичила в нозете му, неговата дъщеря драскаше кибрит, за да запали огъня. Познавах тази стая от времето, когато губернаторът беше не фарфорно лице в масивна златна рамка, а висок мъж, който седеше пред камината с малко момиченце в краката си и галеше нежно разпилените му копринени коси. Но сега се намирах тук, защото Ан Стантън — вече не малко момиченце — ми беше казала:

— Ела в Бърдънс Лендинг, ние ще бъдем там в събота вечер и в неделя — просто ще стоплим камината, ще хапнем някакви консерви и ще преспим под стария бащин покрив. Адъм има на разположение само ден и половина. А често пъти и толкова няма.

И тъй, аз дойдох, носейки със себе си и своя въпрос.

Чух драскането на кибрита и се отвърнах от вече притъмнялото море. Смолистите клечки пламнаха и заизпущаха искрици като коледен бенгалски огън, светлината затрептя топло по наведеното чело на Ан, а после, когато аз се приближих към огъня и тя вдигна глава към мен — по шията и бузите й. Очите й заблестяха като на дете, когато му поднесеш неочакван подарък, и тя изведнъж се засмя със звънлив смях. Жените се смеят така само от щастие, а не от любезност или на някаква шега. Жената се смее така само няколко пъти в живота си. Жената се смее така само тогава, когато нещо я развълнува от дън-душа и щастието заблика от нея тъй естествено, както дъхът, както първите нарциси и планинският ручей. Когато жената се смее по този начин, нещо става с теб. И няма значение какво е изражението на лицето й. Чуваш само този смях и чувствуваш, че си уловил някаква чиста и красива истина. Имаш такова чувство, защото този смях е откровение. Някаква голяма искреност. Ръс цветове от големия ствол на всебитието. И няма никакво значение как се казва тази жена и какъв е адресът й. Затова такъв смях не може да бъде престорен. Ако някоя жена може да се смее изкуствено по този начин, то Нел Гуин[17] и мадам Помпадур биха били пред нея момиченца-лагернички с двуфокусни очила, туристически обувки и шини на зъбите. За такава жена светът

би се избил. Защото единственото, което всъщност иска всеки мъж, е да чуе такъв смях.

И тъй Ан вдигна към мен блесналите си очи и се разсмя по този начин, а отражението от огъня заигра по бузите й. Аз също се разсмях. Тя подаде ръка, за да й помогна да стане, вдигна се леко и пъргаво — боже, как мразя жени, които се вдигат едва-едва, на части — и се позалюля малко, докато се изправи в цял ръст. Беше съвсем близо до мен, все още засмяна — смехът й отекваше някъде дълбоко в мен, — и аз все още я държах за ръка, както я бях държал преди петнайсет, двайсет години, когато й помагах да става и после я прихващах за гъвкавата талия, докато се изправи напълно, и усещах как тя поддава под ръката ми. Така беше някога. Сега аз се бях наклонил към нея и още миг лицето й продължи да се смее и тя поотметна глава назад, както отмята глава момиче, когато очаква, че ще го прегърнеш през кръста и е готово да приеме това.

Но изведнъж смехът изчезна от лицето й. Сякаш някой бе спуснал завеса пред него. Изпитах онова чувство, което човек изпитва, когато, минавайки по някоя тъмна уличка, вдига глава към някой осветен прозорец, зад който хората разговарят, пеят, смеят се, по тях пробягват на вълни, на вълни отблясъците от камината и на улицата долитат звуците на музиката, а после нечия ръка — никога не се знае чия — дръпва завесата. И ти оставаш самичък, отвън.

Сега и аз останах самичък, отвън.

Може би все пак трябваше да го направя — да я прихвана през кръста. Но не го направих. Да, тя вдигна глава към мен и се засмя по този особен начин. Но не на мен. Смееше се, защото бе щастлива, че се намира отново в стаята, запазила все още миналото — от което аз бях част някога, но не и сега, — и че е коленичила пред камината чиито топли пламъци галеха лицето й като човешка длан.

Не, този смях не бе предназначен за мен. Затова аз пуснах ръката й, отстъпих крачка назад и попитах:

— Изпадал ли е някога съдията Ъруин в недоимък, в голям недоимък?

Зададох този въпрос внезапно и рязко, защото, когато задаваш по такъв начин въпроса си — като гръм от ясно небе, — може да получиш отговор, който инак никога не би получил. Ако човекът, когото питаш, е забравил нещата, внезапният и рязък въпрос може да пришпори паметта му и да измъкне отговора изпод праха на забравата, а ако този човек помни, но не желае да разказва каквото и да било, внезапният и рязък въпрос може така да го изненада, че той да изплюе камъчето,

преди да се е усетил.

Но номерът ми не мина. Тя или не знаеше, или не можеше така лесно да бъде изненадана. Би трябвало да се досетя, че човек като нея — човек с дълбока вътрешна увереност в себе си, произтичаща от това, че той е направен от цял къс, а не е кърпеж от парчетии, останки и стари зъбчати колела, скрепени с ръждива тел, канапи и върви, какъвто кърпеж сме повечето хора, — би трябвало да се досетя, че такъв човек не може да бъде изненадан така, щото да отговори неволно на зададения въпрос. Това в случай, че тя знаеше отговора. Но може би и не го знаеше.

И все пак Ан се поучуди.

— Какво? — попита тя.

Повторих въпроса.

Тя се обърна, отиде до кушетката, седна, запали цигара и впери поглед в мен.

— Защо те интересува това?

Погледнах я право в очите и отвърнах:

— Мен не ме интересува. Интересува се един приятел. Най-добрият ми приятел. Който ми плаща на всяко първо число.

— Ах, Джек! — възкликна тя и като хвърли току-що запалената цигара в камината, стана от кушетката. — Защо винаги трябва да разваляш всичко. Тъкмо си спомнихме миналото. А ти искаш да развалиш всичко. Ние…

— Ние?

— … имахме нещо тогава, а ти искаш да го развалиш и помагаш и на него да го развали… на този човек… той…

— Ние? — повторих аз.

— … замисля нещо лошо.

— Ние! — казах аз. — Ако ние сме имали такова очарователно минало, тогава защо ти ме отблъсна?

— Това няма нищо общо с въпроса. Аз само искам да кажа…

— Искаш да кажеш колко очарователно и прекрасно е било това наше минало, а аз искам да ти кажа друго: щом то е било толкова очарователно и прекрасно, как, дявол да го вземе, се стигна до това съвсем не очарователно и съвсем не прекрасно настояще — как, ако в миналото не е имало нещо, което далеч не е било очарователно и прекрасно? Ти само това ми кажи.

— Стига, Джек! — каза тя. — Стига!

— Не, ти само това ми кажи. Нима ще твърдиш, че настоящето е очарователно и прекрасно? Та това настояще произтича от миналото,

ти вече си близо трийсет и пет годишна и се мъкнеш тук като на празник, за да поседиш сред тези прашни, обвити с чаршафи мебели в тази къща с прекъснато електричество, а Адъм — о, и той живее прекрасно, оперира по цял ден до припадък, а отвътре го яде, яде, а…

— Остави Адъм на мира — каза тя и протегна напред ръце сякаш за да ме отблъсне, въпреки че аз стоях на три крачки от нея, — той поне върши нещо и…

— … а съдията Ъруин се забавлява там със своите играчки, а майка ми с този Тиъдър, пък аз…

— Да, ти — каза тя, — ти!

— Добре де, аз.

— Да, ти. С този човек.

— Този човек, този човек — повторих подигравателно с нейния тон, — всички тук така го наричат — разни патъновци и всички, чиито топли местенца изстинаха. Този човек поне върши нещо. Не по-малко от Адъм. Дори повече. Сега е решил да строи медицински център, в който ще се лекува целият щат. Той…

— Зная — каза тя уморено, без да ме гледа, и се отпусна на кушетката, завита също с чаршаф.

— Знаеш, но и ти гледаш отвисоко на него, като останалите. И ти си като тях.

— Добре де — каза тя все тъй без да ме гледа, — отвисоко. Толкова отвисоко, че миналата седмица закусвах с него.

Ако старият часовник в ъгъла все още не беше спрял, сега сигурно щеше да спре. Във всеки случай на мен дъхът ми спря. Чух как припукаха пъновете в камината, обзети от пламъка. После и това пукане спря и всичко замря.

После възкликнах:

— Велики боже!

И тишината всмука думите ми като попивателна хартия.

— Велики боже! Какво толкова? — каза тя.

— Майчице, представям си как би подскочил редакторът на светската рубрика в „Кроникъл“ при вида на дъщерята на губернатора Стантън, която закусва с губернатора Старк. А роклята, мила, с каква рокля беше? А имаше ли цветя? Пи ли коктейли с шампанско? А…

— Пих кока-кола и изядох един сандвич със сирене. В кафенето на приземния етаж в Капитола.

— Прощавай за любопитството, но…

— Но искаш да знаеш как съм попаднала там. Ще ти кажа. Отидох при губернатора Старк, за да искам държавни средства за детския дом.

И…

— Адъм знае ли? — попитах аз.

— И ще ги получа, бъди сигурен. Трябва само да приготвя подробна докладна записка и…

— Адъм знае ли?

— Какво значение има знае ли Адъм, или не… и да занеса тази записка на…

— Представям си какво ще каже Адъм — казах мрачно аз.

— Мисля, че имам право сама да си върша работите — подразни се тя.

— Брей — казах и забелязах, че страните й се позачервиха, — пък аз мислех, че двамата с Адъм сте винаги така. — И като вдигнах дясната си ръка, долепих показалеца и средния пръст.

— Така сме — каза, — но на мен ми е все едно какво…

— А все едно ли ти е какво би казал по въпроса *той*? — И посочих с палец невъзмутимото фарфорно лице, което ни гледаше от масивната златна рамка.

— Стига, Джек — скочи тя почти гневно от кушетката, което не й бе присъщо, — защо говориш така? Толкова ли не разбираш? Аз само искам да получа пари за дома. Това беше делова среща. Чисто делова. — И тя вирна глава, с което искаше да ми даде да разбера, че въпросът е приключен, но това само ме накара да превключа и да се впрегна още повече.

— Слушай — казах и усетих как се сгорещявам, — делова или не, ако те видят да се шляйкаш с него, това ще ти струва репутацията.

— Да се шляйкам, какво значи да се шляйкам? — възкликна тя. — Не ставай глупав. Само седях на една маса с него. И то по работа.

— По работа или не, това ще ти струва репутацията и…

— Репутацията! Достатъчно голяма съм, за да се грижа сама за репутацията си. Самият ти току-що каза, че съм стара.

— Казах, че си близо трийсет и пет годишна — уточних аз.

— Да, Джек, трийсет и пет годишна, а нищо не съм направила в живота си. И не правя нищо, което да заслужава внимание. — Тя замълча и разсеяно докосна косите си. — Нищо. Не мога непрекъснато да играя бридж. А малкото, което правя — този детски дом, спортната площадка…

— Винаги има нужда от благодетелни дами — подхвърлих, но тя не ми обърна внимание.

— … е крайно недостатъчно. Защо не се залових с нещо — да уча нещо? Да стана я лекар, я медицинска сестра. Бих могла да бъда

асистентка на Адъм. Или да стана паркостроител. Бих…

— Би могла да правиш абажури.

— Все едно какво, въпросът е да се върши нещо.

— Би могла да се омъжиш — казах. — Би могла да се омъжиш за мен.

— Работата не е в омъжването, аз имам пред вид…

— Ти не знаеш какво имаш пред вид — прекъснах я.

— Ах, Джек — каза тя, хвана ръката ми и се стисна за нея, — може би си прав. Не зная какво става с мен тази вечер. Когато идвам тук понякога, чувствувам се щастлива, истински щастлива, но после…

Тя не каза нищо повече на тази тема. Сега главата й лежеше на гърдите ми, аз я потупвах успокоително по рамото, тя ме убеждаваше тихо, че трябва да бъда неин приятел, с което се съгласих, вдишвайки дълбоко мириса на косите й. Те миришеха както винаги — на чисто, на умито, както косите на малко момиче, което са стъкмили за гости. Но тя не беше малко момиче и не се готвеше да ходи на гости. В никакъв случай. И нямаше и помен от розовия сладолед и шоколадовата торта, от свирките, които надувахме, и от играта, в която се пее за крал Уилям, сина на крал Яков, а после трябва да коленичиш на същото това килимче и да кажеш кого обичаш най-много.

Минута-две тя стоя тъй, склонила глава на гърдите ми, и ако имаше дневна светлина, сигурно щеше да се вижда зевът между нея и приятеля й, който я потупваше по рамото безкористно, с терапевтична цел. После тя се отдели от него, изправи се до камината и се загледа в огъня, който се беше разгорял напълно и създаваше в стаята, както се казва, домашен уют.

После входната врата се отвори и в тази стая, като огромен мокър пес, нахълта вятър откъм студеното море и огънят се изви в камината. Адъм Стантън се връщаше в домашния уют. Беше се натоварил с продукти, които носеше от града.

— Здравейте — каза той иззад пакетите и се усмихна с широката си, тънка, твърда уста, която в нормално положение приличаше на чист, добре зараснал хирургически разрез, а при усмивка — ако се случеше да се усмихне — будеше изненада и стопляше.

— Слушай — атакувах аз остро, — спомняш ли си съдията Ъруин да е изпадал някога в недоимък, в голям недоимък?

— Защо? Не… не зная — започна той и по лицето му премина сянка.

Ан се обърна рязко към него, после към мен. За миг ми се стори, че се готви да каже нещо. Но не каза.

— Чакай, ама разбира се! — възкликна Адъм, прегърнал все още пакетите.

Този път бях уцелил.

— Ама разбира се — повтори той с доволния и весел вид на човек, изровил от паметта си някакъв забравен факт от миналото. — Чакай да си спомня… бях малък… в тринайсета или четиринайсета година… да, татко говореше нещо с чичо Джон или някой друг и беше забравил, че и аз съм в стаята… а и съдията беше там и двамата с татко започнаха да се карат, струва ми се, защото викаха много високо… ставаше дума

за пари.

— Благодаря — казах.

— Няма защо — усмихна се той малко озадачено и отиде до дивана, за да хвърли на него пакетите.

— Така — каза Ан, загледана в мен, — но поне от приличие можеше да му обясниш защо те интересува това.

— Разбира се — казах и се обърнах към Адъм, — трябваше да изясня този въпрос за губернатора Старк.

— Политически машинации — каза той и челюстите му се затвориха като капан.

— Да, политически машинации — усмихна се възкисело Ан.

— Слава богу, че нямам работа с политиката — каза Адъм. — Поне досега. — Той изрече това едва ли не с весел тон. Което ме изненада. После добави: — А за какъв дявол Старк иска да знае дали съдията е изпадал в нужда? Оттогава са изминали повече от двайсет години. И няма закон, който да забранява на човек да изпадне в нужда. За какъв дявол му е това?

— Да, за какъв дявол? — каза Ан и ме погледна със същата възкисела усмивка.

— А ти за какъв дявол се мотаеш още тук? — каза със смях Адъм и дръпна сестра си за лакътя. — Кой ще приготви яденето? Хайде, по-живо, кисела краставице! — И той я побутна към дивана, на който бяха струпани пакетите.

Тя се наведе да ги вдигне, а той я плесна отзад и повтори:

— По-живо! — И се разсмя.

Ан също се разсмя от душа и всичко биде забравено, защото в редките случаи, когато Адъм се отпускаше и разсмиваше, той ставаше жизнерадостен и забавен и човек можеше да бъде сигурен, че ще прекара с него весело.

И наистина прекарахме весело. Докато Ан готвеше, а аз нареждах масата и слагах бутилките, Адъм смъкна чаршафа от пианото (те го поддържаха добре, та то и сега имаше хубав тон) и засвири така, че къщата се затресе. Той дори изпи три чаши уиски преди вечеря вместо една. После хапнахме, след което той засвири пак — „В Пикардия цъфтят рози“, „В три часа след полунощ“ и други от този род, — а ние с Ан затанцувахме. От време на време той минаваше на нещо сантиментално и тогава Ан затананикваше на ухото ми и ние се полюлявахме плавно като тополки при полъха на вятъра. После той скочи от столчето и като засвири с уста „Красива лейди“, грабна сестра си от ръцете ми и я завъртя в лудешки валс. Отпусната в ръката му, тя

танцуваше с отметната назад глава и премрежени очи, с протегната десница, в която бе прихванала края на развяващите се поли.

Адъм танцуваше добре дори когато го правеше на смях. Той отдавна не танцуваше, но бе роден танцьор. Въпреки че и преди не бе взел това, което му се полагаше. От нищо друго освен от работата. А би могъл да ги накара да лазят в краката му и да му се молят. И само веднъж на пет години му се случваше да изпадне в бясно, неудържимо веселие и да се отприщи като разкъсала дигите река, която изтръгва из корен храсти и дървета — а храстите и дърветата, това си ти. Ти и всички други около него. Тогава в очите му заиграваха пламъци и той жестикулираше и размахваше ръце, безсилен да обуздае напиращата отвътре енергия. В такива случаи приличаше на някаква огромна турбина или динамо, което работи с един милион обороти в минута и се тресе от собствената си мощ, готово да се откъсне от фундамента. Когато размахваше тези силни, дълги, гъвкави бели ръце, той се превръщаше в някаква смесица от Свенгали[18] и машина за разбиване на атоми. Очакваш всеки миг да се разхвърчат сини искри. Когато той изпаднеше в такова настроение, те не биха имали сили да долазят в краката му и да го молят. Оставаше им само да се върнат кротко на местата си. Само че и от това нямаше полза.

Но такива настроения не бяха чести. И не траеха дълго. Адъм скоро притихваше и отново се затваряше в себе си.

Тази вечер Адъм не бе се разбушувал напълно. Той само се усмихваше или смееше, шегуваше се, блъскаше клавишите и въртеше сестра си в лудешки валс, а в това време огънят играеше в голямата камина, от масивната златна рамка ни гледаше благородното лице, вятърът духаше откъм морето и шумолеше в листата на магнолиите.

Разбира се, пращенето на огъня и музиката пречеха да се чуе това шумолене на вятъра в листата на магнолиите. Аз го чух едва после, легнал в стаята горе, през чийто прозорец в мрака долиташе сухото шушнене на листата, и си помислих: „Дали бяхме щастливи тази вечер, защото сме щастливи или защото сме били щастливи някога, много, много отдавна? Дали нашето щастие тази вечер не прилича на лунната светлина, която не идва от луната, защото луната е изстинала и няма собствена светлина, а отразява чуждата, дошла нейде отдалеч?“ Обръщах в ума си тази мисъл и тъй, и инак, като се мъчех да направя от нея малка, чиста метафора, но нищо не излизаше, защото оказа се, че трябва да бъдеш едновременно и студената, мъртва, бездомна луна, и слънцето в далечното минало, а как, дявол да го вземе, можеш да бъдеш и едното, и другото? Това бе несъвместимо. Не излизаше чиста

метафора. По дяволите, казах си, заслушан в шума на листата.

После си помислих: „Добре де, сега поне зная, че Ъруин е изпадал в нужда.“

Бях изровил от миналото поне това, а на другия ден ми предстоеше да напусна Бърдънс Лендинг и миналото и да се върна към настоящето. И тъй, върнах се към настоящето.

Където:

Тайни Дъфи седеше в голямо, меко кожено кресло, разлял по него големите си меки бутове, а голямото си меко шкембе — по големите меки бутове, захапал небрежно в единия край на устата си цигарлък с димяща цигара (цигарлъкът беше нова измишльотина, подражание на един джентълмен — виден член на партията, на която бе посветил силите си Тайни Дъфи), с голямо меко лице, което преливаше над яката, и с голям колкото кестен пръстен на пръста — и цялото това невероятно, но действително чудо беше Тайни Дъфи, който очевидно се бе справил с карикатурите на „Харпърз Уикли“ от деветдесетте години, за да разбере как трябва да изглежда, да се държи и облича един преуспяващ политик.

Където:

Тайни Дъфи казваше:

— Господи, Шефа иска да хвърли шест милиона за някаква си болница! Шест милиона! — И като се изтегна в креслото, обвит в кълба цигарен дим, зарея поглед към тавана и повтори унесено: — Шест милиона!

Сади Бърк отвърна:

— Да, шест милиона, и ти няма да можеш да клъвнеш нито цент от тях.

— Аз бих могъл да му уредя контракт в четвърти район, където все още се разпорежда Макмърфи, Макмърфи и Гъми Ларсън. Но дай договора на Ларсън и…

— И той ще го пробута на Макмърфи. Така ли?

— Не, защо, аз бих казал друго. Гъми ще налее малко разум в главата на Макмърфи.

— И тогава и за теб ще падне нещо. Така ли, Тайни?

— Аз не говоря за себе си. Говоря за Гъми. Той ще обработи Макмърфи в полза на Шефа.

— Шефа ще се справи с тази работа и без помощници. Шефа ще обработи Макмърфи, когато му дойде времето, и то веднъж за винаги. Боже мой, от толкова години се познаваш с Шефа, а още не го познаваш. Нима не знаеш, че той предпочита да се разправи с човека, а

не да го купи. Права ли съм, Джек.

— Отде да зная — отвърнах аз. Но всъщност знаех.

Поне знаех, че Шефа имаше твърдото намерение да се разправи с човека на име Ъруин. И бе възложил на мен да изровя нещо за него.

Затова аз възобнових разкопките.

Но на другия ден, преди да ги възобновя, по телефона се обади Ан Стантън.

— Умнико — каза тя, — ти се мислиш за голям умник, нали?

И аз чух далечния й смях на другия край на жицата и си представих нейното смеещо се лице.

— Умник такъв! Ти разбра от Адъм, че съдията Ъруин е бил някога зле материално, но и аз научих нещичко.

— Е?

— Да, умнико! Отидох при старата леля Матилда, която знае всичко за всекиго сто години назад. Аз само подхвърлих нещо за съдията Ъруин и тя се разприказва. Достатъчно е да й пуснеш една думичка и все едно, че пускаш монета в музикален автомат. Да, съдията Ъруин е бил някога зле материално, почти се е бил разорил, но… този път ти се мина, Джеки, мина се, умнико, заедно с твоя Шеф! — И отново от черната слушалка в ръката ми се разнесе далечният й смях.

— Е?

— И точно тогава се оженил — каза тя.

— Кой? — попитах аз.

— За кого говорим, умнико? Съдията Ъруин кой друг?

— Та какво от това? Всички знаят, че е бил женен, но какво общо има.

— Оженил се е за пари. Така казва леля Матилда, а тя знае всичко. Бил е изпаднал в нужда и се е оженил за пари. Натрий си това на носа, умнико!

— Благодаря — казах. Но още неизрекъл думата, и Ан тракна слушалката.

Запалих цигара, изтегнах се на въртящото се кресло и вдигнах крака на бюрото. Разбира се, всички знаеха, че съдията Ъруин е бил женен. Нещо повече — беше се женил два пъти. Първата му жена бе паднала от кон и прекарала остатъка от дните си на легло, гледайки в тавана или в най-добрия случай през прозореца. Когато тя почина, аз бях съвсем малък, тъй че почти не я помнех. Но бях забравил и втората. Тя беше от далечен край. Помъчих се да си спомня как изглеждаше. Бях я виждал няколко пъти. Но едно петнайсетгодишно

момче не обръща много-много внимание на големи жени. В паметта ми изплува образът на тъмнокоса слаба жена с големи черни очи, с дълга бяла рокля и бял чадър. Може би този образ съвсем не отговаряше на истинския. Може би не тази жена, а някоя друга се беше оженила за съдията Ъруин, беше приемала любопитните, усмихващи се дами в бялата къща на съдията, беше усещала при влизане в черквата „Свети Матей“ техните погледи във внезапната тишина, а после — свистящия шепот зад гърба си, беше заболяла и живяла толкова дълго на втория етаж с една болногледачка негърка, че хората бяха забравили за нейното съществуване и с изненада си спомниха за нея едва на погребението. Но и след погребението нищо не напомняше за нея, защото изпратиха останките й в родния й град и дори името й не бе издълбано в гробището при черквата, в което Ъруинови имаха място под дъбовете, украсени с гирлянди мъх, сякаш в навечерието на карнавала на духовете.

На съдията не му беше провървяло и с двете жени и хората го съжаляваха. И двете бяха боледували дълго и издъхнали в ръцете му. Много му съчувствуваха за това.

Но оказва се, че втората му жена е била богата. Това обяснява защо лицето, което изплува в паметта ми, не беше красиво, не беше лице, каквото човек би очаквал да има жената на Ъруин, а жълто, хлътнало, дори не много младо лице, чието единствено достойнство бяха големите черни очи.

И тъй, тя е била богата, с което отпада моето предположение, че към 1913 или 1914 година съдията е останал без грош и е стъпил накриво. И Ан беше безкрайно доволна от своето откритие. Безкрайно доволна, защото при това положение Адъм не бе послужил, макар и несъзнателно, за доносчик на Шефа. Нищо, тя се радва, но и аз се радвам, мислех си. И тя сигурно се радва при мисълта, че съдията Ъруин е невинен. Ако това се окаже така, и аз бих се радвал. Та нали единственото, което се мъчех да докажа, е, че съдията е невинен. Рано или късно ще мога да се явя при Шефа и да му кажа: „Ударихме на камък, Шефе. Съдията е чист като кристал.“ — „Виж го ти, кучия му син“ — ще каже Шефа. Но ще ми повярва. Защото знае колко съм прецизен в работата си. Да, аз съм много прецизен и отлично подготвен историк. Търся единствено истината, истината и само истината. Каквото ще да става.

И тъй, ще трябва да зачеркна 1913 година. В този пункт Ан Стантън ме опроверга.

Ами ако…

Когато търсиш завещание, скрито някъде в старата къща, почукваш педя след педя по красивата махагонова облицовка или по едрите камъни на избата и чакаш да чуеш кънтящ звук. След като чуеш такъв звук, натискаш тайния бутон или пъхаш лоста. Аз вече бях чукал и доловил кънтящ звук. Някога съдията Ъруин е изпаднал в нужда. Но не, казваше Ан Стантън, там няма никакъв тайник, това е шахтата за асансьорчето за храна.

Обаче аз почуках отново. Само за да чуя кънтящия звук, въпреки че там нямаше друго освен шахтата.

Запитах се, ако човек се нуждае от пари, откъде може да ги намери? Отговорът беше прост: ще вземе заем. А щом ще взима заем, трябва да даде някаква гаранция. Какво би могъл да даде като гаранция съдията Ъруин? Най-вероятно къщата си в Бърдънс Лендинг или плантацията си до реката.

Ако са му трябвали повече пари, той би предложил като гаранция плантацията. Затова седнах в колата и се отправих нагоре по реката към Мортънвил, средище на околия Ласал, голям къс от която е старата плантация на Ъруин, където памукът расте бял като сметана, а безгрижните негри пеят от сутрин до вечер като Ал Джолсън.

В околийското управление в Мортънвил поисках от архивата папката за плантацията на Ъруин. В нея се съдържаше цялата история на плантацията — от XVIII век, когато е била отпусната като дарение от испанската корона, до ден-днешен. В 1907 година бе вписано: Ипотека: Монтъгю Ъруин дължи на Мортънвилската търговска банка 42 000 долара с падеж 1 януари 1910 година. В края на януари 1910 година е била изплатена една част, към 12 000 долара, и ипотеката продължена. Към средата на 1912 година са били погасени лихвите. През март 1914 година банката започва дело за лишаване от право на откуп. Но докато се задвижи преписката, съдията успява да се спаси. В началото на май същата година ипотеката е изплатена изцяло. С това въпросът е приключен.

Бях почукал отново и отново бях чул кънтящия звук. Когато човек е разорен, винаги се чува кънтящ звук, като в гробница.

Но той се бе оженил за богата жена.

Обаче действително ли е била богата?

За това нямах никакви сведения освен думите на старата леля Матилда. И никакво друго доказателство освен хлътналото лице на госпожа Ъруин. Реших да заработя с лоста.

Ще съпоставя датата на женитбата с датите от папката. По този начин може би ще се изясни нещо. Но каквото и да излезе, ще натисна

лоста.

Не знаех нищо за госпожа Ъруин — нито датата на женитбата й, нито дори името й, нито предишното й местожителство. Но това беше лесно. Един час сред подшитите вестници в обществената библиотека в столицата, бърз преглед на страниците със светската хроника, които бяха пожълтели и спаружени след повече от двайсет години и позагубили някогашното си достолепие, и аз излязох на дневна светлина с разкривена яка и изцапани ръце, но във вътрешния джоб на сакото си носех плик, на чиято обратна страна бях записал набързо: „Мейбъл Карудърз, единствена дъщеря на Ле Мойн Карудърз, Савана, Джорджия. Омъжена на 12 януари 1914 година.“

Тази дата не ми говореше почти нищо. Вярно, че делото за лишаване от право на откуп е било заведено след женитбата, но това още не означаваше, че Мейбъл не е била богата: на съдията Ъруин може би е бил нужен цял меден месец, докато намери начин да постави нахалния въпрос за зелените езици. Съдията не би си позволил да бъде нетактичен. Следователно никак не е изключено тя да е снесла златното яйце. И все пак още същата вечер аз взех влака за Савана.

Четвърт век е нищожен срок в очите на всевишния, ала човек трябва да има едва ли не неговите очи, за да разбере едно-друго за живота дори на такъв личен гражданин като Ле Мойн Карудърз, починал преди двайсет и пет години. Но аз нямах божите очи. Затова се наложи да разпитвам и душа, да прелиствам стари вестници, да разговарям с един грохнал старик, някогашен редактор, да се наслаждавам на компанията на стар мой познат, станал сега местна звезда на застрахователното дело, да се запозная и с приятелите му. Ядох печена патица, пълнена с миди и някакви грудки, ядох къри, което така чудесно приготовляват в Савана, че дори човек като мен, който няма никакво отношение към яденето, може да си оближе пръстите, пих ръжено уиски, разхождах се по красивите улици, прокарани от генерал Огълторп, любувах се на красивите строги фасади на къщите, които изглеждаха още по-строги през това време на годината, когато сведените над улиците дървета стоят голи, а вятърът носи откъм Атлантика огромни късове сиво небе, които пълзят така ниско, че задират с коремите си мачтите и комините, напомняйки прасни свини в стърнище.

Видях и къщата на Ле Мойн Карудърз. Старият пръч несъмнено е бил богат. Бил е богат и при смъртта си в 1904, както се виждаше от копието на завещанието. Но между 1904 и 1913 имаше цели девет години и през това време всичко би могло да се случи. Мейбъл

Карудърз е живяла на широка нога. Така се говореше. Но всички добавяха, че средствата й са позволявали това. И доколкото можах да си изясня, нямаше основание да се мисли, че изпълнителят на завещанието, нейният чичо в Ню Йорк, не е боравил умело с ценните й книжа.

Работата изглеждаше съвсем чиста. Но има едно нещо, което човек никога не бива да забравя: книгата за съдебните решения, която се пази в съда.

И аз не я забравих. И намерих в нея името на Мейбъл Карудърз. От книгата се виждаше, че хората трудно са си взимали парите от Мейбъл. Но това не доказваше нищо. Сума богати момичета са толкова богати, че не падат дотам да плащат сметките си и трябва да ги притиснеш чрез закона, за да ги платят. Но ми направи впечатление едно: Мейбъл е добила този лош навик едва в 1911. С други думи, тя си е плащала редовно сметките през първите седем години след получаването на наследството. Обаче, разсъждавах аз, ако този мил недостатък е бил въпрос на характер, а не последица от материални затруднения, защо го е придобила така внезапно? А явно го е придобила внезапно. И от него е пострадал не само кварталният бакалин. Скоро той се озовал в голяма компания, защото Мейбъл забравила да плати сметките си на Ле Клерк в Ню Йорк за едно брилянтено колие, на шивачката си, на местния винопродавец за пратка отбрани вина и т.н. Да, Мейбъл беше живяла на широка нога, не ще и дума.

Последният иск бе от банката „Сийборд“ по повод един непогасен заем от 750 долара. Нищожна сума за Мейбъл. В Савана вече нямаше такава банка. Това разбрах от телефонния указател. А старчето от архивата в съда ми каза, че „Сийборд“ е била погълната от банката „Джорджия Фиделити“ някъде към 1920 година. В „Джорджия Фиделити“ потвърдиха: да, в 1920. А кой е бил тогава председател на „Сийборд“? Един момент, сега ще проверят. Да, ето — господин Пърси Поиндекстър. А той в Савана ли е? Не могат да кажат със сигурност — времената се менят така бързо. Но господин Петис положително знае, господин Петис, неговият зет. О, няма защо, сър. Винаги на вашите услуги.

Господин Пърси Поиндекстър се намираше сега не в Савана и не дори на този свят, защото след всяко издишване човек трябваше да чака и да чака, докато това чупливо крехко приспособление от съчки, прозрачен пергамент и филигран от сини вени събере сили за следващата дума. Господин Поиндекстър се бе полуизлегнал в

инвалидната си количка, положил прозрачните си ръце върху копринения виненочервен халат и вперил поглед в метафизичната далечина. Дъх след дъх той разправяше:

— Да, млади момко… вие ме излъгахте, разбира се… но на мен ми е все едно… все едно ми е защо искате да знаете това… то вече няма значение… за никого… защото те всички измряха… Ле Мойн Карудърз умря… той беше мой приятел… най-близкият ми приятел, но това беше толкова отдавна, че… че вече не си спомням добре дори лицето му… умря и дъщеря му Мейбъл… аз направих каквото можах за нея… и дори след финансовите си затруднения тя би могла да живее прилично… дори в скромен разкош… но не, тя пилееше пари… все повече и повече… аз й отпусках значителни суми от банката… част от тях я засрамих да върне… две-три полици изплатих от джоба си… от уважение към паметта на Ле Мойн… и й ги изпратих, та дано се засрами… но не, тя нямаше срам, идваше отново при мен… гледаше ме с ония големи очи… те бяха черни, лоши очи и горяха като трескави… и пак искаше пари… накрая аз протестирах една полица… за да я засрамя и стресна… за нейно добро… защото парите изтичаха от пръстите й като вода… пребиваше се да дава приеми и угощения… за да привлече внимание, ала беше глуповата… и все пак си намери мъж… някъде от Запад, богат човек, казваха… той се ожени за нея набързо и я отведе… тя умря и докараха останките й тук… на погребението… времето беше лошо и почти никой не дойде… поне от уважение към Ле Мойн… дори някои от приятелите му не дойдоха… дванайсет години в земята… и го забравиха… хората забравят…

Той изпусна дъх и няколко дълги секунди ми се струваше, че дишането му няма да се възобнови. Но ето че въздъхна и каза:

— Но и това… и това… няма значение.

Благодарих и му стиснах ръката, която напомняше студен восък и остави хлад в дланта ми, после излязох, седнах в наетата кола и се върнах в града, където изпих чаша уиски — не по случай успеха, а за да разтопя леда, набит до мозъка на костите ми не от студения вятър, а от ръката на стареца.

Така изясних, че Мейбъл Карудърз се е разорила, но се е омъжила за богат мъж от Запада. Или по-точно, от онзи край, който в Савана наричат „Запад“. Ама че смехория. Богатият мъж от Запада също се беше оженил за нея заради парите й. Сигурно им е било много весело, когато са разбрали каква е истината. Напуснах Савана на другия ден, но едва след като разгледах семейната гробница на Карудърз, където мъхът облазваше буквите на това велико име, а ангелът беше останал

еднорък. Но това нямаше никакво значение, защото цялата фамилия лежеше вече в гробницата.

И тъй, почуках и този път се чу силно кънтящ звук. Затова подпъхнах лоста още по-дълбоко. В 1914 съдията не е изплатил ипотеката с парите на жена си. С какво се е занимавал той по това време? Обработвал е плантацията и е заемал поста главен прокурор на щата при мандата на губернатора Стантън. Добре, но памучната плантация не може да даде за един сезон 44 000 долара (той беше внесъл именно такава сума, защото, както се изясни, внесените в 1910 година 12 000 долара бяха от ипотека за къщата в Бърдънс Лендинг, а накрая той бе разчистил едновременно двете ипотеки). А заплатата му като генерален прокурор е била 3400 долара годишно. В един южен щат трудно можеш да забогатееш от тази длъжност. Законно поне.

Но през март 1915 съдията постъпва на хубава, дори много хубава работа. Той подава оставка от поста генерален прокурор и става юрисконсулт и подпредседател на компанията „Американ илектрик пауър“. Няма нищо чудно в това, че компанията е наела за юрисконсулт такъв способен юрист като съдията Ъруин. Но тя би могла да наеме сума способни юристи срещу заплата, много по-ниска от 20 000 лири. И освен това не можеш да ликвидираш в 1914 ипотеки с пари, спечелени в 1915. При почукването все още се чуваше кънтящ звук.

Така за първи път ми се наложи да играя на фондовата борса. Сдобих се с една обикновена акция на „Американ илектрик пауър“, която сега, в разгара на депресията, не струваше почти нищо. Но този къс хартия излезе доста скъп. Особено на някои хора.

Сега аз бях акционер и имах право да зная как ще се погрижи компанията за моите капиталовложения. Затова реших да се възползувам от това си право. И отидох да прегледам отчетните книги на компанията. От тях, буквално от праха на времето, извадих някои интересни факти: през май 1914 Монтъгю М. Ъруин е продал по номинална стойност петстотин обикновени акции на Уилбър Сатърфийлд и Алекс Кантър, които, както установих по-късно, са били на работа в компанията. Това означаваше, че през май Ъруин е имал достатъчно пари не само да ликвидира ипотеката, но и да му остане нещичко. Но кога се е бил сдобил с тези акции? Това се изясни лесно. През март 1914 компанията е била реорганизирана, след което е пуснала в обращение голям пакет нови акции. Ъруиновите акции са били част от този пакет. Някои от хората на компанията са ги дали (а може би продали?) на Ъруин, а други са ги изкупили обратно. (Ъруин

сигурно се е хапал, дето не трябва, защото малко след продажбата акциите са започнали да се качват и са се качили доста много. Дали господата Сатърфийлд и Кантър не са подвели Ъруин? Те са били стари служители, запознати отблизо с всички операции. Но Ъруин и без това е бил принуден да продава, и то незабавно. Ипотеката не можела да чака повече.)

Ъруин е имал тези акции и ги е продал на Сатърфийлд и Кантър. Дотук добре. Но как се е сдобил той с акциите? Нима са му ги подарили от добри чувства? Едва ли! А за какво хората биха ти направили услугата да ти подарят цял пакет нови-новенички акции със златен печат? Много просто: защото и ти си им услужил с нещо.

Следователно задачата ми беше да открия дали съдията Ъруин — тогава главен прокурор на щата — е направил някаква услуга на „Американ илектрик пауър“. А това означаваше да копая много надълбоко. Но на дъното на изкопа не се намери нищо. Защото през цялото време, докато Ъруин е заемал поста главен прокурор, компанията е била образцов член на обществото. Тя е могла да гледа всекиго в очите, без да се черви. Да, в изкопа нямаше нищо.

Добре, а с какво се е отличавала дейността на Ъруин като главен прокурор?

Оказа се, почти с нищо. Вярно, веднъж е било започнато едно по-значително дело. За отчисленията от компанията „Съдърн бел фюъл“, която е имала концесия за експлоатацията на каменовъглените мини в щата. Това дело е било съпроводено с известен шум, с малко препирни в законодателното събрание, с някоя и друга редакционна статия, някоя и друга реч, но сега всичко то беше отзвук от някакъв шепот. И може би единствено аз в щата знаех нещо за тази история.

А кой знае, може би тя беше известна и на съдията Ъруин и не му даваше мира по цели нощи?

Цялата работа се свеждаше до тълкуването на договора за отчисленията, които компанията е трябвало да плаща на щата. Един много мъгляв договор наистина. Но възможно е да е бил изготвен нарочно по този начин. Във всеки случай според едно от тълкуванията щатът е трябвало да получи със задна дата отчисления от около 150 000 долара и бог знае още колко до изтичането на договора. Той е бил толкова мъгляв, щото непосредствено преди да започне престрелката, главният прокурор решава, че няма основание за иск. „Обаче ние смятаме — заявил той в публична декларация, — че хората, отговорни за този договор, заслужават най-остро порицание, защото с приемането му са проявили такова нехайство към защитата на

обществените интереси, та са се съгласили щатът да даде едва ли не даром едно от най-ценните си богатства. Но наред с това ние разбираме, че щом веднъж договорът съществува и търпи само едно разумно тълкуване, нашият щат, който поощрява развитието на индустрията и частната инициатива, няма друг избор, освен да се съобразява с това споразумение, което, макар и явно несправедливо, е скрепено от закона. И дори при обстоятелства като тези не бива да забравяме, че самата справедливост дължи своето съществуване на закона.“

Прочетох това в „Таймз-Кроникъл“ от 26 февруари 1914 година — ще рече, изявлението е направено две седмици преди да бъде заведено делото за лишаване на съдията от право на откуп на плантацията и около три седмици преди реорганизацията на „Американ илектрик пауър“ и пускането на новите акции. Тази връзка беше само връзка по време.

Но дали всяка връзка е само връзка по време и нищо повече? Аз ям джанки, а някой калайджия в Тибет го хваща скомина. Теорията за цветето в попуканата стена. Принудени сме да я приемем, понеже зъбите ни толкова често тръпнат от джанките, които други ядат. Затова аз изтръгнах цветето от пукнатината и открих един поразителен ботанически факт. Открих, че неговите нежни коренчета се увиват и провират чак до Ню Йорк, където смучат сокове от богатото торище, наречено корпорация „Медисън“. А цветето в пукнатината беше компанията „Съдърн бел фюъл“. Тогава отскубнах другото цвете — „Американ илектрик пауър“, и открих, че нежните му коренчета водят началото си от същото торище.

Не мога да твърдя, че зная какво е това бог и човек, но бях готов да изкажа предположение за един определен човек. Засега само предположение.

И то си остана предположение още дълго време. Защото бях достигнал до такъв етап в изследванията си, че не ми оставаше друго, освен да се моля. Винаги се стига до този етап. Направил си всичко, което е по силите ти, после се молиш, докато не ти останат сили, и лягаш да спиш с надеждата, че ще намериш отгатката насън, озарен свише. „Кубла Хан“[19], структурната формула на бензина, песента на Кедмън[20] — всички те са се явили първо насън.

И на мен се яви нещо; Една вечер, когато тъкмо бях заспал. Това беше само едно име. Смешно име. *Мортимър Л. Литълпо*. Името плуваше в съзнанието ми, а аз си мислех само колко е смешно и потънах в дълбок сън. Но когато се събудих сутринта, първата ми

мисъл беше: *Мортимър Л. Литълпо*. Същия ден, вървейки по улицата, си купих вестник и като се загледах в него, видях името *Мортимър Л. Литълпо*. Само че то не беше написано в току-що купения вестник. То ми се мяркаше на жълта, изпомачкана, миришеща на старо сирене страница, която изведнъж изплува пред мисления ми взор. *„Смъртта на Мортимър Л. Литълпо — следствието установи нещастен случай.“* Точно така. После, като парче подгизнало дърво от дъното на разплацикана локва, нагоре бавно изплува фразата: **„Юрисконсулт на компанията «Американ илектрик пауър».“** Точно така.

Върнах се към старите подвързани вестници и намерих в тях цялата история. Мортимър беше паднал от прозореца на някакъв хотел или по-точно, от балкончето с ниски железни перила пред прозореца. Беше паднал от петия етаж и това бе краят му. При следствието сестра му, която живеела при него, казала, че напоследък той не се чувствувал добре и се оплаквал от виене на свят. Възникнали и предположения за самоубийство: както се изяснило, работите на Мортимър били в объркано състояние, а и перилата на балкончето не били все пак толкова ниски, та човек да падне по невнимание. Налице беше и загадката с писмото, един от прислужниците в хотела свидетелствувал под клетва, че вечерта преди смъртта си Мортимър му дал някакво писмо и половин долар бакшиш и му поръчал да отиде да го пусне незабавно в пощенската кутия. Прислужникът се заклел, че писмото е било адресирано до госпожица Литълпо. А госпожица Литълпо се заклела, че не е получавала никакво писмо. Няма що, човекът страдал от виене на свят.

Освен това той е бил юрисконсулт на „Американ илектрик пауър“. Аз установих, че е бил освободен от работа малко преди постъпването на Ъруин. Нишката не беше твърде обещаваща и можеше да ме доведе отново до задънена улица, но аз вече бях свикнал. През шестте или осемте месеца, откак започнах издирванията, бях попадал неведнъж на задънени улици.

Но този път не попаднах на задънена улица. Попаднах на госпожица Лили Мей Литълпо, която открих след петседмично търсене в една мрачна и мръсна лисича дупка чак в края на мемфиските бордеи, където живееше под наем. Слабата размъкната старица със сбръчкано лице и с черна рокля, изпоплескана с лекета от храна, седеше в полутъмната стая и примигваше срещу мен с отслабналите си зачервени очи, издавайки тази лисича миризма, която се смесваше с мириса на тамян и восъчни свещи. Стените бяха осеяни с картини със сюжети от Светото писание, а в единия ъгъл имаше

малка масичка — нещо като олтар — с избеляла виненочервена кадифена завеса над нея, а под завесата — не Богородица или разпятието, както би могло да се очаква, ако се съди по другите картини, а някакъв идол от филц, залепен върху дъска, който в първия миг взех за игленик-слънчоглед, увеличен до несъобразни размери, но после разбрах, че това е изображение на слънце с лъчи. Животворецът. И то в тази стая. Свещта на масичката пред него гореше с тлъст пламък, сякаш този пламък се подхранваше не само от восъка, но и от самата материя на този мазен въздух.

Посред стаята имаше маса с избеляла виненочервена кадифена покривка, а на масата — чинийка с отровно оцветени смучещи се бонбони, чаша вода и две тънки дълги тръби, очевидно от оловно-калаена сплав. Аз седнах по-далечко от масата. Седнала от другата й страна, госпожица Литълпо, която ме изучаваше със зачервените си очи, каза с неочаквано звучен глас:

— Да започваме ли?

Тя продължи да ме изучава, а после каза като че на себе си:

— Щом ви изпраща госпожа Далзъл, аз мисля…

— Да, именно тя.

Наистина бях изпратен от госпожа Далзъл. Което ми струваше двайсет и пет долара.

— Тогава всичко е наред.

— Всичко е наред — потвърдих.

Тя стана и се приближи до свещта на масичката, без да сваля очи от мен, сякаш в последната секунда, преди да духне свещта, би могло да се окаже, че не всичко е наред. После духна свещта и се върна на мястото си.

След това се чу пъшкане и пъхтене, звън от метал, който очевидно дойде от една от тръбите, някакъв не особено разбираем и просветен разговор с принцеса Петниста сърна — духът, който говореше чрез госпожица Литълпо, и още по-неразбираеми изказвания, направени с гърлен, пресипнал глас от някой, който се намираше на Онзи Свят и твърдеше, че се казва Джими и ми е бил приятел в юношеските години. В това време радиаторът зад гърба ми бучеше и бръмчеше, а аз вдишвах гъстия мрак и се потях. Джим казваше, че ме чакал път.

Наведох се към нея в тъмното и казах:

— Повикайте Мортимър. Искам да му задам един въпрос.

Едната от тръбите звънна леко и принцесата каза нещо, което не разбрах.

— Мортимър Л. ми трябва — настоях аз.

Нещо изкъркори в тръбата, едва различимо.

— Той се мъчи да се свърже — чу се гласът на госпожица Литълпо, — но вибрациите са слаби.

— Искам да му задам един въпрос — повторих аз. — Повикайте Мортимър. Мортимър Л., вие го знаете, „Л“-то е първата буква на Лонзо.

Вибрациите все още бяха слаби.

— Искам да го попитам за самоубийството.

Вибрациите, изглежда, съвсем отслабнаха, защото вече не се чуваше никакъв звук.

— Повикайте Мортимър — казах аз. — Искам да го попитам за застраховката. Искам да го попитам и за последното му писмо.

Този път вибрациите очевидно бяха достигнали страшна сила, защото тръбата издрънча на масата и тупна на пода, зад масата се чу скърцане и тропот и когато електрическата лампа светна внезапно, госпожица Литълпо стоеше до вратата с ръка на ключа и ме пронизваше със зачервените си очи, а дъхът й излизаше със свисък между старите зъби.

— Вие ме излъгахте — каза тя, — излъгахте ме.

— Не, не съм ви излъгал — отвърнах. — Казвам се Джек Бърдън и ме изпрати госпожа Далзъл.

— Глупачка — просъска тя. — Глупачка, да ми изпрати такъв… такъв.

— Тя реши, че всичко е наред. И не е чак такава глупачка, щом поиска двайсет и пет долара. — Извадих портфейла си, измъкнах от него няколко банкноти и й ги показах. — Може би не всичко е наред — казах, — но тези книжки винаги са в ред.

— Какво искате? — попита тя, а очите й шареха ту към лицето ми, ту към зелените банкноти.

— Вече казах — отвърнах. — Искам да говоря с Мортимър Лонзо Литълпо. Стига да можете да го свържете с мен.

— Какво искате от него?

— И това казах. Искам да го попитам за самоубийството.

— Това беше нещастен случай — каза мрачно тя.

Извадих една банкнота и я поднесох към нея.

— Погледнете — казах, — това са сто долара. — Сложих банкнотата на масата и я побутнах към нея. — Вижте я добре. Тя е ваша. Вземете я.

Тя гледаше стресната банкнотата.

Извадих нови две.

— Още две — казах, — също като тази. Триста долара. Ако успеете да ме свържете с Мортимър, тези пари ще бъдат ваши.

— Вибрациите — измънка тя, — понякога вибрациите.

— Да — казах, — вибрациите. Но сто долара подобряват много вибрациите. Вземете тази банкнота. Тя е ваша.

— Не — изхриптя тя бързо, — не!

Взех една от двете банкноти в ръката ми и я сложих върху другата на масата.

— Вземете ги — настоях — и стига с тия вибрации. Не ви ли трябват пари? Спомняте ли си да сте се наяли добре някога? Вземайте парите и говорете.

— Не — промълви тя, вторачила се в банкнотите, после заотстъпва към стената и хвана дръжката на вратата, като че се готвеше да избяга. Сетне впи поглед в мен, проточи врат и каза: — Знам… знам… вие сте от застрахователната компания и се мъчите да ме подведете.

— Имате грешка — отвърнах. — Но аз зная за застраховката на Мортимър. След самоубийство застраховка не плащат. Затова вие…

— Той — изсъска тя и хлътналото й лице се изкриви в гримаса, която би могла да бъде израз на мъка, на гняв, на отчаяние или дявол знае на какво, — той е теглил заеми срещу застраховката… изтеглил я е, кажи-речи, цялата… и нищо не ми е казал… той.

— Напразно лъжете — възкликнах. — Вие сте получили застраховката, само че много малко е било останало за получаване.

— Да — каза, — много малко. Той ме остави така сама… остави ме без пари, само с това… с това. — И тя обгърна с поглед стаята, изпочупените мебели, мръсотията и потръпна, сякаш за първи път влизаше тук и виждаше тази мизерия. — Да… само с това.

— Триста долара ще ви дойдат добре — казах и кимнах с глава към двете банкноти на кадифената покривка.

— Само с това — повтори тя. — Захвърли ме, подлецът, а на него му беше лесно… колко му е да.

— Да скочиш от… прозореца — довърших аз.

Това я накара да дойде на себе си. Изгледа ме продължително с тежък поглед, после се обади:

— Той не е скочил.

— Слушайте, драга моя — казах с тон, който обикновено окачествяват като „почти съчувствен“, — защо отричате? Брат ви отдавна е умрял и за него няма никаква опасност. Застрахователната компания вече е забравила случая. Никой няма да ви осъди, че сте излъгали — нали е трябвало да живеете… А…

— Въпросът не е до парите — каза тя. — Аз се страхувах от позора. Исках да бъде погребан като християнин. Исках… — Тя млъкна изведнъж.

— А! — възкликнах и хвърлих поглед на картините по стените.

— Тогава бях вярваща — каза тя, позамълча и се поправи: — Аз и сега вярвам в бога, но то е друго.

— Да, да — успокоих я и погледнах тръбата на масата. — Но, разбира се, глупаво е да смятате това за позор. Когато той се е решил да го стори…

— Това беше нещастен случай — прекъсна ме тя.

— Но нали само преди секунда сама признахте?

— Това беше нещастен случай — повтори тя и се затвори в себе си.

— Не, той сам е сложил край на живота си, но вината не е негова. Бил е принуден да го стори. — Наблюдавах лицето й. — След като е дал най-хубавите си години на компанията, те го изхвърлят. За да вземат човек, който е извършил грозна постъпка. Който доведе брат ви до гибел. Така ли е? — Станах и направих крачка към нея. — Така ли е?

Тя ме гледаше втренчено, но не издържа:

— Да! Той го доведе до това, той го уби, компанията го нае, защото трябваше да му се отплати — брат ми знаеше това и им заяви, че го знае, но те го изхвърлиха, казаха му, че не разполага с доказателства и го изхвърлиха.

— А той имаше ли доказателства?

— О, той знаеше всичко. Знаеше и за мошеничеството с миите — знаеше го отдавна, но не допускаше, че ще постъпят така с него. Те бяха много любезни с него, а през цялото време са се готвили да го изхвърлят. Накрая той отиде при губернатора и му каза…

— Какво, какво? Какво казахте? — попитах и пристъпих към нея.

— Отиде при губернатора и…

— Кой губернатор?

— Губернаторът Стантън, и губернаторът не щя и да го чуе, а само…

Хванах старицата здраво за ръката.

— Чакайте — казах, — брат ви е ходил при губернатора Стантън и му е обяснил всичко, така ли?

— Точно така, но губернаторът не щя и да го чуе. Казал му, че няма доказателства и затова той, губернаторът, не може да води следствие и…

— Това не може да бъде вярно! — извиках и разтърсих тънката й

като клечка ръка.

— Самата истина, кълна се в бога! — възкликна тя разтреперана. — И това погуби брат ми. Погуби го губернаторът. Тогава брат ми се върнал в хотела, написал онова писмо, в което ми обясняваше всичко, и същата нощ…

— Писмото — прекъснах я аз, — какво стана с това писмо?

— … и същата нощ… преди разсъмване — цяла нощ той седял и чакал в стаята и точно преди разсъмване…

— Писмото — настоях, — какво стана с това писмо?

Разтърсих я отново, но тя продължаваше полугласно:

— И точно преди разсъмване…

Най-после се изтръгна от хипнозата на тази мисъл, погледна ме и каза:

— То е у мен.

Пуснах ръката й, пъхнах една банкнота в лепкавата й студена длан и насила затворих пръстите й.

— Това са сто долара — казах аз. — Дайте ми писмото и ще получите другите две банкноти. Триста долара!

— Не — отвърна тя, — не, вие искате да унищожите писмото. Защото в него е казана истината. Вие сте приятел на онзи човек. — Тя се втренчи в мен и заопипва с мигащия си поглед лицето ми, както слабите старчески пръсти опипват кутия, когато се мъчат да я отворят. Накрая се отказа от опитите си и попита безпомощно: — Приятел ли сте му?

— Ако ме види отнякъде сега — отвърнах, — едва ли ще си помисли такова нещо.

— Значи, не сте му приятел?

— Не — казах. Тя ме гледаше със съмнение. — Не, не съм му приятел. Дайте ми това писмо. Ако някога бъде използувано, то ще бъде срещу него. Кълна ви се.

— Страх ме е — каза тя, но аз усетих как пръстите й, сгънати в моята шепа, опипват лекичко пъхнатата в тях банкнота.

— Няма защо да се боите от застрахователната компания. Това е било толкова отдавна.

— Когато отидох при губернатора… — подзе тя.

— Как, ама и вие ли сте ходили при губернатора?

— След случилото се… след всичко… исках да отмъстя на този човек и тръгнах при губернатора…

— Велики боже! — възкликнах аз.

— … и поисках да го накаже — защото беше приел подкуп, защото

беше убил брат ми, — но той ми каза, че нямам доказателства, че този човек му е приятел, а аз нямам доказателства.

— Ами писмото? Показахте ли му писмото?

— Да, писмото беше у мен.

— Но показахте ли го на губернатора?

— Да, да, а той ми казва: „Госпожице Литълпо, вие се заклехте, че не сте получавали никакво писмо, значи, сте излъгали, това е лъжесвидетелство, а за лъжесвидетелство се полага най-строго наказание, тъй че, ако това писмо стане известно, ще бъдете наказана с всичката строгост на закона.“

— И какво направихте? — попитах аз.

Главата й — само сива коса, жълта кожа, опъната върху костите, и стари спомени — се заклати леко на тънкото си стебло, сякаш подухвана от вятър.

— Какво да направя? — клатеше глава тя. — Аз, бедната, самотна жена? Брат ми си беше отишъл. Какво можех да направя?

— Да запазите писмото — казах и тя кимна.

— Дайте го — настоях, — дайте ми го. Сега никой няма да ви тревожи. Кълна ви се.

Тя стана да го даде. Дълго рови между купа от пожълтели, вмирисани на кисело книжа, стари ширити и изпомачкани дрехи в металическия сандък в ъгъла, а аз стоях наведен над нея и се ядосвах на кьопавите й схванати пръсти. Най-после го намери.

Грабнах плика от ръката й и изтърсих писмото. То бе написано на бланка от хотел „Монкастело“ и носеше дата 3 август 1915 година. Зачетох:

Мила сестро,

Днес следобед бях при губернатора Стантън и му разказах как са ме изхвърлили като куче след толкова годишна служба, защото Ъруин отхвърли обвинението срещу „Съдърн бел фюъл“ и трябваше да му дадат обещаното, как сега той заема моето място със заплата, за каквато не съм могъл и да мечтая, въпреки че им отдавах всичките си сили. А сега той е и подпредседател. Казах му как са ме лъгали и мамили и как назначиха него за подпредседател заради услугата, която им направи. Но губернаторът Стантън не щеше и да ме чуе. Попита ме имам ли доказателства и аз му казах това, което господин Сатърфийлд ми беше разказал преди месеци: как е било прекратено това дело и как нашата компания иска да се отблагодари на Ъруин. Но сега Сатърфийлд отрича всичко. Гледа ме в очите и отрича да ми е казвал такова нещо. Излиза, че нямам доказателства и губернаторът не ще да започне следствие.

При това положение не мога да направя нищо повече. Както знаеш, ходих и при политическите противници на губернатора, но и те не искаха да ме чуят. Защото този негодник и безбожник Макол, който е техен тартор, е свързан със „Съдърн бел фюъл“. Отначало те се заинтересуваха, а после ме взеха на подбив. Какво мога да сторя? Вече съм стар и болнав, от мен полза няма да има. Вместо да ти помагам, ще ти тегна като воденичен камък на шията. Какво ми остава, сестро?

Ти беше добра към мен и аз съм ти благодарен. Прости ми за това, което се готвя да извърша, но искам да отида при нашата майка-светица и при скъпия ни татко, които бяха толкова мили и добри към нас и които ще ме посрещнат в другия свят и ще пресушат сълзите ми.

Сбогом. До онзи блажен ден, в който ще се съберем отново и всички ще бъдем щастливи.

Мортимър

П. П. Теглил съм доста заеми срещу застраховката. Поради несполуки на борсата. Въпреки това все нещо е останало, но ако разберат, че съм извършил това, което съм намислил, няма да ти го изплатят.

П. П. Дай часовника ми, който ми остана от татко, на Джулиън. Той ще го тачи, при все че ми е само братовчед.

П. П. Ще ми е по-леко да извърша това, което съм намислил, ако нямам грижата за застраховката. Аз я изплатих и ти трябва да я получиш.

И тъй, след като напътствува сестра си как да измами застрахователната компания, този нещастник се отправя към другия свят, където майката и бащата ще пресушат сълзите му. Това писмо

беше истински портрет на Мортимър Лонзо: объркаността, безсилие, благочестивост, самосъжаление, хитруване на дребно, отмъстителност и всичко това облечено в тънката плетеница на старомодния счетоводителски почерк, може би малко несигурен сега, но педантичен до последната точка.

Сложих го отново в плика и го пуснах в джоба си.

— Ще направя фотокопие — казах аз — и ще ви го върна. Ще искам да ми заверят фотокопието. А вие ще трябва да направите декларация пред нотариуса за посещението ви при губернатора Стантън. За което — пристъпих към масата, взех двете банкноти и й ги подадох — ще получите още сто долара. Вземете си шапката.

Така след много месеци се добрах до търсеното. Защото нищо не се губи, нищо и никога. Все остава някаква следа — я анулиран чек, я отпечатък от червило, я стъпка в лехата, я презерватив на алеята в парка, я остра болка в старата рана, я първите детски обувчици, я някакъв примес в кръвта. И всички времена са едно време, и всички мъртви никога не биха съществували, ако не им дадем живот с нашето определение, и от далечния полумрак очите им ни гледат умолително.

Ето в това вярваме ние, историците.

И обичаме истината.

Глава шеста

Когато посетих лисичата дупка на старата Литълпо в Мемфис, с което завърших научните си изследвания, беше краят на март 1937 г. Тази работа ми отне почти седем месеца. Но през това време се бяха случили и други събития. Второкурсникът Том Старк беше станал куотърбек на легендарната единадесеторка на Юга и по този случай бе забил скъпата си жълта спортна кола в някакъв отводнителен канал край едно от многото скоростни шосета, които носеха името на баща му. За щастие разбитата кола била намерена не от някой словоохотлив гражданин, а от пътната полиция и полупразната бутилка, която би могла да послужи като улика, била изхвърлена в нощта и цопнала в тъмните води на блатото. До безчувственото тяло на Светкавицата на второкурсниците лежало друго тяло, не безчувствено, но силно пострадало, защото в голямата, скъпа жълта спортна кола Том возел не дотам скъпа, жълтокоса спортна мацка на име Карес Джонс.

Тя завърши разходката не в блатото, а на операционната маса. И бе достатъчно любезна да не умре, въпреки че в бъдеще едва ли би могла да краси такава спортна кола. Но баща й се оказа не дотолкова любезен. Той тропаше с крак, заканваше се, че ще се лее кръв, заплашваше със съд, затвор и публичен скандал. Ала много скоро го принудиха да замлъкне. Разбира се, не безплатно. В края на краищата всичко се уреди мирно и тихо. Господин Джоно се занимаваше с камионни превози и някой се беше погрижил да му обясни, че камионите се движат по държавните шосета и че собствениците на камиони държат на добрите си отношения с някои щатски служби.

Том нямаше и драскотина, но лежа три часа в безсъзнание в болницата. В това време Шефа, бял като платно, плувнал в пот, с паднала над очите коса и невиждащ поглед крачеше напред-назад в приемната, биеше юмрук в длан и дишаше тежко и шумно, както дишаше синът му в отвъдната стая. После се появи Луси Старк — беше към четири сутринта — със зачервени, но сухи очи и съвсем смазан вид. Между двамата избухна караница. Но едва след като им съобщиха, че Том е съвсем добре. Преди това Шефа само крачеше напред-назад и сумтеше, а тя седеше, загледана в празното пространство. Но щом ги успокоиха за Том, тя стана, доближи се до

мъжа си и каза:

— Ще трябва да го озаптиш. — Говореше почти шепнешком.

Думите й не стигнаха до съзнанието му и няколко секунди той я гледа тъпо, после протегна плахо ръка към нея, като мечка, която се докосва до нещо непознато, и каза с пресъхнали устни:

— Няма… няма нищо, Луси. Той е добре.

Тя завъртя глава.

— Не, не е добре.

— Докторът… — Той пристъпи неуверено към нея. — Докторът каза, че…

— Не, не е добре — повтори тя. — И няма да бъде, ако ти не вземеш мерки.

Лицето му изведнъж се наля с кръв.

— Слушай, ако имаш пред вид да го спра да играе… ако…

И пак започна старата история.

— О, не е само до играта. Въпреки че и тя го разваля — той се мисли за герой, нищо друго не го интересува на този свят. Но става дума и за други неща, които водят началото си от нея — той е разпасан, егоист, безделник и…

— Няма да правя от сина си лигльо! А ти това искаш.

— Предпочитам да умре пред очите ми, отколкото да стане никаквец заради твоите амбиции.

— Не ставай глупава!

— Ти ще го погубиш. — Тя говореше с тих, равен глас.

— Стига! Не му пречи да стане мъж. В детството си аз не съм видял никакви радости. Нека си поживее. Аз държа да си поживее. Гледал съм как хората живеят и се веселят, а самият аз никога не съм имал тази възможност. Нека…

— Ти ще го погубиш — произнесе тя тихо и равно като орисница.

— Слушай, ще разбереш ли най-после… — започна той, но в това време аз се измъкнах през вратата и я затворих тихичко след себе си.

Катастрофата на Том не беше единственото събитие през тази зима.

Ан Стантън се мъчеше да измъкне държавни средства за детския дом. Тя вече беше получила значителна сума и беше страшно доволна от себе си. Според нея скоро щеше да получи субсидия за още две години — крайно необходима, твърдеше тя и може би с право, защото изворите на частната благотворителност бяха пресъхнали напълно в 1929, а осем години по-късно едва капеха.

В четвърти окръг, където все още се разпореждаше Макмърфи, беше неспокойно. Един от неговите хора успя да стане конгресмен във

Вашингтон, който беше далеч, но не толкова далеч, колкото луната, и този конгресмен изказваше наляво и надясно мнението си за Шефа, а вестниците в цялата страна публикуваха изказванията му. Затова Шефа плати за няколко емисии по радиото и в тези няколко предавания изрази мнението си за конгресмена Петит и поднесе на народа подробна биография на същия конгресмен, който с помощта на изследователския отдел на Шефа си беше сложил таралеж в гащите. Шефа не опровергаваше казаното от Петит, а се занимаваше с неговата личност. Шефа знаеше много добре, че *argumentum ad hominem*[21] е несъстоятелен. „Може да е несъстоятелен — казваше той, — затова пък е страшно полезен. Ако избереш подходящ *argumentum*, винаги можеш да натопиш *hominem* така, както най-малко е очаквал.“

На Петит това му излезе през носа, но трябва да се признае, че Макмърфи нито за миг не се отчайваше. А и Тайни Дъфи не се отчайваше. Той на всяка цена искаше да убеди Шефа да възложи строежа на болницата на Гъми Ларсън, който имал влияние в четвърти окръг и несъмнено щял да склони Макмърфи или, по-ясно казано, да го продаде. Шефа слушаше Тайни толкова внимателно, колкото човек слуша ромона на дъжда по покрива, и отвръщаше: „Ясно, Тайни, ясно, ще поговорим за това някой ден“ или: „По дяволите, Тайни, смени най-после тази плоча!“ Или не отвръщаше нищо, а само гледаше Тайни с тежък, пресметлив поглед, сякаш го мереше колко тежи, и не отронваше дума, докато гласът на Тайни не замреше постепенно и в тишината останеше да се чува само дишането на двамата: на Тайни — свистящо, учестено и някак плитко за неговото туловище, а на Шефа — равномерно и дълбоко.

И денем, и нощем Шефа все за болницата си мислеше. Колко пъти ходи на Изток да види най-хубавите и най-големите болници: Централната масачузетска, Презвитерианската в Ню Йорк, — Централната филаделфийска и още много други. И току ще рече: „Колкото и да са хубави, моята ще бъде по-хубава, бога ми, колкото и да са големи, моята ще бъде по-голяма и последният бедняк в щата ще има право да постъпи в нея и да получи най-добрите грижи, без да плати нито цент.“

При тези пътувания той прекарваше времето си само с лекари, архитекти и болнични управители, а не с естрадни певици или със счетоводители. А завърнеше ли се, кабинетът му се отрупваше с хелиографни копия, с бележници, изпълнени с неговите криволици, със справочници по архитектура, отоплителни системи, диетика и организация на болничното дело. Влезеш ли в кабинета му, той ще

вдигне глава и ще започне от средата на такта, като че и преди това си бил там: „Та в Централната масачузетска имат…“

Да, болницата беше любимата му рожба.

Но Тайни Дъфи не се отчайваше.

Една вечер пристигнах в резиденцията, видях във високия, строго пропорциониран хол Захарчо, който седеше с вестник на колене, с разглобен пистолет в ръка и кутия оръжейно масло до себе си, и го попитах къде е Шефа, видях го как криви уста, мъчейки се да изрече нещо, и как хвърчат слюнките му, разбрах от кимването на главата, че Шефа е в библиотеката и отидох да почукам на голямата врата. Щом отворих вратата, натъкнах се на погледа на Шефа — все едно дуло на двуцевка — и се спрях.

— Виж го! — каза той и се поизправи на голямото кожено канапе, където седеше. — Виж го добре!

И той насочи двуцевката към Тайни, който стоеше пред камината и се топеше по-бързо, отколкото ако бе хвърлен в огъня.

— Виж го добре това копеле. Опита се да ме изиграе, да вкара при мен Гъми Ларсън, за да разговаряме. Мъкне ми го чак от Дюбойзвил и мисли, че ще бъда любезен. Но видя колко съм любезен. — Той се обърна отново към Тайни: — Е, бях ли любезен?

Тайни не можеше да каже гък.

— Бях ли, копеле мръсно? — викна Шефа.

— Не — чу се като от дъното на дълбок кладенец.

— Не бях я — каза Шефа. — Не го пуснах да прекрачи прага. — Той посочи затворената врата зад гърба ми. — Казах му, че ако искам да го видя, ще пратя да го повикат, и го пратих по дяволите. Но ти — той насочи показалеца си към Тайни, — ти…

— Аз мислех…

— Ти мислеше да ме подведеш, та да го купя. Не, на ми трябва такава стока. Достатъчно много гадници съм купил вече. Смачкай го, та да ти е мирна главата, а купиш ли го, не знаеш колко пъти още ще трябва да го купуваш. Много съм купил вече, стигат ми. Грешката ми е, че тебе не те смачках. Но си мислех, че те купувам веднъж за винаги. Че ще те е страх да се препродадеш.

— Ама, Шефе — каза Тайни, — това е несправедливо. Знаеш какво е отношението на всички нас, твоите хора, към тебе. Не че се страхуваме, а…

— Грешите, ако не се страхувате — каза Шефа с неочаквано тих и нежен глас. Като майка, която шепне на бебето в люлката.

И Тайни отново се обля в пот.

— Махай се оттук! — каза Шефа, този път по-твърдо.

Погледнах към вратата, която се затвори зад тихо измъкналата се фигура, и казах:

— Ама какви мили очи правиш на избирателите си.

— По дяволите! — изруга той, разположи се по-удобно на канапето и тикна настрана хелиографните копия. После се опита да разкопчае яката си, но не успя и ядосан, скъса копчето и отхлаби възела на връзката. Проточи врат наляво-надясно, като че яката го задушаваше. — По дяволите! — повтори той раздразнен. — Не разбра ли това говедо, че не желая да се меси в тази работа? — И пак побутна копията.

— А ти какво очакваш? — попитах аз. — Шест милиона долара са това. Виждал ли си някога мухи да бягат от мед?

— По-добре да стои далеч от този мед.

— Той е напълно последователен. Очевидно Ларсън е готов да продаде Макмърфи. Заради договора. Той е опитен строител. И…

Изведнъж се изправи, погледна ме остро и попита:

— И ти ли си с тях?

— Аз нямам отношение към тази работа — свих рамене. — Ако ме питаш, ти можеш и сам да си построиш болницата. Аз само искам да кажа, че ако погледнем от зрителния ъгъл на Тайни, той постъпва съвсем логично.

— Какво, и ти ли не разбираш? — попита остро, взирайки се в лицето ми. — И ти ли не разбираш, дявол да го вземе!

— Какво има за разбиране, когато всичко е ясно.

— И ти ли не разбираш? — скочи той от канапето и щом стъпи на пода, разбрах, че е пиян по лекото поклащане. Той се приближи до мен, хвана ме за ревера, поразтърси ме, заби съвсем отблизо поглед в лицето ми — сега видях, че очите му са кървясали — и каза: — И ти ли не разбираш? Аз строя най-хубавата болница в страната, най-хубавата в света и няма да допусна мижитурки като Тайни да се месят в тая работа. Ще нарека болницата „Уили Старк“ и тя ще стои, когато аз отдавна ще съм в гроба, и ти ще си в гроба, и всички тези песоглавци ще са в гроба, и всеки ще се лекува в нея, дори да няма пукнат грош.

— И ще гласува за тебе — казах.

— Аз ще бъда в гроба, и ти ще бъдеш в гроба и не ми пука кой за кого ще гласува, важното е, че всеки ще може да постъпи в нея…

— И ще те благославя.

— Ах, ти! — Той сграбчи ревера ми в големия си юмрук и ме

разтърси здраво. — Стига си се хилил насреща ми като курва… престани или…

— Слушай — казах, — ти ме бъркаш с някой от твоята сбирщина. Когато ми се хили, хиля се — все още!

— Джек… стига, Джек… знаеш, че не това исках да кажа… но защо се хилиш така? И ти ли не разбираш, дявол да го вземе! Не разбираш ли? — Без да пуска ревера ми, той тикна лицето си с тия опулени очи в моето и продължи: — Не разбираш ли? Не виждаш ли, че не искам тези копелетия да напакостят на моето дело? Болница „Уили Старк“. Не е ли ясно? И ще назнача за управител най-способния човек, който може да се намери. Да, господинчо! Най-способния. Бъди спокоен, аз зная кой. Препоръчаха ми го в Ню Йорк. А ти, Джек…

— Да?

— Ти ще трябва да го склониш.

Измъкнах ревера си от ръката му, поогладих го и се тръшнах в креслото.

— Кой е той? — попитах аз.

— Доктор Стантън. Доктор Адъм Стантън.

Едва не подскочих в креслото. Пепелта от цигарата ми падна върху ризата.

— Откога имаш тези симптоми? — попитах го. — А розови слонове привиждат ли ти се?

— Ти склони Стантън — каза той.

— Ти си болен.

— А ти го склони — повтори твърдо той.

— Шефе — казах, — Адъм е стар мой приятел. Познавам го повече от брат. И зная, че те мрази и в червата.

— Аз не държа да ме обича. Държа да бъде управител на моята болница. Не искам от никого да ме обича. Нито дори от теб.

— Ние всички те обичаме, Шефе — имитирах аз Тайни. — Знаеш какво е отношението на всички нас, твоите хора, към тебе.

— Ти ми дай Стантън.

Станах, протегнах се с прозявка и тръгнах към вратата.

— Отивам си — обявих. — Утре, когато съзнанието ти се проясни, готов съм да те изслушам.

И затворих вратата след себе си.

На другия ден, когато съзнанието му се бе прояснило напълно, чух от него същото:

— Трябва да склониш Стантън.

И аз отидох в неугледната монашеска килия, където роялът

блестеше като насмешка сред неразборията и натрупаните по креслата книжа и книги, където утайката бе засъхнала в чашата за кафе, която цветнокожата прислужница бе забравила да прибере, където приятелят от детските години ме посрещна така, като че той не бе Знаменитост, а аз — Нищо (и двете с главна буква), сложи ръка на рамото ми, произнесе името ми и ме погледна с леденосините си зареяни очи, които бяха упрек към всичко двусмислено, изопачено и нечисто на тоя свят и гледаха непоколебимо като съвест. Но усмивката му, която сваляше предпазливо плътния шев от устата, сгряваше, сгряваше с плахата топлина, която откриваш с изненада, когато излезеш на слънце в края на февруари. С тази усмивка Адъм се извиняваше за това, че той е той, за това, че те гледа по такъв начин, за това, че вижда, каквото вижда. Тази усмивка не толкова прощаваше — на теб и на целия свят, а по-скоро молеше прошка за собственото му престъпление да гледа в упор всичко пред себе си, включително и теб. Но той се усмихваше рядко. И на мен се усмихваше не защото бях това, което съм, а защото бях неговият Приятел от детинство.

Приятелят от детинство е единственият истински приятел, защото той всъщност не те вижда. Той вижда само мислено някакво лице, което вече не съществува, изрича някое име — Спайк, Бъд, Снип, Ред, Ръсти, Джек или Дейв, — което е свързано с несъществуващото вече лице, но което поради някаква глупава, сенилна объркаността на вселената сега принадлежи на един неканен и досаден непознат. Но той приема тази безсмислена, сенилна объркаността на вселената и продължава да се обръща любезно към скучния непознат с името, което по право принадлежи на момчешкото лице и на времето, когато тъничкият момчешки глас се е носил над водата, шепнел е вечер край лагерния огън или денем на многолюдната улица: „А ти знаеш ли това: «Накрай Уенлок лесът стене…»“[22] Приятелят от детинство си остава приятел, защото всъщност не те вижда.

И може би никога не те е видял. Ти си бил за него само част от обстановката на чудесния, тепърва разкриващ се свят. А приятелството е за него неочаквана находка, която той трябва да подари някому в знак на благодарност и като отплата за този нов, главозамайващ свят, който се разтваря като цвят пред него. И няма никакво значение кому ще го подари, важното е да го подари, и ако ти се случиш наблизо, автоматично получаваш всичките необходими атрибути на приятел и оттук нататък твоята личност е без значение. Приятелят от детинство си остава приятел до края на живота, защото нито за миг не се замисля каква полза има той от това приятелство или какви са твоите

достойнства. В момента той пет пари не дава за Издигането си или за Преклонението пред най-достойните — двата стандартни критерия при приятелството между възрастни, и при появата на досадния непознат той подава ръка, усмихва се (без всъщност да вижда лицето му), изрича името му (което всъщност не е свързано с това лице) и казва:

— Здрасти, Джек, много ми е драго да те видя. Влизай де, влизай!

Аз седнах на разнебитеното кресло, от което той вдигна книгите, пийнах от неговото уиски и изчаках удобния момент да кажа:

— Слушай, ще ти кажа нещо, но само недей да крещиш, преди да съм свършил.

Вярно, не ми беше нужно много време, за да свърша:

— Губернаторът Старк — заявих — иска да станеш управител на новата болница и медицински център.

Строго казано, той не изкрещя. Не издаде дори звук. Гледа ме близо минута — със сериозен, клиничен поглед, сякаш моите симптоми заслужаваха особено внимание, после завъртя отрицателно глава.

— Премисли добре — казах аз, — може би няма да е толкова лошо, колкото ти се струва на пръв поглед, може да имаш някои изгоди…

Но не довърших, защото той пак завъртя глава и се усмихна с онази усмивка, която не беше опрощаваща, а смирено молеше да му простя за това, че той не е като мен, не е като другите, не е като света.

Да не беше се усмихнал така! Или да беше се усмихнал, но с подигравателна, надменна усмивка, която казва: „Върви по дяволите!“ Или поне с усмивка, която да ми прощава. Ако усмивката му не молеше — смирено, но с достойнство — да му простя, всичко би било по-различно. Но тази негова усмивка идваше от нещо — каквото и да бе то — здраво вкоренено в него, от дълбочината на идеите, с които живееше — дявол знае какви бяха те и защо живееше с тях, — затова всичко тръгна нататък, докъдето в края на краищата и стигнахме. Пускайки тази усмивка, той приличаше на богаташ, който се спира да пусне един долар на просяка, но отваря портфейла си така, че просякът зърва дебелата пачка банкноти. Ако просякът не би зърнал дебелата пачка, никога не би последвал богаташа до тъмния ъгъл на другата пряка. И то не толкова заради самата пачка, колкото от ненавист към човека, който има толкова много пари, а му дава само един-единствен долар.

И когато Адъм се усмихна и каза: „Но аз не се интересувам от никакви изгоди“, за първи път не усетих онази плаха топлина на февруарско слънце, а изпитах нещо, което не можех да назова, но

което приличаше на същинска зима, на ледена висулка, промушена през сърцето. И си помислих: „Значи, така се усмихваш… добре, усмихвай се, усмихвай се.“

А когато тази мисъл изчезна — ако изобщо една мисъл може да изчезне, защото тя изплува в съзнанието и пак потъва в него, — аз казах:

— Но ти още не знаеш за какви изгоди става дума. Например Шефа е намислил да те остави сам да определиш заплатата си.

— Шефа — повтори той, при което горната му устна се изкриви повече от обикновено и разкри зъбите му, а „ш“-то прозвуча прекалено свистящо — е намислил да ме купи, но по-добре да не се надява. Аз имам — той обгърна с поглед занемарената, нечиста стая — всичко, което ми е нужно.

— Шефа не е такъв глупак. Нима сериозно мислиш, че иска да те купи?

— Иска, не иска, няма да може.

— А каква цел според теб преследва той?

— Да ме заплаши. Това ще бъде следващият му ход.

— Не, не е това. Тебе той не може да уплаши.

— Но на това разчита — на подкупи и заплахи.

— И този път не позна. Опитай пак — казах аз.

Той стана, направи няколко нервни крачки по протритията зелен килим и се завъртя с лице към мен.

— С ласкателства също нищо няма да постигне — каза с хъс.

— И не само той — отвърнах меко аз. — Ти изобщо не се поддаваш на ласкателства. И знаеш ли защо?

— Защо?

— Слушай, моето момче, един човек на име Данте е казал, че истински гордият човек, този, който знае собствената си цена, никога не би изпаднал в греха да завиди някому, защото не би намерил хора, на които си струва да завижда. Със същия успех Данте би могъл да каже, че истински гордият човек, който знае собствената си цена, е недостъпен за ласкателства, защото никой не може да му разкрие такива негови качества, които той сам да не знае. Не, ти не се поддаваш на ласкателства.

— Във всеки случай не на неговите — каза мрачно Адъм.

— На ничии — натъртих аз. — И той го знае много добре.

— Тогава каква цел преследва? Дали пък не си мисли, че аз…

— Помъчи се да отгатнеш — казах.

Той стоеше насред протритията зелен килим и ме гледаше с леко

наведена глава, а на чистите му сини очи лежеше тънка сянка, но не на съмнение, нито на безпокойство. Тя означаваше въпросителна, озадаченост.

Но това все пак бе нещо. Не много, но все пак нещо. Не е ляв удар в челюстта, от такова нещо не се пада. От него не секва дишането. То е само бръсване по носа, леко плесване с вътрешната част на ръкавицата. Не е убийствен удар. Но все пак е преимущество, което трябваше да се използува.

Затова аз повторих:

— Помъчи се да отгатнеш.

Той не отговори, само ме гледаше, а сянката се сгъсти, сякаш облак минаваше над синя вода.

— Добре, аз ще ти обясня — казах. — Той знае, че ти си най-способният лекар тук, но не си натрупал пари от това. Следователно парите не те интересуват — иначе щеше да взимаш толкова, колкото взимат колегите ти, или поне нямаше да пръскаш и малкото, което взимаш. Не си по развлеченията — иначе щеше да ги имаш, защото си прочут, сравнително млад и нямаш гърбица. Не си и по разкоша и удобствата — иначе не би работил като вол и не би живял в тази дупка. Но той знае какво искаш.

— От него нищо не искам — отсече Адъм.

— Сигурен ли си, Адъм? — запитах. — Сигурен ли си?

— Върви по… — започна той и лицето му се наля с кръв.

— Той знае много добре какво искаш — пресякох го. — Мога да ти го кажа с две думи.

— Какво?

— Да вършиш добро.

Това го сбърка. Той зина като риба на сухо.

— Точно така — казах. — Той знае твоята тайна.

— Не виждам какво… — подзе той пак с хъс.

Но аз го прекъснах с думите:

— Не се сърди, това не е нещо срамно. Само невинно чудачество. Ти просто не можеш да видиш някой болен и да не провериш веднага какво му е. Не можеш да видиш някой със счупена кост и да не я наместиш веднага. Или някой с някоя разкапана вътрешност и да не грабнеш ножа в силните си, бели високообразовани пръсти, за да я изрежеш. Само невинно чудачество, друже мой. Или може би някаква свръхболезненост, от която ти самият страдаш.

— Светът е пълен с болни — отвърна той, — но не виждам…

— Болката е зло — казах весело аз.

— Само една от злините — поправи ме той, — но самата тя… не поражда зло. — И пристъпи към мен, гледайки ме като враг.

— Когато ме боли зъб, не навлизам в такива подробности — възразих му. — Но това не е важно, важното е, че ти така си устроен. И Шефа — наблегнах леко на последната дума — много добре знае това. Той знае какво искаш. Знае твоята слабост, друже мой. Знае, че искаш да вършиш добро и е готов да ти даде възможност да го вършиш на едро.

— Добро! — каза той настървен и изкриви тънката си широка устна. — Добро! Това е най-подходящата дума в неговите уста.

— Така ли? — попитах небрежно.

— Всеки плод расте при съответен климат, а ти знаеш какъв климат създава този човек. Длъжен си да знаеш.

Свих рамене:

— Всяко нещо е добро само за себе си — ако е добро. Човек лапне по някоя и напише сонет. Нима сонетът става по-лош — ако изобщо е добър, в което се съмнявам — от това, че дамата, по която е лапнал господинът, се окаже омъжена и неговата страст, както се казва, е незаконна? Нима розата престава да бъде роза от това, че…

— Ти съвсем се отклони от въпроса — прекъсна ме той.

— Да-да, отклонил съм се. Преди сто години, когато бяхме деца и спорехме по цели нощи и аз те притисках до стената, ти все това казваше. Кой е по-силен — първокласният боксьор или първокласният борец? Кой е по-силен — лъвът или тигърът? Кой е по-добър поет — Кийтс или Шели? Добро, истина, красота. А има ли бог? Спорехме по цели нощи и аз винаги излизах отгоре, но ти, ти, негоднико — тупнах го аз по рамото, — ти винаги казваше, че се отклонявам. Ала малкият Джеки никога не се отклонява. Нито води безпредметни разговори. — Огледах се и взех палтото и шапката си. — Сега те напускам, а ти помисли над тази мисъл.

— То пък една мисъл — каза той, но вече с усмивка; отново беше моето другарче, моят Приятел от детинство.

Не обърнах внимание на шегата му и казах:

— Не можеш да се оплачеш, че не съм ти разкрил картите си — моите и на Шефа, а сега потеглям, защото трябва да хвана нощния за Мемфис, където ми предстои среща с един медиум.

— С медиум ли? — учуди се той.

— Да, с един професионален медиум, известен под името госпожица Литълпо, която ще ми предаде вест от онзи свят, че управител на новата болница ще бъде едни тъмнокос, красив, прочут

песоглавец на име Стантън.

С тези думи затворих вратата след себе си и се спуснах, препъвайки се, по тъмното стълбище, защото в такива жилища никой не си мръдва пръста да смени изгорелите крушки, на някоя от стълбищните площадки неизменно стои детска количка, пътеката неизбежно е станала на парцали, а въздухът мирише на влага, на кучета, на пелени, на зеле, на бабички, на загоряла мас и на исконната и вечна съдба човешка.

Спрях се на тъмната улица и погледнах сградата. Транспарантът на един от прозорците не беше спуснат, та видях вътре, в тъй наречената кухня-трапезария, едър, плешив човек по риза да седи на масата надвесен над чинията си като чувал с картофи, подпрян на стола, а до него — момиченце, което го дърпаше за лакътя, докато жената — с изгубила цвета си рокля и невчесани коси — сваляше от печката димящата супа, защото татко си беше дошъл — късно както винаги — и го болеше мазолът отдолу на палеца, а наемът не беше платен. Джони се нуждаеше от нови обувки, пък Сузи беше донесла лоши бележки, калпазанката, и стоеше до него и му досаждаше, гледайки го с глуповат поглед и зинала уста — поради полипите, а на стената висеше накриво картина на Максфийлд Париш, чиито цветове крещяха под светлината на голата крушка с всички оттенъци на син камък. Някъде в къщата пролая куче, другаде се задъхваше от плач пеленаче. Всичко това беше Живот и Адъм Стантън живееше в неговия епицентър, гушеше се в този Живот, дишаше зелевата миризма, препъваше се в детската количка, поздравяваше в коридора младоженците, които вечно дъвчеха дъвка и се държаха за ръка, слушаше зад тънката стена хриповете на старицата, която нямаше да доживее (рак според Адъм) до лятото, крачеше по протритията зелен килим сред книгите и разнебитените кресла. Той се гушеше в този Живот може би за да се стопли, защото нямаше свой живот — само кабинета, скалпела и тази килия. А може би не се гушеше да се стопли. Може би се навеждаше над Живота с ръка на пулса му и го наблюдаваше със сините си очи, очи на диагностик, готов да пъхне таблетката, да даде доза лекарство или да се хване за скалпела. Може би гледаше да е близо до този Живот, за да има оправдание за собствената си дейност. За да станат Живот и собствените му дела. А не да бъдат само приятна проверка на ловкостта, която човек е добил само защото от всички животни единствен той има палец.

Впрочем говоря глупости, защото по какъвто и начин да живееш, това е Живот. И трябва да го имаш пред вид, когато срещнеш

някогашен съученик, който ще ти каже: „Та при последната ни експедиция по Конго…“, или друг, който ще възкликне: „Ама да знаеш каква сладка жена имам и какви мили дечица — тринки.“ Трябва да имаш пред вид това, когато седиш във фоайето на хотела или стоиш подпрян на бара и разговаряш с бармана, или стърчиш на тъмната улица вечер, в началото на март, и поглеждаш в чуждия прозорец. И да имаш пред вид, че малката Сузи има полипи, че хлябът може би е прегорял, и… върви си по пътя — дали вече не ти е време за бастун? — защото трябва да хванеш нощния за Мемфис, а бог ще прости всичките ти грехове. Защото по какъвто и начин да живееш, това е Живот.

Ненаправил и няколко крачки, в къщата гръмна музика, която заглуши детския плач и взе да кърти старата мазилка. Адъм свиреше на рояла.

Хванах влака за Мемфис, останах там три дни, имах сеанс със старата Литълпо и се върнах. С фотокопия и писмени показания в чантата.

Като се върнах, намерих бележка в пощенската си кутия. Телефонният номер на Ан. После в слушалката се чу нейният глас и както винаги сърцето ми подскочи и потъна някъде — като жаба, скочила в езеро с водни лилии. И се разляха кръгове.

Ан каза, че иска да ме види. Отвърнах, че няма нищо по-просто от това, може да ме гледа до края на живота си. Но тя не обърна внимание на тази малка шега — и то с пълно право — и поиска да се видим веднага. В „Кресънт коув“, предложих аз и тя се съгласи. Собственик на „Кресънт коув“ беше Слейд.

Пристигнах преди Ан и седнах да пия със Слейд. Чуваше се нежна музика, лампите светеха с мека светлина, хром-никелът блестеше и като гледах всичко това и жълтеникавия, куршумообразен череп на Слейд, скъпия му костюм и всевластната блондинка на касата, спомних си с тъга онази далечна утрин по времето на сухия закон, когато в изпоплютата от мухи задна стая Слейд, тогава с коса на главата и без грош в джоба, отказа да съдействува на Тайни Дъфи, който се мъчеше да налее с бира чичко Уили от провинцията, който пък не искаше друго освен оранжада и впоследствие се оказа Уили Старк. Така Слейд си оправи завинаги положението. Сега аз пиех с него и се удивлявах: от какви дребни неща зависи издигането или провалът на човека.

Погледнах в огледалото пред мен и видях Ан Стантън да влиза през вратата. Или по-точно, видях нейното отражение да влиза през

отражението на вратата. Не се обърнах веднага, за да погледна в лице действителността. Вместо това гледах отражението й, хванато в огледалото, както далечен образ, скован в леда на паметта — нали сте виждали зиме вмразени в чистия лед на замръзналия поток златочервени листа, които изведнъж ви спомнят за дните, когато всички златочервени листа са красили дървесата, а слънцето е изливало такъв поток от светлина върху тях, който сякаш никога няма да секне. Ала това не беше образ от миналото, а самата Ан Стантън, която стоеше в хладната площ на огледалото над барикадата от лъскави бутилки и сифони, на другия край на синия килим — момиче, е, вече не съвсем момиче, а млада, средна на ръст жена, с изумително стройни глезени и възтесни, но така добре заоблени бедра, като че са източени на струг, с талия, която, струва ти се, можеш да обхванеш с пръсти, и всичко това облечено в сив костюм от каша̀, изработен уж в строга мъжка кройка, който обаче крещеше, за да привлече вниманието върху някои съвсем не мъжки подробности, скрити под него.

Тя стоеше при входа и все още не потупваше от нетърпение с пръсти по синия килим, но вече оглеждаше помещението, като обръщаше ту на една, ту на друга страна спокойното си лице (под светлосиня филцова шапка). Докато се оглеждаше наоколо, в огледалото току проблясваха сините й очи.

После тя зърна гърба ми при бара и тръгна към мен. Аз нито се обърнах, нито срещнах погледа й в огледалото. Когато дойде съвсем близо до мен, тя ме повика:

— Джек.

Без да се обърна, казах:

— Слейд, тази непозната жена ме гони по петите, а аз мислех, че държиш прилично заведение. Няма ли да вземеш някакви мерки?

Слейд се обърна към непознатата жена, чието лице изведнъж стана тебеширенобяло, а очите й заизпущаха искри като волтова дъга.

— Мадам — каза Слейд, — не мислите ли, че…

В този миг мадам преодоля парализата, сковала езика й, и почервеня като божур.

— Джек Бърдън! — каза тя. — Ако ти не…

— Но тя ти знае името — прекъсна я Слейд.

Обърнах се да погледна в лице действителността, която не беше нещо, сковано в леда на паметта, а нещо живо, силно зачервено, котешко, смъртоносно, заредено с електричество, готово да избухне като взрив.

— Боже мой, та това е годеницата ми! — възкликнах аз. — Слейд, запознай се с Ан Стантън. Ние скоро ще се женим.

— Виж ти — каза Слейд с каменно лице. — Приятно ми е да…

— Ще се оженим в две хиляди и петдесета година — казах. — Ще направим весела сватба през юни.

— Няма да има сватба, а убийство, и то още сега — каза Ан. После страните й добиха нормалния си цвят, тя се усмихна и подаде ръка на Слейд.

— Много ми е приятно — каза Слейд и въпреки че лицето му бе неподвижно като дървен индиански идол, очите не пропуснаха нито една от подробностите под костюма от каша̀.

— Ще пиете ли нещо? — попита я той.

— Мартини — реши тя. — Благодаря.

След като си изпихме чашите, тя каза:

— Трябва да вървим, Джек.

И като благодари още веднъж на Слейд, изведе ме в нощта, пълна с неонови светлини, бензинови изпарения, аромат на печено кафе и вой на клаксони.

— Ти си имал великолепно чувство за хумор — каза Ан.

— Къде отиваме? — отбих аз.

— Голям шегобиец.

— Къде отиваме?

— Кога ще пораснеш най-после?

— Къде отиваме?

Вървяхме безцелно по странична уличка покрай аперитиви с летящи врати, покрай кръчмички, в които сервираха миди, покрай вестникарски будки и старици цветопродавачки. Купих й гардении и казах:

— Шегобиец, не шегобиец, това все пак е начин да убиеш времето.

Изминахме още една пряка, пробивайки си път през тълпата, която се вливаше и изливаше през летящите врати.

— Къде отиваме?

— С тебе никъде не бих тръгнала, ако не се налагаше да поговорим — каза Ан.

Минавахме отново покрай цветопродавачка и аз взех втори букет гардении, платих си петдесетте цента, пъхнах цветята на Ан и казах:

— Ако не се държиш прилично, ще те задуша с тези проклети растения.

— Добре — засмя се тя, — ще се държа прилично. — И като ме взе под ръка, изравни крачка с моята, хванала цветята в свободната си

ръка и стиснала чанта под мишница.

Изминахме в крак половината разстояние от една пряка до следващата, без да разговаряме. Аз гледах надолу и наблюдавах как нозете й отмерват раз-два, раз-два. Черните й, много строги велурени обувки отекваха властно по тротоара, но бяха толкова малки, а изящните глезени се мяркаха в хипнотизиращ ритъм — раз-два, раз-два.

— Къде отиваме? — попитах аз.

— На разходка — отвърна тя. — Просто на разходка. Неспокойна съм, та не ме свърта на едно място.

Продължихме да вървим надолу към реката.

— Трябва да поговоря с теб — обади се тя.

— Говори. Ако щеш, пей, декламирай.

— Не сега — каза сериозно Ан и вдигна глава към мен и аз видях в светлината на уличната лампа, че лицето й е тревожно. Кожата му беше съвсем гладка, сякаш опъната до болка върху безупречно моделираните кости. В това лице нямаше нищо излишно и винаги се долавяше напрежение, макар и скрито с усилия на волята под гладката повърхност на спокойствието — като пламък под стъкло. Но забелязах, че сега напрежението бе по-силно от обикновено. И имах чувството, че ако малко се вдигне фитилът, стъклото ще се пръсне.

Не отвърнах нищо. След още няколко крачки тя каза:

— По-късно. Нека сега само вървим.

И ние вървяхме. Зад нас останаха улиците с аперитивите, игралните домове и ресторантите, зад чиито летящи врати гърмеше или хленчеше музика. Минахме по мръсна тъмна уличка, където в сянката на стените бързаха двама малчугани и току издаваха кратки, екливи, самотно звучащи звуци — като блатни птици. Тук всички капаци на прозорците бяха затворени и само тук-таме през тях проникваше тъничък лист светлина или едва чут говор. По-нататък, когато се запролети напълно, на стъпалата пред тротоара ще седят и ще се раздумват хора, а понякога, ако по улицата минава мъж, някоя от жените ще се обади с равен глас: „Ей, малкият, искаш ли?“, защото оттук започва кварталът на вертепите и някои от тези къщи също са вертепи. Но по това време на годината всяка живина тук, била тя добра или лоша, все още се крие в тези черупки от влажни ронещи се тухли и прогнило дърво. А след месец, в началото на април, когато извън града водните зюмбюли покрият всяка педя от блатата, лагуните и тресавищата с буйните си, вулгарни, месести цветове, обагрени от черковно виолетово до нагло пурпурно, когато първата зеленина на

старите кипариси, призрачна и томителна като моминski блян, се превърне в листица, а не дявол знае в какво, когато сивите, слузести змии мокасини, дебели колкото човешка ръка, се заизмъкват от блатата и плъзнат през шосето и предното ти колело удари някоя от тях — храс! — и я разлепи с вътрешната страна на калника, когато насекомите закипят над блатата и въздухът денонощно забръмчи от тях като електрически вентилатор, когато совите застенат нощем в блатата на любов, на смърт и вечно проклятие, а някоя от тях изплува от черния мрак в светлината на фаровете, блъсне се с радиатора и се разхвърчи като сцепена пухена възглавница, когато полята се покрият с буйната мъхеста или сочна, влажна, лепкава трева, която добитъкът пасе лакомо, но колкото и да пасе, не трупа месо, защото тази трева расте на чернозем и докъдето и да стигат корените й, колкото и дълбоко да слизат, не намират друго освен този тлъст чернозем, не срещат ни едно камъче, което да даде на тревата калций… та, да, след един месец, в началото на април, когато ще наблюдаваме всичко това извън града, старите черупки на улицата, по която минавахме с Ан Стантън, ще се разпукат и ще изхвърлят вечер по стъпалата пред къщите и на улицата всичката живина, скрита сега в тях.

Но сега улицата беше пуста и тъмна, на следващата й пресечка стърчеше изкривен електрически стълб, под който калдъръмът блестеше маслено, и всичко това заедно със затворените къщи напомняше театрален декор. Ей сега ще се появи с ленива походка героинята, ще се подпре на електрическия стълб и ще запали цигара. Но тя не се появи и ние с Ан Стантън продължихме пътя си сред този декор, който дотолкова приличаше на картон, че трябваше да попипаш влажните разпадащи се тухли или подкожушената мазилка, за да се убедиш, че това не е картон. Вървяхме, без да разговаряме. Може би защото всяка дума, произнесена при такъв безумно колоритен декор, би прозвучала така, сякаш е написана от някой дългокос и тънкогъз младеж, приютил се в мансардата на някоя от тези картонени къщи (с изглед към вътрешния двор — с, боже, непременно към вътрешния двор), който е приготвил пиеса за малък театър, в чието начало героинята върви с ленива походка по тъмна уличка между два реда картонени къщи, обляга се на изкривен електрически стълб и запалва цигара. Но Ан Стантън не беше такава героиня, та не се подпря на електрическия стълб, а продължи да върви до мен мълчалива.

Накрая излязохме на реката при складовете и доковете, които се вдаваха във водата. Металните покриви на доковете издаваха матов блясък под лъчите на уличните лампи. Над грамадата от докове

плаваше и се кълбеше гъста мъгла и когато се разкъсваше тук-таме, през пролуките лъсваше неподвижната вода, която ту проблясваше матово както покривите, ту блестеше като черната кожа на мокър тюлен. В тъмното небе по-надолу едва личаха късите мачти на товарните кораби. Някъде по реката жално простена корабна сирена. Сега вървяхме покрай доковете и гледахме черната река, покрита с грубоватото одеяло на мъглата. Мъглата лежеше над самата вода и гледайки отгоре, човек би могъл да си помисли, че е застанал нощем на някой планински връх и далеч под него е земята, скрита в облаци.

Стигнахме до кея, от който корабите взимаха лете за нощна разходка по луна тълпите екскурзианти, които, плувнали в пот, се блъскаха, крещяха — някои с деца на ръце — и се наливаха с уиски и оранжада. Но сега тук не се виждаше голям кораб с колела, бял като сватбена торта, разкрасен с червено и златно, чудат и невероятен, не се носеха звуци на „Дикси“, нито се чуваха корабни сирени. Беше тихо като в гроб и безлюдно като пустинята Гоби в безлунна нощ. Стигнахме до края на кея, подпряхме се на перилото и се загледахме в реката.

— Е, чакам — казах аз.

Тя не отговори.

— Чакам — повторих, — нали искаше да говорим?

— Става дума за Адъм — каза тя.

— Какво за Адъм? — попитах спокойно.

— Ти знаеш… много добре знаеш… ти си бил при него и…

— Слушай — казах и усетих как главата ми се налива с кръв, а гласът ми става по-рязък, — наистина бях при него и му предложих работа. Той не е малък и ако тази работа не му допада, може да откаже. Какво съм виновен, че…

— Аз не те обвинявам — каза тя.

— Тогава защо се нахвърляш върху мен? Ако Адъм не може сам да вземе решение и сам да се грижи за себе си, аз не съм виновен за това.

— Аз не те обвинявам, Джек. Станал си толкова сприхав и обидчив. — Тя сложи ръка върху моята и я погали и аз усетих, че налягането ми спадна с няколко атмосфери.

— Щом той не може да се грижи сам за себе си, ти…

Но тя побърза да ме прекъсне:

— Наистина не може. Там е бедата.

— Но разбери, аз само му предложих работа.

Ръката, сложена върху моята с намерение да ме успокои и намали налягането ми, изведнъж се сви и заби пръстите едва ли не до костта

ми. Аз подскочих от болка, но въпреки това чух как тя каза с тих, напрегнат глас, почти шепнешком:

— Ти можеш да го убедиш да приеме.

— Той не е бебе и…

Но тя пак ме пресече:

— Трябва да го склониш — на всяка цена!

— Боже мой, какво значи това?

— Трябва — повтори тя със същия тон, а аз бях сигурен, че пръстите, впити в ръката ми, са я разкървавили.

— Само преди минута ти беше готова да ме разкъсаш за това, че съм му предложил работа, а сега казваш, че трябвало да го склоня да приеме.

— Аз държа да я приеме — каза тя и отпусна ръката ми.

— Да пукна, ако разбирам нещо! — възкликнах аз към черното междузвездно пространство, после се взрях в лицето й. Въпреки тъмнината можах да видя, че лицето й е неестествено бяло, тебеширено, и да различа тъмния блясък на очите й. Разбрах и друго — тя не говореше наслуки. — Значи, държиш той да се съгласи? — казах бавно. — Ти, дъщерята на губернатора Стантън и сестра на Адъм Стантън, държиш той да приеме тази работа?

— Трябва да приеме — каза и аз видях как малките й ръце в ръкавици стиснаха перилото и ми стана жал за него. Тя гледаше кълбящия се килим мъгла над реката, сякаш гледаше от планински връх притъмнялата земя, скрита в облаци.

— Защо? — попитах.

— Отидох при него да поговорим за това — каза тя, все още загледана към реката. — Когато отивах към него, не бях сигурна дали трябва да приеме. Но като го видях, разбрах, че трябва.

Нещо в думите й ме смути, като шум зад сцената, като нещо, което си зърнал само с крайчеца на окото, като сърбеж — когато ръцете са ти заети и не можеш да се почешеш. Вслушах се пак в думите й и разбрах, че не те ме смущават. Беше друго. Но не можех да разбера какво. Затова оставих временно този въпрос настрана и заслушах по-нататък.

— Щом го видях, и разбрах — продължаваше тя. — О, Джек, той беше толкова възбуден и нервен — просто ненормално — само защото го попитах. Откъснал се е от всичко и от всички. Дори от мен. Е, не напълно, но отношенията ни не са такива, каквито бяха.

— Той е страшно зает — възразих с половин уста аз.

— Зает — повтори тя като ехо, — зает… да, зает е. Още от

студентските години работи като роб. Просто нещо го гони, гони. И не е за пари, не е и за слава, не е… ох, вече не зная… — замлъкна тя.

— Всичко е много просто — казах. — Той иска да върши добро.

— Добро — повтори Ан. — По-рано и аз мислех така… впрочем той върши добро… но…

— Но какво?

— Ох, не зная… не е хубаво да говоря така… не е хубаво, но понякога си мисля, че работата му… дори стремежът да върши добро — всичко… всичко това е само начин да се огради, да се откъсне. Дори от мен… дори от мен…

След малко продължи:

— О, Джек, да знаеш как се скарахме. Беше ужасно. Прибрах се у дома и цяла нощ плаках. Знаеш как сме се отнасяли винаги един към друг. И да се скараме така. Нали знаеш, че винаги сме били приятели с него? Нали знаеш? — настояваше тя и ме стискаше за ръката сякаш за да ме принуди да се съглася с нея, да потвърдя какви приятели са били.

— Да — казах, — зная. — Погледнах я и за миг се уплаших, че и сега може да се разплаче, но тя не се разплака. Би трябвало да зная, че такива като нея плачат само нощем, във възглавницата. Ако изобщо плачат.

— Казах му — продължи тя, — казах му, че ако иска да върши добро… да бъде истински полезен, сега му са представя най-добрата възможност. Да поеме в свои ръце медицинския център. Дори да го разшири. А той веднага се сви в черупката си и заяви, че кракът му нямало да стъпи в центъра. Аз го упрекнах, че е егоист… егоист и горделивец, че поставя гордостта си над всичко друго. Над общата полза… над дълга си дори. Тогава той ме изгледа зверски, после ме хвана за китката и отговори, че нищо не съм разбирала, че човек имал някакви принципи. Аз му казах, че всичко идва от неговата гордост, само от неговата гордост, а той отвърна: „Гордея се, че досега не съм падал в калта, ако ли ти това искаш, можеш да…“ — Тя млъкна и въздъхна, очевидно за да събере сили да довърши. — Да, той се готвеше да кажа „можеш да се махаш“. Но не го каза. И слава богу. — Тя пак се спря. — Слава богу, че не го каза. Това поне не каза.

— И не е мислил да го каже — успокоих я аз.

— Не зная… просто не зная. Ако беше видял как злобно святкаха очите му и как бе изкривено и побеляло лицето му. О, Джек — тя пак ме сграбчи за ръката и ме разтърси, като че искаше да изтръгне от мен някакъв отговор, — защо не иска да приеме? Защо е такъв? Нима не разбира, че това е негов дълг? Че той е най-подходящият и е длъжен да

приеме. Защо, Джек? Защо?

— Ако трябва да бъда откровен до грубост, ще ти кажа: защото той е Адъм Стантън, син на губернатора Стантън, внук на съдията Пейтън Стантън и правнук на генерал Морган Стантън и цял живот не може да се откъсне от мисълта, че много, много отдавна е имало такива времена, когато с всичко са се разпореждали възвишени благородни мъже с панталони до под коленете и сребърни токи, със сините мундири на континенталната армия или със сюртуци, а може дори с шапки от мечешка или еленова кожа, в зависимост от обстоятелствата — какво пък, Адъм не е сноб, — които са се събирали на масата и са водили спорове, истински загрижени за народното благо. Защото Адъм е романтик и си има своя представа за света, а когато светът не се вмества в тази представа, той е готов да го прати по дяволите. Дори ако с водата от коритото трябва да изхвърли и бебето. А това е неизбежно.

Тя ме изслуша внимателно. После извърна лице от мен, загледа се пак в мъгливата река и промълви:

— Трябва да се съгласи.

— Добре — казах, — но ако искаш да се съгласи, трябва да промениш представата му за света. Това е начинът, доколкото познавам Адъм Стантън.

А аз наистина познавах Адъм Стантън и в този миг видях мислено слабото му лице със силно опъната кожа, волевата му уста, подобна на добре зашита рана, дълбоко разположените очи, святкащи като син лед.

Тя не отговори.

— Няма друг начин — повторих — и те съветвам да разбереш добре това.

— Той трябва да се съгласи — промълви Ан, загледана във водата.

— Много ли ти се иска да се съгласи?

Тя се обърна към мен и аз се вгледах в лицето й.

— Повече от всичко на света — отвърна тя.

— Сериозно ли говориш?

— Най-сериозно. Трябва да се съгласи. За да спаси себе си. — Тя пак ме хвана за ръката. — Заради самия себе си. А и заради всички.

— Сигурна ли си?

— Абсолютно — натърти тя.

— Значи, искаш да се съгласи, сигурна си. Искаш го повече от всичко на света.

— Да.

Вгледах се в лицето й. То беше хубаво или ако не хубаво, повече от хубаво — гладко, моделирано безупречно, без разточителства, сега то беше тебеширенобяло в мрака, а очите излъчваха черен блясък. Вглеждах се в това лице, забравил засега всичко друго, захвърлил всички проблеми, които сякаш паднаха във водата под нас, за да бъдат отнесени от маслено безшумното течение.

— Да — повтори тя шепнешком.

Но аз продължавах да се взирам в лицето й и след всички тези години го виждах за пръв път, защото близък, истински поглед върху нещо можеш да добиеш, когато този поглед е откраднат извън времето и проблемите.

— Да — прошепна пак и ме прихвана за ръкава, този път леко.

Това докосване ме извади от унеса, в който бях потънал.

— Добре — казах, — но ти не си даваш сметка какво искаш.

— Няма значение — каза тя. — Можеш ли да го склониш?

— Мога.

— Тогава защо не го направи… защо трябваше да чакаш, защо…

— Струва ми се — подзех бавно, — струва ми се, че не бих го направил изобщо — не поне по този начин, — ако лично ти не беше ме помолила.

— Как ще го склониш? — попита и ме стисна за ръката.

— Много лесно — отвърнах, — ще променя представата, която той си е създал за света.

— Как?

— Мога да му предам един урок по история.

— Урок по история ли?

— Да, нима забрави, че съм историк? А ние, историците, трябва да помним, че човекът е много сложно нещо и не бива само лош или само добър, а и лош, и добър едновременно и доброто произтича от лошото, а лошото — от доброто, и сам дяволът не знае къде е краят и къде началото. Но Адъм е учен и за него нещата си имат определен порядък: молекулата кислород реагира винаги по един и същи начин, когато срещне две молекули водород, всяко нещо е строго определено, и когато Адъм романтикът си създава някаква представа за света, тя излиза същата като представата, в чийто рамки работи Адъм ученият. Всичко е точно и чисто. Молекулата на доброто винаги реагира по един и същи начин. Молекулата на злото винаги реагира по един и същи начин. Има…

— Стига — каза тя, — престани и ми отговори по същество. Ти се мъчиш да избегнеш въпроса. Усукваш, усукваш. Отговори ми конкретно.

— Добре — рекох. — Помниш ли, че те питах дали съдията Ъруин е изпадал някога в нужда? Е, оказа се, че е изпадал. И жена му не е била богата. Той само си е мислел, че е богата. И е приел подкуп.

— Кой, съдията Ъруин? Подкуп?

— Именно — казах. — И мога да докажа това.

— Той… той беше приятел на татко, той… — Тя млъкна, изпъна рамене, обърна се към реката и с твърд глас, сякаш се обръщаше не към мен, а към широкия свят, каза: — Това още нищо не значи. Съдията Ъруин.

Не отговорих. Аз също се бях загледал в кълбящата се в мрака мъгла.

Но при все че не гледах Ан, усетих я, когато се извърна отново към мен.

— Е, кажи нещо — подкани ме тя и аз долових в гласа й тревога.

Но не казах нищо. Стоях и чаках. В тишината се чуваше как се плиска в подпорите скритата от мъглата вода.

После тя прошепна:

— Джек… а баща ми? Баща ми… той…

Не отговорих.

— Страхливец! Боиш се да ми кажеш, страхливецо.

— Така е.

— И той ли? И той ли е взел подкуп? Казвай! — И тя ме хвана за ръкава и ме разтърси здраво.

— Не съвсем.

— Не съвсем, не съвсем — подигра ми се тя и избухна в смях, все още стискайки се за ръката ми. После изведнъж ме пусна, отблъсна ръката ми като нещо нечисто и се извърна. — Не вярвам — каза твърдо тя.

— Но е истина. Той е знаел за случая и е прикрил Ъруин. Мога да го докажа. Имам документи. Много съжалявам, но това е истината.

— О, съжаляваш! Много съжаляваш. Ти си изровил всичката тая кал… заради този човек… заради Старк. А сега съжаляваш. — И тя пак се разсмя и изведнъж хукна по кея, като се препъваше и продължаваше да се смее.

Затичах след нея.

И тъкмо да я хвана в края на кея, от сянката на склада изскочи полицай и подвикна:

— Ехей, приятелче!

В този миг Ан се спъна и аз я хванах за ръката. Тя се олюля.

Полицаят се приближи.

— К’во става? — попита той. — За к’во гоните дамата?

— Хвана я истерия — заговорих бързо аз, — просто искам да й помогна, тя пийна малко, само една-две чашки, и я хвана истерия, много е разстроена, има голяма мъка…

Полицаят, тежък, набит, обрасъл, пристъпи тромаво към нас и се наведе да подуши дъха й.

— … много е разстроена и затова пийна малко, но я хвана истерия.

Месестото му брадясало лице се обърна към мен.

— Ще ви отведа в къщи с полицейската линейка, ако нарушавате реда — каза.

Но само така си говореше. Знаех, че си говори така само за да чуе гласа си, защото беше късно и нямаше какво да прави, и му беше скучно. Знаех, че би трябвало да кажа почтително, че занапред ще внимавам или да се засмея и дори да му намигна — ама, разбира се, капитане, аз ще я отведа в къщи. Но не казах нито едното, нито другото. Целият бях нерви, тя се олюляваше в ръцете ми, дишайки тежко, на пресекулки, а в очите ме бодеше тази тъпа, месеста, брадясала муцуна. Затова отвърнах:

— Само се опитай.

При тези думи очите му изскочиха, лицето му се наля с черна кръв и той попипа палката си, пристъпи още крачка към нас и каза:

— Дори няма да се опитвам, ще ви подбера още сега и двамата. — После добави: — Айде — и ме ръчна с палката. После повтори: — Айде — и ме заподбутва към края на кея, където сигурно имаше телефон.

Направих две-три крачки с палката, опряна в кръста, като мъкнех след себе си Ан, която до този момент не беше казала нито дума. После се сетих нещо:

— Чувай, ако не искаш утре да изхвърчиш от службата, слушай какво ще ти кажа.

— Ами, ще слушам. — И ме ръгна по-силно в бъбрека.

— Ако не беше дамата — казах, — нямаше да ти попреча да се удариш в юмрука ми. Да не мислиш, че ме е страх от участъка? Но сега ще ти дам една възможност.

— Хъ, възможност — отекна той, изплю се с края на устата си и пак ме ръгна.

— Ще бръкна в джоба си — продължих, — не за пистолет, а за портфейла си, и ще ти покажа нещо. Чувал ли си някога името Уили Старк?

— Как не. — И ме ръгна.

— А да си чувал за Джек Бърдън, за онзи, вестникаря, който е нещо като секретар на Уили?

Той се замисли за секунда, като продължаваше да ме ръчка. После изръмжа:

— Да.

— Тогава може би ще трябва да ти покажа визитната си картичка — казах и посегнах за портфейла.

— Не, не бъркай — сопна се той и натисна с палката вдигнатата ми ръка. — Не бъркай, ще я взема сам.

Бръкна в джоба ми, извади портфейла и понечи да го отвори. Само заради принципа.

— Посмей да го отвориш — казах — и ще те пребия, ако ще сто линейки да извикаш. Дай го тук.

Той ми го подаде. Извадих картичката си и му я показах.

— Ой-й-й-й! — издъхна той като спукан детски балон. — Откъде да знаех, че сте от Капитола?

— Друг път да знаеш, за да не ти е мъчно после — казах. — Повикай ми сега едно такси.

— Слушам, сър! — каза той, но в свинските му очета, втъкнати в

подпухналата мутра, се четеше безсилна омраза. — Слушам, сър! — повтори и тръгна към телефона.

Изведнъж Ан се изтръгна от мен и аз помислих, че пак ще побегне, та я хванах.

— О, ти си чудесен — каза хрипливо тя, — ти си ненадминат, ти си велик — деспот над деспотите, полицай над полицаите… ненадминат си…

Държах я, без да обръщам внимание на думите й, и усещах само някаква тежест, някакъв студен камък в гърдите си.

— … толкова си чудесен и душевно чист… и всичко е така прекрасно и чисто…

Аз не продумвах.

— … толкова си чудесен и душевно чист и силен… о, ти си истински герой…

— Извинявай, че се държах като последен негодник — казах.

— Не разбирам какво точно имаш пред вид — прошепна тя подигравателно-мило, с особено ударение на „точно“, което заби старателно в месата ми — като бандериля. После се отвърна от мен и не ме погледна повече, а ръката, която стисках, бе все едно ръка на манекен от витрина, студеният камък в гърдите ми бе слузгав, като да бе лежал дълго в дъното на дълбок кладенец, а свинските оченца, втъкнати в подпухналата, брадясала мутра, се върнаха и ме гледаха с ненавист в мъгливата тъмнина, и по реката проплака сирена, а в таксито Ан Стантън седна изправена в ъгъла, колкото е възможно по-далеч от мен, и светлината на уличните лампи играеше по пребледнялото й лице. Тя не ми продума. Докато не излязохме на улица, по която минаваше трамвайна линия. Тогава каза:

— Слизай. Тук можеш да хванеш някакъв трамвай. Не искам да ме изпращаш.

И аз слязох.

Пет вечери по-късно гласът на Ан Стантън се обади по телефона и каза:

— Тези неща… тези доказателства, които каза, че имаш… прати ми ги.

Аз казах:

— Ще ти ги донеса.

Но гласът отвърна:

— Не, прати ми ги.

Аз казах:

— Добре. Имам от единия документ повече копия. Утре ще снема и

от другия и ще ти ги пратя.

Гласът каза:

— Фотокопия? Значи, ми нямаш доверие?

Аз отвърнах:

— Ще ти ги пратя утре.

В черната слушалка се чу тракване. После тънко и жално пищене — гласът на пространството, което чезне някъде надалеч, гласът на безкрая и на абсолютното нищо.

Всяка вечер, когато се прибирах в стаята, поглеждах към телефона. И си казвах: *„Ще позвъни.“* Веднъж дори бях убеден, че звънна, дотолкова този звън живееше във всеки мой нерв. Но не беше звъннал. Аз просто бях сънувал. Друг път взех слушалката, долепих я до ухото си и се заслушах в този тънък, жален звук, изразяващ различните неща, които изброих вече.

Всяка вечер питах администратора във фоайето дали не ме е търсил някой. Да, понякога ме бяха търсили. Но не от този номер, от който очаквах.

Сетне се прибирах в стаята, където бяха телефонът и чантата с фотокопията и писмените показания от Мемфис. Досега не ги бях дал на Шефа. Дори не бях му казал, че ги имам. Разбира се, щях да му ги дам. Но не сега. По-късно. След като позвъни телефонът.

Но той не звънеше.

Обаче една вечер — след около седмица, — когато свърнах по коридора към моята стая, видях някаква жена да седи в дъното на коридора отвъд стаята ми. Попипах се за ключа, пъхнах го в ключалката и тъкмо да вляза, усетих, че жената стои до мен. Беше Ан Стантън.

Беше се приближила безшумно по дебелия килим — а и без това имаше лека походка.

— Едва не ми се пукна сърцето — казах, отворих широко вратата и добавих: — Влизай.

— Не се ли боиш за репутацията ми — каза тя. — Нали веднъж така се беше загрижил за нея.

— Помня — казах, — но все едно, влизай.

Тя влезе и застана в средата на стаята с гръб към мен, а в това време аз затворих вратата. Забелязах, че заедно с чантата в ръката си държеше дебел кафеникав плик.

Без да се обръща към мен, тя се приближи до бюрото при стената и хвърли на него плика.

— Ето ти фотокопията — каза. — Връщам ти ги. Но щях да ти

върна и оригиналите, ако бе имал доверие да ми ги дадеш.

— Не се съмнявам — отвърнах.

— Беше ужасно — промълви тя, все още с гръб към мен.

Приближих се и я докоснах по рамото.

— Искрено съжалявам — казах.

— Беше ужасно. Не можеш да си представиш.

Наистина не можех да си представя колко ужасно е било. Затова само стоях зад нея и не смеех да я докосна втори път дори само с върха на пръста.

— Не можеш да си представиш — повтори тя.

— Не, не мога.

— Ужасно. — После се обърна и ме погледна с широко отворените си очи, а на мен ми се стори, че падам в кладенец. — Ужасно — каза пак. — Дадох му тези неща и… той ги прочете и така си остана, като закован… нито помръдва, нито издава звук… а лицето му бяло, бяло като платно. И дори сякаш не диша. Докоснах го, той се обърна към мен и ме гледа дълго. После каза: „Ти.“ И повече нищо. Само ме гледа.

— Ай, дявол да го вземе — извиках, — какво си виновна ти, защо не обвинява губернатора Стантън?

— О, и него обвинява — каза. — И то как. И това е най-ужасното. Как само го обвинява. Собствения си баща. Нали помниш… нали помниш, Джек — тя ме хвана за лакътя, — нали помниш какъв беше татко… как ни четеше… колко ни обичаше… как учеше Адъм и колко се гордееше с него… сам го учеше и не жалеше време за това. О, Джек, помня как седеше пред камината — аз бях още малка — и как ни четеше, и как аз облягах глава на коляното му… о, Джек, ти помниш ли?

— Помня.

— Мама беше починала — продължи тя — и той правеше всичко за нас… как само се гордееше с Адъм, а сега Адъм… сега… — Тя пусна ръката ми, отдръпна се, вдигна отчаяно ръце и притисна слепоочията си. — О, Джек, какво направих аз? — промълви.

— Направи, каквото смяташе за необходимо — отвърнах твърдо аз.

— Да — прошепна тя. — Точно така.

— Връщане назад вече няма.

— Да, няма! — Каза го високо и стисна уста, с което лицето й изведнъж ми напомни лицето на Адъм — твърда линия на устата и силно опъната кожа.

Тя изправи глава, сякаш не се боеше да гледа в очите целия свят, а на мен ми идваше да заплача. Но нямах този навик.

— Да — казах, — няма връщане.

— Той приема.

Насмалко не попитах: „Кой приема? Какво приема?“ Защото в момента съвсем бях забравил защо бях дал на Ан доказателствата, защо й бях дал фотокопията, защо тя ги беше показала на брат си. Бях забравил, че всичко това се правеше с определена цел. Но сега си спомних и попитах:

— Ти убеждава ли го?

— Не, дума не му казах. Само му дадох тези неща. И той сам разбра.

— И после?

— Нали вече ти казах. Погледна ме и рече: „Ти.“ И толкова. После аз му казах: „Адъм, недей говори така, не бива, Адъм, не бива!“ А той: „Защо?“ А аз му казвам: „Защото те обичам, защото обичам и татко.“ Той само гледа, гледа, после каза: „Обичаш го!“ А после: „Проклет да е в гроба!“ — „Адъм, Адъм!“ — изпищях аз, но той ми обърна гръб, прибра се в спалнята си и се заключи. Тогава излязох и дълго обикалях сама улиците в нощта. Исках да се уморя, та да мога да заспя. Три дни той не се обади. После ме помоли да отида при него. Отидох и ми върна тези неща. — Тя посочи плика. — И ми каза да ти съобщя, че приема. Да направиш необходимото. Това е всичко.

— Повече и не е нужно — казах.

— Да — съгласи се тя и тръгна към вратата. Сложи ръка на дръжката, завъртя я и пооткрехна вратата. После се обърна към мен и додаде:

— Да, какво повече от това?

И излезе.

Но зад прага се спря, все още с ръка на дръжката.

— И…

— Да?

— Имам една молба към тебе. Преди да пуснеш в ход тези документи, покажи ги на съдията Ъруин. Дай му една възможност. Колкото и малка да е.

Обещах да изпълня молбата й.

Големият черен кадилак, чийто капак блестеше с матов блясък под светлината на уличните лампи — аз го виждах дори от задната седалка, — бръмчеше самодоволно и се носеше по улицата под клоните на дърветата, които са бяха раззеленили — беше април. После свихме в друга улица, където нямаше поне дърво да я краси.

— Тука — казах, — онази къща веднага след бакалницата.

Захарчо прекара кадилака до бордюра, внимателен като майка, която полага съкровището си в люлката. После се спусна да отвори вратата на Шефа, но Шефа беше вече на тротоара. Аз също се измъкнах и застанах до него.

— Това е бърлогата му — обясних и ги поведох.

Отивахме при Адъм Стантън.

Когато съобщих на Шефа, че Адъм Стантън е съгласен да поеме работата и ме е помолил да направя необходимото, Шефа каза:

— Добре. — После ме изгледа от главата до петите и рече: — Ти да не си Свенгали?

— Разбира се — казах, — Свенгали съм.

— Трябва да се срещна с него — каза Шефа.

— Ще се опитам да ти го доведа тук.

— Да ми го доведеш тук? — възкликна шефа. — Глупости! Аз сам ще отида при него. Той ми прави услуга, не аз.

— Да, но ти си губернатор.

— Ти си безумно прав, но той пък е доктор Стантън — отвърна Шефа. — Кога отиваме?

Обясних му, че трябва да отидем вечер, защото иначе е изключено да го намерим.

И ето че пристигнахме вечер, влязохме във входа на голямата разнебитена къща и заизкачвахме тъмното стълбище, по което вдишвахме миризмата на зеле и пелени и са препънахме в детската количка.

— Ама че място за живеене си е избрал — забеляза Шефа.

— Аха — съгласих се. — И маса хора не могат да си обяснят това.

— Аз май си го обяснявам — каза Шефа.

И докато се питах дали наистина си го обяснява, стигнахме до вратата, аз почуках, влязохме и срещнахме спокойния поглед на Адъм Стантън. За част от секундата, докато Захарчо се вмъкна след нас и аз затворих вратата, Адъм и Шефа се измериха един друг, без да си кажат дума. После аз се обърнах и ги представих:

— Губернаторът Старк, доктор Стантън.

Шефа пристъпи крачка напред и подаде десница. Може би си въобразявам, но мисля, че на лицето на Адъм трепна сянка на двоумение, преди да я поеме. Шефа, изглежда, също забеляза това, защото, когато Адъм му подаде ръката си, той, докато още се ръкостискаха, изведнъж се усмихна и каза:

— Е, не било толкова страшно, а? Аз хора не ям.

И тогава — велики боже! — Адъм също се усмихна, честна дума!

После аз казах:

— А това е господин О'Шийн.

И Захарчо се изсули напред, протегна пънестата си ръка, чиито пръсти висяха на края като надута ръкавица, закриви лице и започна:

— Пр-пр-пр-пр…

— Приятно ми е да се запозная с вас — каза Адъм. После погледът му се спря на издутината под левия лакът на Захарчо и той се обърна към Шефа: — Значи, това е един от вашите гангстери, за които толкова съм слушал. — Сега той решително не се усмихваше.

— Ами — каза Шефа. — Захарчо си го носи само за удоволствие. Той е просто приятелче. И е ненадминат на волана.

Захарчо го гледаше като кученце, току-що почесано по главата от стопанина си.

Адъм стоеше, без да обели дума. За миг си помислих, че сделката ще се провали. Но Адъм каза съвсем официално:

— Няма ли да седнете, господа?

И ние седнахме.

Захарчо измъкна тихомълком бучка захар от джоба на сакото си, пъхна я в устата и започна да я смуче, при което бузите му съвсем хлътнаха, а очите му се премрежиха от блаженство.

Адъм чакаше, седнал изправен на креслото.

Шефа, разположил се на друго от разнебитените кресла, очевидно не бързаше. Най-после той каза:

— Е, докторе, какво мислиш за тая работа?

— За коя? — попита Адъм.

— За моята болница.

— Мисля, че ще принесе полза на хората от нашия щат — отвърна Адъм. И почти веднага добави: — А на вас — гласове.

— Не се безпокой за гласовете, момчето ми — каза Шефа. — Има хиляди други начини човек да си осигури гласове.

— Известно ми е — каза Адъм. И подаде на Шефа още един огромен резен мълчание. Да му е сладко.

Шефа поопита вкуса му, след което каза:

— Да, тя ще принесе полза. Но не много голяма, ако ти не поемеш ръководството.

— Но няма да търпя никаква намеса — отсече като с нож Адъм.

— Не се безпокой за това — каза Шефа. — Аз мога да ти духна под опашката, но никога няма да ти се меся.

— Ако това е заплаха — каза Адъм и в очите му припламна бледосиният огън, — напразно сте си губили времето да идвате тук.

Вие знаете мнението ми за вашето управление. Аз не го крия. И не смятам да го крия и занапред. Мисля, че ме разбирате.

— Докторе, докторе — каза Шефа, — ти нямаш понятие от политика. Ще ти кажа откровено. Аз мога да управлявам този щат и още десет като него, дори ти да виеш на всеки ъгъл като куче с прищипана опашка. Заповядай, вий, няма да ти се разсърдя. Но какво разбираш ти от политика?

— Все нещо разбирам — отвърна мрачно Адъм и затвори уста.

— Нещо разбираш, а друго не разбираш, както и аз, но аз разбирам едно, което ти не разбираш: кое кара магарето да върви. Аз мога да го накарам да върви. И още нещо, щом вече сме свалили картите. — Шефа млъкна внезапно, наведе глава на една страна, погледна изкосо Адъм и попита: — Или може би още не сме?

— Казахте „и още нещо“ — подсети го Адъм, изправен в креслото си, без да обърне внимание на въпроса му.

— Да, още нещо. Чакай, докторе… ти познаваш ли Хю Милър?

— Да — отговори Адъм, — да, познавам го.

— Добре тогава. Той работеше с мен, да, беше главен прокурор… и подаде оставка. Знаеш ли защо? — И продължи, без да дочака отговор: — Подаде оставка, защото не искаше да си оцапа ръчичките. Къща искаше да гради, а не знаеше, че тухлите се правят от кал и че някой трябва да бърка в тая кал. Приличаше на човек, който много обича бифтеци, но не ще и да чуе за кланицата, защото там работят такива едни груби и жестоки хора, за които трябва да бъде уведомено дружеството за закрила на животните. Да, и напусна.

Наблюдавах лицето на Адъм. Беше белокаменно, сякаш изсечено от много гладък камък. Приличаше на човек, който чака да чуе присъдата си. Или последната дума на лекаря. А през живота си сигурно много пъти бе виждал такива лица. Навярно неведнъж му се е налагало да ги гледа в очите и да им казва това, което е следвало да им каже.

— Да — продължи Шефа, — напусна. Той беше един от тези, които искат хем вълкът да е сит, хем агнето цяло. Известна ли ти е тази порода, докторе? — Той метна на Адъм един поглед, както въдичарят мята мухата в потока с пъстърви. Но нищо не клъвна. — Да-а-а, старият Хю… така и не успя да разбере, че човек не може да има всичко. Че може да има само съвсем мъничко. И то единствено онова, което е създал със собствените си ръце. Само защото бе наследил малко пари и името Милър, той си мислеше, че може да има всичко. Да-а-а, и искаше да има нещо, което никога, ама никога не се получава

в наследство. Знаеш ли какво е то, докторе? — погледна той изпитателно Адъм.

— Какво? — попита Адъм след дълга пауза.

— Доброта. Да, най-проста и обикновена доброта. Но нея от никого не можеш наследи. Трябва сам да я създадеш, докторе. Ако ти е нужна. И трябва да я създадеш от злото. Да, от злото. И знаеш ли защо, докторе? — Той се надигна на разнебитеното кресло и се наведе напред с подпрени на коленете длани и отворени навън лакти, с изпъната шия и паднала над очите коса, изпод която заби поглед в лицето на Адъм. — Да, от злото — повтори той. — И знаеш ли защо? Защото няма от какво друго да я създадеш. — И като потъна отново в креслото, попита меко: — Това беше ли ти известно, докторе?

Адъм мълчеше.

Тогава Шефа попита още по-меко и тихо, почти шепнешком:

— Известно ли ти беше, докторе?

Адъм облиза устни и каза:

— Бих искал да ви задам един въпрос, само един. Ако, както казвате, изходният материал е само злото и доброто не може да се прави от друго освен от зло, тогава откъде знаете какво е това добро? Как го различавате? Ако приемем, че сте го направили от злото. Отговорете ми на този въпрос.

— Спокойно, докторе, спокойно.

— Добре де, отговорете ми.

— Много просто, измисляш си го пътем.

— Кое си измисляш?

— Доброто — отвърна Шефа. — За какво говорим цял час? Добро с главна буква.

— О, измисляш си го пътем — повтори Адъм прелюбезно.

— А според теб, докторе, с какво се занимават хората вече милиони години? Когато пра-пра-пра-пра-прадядо ти е слязъл от дървото, той е имал толкова представа за добро и зло, за правда и неправда, колкото и бухалът на същото дърво. Но поел веднъж пътя си, човекът започнал да измисля доброто. И измислял това, което му е било нужно за работата, докторе. Но измислените от него добро и справедливост, на които е карал събратята си да се кланят, винаги са изоставали поне две крачки от онова, което му е било нужно за работата. Затова нещата се менят, докторе. Обявеното от хората за правилно винаги изостава няколко крачки от онова, което им е нужно за работата. Представи си, някой си престава да работи, защото имал своя си представа за правда и кривда. Голям герой. Но хората като

цяло, с други думи, обществото, никога няма да прекратят своята дейност. Обществото просто създава нови понятия за добро. И никога няма да извърши самоубийство. Не поне по този начин и не съзнателно. Това е факт. Не е ли така?

— Факт! — каза Адъм.

— Ти си дяволски прав, докторе, това е факт. А справедливостта е похлупак, който поставяме върху нещата, въпреки че някои от тези под похлупака по нищо не се различават от другите, дето са без похлупак. И още не е измислено такова понятие за справедливост, та мнозина от хората, на които то е наложено, да не пищят от тая справедливост, защото тя не им дава възможност да си гледат човешки работата. Да вземем дори хората, които не могат да получат развод. Погледни тия добри жени, които мъжете им пребиват от бой, и тия добри мъже, чиито жени вечно църкат. И какво могат да направят тия хора? Нищо. Ето че в такъв момент разводът се оказва благородно дело. Какво още? Не ми идва на ума. Нито на теб. Но зная едно. — Той замълча и пак се наведе напред с опрени на коленете длани.

— Какво? — попита Адъм.

— Ето какво. Не отричам, че трябва да има някакво понятие за справедливост, но, бога ми, всяко такова понятие рано или късно се превръща в нещо като запушалка, затъкната здраво в бутилка с вода, която хвърляш в горящата печка — както правехме в училище като деца, та да гръмне. Парата, която пръсва бутилката и кара учителката да се напикае от страх, е човешката дейност, а тя може да пръсне всичко, ако я затъкнеш здраво. Но намери й подходящо място, намери й някакъв отдушник, и тя е способна на чудеса. — Той потъна отново в креслото, клепките му вече натежаваха, ала изпод падналата на челото коса очите му гледаха внимателно, като от засада.

Адъм стана изведнъж и се разтъпка из стаята. После се спря пред студената камина, в която имаше стара пепел и някаква полуизгоряла хартия, въпреки че навън бе пролет и камината отдавна не бе палена. Прозорецът беше отворен и нощният въздух нахлуваше в стаята и носеше мирис на свежа трева и листа, мирис, различен от миризмата на пелени и зеле и напълно чужд на тази стая. И изведнъж си спомних как една вечер в стаята, в която седях, влетя нощна пеперуда, ябълковозелена, голяма като прилеп, мека и безшумна като сън, с поетичното название луна. Някой беше оставил балконската врата отворена и пеперудата се носеше над масите и креслата като голям, бледозелен копринен лист, кръжеше и пърхаше беззвучно под електрическата лампа, където съвсем не й беше мястото. Нощният

въздух, нахлуващ сега в квартирата на Адъм, бе не по-малко неуместен от тази пеперуда в стаята.

Адъм се подпря с лакът на дървената полица над камината, на която стояха куп книги и засъхнала чаша от кафе и на която човек би могъл да се разпише с пръст по прахта. Той стоеше там, все едно, че в стаята нямаше жива душа.

Шефа го наблюдаваше.

— Да — каза Шефа, без да сваля поглед от него, — тя е способна на чудеса и…

Но Адъм го пресече:

— В какво се мъчите да ме убедите? Не е нужно да ме убеждавате в каквото и да било. Казах ви, че ще поема работата. Толкоз! — Той погледна със святкащи очи едрия човек в голямото кресло. — Толкоз. А какви са моите съображения, това не ви засяга.

Шефа се усмихна лекичко, понамести се в креслото и каза:

— Да, твоите съображения са си твои, докторе. Но си рекох дали пък не искаш да знаеш моите. Нали ще вършим заедно работа.

— Аз ще ръководя болницата! — каза Адъм и като изкриви уста, добави: — Ако на това викате ще вършим заедно работа.

Шефа се разсмя с пълно гърло. После стана от креслото.

— Важното е да не се безпокоиш, докторе — каза той. — Аз ще имам грижата да не си изцапаш кунките. Ще се погрижа да си останеш от горе до долу чист като кристал. Ще те поставя в тази красива, антисептична, стерилизирана, шестмилионна болница и ще те увия в целофан, недокосван от човешки ръце. — Той пристъпи към Адъм и сложи ръка на рамото му. — Не се безпокой, докторе.

— Аз и сам мога да се грижа за себе си — каза Адъм и погледна ръката на рамото си.

— Разбира се, че можеш, докторе — отвърна Шефа и свали ръката си от рамото. После изведнъж премина към спокоен, делови тон: — Несъмнено, ти ще искаш да видиш всички изготвени проекти. След като се консултираш с архитектите, може да внесеш и изменения. Господин Тод от фирмата „Тод и Уотърс“ ще се свърже с теб, за да поговорите по тези въпроси. И можеш да започнеш да набираш персонала си. Болницата е твое царство.

Той се обърна и взе шапката си от пианото. После пак се обърна с лице към Адъм и като да правеше последна равносметка, огледа го от глава до пети и обратно.

— Ти си голям човек, докторе — рече той. — И ако някой ти каже друго, не му вярвай.

После се завъртя рязко към вратата и излезе, преди Адъм да успее да каже нещо.

Ние със Захарчо тръгнахме след него. Не се спряхме да кажем лека нощ и да благодарим за гостоприемството. Това комай беше излишно. Но на вратата аз се обърнах и казах:

— Всичко добро.

Адъм не отговори.

На улицата Шефа се колебаеше на тротоара до колата. После каза:

— Вие се качвайте, аз ще вървя пеша.

И той тръгна към центъра покрай олющената къща на Адъм, покрай малката бакалница, пансионите и набързо струпаните къщурки.

Когато влязох в колата и седнах до Захарчо на мястото на Шефа, в къщата гръмна музика. Прозорецът беше отворен и тя се носеше по цялата улица. Адъм бъхтеше пианото с всички сили и то гърмеше в нощната тишина като Ниагарския водопад.

Подкарахме надолу по улицата и подминахме Шефа, който вървеше с наведена глава и дори не ни забеляза. Излязохме на една от хубавите улици и се понесохме под свод от дървета, чиито новопокарали листа изглеждаха ту черни на фона на небето, ту светли, почти белезникави в светлината на уличните лампи. Музиката на Адъм не достигаше вече до ушите ни.

Аз се отпуснах на облегалката, затворих очи, оставих се на мекото полюшване на колата и се замислих за срещата между Шефа и Адъм, които толкова време разговаряха очи в очи в стаята. Никога не бях очаквал да видя такова нещо. Но ето че то се случи.

Аз бях открил истината, бях я изровил от пепелта, от бунището, от боклука, от гробищата и бях изпратил това късче истина на Адъм Стантън. Не можех да прекроя тази истина така, че тя да се покрие с неговите идеи и представи. В такъв случай той ще трябва да преобрази своите идеи и представи така, чете да се покрият с истината. Така смятаме ние, историците. Истината дава свобода на човека.

Опрял глава на облегалката, мислех си за Адъм и за истината. И за Шефа и за неговите схващания за истината. За доброто. За справедливостта. Полюшван от кадилака, питах се дали той вярва в думите си. Той каза, че доброто се създавало от злото, защото нямало от какво друго да се създаде. Да, той вече беше сътворил някакво добро от злото. Болницата. Болницата „Уили Старк“, която ще стои и тогава, когато Уили Старк отдавна ще е изгнил в гроба. Както бе казал самият той. Добре, щом Уили Старк е убеден, че доброто винаги се създава от злото, защо се лютеше толкова, когато Тайни искаше да

направи една съвсем логична сделчица около договора за болницата? Защо кипеше толкова само за това, че Злото с марка „Тайни“ може да се смеси със суровия материал, от който той се готви да създаде някакво Добро! „И ти ли не разбираш? — викна ми тогава Шефа и ме хвана за ревера. — И ти ли не разбираш? Аз строя най-хубавата болница в страната, най-хубавата в света и няма да допусна мижитурки като Тайни да се месят в тая работа. Ще нарека болницата «Уили Старк» и тя ще стои, когато аз отдавна ще съм в гроба, и ти ще си в гроба, и всички тези песоглавци ще са в гроба…“ Тук куцаше нещо. Нямаше никаква логика. Някой път ще трябва да попитам Шефа за това.

Веднъж пак го бях питал нещо, само че по друг повод. В онази вечер, когато замисленото от противниците му съдебно преследване хвръкна във въздуха. Вечерта, когато огромната тълпа, — стекла се в града, се беше събрала на моравата пред Капитола и тъпчеше лехите под статуите на хора със сюртуци, кожени гащи и саби — хора, които вече бяха История. Когато от високия тъмен вход на Капитола в ослепителната синкава светлина на прожекторите излезе Уили Старк и пристъпи към трибуната горе на площадката, като оглеждаше бавно народа и примигваше срещу светлината. Той се възправи там, в пространството от камък, изглеждайки самотен и изгубен при тази каменна грамада, която се издигаше зад гърба му. Стоеше там и примигваше. Неспирните възгласи на тълпата: „Уи-ли, Уи-ли, ис-ка-ме Уи-ли!“ — стихнаха при появата му. Той чакаше и за няколко секунди се възцари мъртва тишина. После тълпата ревна изведнъж. Уили изчака доста, преди да вдигне ръка да я успокои. След това ревът стихна, сякаш под натиска на бавно спускащата се ръка.

Тогава той каза:

— Те искаха да ме унищожат… и загинаха.

И отново се разнесе рев, и отново стихна под натиска на ръката.

Той каза:

— Те искаха да ме унищожат, защото не им харесваха моите дела. На вас харесват ли ви?

Рев и тишина.

Той каза:

— Ще ви обясня какво съм намислил да направя сега. Намислил съм да построя болница. Най-голямата и най-хубавата в света. Тя ще бъде ваша. Всеки болен и страдащ — бил той мъж, жена или дете — ще може да влезе през нейните врати, уверен, че за него ще бъде направено всичко, което е в рамките на човешките възможности. За да

бъде излекуван. Да бъдат облекчени страданията му. Безплатно. Не по милост, а по право. Това е ваше право. Чувате ли? Ва-ше пра-во!

И отново рев.

Той каза:

— И това е ваше право — всяко дете да получи образование. Всеки престарял или негоден за работа да е задоволен, а не да проси милостиня. Всеки, който произвежда някаква стока, да може да я откара на пазара, без да затъва до главините в кал, без пътен налог. Къщата и земята на бедния да не се облагат с данък. Богаташите и големите компании, които печелят пари от нашия щат, да плащат справедлив дял на щата. И нито един от вас да не бъде лишен от надежда!

И отново рев. Когато той стихна, Ан Стантън, която ме държеше под ръка и се бе притиснала в мен под тежестта на тълпата, попита:

— Наистина ли смята да осъществи всичко това, Джек?

— Голяма част той вече е осъществил — отвърнах аз.

— Да — изкриви уста Адъм Стантън, — хвърля им кокали, за да ги подкупи на своя страна.

Не отвърнах — а и нямах време да измисля отговор, — защото горе на стълбата Уили продължи:

— Ще изпълня обещанията си. С божия помощ. Ще живея с вашата воля и вашето право. И ако някой дръзне да ми попречи в осъществяването на вашето право и вашата воля, ще го смачкам. Ще го смачкам ей тъй! — И той разпери ръце на височината на раменете и със замах удари десния юмрук в лявата длан. — Ей тъй! Ще го размажа! И няма да гледам къде бия! Бедро, таз, пищял, гръбнак, бъбрек, врат, челюст, слънчев сплит — ще млатя, където ми падне. И с каквото ми падне.

И докато гърмеше ревът на тълпата, аз се наведох до ухото на Ан и извиках:

— И ще го направи, да знаеш.

Не зная дали Ан ме чу, защото се беше захласнала в човека горе на стъпалата, който сега се накланяше напред към множеството и говореше с облещени очи:

— Да, ще го размажа! Ще го накълцам със сатър!

И той разпери ръце над главата си, при което ръкавите на сакото се смъкнаха и се показаха ръкавелите, и закрещя:

— Дайте ми сатъра!

И тълпата ревна.

После запуска бавно ръце, искайки тишина.

И каза:

— Вашата воля е моята сила. — А след малко: — Вашата нужда е моята справедливост. — И после: — Това е всичко.

Той се обърна, тръгна бавно към високия портал на Капитола и се скри в тъмнината. Сега ревът гърмеше още по-силно от преди и се носеше на вълни във въздуха, разтърсвайки го, и аз усетих как разтърсва и мен, как и в мен се надига вълна и напира като кръв и победа. Докато ревът се носеше, аз не можех да откъсна поглед от големия портал, в чиято тъмнина той изчезна.

Ан Стантън ме теглеше за ръкава. Попита ме:

— Ще изпълни ли всичко това, Джек?

— Дявол знае — отвърнах и долових злоба в гласа си. — Отде мога да знам аз?

Адъм изкриви уста и каза:

— Справедливост! Той и справедливост!

Изведнъж, само за частица от секундата, изпитах омраза към Адъм Стантън.

Казах им, че се налага да си вървя, което беше вярно, и си запробивах път през тълпата към полицейския кордон. После заобиколих Капитола и през задния вход влязох при Шефа.

Късно същата вечер, в резиденцията, след като Шефа изгони Тайни и компанията му, аз му зададох въпроса. Попитах го:

— Ти искрено ли говореше всичко това?

Облегнал се на голямото кожено канапе, той ме изгледа и запита:

— Кое?

— Това, което каза тази вечер — отвърнах аз. — Нали каза, че тяхната воля е твоята сила, тяхната нужда е твоята справедливост. И още такива.

Той продължаваше да ме гледа с облещени очи и погледът му ме опипваше и пронизваше.

— Но ти каза това.

— Дявол да го вземе — викна той внезапно, като не сваляше поглед от мен, — дявол да го вземе. — Той сви пестник и се тупна два пъти в гърдите. — Тук има нещо, ей, има, ти казвам…

Фразата му увисна така във въздуха. Той откъсна поглед от мен и се загледа мрачен в камината. Не го попитах нищо повече.

Та тъй беше, когато му зададох този въпрос преди време. А сега исках да му задам друг въпрос: щом той вярва, че добро може да се създава само от злото, защото няма от какво друго, защо вдига толкова пара и полага толкова усилия да опази болницата от ръцете на Тайни

Дъфи?

И още един малък въпрос. Въпрос, който ще трябва да задам на Ан Стантън. Той възникна у мен онази вечер при кея на реката, когато Ан каза, че е ходила при брат си да поговорят „за това“ — за предложението Адъм да стане управител на болницата „Уили Старк“. Тогава нещо ме смути, като сърбеж — когато ръцете ти са заети и не можеш да се почешеш. Увлечен в разговора, не можах да определя какво именно ме е смутило. Затова бутнах тази каша в края на печката само да къкри. И тя остана да къкри няколко седмици. Но един ден най-неочаквано тя прекипя и аз разбрах какво ме беше смутило: откъде Ан Стантън знаеше за това предложение?

Едно беше безсъмнено: не от мене.

Може би Адъм й е съобщил и след това тя е отишла при него да поговорят „за това“. И тъй, отидох да видя Адъм, който беше потънал до гуша в работа (освен всекидневната практика и преподавателската дейност сега на главата му лежеше и проектът за болницата), който, както сам той каза, не беше се докосвал до пианото близо месец, който ме погледна студено с уморените си от безсъние очи и ме посрещна с прекалено никелирана учтивост за един приятел от детинство. При тази учтивост се постресна и не се реших да му задам веднага въпроса. Но накрая все пак го зададох.

— Адъм — казах, — когато Ан дойде при теб, за да поговорите за… за работата… за болницата де, ти беше ли…

А той отряза като със скалпел:

— Не желая да обсъждам този въпрос.

Но аз трябваше да зная. Затова го попитах:

— Ти беше ли й казал за предложението?

— Не — отвърна той. — И пак ти казвам, не желая да обсъждам този въпрос.

— Добре — чух аз гласа си, сякаш не беше мой. — Добре.

Той ме погледна сепнато, после стана и се приближи до мен.

— Извинявай — каза. — Извинявай, Джек. Нервите ми вече не издържат. — Тръсна леко глава, като че се мъчеше да прогони съня. — Не мога да си доспя. — Пристъпи още една крачка към мен (аз се бях облегнал на полицата над камината), погледна ме право в очите и сложи ръка на рамото ми с думите: — Искрено съжалявам, Джек, че разговарях с теб по такъв начин. Не, нищо не съм казвал на Ан. И още веднъж извинявай.

— Сложи му пепел — отвърнах.

— Ще му сложа — усмихна се той със замръзнала усмивка, — ако

и ти му сложиш. — И ме потупа по рамото.

— Съгласен — казах, — съгласен. Ще го забравя. В края на краищата не е голяма работа. Но кой й е казал? Сигурно аз. И после съм изумил.

— Но аз имах пред вид моето държане — напомни ми той. — Налетях на тебе като не знам какво.

— А-а-а — изблеях, — за това ли? Добре, все едно, че нищо не е било.

После той се вгледа внимателно в мен и в очите му трепна сянка на съмнение. Отначало не каза нищо. Но след това попита:

— Ти защо се интересуваш дали аз съм й казал?

— А, така — отвърнах, — само така. Празно любопитство, знаеш. Но сега си спомням. Аз й казах, разбира се. И може би не трябваше. Но съвсем не съм мислил да я набърквам в тази работа. Просто съм се изтървал. Не съм имал никакво намерение да предизвиквам свади. Ни най-малко… — И през цялото време тази студена, бездушна част от мозъка — тази стара мома, това замъглено огледало, в което се взира пияният, този немощен гласец, този червей в сиренето на нашето самоуважение, този тълкувател на нощните кошмари, този безсловесен разсъдък, който разваля всеки наш празник с мъртвешката си глава, — през цялото време тази част от мозъка говореше: „Само обърквaш работите, лъжеш и обърквaш още повече работите, затвори си устата, бъбрицо!“

С пребледняло лице Адъм казваше:

— Не е имало никакви свади. Както ти се изрази.

Но аз не можех да се спра — все едно, че колата изведнъж стъпва на лед по наклона и ти нямаш време да удариш спирачките и се плъзгаш свободно надолу, и се въртиш, и си готов да се разкикотиш, и всичко е толкова приятно и волно — като в детството.

Чух се да казвам:

— … не, не свади, а… просто съжалявам, че ти я пратих. Не съм искал да създавам неприятности… аз само…

— Да не говорим повече за това — каза той, захлопна уста и се отдалечи в другия край на стаята, където се изправи неподвижен като войник на пост.

Побързах да си тръгна. Сега никелираната учтивост беше толкова лъскава и така студенееше, че моето „довиждане“ се затъкна в гърлото ми като сух просеник.

Значи, той не беше казал на Ан Стантън. И аз не бях й казал. Кой тогава? Засега намирах само едно обяснение: някой някъде се е

изпуснал, тръгнали са слухове и от уста на уста, та до Ан. Приех това обяснение — ако наистина съм го приел, — защото за мен то беше най-лесният отговор. Но аз знаех много добре, че Шефа се разбъбря само умишлено — когато има интерес от това. И че най-сигурният начин да провалиш всяка възможност за привличането на Адъм е да пуснеш клюкарската мелница да мели на тази тема. От което Шефа няма никакъв интерес. Давах си много ясна сметка за всичко и все пак при появата на тази сянка мозъкът ми се затвори като мида. Нали и мидите трябва да живеят?

Но в края на краищата открих кой бе казал на Ан Стантън.

Беше красива средмайска утрин и точно в тази утрин и в този час — към девет и половина — пролетта за сетен път напомняше за себе си (иначе по това време вече почти сме я забравили), въздухът стоеше някак млечен, а ей там насреща от прозореца ми се виждаше бяла, също млечна мъглица над реката. Това време на годината прилича на щерката на някой беден мазолест изполичар, едрогърда мома, изпълнила до пръсване платнената рокля, но все още с талия, ясноока, с румени ланити и ситни капчици пот на челото покрай пшеничените коси (в по-други среди биха я нарекли блондинка); ала гледаш я и знаеш, че не след дълго тя ще се превърне в торба кокали и жили със спечено лице на вещица. Но тя и сега може да те уплаши — с хубостта си, — ако се вгледаш добре в нея, и точно такова чувство извикваха този час и това време на годината, когато знаеш, че към края на юни всичко ще бъде кокали и жили, и лице на вещица, мокри от пот чаршафи сутрин и вкус на стар пиринч в устата. Но сега листата трептяха по дърветата сочни и зелени и още не бяха започнали да се сбръчкват. Гледах от прозореца на кабинета си в Капитола големите валма, снопове и бухнали кълба от зеленина под мен, както изглеждаха дърветата от височината на прозореца ми, и си представях някакъв голям зелен лабиринт в едно от дърветата и екливи сенчести зали при ствола му, където може би сега се е настанила като владетел-деспот свадлива сойка и е вперила черните си, блестящи като мъниста очи в зеленатa плетеница. После тя ще се откъсне безшумно от клона, ще пробие зеленатa завеса, ще се разтвори в слънчевата синева и изведнъж… ще закрещи, та ще се къса. Гледах надолу и си представях, че самият аз съм вътре в това голямо кълбо на дървото, във воднозеления полумрак на една от екливите зали и при мен няма никой, няма я дори сойката, защото тя е отлетяла, и нищо не се вижда отвъд зелените листа — те са толкова гъсти, и нищо не се чува освен някъде издалеч шумът на улицата — като шума на океана, който дъвче

своята дъвка.

Това беше хубаво, успокоително, приятно усещане и аз откъснах очи от зеленината под мен, изтегнах се във въртящото кресло, подпрял пети на бюрото, затворих очи и си представих как летя надолу, шмугвам се през зеленината и се озовавам в това внезапно зелено спокойствие вътре. Изтягах се със затворени очи, вслушвах се в шуменето на вентилатора, напевно като сън, и почти усещах чудесния полет надолу, а след него — това вълшебно спокойствие. Чудесно занимание. Особено ако имаш криле.

После чух шум в приемната и отворих очи. Тръшна се врата. Последва едно „фрррр“ като от бързо движещо се тяло и през отворената врата на бърлогата ми влетя, затръшна я и се устреми към мен Сади Бърк. Тя застана пред бюрото и просто се бореше за въздух, за да може да ми каже това, което имаше да каже.

Също както някога. Не бях я виждал в такова състояние от онази далечна утрин, когато бе разбрала за „северната нимфа“, изпързаляла се в леглото на Шефа в Чикаго. Тогава тя излетя като снаряд от вратата на Шефа, описа парабола и бухна в моя кабинет с щръкнали черни коси и побеляло лице, подобно нащърбена гипсова маска на Медуза, на което горяха единствено, сякаш раздухвани от духала, въгленочерните й очи.

Разбира се, оттогава, от онази сутрин, между Сади и Шефа неведнъж бе имало търкания. Шефа опитваше всичко — от „северната нимфа“ до завеждащата рубриката домашни съвети в „Кроникъл“, а Сади не беше от всеопрощаващите, това просто не беше в характера й, и въпреки всичко бяха постигнали вече някакво своеобразно равновесие. „По дяволите — ругаеше тя тогава пред мен, — нека се мъкне с тия пачаври, нека се мъкне. Но той винаги ще се връща при мен. И много добре знае, че не може да мине без мен. Много добре го знае. — И после: — Но по-добре да не се опитва.“ Ала при всичките й бесовици, ругатни и проклятия, при всичките й словесни бичувания — езикът й беше плетен камшик с девет опашки, — при всичките й, макар и редки, изблици на безсълзна мъка тя като че изпитваше някакво извратено удоволствие да наблюдава развитието на всяка нова, но отнапред известна с всички подробности авантюра и да дочака, докато пачаврата получи ритника и Шефа се върне и застане пред нея ухилен, тромав, търпелив и зачака следващото словесно бичуване. Самата тя навярно отдавна бе престанала да вярва в ползата от това бичуване или да влага нещо в думите си. Сочните епитети отдавна бяха загубили аромата си, а в монолозите отдавна се забелязваше нещо скърцащо и механизирано. Като плоча с развален нарез, която се върти на едно и също място, или като свещеник, който чете, чете молитвата, ама умът му не е в нея, а в пилето на трапезата у дома. Сади произнасяше думите, но в тях нямаше живот.

Обаче в тази чудесна майска утрин всичко беше по-различно. Сякаш се бяха върнали някогашните времена: гърдите й се повдигаха бурно, а стрелката на манометъра бе отскочила далеч зад червената чертичка. После заработи предпазният клапан.

— Той пак — задъхваше се тя, — пак започва, кълна се.

— Какво започва? — попитах, макар да знаех съвсем определено какво започва. Очевидно беше намерил нова пачавра.

— Изневерява ми — каза тя.

Изтегнах се в креслото и я погледнах. Ярките утринни лъчи падаха безмилостно точно върху лицето й, но очите й бяха великолепни.

— Изневерява ми, копелето — повтори тя.

— Чуй, Сади — подзех, изтегнат в креслото, като я гледах над върховете на обувките си, вдигнати на масата, — нали някога вече правихме веднъж тези аритметики. Той не ти изневерява. Изневерява на Луси. А на теб може би преизневерява. Но не може да ти изневерява. — Наблюдавах очите й, защото казах това само за да видя

възможно ли е да насипя още малко искри в тях.

Оказа се, че е възможно. Защото тя каза:

— Ти… Ти… — но думите й изневериха.

— Какво аз? — попитах, за да се защитя.

— Ти… ти… и твоите изтънчени приятели… какво разбират те… какво знаят за живота? Много ти трябваше да ги…

— Но за какво говориш, Сади?

— Аз може да не съм изтънчена, може да съм живяла в колиба, но ако не бях аз, сега той нямаше да е губернатор и той го знае много добре, а тя да не бърза да се радва толкова, защото, може да е колкото ще изтънчена, аз ще й дам да се разбере. Ще й дам, бога ми!

— За какво говориш, дявол те взел!

— Много добре знаеш за какво — скастри ме тя и се наведе през бюрото към мен, като ми се закани с пръст. — И си седиш тук и се лезиш, и се мислиш за много изтънчен. Ако беше мъж, щеше да скочиш и да идеш да му счупиш главата. Аз мислех, че тя е твоя. Но той може би и на теб е подхвърлил някакъв кокал. Както подхвърли на тоя доктор. — Тя се наклони още повече към мен. — Да не би и ти да ставаш управител на болница, а? На какво ще те направи управител?

Под този порой от думи, под заканителния пръст и святкащия гневен поглед отпуснах с трясък крака на пода, надигнах се и застанах пред нея, а кръвта биеше до подлудяване в слепоочията ми и пред очите ми играеха червени кръгчета. Думите се сипеха, сипеха и секнаха при последния въпрос.

— Искаш да кажеш — започнах аз твърдо, — че… че… — Исках да произнеса името Ан Стантън, то стоеше пред очите ми като изписано на афиш, но изведнъж застана в гърлото и аз открих с изумление, че не съм в състояние да го произнеса. Затова продължих: — Че тя… тя…

Но Сади Бърк като че ли четеше направо мислите ми — аз поне имах такова чувство — и със светкавичен боксьорски удар ме халоса с името:

— Да, тя, тази Стантън, Ан Стантън!

Погледнах Сади в лицето и за миг ми стана жално до сълзи за нея. И това най-много ме удиви. Да, стана ми жал за Сади. После престанах да чувствувам каквото и да било. Не ми беше жал дори за самия мен. Бях като дърво и си спомням с каква изненада открих, че краката ми, макар и дървени, работят безупречно и крачат право към закачалката, където дясната ми ръка, макар и дървена, се вдигна да откачи старата панама и я сложи на главата, а после краката ме понесоха право към

вратата, през дългата приемна с килим, дебел и мек като окосена ливада напролет, през другата врата и по кънтящите мраморни стъпала.

И навън — към белия свят, който изглеждаше по-широк от всякога. Той вървеше безкраен по белия, залян от слънце бетон, извиващ между бронзовите статуи и ярките цветни лехи, оформени като звезди и полумесеци, вървеше безкраен през зелената морава към бухналите зелени кълба на дърветата, вървеше безкраен към небесната синева, откъдето слънцето изливаше на потоци кристална лава зной, която изпепеляваше всичко, защото последният дъх на пролетта бе отлетял, отлетял завинаги и с него бе отлетяла завинаги и онази едрогърда, напращяла хубавица с лице като праскова и със ситни капчици пот по челото, покрай пшеничените коси, и оттук нататък всичко щеше да бъде кокали и жили, и спечено лице на вещица, и зелен жабуняк на дъното на пресъхналото езеро, около който земята, спечена и попукана, стои като шугава.

Не преставах да се учудвам колко добре работят краката ми, които ме носеха по белия бетон на автомобилната алея, и как въпреки нейната безкрайност, въпреки безкрайността на моравата с дърветата накрая те останаха зад гърба ми и аз вече се движех по улицата, сякаш понесен от потока кристална лава. Вглеждах се с неимоверно любопитство в лицата на минувачите, но не намирах нищо красиво или забележително в тях и дори не бях уверен, че са реални. Защото се изискваха огромни усилия, за да повярвам в тяхната реалност, но за да повярвам в тяхната реалност, трябваше да повярвам в собствената си реалност, но за да повярвам в собствената си реалност, трябваше да повярвам в тяхната реалност, но за да повярвам в тяхната реалност, трябваше да повярвам в собствената си реалност и така — раз-два, раз-два, раз-два, като маршируващи нозе. Ами ако нямаш нозе? Ако те са дървени? Ала аз ги погледнах и се оказа, че маршируват: раз-два, раз-два, раз-два.

Маршируваха дълго. И пренасяйки ме през безкрайността, накрая ме доведоха пред една врата. После вратата се отвори и вътре, в прохладната, бяла, затъмнена стая ме посрещна Ан Стантън, облечена в светлосиня, прохладна ленена рокля, върху която се очертаваха свободно отпуснатите дълги, изящни бели ръце. Аз знаех, че това е Ан Стантън, макар и да не я погледнах в лицето. Бях се вглеждал в други лица, във всички лица, срещнати по пътя, бях се вглеждал в тях съвсем открито, с най-голямо любопитство. Ала сега не поглеждах нейното.

Накрая вдигнах очи към него. Тя посрещна твърдо погледа ми. Аз

не казах нищо. И не беше нужно. Защото, гледайки ме в очите, тя кимна леко с глава.

Глава седма

След като посетих в това майско утро Ан Стантън, напуснах града за известно време — за осем дни. В това утро аз излязох от апартамента й, отидох до банката да изтегля малко пари, изкарах колата от гаража, събрах си куфара и заминах. Заминах по дългия бял път, опънат като струна и гладък като стъкло, който трептеше мокър в маранята и звънтеше под гумите като изопнат нерв, който си дръпнал. Карах със седемдесет и пет мили в час и все не можех да догоня мокрото петно, което блестеше току пред самия хоризонт. След известно време слънцето започна да бие в очите ми, защото пътувах на Запад. Затова спуснах козирката, присвих очи и натиснах докрай педала за газта. И продължих да се нося на Запад. Защото, рано или късно, всички отиваме на Запад — в царството на вечните сенки. На Запад отиваш, когато почвата е вече изтощена и по старите поля настъпва борът. На Запад отиваш, когато получиш писмо с думите: „Бягай! Всичко е разкрито.“ На Запад отиваш, когато погледнеш ножа в ръката си и видиш, че той е окървавен. На Запад отиваш, когато ти кажат, че си цирей в тялото на империята. На Запад отиваш, когато чуеш, че планините там са пълни със злато. На Запад отиваш, за да растеш ведно със страната. На Запад отиваш, за да доживееш старческите си дни. Или просто отиваш на Запад.

Аз просто отивах на Запад.

На втория ден бях в Тексас. Прекосих местата, населени с плосконоги жлъчни баптисти, които вечно гризат сухар и не се разделят с ножа. Прекосих местата, населени с кривокраки, високотоки, мазологъзи синове на прерията, които ходят само с пищови и убиват човека, без да им мигне окото, а в събота вечер се тълпят в кръчмата, след което вкупом отиват да видят третата серия на „Мъст край Винегар Крийк“ с Джийн Отри в ролята на Боракс Пийт. Но и в двата края небето денем е висока медночервена жарава, а нощем — черно кадифе, и кока-колата е единствената жизнена необходимост на човека. После прекосих Ню Мексико — абсолютна, но величествена пустош с малка бяла бензиностанция, захвърлена сред пясъците като избелен от слънцето кравешки череп, а далеч на север — последният бивак на доблестните потомци на героите от

битката при Монмаут[23], които носят сандали и ковано сребро и се мъчат да завържат разговор на улицата с някой хопи[24]. После Аризона — величие и муден, недоверчив поглед на овце, докато не стигнеш пустинята Мохаве. Прекосяваш Мохаве нощем, но дори нощем дъхът ти дере гърлото — сякаш си гълтач на ножове, който погрешка е глътнал трион, — а в тъмнината изникват гърбати скали и високи кактуси като фалически образи от фройдистки кошмар.

След това Калифорния.

След това Лонг Бийч, който е квинтесенцията на Калифорния. Зная това, защото не съм бивал никъде другаде в Калифорния освен в Лонг Бийч, тъй че ако някой реши да твърди друго, не може да ме хвърли в съмнение. Останах в Лонг Бийч трийсет и шест часа и прекарах всичкото това време в стаята си в хотела, ако не се смятат четирийсетте минути в бръснарницата на хотела.

Сутринта спуках гума, та пристигнах в Лонг Бийч едва по вечерно време. Изпих един млечен коктейл, купих бутилка уиски и се прибрах в стаята си. От деня на тръгването не бях сложил капка в устата. А и не ми се щеше нито капка, нито нищо. Стигаше ми песента на мотора и полюшването на колата. Но сега чувствувах, че ако не изпия това уиски, щом затворя очи, целият огнедишащ континент ще се нахвърли срещу мен в тъмното. Затова отпих малко, изкъпах се, легнах, угасих лампата и се загледах в неоновата светлина отсреща, която святкаше и гаснеше в такт с ударите на сърцето ми, и от време на време отпивах от бутилката, поставена на пода до леглото.

Тя се оказа добро приспивателно. Събудих се едва по пладне. Поръчах да ми донесат в стаята закуската и вестници, защото беше неделя. Прегледах вестниците, от които ставаше ясно, че Калифорния не се различава по нищо от другите места или поне й се щеше да мисли така, после слушах радио, докато неоновата светлина пак започна да святка и гасне в такт с ударите на сърцето ми, след това си поръчах вечеря, изядох я и отново легнах да спя.

На другата сутрин поех обратно.

Поех обратно и вече не си спомнях нещата, които си спомнях на идване.

Например… Но не мога да ви дам никакъв пример. Тук е важен не някакъв отделен пример, не някое отделно събитие, което бих си спомнил, а потокът, тъканта на събитията, защото същината на събитието никога не е в самото събитие, а в движението чрез събитието. Иначе бихме могли да вземем отделен момент от събитието и да кажем, че той е самото събитие. Неговата същина. Но не бива да

правим това. Защото съществено е само движението. Аз се движих на Запад със седемдесет и пет мили в час през мъглявината на пейзаж за милиони долари и през героичната история, а сега се движех обратно, през времето в дълбочините на съзнанието ми. Казват, че удавникът преживявал повторно целия си живот, докато потъва. Добре, аз не бях потънал във водата, но бях потънал на Запад. Бях потънал на Запад в медночервените дни и чернокадифените нощи. Бяха ми нужни седемдесет и осем часа, за да потъна. За да стигне тялото ми до долу, до самото дъно на Запада, и да легне в неподвижния нанос на историята — голо, на хотелското легло в Лонг Бийч, Калифорния.

Под приспивния шум на колата миналото се развиваше в паметта ми като филмова лента. Това наподобяваше прожекция на семеен филм, от онези, рекламите за които ви съветват да си ги пазите, за да имате спомен от деня, в който Сузи е направила първите си крачки, деня, в който Джони е тръгнал в детската градина, деня, в който сте се изкачили на връх Пайк, деня, в който сте отишли на пикник в старата ферма на фамилията, деня, в който са ви направили шеф на отдел „Пласмент“ и сте си купили първия „Буик“. На рекламната картина неизбежно е представен благороден среброкос джентълмен, от същия тип, който виждаме по рекламите за уиски (или среброкоса миловидна бабка), и джентълменът гледа с умиление домашния филм, унесен в някогашните години. Е, аз не съм нито среброкос, нито благороден, нито миловиден, но сега също гледах моя домашен филм и се пренасях в миналото. Затова, ако някога сте снимали такива домашни филми, най-искрено ви съветвам да ги изгорите и да започнете живота си отново.

Бях се пренесъл в някогашните години. Аз седя с цветните си моливи на килима пред камината, а над мен се навежда набитият човек с черното сако и очилата и ми подава шоколад с думите: „Само една хапка, защото вечерята е почти готова.“ Светлокосата синеока жена с леко хлътнали бузи също се навежда над мен и ме целува преди лягане, след което лампата се угасява и в тъмната стая остава нейният нежен мирис. Съдията Ъруин се навежда към мен в сивата утрин и казва: „Ще се мериш пред нея, Джек. Когато патицата лети, трябва да се мериш пред нея, момчето ми.“ Граф Ковели седи изправен на скъпото кресло в дългата бяла стая и се усмихва изпод черните подрязани мустачки и в едната си ръка — неголяма, но силна, от чието ръкостискане мъжете се мръщеха — държи чаша, а с другата гали голямата котка в скута си. Ето го и Младия ръководител с косата, струпана като майонеза на кръглата му глава. А ние с Адъм Стантън

сме влезли навътре в морето с платноходката, платната са увиснали безжизнено в нетрепващия въздух, морето е като разтопено стъкло, а слънцето пламти като ко̀па на западния хоризонт. И Ан винаги е с нас.

Малки момиченца носят бели разкроени роклички, изпод които се подават смешните им коленца, и са обути в тъпоноси черни лачени обущета с каишка с едно копче, с бели чорапки, намазани леко със сух сапун, за да не се свличат, с коси, сплетени на плитка отзад, привързана със синя панделка. Такава беше Ан Стантън, която в неделя водеха на черква, и тя седеше тихо като мишле и все пъхаше език на мястото на извадения млечен зъб. Малки момиченца седят на възглавнички и се облягат замислено на коленете на бащата, който си играе с пръсти с копринените къдрици и чете на глас вълшебни приказки. Това беше Ан Стантън. Малки плашливи момиченца, излезли за първи път през пролетта на плажа, опитват с краче водата и когато някоя вълна се надигне и ги плесне и погъделичка студено по бедрата, те пищят и подскачат на тънките си като кокили крачета. Това беше Ан Стантън. Малки момиченца пекат наденици на лагерния огън и си омацват носа със сажди, а ти — ти вече си голямо момче и не си мацаш носа със сажди — ги сочиш с пръст и им се присмиваш: „Лице мръсно, лице мръсно, обърши го, докат не е късно.“ Но ето че един ден, когато ти се подиграваш по този начин, момиченцето не ти се озъбва, както винаги досега, а обръща към теб слабичкото си гладко личице, гледа те с големите си очи и устните му потръпват за миг, та ти си помисляш, че ще вземе да се разплаче, при все че то вече е голямо, за да плаче, а то продължава да те гледа с големите си очи и подигравателната усмивка замръзва на лицето ти и ти бързо се обръщаш и се правиш, че събираш съчки. Това беше Ан Стантън.

Всички слънчеви дни край морето, с чайки, които се бялват във висината, бяха Ан Стантън. Но аз не знаех това. И всички мрачни дни, когато стрехите капеха, откъм морето налиташе буря и огънят гореше в камината, бяха също Ан Стантън. Но аз не знаех и това. По-късно дойде време, когато всички нощи станаха Ан Стантън. Но аз знаех това.

С това започна лятото, когато бях на двайсет и една години, а Ан Стантън на седемнайсет. Бях си дошъл от университета за ваканцията, вече голям мъж, видял едно-друго. Пристигнах следобед, бухнах се веднага в морето, наядох се и хукнах към Стантънови да видя Адъм. Намерих го на верандата, където в припадащия здрач четеше книга (помня, че беше римската история на Гибън). Седяхме на люлката с Адъм, когато Ан се появи на вратата. Погледнах я и ми се стори, че е

изминала цяла вечност, откакто я бях видял последния път — то беше по Коледа, когато си беше дошла във ваканция от училището на мис Паунд. Сега тя решително не беше малкото момиченце, което носеше лачени обущета със заоблени върхове и каишка с едно копче и бели чорапки, намазани със сапун, за да не се свличат. Носеше бяла ленена рокля със съвсем права кройка, но колкото и чудно да изглежда, тази права кройка и възтвърдият плат само подчертаваха извивките и меките линии на тялото. Косите й, събрани на кок на тила, бяха привързани с бяла кордела. Тя ми се усмихна и тази усмивка, позната ми от най-ранно детство, изведнъж ми се стори съвсем нова. Тя каза: „Здравей, Джек“, а аз задържах силната й тясна ръка в моята и си помислих: „Ето го най-сетне лятото.“

Да, то бе настъпило. Лято, съвсем различно от всички предишни лета, лято, което никога в бъдеще нямаше да се повтори. Денем както винаги прекарвах много време с Адъм и както винаги досега Ан се мъкнеше с нас, мъкнеше се с нас, защото тя и Адъм бяха не само брат и сестра, но и много близки приятели. Това лято ние с Адъм играехме тенис рано сутрин, преди слънцето да се е вдигнало и накалило, а тя идваше на корта, сядаше под шарената сянка на мимозите и миртите и наблюдаваше как Адъм както обикновено ми изважда душата, а когато се препънех в собствената си ракета, смехът й звънтеше като птича песен и планински поток. Понякога и тя самата вземаше ракетата и ме разиграваше по корта, защото беше много добра, а аз твърде слаб. Да, тя играеше много добре и въпреки крехкия й вид в малките й заоблени мишци се криеше много сила. А беше бърза и в краката и бялата пола току се виеше около тях като на балерина, а белите обувки се бялваха във въздуха. Но от тези утрини най-добре си я спомням на задната линия на корта, надигнала се на пръсти за сервис, в момента, когато ракетата е изнесена назад зад привързаната с кордела глава и изопнатата ръка подига дясната гърда, а лявата ръка, подхвърлила топката, все още е във въздуха, сякаш иска да улови нещо, лицето, сериозно и напрегнато, е вдигнато към ясното слънце, необятното небе и бялата топчица, виснала като земното кълбо в бляскавия океан на вселената. Да, това е класическата поза и жалко, че древните гърци не са играли тенис, защото, ако бяха играли, сигурно щяха да изобразят Ан Стантън върху гръцка ваза. Впрочем едва ли. Защото в този миг, въпреки цялата си пластика, тялото е твърде въздушно и твърде напрегнато. Това е мигът преди удара, преди взрива, а древните гърци не са изобразявали на вазите такова състояние. Ето защо този миг е запечатан не на вазите в музеите, а в моето съзнание, където никой

освен мен не може да го види. Защото това е мигът преди взрива и взривът избухва. Ракетата проблясва, овчите корди звънват и бялата топка лети с пълна сила към мен, аз я пропускам, както в повечето случаи, геймът е свършен, сетът е свършен и всички тръгваме към къщи в неподвижния зной, защото росата вече се е изпарила и утринният ветрец е замрял.

Но пред нас оставаха следобедните часове. Следобедите ходехме да плуваме или първо излизахме с платноходката, а после плувахме, все тримата, но понякога с нас идваха и други момчета и момичета, които живееха на Крайбрежния или пък бяха дошли на гости в Бърдънс Лендинг. След вечеря отново се събирахме и седяхме в тъмнината на верандата — у тях или у нас — или отивахме на кино, или излизахме да се къпем на луна. Но една вечер, когато отидох у тях, Адъм беше излязъл — беше отишъл да закара някъде баща си с колата, — затова предложих на Ан да отидем на кино. На връщане спряхме — бях взел двуместната кола, защото майка ми се отмъкна нанякъде с голямата с цяла тумба хора — да се полюбуваме на луната и залива отвъд нос Хардин. Лунната светлина се бе проточила по леко набърчената повърхност като откос бляскав, бял, студен огън. Гледаш и очакваш всеки миг този бял огън да се разпростре по целия океан, както плъзва огън по сухата прерия. Но откосът, докосващ светлата мъглявина на хоризонта, само потрепваше и проблясваше.

Ние седяхме в колата, спорехме за филма и гледахме откоса светлина. После разговорът замря. Тя се поизхлузи на седалката и подпря глава на горния край на облегалото, тъй че сега вече не гледаше към хоризонта, а към небето — покривът беше свален — и лунната светлина се струеше върху лицето й, правейки го гладко като мрамор. Аз също се поизхлузих и вдигнах поглед към небето, обаче не зная как е изглеждало лицето ми на лунната светлина. Но си мислех, че ей сега ще протегна ръка към Ан и ще я прегърна. Погледнах я крадешком. Лицето й изглеждаше все тъй мраморно гладко на лунната светлина, а ръцете й лежаха отпуснати в скута с дланите нагоре и леко свити пръсти, сякаш готови да приемат подарък. Много лесно би било да се пресегна към нея, да хвана ръката й и да заработя, та да видя докъде ще стигнем. Да, аз мислех именно на такъв език — баналния, безличен език на студента, който вече се мисли за страшно опитен мъж.

Но не се пресегнах. Този малък къс кожена тапицерия между мен и мястото, където седеше тя с осветено от луната лице и отпуснати в скута длани, я отделяше сякаш на хиляди мили от мен. Не зная защо не

протегнах ръка. Уверявах се мислено, че не съм нито от свенливите, нито от плашливите, по дяволите, виках си, тя е още дете, какво са ме прихванали, ще вземе да се разсърди и после върви се оправяй. Ами, ще се разсърди, да не е вчерашна, сигурно знае, че момиче не седи в кола с момче, за да играят шах на лунна светлина, и освен това тя сигурно вече е обработвана, все някой е свирил вече по клавишите на това пиано. Повъртях тая мисъл в главата си, после изведнъж се и възбудих, и ядосах. Надигнах се с някакъв непонятен смут в гърдите.

— Ан — повиках я, — Ан… — и не знаех какво ще й кажа по-нататък.

Тя обърна лице към мен, без да вдига глава от облегалото, само я завъртя върху кожената възглавница. После сложи пръст на устните и произнесе:

— Ш-ш-шт!

След това свали пръста и ми се усмихна открито и естествено през хилядите мили кожена тапицерия, която лежеше между нас.

Аз пак се отпуснах назад. Още дълго лежахме така, отделени от хиляди мили, гледахме измитото от луната небе и се вслушвахме в шепота на водата, която ближеше тихо пясъка на носа. Колкото повече лежахме, толкоз по-голямо ми изглеждаше небето. След доста време отново я погледнах крадешком. Очите й бяха затворени и като си помислих, че вече не гледа с мен това безкрайно небе, изведнъж се почувствувах самотен и изоставен. Но тя отвори очи — аз я дебнех и веднага видях това — и пак отправи взор към небето. Лежах до нея, гледах нагоре и не мислех за нищо на тоя свят.

В ония години имаше един влак, който минаваше на кръстопътя досам Бърдънс Лендинг точно в дванадесет без петнайсет през нощта. Пред кръстопътя той винаги свиреше. Влакът изсвири и тази нощ, от което разбрах, че е дванайсет без петнайсет. И че е време да се прибираме. Запалих колата, обърнах я и подкарах към къщи. Не бяхме си казали нито дума и не си казахме, докато не спряхме пред тях. Там Ан слезе мигновено, изправи се за секунда на алеята, каза тихо: „Лека нощ, Джек“, усмихна ми се с последния отблясък от усмивката, с която ми се беше усмихнала преди два часа през хилядите мили разстояние, и лека като птичка, побягна към стълбите. Всичко това стана така бързо, че аз не успях да се опомня.

Останах да гледам със зяпнала уста черните очертания на входа в сянката на верандата — Ан не запали лампата — и да се вслушвам напрегнато, като да чаках някакъв сигнал. Но не се чуваше никакъв звук освен безименния шепот на нощта, който се носи дори при пълно

безветрие и когато си толкова далеч от брега, че е изключено да чуваш неспирния ромон на водата.

След няколко минути запалих отново мотора и като потеглих рязко, хвърляйки зад себе си струи чакъл от алеята, запраших с рев по пътя. По Крайбрежния дадох пълен газ, та да им дам да разберат на тия сънливи говеда в белите къщи. Нека изпонаскачат като попарени в леглата си. Пролетях с рев десетина мили, докато стигнах до боровата гора, където вече нямаше кого да плаша освен бухалите или някой нещастник — дар божи за комарите — в колибата му край тинята на отлива. Затова тук обърнах, отпуснах педала на газта, изтегнах се на облегалото и поех спокойно назад като лодка, носена от бавно течение.

У дома, щом легнах в кревата, си спомних — не, не си спомних, а видях — лицето на Ан: обърнато към небето, със затворени очи, окъпано в лунна светлина, и тогава си спомних онзи далечен ден, когато бяхме отишли на излет — когато плувахме в залива под буреносните облаци, когато, затворила очи, тя се отпусна във водата с лице към виолетово-зеленото притъмняло небе, по което много високо прелиташе бялата чайка. Досега като че ли не си бях спомнял за това, а ако съм си спомнял, не съм му придавал никакво значение; но сега, в леглото, изведнъж изпитах чувството, че стоя пред прага на най-невероятно откритие. И разбрах: днешният миг е само продължение на онзи отдавнашен миг в морето, днешният миг е живял непрекъснато в онзи миг, но аз не съм знаел това, пренебрегнал съм го, пропуснал съм го; то е все едно, че си хвърлил зърно на земята и след време, когато минаваш по същия път, виждаш високо растение, цялото покрито с цвят, или все едно, че заедно с клечоляка си хвърлил в огъня прашна пръчка, но тя се оказва динамит и всичко хвръква на въздух.

И наистина всичко хвръкна на въздух. Аз скочих в кревата като попарен — като ония говеда, които разбудих с трясъка на колата преди малко. Но не беше само скачането: седнах в кревата, изпълнен с някакъв безкраен екстаз. Никога в живота си не бях изпитвал такова нещо. Дъхът ми спря и имах чувството, че вените на слепоочията ми ще се пръснат — същото е, когато се гмурнеш много надълбоко и ти се струва, че никога няма да излезеш на повърхността. Чувствувах, че съм пред самия праг на откриването на голямата, абсолютна и всеобхватна истина. Още миг — и ще я зная. Най-сетне успях да си поема дъх.

— Господи! — възкликнах аз. — Господи! — И разперих широко ръце, като че исках да обхвана цялата вселена.

После си спомних лицето върху водата под виолетово-зеленото,

притъмняло небе с бялата чайка горе. Останах като гръмнат от този спомен, от тази картина, която отново изникна пред очите ми, защото, макар да бе предизвикала екстаз в мен, тя се бе изгубила, бе изчезнала в този екстаз, залял целия свят. И сега, когато тази картина изникна отново пред мен, екстазът внезапно се стопи и отстъпи място на голяма нежност, пронизана с известна тъга, сякаш нежността беше моята плът, а тъгата — жилите и нервите ми. Това може да звучи абсурдно, но беше така. Именно така.

След това си помислих съвсем обективно, като че проверявах състоянието на непознат човек: *„Ти си влюбен.“*

За миг тази мисъл ме смути. Да съм влюбен? Че аз съвсем не си го представях така. Бях изненадан и дори стреснат — като човек, научил, че е получил неочаквано наследство от един милион долара, които може да изтегли от банката, когато пожелае, или обратно — научил, че граховото зърно, което има от едната си страна, е рак и че той носи в себе си това загадъчно, набъбващо, апокалиптично чудо, което уж е част от него, пък не е част от него, а негов враг. Станах внимателно от леглото и като се отнасях много предпазливо към себе си, сякаш бях кошница с яйца, отидох до прозореца и се загледах в нощта, цяла потънала в лунна светлина.

Така младият студент, който се мислеше за много голям и опитен мъж и който, докато гледаше тази вечер към другия край на коженета седалка, си бе позволил да разсъждава на онзи долен език, за да докаже пред себе си какъв мъж е той — така този млад студент не беше посегнал към другия край на седалката и като резултат от това стоеше сега гол-голеничък пред отворения прозорец на тъмната стая и се вглеждаше в безбрежната, потънала в лунни лъчи нощ, в която проблясваше морето, а присмехулникът в живия плет от мирти се възхищаваше кресливо от безумната красота и справедливост на вселената.

По този начин нощите се превърнаха в Ан Стантън. Защото тази вечер в колата Ан Стантън изигра много хитро своя номер. Изигра го без ръце и без думи, но той не се нуждаеше ни от ръце, ни от думи. Тя само завъртя главата си на коженото облегало, допря пръст до устните си, произнесе: „Ш-ш-шт!“ и се усмихна. И заби харпуна си по-дълбоко от когато и да било. Куийкег[25] бе пронизал дебелото пет педи сало, достигайки самата сърцевина, но аз не знаех това, усетих го едва когато потеглиха въжето и зъбецът захапа живо месо, което бях самият аз. Пък аз си мислех, че се състоя само от сало. И може би щях да продължа да си мисля така.

И тъй Ан Стантън беше моите нощи. И моите дни също, само че не беше цялото съдържание на дните, а по-скоро техен аромат, вкус, атмосфера, дъх, без които всичко останало би било нищо. С нас обикновено идваше Адъм, а често пъти и други — с книги, сандвичи и одеяла — в боровата гора, на плажа, на тенис-кортовете, на сенчестата веранда, където свиреше грамофон, в платноходката, на кино. Но понякога тя ще остави книгата си да се плъзне на одеялото, ще легне и ще се загледа във високия свод от сплетени борови клони, а аз ще я попоглеждам крадешката и след миг ще забравя, че Адъм е с нас. Или докато грамофонът свири на верандата, Ан ще се смее и ще разговаря с другите, но в даден миг ще я уловя притихнала и замислена — може би само миг, — с поглед, вперен някъде далеч отвъд верандата и двора, и ето че в същия миг за мен ще престанат да съществуват и Адъм, и всички останали.

Ходехме и в хотела, където имаше висока кула за скокове във вода, много висока, защото хотелът беше моден и в него от време на време се уреждаха дори изложби и състезания. Това лято Ан я беше хванал някакъв бяс да скача. Тя се качваше горе на кулата — всеки ден все по-нависоко и по-нависоко — и замираше там на слънцето, в самия край на площадката или трамплина. После вдигаше ръце и аз изпитвах чувството, че нещо ще се скъса в мен. После литваше надолу в красив скок „чайка“ — с широко разперени ръце, при което се очертаваха още по-добре стегнатите й гърди, със силно извит назад гръб и плътно прибрани дълги стройни крака. Тя летеше надолу в слънцето и докато наблюдавах този полет, също ми се струваше, че наоколо няма никой. Аз затаявах дъх, докато в мен не се скъсаше това, което се готвеше да се скъса. После тя се забиваше като нож във водата, двете й пети всмукваха след себе си образувалата се пяна и пръските изчезваха. Понякога Адъм побесняваше от това, че тя скача толкова отвисоко.

— О, Адъм — убеждаваше го тя, — няма нищо страшно. Да знаеш само колко е хубаво!

И се качваше по стълбата горе. Горе и скок. Горе и скок. Горе и скок. И отново. Често пъти се питах как ли изглежда лицето й, когато се забива във водата. Какво ли изразява.

Но случваше се да останем и съвсем сами денем. Понякога се измъквахме в боровата гора и бродехме по безшумния килим на иглиците, хванати за ръце. Освен това на стотина ярда от брега, точно срещу кейчето за лодката на Стантънови, имаше закотвен сал за скачане във водата. Ние с нея отивахме с плуване дотам, докато останалите лудуваха на брега или пък нямаше никой, лягахме по гръб

на дъските, затваряхме очи и само върховете на пръстите ни се докосваха трепетно, сякаш кожата бе обелена и нервите оголени, сякаш цялото ми същество бе съсредоточено в тях.

Вечер оставахме сами доста често. Преди ходехме заедно Адъм и аз, а Ан се мъкнеше с нас, а сега всичко се обърна — ходехме заедно ние с Ан, а Адъм се мъкнеше с нас или по-често оставаше в къщи да чете Гибън и Тацит, защото по това време го влечеше древният Рим. Тази промяна настъпи по-леко, отколкото очаквах. На сутринта след нашата разходка с колата аз както винаги играх тенис с тях, а следобед отидохме да се къпем. Улових се, че непрекъснато следя с поглед Ан, но иначе друга разлика нямаше. А и в нея не забелязвах никаква промяна. Започнах да се съмнявам, че изобщо нещо се е случило, та дори, че предната вечер съм я водил на кино. Но тази вечер непременно трябваше да я видя.

Отидох у тях надвечер. Тя седеше на пейката-люлка на верандата. Адъм беше горе и пишеше някакво писмо. Нещо, което баща му бе възложил. След няколко минути щял да слезе. Аз не седнах, въпреки че Ан ме покани. Стоях на прага и се чувствувах много неловко, не знаех какво да кажа. После от мен се изплъзна:

— Хайде да идем до брега, да се поразходим. — И добавих колебливо: — Докато Адъм е зает.

Без да каже дума, тя стана, приближи се до мен, подаде ми ръка — за първи път, с което приведе в действие всички пожарни сирени, камбани и алармени звънци в мен, — след което двамата се спуснахме по стъпалата, по пътеката, прекосихме пътя и се насочихме към брега. Останахме там дълго. За толкова време Адъм би могъл да напише дузина писма. Но нищо не се случи, просто седяхме на края на кейчето за лодката им, клатехме крака, държахме се за ръце и гледахме залива.

Встрани от пътя за залива, точно срещу тяхната къща, имаше голям гъстак от мирти. Когато на връщане стигнахме до него, хванати ръка за ръка, аз се спрях в сянката на миртите, притеглих Ан към себе си — малко рязко и нескопосно, струва ми се, защото бях замислил това още по пътя към брега и дълго трябваше да се подготвям — и я целунах. Тя не се възпротиви, ръцете й висяха неподвижно, но не отвърна на целувката, а само я прие покорно като добро, послушно момиченце. Погледнах я в лицето: то беше спокойно, но засенчено от някакъв размисъл и съсредоточеност, като изражение на дете, което не може да реши харесало ли му е, или не новото ястие, което току-що е опитало. „Боже мой, помислих си, тя, изглежда, още не е целувана, макар да е на седемнайсет години“ — и едва не избухнах в смях — толкова

смешно беше изражението й, а аз бях толкова щастлив. Целунах я повторно. Този път тя отговори на целувката — плахо, като че опитваше, но все пак отговори.

— Ан — казах аз, а сърцето ми бие, та ще се пръсне, и главата ми се върти, — Ан, обичам те, обичам те безумно.

Тя се беше хванала с две ръце за лененото ми сако, непосредствено под раменете, и го мачкаше в пръстите си, притиснала леко глава до гърдите ми, като че молеше прошка за някаква грешка. Тя не отговори на думите ми, а когато се опитах да повдигна лицето й, притисна го по-силно до мен и стисна още по-здраво сакото ми. Аз само стоях, галех косите й и вдъхвах свежия им мирис.

След известно време, не зная много ли, малко ли, тя се откъсна от мен и отстъпи крачка назад.

— Адъм ни чака — каза, — трябва да вървим.

Последвах я по пътя към тяхната врата. След няколко крачки по автомобилната алея в двора тя се позабави, за да мога да се изравня с нея. После ме хвана за ръка и така, ръка за ръка, продължихме към верандата, където би трябвало да ни чака Адъм.

Да, той беше там, защото видях да просветва цигара — огънчето се разгоря при дърпането, а после потъмня.

Държейки ме за ръка, но сега още по-здраво, като че изпълняваше някакво решение, Ан изкачи стъпалата на верандата, отвори със свободната ръка вратата и влезе, като вмъкна и мен след себе си. Постояхме няколко секунди така, хванати за ръце. После тя каза:

— Здравей, Адъм.

Аз също казах:

— Здравей, Адъм.

— Здравейте — отвърна той.

Ние продължавахме да стоим така, като да чакахме нещо. После тя пусна ръката ми.

— Качвам се горе — съобщи. — Лека ви нощ.

И тръгна с бързи, глухи стъпки — подметките й бяха гумени — по дъсчения под на верандата и изчезна в коридора вътре.

А аз все стоях тъй.

Докато Адъм каза:

— За какъв дявол стоиш, що не седнеш?

И аз седнах на люлката до Адъм. Той ми подаде пакет цигари. Измъкнах една и забърках в джобовете си за кибрит, но не намерих. Той се наведе към мен, драсна клечка и ми я поднесе. Когато клечката пламна пред лицето ми, аз си помислих, че той нарочно ме освети така,

за да ме разгледа, докато неговото лице остава в сянка и аз не го виждам. Почти бях готов да се дръпна назад и да прокарам ръка по устата си, за да проверя дали няма червило.

Но цигарата се запали, аз отдръпнах глава от пламъка и казах:

— Благодаря.

— Няма защо — отвърна той и с това всъщност завърши разговорът ни тази вечер.

А имаше какво да си кажем. Той би могъл да ми зададе въпроса, който, убеден съм, го вълнуваше. Или аз бих могъл да отговоря на този въпрос, без той да го е задал. Но никой от нас не каза това, което искаше да каже. Аз се страхувах, че може да ме попита, защото, колкото и да си казвах да върви по дяволите, това не е негова работа, чувствувах се виновен, сякаш го бях ограбил. Но същевременно ми се искаше да ме попита, защото бях много развълнуван и ми се щеше да кажа някому, че Ан Стантън е прекрасна и аз съм влюбен в нея. Струваше ми се, че усещането за любовта ми не би било пълно, ако не кажа някому: „Слушай, аз съм влюбен, да пукна, ако не съм!“ Струваше ми се, че в този миг това бе толкова необходимо за пълното консумиране на любовта ми, колкото в бъдеще щяха да бъдат необходими голите, жарки и влажни прегръдки. Така аз седях в тъмнината на верандата, погълнат изцяло от мисълта, че съм влюбен и че трябва да кажа някому това, за да бъде пълна любовта ми, и не се сещах, поне засега, за Ан, обекта на моята любов, която се прибра горе в стаята си. Дотолкова бях погълнат от преживяванията си, че дори не се запитвах защо тя се прибра горе. По-късно реших, че направи това, защото, след като му подсказа, държейки ме за ръката, за нашите отношения, искаше да го остави сам, за да свикне с мисълта за новата структура на нашия малък кристал, на нашия малък свят.

Но може би, реших аз по-късно — много по-късно, години по-късно, когато всичко това като че ли нямаше значение вече, — тя се е прибрала, защото просто й се е искало да бъде сама, да постои пред прозореца на тъмно и да погледа нощта или да легне в леглото и да се втренчи в тъмния таван, за да свикне със своето ново „аз“, да разбере ще може ли да диша новия въздух, да издържи на новата стихия, да плува в прилива на новото чувство. Може би се е качила горе, за да бъде сама, погълната от себе си, както бива погълнато детето, когато наблюдава как пашкулът се разтваря постепенно, за да изхвърли красивата пеперуда — все тази луна, зелено-сребриста, с още влажни, смачкани крилца, които малко по малко се изправят в здрача и добили вече форма, се размахват бавно и предизвикват толкова лек ветрец, че

няма да го почувствуваш и на очите си, дори да се наведеш до самата нея. И тъй, тя може би се беше прибрала в стаята си, за да разбере какво представлява нейното ново „аз“, защото, когато човек се влюби, той се ражда отново. Този, който те обича, те е отбрал от огромната маса неоформена глина — човечеството, за да сътвори нещо, и ти, който си тази буца нещастна, безформена глина, искаш да разбереш в какво са те превърнали. Но същевременно ти, обичайки някого, се превръщаш в личност, преставаш да бъдеш част от еднородното първовещество, защото ти е вдъхнат живот. Така ти създаваш себе си посредством създаването на друга личност, която от своя страна създава теб, досега буца глина от общата маса. Така се раждат две твои „аз“, въплътени в две личности: едната, която ти създаваш, като се влюбваш в нея, и втората, която този, в когото си се влюбил, създава, като се влюбва в теб. И колкото тези две „аз“ са по-далеч едно от друго, толкоз повече чегърта и скърца земята на своята ос. Но ако твоята любов и любовта към теб са съвършени, разликата и разстоянията между двете „аз“ изчезват напълно. Тогава те съвпадат изцяло, събират се в един фокус, покриват се като два образа в стереоскоп.

Тъй или иначе, седемнайсетгодишната Ан Стантън вероятно се прибра в стаята си, защото изведнъж се беше влюбила. Беше се влюбила в един висок, малко недодялан, попрегърбен, двадесет и една годишен младеж с костеливо конско лице, с голям, едва ли не крив гърбав нос, с тъмна рошава коса и тъмни очи (но не дълбоки и горящи като на Кас Мастърн, а често пъти празни или замъглени, зачервени сутрин, които заблестяваха само при голямо вълнение), с големи лапи, които непрекъснато се въртяха и кършеха една друга в скута, и патрави крака, — които едва тътреше — младеж, който не се отличаваше нито с красота, нито с талант, нито с трудолюбие, нито с доброта, нито дори с някакви амбиции, младеж, склонен да се отдава на крайности и да изпада в обърканост, младеж, който се мяташе между меланхолията и неоправданото буйство, между леда и огъня, между любопитството и безразличието, между скромността и себелюбието, между вчерашния и утрешния ден. Какво бе успяла да сътвори Ан от тази неблагодарна буца глина, никой никога нямаше да узнае.

Но в своята любов тя пресъздаваше и себе си и затова отиде горе — да остане сама в тъмното и да се опита да разбере какво представлява нейното ново „аз“. А ние с Адъм седяхме на люлката на верандата и не продумвахме. Тази вечер Адъм отпадна от играта за всички следващи

вечери — и така ти се пада, негоднико.

От играта отпаднаха и всички други, защото дори във вечерите, когато у тях или у нас се събираше цяла тайфа и пускаха грамофона и танцуваха (а някои от мъжкарлаците, между които и ветерани от Франция, току прибягваха да глътнат от бутилката, скрита в чатала на дъба), ние с Ан не ги брояхме. Защото муселинът и ленът са тънки материи и единственият човек на света, с когото съм танцувал прилично, беше Ан Стантън, и нощите бяха топли, и аз не бях чак толкова по-висок от Ан, че да не мога да вдишвам с пълни гърди уханието на косите й, докато сплетените ни от музиката крака чертаеха фигурите на нашата забрава и ние дишахме в такт и скоро аз престанах да усещам недодяланото си тяло и ставах почти безтелесен, лек като перо, безтегловен като празноглав балон, закрепен за земята с една-единствена нишка, който само чака най-лекия повей на вятъра, за да отлети.

Понякога седяхме в двуместната кола и прашехме като вихър извън Бърдънс Лендинг, доколкото това бе възможно при тогавашните пътища и автомобили, летяхме край къщи, борове и мокри от отлива брегове и тогава Ан опираше глава на рамото ми, а косите й се развяваха от вятъра и ме галеха по лицето. Тя се притискаше към мен, смееше си на воля и казваше:

— Джеки, Джеки, каква чудна нощ, каква чудна кажи, Джеки, каква чудна нощ, кажи, кажи, миличък.

И аз трябваше да повтарям след нея тези думи като урок. Или започваше да си тананика или да пее някоя от песните, които пускахме на грамофона — боже, какви бяха тия песни? Не помня. После замлъкваше и седеше неподвижно със затворени очи, докато аз не спрях колата на някое място, където откъм залива духаше достатъчно силен вятър, за да гони комарите. (В безветрени нощи е по-добре да не спираш никъде.) А друг път, когато спирах колата, тя не отваряше очи, докато не я целуна, а аз така я целувах, че дъхът й спираше. Или пък тя ще изчака, докато понеча да я целуна, и тогава ще отвори широко очи и ще извика: „Бау!“ И ще се разсмее. И когато се засилвах да я прегърна, влизаха в действие колене и лакти, тя се кикотеше и увиваше като змия и прибягваше до тактика, достойна за майстор на жиу-жицу. Просто да не повярваш как тази малка седалка на колата даваше такива възможности за прегрупиране и маневриране, каквито дават историческите равнини на Фландрия, и как това същество, което можеше да лежи в ръцете ти гъвкаво като ива, меко като коприна и гальовно като коте, изведнъж се превръщаше в хитро зверче с безброй

много остри като игли лакти и коварни колене. А зад тези колене и лакти и остри пръсти, през разпилените коси на лунната или звездна светлина блестяха очите, а от полуотворените устни се ронеше смях, а между смеха — напевни думи:

— Не… обичам… Джеки… никой… не… обича… Джеки… не… обичам… Джеки… никой… не… обича… Джеки.

После тя падаше отмаляла от смях в ръцете ми, аз я целувах, а тя въздишаше и шепнеше:

— Аз обичам милия Джеки. — Прокарваше лекичко пръст по лицето ми и повтаряше: — Аз обичам милия Джеки — въпреки този грозен нос!

После ме дръпваше силно за носа. А аз поглаждах това гърбаво, криво хрущялно страшилище, като се преструвах, че много ме боли, и същевременно страшно се гордеех, че тя го е попипала.

Никога не можех да отгатна дълга целувка ли ще последва или кискане и бесен отпор с лакти. Но това нямаше особено значение, защото краят винаги бе един и същ: тя облягаше глава на рамото ми и гледаше небето. А между целувките ние или мълчахме, или аз й рецитирах стихове — в онези дни аз четях малко поезия и мислех, че ми харесва, — или обсъждахме какво ще правим, след като се оженим. Не й бях направил никакво предложение. Ние просто приемахме, че ще се оженим и винаги ще живеем в един свят от слънчеви плажове и облени от лунна светлина борови гори на брега на морето, пътувания до Европа (където никой от нас не беше ходил), къща сред дъбова гора и кожената седалка на двуместния автомобил, а след време и рой хубави дечица, които аз си представях много мъгляво, а тя много живо, и чиито имена избирахме със сериозни разисквания тогава, когато всички други теми за разговор се изчерпваха. Второто име на всички щеше да бъде Стантън. Едното от момчетата решихме да кръстим на губернатора — Джоъл Стантън. Естествено най-голямото щеше да носи моето име — Джек.

— Ти си най-големият старик на света, Джеки — казваше Ан, — затова най-голямото ще се казва Джеки, защото ти си най-големият старик на света, защото си по-стар от океана, по-стар от небето, по-стар от земята, по-стар от дърветата и аз винаги съм те обичала и винаги ще те дърпам за носа, защото ти си най-старият врабец, Джеки, миличък Джеки, и аз те обичам. — И тя ме дръпваше за носа.

Само веднъж, към края на лятото, тя ме попита как смятам да си изкарвам прехраната. Както си лежеше кротко на ръката ми, след дълго мълчание попита неочаквано:

— Джек, какво смяташ да правиш?

Не разбрах какво има пред вид, затова отговорих:

— Какво смятам да правя ли? Смятам да ти духна в ухото. — И й духнах.

— Какво смяташ да правиш? — повтори тя. — В смисъл какво ще работиш.

— Ще ти духам в ухото, това ще работя.

Ан не се засмя.

— Питам те сериозно — каза тя.

Помълчах малко. После казах:

— Мисля си дали да не стана юрист.

Тя притихна за минутка, после каза:

— Това сега го измисли. Колкото да кажеш нещо.

И беше права. Откровено казано, не обичах да мисля и да разсъждавам за бъдещето си. Просто не обичах. Смятах, че ще си намеря някаква работа, все едно каква, ще я върша, доколкото мога, ще прибирам заплатата си, ще я похарчвам и в понеделник отново ще бъда на работа — толкоз. Нямах никакви амбиции. Но и не можех да кажа направо на Ан: „Е, все ще хвана някаква работа.“ Трябваше да създам впечатление, че съм човек далновиден, целенасочен и компетентен.

И го създадох, та никой не видя.

В случая за нея аз се оказах прозрачен като стъкло, затова не ми оставаше нищо друго, освен да кажа, че тя се лъже дълбоко, че наистина смятам да стана юрист и какво лошо има в това, моля?

— Ти сега го измисли — упорстваше тя.

— По дяволите — възроптах, — мислиш ли, че ще те оставя да умреш от глад? Ще ти дам поне това, което досега си имала. Но ако искаш да имаш огромна къща, купища тоалети и да даваш приеми, тогава, моля…

Но тя не ме остави да довърша.

— Ти много добре знаеш, Джек Бърдън, че нищо подобно не искам. Не ставай подъл. Искаш да изкараш, че аз съм кривата. Нищо подобно не искам и не ми трябва. И ти го знаеш много добре. И знаеш, че те обичам и съм готова да живея в колиба и да ям само фасул, ако професията, която те влече, не носи пари. Но ако нямаш влечение към нищо — дори да се хванеш на някоя работа, която носи купища пари… впрочем ти много добре разбираш за какво говоря и как някои хора гледат на тези неща. — И тя се изправи на седалката в колата и очите й, осветени само от звездите, засвяткаха с благородния гняв, присъщ на седемнайсетгодишните. После, като впи поглед в мен, каза с много

важен вид, който я правеше забавна смесица от голяма жена и момиченце, което е обуло обувките с високи токове на майка си и е сложило коженатa й яка, за да изглежда голямо, каза с важен вид, който я правеше да изглежда хем по-голяма, хем по-малка:

— Ти знаеш, че те обичам, Джек Бърдън, че вярвам в теб, Джек Бърдън, и не искам да бъдеш като тези хора, Джек Бърдън.

Аз се разсмях — тя беше толкова смешна наистина — и понечих да я целуна, но тя не ми позволи и изведнъж коленете и лактите заработиха като косачка — този път не на шега, — а аз бях покосената трева. Не можех да я умилостивя. Тя не даваше дори с пръст да я бутна. Настоя да я откарам до тях и дори не ме целуна за лека нощ.

Тя не повдигна повече този въпрос, ако не се смята само една фраза. На другия ден, когато двамата лежахме на закотвената дъска и се приличахме на слънцето, тя попита неочаквано след дълго мълчание:

— Помниш ли снощи?

Казах, че помня.

— Добре — каза тя, — но имай пред вид, че аз не се шегувах.

После измъкна ръката си от моята, спусна се във водата и отплува, за да не ми даде възможност да й отговоря.

Тя никога вече не заговори на тази тема. И аз никога не се замислих върху нея. Ан си беше същата, както преди, и аз отново се потопих във водовъртежа на лятото, отдадох се изцяло на чувствата, които ни носеха с главозамайваща лекота като някое дълбоко силно течение, в чиито бавни, но неудържими води дните и нощите се превръщаха само в мигове светлина и тъмнина. Да, течението ни носеше, и то как, но не в обикновения, обиден смисъл на думата, не като прогнила, подгизнала стара лодка по езеро, в което поят конете, не като мръсна сапунена пяна, когато отпушиш ваната. Не, ние съзнателно се отдаваме на волята на течението и сами ставахме част от него, една от неговите движещи сили, това не беше сляпо подчинение, а нещо като конфирмация, нещо като приемането на вярата в бога, което съвсем не означава сляпо подчинение на бога, а е и създаване на бога, защото онзи, който е възлюбил бога, иска и да му въздейства със своята воля. Така, подчинявайки се на течението, аз същевременно покорявах това течение, по което дните и нощите бяха мигове светлина и тъмнина и в което не бе нужно дори ръката си да помръдна, за да плувам по-бързо, защото то знаеше с каква скорост да се движи и уверено ме носеше със себе си.

През цялото лято нито веднъж не се опитах да насиля нещата. Нито на верандата, нито в боровата гора, нито на закотвената дъска вечер, когато излизахме да плуваме, нито в колата. Всичко, което ставаше с нас, ставаше така просто, естествено и постепенно, както преходът от едно годишно време към друго, както разлистването на дърветата или пробуждането на котето. И имаше някакво особено удоволствие в това, да не бързаш, да не се хвърляш към жарките обятия с грубостта и похотливия поглед на момчетата от общежитието, имаше някаква нова чувственост в това, да изчакваш мощният поток сам да те отнесе там, където трябва и където не може да не стигнеш. Тя беше млада, а на мен ми изглеждаше още по-млада — нали това лято аз се чувствувах толкова голям и опитен, — беше свита, чувствителна, свенлива, но всичко това не се изразяваше в писъци, крясъци, викане, дърпане и „ох, не бива, това не е хубаво, аз никому още не съм позволявала такова нещо“. В случая „свенливост“ може би не е най-подходящата дума. И положително не е, ако в нея се крие дори сянка от срам, страх или желание да бъдеш „скромно момиче“. Защото в известен смисъл тя беше някак нещо отделно от собственото си стройно, стегнато, здраво, бронзово тяло, сякаш то беше някакъв интересен и сложен механизъм — наша обща собственост, който ни беше паднал от небето и който ние, невежите, трябваше да изучим с най-голямо търпение и благоговейно внимание, за да не пропуснем някакъв малък, но важен детайл, без чието познаване всичко би станало на пух и прах. И тъй ние преживявахме период на внимателни проучвания и най-тънки изследвания, към които тя се отнасяше с голяма сериозност, примесена с мила шеговитост („О, Джеки-бой, Джеки-бой, каква нощ чаровна, очите му хубави, чушката му — огромна!“) — шеги, в които думите не означаваха нищо, но тонът беше всичко, тон, който сякаш идваше от самия въздух, като че въздухът бе пълен с невидими струни и тя само посягаше напосоки и ги дърпаше с пръст. Но освен задълбочените изследвания имаше една спокойна обич, проста и естествена като въздуха, който дишаме, и понякога ми се струваше, че тя няма нищо общо с нашите други занимания — горещите целувки и учестеното дишане, че тя е нещо, което винаги е съществувало, и то отделно от това ново, загадъчно тяло, което така усилено занимаваше двама ни. Понякога Ан хващаше главата ми с две ръце, притискаше я до гърдите си и запяваше едва чуто стихчета, които в момента измисляше („Ах, Джеки, той мойта беда е една, но аз ще го пазя от всяка злина, и песен му пея на него сега, той чул ли е песен такваз досега!“), след което

думите замираха и тя само тананикаше и сегиз-тогиз прошепваше: „Бедният Джеки-бой, аз ще го пазя и в студ, и в зной.“ После аз извръщах глава и през тънката лятна материя целувах тялото й, вдишвах го през материята.

Това лято ние отидохме доста далеч и понякога бях сигурен, че бихме могли да отидем още по-далеч. Докрай. Защото този строен, стегнат, здрав, нежен, бронзов механизъм, паднал ни от небето, който така усилено ни занимаваше, беше много чувствително и безупречно изработено устройство. Но може би аз се лъжех, може би съвсем не можех да ускоря това бавно течение, което ни носеше, да дам някакъв тласък, та Ан по-бързо да възприема и усвоява всяка нова подробност, която трябваше да влезе постепенно в съкровищницата на нашия опит, преди да преминем към следващата. Тя като че ли чуваше някакъв ритъм, напев, сигнал извън себе си и му се подчиняваше и го следваше във всички негови тънки преходи. Но независимо дали се лъжех, или не, аз не подложих на практическа проверка предположението си, че мога да отида докрай, защото, макар самият аз да не чувах този сигнал, чувствувах как Ан му се покорява напълно и бях доволен от всеки миг, прекаран с нея. Колкото и да е парадоксално, обземаше ме лудост и бясно нетърпение само когато бивах далеч от нея, когато нямах съприкосновение с нея — в стаята ми нощем или в горещите часове след обяда. Особено силно ме обземаха такива настроения, когато тя решаваше да не се видим някой ден — такива дни, както разбрах, означаваха, че е изминат още един етап, още един километричен камък в нашите отношения. Тогава тя просто се оттегляше от мен, както бе сторила онази вечер, когато се целунахме за първи път, и отначало аз недоумявах от това и мислех, че съм виновен в нещо, но после схванах системата и само чаках с нетърпение следния ден, когато тя ще се появи на корта, размахвайки ракетата, и лицето й, гладко, младо и здраво, ще има такъв безразличен — макар и дружелюбен — вид, че аз няма да мога да го свържа с лицето, което помня само от преди един ден — с полузатворени клепки, с влажни устни, които блестят на лунната или звездната светлина и дишат учестено или просто изпускат въздишка.

Но веднъж, към края на лятото, не я видях цели два дни. Вечерта преди това имаше пълнолуние, цареше пълно затишие и нощта не носеше ни прохлада, ни някакво раздвижване на въздуха. Ние с Ан доплувахме до кулата за скокове при хотела. Беше вече толкова късно, че във водата нямаше никой. Полежахме известно време на сала във водата, без да разговаряме, дори без да се докосваме — само лежахме

по гръб и гледахме небето. След малко тя стана и започна да се качва на кулата. Аз се поизвърнах на една страна, за да я гледам. Тя се качи до трамплина на височина двайсет стъпки, зае стойка и направи скок „чайка“ — много красив. После се качи на следващата площадка. Не зная колко скока направи, но бяха много. Наблюдавах я едва ли не в полудрямка, гледах как се изкачва нагоре бавно, стъпало по стъпало, и как луната превръща тъканта на тъмния й бански костюм в подобие на метал или на лакировка, следях как застава в самия край на площадката, вдига ръце до краен предел, изправя се на пръсти, откъсва се от площадката и за миг увисва, сякаш неподвижна, във въздуха — тъмно блестящо тяло, толкова тънко и далечно, че затъмнява само една-две звезди, — след което полита надолу и се врязва безупречно, с едва чут плясък във водата, сякаш е пролетяла през голям обръч с опъната на него черна коприна, поръсена със сребърен прашец.

Това се случи, когато скочи от най-горната площадка — височина, от каквато може би никога не беше скачала. Гледах я как се заизкачва бавно, подмина площадката, от която обикновено скачаше — двадесетте стъпки — и продължи нагоре и все нагоре. Извиках й, но тя дори не погледна към мен. Обаче ме чу, бях сигурен в това. И бях сигурен, че ще се качи дотам, докъдето е решила, каквото и да правя. Затова не я повиках повече.

Тя скочи. Още щом се откъсна от площадката, разбрах, че скокът ще бъде сполучлив, но независимо от това рипнах на крака и застанах със затаен дъх на края на дъската, без да свалям поглед от Ан. Тя се вряза във водата много чисто и в същия миг скочих и аз и загребах към дъното. Видях сребристата следа от мехурчетата и светлите очертания на краката и ръцете й в тъмната вода, когато тя се изви и тръгна към повърхността. Беше слязла много надълбоко. Това не беше задължително, тя би могла да се извие почти непосредствено след повърхността и да изскочи. Но този път, както и други пъти, се беше забила надълбоко сякаш за да продължи колкото е възможно повече полета, макар и в по-плътна среда. Срещнахме се в дълбочината, когато тя вече се беше извила. Аз я прегърнах през кръста, притеглих я към себе си и допрях устни до нейните. Тя отпусна свободно ръце покрай тялото си, а аз я държах плътно до себе си и с натиска на устните бях извил главата й назад. Краката ни се размахваха под нас и ние се поклащахме и издигахме нагоре през тъмната вода и сребристите мехурчета, които също бягаха нагоре. Излизахме страшно бавно, или поне така изглеждаше, толкова бавно, че вече усещах болка в гърдите си и виене на свят, но изведнъж тази криза премина и

болката и световъртежът се превърнаха в екстаз — такъв, какъвто изпитах в моята стая онази вечер, когато за първи път я заведох на кино и после гледахме небето. Струваше ми се, че никога няма да излезем на повърхността, толкова бавно се издигахме.

Но ето че най-сетне сме отгоре и навред около нас водата се чупи и проблясва, осветена от луната. Стоим още миг така, без да дишаме, после аз я пускам, отделяме се и лягаме свободно по гръб, поемаме с пълни гърди въздух и гледаме високото, главозамайващо, обсипано със звезди небе.

След малко забелязах, че тя плува. Помислих, че ще гребне няколко пъти, колкото да стигне до сала. Но когато се обърнах по корем и заплувах натам, видях, че вече е излязла на брега. Тя взе банския си халат, загърна се с него и се наведе да обуе сандалите си. Извиках я. Тя ми махна, свали гумената шапка, стръска косите си и затича по брега към къщи. Заплувах към брега, но докато изляза, тя вече беше близо до къщата. Видях, че няма да мога да я настигна. Затова тръгнах бавно по плажа.

След това не я видях два дни. После тя се появи на тенис-корта с ракетата, спокойна и приветлива, готова да ми извади душата, след като Адъм се разправи с мен.

Дойде септември. След няколко дни Ан трябваше да замине на Изток, в училището на мис Паунд. Баща й искаше да я отведе няколко дена преди започването на занятията, да спре с нея по за ден-два във Вашингтон и Ню Йорк и след това да я отпрати в Бостън, в железните лапи на мис Паунд. Ан, струваше ми се, не беше във възторг нито от предстоящото пътешествие, нито от връщането си при мис Паунд. Беше ми казвала, че училището й харесва, но никога не бе ме заливала с поток от приказки за среднощни закуски, споменици, за милата учителка по френски, а и речникът й не беше пострадал от глуповатия език на институт за девици от висшето общество. През август ми беше споменала за плана на баща си, за датата на заминаването, но без всякакво удоволствие или неудоволствие, сякаш това съвсем не ни засягаше — по такъв начин младежта говори за смъртта. Когато ми съобщи това, нещо трепна в мен, но аз скоро прогоних тази мисъл, защото календарът все още показваше август и аз просто не можех да повярвам, че на това лято и на всичко останало един ден ще настъпи край. Но сутринта, когато Ан се появи отново на тенис-корта, първата ми мисъл беше, че тя скоро ще си тръгва. Едва тогава се сетих за това. Приближих се до нея и без да я поздравя, взех ръката й с някакво чувство, което няма име, нещо като отчаяние, все едно, че бързаш за

някъде, а не можеш да стигнеш.

Тя ме погледна леко изненадана.

— Не ме ли обичаш? — попитах сърдито аз.

Тя избухна в смях и ме изгледа с недоумение, а в ъгълчетата на ясните й очи се събраха невинно присмехулни бръчици.

— Обичам те, разбира се — каза тя със смях, размахвайки ракетата със свободната си ръка. — Обичам те, разбира се, Джеки-бой, обичам те, пиле-Джеки, кой казва, че не обичам бедното пиле-Джеки?

— Не се занасяй — казах, защото думите, които тя ми говореше вечер пред верандата, в колата, сега, при ярката дневна светлина и при обзелото ме отчаяние, изведнъж ми се сториха глупави и противни. — Не се занасяй — повторих — и не ме наричай пиле-Джеки!

— Но ти *си* пиле-Джеки — отвърна тя сериозно, ала бръчиците все още стояха в ъглите на очите й.

— Не ме ли обичаш? — попитах повторно, без да обръщам внимание на казаното.

— Обичам моето пиле-Джеки — каза тя, — горкото пиле-Джеки.

— Стига глупости! Не ме ли обичаш?

Тя се вгледа в мен, но очите й сега не се смееха.

— Обичам те — отвърна. — Да, обичам те. — И измъкна ръката си от моята и тръгна, през корта така решително, сякаш бе решила да отиде нанякъде — някъде много далеч — и трябваше да бърза. Но само прекоси корта и седна под перестата сянка на мимозата, а аз я гледах, като че кортът беше Сахара и тя е изчезнала далеч, далеч, чак на хоризонта.

После дойде Адъм и поиграхме тенис.

След двудневното отсъствие Ан се върна тази утрин, но всичко беше вече различно, не както преди. Да, тя се върна, но не беше съвсем тя. Тя прекарваше с мен пак толкова време, колкото и преди, но винаги беше потънала в някакви свои мисли и когато я милувах, тя отговаряше на милувките, сякаш водена от чувство за дълг или в най-добрия случай от добро сърце, почти снизходително. Така я карахме през последната седмица, а дните стояха знойни и безветрени, надвечер се струпваха облаци като на буря, но буря не излизаше и нощите висяха тежки като черни, покрити със сребрист прашец гроздове, готови да се откъснат.

Два дена преди да замине, отидохме на кино. Когато излязохме от киното, валеше. Бяхме намислили да отидем да поплуваме, но се отказахме. Неведнъж се бяхме къпали на дъжд това лято, а и предишните лета, когато ходехме заедно с Адъм. И сигурно и тази

вечер щяхме да отидем, ако дъждът беше по-друг — ако беше лек, приятен дъждец, който пада от високо небе и едва шумоли с копринен звук по повърхността на водата, или кос, студен, остър като иглици, пречистващ дъжд, който те кара да тичаш по брега и да крещиш, преди да подириш убежище в морето, или дори да беше от пороите, каквито се случват в Мексиканския залив — сякаш в небето внезапно се е скъсал огромен книжен плик, пълен с вода. Но този дъжд беше съвсем различен. Небето се бе провесило, кажи-речи, до земята и през черния, непомръдващ, лепкав въздух течеше отвсякъде.

Нагласихме покрива на колата, през което време успяхме да се намокрим, после влязохме вътре и тръгнахме към къщи. У нас светеше — и в къщата, и на верандата, затова решихме да се отбием и да си направим кафе и сандвичи. Все още беше рано, към девет и половина. Спомних си, че майка ми отиде да играе бридж с Патънови и някакъв техен гостенин, който се усукваше около нея. Прекарах към къщата и спрях рязко, та се разхвърчаха мидени черупки и вода и се чу остър, хрущящ звук. Изтичахме по дясното крило на двойната стълба към верандата и веднъж на сушина, взехме да тупаме крака и да отърсваме като кучета водата от себе си. От тичането, тръскането и мокротията косите на Ан се бяха разпуснали. Те висяха по врата, няколко кичура бяха залепнали на челото й, а един — на бузата и в този си вид тя приличаше на малко момиченце, което току-що са извадили от ваната. Тя се засмя, наведе глава на една страна и я тръсна няколко пъти, както правят момичетата, за да разпилеят косите си. Прокара пръсти през косите, като огромен гребен, за да намери и извади фибите. Няколко от тях паднаха на пода.

— Сигурно съм като плашило — каза тя. — Същинско плашило. — И продължи да тръска глава, да се смее, да ме гледа изотдолу със светнали очи. Сега повече приличаше на предишната Ан.

Аз потвърдих, че е същинско плашило и влязохме в къщата.

Запалих лампата в голямото антре, но оставих да свети и на верандата и я поведох към кухнята през трапезарията. Сложих да се вари кафе и извадих нещо за хапване от ледника (по онова време още нямаше електрически хладилници, иначе майка ми би се снабдила не с един, а с два големи като къщи, и в полунощ около тях биха се събирали дами с голи рамене и пийнали мъже със смокинги — също като по рекламите). Докато вършех домакинската работа, Ан си разчесваше косите. Очевидно смяташе да си направи свински опашчици, защото, докато слагах продуктите на кухненската маса, едната беше почти готова.

— Защо не се заемеш със сандвичите, вместо да се разкрасяваш? — казах аз.

— Добре — съгласи се тя, — а ти ще трябва да ми нагласиш косите.

И докато правеше на масата сандвичите, аз довърших първата опашчица.

— Трябва някаква панделчица или нещо такова, за да я стегна — казах.

Стисках с пръсти края на плитчицата, за да не се разплете. После погледът ми падна върху една чиста кърпа за съдове на закачалката. Пуснах плитчината, взех кърпата и отрязах от края на ивици с джобно ножче. Кърпата беше бяла с червена ива. Върнах се при Ан, доплетох разплелата се плитчица и я вързах на фльонга с едната ивица.

— Ще заприличаш на негърка — казах.

Тя се засмя и продължи да маже масло.

Видях, че кафето е готово и угасих газта. После се заех с другата опашчица. Наведох се и прокарах пръсти през косата, разделих я на три и докато сплитах трите снопчета, вдишвах свежия дъх на косите й, които миришеха на ливада, понеже бяха мокри. В това време телефонът иззвъня.

— Дръж тук да не се разплете — казах на Ан и пъхнах в ръката й края на плитчицата. И отидох на телефона.

Обаждаше се майка ми. Тя, Патънови и онзи, който се усукваше около нея, и дявол знае кой още щели да се натъпчат в една кола и да отидат на четиридесет мили от Бърдънс Лендинг — до „Ла Гранж“, едно заведение в съседната околия, на пътя за столицата на щата, в което имаше няколко маси за зарове и две рулетки и в което най-изискани хора си даваха срещи с най-долнопробни типове и вдишваха заедно синия, лютив цигарен дим и парите на контрабандния алкохол. Тя каза, че не знае кога ще се върне, но да оставя вратата отключена, защото си била забравила ключа. Тази молба беше излишна — в Бърдънс Лендинг и без това никой не си заключваше вратите. Каза да не съм се безпокоял, днес й вървяло, засмя се и затвори телефона. Това, дето рече да не се безпокоя, също беше излишно. Особено за късмета й. На друг я вървеше, я не, но на нея винаги й вървеше. Тя получаваше всичко, каквото пожелаеше.

Оставих слушалката и при светлината, която падаше през вратата на коридора в антрето, видях на няколко крачки от себе си Ан — тя вече връзваше втората опашчица.

— Майка ми — обясних. — Ще върви с Патънови в „Ла Гранж“. —

После добавих: — Ще се върне късно.

Като казах това, изведнъж усетих колко пуста е къщата, колко тъмни са стаите около нас, как тежи отгоре ни тъмнината, изпълнила горните стаи и мансардата, и как се лее като гъст, но безтегловен поток по стълбите и колко тъмно е навън. Гледах Ан в лицето, а в къщата не се чуваше нито звук. Навън дъждът, който намаляваше, чукаше тихичко по листата на дърветата и по покрива. И тогава сърцето ми заби силно, в жилите ми се втурна кръв, като че някой бе отворил шлюз.

Гледах Ан право в лицето и знаех, както знаеше и тя, че това беше мигът, към който цяло лято неотклонно ни влечеше могъщото течение. Обърнах се и тръгнах бавно през антрето към вътрешната стълба. В първия миг не бях сигурен дали тя ме следва, или не. После усетих, че върви след мен. Аз тръгнах по стълбата, а Ан ме следваше на четири крачки отзад.

В горния край на стълбата дори не се спрях да се огледам. Тръгнах през антрето, където беше тъмно като в рог, към вратата на моята стая. Напипах дръжката в тъмното, отворих вратата и влязох. В стаята влизаше малко светлина, защото навън, изглежда, се бе попрояснило, а освен това светлината на верандата долу се отразяваше от мокрите листа. Отдръпнах се, с ръка все още на дръжката, за да пропусна Ан. Влизайки, тя дори не ме погледна. Направи три-четири крачки и се спря. Затворих вратата и се приближих до бялата тъничка фигура; но тя не се обърна. Застанал зад нея, аз я притеглих за раменете към себе си, обгърнах я с ръце през гърдите и допрях пресъхналите си устни до косата й. Тя стоеше с отпуснати до тялото ръце. Останахме тъй няколко минути — като влюбените от рекламите, които наблюдават някакъв фантастичен залез или океана, или Ниагарския водопад. Само че ние не наблюдавахме нищо. Стояхме в средата на голата тъмна стая (железен креват, стар скрин, чамова маса, куфари, книги и мъжки дрехи — не бях позволил на майка ми да превърне и тази стая в музей) и се взирахме в тъмните върхове на дърветата, които изведнъж се разлюляха от надигналия се откъм залива вятър и зашумяха под засилилия се дъжд.

После Ан вдигна ръце и ги скръсти пред себе си, тъй че аз ги взех в моите.

— Джеки — каза тя тихо, но не шепнешком, — пиле-Джеки, аз дойдох при теб.

Да, беше дошла.

Започнах да разкопчавам откъм гърба бялата рокля. Ан стоеше

напълно неподвижна и приличаше на добро и послушно момиченце, особено с двете свински опашчици, които опираха на раменете й. Роклята беше влажна и лепнеше и това съвсем не улесняваше работата ми. Продължавах да се балтавя с пустите телени копчета. После на пътя ми се изпречи платненият колан. Помня, че беше вързан на фльонга от лявата страна. Отвързах го, той падна на пода и пак се залових с роклята. Ан стоеше търпеливо, с прибрани до тялото ръце, като че бях шивачка и й правех проба. Тя проговори само веднъж, когато аз, с моята нескопосаност и обърканост, се опитах да съблека роклята надолу, през краката.

— Не — обади се тогава тя със същия тих глас, както преди малко, — не така. — И вдигна голите си ръце над главата.

Забелязах, че не държеше пръстите си отпуснати, както е нормално, а събрани и почти съвсем прави, като че беше вдигнала ръце да прави скок във водата и се бе спряла, преди да е заела необходимата стойка. Измъкнах роклята през главата и останах известно време тъй, стиснал я глупаво в ръцете си, докато се сетя да я оставя на стола.

Тя все още държеше ръцете си вдигнати и аз приех това като указание, че по същия път трябва да мине и комбинезонът. Той мина по този път и при моята нервност и непохватност, сложих го толкова внимателно на стола, като че можеше да се счупи. Тя спусна ръце и остана все тъй безучастна, докато изпълня задачата си. Разкопчах сутиена и го измъкнах малко напред, тъй че да се смъкне по неподвижните й ръце, после, коленичил на пода, й свалих гащетата — и през всичкото това време, кой знае защо, толкова внимавах, че пръстите ми дори не се докосваха до кожата й. Дишах учестено, нещо ме давеше в гърлото и в гърдите, но мислите ми блуждаеха по много странен начин: ту се сещах за една книга, която бях започнал и оставил наполовина, ту за колежа, като се чудех да остана ли тази година в общежитието, или да си взема стая, ту за една алгебрична формула, от която едва се отървах, ту някаква картина — само ъгълът на едно игрище със счупена ограда, което отчаяно се мъчех да си спомня къде съм видял. Да, мислите ми правеха такива налудничави, диви скокове и се мятаха като звяр, чиято лапа е хваната в капан.

Докато все още бях коленичил, тя измъкна единия си крак от обувката — знаете как правят това момичетата: притискат пети и измъкват един по един краката, — после другия. Изправих се до нея и останах поразен от ръста й — колко ниска беше без обувки. Бях я виждал хиляди пъти боса на плажа или на закотвения сал. Но едва сега ми направи впечатление ръстът й.

Когато се изправих, тя стоеше все тъй с отпуснати ръце, но после ги кръстоса на гърдите и присви рамене, потръпвайки, и сега аз видях колко крехки още и остри са лопатките й, върху които падаха плитчиците.

Сега навън валеше силно, на пориви, на пориви. Забелязах и това.

Ан беше навела леко глава и, изглежда, видя или пък си спомни, че не си е свалила чорапите. Тя се извърна малко и като пазеше равновесие на един крак, свали първо единия, после другия, след което ги пусна върху колана и купчината въздушни вещи пред себе си. После застана както преди, с леко превити рамене, тръпнеща като че ли, с прибрани, леко сгънати колене.

Докато разкопчавах със схванатите си пръсти копчетата на ризата си и скъсах едно, защото не можах да го прокарам през илика (в мигновеното затишие на вятъра и дъжда се чу как то тропна на голия под), и докато мислите ми се мятаха лудешки като хванат в клопка звяр, тя се приближи до железния креват и седна неуверено на крайчеца с плътно прибрани крака, скръстени на гърдите ръце и все още малко прегърбена. Тя ме гледаше оттам с въпрос или с молба в очите — в мрачината не можех да разчета точно изражението им.

После се подпря с една ръка на леглото, наведе се настрани, вдигна крака от пода, все така долепени, и с леко, гъвкаво движение легна на бялата покривка, след което се изопна старателно, скръсти отново ръце на гърдите си и притвори очи.

И в мига, в който ги затвори, мисълта ми направи един от безумните си скокове и аз я видях по гръб във водата със затворени очи, с онова неистово небе над нея и прелитащата по него бяла чайка; и онова лице и това лице, онази картина и тази картина се сляха като наложени една върху друга снимки, всяка от които запазва своята особеност, но не засенчва другата. И както я гледах и се мъчех да преглътна буцата в гърлото си и да укротя някак бушуващата кръв, изведнъж откъснах очи от нея и обгърнах с поглед голямата, гола, полутъмна стая, чух плющенето на дъжда и тозчас разбрах, че тук има нещо погрешно, съвсем погрешно. Защо? — не знаех и не се мъчех да разбера, но във всеки случай не към това ни водеше изминалото лято. И разбрах, че няма да направя това.

— Ан — повиках я хрипливо аз, — Ан…

Тя не отговори, но отвори очи и погледна към мен.

— Не бива — започнах, — ние не бива… това няма да бъде… няма да бъде… правилно.

Как ми дойде на устата тази дума „правилно“? Никога не съм

мислил дали това, което съм вършил с Ан Стантън и с други момичета или жени, е правилно или неправилно, просто съм го вършил и толкоз, и изобщо не съм помислял правилно ли е, или не едно или друго нещо в живота, просто съм вършил това, което другите хора вършат, и не съм вършил онова, което те не вършат. И досега си спомням с каква почуда чух от собствените си уста тази дума — като ехо от дума, произнесена от другиго, бог знае преди колко години, и сега размразила се, както в разказа на барон Мюнхаузен. Във всеки случай не можех да се докосна до Ан, тъй както не бих могъл да се докосна до по-малката си сестра, ако имах такава.

Тя все още не отговаряше, само ме гледаше с изражение, което не можех да разгадая, а мен ме обзе жал, грабна ме целия като някаква топла вълна, и аз извиках:

— Ан… о, Ан… — и ми се дощя да падна на колене пред леглото и да я хвана за ръката.

Ако бях направил това, нещата може би щяха да се развият другояче, по-нормално и естествено, защото, когато един полусъблечен здрав, млад човек коленичи до леглото и стиска ръката на съвсем голо, хубаво младо момиче, нещата рано или късно се развиват в обичайната, нормална насока. Ако я бях докоснал поне веднъж, докато я съблича, или ако тя ми беше казала нещо, ако ме беше нарекла пиле-Джеки или ми беше казала, че ме обича, или беше се разсмяла или поне дала вид, че е весела, ако дори ми беше отговорила с някаква дума, когато затвори очи в леглото и аз я повиках — ако което и да е от всичко това беше станало, нещата щяха да бъдат различни и тогава, и по-късно. Но нищо такова не се случи, аз не се подчиних на порива си да коленича пред леглото и да взема ръката й, да докосна, макар и само като начало, тялото си до нейното, което вероятно би било достатъчно. Защото, когато от мен се изтръгна „Ан… о, Ан…“, отвън долетя шум от гуми по алеята и после скърцане на спирачки.

— Връщат се! Връщат се! — извиках аз и Ан скочи в леглото и ме погледна ужасено. — Вземай си нещата — разпоредих се, — вземай си нещата и бягай в банята! Съвсем нормално би било да бъдеш в банята.

Мъчейки се да натъпча ризата си в панталоните и едновременно с това да си закопчая колана, аз хукнах към вратата.

— Ще бъда в кухнята — обясних й, — ще приготвям нещо за ядене.

После излетях от стаята и се спуснах надолу, като се стараех да тичам на пръсти, минах по задната стълба и през задния коридор, та в

кухнята, където запалих с трепереща пръсти газта под кафеника и в същия миг външната врата се отвори и онези нахълтаха в антрето. Седнах на масата и започнах да правя сандвичи с надеждата, че сърцето ми ще престане да бие така лудо, преди още да са влезли майка ми, Патънови и дявол знае кой още.

Когато майка ми влезе в кухнята, следвана от тайфата си, аз бях там, няма що, а пред мен имаше цял куп вкусни сандвичи. Те не отишли в „Ла Гранж“ поради бурята и сега се занасяха с мен, че умея да чета мисли, щом съм им приготвил сандвичи и кафе, и аз се държах много мило и благовъзпитано с тях. После слезе Ан (тя направи един хитър номер, като пусна на два пъти водата на клозета, за да се разбере къде се намира) и те й се подиграваха добродушно на свинските опашчици и парцалчетата, с които бяха вързани, а тя не казваше нищо, само се усмихваше свенливо, както се полага на добре възпитано момиче, когато възрастните го удостояват с вниманието си, после седна скромно, изяде един сандвич и аз не можех да прочета нищо на лицето й, нищичко.

Та така завърши това лято. Вярно, оставаше още втората половина на нощта, която аз прекарах в леглото и заслушан в капките, падащи от дърветата, проклинах глупостта си, проклинах и късмета си и се мъчех да си представя какво ли си е помислила Ан и да измисля как да остана насаме с нея на следния ден — последния. После пък взех да си мисля, че ако не се бях спрял, щеше да бъде по-лошо, майка ми щеше да се върне и да се качи горе с другите дами (както и направи) и ние с Ан щяхме да се окажем в капан. Тази мисъл ме накара да се изпотя, но и да се почувствувам мъдрец: бях постъпил правилно и разумно. И това ни беше спасило. Така моят късмет се превърна в моя мъдрост (както късметът на целия проклет човешки род се превръща в мъдрост, намира място в книгите и се изучава в училище), а после моята мъдрост се превърна в мое благородство, защото в края на краищата — много по-късно — аз успях да си внуша, че съм постъпил така, движен от благородни пориви. Вярно, не употребявах тази дума дори мислено, но все натам биех, все около нея се въртях и често пъти, късно нощем или след няколко чашки, подобрявах мнението си за себе си, като си спомнях как съм постъпил в този случай.

И докато пътувах на Запад и пред очите ми се въртеше моят домашен филм, не можех да се отърва от мисълта, че ако не бях проявил такова благородство — ако това е било благородство, — всичко би бяло съвсем различно. Защото, ако ни бяха хванали тогава в стаята, майка ми и губернаторът Стантън щяха да ни принудят да се

оженим, въпреки че този брак не би бил по вкуса им. А после, каквото и да беше се случило, никога не би се случило поне това, което ме накара да пътувам сега на Запад. Така, размишлявах аз, моето благородство (или както щете го наречете) доведе почти до същите пагубни последици в моя живот, до каквито беше довел грехът на Кас Мастърн в неговия. Което може би говори нещо както за моя, тъй и за неговия свят.

След като Ан си отиде, оставаше, както казах, втората половина от нощта. Но оставаше и целият следващ ден. През деня обаче Ан трябваше да си приготвя багажа, да ходи за едно-друго до центъра на града. Аз се навъртах около тях и се опитвах да поговоря с нея, но не успявахме да разменим повече от две-три думи. Докато най-сетне ме помоли да я откарам до града. Щом седнахме в колата, заувещавах я да се омъжи за мен веднага — само да отиде до тях, да вземе един куфар и дим да я няма. Е, още беше непълнолетна, но аз си мислех, че това ще се уреди някак — доколкото изобщо бях в състояние да мисля. А после нека губернаторът и майка ми вилнеят. Но тя каза:

— Мили мой Джеки, ти знаеш, че аз ще се омъжа за теб. Непременно. Ще се омъжа за теб веднъж и за цял живот. Но не днес.

Като продължих да й досаждам, тя рече:

— Ти сега си върви в университета, завърши го и тогава ще се омъжа за теб. Дори преди още да си получил адвокатска титла.

Аз не се сетих веднага какво значи тази „адвокатска титла“. Но все пак си спомних достатъчно бързо, за да не изразя учудване, и с това трябваше да се задоволя.

Помогнах й да свърши работата си, откарах я до тях и се прибрах в къщи за вечеря. Навечерях се и веднага подкарах към тях с надежда, че въпреки ветровитото и мрачно време ще можем да се поразходим. Но не познах. У тях вече бяха дошли, за да се сбогуват с Ан, момчетата и момичетата, с които бяхме дружили това лято, и някои от родителите им, бяха дошли и две семейства, за да се видят с губернатора (той вече не беше губернатор, но за Бърдънс Лендинг винаги щеше да си остане „Губернаторът“) и да пият с него по чашка за „добър път“. Младите бяха пуснали грамофона на верандата, а старите — за нас поне те бяха стари — седяха вътре и пиеха джин с тоник. Не ми оставаше друго, освен да танцувам с Ан, която беше много мила и нежна с мен, но когато взех да я увещавам да се измъкнем за малко, каза, че в момента е неудобно от гостите, но ще опита по-късно. Обаче след това пак излезе буря — беше точно есенното равноденствие, и родителите обявиха, че смятат да си вървят и подканиха и отрочетата си да

последват примера им, защото Ан трябвало да се наспи преди заминаването.

Аз останах, но нямаше смисъл. Губернаторът Стантън седеше в гостната, пиеше си вече сам джина и преглеждаше вечерния вестник. Ние с Ан седяхме на люлката на верандата и се ослушвахме кога ще шумне вестникът, та да си прошепнем любовни думи. После само седяхме, без да говорим, защото от много повтаряне думите вече губеха смисъла си, и слушахме как дъждът плющи по дърветата.

Когато дъждът спря за малко, аз влязох вътре и се сбогувах с губернатора, после се върнах при Ан, целунах я и си отидох. Целувката беше формална, студена, сякаш това лято изобщо не бе съществувало или не беше такова, за каквото го мислех.

Върнах се в щатския университет. Струваше ми се, че няма да издържа до Коледа, когато тя щеше да се върне. Пишехме си всеки ден, но не след дълго писмата започнаха да приличат на чекове, които теглехме срещу капитала от лятото. В банката имаше сума нещо, но да живееш от капитала си, е най-малкото непрактично, а аз имах чувството, че живея от капитала и виждах как той се топи. Същевременно толкова ми се искаше да я видя, че мислех, че ще се побъркам.

Видяхме се по Коледа за десет дни. Но не беше като лятото. Повтаряше, че ме обича и че ще се омъжи за мен и ми позволяваше много волности. Но не искаше да се оженим веднага и не допусна да отидем докрай. Скарахме се по този повод тъкмо преди да замине. През септември беше съгласна, а сега не. За мен това беше нещо като нарушение на обещание и аз много се ядосах. Казах й, че не ме обича. Тя ме уверяваше, че ме обича. Тогава я попитах защо в такъв случай не е съгласна.

— Не защото се страхувам и не защото не те обичам — каза тя. — Обичам те, Джеки, много те обичам. И не че се правя на скромна. Но ти си такъв един човек, Джеки.

— Да — озъбих се, — искаш да кажеш, че ми нямаш вяра, че може да не се оженя за теб и ти ще бъдеш опозорена.

— Зная, че ще се ожениш за мен — каза тя, — но ти си просто такъв един човек.

Но не обясняваше нищо повече от това. И стана голяма кавга. Върнах се в университета същински неврастеник.

Не ми писа цял месец. Аз издържах само около две седмици и почнах да й пиша извинителни писма. Така кореспонденцията биде възобновена нанякъде далеч, в главното счетоводство на вселената,

някой натискаше всеки ден червените бутони на машината и в счетоводната книга се появяваха червени цифри.

През юни тя се върна, за няколко дни в Бърдънс Лендинг. Но губернаторът беше зле и скоро лекарите го изпратиха в Мейн, по-далеч от жегата. Ан замина с него. А преди да замине, всичко беше тъй, както по Коледа, а не както през лятото. Дори по-лошо, отколкото по Коледа, защото вече бях завършил общия курс и беше време да постъпя в юридическия. Скарахме се и по този повод. Дали пък беше за това? Тя каза нещо за правото и аз избухнах. Помирихме се чрез писма месец и половина след заминаването й за Мейн. Кореспонденцията биде възобновена и червените цифри отново започнаха да изпъстрят като птичи следи моята страница в небесната счетоводна книга, и аз се въртях по цял ден у съдията Ъруин и четях американска история, не за изпити и не по задължение, а защото тънката, трошлива кора на настоящето се беше провалила под нозете ми и вече усещах около глезените си хватката на подвижните пясъци. Когато тя се върна наесен с баща си, за да замине след седмица за някакъв аристократичен девически колеж във Вирджиния, прекарахме много време заедно на брега и в колата и повтаряхме добре заучените вече телодвижения. Тя летеше от кулата като птица. Летеше в прегръдките ми на лунна светлина, когато имаше луна. Но не беше както преди.

Спомням си неприятния случай с новата целувка. След втората или третата ни среща тази есен тя ме целуна по нов начин — така, както никога не бе ме целувала. И това не беше някаква проба или опит, каквито тя правеше миналото лято. Целуна ме така поривисто, без да се усети. Веднага се досетих, че някой мъж в Мейн я е научил да се целува така, някой курортист с бели фланелени панталони. Казах й, че ми е известно, че се е занасяла с някакъв тип в Мейн. Тя дори не се помъчи да отрече нито за секунда. Каза най-спокойно „да“ и ме попита откъде знам. Обясних й. Тогава тя каза:

— Разбира се, как не се сетих.

Побеснях и се дръпнах от нея. Преди това тя ме беше прегърнала през врата.

Тя само ме погледна, все така спокойно, и каза:

— Джек, аз наистина се целувах с един човек в Мейн. Той беше чудесно момче и ми беше симпатичен и с него беше много весело. Само че не го обичах. И ако не се бяхме скарали тогава с теб и не ми се струваше, че всичко между нас е свършено, а с това и светът се е свършил, никога не бих се целувала с него. Може би ми се е искало да

се влюбя в него. Да запълня празнината, оставена от теб, Джеки. О, Джеки, тук беше такава пустота, такава страшна пустота! — И със съвсем естествено, порившисто движение тя сложи ръка на сърцето си. — Но не можах — добави тя. — Не можах да се влюбя в него. И престанах и да се целувам с него. Още преди да се сдобрим с тебе. — Тя се наведе към мен и сложи ръката си в моята. — Ние нали се сдобрихме, Джеки, нали? — Тя се засмя със ситен гърлен смях и пак попита: — Нали, Джеки-бой? Нали? И аз пак съм така щастлива.

— Да — казах аз, — сдобрихме се.

— А ти щастлив ли си? — попита тя.

— Естествено — отвърнах и, струва ми се, бях толкова щастлив, колкото заслужавах.

Но червеят се загнезди в мен, затаи се някъде в подсъзнанието ми и само чакаше да се прояви. Въпреки че аз го забравих. На другата вечер тя вече не се целуваше по новия начин и червеят се размърда. На следната вечер — пак. Когато ме целуна по този начин, не се ядосах толкова, колкото сега, когато избягваше това. Ето защо взех, че я целунах така, както я беше целувал оня курортист. Тя веднага се дръпна от мен и каза съвсем тихо:

— Зная защо направи това.

— А в Мейн ти харесваше, нали! — отвърнах аз.

— Няма никакъв Мейн, Джеки, и никога не е имало, на света няма нищо друго освен теб, ти си всичките четиридесет и осем щата, взети заедно, и аз те обичам непрекъснато. Сега ще бъдеш ли добричък? Целуни ме, както ние си се целуваме.

Целунах я, но животът е огромна снежна топка, която винаги се търкаля по склона надолу и никога нагоре, за да се развие и от нея да не остане нищо, все едно, че нищо не е било.

И въпреки че току-що изминалото лято не приличаше на предишното, отново се върнах в университета и отново се залових да прислужвам в ресторанта и да пописвам за вестници, постъпих и в юридическия, но с отвращение. Освен това пишех писма на Ан в аристократичния девически колеж във Вирджиния, а капиталът, срещу който теглех тези чекове, се топеше ли, топеше. До Коледа, когато аз си дойдох у дома и Ан си дойде у дома, аз й казах, че просто ненавиждам юридическия и очаквах (по някакъв перверзен начин дори исках) да избухне страшна кавга. Но такава кавга не избухна. Ан само ме погали по ръката. (Седяхме на кушетката в тяхната гостна, където след дълги прегръдки и целувки сега се бяхме пуснали, тя, изпаднала в някаква меланхолична вглъбеност, а аз — раздразнен и изтощен от

желанието, което толкова време не можех да удовлетворя.) Тя ме погали по ръката и каза:

— Ами тогава недей да учиш право. Това не е задължително.

— А какво ще ми препоръчаш да правя?

— Но, Джеки, аз никога не съм държала да учиш право. Това беше твое хрумване.

— Нима?

— Да — каза тя и пак ме погали по ръката. — Учи това, което ти се иска. Аз държа да учиш това, което ти е по сърце. И не ме интересува дали то ще ти носи пари. Отдавна съм ти казала, че мога да ям и само фасул, стига да съм с теб.

Станах от кушетката. Ако не за друго, то поне за да не гали ръката ми по този начин — с професионална топлота на милосърдна сестра, която успокоява някой болен. Отдалечих се от нея и казах твърдо:

— Добре, тогава хайде да ядеш фасул с мен. Нека се оженим. Още утре. Още тази вечер. Стига сме се мотали. Казваш, че ме обичаш. Добре, и аз те обичам.

Тя не отвърна нищо, само седеше на кушетката с отпуснати в скута ръце, после вдигна лицето си, уморено и напрегнато, и в очите й заблестяха сълзи.

— Обичаш ли ме? — запитах аз.

Тя кимна бавно.

— И знаеш, че и аз те обичам, нали?

Тя кимна отново.

— Значи, няма пречка?

— Джек — започна тя и млъкна за миг. — Джек, наистина те обичам. Понякога ми идва да те целувам, да те целувам, да те прегърна силно, да затворя очи и да скоча заедно с теб от някоя скала във водата. Или както тогава, когато ти скочи след мен и се целувахме във водата и ни се струваше, че никога няма да изплуваме на повърхността. Помниш ли, Джек?

— Да — отвърнах аз.

— Ето, така те обичах тогава.

— А сега? — попитах аз. — А сега?

— Сега също, Джек. И сега, струва ми се, съм готова на всичко. Но сега все пак е различно.

— Какво е различно?

— О, Джек! — възкликна тя и за първи път — или поне аз не бях виждал да го прави друг път — вдигна ръце и притисна слепоочията си — този жест, с който се мъчеше да си събере мислите, не й стана

навик, но впоследствие ми се случи да го наблюдавам пак. — О, Джек — повтори тя, — толкова неща се случиха… оттогава.

— Какво се е случило?

— Ами… да се ожениш, не е като да скочиш от скала във водата. Любовта също не е като скок от скала. Нито пък като удавяне. Тя е… ех, не зная как да ти го кажа. Това е… начин да живееш, да си намериш свой път в живота.

— Ако става дума за пари, ти…

— Не, не за това става дума — прекъсна ме тя. — Не говоря за пари. О, Джек… ако само можеш да ме разбереш какво искам да кажа!

— Добре, но аз нямам намерение да постъпя на работа при Патън или който и да било от тукашните. Нито ще ги моля те да ме нагласят някъде. Дори Ъруин. Аз ще си намеря работа, независимо каква, само не при тях.

— Миличък — каза уморено тя, — та аз не те карам да живееш тук. Нито да работиш при Патън. Или при когото и да било. Искам да правиш това, което на теб ти допада. Стига да правиш нещо. Та дори да не печелиш. Казах ти вече, готова съм да живея и в колиба.

Така аз се върнах в юридическия и благодарение на упоритите ми усилия бях изхвърлен още преди края на годината. Искаше се много труд, за да постигна това, защото то не става така лесно в нашия щатски университет. Наложи се да поработя здраво. Разбира се, бих могъл просто да напусна, но ако напуснеш или не посещаваш лекции, все още имаш право да се върнеш. Затова докарах работата до изключване. После, когато празнувах изключването, убеден, че Ан ще кипне и ще ме зареже, попаднах с един мой приятел и две момичета в една скандална история, която пък попадна във вестниците. Аз бях вече бивш студент, тъй че от университета не можеха да ми направят нищо. Ан също не реагира — очевидно по това време вече съм бил бившето пиле-Джеки.

Така нашите пътища с Ан се разделиха. Моят водеше към вестника, към съмнителните места в града и четенето на книги по американска история. В края на краищата отново започнах да слушам лекции в университета, отначало колкото да убивам времето, а после сериозно. Навлизах във вълшебната страна на миналото. За известно време като че се бяхме помирили с Ан, но ангренажът отново се повреди и нещата тръгнаха постарому. Не защитих дипломната си работа, затова се върнах в „Кроникъл“, където работех като репортер, и то много добър. Дори се ожених. За Лоуис. Която беше много хубава, къде по-хубава от Ан, при това пухкавичка, докато Ан беше по-скоро костелива и

мускулеста. Лоуис беше апетитно парче, много крехко, това веднага се разбираше — някакво загадъчно съчетание от филе миньон и джорджийска праскова, от което веднага ти потичаха лигите и… парите. Защо Лоуис се омъжи за мен, само тя си знае. Но една от причините, убеден съм, е това, че се казвах Бърдън. Стигнах до този извод чрез метода на елиминирането. Тя не би могла да бъде привлечена от моята красота, изтънченост, обаяние, остроумие, интелект и начетеност, защото преди всичко не се отличавах чак с такава красота, изтънченост и обаяние, а, от друга страна, Лоуис не се интересуваше ни най-малко от неща като остроумие, интелект и начетеност. Дори да ги имах. Не биха могли да я привлекат и парите на майка ми, защото собствената й майка имаше сума пари, оставени от покойния й мъж, който ги беше спечелил от изгодна сделка с чакъл по време на войната, но малко късно, за да може да даде на дъщеря си тъй нареченото прилично възпитание и образование в годините, когато тя все още е била възприемчива към подобни неща. И тъй, не оставаше друго освен името Бърдън — то беше решило всичко.

Или пък Лоуис е била влюбена в мен. Споменавам тази вероятност само заради пълнотата и логиката на съжденията, а иначе съм убеден, че единственото, което Лоуис знаеше за любовта, беше как се пише тази дума и как се изпълняват физиологическите задължения, свързвани обикновено с нея. Общо взето, правописът на Лоуис не беше изряден, но физиологическите си задължения тя изпълняваше с голяма вещина и удоволствие. Удоволствието беше в природата й, но вещината беше изкуство, *a ars longa est*[26]. Разбирах това, въпреки че Лоуис умееше да се преструва много хитро и ловко. Разбирах го, но успях да погреба тази мисъл в задния двор на съзнанието си — както плъх скрива сиренето си, когато го хванат да гризе в килера. И всъщност не ме беше грижа за това, докато нищо не ме принуждаваше да погледна истината в очите. А нищо не ме принуждаваше, защото в прегръдките ми госпожа Бърдън беше много вярна или много дискретна. Така че бракът ни беше идеален.

— Ние с Джек си подхождаме идеално в полово отношение — обичаше да казва с най-сериозен вид Лоуис, защото тя беше много напредничава в това, което в нейните очи минаваше за възгледи, и много съвременна в речника си.

После ще обходи с поглед лицата на гостите си в изключително елегантния, модернистичен апартамент (тя обичаше такива неща, а не балкончета, гледащи към очарователни, старинни вътрешни дворове — а наемът плащаше тя), ще им дообясни колко си подхождаме и обяснявайки им, ще разтегля и захаросва думата „полово“. Отначало не се дразнех, когато тя разправяше на гостите колко много си подхождаме. Това дори ме ласкаеше, защото всеки би се радвал да свързват името му с името на Лоуис или да се снима с нея на обществено място. Затова аз сияех скромно в кръга на нашите гости, когато Лоуис им разказваше за това идеално съответствие. Но по-късно тези приказки започнаха да ме дразнят.

Докато гледах на Лоуис като на красива, пухкава, темпераментна, дъхава машина за възбуждане и задоволяване на моите желания (а за тази Лоуис аз се бях оженил), всичко вървеше добре. Но щом почнах да гледам на нея като на човек, започнаха неприятностите. Може би всичко щеше да бъде по-добре, ако Лоуис бе онемяла по време на пубертета. Тогава нито един мъж не би могъл да й устои. Но тя можеше да говори, а щом едно нещо говори, рано или късно започваш да се вслушваш в това, което произнася, и въпреки всички други противопоказни симптоми — да гледаш на него като на човек. Започваш да го мериш с човешки мерки и това ти разваля наивното райско удоволствие от пухкавата, дъхава машина. Обичах машината Лоуис, както човек обича филе миньон или сочна праскова, но решително не обичах човека Лоуис. И колкото по-ясно си давах сметка, че машината Лоуис е собственост и оръдие на човека Лоуис (или поне на това нещо, което можеше да говори), толкова повече машината Лоуис, която така наивно бях обичал, ми напомняше красиво, сочно двучерупно, пулсиращо някъде в тъмните дълбини, което неумолимо поглъща всяка морска живинка. Или ми напомняше винската бъчва, в която херцогът е бил удавен, а аз несъмнено бях самият херцог[27]. Или жадно, алчно, измамно тресавище, което поглъща заблудилия се нощем пътник с уморена, прогизнала, самодоволна въздишка. Да, а такава въздишка на удовлетворение това жадно, измамно тресавище можеше да погълне величествени храмове, богати дворци, замъци, крепости, библиотеки, музеи, колиби, болници,

къщи, градове и изобщо всяко човешко творение. Или поне на мен ми се струваше така тогава. Но колкото и парадоксално да звучи това, докато Лоуис беше само машината Лоуис, докато тя беше само едно добре облечено животно, докато беше част от девствената неодухотворена природа и докато аз не почнах да забелязвам, че звуците, които издава, са членоразделна реч, в нея нямаше нищо лошо, както нямаше нищо лошо и в наистина изключителното удоволствие, което умееше да доставя. Едва когато забелязах, че тази Лоуис е свързана неразривно с другата Лоуис, в която имаше някакви човешки черти, едва тогава съзнах, че тресавището е в състояние да погълне всяко човешко творение. Както виждате, доста деликатен парадокс.

Не взех решение да не се оставя да бъда погълнат. Инстинктът за самосъхранение е много по-силен от всякакви решения. Когато човек падне в реката, той не взима решение да плува. Направо започва да бие с крайниците по водата. И аз просто започнах да се мятам, да се извивам, да ритам. Всичко започна, спомням си, с приятелите на Лоуис (нито един от моите приятели не беше стъпил в елегантния апартамент, ако всъщност мога да нарека приятели колегите от редакцията и познатите от заведенията за незаконна продажба на алкохол и от журналистическия клуб). Тези нейни приятели започнаха да не ми харесват. Не че имаше нещо особено лошо в тях. Те бяха обикновена градинска разновидност на човешкото бунище. Някои от тях, които според мнението на неосведомената в тези неща Лоуис имаха „положение“, бяха безпарични и обичаха да пият за нейна сметка. Други нямаха никакво „положение“, но разполагаха с повече пари от Лоуис и знаеха с коя ръка се държи ножът и с коя вилицата. Трети нямаха ни „положение“, ни пари, но се ползуваха с известно доверие в най-добрите магазини за конфекция и бяха вечната жертва на Лоуис. Всички те четяха журналите „Венити феър“ или „Харпърз Базар“ (в зависимост от пола, а някои четяха и двата) и „Смарт Сет“, всички цитираха Дороти Паркър и тези, които бяха ходили само до Чикаго, лазеха пред онези, които бяха ходили до Ню Йорк, а тези, които бяха ходили само до Ню Йорк, лазеха пред онези, които бяха ходили в Париж. Както казах, в тези хора нямаше нищо лошо, много от тях бяха дори симпатични. Единственото, което не им харесвах, както разбирам сега, беше, че те бяха приятели на Лоуис. Отначало у мен се породи известна студенина към тях, после започнах да се държа с тях — по думите на Лоуис — като простак. След една от моите просташки прояви Лоуис се опита да ме превъзпита, като ми отказа насладите на своя пол.

Та тъй стоеше работата с приятелите на Лоуис. Но имаше и още нещо — въпросът с апартамента на Лоуис. Този апартамент започна да ми опротивява. Казах на Лоуис, че не искам да живея в него. Настоях да си намерим жилище, чийто наем ще мога да плащам от собствената си заплата. Имахме няколко разправии по този въпрос, разправии, в които не очаквах да изляза победител. И пак бях лишен от насладите.

Та тъй стоеше работата с апартамента. Но имаше и трето — въпросът с облеклото ми и това, което Лоуис обичаше да нарича „грижа за себе си“. Аз бях свикнал да нося костюми от трийсет долара, шапка, чиято периферия винаги стоеше къдрава, нелъснати обувки, да не сменям по два дни ризата си, да се подстригвам на два месеца и да ходя с изпочупени и не винаги чисти нокти. Освен това не смятах, че е задължително навикът да си гладя панталоните да ми стане втора природа. Отначало, когато гледах на Лоуис само като на машина за наслада, допуснах някои едва забележими промени във външния си вид. Но когато започнах да съзнавам, че звуците, които излизат от устата й, наподобяват човешка реч и са нещо повече от изказ на първичната потребност от храна и съвокупление или на задоволство от едното и другото, в мен взе да расте желанието за съпротива. И колкото повече растеше натискът да подобря „грижата за себе си“, толкова повече се засилваше отпорът. Все по-често и по-често от гардероба ми започнаха да изчезват някои неща и на тяхно място се появяваха явни или тайни подаръци. Отначало си мислех, че тези подаръци са израз на най-искрено, макар и неуместно желание да ми се достави удоволствие. Но накрая разбрах, че не това е съображението, от което се ръководи Лоуис. Бурята се разрази, когато веднъж взех да си лъскам обувките с една нова вратовръзка. Стана скандал — първият от многото след това, предизвикани от различните ни вкусове, що се отнася до мъжката галантерия. И този път ми бяха отказани насладите.

И още при много други поводи. Но никога за дълго. Понякога капитулирвах и молех за извинение. В началото се разкайвах дори искрено, макар че в тази искреност понякога имаше и себесъжаление. Впоследствие обаче моите извинения станаха шедьоври на скритата ирония, *doubleentendre*[28] и лицемерието и аз лежах в кревата и чувствувах как лицето ми се изкривява в тъмното в гримаса, съчетала в себе си самодоволството на надхитрилия, злоба и отвращение. Но не винаги се предавах пръв аз, понякога пухкавата машина Лоуис вземаше превес над скучния и безсилен човек Лоуис. Тя ме викаше при себе си с тих глас, сподавен от омраза, и при следващия ход извръщаше лице от мен или, ако ме гледаше, очите й святкаха като на

звяр, притиснат в ъгъла. Или ако не ме повикваше, предаваше се в разгара на битката, която започваше съвсем не на шега с мен, но която не беше по силите на скучния и безсилен човек Лоуис и даваше преимущество на другата Лоуис. Ала независимо кой се предаваше пръв — тя или аз, — независимо от мълчаливата омраза и накърненото самоуважение, ние доказвахме сред разхвърляните и изпомачкани чаршафи и завивки това, което Лоуис твърдеше пред гостите — че си подхождаме идеално в полово отношение. И наистина си подхождахме.

Но именно защото си подхождахме така идеално, аз, воден от дълбоко залегналия инстинкт за самосъхранение, започнах да ходя с най-обикновени курви. По това време работех във вечерното издание на вестника и свършвах работа към два часа следобед. След две-три чаши и няколко хапки в някое от скришните заведения и след още няколко чаши и партия билярд в журналистическия клуб обикновено се отбивах у някой приятел. После на масата — ако успеех да стигна в къщи за вечеря — и след вечеря наблюдавах Лоуис с научна обективност и чувство за мистично духовно възраждане. Дори развих у себе си способност да си създавам по желание оптическа измама. Достатъчно бе да погледна Лоуис по определен начин и виждах как тя започва да се отдалечава постепенно от мен и стаята се разтяга на дължина, докато накрая добивах чувството, че гледам откъм обратната страна на бинокъл. Това упражнение ме освежаваше духовно. Към края дотолкова се усъвършенствувах, че когато тя се разбесняваше и ми крещеше, чувах тези крясъци някъде много надалеч и те сякаш не се отнасяха до мен.

После настъпи последният период, периодът на Големия сън. Всяка вечер непосредствено след вечеря си лягах и заспивах здраво с блаженото чувство, че непрекъснато потъвам към самото дъно на чернотата, където ще мога да остана до последния възможен миг на следното утро. Понякога дори не дочаквах вечерята и се лишавах от удоволствието да наблюдавам Лоуис. Лягах си направо. Спомням си, че към края на пролетта това ми стана навик. Прибирах се след подиробедните си занимания, спусках завесата в спалнята и си лягах — покрай завесата се процеждаше мека светлина, птичките чуруликаха и пееха по дърветата в малкия парк до нас, а от детската площадка в парка долитаха звънки гласчета. Когато си легнеш да спиш с настъпването на пролетната вечер или дори още по здрач и чуваш такива звуци, изпълваш се с чудно чувство за покой, такова, каквото навярно изпитват старците, изживели достойно живота си.

Но да не забравяме Лоуис. Понякога тя влизаше при мен в спалнята — по това време, за да мога да спя истински, се бях преселил вече в спалнята за гости, — сядаше на края на леглото и ме занимаваше с дълги и широки описания на собствената ми личност, доста еднообразни описания, трябва да се признае, защото Лоуис нямаше дар-слово и по необходимост разчиташе само на три-четири класически епитета. Понякога ме биеше със стиснати юмруци. Тя употребяваше съвсем по женски слабите си бели пестничета. Аз бях в състояние да спя, докато ме описваше и дори докато ме биеше с юмруци отстрани или по гърба. Друг път пък се разплакваше и се вайкаше за себе си. Един-два пъти дори се пъхна в леглото при мен. А понякога отваряше вратата между моята стая и гостната и пускаше там грамофона така, че къщата се тресеше. Но ядец. Аз можех да спя всякак.

Но дойде това утро, в което аз се събудих и усетих върху себе си пръста на съдбата: разбрах, че е настъпил часът. Станах, събрах си куфара, излязох и не се върнах вече. Ни в елегантния апартамент, ни при красавицата Лоуис, с която така идеално си подхождахме.

Никога вече не я видях, но зная как изглежда сега, когато коктейлите, бонбоните, късните часове и близо четиридесетте години са извършили своето върху прасковено-румените бузи, седефените зрели, но стегнати гърди, хубавото коремче, унесените черни, кадифено-влажни очи, пълните устни и пищните бедра. Тя седи сега някъде на диван, запазила повече или по-малко фигурата си благодарение на неуморната масажистка и на ластичните приспособления, които скритом я пристягат като мумия, но разпъната до пръсване от изобилието — цяла вселена, — което тя поглъщаше с дълги блажени въздишки. Ръката й с остри нокти, така червени, като че току-що е изтръгнала вътрешностите на още живия жертвен петел, посяга сега за шоколадов бонбон към сребърната бонбониера. И докато бонбонът е още във въздуха, долната устна се отпуска и зад тъмния слой червило, който едва забележимо се е напукал, се вижда светлочервената вътрешна ципа на нетърпеливата уста, а в тъмната топла кухина блещука златна пломба.

Всичко хубаво, Лоуис, и прощавам ти за всичко, което ти направих.

А какво ставаше в това време с Ан Стантън? Историята е кратка. След като изкара две години в аристократическия девически колеж във Вирджиния, тя се прибра у дома. В същото време Адъм следваше медицина в източната част на страната. Една година Ан ходеше по гости и приеми и се сгоди. Но нищо не излезе от този годеж. Въпреки

че момчето беше порядъчно, умно и материално осигурено. Не след дълго последва втори годеж, ала пак нещо се случи. По това време губернаторът Стантън беше вече много болен, а Адъм учеше в чужбина. Ан вече не ходеше по гости и приеми — само рядко на някое лятно увеселение в Бърдънс Лендинг. Стоеше в къщи при баща си, даваше му лекарствата, оправяше му възглавницата, помагаше на болногледачката му, с часове му четеше книги, държеше му ръката в летния здрач и в зимните вечери, когато къщата трепереше от поривите на вятъра, налитащ откъм морето. Това продължи седем години. След като той почина в голямото си легло с балдахин, заобиколен от скъпо платени медицински светила, Ан Стантън остана да живее в къщата само с леля Софонизба, немощна, вечно мърмореща, за нищо негодна стара негърка, която съчетаваше в себе си по странен начин благодушие, злопаметност и деспотизъм, както обикновено се случваше при старите негърки, чийто живот е протекъл в предана служба на господарите, в подслушване, подмазване и хитруване, в кратки изблици на негодуване и вечна ирония и в старите дрехи на господарката. После умря и леля Софонизба, а Адъм се върна от чужбина, отрупан с научни отличия и фанатично предан на професията си. Малко след завръщането му Ан се премести в столицата на щата, за да бъде по-близо до Адъм. По това време тя вече караше трийсетте.

Живееше сама в малък апартамент. Сегиз-тогиз излизаше на обед с някоя приятелка от ученическите години, която сега живееше в съвсем друг свят. Или пък отиваше на прием, който някоя от тези дами даваше, или до извънградския клуб. Сгоди се за трети път, сега за мъж, който беше седемнайсет-осемнайсет години по-стар от нея, вдовец с няколко деца, виден адвокат и стълб на обществото. Той беше свестен човек. Все още енергичен и хубав. Имаше дори чувство за хумор. Но тя не се омъжи за него. С течение на годините тя все повече се отдаваше на безразборно четене — биографии (Даниъл Бун[29] и Мария Антоанета) и тъй наречената „сериозна белетристика“, книги по социални въпроси — и на благотворителна дейност в полза на бедните от квартала и на сиропиталището. Тя поддържаше много добре външния си вид и обръщаше много сериозно внимание на облеклото си — доста строго. Но имаше мигове, когато смехът й звучеше малко рязко и напрегнато — смях, който се дължи на нервност, а не на веселост и добро настроение. Понякога при разговор като че губеше нишката и потъваше в някакви свои мисли, после се стрясваше, изгаряща от смущение и срам. Понякога вдигаше ръце към

слепоочията, като едва докосваше кожата или оправяше назад косите — жест на известна разсеяност. Вече караше тридесет и петата. Но все още можеше да бъде приятна компания.

Такава беше Ан Стантън, в която се беше прицелил Уили Старк и която в края на краищата ми измени или по-точно измени на моята представа за нея, представа, която се оказа по-важна, отколкото предполагах.

Ето затова се качих в колата и заминах на Запад — когато животът наоколо ти започне да не ти харесва, отиваш на Запад. Ние винаги сме отивали на Запад.

Ето затова се потопих на Запад и преживявах отново живота си, като че гледах домашен филм.

Ето затова се озовах в леглото на хотела в Лонг Бийч, Калифорния, на последния бряг, с цялото великолепие на природата му. Защото на този бряг стъпваш, след като четиридесет дни и нощи си бил пленник на океана и си дъвкал само мухлясал сухар и вълните са те подмятали ведно с мишия капан, след като си се потил в джунглата и си слушал рева на зверовете, след като си строил колиби и градове и си прехвърлял мостове през реките, след като си спал с жени и си посял деца по целия свят, след като си изготвял програмни документи, произнасял си възвишени речи и си си оцапал ръцете с кръв до лактите, след като те е тресла малария в блатата и са те брулили ветровете по високите плата. И ето те накрая тук, в Калифорния, лежиш самичък в леглото на хотела в Лонг Бийч, където лежах и аз, а неоновата реклама мигаше през прозореца в такт с ударите на сърцето ми — червено, тъмно, червено, тъмно, червено, което багреше с кървав оттенък сивата морска мъгла.

Лежах там, на Запад, и тялото ми потъна бавно и легна в успокоителните ласкави прегръдки на наноса на Историята в дъното на морето. Лежейки там, пред мен се откриваше, както си мислех тогава, чудесен изглед към историята на собствения ми живот и аз видях, че момичето, с което бях прекарал онова отдавнашно лято, не беше нито красиво, нито очарователно, а само младо и здраво и въпреки че беше пяла песнички на пиле-Джеки и беше притискала главата му до гърдите си, тя не беше го обичала, а кръвта й просто беше заиграла тайнствено, той се бе оказал под ръка и това тайнствено заиграване на кръвта бе получило названието „любов“. Сега разбрах, че тайнственото заиграване на кръвта я е измъчвало и тя се е разкъсвала между порива и страха и че всички нейни колебания и неотстъпчивост не са идвали от някаква представа-мечта, че „любовта има своя висш

смисъл“ и от желанието да внуши и на мен такава представа, а са били предизвикани от страховете, които още в люлката са й нашепвали като добри орисници фъфлещите, дъхащи зловоние, сбръчкани бабички от порядъчното общество, че тези колебания и неотстъпчивост не бяха нито по-добри, нито по-лоши от сластолюбието, нито по-добри, нито по-лоши от неотстъпчивостта, до която прибягваше Лоуис със съвсем други цели. И в края на краищата човек не би могъл да различи Ан Стантън от Лоуис Сийгър, защото те си приличаха като близначки, и въпреки че безумният поет Уилям Блейк е писал стихове, за да каже на Врага, който е господар на света, че не може да превърне Кейт в Нан, безумният поет се е лъгал жестоко, защото всеки може да превърне Кейт в Нан, и ако Врага действително не е могъл да превърне Кейт в Нан, то е само защото Кейт и Нан са си приличали като две капки вода и са били съвсем еднакви по същност и единствената илюзорна разлика е била в името, което нищо не значи, защото имената по начало нищо не значат, както не значат нищо и всички наши думи, а има само едно — биенето на кръвта и трепването на нерва, както при опита с крака на мъртвата жаба, когато през него прекараш електрически ток. Лежах така със затворени очи в кревата в Лонг Бийч и виждах в гъстия мрак, като в тресавище, да се гърчат и увиват безброй тела и крайници, отделени от тези тела, тела потни и може би кървящи от неизлечими рани. Но накрая това зрелище, което можех да извикам само с едно затваряне на очите, ми се видя смешно и аз се разсмях с пълно гърло.

Разсмях се с пълно гърло и след като погледах известно време как ритмично червенее морската мъгла от неоновата реклама, заспах.

Преди години на железния креват в моята стая лежеше голо момиче със затворени очи и скръстени на гърдите ръце и аз останах толкова трогнат от нейната покорност, от доверието й към мен и от самия този миг, който щеше да я хвърли в тъмния, пълноводен поток на живота, че се поколебах, преди да посегна на нея, и без да зная защо, я повиках по име. Тогава не можех да изразя с думи какво чувствувах и дори сега ми е трудно да намеря подходящи думи. Но както лежеше в кревата, тя ми заприлича отново на момиченцето, легнало във водите на залива със затворени очи под буреносното тъмновиолетово небе, по което много високо прелиташе самотна чайка. Когато тази картина изплува в съзнанието ми, дощя ми се да я повикам, да й кажа нещо — какво, сам не знаех. Тя ми имаше доверие, но може би в този миг на нерешителност аз нямах доверие в самия себе си и миналото ми се виждаше като скъпоценност, която всеки миг

може да ми отнемат, и се страхувах от бъдещето. Тогава не разбирах това, което сега, мисля, вече ми беше ясно: миналото можем да запазим само посредством бъдещето, защото те са свързани навеки. Затова и ми липсваше необходимата вяра в живота и в себе си. С течение на времето Ан започна да прозира този мой недостатък. Не съм сигурен дали тя можеше да го формулира точно, макар и за самата себе си. Или използуваше за по-лесно чужди, заети понятия: желание да намери някаква работа, да учи право, да върши нещо.

Както казах, ние поехме различни пътища в живота, но аз винаги носех в себе си този образ на момиченцето във водата под буреносното небе, на това наивно, доверчиво момиченце. И ето че дойде ден, когато ми отнеха този образ. Денят, в който разбрах, че Ан Стантън е станала любовница на Уили Старк, че самият аз, по силата на някаква неведома и неизбежна закономерност, съм я предал в ръцете му. Това бе нещо чудовищно, което трудно можех да понеса, защото то ми отнемаше част от миналото, с което, без сам да съзнавам, бях живял.

И именно от това избягах на Запад, на края на Историята — Последният Човек на Последния Бряг, — и на Запад, в леглото на хотела, видях сън. Видях, че целият живот не е нищо друго освен тъмна стихия на кръвта и потръпване на нерва. Когато избягаш толкоз надалеч, че повече няма накъде да бягаш, винаги виждаш този сън, това видение — видението на нашата епоха. В първия миг то е чудовищно, то е някакъв кошмар, но в края на краищата то може по особен начин да те накара да се стегнеш, да ти подействува изцелително и ободряващо. На мен поне така ми подействува за известно време. Подействува ми така, защото след този сън Ан Стантън престана да съществува. Думите „Ан Стантън“ бяха само название на един сложен механизъм, който не бе задължително да означава нещо за Джек Бърдън, друг такъв сложен механизъм. Когато тогава за първи път открих този нов възглед за нещата — наистина го открих, по свой собствен път, а не го прочетох в някоя книга, — почувствувах, че съм открил тайния извор на всяка сила и всяка устойчивост. Че съновидението разрешава всички проблеми.

Както вече казах, то беше целебно и ободряващо. Защото след такова видение нищо не ми пречеше да се върна и да погледна в лицето факта, от който бях избягал (дори този факт да означаваше, че със самото изразяване на истината за миналото собственоръчно бях предал Ан Стантън на Уили Старк), защото оттук нататък всяко място, в което бих могъл да избягам, по нищо нямаше да се отличава от мястото, от което бях избягал, затова по-добре да се връщам там,

където е истинското ми място, защото нито аз съм виновен, нито някой друг е виновен — светът просто така е устроен. И да се върна с добро настроение, понеже бях открил две големи истини. Първо, че не можеш да загубиш онова, което никога не си имал. Второ, че не можеш да бъдеш виновен в престъпление, което не си извършил. Така на Запад човек става невинен и може да започне живота си отново.

Стига да вярва на съня, който е сънувал там.

Глава осма

И тъй, след като лежах в кревата в Лонг Бийч и видях, каквото видях, станах освежен и тръгнах обратно срещу утринното слънце. То хвърляше пред мен сенките на бели, розови и нежносини бунгала (в стила на ранните испански мисии, в мавритански или просто американски стил), сенките на бензиностанции, които приличаха ту на къщичка от медени питки, — като в приказките, ту на къщата на Ан Хатауей[30], ту на ескимоско иглу, сенките на палати, които блестяха по хълмовете, заобиколени от надменни евкалипти, сенките на приклекнали като лъвове планини, сянката на товарен вагон, изоставен на самотна странична линия, сянката на човек, който вървеше срещу мен по бялото шосе, блещукащо като кварц в далечината. Пред мен падаше красивата виолетова сянка на целия свят, но аз продължавах напред с висока скорост, защото, когато наистина си бил в Лонг Бийч и си видял показателен сън на леглото в хотела, нищо не ти пречи да се върнеш с нова увереност към мястото, от което си избягал, тъй като сега вече знаеш как стоят нещата, а знанието е сила.

Сега можеш да натиснеш докрай газта и да оставиш това чудо от шейсет конски сили да вие като вързано овчарско куче.

Подминах човека, който идваше насреща, и лицето му отлетя назад като къс хартия, грабнат от вихрушка, или като юношеска надежда. И аз се разсмях високо.

Видях хора да се разхождат по пазарищата на малки градчета сред пустинята. Видях как келнерката в един ресторант напразно се мъчеше да прогони досадната муха, а вентилаторът режеше въздуха, разреден и горещ като диханието на доменна пещ. Видях търговски пътник, който стоеше пред мен във фоайето на хотела и казваше на администратора: „И вие наричате това хотел, аз да поръчам стая с баня и да не ми я запазите! Чудно, че в такова градче имате стая с баня.“ Видях овчар, застанал самотен на един скосен връх. Видях индианка, чиито очи с цвят на петмез ме гледаха над купа грънчарски изделия, украсени с племенните символи на живота и плодородието и предназначени за магазинчета, където всичко се продава по пет и десет цента. Като гледах тези хора, усещах голямата сила на моето съкровено знание.

Спомних си как веднъж, много отдавна, когато Уили Старк беше още пионка и ливада, когато беше чичко Уили от провинцията и за първи път се беше кандидатирал за губернатор, аз отивах към въшливата западна част на щата, за да отразя митинга в Ъптон. Качих се на местния пътнически влак, който с часове се задъхваше и пухтеше сред памучните плантации, а после пое през обраслата с пелин равнина. На спирката при някакво градче аз погледнах през прозореца и си помислих, че тези стобори и телени огради около дъсчените къщички няма да могат да удържат нагърбената, обрасла с пелин пустош, която пълзеше към тях, готова сякаш да погълне къщичките. Помислих си, че тези къщички изглеждат ненужни, скърпени набързо, случайно захвърлена тук и че хората всеки миг може да ги зарежат и да оставят прането по въжетата, защото, когато разберат, че трябва да бягат, и то бързо, няма да имат време да го приберат. Докато си мислех това, влакът потегли и тогава някаква женица излезе от задната врата на една от близките къщи да изхвърли водата от тигана. Тя лисна водата, погледна за миг влака, който отминаваше, и влезе решително в къщата. Тя нямаше намерение да бяга. Тя влезе в къщата, с която бе свързана някаква нейна тайна, нещо, което само тя си знаеше. И докато влакът отминаваше, мина ми през ум, че аз съм този, който бяга, ами я да бягам по-бързо, че скоро ще се стъмни. И си помислих, че тази жена си знае нещо свое и й завидях. Често ми се е случвало да завиждам на хората. На хора, които съм зърнал само за миг, или на хора, които отдавна познавам, на орача, който в априлски ден тегли дълга, права бразда в черната угар, или на Адъм Стантън. Завиждах на хората, които подозирах, че си знаят нещо и го пазят само за себе си.

Но сега, когато се носех на изток през пустинята в сянката на планини, край хълмове и през плата и гледах хората в тази величествена гола земя, мислех си, че едва ли вече ще завиждам някому, защото сега аз знаех нещо, нещо мое си, а знаеш ли нещо такова, ти си готов на всичко, защото знанието е сила.

В селището Дон Хон в Ню Мексико разговарях с един човек, който седеше облегнат на стената на бензиностанцията — тази стена беше единственото петно-сянка на стотици мили наоколо. Той беше старец, седемдесет и пет годишен, с лице като спечена от слънцето кожа, със светлосини очи, които гледаха изпод периферията на филцовата шапка, била някога черна. В него имаше само едно забележително нещо. Гледаш това спечено от слънцето лице, сухо и безжизнено като на мумия, и изведнъж забелязваш едно трепване на лявата буза — трепва нагоре към светлосиньото око. Помисляш си, че той иска да ти

намигне, но той няма такова намерение. Този тик е съвсем самостоятелно явление, несвързано нито с лицето на стареца, нито с вътрешния му мир, нито с каквото и да било от цялата тъкан на явленията, съставляващи света, в който ние блуждаем. Та това беше забележителното в неговото лице — този тик, който живееше свой малък самостоятелен живот. Дядото седеше на вързоп с вехтории, от който стърчеше дръжката на тиган. Аз приклекнах до него и го заговорих. Той се разприказва, но думите му не бяха живи. Жив беше тикът, който той вече не забелязваше.

След като напълниха резервоара ми, продължих да наблюдавам така, откъсвайки от време на време поглед от шосето — ние вече седяхме един до друг в колата и се носехме на изток. Той също отиваше на изток, връщаше се. По онова време пясъчните бури издухваха половината страна и хората бягаха на Запад като побеснели плъхове. Само че на хората им липсваше неудържимостта на плъховете. Те не се хвърляха на обезумели орди в сините води на Тихия океан. А това би било най-логичното — „бух“ във водата и давай, татко, мама, дядо, баба и мъничката Роузбъд с разлигавена раничка на брадичката, давай, цялата компания, бухай и вдигай пяна. Но не, хората не бяха като плъховете, те оставаха на брега и мряха бавно от глад в Калифорния. Но старецът бе избягнал тази участ. И сега се връщаше в Северен Арканзас, за да умре от глад в родното си място.

— Какво й е толкоз на Калифорнията? — рече той. — Място като всички други места. Само че по-лошо.

— Така си е — отвърнах.

— Ти оттам ли идеш? — попита той.

Казах му, че оттам ида.

— И се прибираш дома, а?

Казах му, че се прибирам дома.

Прекосихме Тексас и стигнахме в Шрийвпорт, щата Луизиана, където той слезе, за да се добере до Северен Арканзас. Не го попитах дали е намерил истината в Калифорния. Във всеки случай лицето му я беше намерило и носеше белега на окончателната мъдрост под лявото око. Лицето знаеше, че тикът бе живот. Бе всичко. Но като се разделих с този старец, който иначе не се отличаваше с нищо, и започнах да разсъждавам върху неговата отличителна черта, дойде ми наум следното: ако тикът е всичко, то кое в човека може да знае, че тикът е всичко? Дали кракът на мъртвата жаба в лабораторията разбира, че потръпването е всичко, когато пуснеш електрическия ток? Дали

лицето на стареца знае за тика и дали знае, че тикът е всичко? И ако аз целият съм тик, тогава как тикът, сиреч аз, ще знае, че тикът е всичко? Ето ти тебе загадка. Ето какво значи да си знаеш нещо, което другите не знаят. Затова трябва да отидеш до Калифорния — за да видиш мистично съновидение и да узнаеш. Че тикът може да знае, че тикът е всичко. И когато разбереш това от мистичното съновидение, чувствуваш се пречистен и свободен. Ти и Великият Тик сте едно.

Така аз се движех на изток и все на изток и след някое време се прибрах.

Пристигнах късно вечерта и веднага легнах да спя. На сутринта, добре отпочинал и добре обръснат, се явих на работа и отидох да кажа здрасти на Шефа. Имах голямо желание да го видя и да се вгледам добре в него — дали няма да открия нещо, което преди не съм забелязал. Трябваше да се вгледам в него много внимателно, защото сега той беше човекът, който имаше всичко, а аз — нищо. Или по-точно, поправих се аз, той имаше всичко освен едно — това, което аз имах, най-важното, тайната. И като се поправих, разположен милозливо като свещеник, който вижда мъките и несгодите на миряните, влязох в кабинета на губернатора, минах покрай секретарката, почуках проформа на вратата и влязох.

Той си беше на мястото и никак не бе се изменил.

— Здравей, Джек — каза Шефа, отметна перчема си от очите, свали крака от бюрото, приближи се към мен и подаде ръка. — Къде пропадна бе, момче?

— На Запад — отвърнах аз с добре изработена небрежност и му подадох ръка. — Просто направих едно пътешествие. Напоследък ми беше писнало тук, та реших да си почина малко.

— Добре ли прекара?

— Великолепно.

— Радвам се.

— А ти как я караш? — попитах аз.

— Екстра — каза той. — Всичко е екстра.

И тъй аз се бях прибрал, бях се върнал там, където всичко беше екстра. Всичко беше екстра, както си беше и преди да замина, само че сега аз знаех тайната. И това, че знаех, ме откъсваше от всички. Щом знаеш някаква тайна, не можеш да общуваш с тези, които не я знаят, тъй както не можеш да общуваш с палавия, натъпкан с витамини хлапак, който е изцяло погълнат от своите кубчета и тенекиения си барабан. А и не можеш да дръпнеш някого настрани и да му кажеш тайната си. Защото, ако направиш това, човекът — мъж или жена, —

комуто искаш да кажеш истината, започва да мисли, че ти се окайваш и търсиш съчувствие, а ти всъщност не очакваш съчувствие, а поздравления. Затова аз си гледах всекидневната работа, ядях си насъщния, срещах отдавна познатите лица и се усмихвах милозливо като свещеник.

Беше юни и беше горещо. Всяка вечер, с изключение на вечерите, когато отивах в някое кино с климатична инсталация, аз се прибирах след вечеря у дома, съблечах се, както ме е майка родила, лягах в кревата, слушах бръмченето на вентилатора, който бръмчеше чак в мозъка ми, и четях книга, докато градският шум стихнеше и само рядко се чуваше далечният клаксон на някое такси или самотният звън и скърцането на някой от нощните трамваи. Тогава протягах ръка, угасявах лампата, обръщах се на една страна и заспивах под досадното бръмчене на вентилатора.

През юни се видях няколко пъти с Адъм. Той още повече бе затънал в работата около медицинския център и още по-безмилостно се пришпорваше. Разбира се, с края на летния семестър работата му в университета бе намаляла значително, но това облекчение му излизаше през носа поради непрекъснато разширяващата се частна практика и работата в клиниката. Когато отивах в квартирата му, той казваше, че му е драго да ме види и навярно наистина му беше драго, но не разговаряше много и докато седях при него, той все повече и повече потъваше в себе си, та накрая добивах чувството, че разговарям с човек, седнал в дълбок кладенец, и трябва да крещя, за да ме разбере. Той се оживи само веднъж — една вечер, когато мимоходом каза, че на другия ден го чакала операция и аз го попитах от какво страда болният.

Той каза, че ставало дума за кататонична шизофрения.

— Искаш да кажеш, че човекът е откачен ли? — попитах аз.

Адъм се усмихна снизходително и каза, че не съм много далеч от истината.

— Не знаех, че режеш и откачени — казах. — Мислех си, че само влизаш в техния стил, предписваш им студени бани, караш ги да плетат кошници и да ти разказват сънищата си.

— Не — отвърна той, — те могат да бъдат оперирани. — И като че се извиняваше, добави: — Фронтална лобектомия.

— Какво е това?

— Маха се част от двата фронтални, лоба на мозъка — отвърна той.

Попитах го ще остане ли човекът жив. Той каза, че гаранция никога

не можело да има, но ако оживеел, щял да бъде друг.

— Какво значи друг? — попитах го.

— Става друга личност — каза той.

— Нещо като след кръщение и приемане на християнска вяра?

— Това не създава нова личност — каза той. — След покръстване личността си остава същата. Само че се осъществява въз основа на други ценности.

— А този приятел, казваш, ще стане друга личност?

— Да — отвърна Адъм. — Сега той само седи в креслото или лежи по гръб на кревата и гледа в празното пространство. Челото му е набраздено и сбърчено. Понякога ще издаде тих стон или възклицание. Нерядко подобни случаи се съпътстват от мания за преследване. И винаги болният е разяждан от някаква мъка. Но след операцията става различен. Напрежението изчезва, той се развеселява, става дружелюбен. Челото му се изглажда. Той спи и се храни добре, обича да застане до оградата и да похвали съседа си за хубавия зеленчук, който е отгледал. И се чувствува весел и щастлив.

— Щом можеш да гарантираш такива резултати — казах, — трябва да се заемеш с покупко-продажба на земи. Само да се разчуе веднъж.

— Никога нищо не мога да гарантирам.

— А какво става, ако операцията не излезе според учебниците?

— Има и такива случаи — при мен, слава богу, не е имало, — когато болният става не жизнерадостен и общителен, а жизнерадостен и напълно аморален.

— Искаш да кажеш, че сваля сестрите на пода посред бял ден?

— Кажи-речи — отвърна Адъм. — Ако го оставиш. Всички нормални задръжки изчезват.

— Ако твоят болен излезе след операцията утре в такова състояние, той ще бъде ценен капитал за обществото.

Адъм се усмихна кисело и отвърна:

— Не по-лош от мнозина други, които не е ставало нужда да бъдат оперирани.

— Може ли да присъствувам на операцията? — попитах аз.

Изведнъж ми се дощя непременно да видя тази операция. Никога не бях наблюдавал операция. Като журналист бях присъствувал на три обесвания и една екзекуция с електрически стол, но това беше друга работа. При обесването не се променя личността на човека. Променя се само дължината на шията му и лицето му добива присмехулно изражение, а при електрическия стол просто опичаш парче месо, само че по-голямо. Но тази операция ще да е нещо много по-радикално от

онова, което се е случило на Савел по пътя за Дамаск. Затова поисках да присъствувам на нея.

— Защо? — попита Адъм, като се вглеждаше внимателно в лицето ми.

— От чисто любопитство — отвърнах.

Той се съгласи да ме допусне, но каза, че нямало да е много приятна гледка.

— Сигурно толкова приятна, колкото и едно обесване — отвърнах.

После той се зае да ми описва болестта. Рисува ми скици, показва ми книги. Толкова се оживи, че едва не ми продъни ушите от приказки. А на мен ми беше толкова интересно, че забравих да му задам един въпрос, който ми мина през ума в началото на разговора. Тогава той каза, че приелият Христовата вяра не се променя, а само се осъществява въз основа на нови ценности. Добре, аз исках да го попитам, щом личността не се променя, откъде покръстеният взема новите ценности, въз основа на които се осъществява? Но после забравих да го попитам това.

Във всеки случай присъствувах на операцията.

Адъм ме нагласи както подобава, за да мога да вляза с него в операционната. Докараха болния и го положиха на масата. Това беше слаб човек, с гърбав нос и кисело лице, който донейде ми заприлича на Ендрю Джексън[31] или на евангелист от някой затънтен край въпреки белия тюрбан от стерилни кърпи. Но този тюрбан бе сложен съвсем назад, тъй че предната част на главата му беше открита. Тази част бе обръсната. Сложиха му маската и той изключи. Тогава Адъм взе скалпела и направи гладък малък разрез напречно на темето и после надолу към всяко от слепоочията, след което просто отдели кожата и я обърна над челото. Това бе такава чиста работа, че и най-големият майстор между команчите би изглеждал жалък новак в смъкването на скалпове. Междувременно сестрата попиваше кръвта, която течеше доста обилно.

После Адъм пристъпи към главното. Той взе някакъв инструмент, досущ като бургия. С него проби пет-шест дупки от двете страни на черепа — на професионален език им казват трепанационни отверстия. След това започна да работи с телта на Джили — названието ми беше казал преди това, — инструмент, който приличаше на грапава тел. С него той преряза черепа, докато от двете страни отпред се образува по една клапа, която можеше да натисне надолу, за да стигне до самия механизъм. Преди това обаче трябваше да прореже тънката бледа ципа, наречена мозъчна обвивка.

Беше изминал вече повече от час — или поне на мен така ми се струваше — и краката ми отмаляха. На всичко отгоре беше и горещо, но аз се чувствувах сравнително добре въпреки кръвта. Работата бе в това, че човекът на масата не приличаше на истински. Аз изобщо забравих, че това е човек, и наблюдавах как първокласният дърводелец върши работата си. Не обръщах внимание на онези подробности, които показваха, че на масата лежи не неодушевен предмет, а човек. Сестрата например непрекъснато му мереше кръвното и от време на време се занимаваше с апарата за преливане на кръв — преливаше му по малко кръв от банката, закрепена на статива.

Аз се държах мъжки, докато не започнаха горенето. За премахването на късчета от мозъка използуват електрически инструмент, който се състои само от малка метална пръчица, втъкната в дръжка с електрически шнур. Тази пущина приличаше на желязо за електрическо къдрене. Всъщност през цялото време не преставах да се удивявам колко проста и рационална е всичката тази скъпа апаратура и доколко тя наподобява инструментите, които могат да се намерят във всяко добре обзаведено домакинство. Претършуваш ли кухнята и тоалетката на жена си, за пет минути можеш да събереш достатъчно инструменти, за да се отдадеш сам на тоя занаят.

Така, в процеса на електрокаутеризацията, тази желязна пръчица изрязва или по-скоро изгаря необходимата част. Получава се малко пушек и доста силна миризма. На мен поне ми се струваше силна. Отначало ми нямаше нищо, но после изведнъж ми дойде наум откъде ми е позната тази миризма. Когато бях още дете, една нощ в Бърдънс Лендинг се подпали и изгоря старата конюшня, а не бяха успели да изведат всички коне. В неподвижния, влажен нощен въздух се носеше миризма на живогорящите коне, която дълго след това ме преследваше, дори след като в ушите ми бе престанало да кънти дивото цвилене на конете. Щом свързах миризмата на горящия мозък с миризмата на горящите коне, почувствувах се зле.

Но продължавах да се държа. Операцията продължи дълго, още няколко часа, защото трябваше да се гори малко по малко и да се дълбае все по-надолу. Издържах докрай — докато Адъм заши обвивката, постави на място клапите, опъна кожата и я заши както се полага.

Изрязаните парченца мозък бяха изхвърлени — да си домислят на спокойствие своите малки мисли някъде в боклука, а това, което остана в черепа на този кльощав индивид, бе запечатано отново и оставено да съчинява съвсем нова личност.

После излязохме с Адъм, той се изми и докато си сваляхме белите нощници, аз му казах:

— Но ти забрави да го покръстиш.

— Да го покръстя ли? — учуди се той.

— Да — казах аз, — защото той е роден отново, и не от жена. Кръщавам те в името на Великия Тик, на Малкия Тик на Светия Дух, който безсъмнено също е Тик.

— Какви ги дрънкаш? — каза той.

— А, нищо — отвърнах. — Просто се мъча да бъда остроумен.

На лицето на Адъм се появи лека, снизходителна усмивка, но той очевидно не оцени остроумието ми. Сега, като се оглеждам назад, и аз не намирам да съм бил особено остроумен. Но тогава си мислех, че съм казал нещо много смешно. Толкова смешно, че човек би могъл да се пукне от смях. Но онова лято от висотите на моята олимпийска мъдрост много неща ми се виждаха смешни, въпреки че сега съвсем не ми изглеждат смешни.

След операцията не видях Адъм доста време. Той замина на Изток по работа — пак нещо около болницата, предполагам. Но малко след завръщането му стана една история, която едва не принуди Шефа да си търси нов управител на болницата.

В случилото се нямаше нищо странно и неочаквано. Една вечер Ан и Адъм, след като вечеряли навън заедно, се качвали по стълбата към неговата занемарена квартира и сварили на площадката пред вратата висока, слаба, облечена в бяло фигура, с бяла панама на главата, под която в сумрака блещукала пура — в единия край на мястото, където би трябвало да се намира устата, — от която пура се разнасял скъп аромат, мъчещ се да надвие миризмата на зеле. Човекът свалил бялата панама, стиснал я внимателно под лакътя и попитал Адъм дали той е доктор Стантън. Адъм отговорил утвърдително. Тогава човекът се представил — Кофи (Хюбърт Кофи), и помолил да влезе за минутка.

Влезли и Адъм попитал човека какво иска. Непознатият, с продълговато, буцесто, лимоненожълто лице, с бял, добре огладен костюм и двуцветни обувки с безброй шевове и дупчици (както открих по-късно, Хюбърт беше истинско конте — два бели костюма на ден, бели копринени гащета с червен монограм, червени копринени чорапи и екстравагантни обувки), взел да хъмка и да мънка, да се покашля и да поглежда многозначително към Ан с кафявите си очи (които по цвят, а и не само по цвят, приличали на използувано автомобилно масло). Както ми обясни по-късно Ан — защото тя беше единственият ми източник на сведения за тази среща, — тя помислила, че човекът е

дошъл за преглед, извинила се и отишла в кухнята да сложи в хладилника кофичката сладолед, която била купила на ъгъла. Тя мислела да прекарат с Адъм една тиха и спокойна вечер. (Макар че вечерите, прекарани с Адъм това лято, едва ли са били така спокойни за нея. Не може в някое ъгълче на съзнанието ѝ да не е живяла винаги мисълта какво ще стане, ако Адъм разбере как прекарва тя другите си вечери. Или пък може би е успяла да заключи тази част от съзнанието си — както човек заключва някои от стаите в голяма къща и седи само в уютната, а може би и не дотам уютна гостна? Но седейки в нея, дали не се е вслушвала непрекъснато няма ли да изскърца подът или да се чуят неспокойни стъпки в заключените стаи на втория етаж?)

След като прибрала сладоледа в хладилника, видяла, че в мивката има немити съдове. И за да не пречи на разговора на мъжете, се заловила да ги измие. Тъкмо вече привършвала, когато неразбираемото боботене на гласовете секнало. Тази внезапна тишина ѝ направила впечатление. След това се чул сух удар (тя точно така се изрази) и се разнесъл гласът на брат ѝ: „Вън!“ После се чули бързи стъпки и входната врата се хлопнала.

Ан влязла при Адъм и го сварила да стои в средата на стаята съвсем блед и да притиска към корема си дясната ръка с лявата, без да сваля поглед от вратата. При влизането ѝ той се обърнал бавно към нея и казал:

— Ударих го. Не исках да го ударя, но го ударих. Никога в живота си не съм удрял човек.

Сигурно здравата го е бил ударил, защото едно от кокалчетата му било разкървавено и отекло. Макар и сух, Адъм имаше много тежка ръка. Тъй или иначе, той притискал разкървавеното си кокалче, а на лицето му било изписано недоумение. Очевидно недоумявал от собствената си постъпка.

Ан, много разтревожена, го попитала какво се е случило.

А случилото се, както вече подсказах, не е било нито странно, нито неочаквано. Гъми Ларсън бил изпратил Хюбърт Кофи, който поради белите костюми и копринените гащета с монограми минавал за човек изтънчен и дипломатичен, да убеди доктор Стантън да използува влиянието си пред Шефа, за да го накара да възложи на Ларсън строежа на медицинския център. Адъм не е бил запознат с цялата работа, защото можем да бъдем уверени, че опипвайки почвата, Хюбърт не е казал кой стои зад него. Но щом чух името Кофи, аз разбрах, че той е бил изпратен от Ларсън. Хюбърт не е отишъл по-далеч от опипване на почвата. Но очевидно той е започнал доста

издалеч, та отначало Адъм дори не е разбрал накъде бие. И тогава Хюбърт, изглежда, е решил, че напразно хаби за този дръвник забележителната си хитрост и е пристъпил направо към въпроса. Той успял да се конкретизира дотам, че и за Адъм ще падне нещо от цялата работа и с това взривил бомбата.

Все още в недоумение, Адъм си търкал юмрука и обяснявал на Ан със сух глас какво се е случило. Когато свършил, навел се и вдигнал със здравата си лява ръка угарката от пурата, която бавно прогаряла дупка във вехтия зелен килим. Държейки угарката на разстояние от себе си, прекосил стаята и я хвърлил в камината, в която все още имаше (както бях забелязал при посещенията си) останки от пепел от пролетта и парчета хартия и портокалови кори от лятото. После се върнал обратно и размазал ядно с крак тлеещата дупка — може би символично действие от негова страна. Аз поне така си представях картината.

После седнал на бюрото си, извадил перо и хартия и започнал да пише. Когато свършил, обърнал се към Ан и казал, че си е написал заявлението за оставка. Тя нищо не отвърнала. Нито думица. Знаела, както ми обясни, че няма смисъл да спори с него и да го убеждава, че ако някакъв мошеник е дошъл при него с намерение да го подкупи, това няма нищо общо нито със службата му, нито с губернатора Старк. Разбрала по израза на лицето му, че е безполезно да разговаря. С други думи, той, според Ан, бил овладян от непреодолимо желание да се оттегли, което се изразило във вид на нравствено възмущение и нравствена погнуса, но което не е тъждествено с тях, а е много по-дълбоко и по-съществено ирационално. Той станал от креслото и взел да крачи из стаята, очевидно много възбуден. Изглеждал, по думите на Ан, едва ли не весел, сякаш готов всеки миг да избухне в смях. Сякаш в последна сметка бил доволен, че така се е случило. После взел писмото и му залепил марка.

Ан се изплашила, че той може да излезе веднага и да пусне писмото — защото стоял насред стаята, въртял го в ръка и като да размислял как точно да постъпи. Но не излязъл. Оставил писмото на полицата над камината, повъртял се още малко из стаята, после се хвърлил към пианото и заблъскал клавишите. Свирил повече от два часа в задуха на юлската нощ и лицето му се обливало в пот. Ан седяла при него уплашена, без да знае от какво се бои.

Когато свършил, обърнал се към нея бледен и запотен, тя донесла сладоледа и двамата прекарали приятно остатъка от вечерта. После тя си тръгнала и се прибрала с колата си в къщи.

Обади ми се по телефона. Срещнахме се в едно заведение, което работеше цяла нощ. Виждах я за първи път след онази майска утрин, когато ме посрещна в апартамента си, прочете въпроса в очите ми и отговори само с бавно кимване на главата. Когато тази вечер чух гласа й по телефона, сърцето ми както винаги подскочи и потъна както жабата в езерото с водни лилии, сякаш случилото се изобщо не се беше случило. Но то се беше случило и докато таксито ме носеше към заведението в центъра на града, аз изпитвах злорадо, злъчно удоволствие от това, че тя ме викаше по един особен въпрос, който онзи, другият, очевидно не можеше да разреши. Но удоволствието забрави да бъде злорадо и злъчно и си остана само удоволствие, когато слязох от таксито и я видях да стои до стъклената врата на заведението — стегната, изправена фигура със светлозелена рокля на капки, с бял жакет, прехвърлен през голата ръка. Помъчих се да разчета изражението на лицето й, но не успях, защото тя ме зърна и ми се усмихна.

Предпазлива, малко виновна усмивка, която казваше „моля“ и „благодаря“ и същевременно изразяваше една наивна и непоколебима увереност, че моята добра природа ще възтържествува. Тръгнах по нагретия тротоар към тази усмивка и зелената рокля на капки, които стояха зад стъклената врата като във витрина, тъй че да можеш само да им се възхищаваш, но не и да ги пипаш. После сложих ръка на вратата, бутнах я, оставих зад гърба си улицата, където въздухът беше горещ и лепкав като в турска баня, а миризмата на бензинови пари се смесваше с тежкия сладникав дъх на реката, който в тихите летни нощи плъзваше из целия град, и влязох в светлия, хигиеничен и прохладен свят зад стъклото, където стоеше усмивката, защото няма нищо по-светло, хигиенично и прохладно от първокласно заведение в задушна лятна нощ. Особено ако там стои Ан Стантън и климатичната инсталация работи.

Усмивката бе насочена към мен, очите гледаха право в мен и тя подаде ръка. Аз я поех, помислих си колко хладна, малка и твърда е тя, сякаш едва сега откривах това, и чух Ан да казва:

— Май все аз те викам някъде, Джек.

— Няма значение — казах.

След това млъкнахме може би само за миг, но той ми се видя много дълъг и тягостен, като че нямаше повече какво да си кажем. После тя ме подкани:

— Да седнем.

Тръгнахме към сепаретата. С крайчеца на окото си забелязах, че тя

понечи да ме хване под ръка, но се въздържа. Щом забелязах това, удоволствието, което досега беше само удоволствие, отново се превърна в първоначалното злорадо, злъчно удоволствие. И си остана такова, докато седяхме на масата и аз гледах лицето й, на което сега нямаше усмивка, а само напрегнатост и напрежение и, струва ми се, следи от годините, изминали от онова лято, когато седяхме в колата и тя пееше на пиле-Джеки и обещаваше да пази от всяка злина бедния Джеки-бой. Няма какво, тя беше удържала обещанието си, защото пиле-Джеки отлетя в онова лято още преди да настъпи есента — стори злина, и оттогава не се върна вече. Поне аз не го видях повече.

Сега ние седяхме в сепарето, пиехме кока-кола и тя ми разказваше за случилото се в квартирата на Адъм.

— С какво мога да ти помогна? — попитах я, когато свърши.

— Ти знаеш — отвърна тя.

— Искаш да го възпра, така ли?

— Да.

— Няма да е лесно.

Тя кимна в знак на съгласие.

— Няма да е лесно — повторих аз, — защото той постъпва съвсем като умопобъркан. Бих могъл да го убедя само в едно: щом тази гадина Кофи се е опитал да го подкупи, това означава, че работата с болницата е неопетнена и ще остане неопетнена, докато Адъм държи на това. И по-нататък това означава, че някой, който заема по-високо положение от Адъм, също е отказал да вземе подкуп. Това дори означава, че Тайни Дъфи е честен човек. Или — добавих, — че не е успял да изпълни обещанието си.

— Ще се опиташ ли да го разубедиш? — попита тя.

— Ще се опитам — казах, — но ти не храни големи надежди. Аз мога да му докажа само това, което той и без мене би разбрал, ако не се е побъркал. Той просто има комплекс на тема честност и етика. Не обича да играе с лошите момчета. Страхува се да не му изцапат фаунтлеройското костюмче.

— Това не е честно от твоя страна — възмути се тя.

Аз свих рамене и казах:

— Във всеки случай ще опитам.

— Как точно?

— Има само един път. Ще отида при губернатора Старк и ще го убедя да нареди да арестуват Кофи за опит да подкупи длъжностно лице — не бива да се забравя, че Адъм е длъжностно лице — и да накара Адъм да потвърди това под клетва. Стига Адъм да се съгласи.

Това ще му отвори очите за някои неща. И ще му покаже, че Шефа винаги е готов да се застъпи за него. И… — Дотук ме занимаваше само Адъм, но сега мозъкът ми заработи в друга насока. — Ако Кофи бъде даден под съд, това няма да навреди на Шефа. Особено ако Кофи издаде кой стои зад него. Така той ще закопае Ларсън. А хлътне ли Ларсън, без него Макмърфи е нищо. Кофи може да бъде подведен под отговорност, ако ти… — И млъкнах като пън.

— Ако аз какво? — попита настойчиво тя.

— Нищо — отвърнах аз и се почувствувах като човек, който си върви безгрижно по подвижен мост и изведнъж мостът започва да се отваря под него.

— Ако аз какво? — повтори тя.

Погледнах немигащите й очи и като видях как решително е стиснала челюсти, реших, че е по-добре да го кажа веднага. Тя и без това нямаше да ме остави на мира, докато не й кажа. Затова казах:

— Ако ти станеш свидетелка.

— Ще стана — каза тя без колебание.

Аз поклатих глава.

— Не — казах.

— Ще стана.

— Не, нищо няма да излезе.

— Защо?

— Просто няма. В края на краищата ти нищо не си видяла.

— Та аз бях там.

— Това ще бъдат показания от втора уста. Точно така. Кой ще обърне внимание на такива показания?

— Не зная — каза. — Аз не разбирам от тези неща. Но съм сигурна в едно: че ти не затова се спря и замисли. Защо се замисли?

— Ти никога не си свидетелствувала. Не знаеш какво значи да отговаряш на подлите въпроси на хитър адвокат и да се потиш под погледа му.

— Все едно, ще свидетелствувам — настоя тя.

— Не.

— Не ме интересува нищо, ще свидетелствувам.

— Слушай — казах, затворих очи и полетях в пролуката на отворилия се вече мост, — ако си мислиш, че защитникът на Кофи няма да има какво да извади от торбата си, ти си луда като Адъм. И ще бъде подъл, и ще бъде хитър, и в него няма да има нито капка от старото южняшко благородство и кавалерство.

— Искаш да кажеш… — започна тя и по лицето й разбрах, че е

схванала мисълта ми.

— Именно. Сега никой нищо може да не знае, но когато започне кадрилът, всички ще знаят всичко.

— Не ме интересува — заяви тя и вдигна гордо глава.

Забелязах бръчиците на шията й, съвсем малки, ситни бръчици, следа от безкрайно тънкия паяжинен шнур, който душителят-време увива ден след ден и около най-красивата шия. Тази паяжина е толкова тънка, че всеки ден се къса, но в края на краищата следите от нея остават и в края на краищата идва ден, когато паяжининият шнур не се къса вече и довършва своето дело. Забелязах бръчиците, когато Ан вдигна глава, и си дадох сметка, че никога досега не ги бях виждал и че от днес нататък винаги ще ги забелязвам. Изведнъж се почувствувах много зле, буквално като болен, сякаш ме бяха ударили в стомаха или бяха извършили гнусно предателство спрямо мене. Но преди още да се опомня, това чувство премина в гняв и аз извадих бича.

— Така, значи, не те интересува — казах. — Но ти забравяш едно: забравяш, че там ще седи Адъм и ще гледа своята малка сестрица.

Лицето й побеля като платно.

После тя понаведе глава и се загледа в ръцете си, обвили и стиснали здраво празната чаша от коката. Не виждах очите й, само спуснатите над тях клепачи.

— Мила моя, мила моя — промълвих. После хванах ръцете й, стискащи чашата, и думите сами се изтръгнаха от мен: — Ан, защо направи това?

Това беше въпросът, който не бях и помислял да й задавам.

Тя помълча миг-два. После, без да вдига очи, продума тихо:

— Той е съвсем различен от другите. Никога не съм познавала такъв човек. И го обичам. Очевидно го обичам. Може би затова.

„Сам си го търсеше“ — помислих си.

— А после ти ми разказа — продължи тя, — разказа ми за баща ми. И тогава вече нямаше какво да ме възпре. След като ти ми разказа.

„И това сам си го търсеше“ — рекох си.

— Той иска да се ожени за мен — каза тя.

— А ти?

— Не сега. Това ще му навреди. Един развод ще му навреди. Не сега.

— Но ти готова ли си да се омъжиш за него?

— Изглежда. Но по-късно. След като стане сенатор. Догодина.

Една част от мозъка ми записваше и картотекираше акуратно: „Догодина сенатор. Това значи, че вече няма да допусне в сената

стария Скоган. Интересно, че не ми е казал.“ А другата част, която не беше непробиваем стоманен шкаф с картончета, наредени по азбучен ред, кипеше като котел с катран. Един голям мехур изплува на повърхността и се пукна — беше собственият ми глас:

— Надявам се, че разбираш какво те чака.

— Ти не го познаваш — каза тя с глас, още по-тих от преди. — Познавате се от толкова години и въпреки това изобщо не го познаваш. — После вдигна глава и ме погледна право в очите. — Не съжалявам — натърти. — Не съжалявам за нищо.

Вървях в душната тъмнина под пулсиращия величествен небосвод, вървях към хотела си и вдишвах бензиновите изпарения, останали от деня, и тежкия, малко блатен дъх на намалялата река, който нощта разнасяше по улиците, и си мислех: да, зная защо тя направи това.

Отговорът се криеше във всичките изминали години, в това, което се беше случило, и в онова, което не се беше случило в тези години.

Отговорът се криеше в мен, защото аз именно й бях разказал.

„Аз само й казах истината — говорех си разярен наум. — Тя няма право да ме вини заради истината!“

Но имаше ли някаква неизбежна орис, вкоренена в самата природа на нещата и в самия мен, та аз трябваше да бъда предопределеният, който да й каже истината? Наложи се да си задам и този въпрос. И никак не бях сигурен в отговора. Вървях по улицата и въртях в главата си въпроса и тъй и инак, но отговор все не намирах, докато накрая въпросът изгуби смисъла си и се изплъзна от съзнанието ми, както се изплъзва тежък предмет от изтръпналите пръсти. Бях готов да поема върху себе си и отговорността, и вината — да, и на това бях готов, — ако ги съзнавах ясно. Но кой да ми ги обясни?

Продължавах да вървя и след малко си спомних думите й, че никога не съм го познавал. А ставаше дума за Уили Старк, когото познавах от толкова години, от времето, когато чичко Уили от провинцията, батето с коледната вратовръзка, беше влязъл в задната стая на заведението на Слейд. Разбира се, че го познавах като пръстите на ръцете си. Толкова отдавна го познавах.

„Прекалено отдавна — помислих си след това. — Прекалено отдавна, за да го познавам добре.“ Защото времето може би ме е заслепило или по-скоро аз не съм си давал сметка, че времето тече и кръглото лице на чичко Уили винаги е заставало между мен и другото му лице, тъй че аз всъщност никога не съм видял другото, сегашното му лице. С изключение може би на онези минути, когато той се накланяше към тълпата с паднал на челото перчем и облещени очи и

тълпата ревеше, а аз усещах, че и в мен нещо се надига и че стоя пред прага на истината. Но после неизменно се връщаше образът на чичко Уили с коледната вратовръзка.

Но този път не се върна. Виждах пред себе си лицето. Огромно. Поголямо от афиш. Перчемът разпилян по челото като грива. Едрата челюст. Тежките устни, легнали една върху друга като тухли. Очите, пламтящи и облещени.

Интересно, не бях го виждал преди. Не бях, бога ми.

Същата вечер се обадих на Шефа по телефона, предадох му разказаното от Ан и предложих да бъдат взети от Адъм показания за арестуването на Кофи. Той се съгласи. И каза да направя всичко, за да задържа Адъм. Прибрал се веднъж в хотела, легнах на леглото си под вентилатора и лежах така до шест часа, когато ми позвъниха, за да ме събудят. В седем вече стоях пред вратата на Адъм само с чаша кафе в стомаха, което се плискаше вътре, с току-що порязана от бръснача брада и с подпухнали от безсъние клепачи.

Обработих го. Но задачата ми не беше лека. Първата ми работа беше да го завербувам в армията на борците за справедливост, като го накарах да обещае, че ще даде под клетва показания за арестуването на Кофи. Методът ми беше такъв: като знаех, че Адъм жадува да прикове Кофи на позорния стълб, аз му дадох да разбере, че Шефа би приветствувал един такъв доблестен подвиг. После трябваше да го наведа на откритието — откритие негово и само негово, — че това би означавало Ан да се яви като свидетелка. След което трябваше да се направя на първи глупак и да призная, че нито за миг не съм се сетил за това. С човек като Адъм опасността се състоеше в това, че той, завладян от желанието справедливостта да възтържествува на всяка цена, можеше да принуди Ан да свидетелствува. И сигурно щеше да го направи, но аз му нарисувах мрачна картина на съда (и наполовина не толкова мрачна, колкото бе в действителност), казах му да не разчита на мен, намекнах му, че е безсърдечен към сестра си и завърших с мъглявата мисъл, че има друг начин да пипнем Кофи за същата работа — например аз мога да му се подложа и той да направи подобен опит с мен. Като начало дори сам мога да пусна пробен балон и всякакви такива. Така Адъм се отказа от мисълта да осъди Кофи, но без да се усети, възприе мисълта, внушена като подтекст, че той и Шефа трябва рамо до рамо да бранят болницата от мошеници.

Когато вече се готвехме да излизаме, той се приближи до камината и взе от полицата запечатаните писма, за да ги пусне по пътя. Бях забелязал вече, че горното писмо е адресирано до Шефа. Затова го

измъкнах от ръцете му и казах усмихнат:

— За какво ти е този боклук? — После го скъсах на две и прибрах парчетата в джоба.

След това излязохме и се качихме в неговата кола. Изпратих го до работата му. Ако имах възможност, бих останал с него целия ден, за да го държа под око. Във всеки случай по целия път до центъра на града не затворих уста, за да не го оставя да мисли каквото не трябва. Бъбрех весело и безгрижно като птичка.

Лятото си вървеше и се наливаше постепенно като голям плод и всичко си беше както преди. Аз ходех на работа, връщах се в хотела и кога вечерял, кога не, лягах под вентилатора и четях до късно. Виждах същите лица — Дъфи, Шефа, Сади Бърк, лица, които познавах толкова отдавна и виждах толкова често, че не забелязвах промените в тях. Но известно време не виждах Адъм и Ан. А Луси Старк не бях виждал много отдавна. Сега тя живееше извън града. От време на време Шефа отиваше да я види, колкото за пред хорски очи, и се снимаше с белите легхорни. Понякога до него заставаше Том Старк, а понякога и Луси, на преден план се белееха легхорните, а отзад се виждаше телената ограда. „Губернаторът Уили Старк със семейството си“, гласеше после надписът във вестниците.

Тези снимки бяха от полза за Шефа. Половината щат знаеше, че Шефа кръшка от жена си, но от тези снимки със семейството и белите легхорни избирателите усещаха топъл познат лъх, лъх на питки с джинджифил и на хубава, студена мътеница, те ги караха да чувствуват своята стабилност, значителност и добродетелност и ако някъде се мяркаше неглиже с черна дантела и дъхаше на остър парфюм, е: „Какво е виновен човекът, щом дават, няма да откаже я.“ Това само показваше, че Шефа жъне победи на всички фронтове, а то беше знак, че е избраник, че не е случайна порода. Нима избирателят не върши същото, когато хукне към града за конгрес на търговците на мебели и в хотела дава на момчето два долара, за да му докара нещо в стаята? Или ако не е толкова изискан, докарва в града един камион свини и пак за два долара получава своето в някой бардак. Но изискан или не, избирателят знаеше как стават тези неща и искаше да има и питката, приготвена от жената, и черната дантела, та не му се зловидеше, че Шефа успява и в двете посоки. Но, виж, ако Шефа се разведеше, той не би му простил. Тук Ан бе права. Това би навредило на Шефа. Това би било съвсем друга работа, един развод би лишил избирателя от нещо скъпо за него, от милата семейна идилия, от картинката, която ласкаеше и него, и слабичката му или дебела жена,

застанали пред собствения си курник.

Но ако избирателят знаеше, че Шефа кръшка от години и можеше да назове по име поне половината от мадамите му, той не знаеше нищо за Ан Стантън. Това беше известно само на Сади, в което нямаше нищо чудно. Доколкото можех да съдя, никой друг не знаеше, дори Дъфи с неговия пръхтящ слонски ум и хитрост. Възможно е Захарчо да знаеше, но на него можеше да се разчита. Захарчо знаеше всичко. Пред него Шефа си позволяваше да говори всичко — по-точно всичко, което смяташе, че е за говорене. Следователно много неща оставаха неказани. Веднъж конгресменът Рандал бе дошъл при Шефа в библиотеката, където бяхме и ние със Захарчо. Аз крачех нагоре-надолу, а в това време Шефа даваше подробни инструкции на Рандал какво отношение да вземе, когато законопроектът на Милтън и Бродерик бъде представен за обсъждане в конгреса. Инструкциите бяха твърде откровени и конгресменът току поглеждаше нервно към Захарчо. Шефа забеляза това и не се стърпя.

— Дявол да го вземе! — възкликна той. — Ти се страхуваш, че Захарчо може да научи нещо, нали? И си прав, ще научи. Но той знае вече толкова много неща. Захарчо знае за работите на нашия щат много повече от теб. И аз му имам много по-голямо доверие, отколкото на теб. Ние с него сме приятели, нали, Захарчо?

От гордост и смущение лицето на Захарчо стана червено като кръв, устните му заработиха и се разхвърча слюнка.

— Кажи, Захарчо, нали си ми приятел? — потупа го Шефа по рамото и пак се обърна към конгресмена, а в това време Захарчо успя най-после да изрече:

— Пр-пр-пр-при-ятел съм ти и зн-н-н-нам да мъл-л-ча.

Да, Захарчо сигурно знаеше, но на него можеше да се разчита.

На Сади също можеше да се разчита. Вярно, тя беше казала на мен, но това стана в първия пристъп на ярост, пък и аз (помислих си това с мрачна ирония) влизах, тъй да се каже, в семейния кръг. Тя не би казала на никой друг. Сади Бърк нямаше душеприказчик, защото не вярваше никому. Тя не търсеше съчувствие, защото светът, в който бе израсла, не познаваше съчувствието. Тъй че щеше да си държи езика. А търпение у нея колкото щеш. Тя знаеше, че той ще се върне. Но можеше и да го довежда до бяс или поне да се опитва, защото това бе трудно, и същевременно самата тя да изпада в бяс и тогава в сляпата си ярост те бяха готови да стигнат до бой. Като наблюдаваше човек такава сцена, не можеше да определи какво ги свързва така здраво — дали безумна любов или безумна ненавист. Но след толкова много

години това едва ли имаше значение. В такива случаи в очите на тебеширенобялото нащърбено лице пламтеше черен огън, косите й щръкваха като наелектризирани, а ръцете й летяха във въздуха, сякаш късаха и раздираха нещо. Под пороя от думи той поклащаше тежко глава и следеше с поглед всяко нейно движение — отначало някак сънливо, после по-внимателно, докато накрая скачаше с вдигнат юмрук и издути вени на слепоочията. После вдигнатият десен юмрук се стоварваше в лявата длан и той изревава ше:

— Стига, Сади! Върви на майната си!

Понякога цели седмици минаваха без всякакви драми. Сади спазваше леден етикет, срещаше се с Шефа само по работа и изслушваше нарежданията му, без да продума. Тя само стоеше пред него и го изучаваше с черните очи, потушила пламъка в тях. Да, въпреки всички драми Сади умееше да изчаква. Тя се бе научила на това много отдавна. Всичко, което беше получила в живота, бе получено след дълго чакане.

Така минаваше лятото и така живеехме ние. Това също беше начин на живот и когато си живял известно време по такъв начин, изобщо забравяш, че някога си живял другояче или че занапред можеш да живееш по съвсем друг начин. Дори когато настъпваше някаква промяна, в първия миг тя не се усещаше, приличаше все на старото, на продължение, на повторение.

Такава промяна настъпи благодарение на Том Старк.

Като се знаят предварителните условия, тя можеше да се очаква със сигурност. От една страна, съществуваше Шефа, а от друга — Макмърфи. Макмърфи нямаше никакъв избор. Той трябваше да води битка с Шефа, защото Шефа не искаше да се помири с него, и ако (по-точно би било „когато“, отколкото „ако“) Шефа успееше да го смачка в четвърти окръг, с Макмърфи щеше да бъде свършено веднъж за винаги. И понеже нямаше никакъв избор, Макмърфи бе готов да използува всичко, което му попадне подръка.

Случи се, че подръка му попадна някакъв човек на име Марвин Фрей, никому неизвестно нищожество. Фрей имаше дъщеря на име Сибил, също никому неизвестна, но по думите на господин Фрей добре известна на Том Старк. Всичко беше съвсем просто, нямаше някакъв обрат в сюжета, някаква нова линия в пиесата.

Опозореният баща, придружен от свой приятел — за свидетел и опора, — се яви при Шефа и изложи случая. Излезе пребледнял и явно много разстроен, но все още се държеше на краката си. Той измина дългия път по килима от вратата на Шефа до вратата на коридора с несигурната подкрепа на приятеля си, чиито крака също се подгъваха, и излезе.

След това зумерът на бюрото ми задрънка неудържимо, червената лампичка, която означаваше „шеф“, светна и когато отворих диктофона, Шефа каза:

— Идвай тука!

Аз отидох там, той ми обясни накратко случая и ми възложи две задачи: първо, да намеря Том Старк и, второ, да издиря всичко, каквото може да се намери, за Марвин Фрей.

Нужни бяха цял ден и поне половината от пътната полиция, за да бъде открит Том Старк, който се оказа в една рибарска хижа край залива Бигър с неколцина свои приятели, няколко момичета, голямо количество мокри чаши и сухи рибарски принадлежности. Доведоха го едва към шест часа. В това време аз бях в приемната.

— Здрасти, Джек — рече той. — Какво го е прихванало пак? — И кимна с глава към вратата на Шефа.

— Той ще ти обясни — казах и съпроводих с поглед до вратата атлетическата му фигура с мръсни бели, дочени панталони, сандали и светлосиня, копринена спортна риза с къси ръкави, залепнала на мускулестите му гърди и готова да се пръсне на загорелите му мишци. Главата му — с бяла моряшка шапка — бе леко издадена напред,

поклащаше се при вървежа и държеше ръцете си малко свити с издадени навън лакти. Тези тежки ръце напомняха хладно оръжие, прибрано, но с разхлабена ножница, за да може всеки миг да влезе в действие. Той се вмъкна направо, без да почука. Аз се прибрах в кабинета си и зачаках да се уталожи пушилката. Защото, каквото и да беше, Том нямаше да стои покорно и кротко дори пред Шефа.

След половин час Том излезе и така тресна вратата, че портретите на бившите губернатори, накичени в приемната, се разлюляха в тежките си златни рамки като есенни листа при буря. Той прекоси приемната, без дори да погледне към моята отворена врата, и излезе. Отначало, както ми обясни Шефа после, отричал всичко. После си признал, като го изгледал с вид, който говорел: „А на теб това какво ти влиза в работата!“ Когато малко след това влязох при Шефа, той едва можеше да говори. Оставаше му само една малка утеха, така да се каже, от юридически характер: по думите на Том той бил само един от редниците във взвода от приятели на Сибил. Но, от друга страна, Шефа беше бесен именно поради това — как може Том да е просто един от взвода! И въпреки че този факт щеше да бъде от полза, ако се наложеше да се установява кой е бащата на детето, честолюбието на Шефа бе уязвено.

С издирването и довеждането на Том изпълних първата си задача. Втората ми отне малко повече време. Да намеря нещо за Марвин Фрей. По всичко личеше, че няма да се намери кой знае какво. Той се оказа бръснар в единствения хотел в Дюбойзвил, неголям град в четвърти окръг. Беше „изтупано момче“: с остри като бръснач ръбове на раираните панталони, намазана с брилянтин оредяла коса, ръце като надути бели гумени ръкавици, вестник „Конен спорт“ в задния джоб, с безформен мек нос, прорязан от сини жилки, и дъх на сен-сен и евтино уиски. Беше вдовец и живееше с двете си дъщери. Какво да изнамериш за такъв човек? Всичко е ясно предварително. Разбира се, той има безсмъртна душа, неповторима и безценна в божите очи и е единственият по рода си конгломерат от атомна енергия, известен под наименованието Марвин Фрей, но какво повече от това? За него знаеш всичко. Знаеш вицовете му, знаеш гадничкото носово хихикане, което ги предхожда, знаеш как в заключение сивият език облизва самодоволно устните, знаеш го как бръщолеви и се подмазва, наведен над разплутата маса с лице, покрито с димящи кърпи, която се оказва я местният банкер, я собственикът на местния играл ен дом, я местният конгресмен, знаеш как се занася с курветата от хотела и се мъчи да измъкне някоя клюкичка от тях, знаеш как прави дългове поради

неоправдалите се предчувствия за конните състезания и лошия зар, знаеш как се събужда сутрин с вкус на пиринч в устата, сяда на края на кревата и спуща босите си нозе на студения под, обзет от безименното си отчаяние. И знаеш, че при това съчетание от бедност, слабодушие и суетност на него просто му е писано да бъде лишен от последната си гордост и последния си срам и да стане оръдие на Макмърфи. Или на който и да било друг.

Но оказа се — на Макмърфи. Тази подробност не стана ясна при първия разговор с Марвин. Тя излезе на повърхността няколко дни по-късно. Един от хората на Макмърфи се яви при Шефа и му съобщи, че до Макмърфи достигнали слухове, че дъщерята на някой си Фрей, казвала се Сибил, имала някакви претенции към Том Старк, но тъй като Макмърфи винаги е имал слабост към ръгбито и естествено харесвал играта на Том, не му се щяло момчето да се замеси в някоя неприятна история. Фрей бил в такова състояние, че никакви уговорки не били в състояние да му подействуват. Бил решил да принуди Том да се ожени за дъщеря му. (Как бих искал да видя в този миг лицето на Шефа.) Но Фрей живеел близо до Макмърфи. Макмърфи го познавал донякъде и може би щял да успее да му налее малко ум в главата. Разбира се, на Фрей трябвало да се плати, но затова пък нямало да се вдигне публичен шум и Том щял да си остане ергенче.

А какво ще струва това? Е, нещичко за Сибил. Поне една солидна пачка.

Тогава излиза, че Макмърфи действува безкористно, ръководен от най-добри чувства.

А какво ще струва това? Е, Макмърфи смята да се кандидатира за сенатор.

Ето каква била работата.

Но Шефа, както ми каза Ан Стантън, също има намерение да става сенатор. Всъщност това място му беше вече в малкото джобче. Целият щат му беше в малкото джобче. С изключение на Макмърфи. На Макмърфи и на Марвин Фрей. Но въпреки това той не искаше да прави сделки с Макмърфи. Не искаше и реши да изчака.

И имаше основание да си позволи това. Защото, ако Марвин и Макмърфи си бяха опекли работата и можеха да ударят Шефа, те биха го направили, без много-много да се церемонят. Не биха предлагали сделка. Следователно те имаха някакви карти, но не и силни козове, тъй че и те рискуваха. И така, не им оставаше друго, освен да изчакат, докато Шефа премисли, и да се молят да не им поднесе някоя неприятна изненада.

Докато Шефа премисляше, аз се видях с Луси Старк. Тя ми прати бележка с молба да отида при нея. Знаех защо ме вика. За да поговорим за Том. Очевидно не бе успяла да разбере нищо от самия Том или поне това, което тя би приела за истина, за цялата истина; а с Шефа тя не разговаряше на тема Том, защото никога не можеха да се разберат по този въпрос. Значи, готвеше се да ми задава въпроси, а аз се готвех да седя и да се потя на червената плюшена мебел в гостната на фермата, в която тя живееше. Но нямаше как. Още много отдавна аз бях решил, че ако Луси Старк ме помоли за някаква помощ, ще й помогна. Не че се чувствувах задължен пред нея, не че трябваше да й се отплатя за нещо или да се покайвам. Дори да бях задължен някому, то не беше на Луси Старк, дори да трябваше да се отплащам някому, то пак не беше на Луси Старк. Ако дължах някому, дължах може би на себе си. Ако трябваше да обезщетя някого, трябваше да обезщетя себе си. Колкото до покаянието, нямаше какви грехове да изкупвам. Единственото ми престъпление беше, че бях човек и живеех между хората, но за това не е нужно нарочно покаяние. В случая престъпление и покаяние съвпадат напълно. Те са тъждествени.

Ако сте били някога към Мексиканския залив, този вид къщи са ви познати. Бели стени, но вече излющени. Един етаж с голяма веранда по протежение на фасадата и вретенообразни подпори, които поддържат покрива над нея. Ламаринен покрив с ивица червеникава ръжда, стекла се по улейчетата там, където се съединяват листовете. Цялата къща стои върху високи тухлени подпори, а под нея, в прохладната сянка, оплетена в паяжини и оградена отпред с лехи от кана и птичи дрян, в горещите дни се събират и ровят в прахта кокошките и лежи с изплезен език старото овчарско куче. Къщата е доста далеч от пътя, на полянка, чиято трева изсъхва и оредява към края на лятото. От двете страни на циментовата пътека — истински анахронизъм, — която започва направо от канавката на шосето, се виждат две кръгли цветни лехи, направени от стари автомобилни гуми, запълнени в средата с горска пръст. В тях са засадени по няколко ярки, космати като животинки цинии. В двата края на къщата растат два дъба — доста шугави. Зад самата къща, образувайки с нея правоъгълник без една страна, са небоядисаните хамбари и курници. Тази почтена стара къща с проскубаната полянка отпред, с двете спретнати лехи, с тази достойна за гордост циментова пътека и с двата дъба поразително напомня в тоя следобед към края на лятото почтена възрастна жена с чиста сива карирана рокля и бели чорапи и черни пантофи, с прошарена, прибрана на кок коса, жена, седнала със

скръстени ръце в люлеещия се стол, за да си отдъхне малко, защото е свършила катадневната си работа, мъжете са още на полето, а да мисли за вечерята и доенето, е още рано.

Запристъпях предпазливо по циментовата пътека, сякаш трябваше да мина по десетки и десетки яйца, снесени от тези бели легхорни зад къщата.

Луси ме въведе в гостната, точно такава, каквато си я представям: резбована мебел от черен орех, тапицирана с червен плюш със запазили се още тук-там пискюлчета; на резбованата орехова маса Библията, стереоскопът и купчинка картички за него; килим на цветя с кръпки на най-протритите места, на стената в големи орехови рамки с позлата — строги, маларични, калвинистки лица, които се взираха във всеки гост без особена симпатия. Прозорците на стаята бяха затворени и завесите спуснати и ние седяхме мълчаливи като на погребение във воднистия полумрак. Плюшът, върху който бях сложил ръката си, ме боцкаше по дланта.

Луси седеше така, като че беше сама, и не гледаше към мен, а беше устремила поглед към един от цветните мотиви на килима. Буйните й тъмнокафяви коси, които някога, когато се запознах с нея, бяха обезобразени във фризьорския салон на Мейсън, отдавна бяха достигнали нормалната си дължина. Може би в тях все още преливаха медни оттенъци, но в сумрака на гостната не можех да ги видя. Ала когато ме посрещна на вратата, забелязах, че тук-таме са се прошарили. Тя седеше срещу мен на червената плюшена седалка на резбования стол, кръстосала все още стройните си крака, с изправен кръст, вече не толкова тънък, и понаедрели, но запазили формата си гърди. Мекият овал на лицето й вече не беше момичешки, какъвто го помнех от онази първа вечер в къщата на свекър й, лицето й бе понатежало, макар и едва забележимо, и в него вече се забелязваха наченки на посърналост — това ранно проклятие и неизбежен край на онези меки, благи лица, които, особено когато са млади, будят доброто в душите ни и ни карат да мислим за светостта на майчинството. С такова лице бихте изписали американската Мадона, ако сте художник. Но вие не сте, а между другото подобно лице се опитват да изобразяват по рекламите за полуготов кейк, първокачествени пелени и бял пшеничен хляб — добро, честно, здраво, доверчиво, непоколебимо и нежно, с младежка руменина. На лицето на Луси вече липсваше тази младежка руменина, но когато вдигна глава да заговори, видях, че големите й тъмнокафяви очи почти не са се изменили. Времето и тревогите бяха сложили лека сянка около тях и

ги правеха по-дълбоки, но това бе всичко.

Тя каза:

— Става дума за Том.

— Да.

— Разбрах, че нещо се е случило.

Аз кимнах.

— Кажете ми какво точно.

Поех въздух, сух, с дъх на дълго неотваряна стая и политура — дъх на пристойност, домашен ред и скромни надежди, и се размърдах на червения плюш, който боцкаше ръката ми като коприва.

— Джек, кажете ми истината — настоя тя. — Аз трябва да зная истината. И на вас разчитам да ми я кажете. Вие винаги сте били добър приятел. На Уили и на мен… тогава… тогава… когато…

Гласът й замря.

И аз й казах истината. Казах й за разговора с Марвин Фрей.

Докато й разказвах, тя кършеше ръце в скута си, после ги стисна и остави в покой. След това рече:

— Сега му остава само едно.

— Може да… се уреди някак… нали разбирате…

Но тя ме прекъсна:

— Остава му само едно.

Аз чаках.

— Да се ожени… той е длъжен да се ожени за нея — каза тя и изправи глава.

Аз пак се поразмърдах и обясних:

— Да, но… разбирате ли… има и други… може да е някой друг… Сибил има и други приятели… които…

— Боже мой! — въздъхна тя едва чуто и аз видях как ръцете й пак се стискат и отпускат в скута.

— И освен това — продължих, набрал вече скорост — тук има и нещо друго: политически сметки. Макмърфи иска…

— Ох, боже! — въздъхна тя отново и като стана рязко от стола, притисна ръце към гърдите. — Боже мой, пак политика! — Тя направи една-две крачки встрани и повтори: — Пак политика. — После се обърна към мен и каза с пълен глас: — И в това политика?

— Да — кимнах, — както и в повечето неща.

Тя се приближи до един от прозорците, спря се там с гръб към мен и се загледа през пролуката между завесите в света навън, горещ, залян от слънце свят, в който ставаше какво ли не.

След минута тя каза:

— Разправяйте, разкажете ми по-нататък.

Тогава й разказах за предложението на Макмърфи и за всичко останало, като гледах не към прозореца, откъдето тя се взираше във външния свят, а към празния стол, на който тя седеше преди малко.

Свърших. Още минута мълчание. После откъм прозореца долетя нейният глас:

— Може би това е неизбежно. Аз се мъча да постъпвам правилно, но може би това е неизбежно. Джек, Джек… — Чух я, че се раздвижи при прозореца и вдигнах очи — тя се беше обърнала към мен. — Винаги съм гледала да постъпвам както трябва. Обичам сина си и съм се старала да го възпитавам добре. Обичам мъжа си и съм се старала да бъда примерна съпруга. И те ме обичат. Мисля, че ме обичат. Въпреки всичко. Не мога да не мисля тъй, Джек. Трябва да мисля тъй.

Седях на червения плюш и се обливах в пот, а големите тъмнокафяви очи ме гледаха и с някаква молба, и с някаква вяра.

После тя добави много тихо:

— Не мога да не мисля тъй. И надявам се, че в края на краищата всичко ще се оправи.

— Слушайте — казах, — Шефа ги принуди да чакат, той ще измисли нещо в това време и всичко ще се уреди.

— Не, аз не говоря за това, аз исках да кажа… — Но тя млъкна.

Знаех много добре какво искаше да каже, въпреки че гласът й, сега по-твърд, но и по-примирен, каза съвсем друго:

— Да, той ще измисли нещо. Всичко ще се уреди.

Нямаше никакъв смисъл да вися тук повече. Станах, взех старата си панама от резбованата орехова маса с Библията и стереоскопа върху нея, пристъпих към Луси и й подадох ръка с думите:

— Всичко ще се уреди.

Тя погледна ръката ми, като че се чудеше откъде пък се взе тази ръка. После ме погледна в очите.

— Това детенце — промълви тя. — Та то е още съвсем мъничко и си седи в тъмното. То още не се е родило и не знае какво става на тоя свят. Не го интересува нищо — ни пари, ни политика, нито че някой искал да стане сенатор. Нищичко не знае — как се е зародило, какво е направило това момиче и… защо… защо бащата… защо той… — Тя млъкна и големите й кафяви очи ме гледаха с молба и като че ли и с укор. После додаде: — О, Джек, то е толкова мъничко, какво е виновно то?

Едва не се изтървах да възкликна: „Че аз пък какво съм виновен?“

След малко продължи:

— Че то би било мое внуче. Дете на моето момче. — И след секунда: — Аз бих го обичала.

При тези думи ръцете й, стиснати в юмруци на гърдите, се отвориха бавно и пръстите образуваха чаша, но ръцете не се протегнаха напред, останаха долепени до гърдите, сякаш надеждата бе много слаба. Или никаква.

Тя забеляза, че гледам ръцете й и побърза да ги спусне.

— Довиждане — казах и тръгнах към вратата.

— Благодаря ви, Джек — отвърна тя, но не тръгна да ме изпраща. И направи добре, защото аз бях вече почти навън.

Излязох навън, където слънцето заливаше всичко с ослепителна светлина, спуснах се по циментовата пътека-гордост, влязох в колата и подкарах към града, към моето си гнездо.

Шефа наистина измисли нещо.

Първо, той реши, че няма да е зле да се влезе в пряка връзка с Марвин Фрей, а не посредством Макмърфи, и да се опита почвата. Но Макмърфи не пасеше трева. Той се пазеше не само от Шефа, но и от Фрей, тъй че Марвин Фрей бе изчезнал, бяха го скрили някъде. По-късно се изясни, че Марвин и Сибил са били отведени чак в Арканзас, на място, където сигурно най-малко им се е искало да бъдат — в една ферма, където най-добрите коне били мулета, а най-ярката светлина — светлината на газова лампа в гостната, където нямало бързи леки коли и хората лягали в осем и половина и ставали в тъмни зори. Разбира се, те са имали и придружител, тъй че са могли да играят покер на три ръце и рум — Макмърфи бил изпратил с тях един от своите юнаци, който, както разбрах, държал денем ключовете от колата в джоба на панталоните си, а нощем — под възглавницата, а когато някой от двамата отивал в клозета в задния двор, оня вардел отпред с килнато бомбе, подпрян на скелето за орловите нокти, за да няма номера и някой да не отреже през задния двор към железопътната линия, която била само на десетина мили от фермата. Същият юнак упражнявал и цензура върху пощата — Марвин и дъщеря му нямали право на кореспонденция. Никой не бивало да знае къде се намират. И ние не успяхме да ги открием. Разбрахме за убежището им много по-късно.

Второ, Шефа си беше спомнил за съдията Ъруин. Ако Макмърфи послуша някого, той би послушал само съдията Ъруин. Макмърфи бе задължен много на съдията, а и не му бяха останали толкова много подпиралки, че да си позволи да изгуби още една. Затова Шефа смяташе, че ни е нужен Ъруин.

Повика ме и рече:

— Бях ти казал да изровиш нещо за Ъруин. Намери ли?

— Намерих.

— Какво?

— Шефе — казах, — намислил съм да играя с Ъруин открито. Ако ми докаже, че това, до което съм се добрал, не е вярно, от моята уста нищо няма да чуеш.

— Я стига! — започна той. — Аз ти казах…

— Ще играя с Ъруин открито — повторих. — Обещал съм това на двама души и ще си удържа обещанието.

— Кому си обещал?

— Първо, на себе си. А кой е вторият, не е важно.

— Виж ти, на себе си бил обещал! — Той ме изгледа с тежък поглед.

— Точно така.

— Добре — каза. — Така да бъде. Но ако сведенията ти се окажат точни, ти знаеш какво ми трябва. — И като ме погледна, навъсен добави: — И гледай да се окажат точни.

— Именно от това се боя, Шефе — отвърнах.

— От това се боиш ли?

— Да.

— Ти за кого работиш бе? За него или за мен?

— За тебе, но не искам да окалям съдията Ъруин.

Той не сваляше очи от мен.

— Момче — каза накрая, — та аз не те карам да го окалваш. Искал ли съм някога от тебе да окаляш когото и да било? Искал ли съм?

— Не.

— Така е, никога не съм искал от тебе да окалваш някого. И знаеш ли защо?

— Не.

— Защото това не е необходимо. Защо трябва да се каля човекът? Истината винаги е достатъчна.

— Много високо мнение имаш за човешката природа — казах.

— Момче — отвърна той, — ходил съм в презвитерианско неделно училище по времето, когато хората още не бяха забравили богословието, и там това им беше съвсем ясно. И — той се усмихна неочаквано — за мен тази мисъл се оказа много полезна.

С това нашият разговор завърши и аз се качих в колата и подкарах към Бърдънс Лендинг.

На другата сутрин, след като закусих самичък, защото Младия ръководител беше отишъл вече на работа, а майка ми не ставаше преди

пладне, аз се отправих към брега. Утрото беше ясно и не така парещо, както обикновено. Плажът беше още пуст и само няколко дечица, тънкокраки като бекаси, се плискаха навътре в плитчините. Когато се изравних с тях, те спряха да подскачат и да се плацикат, обърнаха към мен мокрите си личица и ме удостоиха с безразличен поглед. Но това беше само за секунда, защото аз очевидно принадлежах към онази тъпа и невъзприемчива раса, която ходи с обувки и панталони, а мигар може да се играе във водата с обувки и панталони? И дори по брега трябва да стъпваш много внимателно, за да не загребеш пясък с обувките си. Но аз вървях свободно по пясъка и обувките ми се пълнеха с него, без да обръщам внимание. Това поне можех да си позволя, не бях чак такъв старец. Тази мисъл ми достави удоволствие и аз продължих към близките до брега борове, стария дъб и мимозите и миртите, сред които се намираха тенис-кортовете. Там под сенките имаше няколко пейки, а вестникът в джоба ми стоеше все още непрочетен. След като го прегледам, ще помисля какво ми предстои да правя през днешния ден. Досега не се бях дори сетил за това.

Седнах на една пейка близо до празния корт, запалих цигара и отворих вестника. Изчетох първата страница дума по дума, с механичното усърдие на свещеник, който чете требника, и дори не се сетих за новините, които знаех и които липсваха във вестника. Бях стигнал до третата страница, когато чух гласове, вдигнах глава и видях двама играчи, момче и момиче, които приближаваха кортовете откъм другата страна. След като ме погледнаха равнодушно, те заеха корта в другия край и започнаха да си прехвърлят топката лениво, колкото да се разгреят.

Още от първите удари ми стана ясно, че ги бива в тази игра. И че не им е нужно много време, за да се разгреят. Той беше среден на ръст или може би съвсем малко по-нисък, с голям гръден кош, силни ръце и без никакви излишни тлъстини. Червеникавата му коса беше късо подстригана, от деколтето на спортната му фланелка се подаваха червени косми, а кожата му беше розова като на бебе, покрита с цели петна от кафяви лунички на лицето и раменете. Посред луничките на лицето святкаха сините му очи и се белееше усмивката му. Момичето беше живо, мургаво, с къси кестеняви коси, които се разхвърчаваха след всеки удар с ракетата, със загорели ръце и рамене над белия сутиен, със загорели крака в бели обувки и чорапки и загоряла диафрагма между белите шорти и белия сутиен. И двамата бяха съвсем млади.

Те почти веднага започнаха играта и аз ги наблюдавах иззад

вестника. Червенокожият младеж може би не използуваше всичките си възможности, но тя посрещаше добре топките му и дори го караше да тича по корта. От време на време му взимаше и някой гейм. Приятно беше да я наблюдава човек — лека, пъргава като пружина, съсредоточена. Но някога Ан Стантън беше по-приятна, реших аз. Дори си помислих, че в бялата пола, която се размята и увива при движенията на играчката, има много повече красота, отколкото в шортите. Но и шортите бяха хубави. Стояха много добре на това живо, загоряло момиче. Не можех да отрека това.

И не можех да отрека, че докато ги наблюдавах, в гърлото ми застана някаква буца. Защото не аз играех на корта. И не Ан Стантън. Това, че аз не играех на корта, беше чудовищна, крещяща несправедливост. Какво търсеше там този рижав, подстриган като войник младеж? Какво търсеше там това момиче? Изведнъж те ми станаха несимпатични. Идеше ми да ида при тях, да прекратя играта им и да кажа: „Да не би да си въобразявате, че вечно ще играете тенис? Не, това няма да го бъде.“ — „Ама не, разбира се — ще каже момичето, — няма да играем вечно.“ — „Разбира се, че не — ще се обади момчето, — следобед ще отидем да се къпем, а довечера…“ — „Вие не ме разбрахте — ще го прекъсна аз. — Много добре зная, че ще отидете да се къпете, а довечера ще излезете някъде с колата и на връщане към къщи ще спрете на пътя. Но мислите ли, че това ще продължава вечно?“ — „Ами, вечно — ще каже момчето, — идната седмица аз се връщам в университета.“ — „А аз почвам пак училище — ще добави момичето, — но в Деня на благодарността ще се срещнем с Ал — нали, Ал? — и той ще ме заведе на големия мач — нали, Ал?“

Но какво щяха да разберат те? Не, нямаше никакъв смисъл да споделям с тях моята мъдрост. Нито дори онази велика мъдрост, която усвоих на връщане от Калифорния. Те не познаваха мъдростта на Великия Тик, но би трябвало да стигнат сами до нея, безполезно би било да им я обяснявам. Сигурно щяха да ме изслушат най-учтиво, ала нямаше да повярват нито дума. И като гледах как това бронзово момиче се мята и подскача на фона на миртите и блесналото море, в момента и аз започнах да се съмнявам в тази мъдрост.

Но, разбира се, вярвах в нея, защото бях направил онова пътешествие до Калифорния.

Не дочаках края на първия сет. Станах, когато резултатът беше пет на два за него, но имаше всички изгледи тя да вземе следващия гейм, защото той й връщаше хубави топки, като гледаше тя да не забележи,

че това е нарочно, и се хилеше, когато тя ги отбиваше с ожесточени удари.

Отидох да се преоблека и влязох в морето. Заплувах бавно навътре и дълго се въртях из залива, който е само едно ъгълче от безкрайните солени, неизследвани води на света, а след това се прибрах в къщи за обед.

Обядвахме заедно с майка ми. Тя все ме подпитваше издалеч, та дано й кажа защо съм си дошъл, но аз все се изплъзвах. Когато стигнахме до десерта, попитах я дали съдията Ъруин е в града. Досега не бях се заинтересувал от това. Можех да попитам още снощи. Но не попитах. Просто отложих този въпрос.

Да, той си беше в града.

Излязохме да си изпием кафето на страничната веранда и да изпушим по цигара. След малко оставих майка си и се качих горе да полегна, докато ми се смели храната. Лежах около един час в стаята си. После реших, че е време да се заловя за работа. Спуснах се по стълбата и тръгнах към входната врата. Но в гостната седеше майка ми и тя ме повика. Странно, че по това време на деня тя седеше в гостната. Дебне ме какво ще правя, реших аз. Прекрачих прага, облегнах се на стената и зачаках да видя какво ще каже.

— У съдията ли отиваш? — попита тя.

— Да — казах.

Беше вдигнала дясната ръка с разперени пръсти пред лицето си и разглеждаше маникюра си. После сбърчи чело, като че резултатът от прегледа не беше задоволителен, и попита:

— Какво, пак политика?

— Нещо такова — отвърнах.

— Защо не отидеш по-късно? — подхвърли тя. — Той не обича да го безпокоят по това време.

— Това, което ще му кажа, ще го обезпокои независимо кое време е.

Тя ме изгледа остро и забрави да спусне ръката си с разперените пръсти. После рече:

— Той не е добре напоследък. Защо трябва да го тревожиш. Никак не е добре.

— Не мога да му помогна — казах и усетих как в мен се засилва желанието да й се противопоставям.

— Никак не е добре.

— Много жалко.

— Изчакай поне до надвечер.

— Невъзможно, не мога да чакам. — Наистина чувствувах, че не мога да чакам повече. Трябваше да отида и да изясня този въпрос. А нейната съпротива още повече засилваше волята ми да сторя това. Незабавно. Още сега.

— По-добре да почакаш — настоя тя и най-после свали ръката с разперените пръсти.

— Невъзможно ми е.

— Не ми се ще да се замесваш в разни… разни истории — изхленчи тя.

— В тази история аз не съм замесен.

— Какво значи това?

— Ще разбера, след като поговоря със съдията — отвърнах, излязох от къщи и тръгнах по Крайбрежния към Ъруин. Поне да се поразходя малко, колкото и да е топло, така старият ще получи известна отсрочка. Той заслужава тези допълнителни няколко минути, мислех си.

Когато пристигнах, той си почиваше на втория етаж. Така ми каза негърът с бялото сетре.

— Съдията, той горе, лежи на креват, почива — обясни негърът, който очевидно смяташе, че това изчерпва въпроса.

— Добре — отвърнах, — ще поседя тук, докато той слезе. — И без да чакам покана, отворих междинната врата и се озовах в блажената прохлада на преддверието — сякаш в дълбините на времето, — където в полумрака блестяха като лед огледалата и стъклата на големите фенери и моите отражения ме заобиколиха отвред, безшумни като кадифе или като спомен.

— Съдията, той… — понечи да възрази нещо прислужникът.

Но аз минах покрай него с думите:

— Ще поседя в библиотеката. Докато той слезе.

Минах покрай тези очи, чието бяло приличаше на обелени сварени яйца, покрай тази тъжна уста, която не знаеше какво да каже и само зееше, разкривайки розовата вътрешност, и влязох право в библиотеката, чиито щори бяха спуснати и поради високия таван и отрупаните с книги стени полумракът изглеждаше още по-плътен и лежеше на яркочервения килим като огромно заспало куче. Седнах на едно от големите кожени кресла, оставих до него на пода големия кафеникав плик, който носех със себе си, и са изтегнах в креслото. Стори ми се, че всички тези книги ме гледат безсмислено като празните очи на каменни статуи в музей. Както някога, старите юридически книги с кожена подвързия изпълваха стаята с дъх на

сирене.

След малко горе се чу някакво раздвижване, а в задната част на къщата дрънна звънец. Очевидно съдията викаше прислужника. След миг чух меките стъпки на негъра да прекосяват преддверието и разбрах, че се качва горе.

След десетина минути слезе и самият съдия. Твърдите му стъпки се приближиха към вратата на библиотеката. Той се спря за миг на прага — бяло сако и черна папионка, над която стърчеше продълговатата му глава — сякаш за да привикнат очите му с тъмнината, после се насочи към мен с протегната ръка.

— Здравей, Джек — каза той с толкова познатия ми глас. — Много се радвам да те видя. Не знаех, че си в града. Сега ли пристигаш?

— Снощи — отвърнах кратко и станах да се здрависам.

Той стисна здраво ръката ми и ме покани да си седна пак.

— Много се радвам — повтори и на продълговатото му уморено, ръждивочервеникаво ястребово лице се появи усмивка. — От колко време седиш тук? Защо не накара тоя негодник да ме събуди, а ме оставяш да спя цял следобед? Отдавна не сме се виждали, Джек.

— Да — съгласих се, — отдавна.

Наистина отдавна. Последния път се бяхме видели посред нощ, когато идвахме с Шефа. И в настъпилото след моите думи мълчание разбрах, че и той си спомня за същото. Да, той си спомняше, но едва след като каза, че отдавна не сме се виждали. После разбрах, че той гони тоя спомен. Не иска да го допусне до себе си.

— Да-а-а, доста отдавна — каза и се намести в креслото с такъв вид, сякаш нищо не си беше спомнил. — Друг път се обаждай по-често. Сещай се за стареца. Ние, старите, обичаме от време на време да ни се обръща внимание.

Той се усмихна и аз нямаше какво да кажа в отговор на такава усмивка.

— Ама че съм идиот — възкликна съдията и скочи от креслото, без нито една от ставите му да изпука, — изглежда, съвсем съм отвикнал да посрещам гости. Ти сигурно си пресъхнал като стара бъчва. Още е ранко за истинско пиене, но една глътка джин с тоник няма да навреди. Нито на теб, нито на мен. Ние с теб не се боим от нищо, нали, Джек?

Преди да успея да отговоря, той вече отиваше към звънеца.

— Благодаря, не ми се пие — казах.

Той ме погледна и на лицето му се изписа леко разочарование. После усмивката му се върна — добра, честна, едрозъба, мъжка

усмивка — и той каза:

— Я остави тия работи, нека пийнем. Има поне случай. Ще ми се да отпразнувам твоето идване тук, при мен.

Той направи още една крачка към звънеца, но аз отказах:

— Не, благодаря.

Той се спря за миг и ме погледна с ръка, вдигната към шнура на звънеца. После я спусна и тръгна обратно към креслото си, мъничко оклюман — или може би така ми се стори.

— Добре — каза с изражение, което едва ли можеше да се нарече усмивка, — но аз няма да пия сам. Ще получа тонуса си от разговора с теб. Има ли нещо интересно?

— Нищо особено — отвърнах.

Погледнах фигурата му, потънала в сянката, и ми направи впечатление колко изправени са старите му рамене, колко високо държи старата си глава. И се запитах на какво ли се дължи това. И се чудех вярно ли е онова, което бях открил. Гледах го и ми се искаше да не е вярно. От все сърце ми се искаше да не е вярно. И през ума ми мина мисълта, че бих могъл да си изпия джина с него и да не му кажа нищо, после да се върна в града и да съобщя на Шефа, че съм се убедил в своята грешка. Шефа ще трябва да го глътне. Може да му е неприятно, може да беснее, но ще знае, че думата ми е дума. А междувременно аз вече ще съм унищожил документите от старата Литълпо. Можех да направя това.

Но аз самият трябваше да зная. Дори когато ми мина мисълта да си отида, без да изяснявам каквото и да било, знаех, че няма да си отида. Защото истината е нещо страшно. Опиташ само с пръстите на крака си — нищо. Но нагазиш ли малко по-дълбоко, започва да те тегли като вртоп. Отначало леко, равномерно, постепенно — почти не забелязваш, после те грабва изведнъж и те потегля главозамайващо към тъмата. Защото и в истината има тъма. Казват, че е ужасно да те сполети милостта божия. И аз съм готов да повярвам това.

Погледнах съдията и той ми се хареса така, както не беше ми се харесвал много отдавна — с тия изправени стари плещи и тази толкова истинска едрозъба усмивка. Но аз трябваше да узная.

Той се вглеждаше внимателно в лицето ми — в момента в него сигурно е имало какво да се прочете, — но и аз го гледах право в очите.

— Казах, че няма нищо особено — подзех, — но все пак има нещичко.

— Казвай.

— Нали знаете при кого работя.

— Зная, Джек — отвърна, — но нека забравим за миг това и просто да си поседим. Не мога да кажа, че симпатизирам на Старк, но и не съм като повечето наши приятели от Крайбрежния. Аз съм готов да уважавам човека, а той е човек. По едно време дори почти бях на негова страна. Той разбиваше стъклата и пускаше да влезе малко свеж въздух. Но… — Съдията поклати тъжно глава и се усмихна. — Започнах да се опасявам, че разбивайки стъклата, той ще събори и цялата къща. А и някои от неговите методи… Затова… — Не довърши, а само леко сви рамене.

— Затова — довърших аз вместо него — вие се ориентирахте към Макмърфи.

— Джек — каза той, — политиката винаги е била въпрос на избор, но от какво ще избираш, не зависи от теб. И всеки си плаща за избора. Знаеш това. Правиш даден избор и знаеш какво ще ти струва той. Трябва да си платиш.

— Да, но…

— Аз не те упреквам, Джек — прекъсна ме той. — Аз вярвам в теб. А кой от двама ни е прав и кой крив, ще покаже времето. Ала нека не допускаме тези неща да развалят отношенията ни. Ако в онази нощ съм прекрачил границите на допустимото, извинявай. Извинявам ти се от сърце. Толкова ми беше мъчно после.

— Казвате, че не одобрявате методите на Старк. Добре, аз ще ви кажа нещо за методите на Макмърфи. Чуйте на какво е способен вашият Макмърфи. — И аз затрещях като трамвай по наклон, и то с повредени спирачки. Обясних му на какво е способен Макмърфи.

Той седеше и слушаше.

После го попитах:

— Е, това хубаво ли е?

— Не — каза и поклати глава.

— Не е я — казах. — И вие можете да сложите край на това.

— Аз? — изненада се той.

— Да, вас Макмърфи ще ви послуша. Не може да не ви послуша, защото вие сте един от малкото му приятели, които са му останали, а и вече усеща на врата си горещия дъх на Шефа. Ако той имаше някакъв макар и малък коз, би се разправил с Шефа без повече пазарлъци. Но знае, че няма. И казвам ви, че ако се стигне до съд, Шефа няма да си поплюва. Тази Сибил си е стопроцентова курва и ние можем да докажем това винаги. Ще изкараме като свидетели целия ръгби отбор, че и лекоатлетическия, че и всички шофьори на камиони, които карат

по шосе 69 покрай къщата на татко й. Ако успеете да вразумите Макмърфи, може би ще има възможност да спаси кожата си. Но, забележете, засега аз нищо не мога да обещая.

Само полумрак, тишина и лек дъх на старо сирене царяха в стаята, докато думите ми проникваха в този красив старчески череп. После съдията поклати бавно глава.

— Не — каза той.

— Слушайте, Сибил няма да остане с празни ръце. Ние ще имаме грижата за това, освен ако не я е обзела мания за величие. Разбира се, тя ще трябва да подпише една декларацийка. Няма да скрия, че нашата страна ще има грижата да се запаси с няколко писмени показания от нейните приятели — в случай че тя отново реши да хитрува. Уверявам ви, предлагаме й една напълно изгодна за нея сделка.

— Не за това става дума — каза съдията.

— А за какво, боже мой? — възкликнах и долових в гласа си умолителна нотка.

— Това си е работа на Макмърфи. Той може да прави грешка. И според мен прави. Но това си е негова работа. В такова нещо аз не мога да се меся.

— Премислете по-добре — заувещавах го. — Не бързайте с отговора, помислете си.

Той поклати глава.

Станах.

— Трябва да бягам — казах. — А вие помислете. Утре ще дойда пак и ще поговорим още веднъж. Тогава ще ми отговорите.

Той насочи към мен жълтите си ахати и отново поклати глава.

— Ела да се видим утре, Джек. Добре дошъл си и утре, и всеки друг ден. Но отговора ти давам сега.

— Моля ви за това като за лична услуга: изчакайте до утре и тогава решете.

— Говориш, като че на мен ми е трудно да вземам решения. Но това е, кажи-речи, единственото, на което съм се научил за седемдесет години. Аз зная какво искам и какво решавам. Независимо от това ти ела утре. И няма да говорим за политика. — Той направи широко движение с ръка, като че смиташе нещо от масата. — Майната й на политиката! — възкликна шеговито.

Погледнах го и в същия миг, когато на лицето му все още стоеше насмешливата гримаса, а ръката му висеше във въздуха след споменатото движение, разбрах, че връщане назад няма. Това не беше внимателно опипвана на водата с крак, не беше и равномерната тяга на

течението отдолу или околоврът водовъртежа, а неудържимият вихър на самия вртоп. Би трябвало да се досетя, че така и ще стане.

И без да свалям очи от него, казах почти шепнешком:

— Аз ви помолих, едва не паднах на колене.

На лицето му се изписа недоумение.

— Направих всичко възможно — казах. — Помолих ви.

— Но какво има? — попита той.

— Познато ли ви е името Литълпо? — попитах все тъй тихо.

— Литълпо? — сбърчи чело той, мъчейки се да си спомни.

— Мортимър Л. Литълпо — казах. — Не го ли помните?

Кожата на лицето му съвсем се сбърчи и образува нещо като удивителна между гъстите ръждивочервеникави вежди.

— Не — отвърна и поклати глава. — Не си спомням.

И наистина не си спомняше. Бях убеден в това. Да, не помнеше дори Мортимър Л. Литълпо.

— Добре — продължих, — а помните ли компанията „Американ илектрик пауър“?

— Как да не я помня? Та аз им бях юрисконсулт цели десет години. — Той дори не трепна.

— А помните ли как ви дадоха тази длъжност?

— Чакай да видя… — започна и на мен ми стана ясно, че наистина беше забравил, че се ровеше в миналото и се мъчеше да си спомни. После се изправи в креслото и каза: — Сетих се, разбира се. Чрез господин Сатърфийлд.

Но сега трепна. Куката беше захванала месо, това не ми убягна.

Почаках цяла минута, без да свалям поглед от него, а той, седнал съвсем изправен в креслото, ме гледаше право в очите.

— Е — попитах меко, — няма ли да промените решението си? За Макмърфи.

— Казах вече.

Чувах дишането му и повече от всичко на света ми се щеше да разбера какво става в главата му, защо седи така изправен и ме гледа право в очите, след като куката се е забила в месата му.

Пристъпих към моето кресло и се наведох да взема плика, който лежеше на пода. После отидох до него и сложих плика на коленете му.

Той впери очи в плика, но не го докосна. После вдигна поглед към мен — твърд, немигащ поглед — и в жълтите ахати не се четеше никакво недоумение. След това, без да каже дума, отвори плика и зачете документите. Светлината беше лоша, но той не се навеждаше към тях. Вдигаше ги един по един на височината на лицето си. И ги

изчете много внимателно. После остави внимателно и последния на коленете си.

— Литълпо — произнесе той замислено и млъкна. — Знаеш ли, дори не си спомних името му — каза, чудейки се сам на себе си. — Кълна ти се, дори името му бях забравил. — Млъкна пак. — Можеш ли да си представиш? Да забравя дори името му.

— Случва се — казах.

— Знаеш ли — продължи той все така учуден, — седмици наред, дори месеци понякога… не съм се сещал за… — той докосна хартиите с отеклия си старчески показалец — за всичко това.

И млъкна, задълбочен в себе си.

После проговори:

— Понякога… понякога ми се струва, че това изобщо не се е случило. Поне не с мен. Може би се е случило с другиго, но не с мен. После започвам да си спомням, но като се сетя, в първия миг си казвам: не, това не може да се е случило с мен. — Той вдигна глава и ме погледна право в очите. — Но ето че се е случило.

— Да — казах, — случило се е.

— Да — кимна той, — но на мен и досега не ми се вярва.

— На мен също — казах.

— И на това съм благодарен, Джек — каза той с крива усмивка.

— Мисля, че се досещате какъв ще бъде следващият ход — обадих се аз.

— Досещам се. Твоят началник ще се опита да упражни натиск върху мен. Да ме шантажира.

— „Натиск“ е по-хубава дума — отбелязах.

— Хубавите думи вече не ме интересуват. Човек толкова дълго живее сред думи. После изведнъж се оказва стар и остават само делата, а думите престават да играят всякаква роля.

Свих рамене.

— Както кажете — отвърнах, — но мисля, че разбрахте същината на работата.

— Нима не знаеш — впрочем твоят началник е длъжен да знае това, понеже се пише юрист, — нима не знаеш, че това тук — той почука с показалец по документите — не върши работа за пет пари. Пред съда. Та това е станало преди двайсет и пет години. А и нямате никакви свидетели. Освен тази Литълпо. Но тя е безпредметна. Всички са мъртви.

— Освен вас.

— В съда няма да имате полза от това.

— Но вие не живеете в съда. Вие не сте умрели, живеете сред хора и тези хора имат определено мнение за вас. И не сте човек, комуто би било безразлично дали тези хора ще си развалят мнението за него.

— Как така ще си го развалят! — разгорещи се той и се наведе напред. — Бог е свидетел, те нямат това право. Аз съм живял честно и съм изпълнявал дълга си, аз…

Преместих поглед от лицето му към документите в скута. Той забеляза това и също погледна надолу. Думите замряха и той попипа книжата, сякаш да се увери, че са истински. После вдигна бавно глава.

— Ти си прав — рече. — Това е мое дело.

— Да — казах, — ваше.

— Старк знае ли?

Помъчих се да разбера какво се крие зад този въпрос, но не успях.

— Не знае — отвърнах. — Обясних му, че нищо няма да му кажа, докато не се срещна с вас. Трябваше да се убедя.

— Имаш прекалено чувствителна душа — присмя се той. — За шантажист.

— Нека не се обиждаме — отвърнах. — Ще кажа само, че самият вие се мъчите да защитите един шантажист.

— Не, Джек — отвърна спокойно, — аз не се мъча да защитя Макмърфи. Може би… — той се поколеба — се мъча да защитя себе си.

— В такъв случай знаете как да направите това. И аз нищо няма да кажа на Старк.

— Може би и без това няма да му кажеш.

Той изрече това още по-тихо и спокойно и на мен ми мина през ум, че може да извади оръжие — бюрото му беше подръка — или да скочи върху мен. Старик, старик, ама да си нямаш работа с такива.

Той, изглежда, отгатна мисълта ми, защото поклати с усмивка глава и каза:

— Не се безпокой. Няма от какво да се плашиш.

— Вижте… — подзех ядосан.

— Аз нищо няма да ти сторя — прекъсна ме той. После добави замислено: — Но бих могъл да те възпра.

— Само като възпрете Макмърфи.

— Не, много по-лесно.

— Как?

— Много по-лесно — повтори той.

— Как?

— Бих могъл… — започна той — бих могъл просто да ти кажа…

бих могъл да ти кажа нещо… — Млъкна изведнъж, после се изправи и хартиите паднаха от коленете му. — Но няма да ти го кажа — завърши весело и ми се усмихна широко.

— Какво няма да ми кажете?

— Не мисли за това — отвърна все така усмихнат и махна с ръка, сякаш не си заслужаваше да се говори по този въпрос.

За миг ме обзе нерешителност. Тук имаше нещо нелогично. Как бе възможно той да бъде така самоуверен и весел, когато изобличителните документи лежаха пред него? Но ето че бе възможно.

Аз се наведох да прибера книжата, а той ме наблюдаваше отгоре.

— Утре ще дойда пак — казах. — Вие помислете и решете окончателно.

— Но всичко вече е решено.

— Вие…

— Не, Джек.

Тръгнах към вратата на преддверието.

— Утре ще дойда пак — повторих.

— Разбира се, разбира се. Заповядай. Но аз вече съм решил.

Тръгнах си, без да кажа довиждане. Вече отварях входната врата, когато го чух да ме вика. Обърнах се и се върнах няколко крачки. Той беше излязъл в преддверието.

— Исках само да ти кажа — започна той, — че и аз научих нещо ново от тези документи. Оказва се, че моят стар приятел, губернаторът Стантън, е заложил честта си, за да ме защити. Просто не зная да се радвам ли, или да съжалявам за това. Да се радвам на привързаността му към мен или да съжалявам за угризенията на съвестта, които съм предизвикал. Но той никога нищо не ми е казал. Това е върхът на благородството. Съгласен ли си? Нито дума не ми е споменал.

Измънках нещо в знак на съгласие.

— Исках само да знаеш това за губернатора. За неговата грешка е виновна човещината му. Обичта към приятеля.

Не отвърнах нищо.

— Исках само да знаеш това за губернатора — повтори той.

— Ясно — казах и тръгнах към вратата, като усещах върху себе си погледа на жълтите му очи и спокойната усмивка.

В адския пек закрачих по Крайбрежния към къщи. Чудех се дали после да ида да се окъпя, или да се метна на колата, да се върна в града и да кажа на Шефа, че съдията Ъруин не отстъпва. Но реших, че мога да изчакам още един ден. Току-виж, съдията променил решението си, въпреки че почти нямаше такива изгледи. А къпането ще отложа за вечерта. Сега беше горещо дори за къпане. Ще се прибера, ще взема един душ и ще полегна, а като се поразхлади, ще ида да поплувам.

Взех душ, легнах и съм заспал.

Събудих се и скочих в леглото. Сякаш изобщо не бях заспивал. Звукът, който ме събуди, още звънтеше в ушите ми. Беше някакъв писък. И ето че се разнесе отново. Чист, сребрист, тънък писък.

Скочих от леглото и хукнах към вратата, сетих се, че съм гол-голеничък, грабнах халата и излетях. От стаята на майка ми долитаха звуци, подобни на хлипане. Вратата беше отворена и аз се втурнах вътре.

Тя седеше на края на леглото си по пеньоар, стиснала в ръка белия телефон, гледаше с обезумял поглед и хлипаше монотонно, на равни промеждутъци. Приближих се до нея. Тя пусна телефона, който тупна на пода, насочи показалец към мен и закрещя:

— Ти направи това, ти! Ти го уби!

— Какво? Какво?

— Ти го уби!

— Кого съм убил?

— Ти го уби! — И тя се разсмя истерично.

Хванах я за раменете и взех да я разтърсвам, мъчейки се да прекратя този смях, но тя започна да дращи с нокти и да ме бута. За секунда престана да се смее, за да си поеме дъх, и аз чух сухото потракване на мембраната, с което централата напомняше, че телефонът не е затворен. После смехът й заглуши този звук.

— Престани! Престани! — креснах аз и тя се вторачи в мен така, като че едва сега ме виждаше.

— Ти го уби, уби го!

— Кого съм убил? — разтърсих я аз.

— Баща си — отвърна тя. — Ох, собствения си баща. Ти го уби.

При такива обстоятелства научих това. В първия миг само онемях. Когато те прониже голям куршум, може да се завъртиш като пумпал, но нищо не усещаш. Поне в първия миг. А и бях много зает. На майка ми й беше зле. На вратата вече надничаха две черни лица — готвачът и прислужникът, и аз им викнах да не се мотаят, ами да повикат доктор

Бланд. Вдигнах от пода тракащия телефон и го затворих, за да могат да се обадят от долния, после пуснах за секунда майка ми, за да затръшна вратата пред тези всевиждащи и всезнаещи очи.

Между хлиповете майка ми говореше и се смееше. Обясняваше колко го е обичала и как той е бил единственият човек, когото е обичала, и как аз съм го убил, как съм убил родния си баща и всякакви такива врели-некипели. Тя не стихна, докато не пристигна доктор Бланд и не й постави инжекция. Застанал до кревата, откъдето долитаха стихващите вече хлипове и бръщолевеници, той обърна към мен сивобрадото си кукумявче лице и каза:

— Джек, ще изпратя милосердна сестра. Жена, на която напълно може да се разчита. Не пускайте повече никого тук. Нали разбирате?

— Да — отвърнах, защото го разбрах, и разбрах, че той много добре е разбрал какво означават несвързаните приказки на майка ми.

— Стойте тук, докато дойде сестрата — каза, — и не пускайте никого. И сестрата да не пуска никого, докато не дойда и се уверя, че майка ви е дошла на себе си. Никого.

Кимнах и тръгнах да го изпратя до вратата. След като каза довиждане, аз го задържах за миг.

— Докторе — попитах го, — какво се е случило със съдията? Нищо не можах да разбера от майка ми. Удар ли е получил?

— Не — каза той и се взря в лицето ми.

— А какво?

— Застрелял се е — отвърна той, като продължаваше да се взира в лицето ми. После добави с професионален тон: — Вероятно здравословното му състояние го е накарало да направи това. Напоследък бе много отпаднал. А беше енергичен човек… спортна натура. Много често… — Сега той говореше още по-сухо и деловито. — Много често такива хора не могат да се помирят със загубата на силите си в последните години от живота. Да, убеден съм, че това е причината.

Не казах нищо.

— Довиждане, сър. — Докторът свали поглед от мен и тръгна към стълбата.

Вече започваше да слиза, но аз извиках след него: „Докторе!“ — и го догоних.

— Докторе — попитах го, — къде е стрелял? Искам да кажа, в коя част на тялото? Не в главата, нали?

— Право в сърцето — каза. И добави: — С автоматичен пистолет. Много чиста рана.

Той се спусна по стълбата. А аз останах в горния край и си мислех за това, че покойният се беше прострелял в сърцето — много чиста рана, — а не в главата, както правят някои: налапват дулото на пистолета и куршумът пробива мекото небце и пръсва черепа им, който се размазва като сурово яйце. Отвратително. Изпитвах голямо облекчение при мисълта за неговата хубава, чиста рана.

Върнах се в стаята си, грабнах някакви дрехи, отидох при майка си и затворих вратата. Облякох се и седнах в края на великолепното голямо легло с балдахин, под който тялото на майка ми изглеждаше толкова дребно. Забелязах колко повехнали са гърдите й, колко е хлътнало и посивяло лицето й. Полуотворената уста дишаше тежко. Лицето й беше неузнаваемо. Не, това в никакъв случай не беше лицето на момичето със салатенозелената рокля и златистите коси, което е стояло преди четиридесет години до набития мъж с черен костюм пред дюкяна в дърварското селище в Арканзас, където воят на трионите е режел въздуха и чегъртал право в мозъка, а червената земя между сечищата, обрасла в бледа зеленина, е изпущала пара под лъчите на пролетното слънце. Не, това не беше и красивото лице с леко хлътнали бузи, което преди години е гледало с жад човека с ястребова глава и пламтящи очи в алеите с мирти, в потайните борови гъстаци или в стаята със спуснати щори. Не, сега това лице беше старо. И на мен ми стана жал за него. Взех ръката, отпусната безжизнено върху чаршафа.

Държах тази ръка и се мъчех да си представя какво ли би станало, ако в малкото дърварско селище бе отишъл не Учения прокурор, а неговият приятел. Не, това нищо не би променило, реших аз, защото си спомних, че по същото време Монти Ъруин беше женен за първата си жена, тази, която осакатя след падането от коня и остана на легло години наред, а после умря тихо и изчезна завинаги от погледа и съзнанието на Бърдънс Лендинг. Несъмнено Монти Ъруин е бил възпрян от чувството си за дълг: не му е давало сърце да остави сакатата си жена и да се ожени за другата. Затова и не се е оженил за момичето с гладните бузи, затова и не е отишъл при приятеля си, Учения прокурор, и не му е казал: „Аз обичам жена ти“; затова не се е оженил за нея и после, когато мъжът й е разбрал всичко — а той несъмнено е разбрал и тъкмо това го е накарало да напусне семейството си и да живее толкова години по бордеите. Съдията все още е имал жена, с която — поради телесния й недъг — го е свързвало болезнено чувство за чест и дълг. Тогава майка ми се е омъжила повторно. В отношенията им сигурно са се появили търкания и минутите на откраднати удоволствия вероятно са се примесвали с

неприятни кавги. После сакатата е починала. Защо не са се оженили тогава? Може би майка ми е отказала, за да го накаже за предишното му упорство. Или може би по това време вече животът им е бил влязъл в един коловоз, от който не са могли да се измъкнат. Тъй или иначе, той е взел онази жена от Савана, която не му е донесла нищо — нито пари, нито щастие — и която след време също умира. Защо и тогава не са се оженили?

В края на краищата отхвърлих този въпрос. Не ми идваше наум друг отговор освен един: че когато най-сетне разберем къде е мястото ни в живота и какво определение даваме за себе си, вече е твърде късно да се измъкнем от коловоза. Тогава можем да живеем само в рамките, които сами сме си поставили, подобно на престъпника в клетката, който не може нито да легне, нито да седне, нито да се изправи, а е окачен в името на закона, за да го гледа тълпата. Но рамките, които сме си поставили — това сме самите ние. За да се измъкнем от тях, трябва да направим от себе си нова личност. Но как може от старото „аз“ да направиш ново „аз“, когато старото „аз“ е единственият материал, с който разполагаш за създаването на нова личност? Такива едни въпроси се въртяха тогава в главата ми.

Както казах, отхвърлих въпроса, отхвърлих и отговора, който уж бях намерил, и само държах в шепите си безжизнената й ръка, вслушвах се в затрудненото й дишане, гледах изостреното лице и си мислех как в този писък, който ме изтръгна от сън следобед, бе звъннала такава красива, сребриста чистота на чувствата. Това беше, мислех си, истински вик на погребана душа, успяла след толкова много години да напомни за миг за себе си. Да, тя очевидно е обичала Монти Ъруин. А преди аз смятах, че никога никого не е обичала. И като държах сега ръката й, изпитвах не само съжаление към нея, но и нещо като обич — защото и самата тя бе обичала някого.

След малко дойде сестрата и аз се освободих. После дойде да види майка ми госпожа Даниъл, съседка на съдията Ъруин. Тя именно беше позвънила на майка ми и й беше съобщила трагичната вест. Госпожа Даниъл чула изстрела, но не обърнала внимание; после чернокожият прислужник на Ъруин излетял на двора и започнал да вика. Тогава тя влязла с него в къщата и намерила съдията в библиотеката, седнал на едно от големите кожени кресла, с пистолет на коленете, с леко наведена към рамото глава и окървавено от лявата страна бяло сако. Тя имаше какво да разкаже и вече беше обходила една по една всички къщи по Крайбрежния. Тя ми изложи всички подробности, опита се безуспешно да измъкне нещо от мен за днешното ми посещение при

съдията и за прилошаването на майка ми (разбира се, тя беше чула писъците й по телефона) и без да прибави нещо съществено към това, което вече знаеше, се отправи към следващото си местоназначение.

Младия ръководител се прибра към седем часа. Той вече знаеше за смъртта на съдията, но аз трябваше да му обясня какво е състоянието на майка ми. Казах му направо, без всякакви заобикалки, че не бива да влиза в стаята й. После двамата излязохме на страничната веранда и изпихме мълчаливо по едно уиски. Обърнах му толкова внимание, колкото и на сянката си.

След два дни погребаха съдията Ъруин под призрачния, украсен с мъх дъб в черковния двор. Преди това, в къщата му, минах заедно с всички пред ковчега му и се вгледах в мъртвото му лице. Ястребовият нос изглеждаше тънък като хартия и бе станал почти прозрачен. Кожата беше изгубила керемидения си цвят и само на скулите се забелязваше лек розов оттенък — работа на специалистите от погребалното бюро. Но четинестата рижа коса, оредяла сякаш още повече, стърчеше като нещо съвсем самостоятелно над куполообразния череп. Хората се нижеха край мъртвия, поглеждаха го, разменяха тихо по някоя дума и се нареждаха в другия край на гостната до огромните саксии с палми, донесени специално за случая. Така този факт — неговата смърт, се разтвори незабелязано в живота на обществото като капчица мастило, паднала в чаша чиста вода. Капчицата се разлива все по-нашироко и по-нашироко около точката на гибелната концентрация, разнася се и бледнее, докато от нея не остане и следа.

После стоях в черковния двор, докато се извършваше погребението и лопатите мятаха пръстта — смес от пясък и чернозем — в ямата, където вече лежеше съдията Ъруин. Мислех си как той беше забравил името на Мортимър Л. Литълпо, как беше забравил изобщо за неговото съществуване, но как Мортимър нито за миг не бе забравил съдията. Мортимър лежеше в гроба повече от двайсет години, ала не беше забравил съдията Ъруин. Спомняйки си за писмото в сандъка на сестра си, той се е усмихвал с безплътната си усмивка, кискал се е беззвучно и е чакал. Съдията Ъруин беше убил Мортимър Л. Литълпо. Но в края на краищата Мортимър уби съдията Ъруин. Но дали само Мортимър го уби? Дали и аз нямах пръст? Зависи как ще погледнеш. Размишлявах над този въпрос и се питах каква е моята отговорност. Би могло да се приеме, че тя е не по-голяма от отговорността на Мортимър. Мортимър беше убил съдията Ъруин, защото съдията Ъруин беше убил него, а аз бях убил съдията Ъруин, защото съдията

Ъруин ме беше създал, и погледнато в такава светлина, Мортимър и аз бяхме само две оръдия на бавното, но неизбежно самоунищожение на съдията Ъруин. Защото и убийството, и създаването могат да бъдат престъпления, наказуеми със смърт, а смъртта винаги идва от собствената ръка на престъпника и всеки човек е самоубиец. Ако човек знае как да живее, той никога не би умрял.

Зариха гроба, оформиха отгоре закръглена могилка и я покриха с килимче нетърпимо зелена изкуствена трева, защото в черковния двор, под гъстата сянка на обвесените с мъхове клони и изпод дебелия слой сплъстена шума никога не никнеше жива тревица. След това последвах благочинното множество и оставих покойния под зелената трева — това сполучливо хрумване на погребалните бюра, което спестяваше на по-чувствителните души неприятната гледка на прясно разкопана пръст, говореше, че нищо особено не се е случило и завоалираше, тъй да се каже, значението на живота и смъртта.

Така аз се разделих с баща си и тръгнах по Крайбрежния. Вече бях свикнал да мисля за него като за мой баща. Което означава, че бях отвикнал да смятам за свой баща човека, който някога беше Учения прокурор. Изпитвах някакво облекчение при мисълта, че този човек не е моят баща. Винаги бях усещал върху себе си проклятието на неговото слабодушие или това, което според мен бе слабодушие. Той имаше хубава страстна жена, но друг човек му я беше отнел, беше станал баща на детето му, а той не бе намерил какво друго да направи, освен да си отиде, оставяйки й цялото си състояние, да се навре в някаква дупка като ранено животно и да прахоса умствените си способности и силите си в някакъв набожен кретенизъм. Беше праведен човек. Но неговата праведност нищо не ми говореше и аз нямах никаква полза от нея. А новият ми баща не беше праведник. Той беше сложил рога на приятеля си, беше изменил на жена си, беше приел подкуп и бе тласнал, макар и несъзнателно, един човек към самоубийство. Но беше вършил добро. И беше справедлив съдия. И ходеше с високо вдигната глава. До сетния си час. И не ми каза: „Слушай, Джек… ти няма да направиш това… няма да го направиш, защото… аз съм твой баща.“

Да, бях сменил праведния и слабодушен баща за порочен и силен. И не съжалявах за това. Вървях по Крайбрежния и ми беше мъчно за съдията, но бях доволен от смяната. После си спомних за другия, който се навеждаше в мръсната стая над малоумния акробат и поднасяше шоколад към разплаканото му лице, спомних си и детето на килимчето пред камината и набития мъж с черен костюм, който се навеждаше над

него с думите: „Само една хапка, момчето ми, че след малко ще вечеряме.“ И сега вече се обърках.

Затова престанах да мисля по този въпрос. Нямаше смисъл да се мъча да определям чувствата си към тях, след като бях загубил и двамата. Хората губят обикновено един баща, но при мен обстоятелствата се стекоха така странно, че аз загубих двама едновременно. Бях извадил на бял свят истината, а истината винаги убива бащата, бил той праведен и слабодушен или порочен и силен, и ти оставаш сам със себе си и с истината и не можеш да попиташ за нищо татко си, който и без това не може да ти отговори, а на всичко отгоре е и мъртъв.

На другия ден, когато се върнах в столицата, ме повикаха по телефона от Бърдънс Лендинг. Обади се някой си господин Петъс, който се оказа изпълнителят на завещанието на съдията. Той ми съобщи, че съдията е оставил цялото си наследство на мен — с изключение на няколко дребни подаръка за прислугата. Така аз ставах наследник на имота, който преди години съдията бе спасил с единствената си нечестна постъпка, постъпка, заради която аз, като непорочно оръдие на справедливостта, насочих пистолета към сърцето му.

Цялата история изглеждаше толкова налудничава и същевременно толкова логична, че след като оставих слушалката, избухнах в неудържим смях. Но преди да са спра, разбрах, че всъщност не се смея, а плача и повтарям до безсъзнание: „Горкият старик, горкият старик!“ Сякаш ледовете се пропукваха след дълга зима. А зимата беше предълга.

Глава девета

След тежък удар или криза, след първото сътресение и след като нервите престанат да пищят и се гърчат, човек привиква към новото състояние на нещата и му се струва, че не са възможни повече никакви промени. Приспособяваш се и си уверен, че новосъздаденото равновесие ще трае вечно. След смъртта на съдията Ъруин и след като се върнах в столицата, аз се чувствувах именно така. Струваше ми се, че историята е завършена, че играта, започнала преди много и много години, е изиграна, че лимонът е изстискан докрай. Но ако има нещо сигурно, то е, че никоя история няма край, защото историята, която ни се струва завършена, е само една глава от историята, която никога не свършва, и играта съвсем не е изиграна, изигран е само един гейм от нея, а играта има много и много геймове. Когато играта бъде прекратена, това означава, че вече се е стъмнило. Но денят е дълъг.

Малката игра, която Шефа играеше, още не бе завършила. Но аз почти бях забравил за нея. Бях забравил, че историята на съдията Ъруин, която сама по себе си изглеждаше така завършена, беше само една глава от по-дългата история на Шефа, която още не беше завършила и която от своя страна също беше само глава от една много по-голяма история.

Когато влязох в кабинета, Шефа ме погледна иззад бюрото и каза:

— Значи, успя да ми се измъкне, кучето му с куче.

Не отвърнах нищо.

— Аз не ти казах да го уплашиш до смърт, а само малко да го подплашиш.

— Той изобщо не се уплаши — казах.

— Тогава за какъв дявол направи тази щуротия?

— Аз те предупредих още на времето, че той не се плаши.

— Добре, но защо направи тази щуротия?

— Не искам да обсъждам въпроса.

— Добре, но защо направи тази щуротия?

— Ти глух ли си? Казах ти, че не искам да обсъждам този въпрос.

Той ме погледна малко изненадан, стана от стола и заобиколи бюрото.

— Извинявай! — И сложи тежката си ръка на рамото ми.

Аз се дръпнах.

— Извинявай — повтори. — Нали някога сте били близки приятели?

— Да.

Той се върна на стола си, вдигна голямото си коляно и го обгърна с ръце.

— А Макмърфи си е все още цял-целеничък — каза замислено.

— Да, Макмърфи си е цял-целеничък, но ако искаш да го шантажираш, намери си друг да ти събира материали за това.

— Дори за Макмърфи? — попита с шеговит тон, на който аз не се поддадох.

— Дори за Макмърфи.

— Ей, ти да не си решил да се разделиш с мен?

— Не, но съм решил да се разделя с някои занимания.

— Е, какво, оказа се вярно, така ли?

— Кое?

— Историята със съдията, знам ли я каква е.

Не можех да отрека това. Трябваше да отговоря утвърдително. Затова кимнах и казах:

— Да, оказа се вярно.

— Е, и?

— Казах, каквото имах да казвам.

Той се вглеждаше в мен сънливо изпод падналия перчем.

— Момче — обади се спокойно, — ние с теб работим заедно не от вчера. Надявам се да останем заедно докрай. Затънали сме до ушите във всички тези неща, момчето ми, и двамата, и ти, и аз.

Не отговорих.

Той продължаваше да се вглежда в мен. После рече:

— Не се безпокой. Всичко ще излезе на добър край.

— Да, разбира се — казах кисело, — ти ще станеш сенатор.

— Не за това става дума. Аз мога да стана сенатор още сега, ако това е най-важното.

— А за какво става дума?

Не ми отговори веднага, дори не ме гледаше вече, а беше забил поглед в ръцете си, сключени около сгънатото коляно.

— По дяволите — викна изведнъж, — не е важно. — После пусна внезапно коляното си, кракът му тупна тежко на пода и той скочи от стола. — Но нека всички запомнят добре — Макмърфи и всички останали, — аз ще постигна онова, което съм намислил. Ще го постигна, бога ми, дори ако се наложи да им счупя гръбнаците ей с тия

две ръце. — И той протегна ръце с разперени свити пръсти, готови да сграбчат нещо. После се подпря на бюрото и каза по-скоро на себе си, отколкото на мен: — Сега пък този, Фрей. Ах, този Фрей! — И потъна в мълчание, но ако Фрей можеше да го види отнякъде, би се радвал, че е толкова далеч, в онази арканзаска ферма с неизвестен адрес.

Така историята на Шефа и Макмърфи, от която историята на съдията Ъруин беше само част, продължаваше, но аз вече не участвувах в нея. Върнах се към невинната си ежедневна работа и седях в кабинета си, а в това време есента се приближаваше незабележимо и земята лягаше на скосената си ос и лека полека избутваше мястото, на което сядах, встрани от изгарящите кристални лъчи на огромното слънце. Подухнеше ли вечерен ветрец, листата на дъбовете шумоляха сухо, а извън града, там, гдето свършваха бетонните тротоари и трамвайните линии, сплъстената джунгла от захарна тръст лягаше под тежкия нож и вечер по изкъртените пътища скърцаха големите колела на каруците, натоварени догоре с този неблаговонен товар, а нейде отвъд равните черни поля, оголени от секачите, под шафраненото небе пееше жалната си песен негър, уговаряйки се за нещо с Исуса. На университетското тренировъчно игрище дългокрак младеж с атлетически плещи вадеше душата на коженета топка, а по-нататък, при виковете и настойчивите свиркания, бушуваше игра. В събота вечер под блясъка на прожекторите стадионът ехтеше от викове: „Том! Том! Том! Давай, Том!“ Защото Том Старк носеше топката, Том Старк се промъкваше по края, Том Старк пробиваше отбраната и имаше само: Том, Том, Том.

Спортните журналисти пишеха, че той никога не е бил в по-добра форма. А междувременно Том принуждаваше баща си да стои непрекъснато на тръни. Шефа беше станал същински кибрит, все едно шотландец, който е решил да не пие, цялото учреждение ходеше на пръсти, след диктовка машинописките започваха да ронят сълзи над машините си, а длъжностните лица, които излизаха от кабинета му, придържаха с една ръка носна кърпа на бледите си чела, а с другата опипваха пътя през дългата приемна под изрисуваните погледи на мъртвите губернатори в позлатените рамки. Само в Сади нямаше никаква промяна. Тя сечеше думите си, сякаш късаше конец със зъби, и гледаше Шефа с тъмните си пламтящи очи, като че бе богиня на бъдещето, знаеща цената на всички надежди.

Само когато имаше мач, Шефа се отърсваше от мрачното си настроение. Два-три пъти ходих с него и щом Том биваше в стихията си, Шефа се преобразяваше напълно. Очите му изскачаха и

заблестяваха, той ме тупаше по гърба и ме стискаше като мечка. Следи от тази треска се забелязваха понякога и на другата сутрин, когато той разгръщаше спортната страница на неделния вестник, но, разбира се, тя не траеше цялата седмица. А Том не правеше нищо, за да спести на баща си тревогите, които му причиняваше. Два-три пъти разговаряха на доста висок стил поради това, че Том клинчеше от тренировки и се беше скарал с треньора Били Мартин.

— На тебе какво ти влиза в работата? — викаше Том в задимената от пури стая в хотела, застанал с разкрачени крака, като че стоеше на палуба по време на вълнение. — Какво ти влиза в работата на теб, та и на Мартин, щом мога да им стъпя на шията? А това аз мога. Все още мога да им стъпвам на шията, тогава какво искаш? Аз мога да им стъпвам на шията, а ти можеш да се фукаш с това. Какво повече искаш?

И с тези думи Том излизаше и тръшваше вратата, а Шефа оставаше като парализиран — очевидно от прекомерния прилив на кръв в главата.

— Чу ли го какви ги говори? — казваше ми после Шефа. — Чу ли го само какви ги говори? Да вземе човек да му счупи главата.

Но той се стресваше. Това не беше трудно да се забележи.

Същевременно Шефа продължаваше да се занимава с аферата „Сибил Фрей“. Както казах, аз не взимах участие в нея. Но не беше трудно да се предвиди какво ще се случи. Имаше два начина да бъде хванат Макмърфи: чрез съдията Ъруин или чрез Гъми Ларсън. Шефа се опита да сплаши съдията, но нищо не излезе. Сега му оставаше да купи Гъми. Това беше напълно възможно, защото Гъми беше човек на сделките. Парата, и толкоз. За подходяща сума той бе готов да продаде всичко: и безсмъртната си душа, и светите кости на майка си, а старият му приятел Макмърфи не можеше да се сравнява нито с едното, нито с другото. Ако Гъми посъветваше Макмърфи да се откаже от намеренията си да стане сенатор, Макмърфи щеше да се откаже, защото без Гъми Макмърфи беше нула.

Шефа нямаше избор. Той трябваше да купува. Би могъл да сключи сделка със самия Макмърфи — да остави отворен пътя му към сената, а при следващите избори да заеме неговото място. Но срещу това имаше две възражения. Първо, щеше да се загуби време. Сега бе моментът Шефа да излезе на предна линия. По-късно той би бил само един от сенаторите, които отиват към петдесетте. А сега щеше да бъде вундеркиндът, който бълва огън. Момче с бъдеще. И, второ, ако допуснеше Макмърфи до гърнето с меда, сума хора, които дори в

самотата на спалнята ги избиваше студена пот само при мисълта да се изпречат на пътя на Шефа, щяха да си въобразят, че могат да се хвърлят срещу него и да се измъкнат здрави и читави. Те щяха да започнат да дружат с приятелите на Макмърфи и да се черпят с пури с тях. Може би дори щяха да започнат да мислят самостоятелно. А имаше и трето възражение срещу една сделка с Макмърфи. Впрочем това не беше възражение, а просто факт. Фактът, че Шефа си беше Шефа, а не някой друг. Ако Макмърфи би го принудил на някакъв компромис, той, Макмърфи, щеше да бъде последният човек, който би спечелил от този компромис. И тъй Шефа се зае да уреди работата с Гъми Ларсън.

Не ставаше дума за нещо дребно. За трохи. А за строежа на медицинския център. И за договор с Ларсън, с който да му бъде възложен този строеж.

Но аз нямах нищо общо с преговорите. С тях се занимаваше Дъфи, който отдавна драскаше да се уреди договорът с Ларсън и несъмнено щеше да получи добър пай за услугата. Не му завиждах за това. Беше си го изработил с труд. Толкова пъти бе треперил и се бе обливал в пот под зловещия, изпитателен поглед на Шефа, мъчейки се да го склони да възложи строежа на Ларсън. И в края на краищата сделката стана възможна само благодарение на една случайност, а не на неговите съзнателни усилия, тъй че той нямаше никаква вина. Затова не го осъждах и не му завиждах за пая, който щеше да получи.

Макар че всичко това ставаше пред очите ми, все едно, че се вършеше зад гърба ми, защото в тези дни, с наближаването на есента, аз чувствувах, че постепенно се откъсвам от заобикалящия ме свят. Той си вървеше по своя път, а аз по моя. Или по-точно, аз щях да вървя по моя път, ако знаех къде е той. Блазнеше ме мисълта да се махна, да кажа на Шефа: „Шефе, обирам си крушите и повече няма да се върна.“ Смятах, че мога да си позволя това. Сега не беше нужно дори пръста си да помръдна, за да имам сутрешната си закуска и кафето. Може би нямаше да бъда от големите богаташи, но щях да бъда благородно богат, по южняшки. В нашия край никой не мечтае да бъде голям богаташ, защото това е вулгарно и долнопробно. Тъй че на мен ми предстоеше да бъда благородно богат. Щом се уредяха нещата около имотите на Ъруин. (Ако изобщо се уредяха, защото работите му бяха така объркани, че кой знае кога щяха да се уредят.)

Щях да бъда благородно богат, защото бях наследил плодовете от престъплението на съдията, тъй както един ден щях да наследя от майка си плодовете от слабодушието на Учения прокурор — парите,

които й е оставил, когато е разбрал истината и просто си е отишъл. Аз също можех да си отида и с доходите от някогашното престъпление на съдията да си заживея хубав, чист, безупречен живот в някой край, където сядаш на мраморната масичка под раираното брезентно платно и си пиеш вермут със сода и касис и гледаш как се дипли и проблясва на слънцето прославената синя морска шир. Но не си отидох. Наистина, след като изгубих двамата си бащи, имах чувството, че мога да отплавам свободно, като балон, чието последно въже е прерязано. Но трябваше да отплавам с парите на съдията Ъруин. А тези пари, които ми даваха възможност да отплавам, ме връзваха същевременно на мястото ми, колкото и парадоксално да звучи това. Или с други думи, те представляваха дългата верига на котвата, а самата котва беше заседнала здраво в тинята и водораслите на далечното минало. Може би беше глупаво да се отнасям така към моето малко наследство. Може би то не се различаваше с нищо от всяко друго наследство, получено от някого. Може би император Веспасиан е бил прав, когато, подрънквайки в джобовете на дънките си парите, получени от данъка върху писоарите, е отбелязал остроумно: *„Pecunia non olet“*[32].

Не си отидох, но отпаднах от потока на събитията и седях по цял ден в кабинета си или в университетската библиотека и четях книги и монографии за данъците, защото сега работех върху приятна и чиста задача: законопроекта за данъците. И толкова малко се интересувах от онова, което ставаше около мен, че научих за сделката едва когато тя беше вече свършен факт.

Една вечер отидох в резиденцията с чанта, пълна с бележки и таблици, за да ги покажа на Шефа и да поговорим за законопроекта. Шефа не беше сам. При него в библиотеката бяха Тайни Дъфи, Захарчо и за моя изненада, Гъми Ларсън. Захарчо се беше свил в едно кресло в ъгъла и държеше с двете си ръце чаша — както децата държат чаша. От време на време той отпиваше малки глътки от чашата и вдигаше глава, както правят пилетата, когато пият. Захарчо не беше пияч. Той се страхуваше, както сам казваше, че уискито може да го „изн-н-н-н-нерви“. Представяте ли си колко ужасно би било, ако Захарчо се изнервеше дотолкова, че да не може още с първия изстрел да пръсне буркана от конфитюр, който сте му подхвърлили във въздуха, или да не обърше муцуната на мулето със задния калник на черния кадилак? Дъфи, разбира се, обичаше да си попийва, но тази вечер не пиеше. Очевидно нямаше настроение за пиене, въпреки че в погледа му сегиз-тогиз проблясваше тържествуващо пламъче, макар и

примесено със силна тревога — не беше лесно да стоиш в откритото пространство пред голямото кожено канапе. Тази тревога се дължеше отчасти на това, че Шефа обръщаше чаша след чаша. Защото, когато Шефа пиеше, задръжките му, и без това слаби, изчезваха напълно и тогава нямаше мяра на езика. А сега той пиеше здраво. Това напомняше първата светкавица, макар и без гръм, след като барометърът три дни поред е падал. Той се беше разположил на коженото канапе, а на пода до захвърленото сако и празните обувки стояха кана вода, шише уиски и купа лед. Когато Шефа биваше притеснен, обикновено изуваше обувките си. Той беше така пиян, че не би могъл и да ги уцели. Бутилката бе опразнена почти до дъното.

Господин Ларсън стоеше встрани от канапето — набит човек със среден ръст, на средна възраст, със сиво лице и сив костюм, на вид без въображение. Той не пиеше. Някога, като съдържател на играл дом, беше открил, че пиенето не носи нищо. Гъми беше човек на сделките и не вършеше нищо, ако то не носи пари.

Когато влязох и обиколих с поглед компанията, Шефа ме погледна с вече зачервените си очи, но не каза дума, преди да се приближа до откритото пространство пред канапето. После протегна ръка и посочи Тайни, който стоеше в средата на това открито, незащитено пространство с болезнена усмивка на тлъстото си лице.

— Гледай! — каза ми Шефа. — Той искаше да уреди работата с Ларсън. И какво му казах аз? Казах му: не и не. Хиляди пъти не. А каква излезе тя?

Реших, че това е чисто риторичен въпрос, и не отвърнах. Разбрах, че тази вечер е изключено да обсъждаме законопроекта за данъците, и понечих да тръгна към вратата.

— А каква излезе тя? — изрева Шефа насреща ми.

— Откъде да знам? — казах, но съставът на действуващите лица вече ми подсказваше от какъв характер е драмата.

Шефа извърна рязко глава към Тайни.

— Кажи му — изкомандува го той, — кажи му, обясни му какъв голям хитрец се чувствуваш!

Тайни нямаше сили да обясни каквото и да било. Силите му стигаха само за тази болезнена усмивка — като зимна зора над необятните простори на черния костюм, поръбената с бяло жилетка и брилянтената карфица.

— Кажи му де!

Тайни облиза устни, погледна срамливо като булка безизразния сиволик Гъми и пак не можа да каже нищо.

— Добре, аз ще ти кажа — рече Шефа. — Гъми Ларсън ще строи моята болница. Тайни постигна това, за което толкова драскаше, и така всички са доволни.

— Чудесно — казах.

— Да, всички са доволни — продължи Шефа. — Освен мене. Освен мене — повтори той и се тупна по гърдите. — Защото аз казвах на Тайни: не и не. Не искам да имам работа с Ларсън. Защото не пуснах Ларсън да прекрачи тоя праг, когато Тайни ми го домъкна. Защото отдавна трябваше да съм го изгонил от нашия щат. А къде е той сега? Къде е той сега?

Погледнах Гъми Ларсън, чието сиво лице беше непроницаемо. На времето, когато се запознах с Гъми Ларсън, той държеше играле дом и полицаите му бяха хвърлили голям бой. Навярно не им беше дал полагаемото им се. Така го бяха обработили, че лицето му бе заприличало на суров шницел. Но после то се оправи. Той знаеше, че ще се оправи, и беше приел побоя, без да си отвори устата, защото държиш ли си устата затворена, това винаги ще ти донесе нещо. И в края на краищата му беше донесло. Сега той беше богат предприемач, а не съдържател на играле дом. Беше богат предприемач, защото си бе създал необходимите връзки в градската управа и защото знаеше да си държи устата затворена. И ето че сега той приемаше търпеливо всичко, с което Шефа го замеряше. Защото това носеше. А Гъми имаше верен инстинкт за всякакви сделки.

— Аз ще ти кажа къде е — продължи Шефа. — Погледни, ето го. Стои в моя кабинет, представи си. Понарадвай му се. Я го виж какъв е хубавец. Знаеш ли какво направи той? Току-що продаде най-добрия си приятел. Продаде Макмърфи.

Човек би рекъл, че Ларсън стои в черква и чака благословия — толкова спокойно бе лицето му.

— Но това е дребна работа. То нищо не значи. Поне за Гъми.

Гъми не трепваше.

— Да, това нищо не значи за Гъми. Цялата разлика между Гъми и Юда Искариотски е, че Гъми ще получи печалба от своите трийсет сребърника. О, той е готов да продаде всекиго. Продаде най-добрия си приятел, а аз… аз… — той се тупна силно в гърдите, които отекнаха като празна бъчва — а аз трябва да купувам, тези песоглавци ме принуждават да купувам.

Млъкна, изгледа свирепо Гъми и посегна към бутилката. Наля си доволно и добави малко вода. Не си направи труда да слага лед. Очевидно се ограничаваше с най-необходимото. След малко и водата

щеше да стане излишна.

От своите трезви и победни висоти, изпълнен с увереност, която произтича от точното познаване на цената на всяко нещо на тоя свят, Гъми наблюдаваше фигурата на канапето и когато каната пак биде оставена на пода, каза:

— Ако всичко вече е уредено, губернаторе, мисля, че е време да си вървя.

— Да — отвърна Шефа, — да, всичко е уредено. — И стъпи на пода по чорапи. — Но… — Той се изправи и стиснал в ръце чашата, отърси се като пес, та част от уискито се разля. — Запомни какво ще ти кажа! — Той издаде напред глава и тръгна по килима към Ларсън.

Тайни Дъфи не стоеше съвсем на пътя му, но или не успя да се отдръпне достатъчно, или не направи това достатъчно живо. Във всеки случай, като минаваше покрай него, Шефа едва не го бутна, а може би го и бутна. И в същия миг, без дори да погледне в целта, Шефа лисна чашата право в лицето на Дъфи. И почти едновременно е това я пусна на пода. Тя подскочи на килима, но не се счупи.

Видях лицето на Дъфи в момента, когато уискито се разля по него — изненадана, тлъста муцуна, която ми напомни онзи отдавнашен ден, в който на митинга в Ъптон Шефа подгони Дъфи по края на трибуната и той тупна долу. Сега изненадата отстъпи място на искрица озлобление и миг след това — на смирено обидено изражение и жален хленч:

— Защо направи това, Шефе? Защо направи това?

Шефа, който вече го беше отминал, се обърна при тези думи, погледна Дъфи и каза:

— Отдавна трябваше да го направя. Да, много отдавна.

После се приближи до Ларсън, който вече си беше взел палтото и шапката и чакаше най-невъзмутимо да се успокои атмосферата. Застана пред Ларсън, почти долепил тялото си до неговото. После го хвана за реверите и навря почервенялото си лице в неговата сива физиономия.

— Уредено е — каза Шефа, — да, уредено е, но ти… посмей само да пропуснеш макар и един райбер на някой прозорец или парче желязо в арматурата, посмей да сложиш макар и лъжичка излишен пясък или да спестиш парченце мрамор, жив ще те одера, да знаеш. Аз тебе… — Без да пуска реверите му, той разпери широко ръце. Закопчаното копче на Ларсъновото сако отхвръкна и тракна лекичко чак пред камината. — Защото тя е моя — продължи Шефа. — Ти разбираш ли, това е моята болница! Моята!

Сега в стаята се чуваше само дишането на Шефа.

Дъфи стискаше в ръка влажната носна кърпа, с която си беше обърсал лицето, и наблюдаваше тази сцена със страхопочитание и ужас. Захарчо не обръщаше никакво внимание.

Ларсън, чиито ревери Шефа все още стискаше в ръцете си, дори не мигна. Което си е право, право си е. Той не трепваше. Сякаш в жилите му течеше ледена вода. Нищо не беше в състояние да го смути — нито обиди, нито гняв, нито издевателства, нито дори побой, от който лицето му да се превърне в суров шницел. Той беше човек на сделката. И знаеше цената на всяко нещо.

Той стоеше пред тежкото почервеняло лице, което го изгаряше с парливия си алкохолен дъх, и чакаше. Най-после Шефа го пусна. Просто разпери пръсти и като вдигна ръце, отстъпи от него. След това му обърна гръб и се отдалечи, като че оня не съществуваше. Краката, обути само с чорапи, стъпваха безшумно, а главата леко се поклащаше.

Шефа седна на канапето, наведе се напред, подпря лакти на разкрачените си колене и се втренчи в гаснещите въглени в камината така, сякаш в стаята нямаше никой.

Без да продума, Ларсън се упъти към вратата, отвори я и излезе, като я остави открехната. Тайни Дъфи също тръгна към вратата, но с някаква особена лекота — лекотата на подутото тяло на удавник, изплувало на деветия ден, каквото впечатление оставя дебел човек, когато стъпва на пръсти. Той сложи ръка на дръжката и се обърна. Когато очите му се спряха на Шефа, за когото нищо вече не съществуваше, в тях отново проблесна гняв и аз си помислих: „Бога ми, в него все още има нещо човешко.“ После той улови погледа ми и на лицето му се изписа страдалческо изражение с няма молба да му простя за всичко, да го разбера и му вляза в положението и да не си мисля лошо за горкия Тайни Дъфи, който все гледа да угоди, а за благодарност му плисват в лицето остатъка от уискито. Мигар той няма никакви права? Мигар горкият Тайни е безчувствено говедо?

После той последва Ларсън в нощта. И успя да затвори вратата съвсем безшумно.

Погледнах Шефа, който не помръдваше.

— Радвам се, че сварих последното действие — казах, — но вече е време да се омитам.

Изключено бе тепърва да говорим за законопроекта за данъците.

— Чакай — спря ме той.

После вдигна бутилката и опъна една глътка. Сега вече се задоволяваше само с най-необходимото.

— Казвам му — втренчи се в мен, — казвам му, ти само посмей да пропуснеш макар и един райбер или парче желязо в арматурата, казвам му…

— Това го чух вече.

— … посмей да сложиш макар и лъжичка излишен пясък, да направиш и най-дребно мошеничество, и ще те одера жив, жив ще те одера! — Той стана и пристъпи съвсем близо до мен. — Жив ще го одера — повтори, дишайки тежко.

— Да, ти каза това.

— Казах го и ще си удържа думата. Нека само се опита да ме измами.

— Ясно.

— Аз и без това ще го одера жив. Като нищо ще го одера. — Разпери широко ръце. — Всичките ще ги одера. Всички, които ровят с мръсните си ръце. Нека веднъж свършат работата, после всичките ще ги одера, бога ми! Да ровят те с мръсните си ръце. Те ме принудиха да им възложа строежа, те!

— Не мислиш ли, че и Том Старк има някаква вина? — казах аз.

Това го накара да се спре, колкото и да се бе засилил. Той ме изгледа така, като че се готвеше да ме удари. После се обърна и отиде към канапето. Но не седна. Само се наведе за бутилката, ощети я пряко, пак ме изгледа и каза едва чуто:

— Той е още дете.

Не му отговорих. Шефа целуна още веднъж бутилката.

— Той е още дете — повтори тъпо.

— Естествено.

— Но другите — викна той и пак разпери ръце, — другите… те ме принудиха да им възложа строежа… живи ще ги одера, ще ги унищожа без остатък!

Той говори още дълго в същия дух, след което се тръшна на канапето. После повтори глухо още няколко сентенции все в този дух и пак каза, че Том бил още дете. След това този разговор, в който участвуваше само едната страна, замря и остана да се чува само хъркане и пуфкане.

Гледах го и се сетих за онази вечер — бог знае преди колко години беше, — когато за първи път се напи в моята стая в хотела в Ъптон и изключи. Дълъг път бе извървял оттогава. Сега виждах пред себе си не кръглоликото момчешко лице на чичко Уили. Всичко се беше променило. И то много, честна дума.

Захарчо, който през всичкото това време си седеше кротко в

креслото в ъгъла, едва достигайки пода с късите си крака, стана, приближи се до канапето и погледна Шефа.

— Втаса — казах аз.

Той кимна, като продължаваше да гледа проснатото туловище. Шефа лежеше по гръб. Единият му крак висеше на пода. Захарчо го вдигна и намести на канапето. После забеляза захвърленото на пода сако, взе го и зави с него краката на Шефа. Погледна ме и обясни, като че се оправдаваше:

— Д-д-да н-н-не прос-тине.

Аз си взех чантата и върхното палто и тръгнах към вратата. На прага се обърнах да погледна още веднъж полесражението. Захарчо отново седеше в креслото си в ъгъла. На лицето ми ще да се е изписало учудване, защото той обясни:

— Ще пос-с-с-седя при н-н-него д-д-да н-н-не го без-з-зпо-кои н-н-някой.

Оставих ги така двамата.

Подкарах колата по нощните улици към къщи и се замислих какво ли би казал Адъм Стантън, ако разбере как ще се строи болницата. Във всеки случай бях сигурен какво ще каже Шефа, ако му бъде поставен този въпрос за Адъм. Той щеше да каже: „По дяволите, обещах да я построя и я строя. Това е важното — че я строя. А неговата работа е да седи в нея и да пази кунките си в стерилна чистота.“ И Шефа каза точно това, когато заговорих с него на тази тема.

И докато карах по нощните улици, замислих се какво ли би казала Ан Стантън, ако беше видяла тази вечер Шефа строполен мъртвопиян на канапето. Тази мисъл ме накара да злорадствувам. Нали се беше хванала с него, защото той е такъв едър и силен и знае какво иска и е готов да постигне своето на всяка цена. Е, трябваше да го види как се е строполил като добиче, оплело се във водилото си, как не може да се помръдне и дори глава да вдигне, понеже му пречи халката на носа. Да, заслужаваше си да види това.

После си помислих, че тя може би само това и чака. На жените им дай само пияници, нахали, скандалджии и порочни типове. Умират за тях, защото те — имам пред вид жените — са като пчелите от Самсоновата притча: обичат да правят медените си пити в трупа на лъва.

От силата идва сладостта.

Том Старк може и да беше още дете, както каза Шефа, но той изигра определена роля за по-нататъшния развой на събитията. Не малка роля имаше и Шефа, струва ми се, тъй като именно той беше

направил от Том това, което Том представляваше. Така се получаваше затворен кръг, синът бе само продължение на бащата и когато двамата се гледаха свирепо, човек имаше чувството, че това е едно и също отражение в две огледала. Двамата наистина много си приличаха — по един и същи начин навеждаха глава на една страна, по един и същи я издаваха напред, имаха еднакви резки жестове. Том представляваше трениран, самоуверен, по-излъскан, подстриган вариант на това, което беше Шефа по времето на нашето запознанство. Но голямата разлика се състоеше в следното: в онези далечни дни Шефа вървеше опипом, слепешката към откриването на себе си, на своята голяма дарба, той вървеше, воден от някакъв сляп неосъзнат импулс, властен като съдба или като неизлечима болест, вървеше с увисналия на задника комбинезон или с тесния, лъснал вече костюм от син серж. А Том не вървеше нито опипом, нито слепешката, не търсеше да открие нищо, а най-малко себе си. Той знаеше, че е Том Старк — най-невероятното, най-забележителното явление на света. Том Старк от американския национален, няма грешка. И никакви комбинезони не висяха около яките му бедра и железните колене. Не, той заставаше като боксьор насред стаята, с обувки с дебели каучукови подметки, със сиво спортно сако, само заметнато на раменете, с плътна бяла риза, разкопчана под бронзовата шия, с червена вълнена вратовръзка с отпуснат, голям колкото юмрук възел, изкривен малко на една страна, със самоуверен поглед, който бавно оглеждаше околните, и яка, гладко обръсната челюст, която лениво размазваше неизменната дъвка на спортиста. Знаете как дъвчат дъвка спортистите. О, той беше герой и съвсем не вървеше опипом или слепешката. Той знаеше какво представлява.

Том знаеше, че е звезда. И затова не си даваше труд да спазва изискванията. Дори изискванията за тренировки. „Аз и без това ще им вкарам толкова, колкото са нужни — казваше той на баща си. — Тогава какво, по дяволите, искаш от мен?“ Но веднъж сбърка сметката. Една събота вечер след мача той, Тад Мелън, който играеше резерва в нападението, и Гъп Лосън, редовен защитник, отишли да се почерпят в една кръчма. И може би всичко е щяло да мине благополучно, ако не се счепкали с едни тъпанари, които нищо не разбирали от ръгби, но не обичали да закачат момичетата им. Ония бяха взели здравето на Гъп Лосън и той постъпи в болница и не игра няколко седмици. Том и Тад отнесли само по няколко юмрука, след което околните се намесили и разтървали биещите се. Но всичко това се струпа на главата на треньора Били Мартин. То бе изнесено във вестниците и Били се видя

принуден да отстрани за известно време Том Старк и Тад Мелън. Това промени рязко съотношението на силите за мача с „Джорджия“, който трябваше да се играе следващата събота. Този сезон отборът на Джорджия играеше превъзходно и нашите залагаха всичко на Том.

Шефа понесе удара мъжки. Без тюхкане и крясъци — дори когато първата половина завърши със седем на нула за „Джорджия“. Но щом се чу свирката, той скочи.

— Хайде — обърна се към мен и аз разбрах, че се отправя към съблекалните.

Последвах го дотам, облегнах се на рамката на вратата и започнах да гледам какво става. На стадиона вече свиреше музиката. Оркестърът сигурно маршируваше около игрището и слънцето (това беше първият мач, който се играеше през деня, тъй като времето вече захладняваше) блестеше по медните инструменти и по размахващата се златна палка на капелмайстора. След малко оркестърът, някъде далеч, започна да обяснява на любимия роден щат колко много го обичаме, как сме готови да се бием, бием, бием за него, да умрем за него — родина на герои. В това време героите, омърлушени и останали без душа, лежаха наоколо, оставили се в ръцете на масажиста.

В началото Шефа не каза нито дума. Влезе в помещението и огледа бавно отпуснатите тела. Атмосферата напомняше морга. Игла да паднеше, щеше да се чуе. Мъртва тишина. Само веднъж изчегъртаха по цимента бутони, когато някой незабелязано размърда крак, и веднъж-дваж скръцнаха доспехите, когато някой променяше позата си. Треньорът Били Мартин стоеше в другия край на помещението с нахлупена над очите шапка и дъвчеше мрачно незапалената пура. Шефа ги обикаляше с поглед един по един, а в това време оркестърът продължаваше да се врича във вярност на щата и колежаните стояха прави на трибуните под гальовното есенно слънце, притиснали в умиление шапки до сърцата си.

Погледът на Шефа се спря на Джими Хардуич, който седеше на една пейка. Джими беше резервно крило. Той влезе в играта през втората четвъртина, защото лявото крило играеше като бабичка, страдаща от запек. Джими би могъл да се отличи. И му се представи възможност. Той получи пас. Но изпусна топката. И сега, когато очите на Шефа се спряха върху Джими, той отвърна с мрачен поглед, Шефа продължи да го гледа и Джими не издържа:

— Какво чакате още, наругайте ме.

Но Шефа не го наруга. Той не каза нищо. Само са приближи бавно към пейката и застана пред Джими. После все така бавно вдигна

дясната си ръка и я сложи на рамото на Джими. Той не го потупа. Само сложи ръка върху него, както човек прави, когато иска да успокои възбуден кон.

Той вече не гледаше Джими, а обгръщаше с поглед останалите.

— Момчета — каза Шефа, — дойдох само да ви кажа, че вие направихте всичко, което беше по силите ви.

Той стоеше с ръка върху рамото на Джими и чакаше. Джими се разплака. Тогава Шефа каза:

— И съм сигурен, че ще направите всичко, което е по силите ви. Защото зная каква закваска имате.

Той пак изчака. После свали ръка от рамото на Джими, обърна се бавно и тръгна към вратата. Там се спря и ги огледа още веднъж.

— И да знаете, че няма да ви забравя — каза той и излезе.

Сега Джими плачеше неудържимо.

Последвах Шефа навън, където музиката надуваше някакъв марш.

Когато започна втората половина, момчетата играеха на кръв. Още в началото те вкараха топката в противниковата врата. Шефа гледаше мрачно, но видимо доволен. В четвъртата четвъртина „Джорджия“ притисна нашите почти пред самата врата, те устискаха известно време, но после джорджийци пробиха и вкараха гол. Така играта завърши при резултата десет на седем.

Но ние все още имахме възможност да спечелим първенството. Ако победяхме във всички останали мачове. Другата събота Том Старк отново излезе на игрището. Излезе, защото Шефа беше натиснал здраво Били Мартин. Само затова — Шефа сам ми призна.

— Мартин как глътна това? — попитах аз.

— Не искаше да го глътне — отвърна Шефа, — но аз го принудих.

Не казах нищо, пък и нямаше какво да кажа. Но Шефа тикна глава в лицето ми и рече:

— Няма да му позволя да провали всичко, разбери това. Сега имаме възможност да спечелим първенството, а това копеле иска да провали всичко.

Пак не казах нищо.

— Не ми е за Том, а за първенството, честна дума — каза той. — Не ми е за Том. Ако беше само за Том, зъб нямаше да обеля. И ако още веднъж пропусне тренировка, ще му счупя главата, кълна ти се.

— Той е доста едричък — подхвърлих аз.

Шефа още веднъж се закле, че ще му счупи главата. И другата събота Том Старк отново излезе на игрището. Играеше като някакъв хибрид от балерина и локомотив и трибуните ревяха: „Том, Том,

Том!“, защото той беше любимецът на публиката, и резултатът достигна двайсет на нула и отново имаше изгледи нашите да спечелят първото място. Оставаха още две срещи. Една лека с политехническия и финалната в Деня на благодарността.

С политехническия беше лесно. В третата четвъртина, когато щатският университет вече водеше, треньорът пусна Том просто за да се пораздвижи. Том устрои малко представление за публиката. Играеше леко, красиво, дръзко. За него играта сякаш не беше нищо — с такава лекота се справяше с всяко положение. По едно време той се вряза в противниковото поле, измина седем ярда с топката и бе свален от втората линия, но не стана веднага.

— Сигурно са му изкарали въздуха — каза Шефа.

— Сигурно — обади се Тайни Дъфи, който седеше с нас в губернаторската ложа, — но Том не се стряска от такива неща.

— Не, разбира се — каза Шефа.

Но Том изобщо не стана. Отнесоха го на ръце до съблекалните.

— Изкарали са му въздуха, това е — каза Шефа, като че ставаше дума за времето. — Я, пуснаха Акстън. Акстън играе добре. Ела да го видиш след година.

— Играе добре, но не е Том Старк. Аз залагам само на Том Старк — обяви Дъфи.

— Следва пас, бас държа — каза авторитетно Шефа, но все поглеждаше крадешком към групата, която се движеше към съблекалните.

— Акстън влиза на мястото на Старк — прогърмя високоговорителят над трибуната и диригентът на запалянковците организира овации за Старк. Те зареваха в чест на Том, а диригентът и помощниците му взеха да подскачат, да се въртят и да хвърлят във въздуха рупорите си.

Топката отново влезе в игра. Както предсказа Шефа, нашите започнаха с пас. И почти веднага изминаха девет ярда. В това време високоговорителят обяви: „Том Старк, който загуби съзнание в предишната четвъртина, дава признаци, че започва да се съвзема.“

— А? Загубил съзнание? — отекна Тайни Дъфи. Той потупа Шефа по рамото (обичаше да прави това пред хора, за да покаже какъв голям приятел е с Шефа) и добави: — Ха, Том ще изпадне в безсъзнание! Друг път!

Лицето на Шефа помрачня за миг, но той не каза нищо.

— Ей сега ще се оправи — продължи да бърбори Тайни. — Яко ни е момчето, не могат го удържа.

— Не могат — съгласи се Шефа. После той съсредоточи цялото си внимание в играта.

Мачът беше скучен, но колкото по-скучен ставаше, толкова по-внимателно Шефа следеше топката и толкова по-въодушевено насърчаваше с викове нашите. А те вкарваха гол след гол като колбасарска машина, която изхвърля сарфалади. Човек дори не би могъл да се обзаложи в чия полза ще завърши играта — това бе толкова сигурно, колкото че потокът тече надолу, а не нагоре. Но въпреки това Шефа посрещаше с шумни овации всеки успех на нашите. Той още не бе стихнал след един техен пробив, когато пред ложата ни се изправи някакъв човек, свали шапка и каза:

— Господин губернаторе… господин губернаторе…

— Какво има? — попита Шефа.

— Докторът… в съблекалните… той моли да дойдете за малко.

— Благодаря — отвърна Шефа. — Кажете му, че ей сега идвам. Само да видя как момчетата ще завършат това нападение. — И той отново насочи вниманието си към играта.

— Глупости — обади се Тайни. — Сигурен съм, че нищо му няма. Нашият Том не…

— Млъкни! — сряза го Шефа. — Не мога да следя играта от теб.

Когато нашите вкараха още един гол, Шефа се обърна към мен и каза:

— Мачът свършва вече. Нека Захарчо те откара до Капитола. Чакай ме в кабинета, искам да поговоря с теб и със Суинтън, ако успееш да го намериш. Аз ще взема такси. Може дори да ви догоня. — И като се прехвърли през парапета, той тръгна покрай игрището към съблекалните. Но се спря пред пейката за играчите, за да се пошегува с момчетата. После продължи нататък, издал напред глава с нахлупена над очите шапка.

Ние в ложата не дочакахме последна свирка. Измъкнахме се преди голямата навалица и се понесохме към града. Дъфи слезе пред Спортния клуб, където поддържаше спортната си форма, като духаше пяната от бирата си и се навеждаше над билярдната маса, а аз продължих към Капитола.

Още преди да пъхна ключа в ключалката, бях убеден, че в голямата приемна е тъмно. В събота момичетата затваряха рано-рано дюкяна и се разотиваха — на кино, на партия бридж, на срещи в „Старото каруцарско колело“, където сервираха цвърчащи бифтеци, или на танци в „Парижка мечта“, където под сините светлини саксофоните се оригваха тежко и сладко, сякаш преяли соргова меласа, потапяха се в

шумната атмосфера от разговори, брътвежи, смях, шепот, въздишки, във всичко онова, което се нарича развлечение.

Влязох в необичайно тихата неосветена приемна и някъде в крайчеца на съзнанието ми трепна злобният присмехулник, като си представих как точно се развличат, местата, в които се развличат („Старото каруцарско колело“, „Парижка мечта“, кино „Капитол палас“, паркирани коли, тъмни антрета), хората, с които се развличат (наперен колежанин, който едва скрива, че за него това е пътешествие към дъното, продавач в аптека, с деветстотин долара в книжката, който се надява, че догодина ще стане собственик, ще си намери мила женичка и ще се задоми, тарикат на средна възраст с оредяла коса, зализана върху голямата глава, с просечени от жилки слепоочия и с големи, влажни ръце със зверски маникюр и цвят на сурова сланина, който дъхти на парфюм и ментова дъвка).

Докато стоях до вратата, мисълта ми взе друга насока. Но в крайчеца на съзнанието ми все още трептеше злобният присмехулник — като пламъче по края на влажна хартия. Само че сега присмехът бе насочен към самия мен. Какво право имах да им се присмивам? Та нали и аз съм се развличал по същия начин. И ако не се развличам днес, причината не е, че съм надраснал всичко това и съм достигнал пълното блаженство. Напротив, може би не ми достига нещо, може би съм изгубил нещо. Не те бива и ставаш светец. Повдига ти се и ставаш въздържател. Когато те лекуват от пиянство, слагат нещо в питието ти, от което повръщаш, и когато ти дойде до гуша от повръщане, алкохолът ти става противен. Превръщаш се в нещо като кучето на Павлов, което отделя слюнка всеки път, щом чуе звънеца. Само че в тоя случай рефлексът действува така, че дъхне ли ти на алкохол или дори помислиш ли си само за него, стомахът ти се обръща наопаки. Някой сигурно е капнал от това гадно нещо в моите развлечения, защото сега не исках никакви развлечения. Да, поне засега. По-добре да угася присмехулното пламъче, което трепти в крайчеца на съзнанието ми. Защо трябва да се гордея с това, че стомахът ми не приемал повече развлечения?

Ще се прибера в кабинета си, ще поседя няколко минути в мрачината, а после ще запаля лампата и ще поработя върху данъчните цифри. В цифрите има нещо пречистващо, успокояващо.

Замислен за цифрите, продължих пътя си през голямата приемна към вратата на моя кабинет, но преди да стигна до него, чух или ми се стори, че чух някакъв звук в една от стаите насреща. Погледнах натам. Под нито една врата не се процеждаше светлина. Но ето че пак се чу

звук. Съвсем определено. Кой можеше да седи там, и то на тъмно? Прекосих приемната, стъпвайки безшумно по дебелия килим, и отворих вратата.

Сади Бърк. Седеше на стола зад бюрото си (изглежда, бях чул изскърцване на стола й) със сгънати върху него ръце и аз разбрах, че тъкмо беше вдигнала глава от тях. Не, тя не плачеше. Просто седеше на тъмно, положила глава на ръцете си, в събота вечер, когато всички бяха отишли да се веселят и в канцеларииите нямаше жива душа.

— Здравей, Сади — казах аз.

Тя ме погледна мълчаливо. През спуснатите щори едва се процеждаше светлинка, а тя седеше с гръб към прозорците, тъй че не можех да видя изражението й, различавах само блясъка на очите. Едва сега тя попита:

— Какво искаш?

— Нищо.

— Махай се тогава.

Седнах в едно от креслата и спрях поглед върху нея.

— Чу ли какво казах? — попита тя.

— Чух.

— Добре, чуй го още веднъж: махай се!

— Тук е много приятно — отвърнах без никакво намерение да ставам. — Защото нас ни свързват много общи неща, Сади.

— Надявам се, че не казваш това като комплимент.

— Не, само като научна констатация.

— С нея няма да станеш Айнщайн.

— Какво искаш да кажеш? Че констатацията не е вярна или че е толкова очевидно, че ни свързват много общи неща, та не е нужно човек да бъде Айнщайн, за да го разбере?

— Искам да кажа, че нищо не ме интересува — отвърна кисело тя. — И че никак не държа да седиш при мен.

Не мръдвах от креслото и продължавах да я наблюдавам.

— Събота вечер е — казах. — Защо не идеш да се повеселиш някъде из града?

— Гръм да го тресне тоя град. — Тя извади цигара от чекмеджето и я запали. Пламъкът на клечката извади лицето й от мрака. Тя угаси клечката, като тръсна рязко ръка, после изпусна първото кълбо дим, издавайки напред долната си устна. След това ме погледна и каза: — А и тебе. — Обгърна с убийствен поглед канцеларията, сякаш бе пълна с плашила, изкара дима от дробовете си и добави: — Гръм да ги тресне всички. И цялото това учреждение. — Погледът й пак се спря върху

мен. — Ще се махам оттука.

— Как да разбирам „оттука“?

— Оттука — каза тя и описа широк замах с ръка, при който огънчето на цигарата просветна. — От това място, от този град.

— Постой още, че да забогатееш.

— Доста стоях. И отдавна да съм забогатяла, ако исках.

Това беше истина. Но тя не бе забогатяла. Поне аз не знаех да е забогатяла.

— Да — тя затисна угарката в пепелника на бюрото, — ще се махам оттука. — Погледна ме така, като че искаше да ме предизвика да й възразя.

Но аз не казах нищо, само поклатих глава.

— Да не мислиш, че няма да се махна?

— Няма да се махнеш.

— Хайде, ще видим.

— Няма — поклатих отново глава. — Няма да се махнеш. Ти плуваш в тази среда като риба във вода. Може ли риба да се откаже да плува?

Тя понечи да каже нещо, но се въздържа. Минута-две седяхме мълчаливи в тъмнината.

— Стига си се взирал в мен — скастри ме тя. — Казах ти да се махаш. Защо не се прибираш?

— Чакам Шефа — обясних лаконично. — Той е… — Едва сега ми дойде наум. — Знаеш ли какво се случи?

— Какво?

— Том Старк.

— Някой сигурно го е насадил както трябва.

— Именно — казах.

— Това отдавна трябваше да стане.

— Днес го обработиха добре. Беше в безсъзнание, после не зная какво е станало. Повикаха Шефа в съблекалните.

— Какво му е? — наведе се тя към мен. — Много ли е сериозно?

— Беше в безсъзнание. Повече от това не зная. Може и да са го откарали в болницата.

— Не казаха ли какво му е? Не съобщиха ли на Шефа? — наведе се тя пак.

— Какво толкова се тревожиш? Ти каза, че отдавна е трябвало да го насадят, а сега се държиш, като че ли си влюбена в него.

— Ха, глупости!

Погледнах си часовника.

— Шефа се забави. Най-вероятно е да е отишъл в болницата, и то с някои от играчите.

Тя бе забила поглед в бюрото и хапеше устната си. После стана най-неочаквано, отиде до закачалката, облече си палтото, взе си шапката и се приближи до вратата. Аз обърнах глава след нея. При вратата тя се подвоуми, спусна секрета и каза:

— Тръгвам си и искам да заключа. Можеш да седиш и в собствения си кабинет.

Станах и излязох в приемната. Тя хлопна вратата и без да каже дума, излезе с бързи крачки в коридора. Стоях и слушах отдалечаващото се отривисто тракане на токчетата й по мраморния под.

Когато то заглъхна, влязох в кабинета си, седнах до прозореца и загледах как речната мъгла протяга пипала към къщните покриви.

Но когато телефонът иззвъня, вече не гледах романтичния, обвит в мъгла пейзаж на вечерния град, а се бях навел над чистите, успокоителни данъчни цифри под лампата със зелен абажур. Звънеше Сади. Каза, че се обажда от университетската болница и че Том Старк все още е в безсъзнание. И Шефа бил там, но тя не се била видяла с него. Обаче подразбрала, че съм трябвал за нещо.

Значи, Сади беше отишла там. За да чака, стаена някъде в антисептичния полумрак.

Зарязах чистите, успокоителни данъчни цифри и излязох. Хапнах на крак един сандвич с чаша кафе и подкарах към болницата. Намерих Шефа в една от чакалните. Видя ми се мрачен. Попитах го как е Том и той отговори, че е в рентгеновия кабинет, но засега още нищо не е ясно. С него се заел доктор Стантън, но чакали от Балтимор да пристигне със специален самолет още един специалист, да направят консулт.

После каза:

— Мисля си да идеш да вземеш Луси. Тя трябва да дойде тук. Вестниците сигурно не са стигнали още до фермата.

Казах, че тръгвам и се упътих към вратата.

— Джек — извика той след мен и аз се обърнах. — Гледай да й го съобщиш по-внимателно. Така… подготви я първо.

Казах, че ще се опитам и излязох. Положението очевидно беше лошо, щом се налагаше Луси да бъде подготвена по такъв начин. И докато карах по шосето срещу фаровете на потока от коли, приждащ към града за съботната вечер, мислех си каква забавна задача имах — да подготвя Луси за неприятната вест. Същата мисъл ми мина и когато заизкачвах циментовата пътека към слабо осветената бяла къща. Но после, когато влязох в гостната с резбованата мебел с червен плюш, с картичките и стереоскопа, с маларичния пастелен портрет на статива и започнах да подготвям Луси, разбрах, че в това решително нямаше нищо забавно.

Във всеки случай тя прие вестта стоически. Въпреки че засягаше най-болното й място, прие я стоически.

— Боже мой! — промълви само, с вкаменено бледо лице. — Боже мой! — И после: — Една минутка, да си взема палтото.

Седнахме в колата и се отправихме към града. Не разговаряхме. Само веднъж тя прошепна „Боже мой“, но това не се отнасяше за мен. Реших, че се моли — нали някога беше учила в затънтения баптистки колеж сред червените калища, в който не жалеха време за молитви. Може да й беше станало навик.

И когато я въведох в чакалнята, където седеше Шефа, отново не видях нищо забавно. Той извърна бавно глава на високото облегало на креслото, облечено с пъстър кретон, и впери поглед в нея, като че не я познаваше. Тя не се приближи до него, а се спря насред стаята и попита:

— Как е?

При този въпрос очите на Шефа пламнаха и той скочи като ужилен

от креслото.

— Всичко е наред, чуваш ли? Ще се оправи, разбери!

— Как е той? — повтори тя.

— Ти чуваш ли какво ти говоря? Ще се оправи — изхриптя Шефа.

— Това го казваш ти, но какво мислят докторите?

Цялата му кръв се качи в главата и той задиша тежко.

— Ти искаше това. Ти сама го искаше. Нали разправяше, че предпочиташ да умре пред очите ти! Ти го искаше. — Той пристъпи към нея. — Но напук на тебе всичко е наред. Чуваш ли? Той ще се оправи.

— Дай боже — каза смирено тя.

— Дай боже, дай боже! — викна той. — Нищо му няма на момчето. То е яко, ще издържи.

Тя не отговори нищо, само стоеше и го гледаше. Кръвта се оттегли постепенно от лицето му и той сякаш се огъна под тежестта на собствената си маса. После тя попита:

— Може ли да го видя?

Преди да отговори, Шефа се върна при креслото си и седна. После погледна към мен.

— Заведи я в триста и пета стая — разпореди се той. Говореше вяло, машинално, като че се намираше в гарова чакалня и отговаряше на глупавите въпроси на някой пътник за разписанието на влаковете.

Заведох я в 305-та стая, където под белия чаршаф лежеше неподвижното тяло, от чиято полуотворена уста се изтръгваше трудно дишане. Отначало тя не се приближи до леглото. Остана до вратата и загледа Том оттам. Помислих, че всеки миг може да припадне, та протегнах ръка да я подкрепя, но Луси стоеше здраво на краката си. После се приближи до леглото и докосна плахо тялото. Сложи ръка на десния крак над самия глезен и замря тъй, сякаш искаше по този начин да почерпи или да вдъхне някаква сила. В това време сестрата, която стоеше от другата страна на леглото, се наведе да избърше капките пот от челото на пострадалия. Луси пристъпи към възглавницата, погледна сестрата и протегна ръка. Сестрата й подаде кърпата и Луси изтри челото и слепоочията му. После върна кърпата на сестрата.

— Благодаря — прошепна Луси.

На чистото добро лице на сестрата, вече не млада, се появи съчувствена усмивка — сякаш за секунда припламна светлинка в уютна, но изоставена стая.

Но Луси не гледаше сестрата, а лицето с отпусната челюст, което с мъка вдишваше и издишваше. Върху него нямаше никаква светлина.

Сестрата ни обясни, че доктор Стантън е излязъл за малко и когато дойде, тя ще ни съобщи. Затова ние се върнахме при Шефа, който седеше все тъй, облегнал тежката си глава на пъстрия кретон.

Луси седна на друго такова кресло (пъстрите кретонени калъфи, цветята по перваза на прозореца, акварелите в прости дървени рамки и камината с изкуствени пънове в нея придаваха на чакалнята уютен и весел вид) и наведе глава, но от време на време поглеждаше Шефа, а аз се настаних на канапето до стената и запрелиствах илюстрованите списания, от които ставаше ясно, че светът извън нашето уютно ъгълче не е престанал да съществува.

Към единайсет и половина дойде Адъм и съобщи, че докторът от Балтимор не може да излети, защото имало гъста мъгла, но щом тя се вдигне, ще тръгне.

— Хм, мъгла! — възкликна Шефа и стана от креслото. — Мъгла! Повикай го по телефона… повикай го и му кажи — мъгла, не мъгла — да тръгва.

— Самолетът не може да излети, щом има мъгла — каза Адъм.

— Ти го повикай и му кажи, че момчето тук… момчето тук… синът ми… — Гласът му не замря, а секна с такъв звук, като че рязко бе спрял тежкотоварен влак, и Шефа впи в Адъм поглед, пълен с дълбоко възмущение и укор.

— Доктор Бърнъм ще излети при първа възможност — отвърна невъзмутимо Адъм. И след като издържа пълния с възмущение и укор поглед на Шефа, добави: — Мисля, че няма да е зле да полегнете, губернаторе. Да си отпочинете.

— Не — изхриптя Шефа, — в никакъв случай.

— От това, че няма да легнете, полза няма да има. Само ще хабите сили. Но полза никаква.

— Полза — повтори Шефа, — полза… — И стисна пестници, сякаш се мъчеше да улови във въздуха някаква материя, която се разпадаше при неговия допир и ставаше неосезаема.

— Препоръчвам ви да си легнете — каза Адъм тихо, почти меко. После се обърна и погледна въпросително Луси.

Тя завъртя глава.

— Не, докторе — каза едва чуто. — И аз ще чакам.

Адъм кимна в знак на съгласие и излезе. Аз го последвах.

Догоних го в коридора.

— Какво е положението? — попитах го.

— Лошо — отвърна той.

— Колко лошо?

— Парализиран е и е в безсъзнание — каза Адъм. — Крайниците му са съвсем отпуснати. Изгубил е всякакви рефлекси. Вземеш ръката му, а тя като желе в твоята. Рентгенът — направихме снимка на черепа — показва, че петият и шестият шийни прешлени са счупени и разместени.

— Къде е това чудо?

Адъм докосна с два пръста врата ми под тила.

— Тук — каза той.

— Искаш да кажеш, че му е счупен вратът?

— Да.

— Аз мислех, че от това се умира.

— Обикновено се умира — отвърна. — А ако е малко по-нагоре — неизбежно.

— Има ли някакви изгледи да оживее?

— Има.

— Само да оживее или да оздравее напълно?

— Да оздравее напълно. Или почти напълно. Но вероятността е много малка.

— Какво смяташ да предприемеш?

Той се обърна към мен и сега аз видях, че лицето му имаше такъв вид, сякаш и на него му бяха счупили врата. То беше бяло като вар и измъчено.

— Трудно е да се отговори на този въпрос — отвърна Адъм. — Трябва да помисля. Сега не ми се ще да говоря за това.

И се обърна, изопна рамене и закрачи по лъснатия паркет на коридора, който блестеше под меката светлина като кафяв лед.

Върнах се в чакалнята, където сред пъстрите кретонени калъфи, цветята и акварелите Луси Старк и Шефа седяха един срещу друг. Сегиз-тогиз тя вдигаше очи от скута си, в който лежаха сключени синежилите й ръце, и поглеждаше мъжа си през пространството, което ги разделяше. Шефа нито веднъж не срещна погледа й, защото се беше втренчил в камината, където тлееха със студен огън изкуствените пънове.

След един час в чакалнята влезе сестра и съобщи, че мъглата се е вдигнала и доктор Бърнъм вече е излетял. Щом пристигнел, щели да ни уведомят. След това тя излезе.

Шефа остана мълчалив минута-две, после ми каза:

— Слез долу и вземи летището. Попитай ги как е времето при тях. Кажи да предадат на Захарчо, че съм казал незабавно да отиде там. И обясни на Мърфи, че незабавно значи незабавно. Бог да ги… — И

клетвата, отправена неизвестно към кого, остана недоизречена.

Слязох до телефонните кабини на първия етаж, за да предам тези безсмислени нареждания на Захарчо и Мърфи. Захарчо и без това щеше да гони като луд, а Мърфи — лейтенантът, който командуваше мотоциклетния ескорт — знаеше много добре, че е назначен на този пост не за да си играе на шикалки. Все пак аз се обадих на летището, откъдето ми казаха, че е излязъл вятър и мъглата се вдига, а после предадох на Мърфи нарежданията.

Когато напусках кабината, пред мен изникна Сади. Преди това навярно е била седнала на някоя от пейките в тъмния ъгъл на фоайето, защото, като влизах в кабината, не я видях.

— Ако беше извикала „бау“, щеше да ми се пукне сърцето и да се свърши с мен веднъж за винаги — казах.

— Как е положението? — хвана ме тя за ръкава.

— Лошо. Счупил си е врата.

— Има ли изгледи да оживее?

— Доктор Стантън каза, че има, но не забелязах да се усмихва.

— Какво ще предприемат? Ще го оперират ли?

— Чакат за консулт още една знаменитост, от университета „Джонс Хопкинс“. След пристигането му ще хвърлят ези-тура и ще разберат какво да правят.

— Наистина ли има изгледи да оживее? Как ти се стори от тона му? — Тя все още ме държеше за ръкава.

— Отде да знам? — кипнах изведнъж и издърпах ръкава си от ръката й.

— Ако разбереш нещо — когато и другият доктор дойде, — нали ще ми кажеш? — примоли се смирено тя и спусна ръката си.

— Защо не си вървиш у дома, ами се въртиш тук като призрак? Хайде върви си в къщи!

Тя отказа с глава все тъй смирено.

— Казваше, че отдавна трябвало да го насадят, а сега висиш тук и губиш от съня си. Я се прибирай.

Тя пак завъртя глава.

— Ще чакам.

— Като си глупава, чакай.

— Нали ще ми кажеш, когато се разбере нещо?

Без изобщо да отговоря на въпроса й, аз тръгнах към стълбата и се качих горе при семейство Старк. В атмосферата там нямаше промяна.

След малко влезе сестрата и съобщи, че се очаква самолетът да кацне на летището след трийсет-четирийсет минути. После дойде още

веднъж, за да ми каже, че ме викат на телефона.

— Кой ме търси? — попитах я.

— Някаква жена — отвърна сестрата, — не си каза името.

Досетих се кой може да бъде и когато слязох долу и взех слушалката, оказа се, че не съм се излъгал. Обаждаше се Ан Стантън. Не бе успяла да издържи повече. Тя не ме хвана за ръкава, защото се намираше в апартамента си на няколко мили от мен, но гласът й направи почти същото — вкопчи се в мен. Казах й, каквото знаех, и отговорих на няколкото повтарящи се въпроса. Тя ми благодари и се извини за безпокойството. Непременно искала да разбере какво става. Цяла вечер звъняла в хотела, мислейки, че ще се върна, а после се сетила да позвъни в болницата. Нямало кого другиго да попита. Когато се свързала с болницата, попитала какво е състоянието на Том, но й отговорили уклончиво.

— Така че нали разбираш — обясни тя, — нямах друг избор, освен да потърся теб.

Казах й, че я разбирам напълно, след което затворих телефона и се качих пак горе. В чакалнята и сега нямаше никаква промяна. И промяна не настъпи до четири часа сутринта, когато Шефа, който седеше в креслото, вперил поглед в изкуствените пънове, вдигна рязко глава, както прави задрямало куче, когато чуе звук, който само то долавя. Само че Шефа не дремеше. Той чакаше напрегнато този звук. Вслуша се внимателно за секунда, после скочи на крака.

— Идат! — възкликна дрезгаво. — Идат!

Накрая и аз чух този звук — далечния вой на сирената на мотоциклетния ескорт. Самолетът беше кацнал.

След минута се появи сестрата и съобщи, че доктор Бърнъм е вече при доктор Стантън. Не знаеше колко време ще продължи консултът им.

След първия звук на сирената Шефа не седна повече. Той стоеше насред стаята с вдигната глава и се вслушваше в сирената, която виеше и замираше, виеше и замираше, а после в стъпките, които се разнесоха по коридора. Не седна и след това. Закрачи напред-назад из стаята. Отиде до прозореца, дръпна пъстрите кретонени завеси и погледна тъмната тревна площ, отвъд която в мъглата блещукаше самотна улична лампа. После се върна до камината, където при обръщането събра килимчето с краката си. Крачеше с ръце на гърба, с паднал над очите кичур и мрачно отпусната глава, която леко се поклащаше насам-натам.

Аз отново прелиствах илюстрованите списания, но тези тежки

стъпки, хем нервни, хем отмерени, разбудиха нещо в подсъзнанието ми. Ядосах се, както се ядосва човек, когато се мъчи да си спомни нещо, а то непрекъснато му убягва. Но накрая си спомних: тежките стъпки — напред-назад, напред-назад като на звяр в клетка — зад стената в провинциалния хотел. Да, точно така.

Той все още крачеше, когато нечия ръка натисна отвън дръжката на вратата. При този звук, със самото натискане на дръжката той обърна глава към вратата и замря като пойнтер. Влезе Адъм — право в клещите на неговия поглед.

Шефа облиза долната си устна, но се въздържа да попита каквото и да било.

Адъм затвори вратата след себе си и направи няколко крачки.

— Доктор Бърнъм прегледа момчето и проучи рентгеновите снимки — каза той. — Неговата диагноза съвпада напълно с моята. Вие вече знаете каква е тя. — Той млъкна, сякаш очакваше някакъв отговор.

Но отговор нямаше, нямаше дори помен от отговор и Шефа продължаваше да стиска Адъм в клещите на погледа си.

— Може да се действува по два начина — продължи той. — Единият е консервативен, другият — радикален. Консервативното лечение означава да сложим болния на екстензия, в гипсово корито и да чакаме един или друг изход. Радикалният начин предполага незабавна хирургическа намеса. Искам да подчертая, че това е много труден избор, който изисква специални познания. Затова искам да разберете колкото е възможно по-добре положението.

Той пак млъкна, но и този път нямаше никакъв отговор и клещите не го пускаха нито за миг.

— Както знаете — подзе отново Адъм с глас, в който сега се долавяха лекторски нотки, — страничната снимка показва счупване и разместване на петия и шестия шиен прешлен. Но рентгенът не може да ни покаже какво е състоянието на меката тъкан. Ето защо в момента ние не знаем какво е състоянието на самия гръбначен мозък. Това ще можем да разберем само след хирургическа намеса. Ако при операцията се окаже, че гръбначният мозък е повреден, пациентът ще остане парализиран цял живот, защото мозъчните клетки нямат свойството да се възстановяват. Но много е възможно изместеният прешлен само да е притиснал гръбначния мозък. В такъв случай можем чрез ламинектомия да отстраним този натиск. Но не сме в състояние да предскажем точно какъв ще бъде ефектът от такава операция. Възможно е да възстановим само част от функциите, но не е

изключено и да възстановим почти всички функции. Разбира се, не бива да се очаква прекалено много. Някои мускулни групи може би ще останат парализирани. Нали ме разбирате?

Този път Адъм като че не очакваше отговор, та продължи почти веднага:

— Трябва да наблегна на едно обстоятелство. Тази операция се извършва много близо до мозъка. Може да се окаже фатална за живота. Освен това има опасност да предизвикаме инфекция. С доктор Бърнъм обсъдихме въпроса от всички страни и сме единодушни в извода си. Лично аз поемам отговорността да препоръчам операция. Но искам да разберете, че това е радикална мярка. Крайна мярка. Отчаян риск.

Адъм млъкна и в тишината се чу хрипливото дишане на Шефа. Накрая той произнесе дрезгаво:

— Оперирайте.

Така той избра крайната мярка, отчаяния риск, но това не ме изненада.

Адъм гледаше въпросително Луси Старк, като че чакаше да получи и нейното съгласие. Тя отклони поглед от него и се обърна към мъжа си, който пак беше отишъл до прозореца и гледаше тъмната тревна площ. За миг тя обгърна с очи приведените рамене, после се обърна отново към Адъм. И кимна бавно, въртейки ръце в скута си. После прошепна:

— Да… да.

— Ще пристъпим незабавно към операцията — каза Адъм. — Аз съм наредил да приготвят всичко. Не се налага да оперираме незабавно, но според мен така е по-добре.

— Оперирайте — чу се дрезгавият глас откъм прозореца. Но Шефа не се обърна дори когато Адъм излезе и вратата се затвори след него.

Аз отново се заех с илюстрованите списания, но обръщах страниците крайно внимателно, защото не можех да си позволя да наруша всепоглъщащата тишина, която цареше в стаята. Тази тишина трая дълго, а аз все прелиствах страниците с момичета по бански костюми, състезателни коне, природни красоти, редици от стройни, здрави младежи с различни ризи и вдигнати за поздрав ръце, детективски истории в шест снимки с отгатка на следващата страница. Но вниманието ми не беше съсредоточено върху тези пъстри снимки, още повече, че те все се повтаряха.

Изведнъж Луси Старк стана от креслото. Тя се приближи до прозореца, през който Шефа гледаше навън. Сложи ръка на дясното му

рамо. Той се дръпна, без дори да се обърне към нея. Но тя го хвана за ръката и го задърпа. След кратка съпротива той я последва. Луси го заведе до голямото кресло, облечено в пъстър кретон.

— Поседни, Уили — каза тя много тихо. — Седни да си починеш.

Той потъна в креслото. Тя се върна на своето.

Сега той се втренчи в нея, а не в изкуствените пънове. Накрая каза:

— Ще оздравее.

— Дай боже — отвърна тя.

Той мълча две-три минути, без да сваля поглед от нея. После натърти:

— Ще оздравее, не може да не оздравее.

— Дай боже — повтори тя, гледайки го право в очите, докато той не отклони погледа си.

Омръзна ми да седя в чакалнята. Станах и тръгнах по коридора към дежурната на етажа.

— Има ли възможност да приготвите малко сандвичи и кафе за губернатора и жена му? — попитах аз.

Тя обеща да им занесе, но аз й казах да ги остави тук, на своята маса, откъдето ще ги взема на връщане. После се спуснах във фоайето. Сади все още стоеше там, притаила се в тъмния ъгъл. Обясних й за операцията и я оставих. Почаках при масата на дежурната горе, докато донесат сандвичите, после взех подноса и се върнах с него в чакалнята.

Но закуската и кафето не промениха настроението. Сложих пред Луси малка масичка и й поднесох сандвич и чаша кафе. Тя ми благодари, отчупи си парче от сандвича и го поднесе два-три пъти към устата си, ала почти не отхапа от него. Но кафе пийна. Сложих и пред Шефа кафе и сандвичи. Той ме погледна разсеяно и каза:

— Благодаря, Джек.

Но дори не даде вид, че яде, както направи Луси. Само взе чашата с кафето и я държа няколко минути в ръцете си, без да пийне глътка. Просто я държеше.

Аз изядох един сандвич и изпих чаша кафе. Когато си наливах втора, Шефа остави своята на масата и я разплиска.

— Луси — каза той. — Луси!

— Да — обади се тя.

— Знаеш ли… знаеш ли какво ще направя? — Той се наведе напред и продължи, без да дочака отговор: — Ще кръстя новата болница на негово име. На Том. Болница и медицински център „Том Старк“. Ще носи неговото име и…

Тя завъртя бавно глава и Шефа млъкна.

— Всичко това няма никакво значение — каза тя. — Ох, Уили, нима не разбираш? Тези неща нямат значение. Да издълбаеш нечие име на камък. Да го напечаташ във вестник. Какво от това? Той е моето чедо, нашето чедо, Уили, това е важното, а тези неща нямат значение, нима не разбираш това?

Той се облегна в креслото и в стаята отново се възцари тишина. Тя властвуваше с пълна сила и когато се върнах от масата на дежурната, където оставих подноса с недоядените сандвичи. Това беше предлог да изляза. Когато се върнах, часовникът показваше шест без двайсет.

В шест влезе Адъм. С посивяло каменно лице. Шефа стана и впи поглед в Адъм, но нито той, нито Луси произнесоха дума.

Адъм каза:

— Ще оживее.

— Слава богу — въздъхна Луси, но Шефа продължаваше да гледа втренчено Адъм.

Адъм издържа погледа му и накрая каза:

— Гръбначният мозък е силно повреден!

Чух как Луси ахна и когато се обърнах, видях я с оборена на гърдите глава.

Един миг Шефа остана като истукан. После вдигна ръце с разперени пръсти, сякаш искаше да сграбчи нещо.

— Не! — каза той. — Не!

— Повреден е — повтори Адъм. И добави: — Колкото и да ми е неприятно да ви го съобщя. — След това излезе от стаята.

Шефа се втренчи в затворената врата, после се отпусна бавно в креслото. И продължи да гледа вратата с широко отворени очи, а по челото му взеха да избиват капки пот. После се изопна рязко и в стаята се чу стон. Нечленоразделен, пълен с болка животински звук, изтръгнат от дълбините на туловището му.

— О-о! — изстена той. — О-о!

Луси Старк не сваляше очи от него. А той все още гледаше вратата.

И отново се разнесе стонът:

— О-о!

Тя стана и отиде при него. Не му заговори утешителни думи. Само стоеше до креслото, сложила ръка на рамото на мъжа си.

Стонът се разнесе още веднъж, но вече за последен път. После Шефа потъна в креслото, все още впил поглед във вратата, и задиша тежко. Така изминаха може би три-четири минути. После Луси го повика:

— Уили.

За първи път той вдигна поглед към нея.

— Уили — каза тя, — време е да си вървим.

Той стана и аз взех палтата им от канапето. Държах палтото на Луси да се облече, а после тя му държа неговото. Аз стоях настрана.

Тръгнаха към вратата. Шефа вървеше изправен и гледаше право пред себе си, но Луси по такъв начин го бе прихванала под ръка, че човек би останал с впечатление, че умело и внимателно води слепец. Отворих им вратата, а после изтичах пред тях да предупредя Захарчо да запали колата.

Шефа седна в автомобила, а след него и тя. Това малко ме изненада, но нямах намерение да се сърдя, че до фермата ще я откара Захарчо, а не аз. Въпреки кафето умирах за сън.

Влязох пак в болницата и отидох при Адъм. Той вече се готвеше да си тръгне.

— Какво е положението? — попитах го.

— Такова, каквото го описах — отвърна той. — Гръбначният мозък е повреден. Това означава парализа. Известно време крайниците ще бъдат напълно безчувствени. После мускулният тонус ще се възстанови. Но той няма да може да си служи с ръцете и краката. Физиологическите функции ще се извършват безконтролно. Като при бебетата. Кожата ще започне да се разранява. Ще намалее рязко устойчивостта срещу инфекции. Дихателните функции също ще бъдат нарушени. Вероятно ще заболее от пневмония. По правило рано или късно пневмонията довършва такива болни.

— И при това положение колкото по-рано, толкова по-добре — казах аз, мислейки си за Луси Старк.

— Кажи-речи — отвърна Адъм. Умората започваше да действува едва сега. Той намъкна палтото си и взе чантата. — Искаш ли да те откарам?

— Не, благодаря, аз съм с колата — отвърнах. В този миг погледът ми падна на телефона. — Но ако ми разрешиш, ще използувам телефона. После ще затворя.

— Добре — каза Адъм и тръгна към вратата. — Лека нощ — добави той и излезе.

Набрах номера на Ан и й съобщих новината. Тя каза, че това е ужасно. Три-четири пъти повтори със слаб, отпаднал глас: „Това е ужасно.“ После ми благодари и затвори телефона.

Излязох от кабинета. Имах още едно задължение. Спуснах се във фоайето. Сади още беше там. Съобщих и на нея. Тя каза, че това е много лошо. Аз се съгласих.

— Няма да му е лесно на Шефа.

— За Луси ще е още по-трудно — казах аз, — защото върху нея ще паднат грижите по това пеленаче. Имай го пред вид, когато изказваш драгоценното си съчувствие.

Тя или беше много уморена, или кой знае какво, защото тези мои думи не я ядосаха. Предложих й да я откарам до града. Отвърна, че е с колата си.

— Добре, сега ще се пъхна в леглото и ще спя цяла вечност — и я оставих във фоайето.

Когато влязох в колата, вече се развиделяваше.

Нещастието с Том се случи в събота следобед. Операцията му направиха в неделя преди разсъмване. А развръзката настъпи в понеделник. Понеделника преди Деня на благодарността.

В този ден събитията се трупаха едно след друго и всичко се разреши със стремителен финал — по същия начин, както някакъв тежък товар в трюма се измъква лека-полека от закрепките си и изведнъж се сурва и пробива борда. Изпървом аз долавях някаква логика в събитията от този ден, но колкото повече те се приближаваха към развръзката си, толкова повече губех смисъла на това, което ставаше. Тази липса на логика и чувството, че някакви непонятни за мен изблици движат събитията и хората, лишаваха нещата от реалните им очертания и всичко започна да ми се струва като някакъв сън. И едва след развръзката, след като всичко се свърши, си възвърнах чувството за реалност — всъщност доста по-късно, чак когато успях да събера отделните части на главоблъсканицата и да съставя пълната картина. И в това няма нищо чудно, защото, както е известно, реалността не е функция на събитието като събитие, а е връзката на това събитие с миналите и бъдещите събития. Така, изглежда, стигаме до следния парадокс: реалността на едно събитие, което само по себе си е нереално, се определя от други събития, които сами по себе си също са нереални. Но това потвърждава само едно: че важното е насоката. И само когато разберем този принцип, можем да твърдим, че живеем, защото от него зависи осъществяването на собствената ни личност.

В понеделник отидох рано на работа. В неделя спах целия ден, станах само да хапна нещо за вечеря, гледах някакъв глупав филм и в десет и половина отново се пъхнах в леглото. Дойдох на работа с усещане за душевна чистота, каквото човек изпитва след дълъг сън.

Влязох в кабинета на Шефа. Той още не беше дошъл. Докато стоях там, влезе едно от момичетата с огромен куп телеграми.

— Всичките са съболезнования за сина — каза тя. — Валят непрекъснато.

— И ще валят цял ден — отвърнах аз.

Иначе не можеше и да бъде. Всеки още неоперил се политик, всеки общински прислужник, всеки блюдолизец, пропуснал да прочете неделния си вестник, щеше да научи за станалото от днешните вестници и да прати телеграма. Да пратиш такава телеграма, бе все едно да се помолиш. Е, не е сигурно дали от молитвата ще има някаква полза, но и вреда няма да има. Тези телеграми бяха част от системата. Както сватбените подаръци за дъщерята на политика и цветята за погребението на полицая. Част от системата беше и това, че цветята — щом вече зачекнахме тази тема — се доставяха от цветарския магазин на Антонио Джусто. Едно момиче в магазина водеше в специална тетрадка всички поръчки по повод погребението на един или друг полицай, а след погребението Тони вземаше тетрадката и сверяваше имената на осиротелите навеки приятели със своя генерален списък и ако името ти фигурира в генералния списък, имай само късмет да не се окаже в тетрадката под „Погребение на Мърфи“ — при това не става дума за някакво букетче теменужки. Тони беше добър приятел на Тайни Дъфи.

Който и влезе в кабинета току след момичето, което изскочи, развявайки кокетно полите си. При влизането на лицето му бяха изписани професионално съчувствие и унилост на собственик на погребално бюро, но щом разбра, че Шефа го няма, той се оживи, хвърли една усмивка и каза:

— Как вървят работите?

Отвърнах, че вървят добре.

— Виждал ли си Шефа? — попита.

Отговорих отрицателно с глава.

— Тю-у-у — възкликна и на лицето му като по магия се появиха съчувствие и мъка, — каква беда. Това се казва трагедия. Такова момче. Добро, чисто, способно. Истинска трагедия.

— Не е нужно да се упражняваш върху мен — казах.

— Представям си какво му е на Шефа — продължи той.

— Не си пукай предварително патроните, почакай да дойде.

— Къде е?

— Не знам.

— Вчера се опитах да се свържа с него, но го нямаше в резиденцията — обясни Тайни. — Казаха, че го няма и не знаят къде е. По едно време е бил в болницата, но и там не можах да го хвана.

Нямаше го и в хотелите.

— Както разбирам, търсил си го много старателно.

— Да, исках да му кажа колко му съчувствуваме ние, неговите хора.

В този миг влезе комисарят по земеделието Калвин Спърлинг с още неколцина. Всички те също носеха траур на лицата си, който свалиха, щом разбраха, че Шефа го няма. Тогава се оживиха и развързаха езиците си.

— Може би няма да дойде — предположи Спърлинг.

— Ще дойде — каза твърдо Тайни. — Шефа не се дава така лесно. Той е корав човек.

Дойдоха още двамина, а подир тях — главният прокурор Мориси, заел мястото на Хю Милър след неговата оставка. Цялата стая се задими от пурите.

По едно време на вратата се появи Сади и като се подпря с една ръка на рамката, огледа събралите се.

— Здравей, Сади — обади се един от тях.

Тя не му отговори. Гледа тъй още малко, после възкликна: „Господи боже мой“ и изчезна. Чух как се хлопна вратата на нейната стая.

Приближих се до прозореца зад бюрото на Шефа и хвърлих поглед върху парка. През нощта беше валяло и сега тревата, листата на вечнозелените дъбове и дори мъхът по дърветата блестяха леко на ранното слънце, а по мокрия бетон на алеите трептяха едва забележими отражения. Целият свят — клоните на другите дървета, чиито листа вече бяха окапали, покривите на къщите и дори самото небе — имаше блед, умит, ободрен вид като лицето на човек, който дълго е боледувал, но сега се чувствува по-добре и се надява да оздравее.

Не може да се каже, че лицето на Шефа имаше точно такъв вид, когато той влезе, но това все пак дава някаква представа за него. Той не беше истински бледен, лицето му имаше само малко по-блед цвят от обикновения му и кожата на челюстите като че бе поувиснала. При бръсненето се беше порязал на едно-две места. Под очите си имаше сенки, сякаш синини от удар, които вече минаваха. Но очите му бяха бистри.

Беше минал съвсем безшумно по дебелия килим на приемната и няколко секунди стоеше на вратата, без някой да го забележи. Бъбренето не стихна постепенно, а секна насред дума. После настъпи кратка безшумна суетня — слагаха си погребалните маски, оставени

временно настрана. След като ги сложиха — малко накриво от бързане, — струпаха се около Шефа и взеха да му стискат ръка. Казваха му колко много му съчувстват. „Знаеш, Шефе, колко ти съчувстваме всички ние, твоите хора“ — казваха те. Той отвръщаше съвсем тихо, че знае. „Да, да, благодаря“ — казваше той.

После Шефа тръгна към бюрото и те се разпръснаха пред него като вода пред носа на кораб, когато се отделя от пристана и винтът прави първите си обороти. Изправи се пред бюрото и започна да прехвърля телеграмите.

— Шефе — каза някой, — Шефе… тези телеграми… те показват какво отношение има народът към тебе.

Той не отвърна нищо.

В този миг влезе момичето с още един куп телеграми. Тя остави подноса на бюрото пред Шефа. Той прикова поглед в нея. После сложи ръка върху купа жълти хартийки, поразрови го и каза със спокоен деловит глас:

— Прибери този боклук.

Момичето прибра боклука.

Церемонията вече губеше блясъка си. Лека-полека хората се измъкваха от кабинета и се връщаха към своите въртящи се столове, които тази сутрин още не бяха затопляни. Когато Тайни понечи да излезе, Шефа го спря:

— Остани за минута, Тайни, искам да поговорим нещо.

Тайни се върна. Аз също се готвех да изляза, но Шефа повика и мен.

— Искам и ти да присъствуваш на този разговор — каза той.

Настаних се в едно кресло до стената. Тайни се разположи в голямото зелено кожено кресло до бюрото, прехвърли крак връз крак, което при неговите бутове не беше лесна работа и застрашаваше не на шега опънатия по тях плат на панталоните, сложи цигара в дългото си цигаре, запали я и зачака.

Шефа не бързаше. Той седя замислен поне минута и едва тогава вдигна поглед към Тайни Дъфи. Но след това нещата се развиха много бързо.

— Няма да възложим строежа на Ларсън — каза той.

Когато най-после успя да си поеме дъх, Тайни запелтечи:

— Шефе… Шефе… не… не може така, Шефе.

— Напротив, може — отвърна Шефа, без да повишава глас.

— Не може, Шефе. Всичко вече е уредено.

— Не е късно да се разтури — каза Шефа. — Още не е късно.

— Шефе… Шефе… — едва не приплака Тайни и пепелта от цигарата му се поръси по бялата колосана риза — дал си дума за Ларсън, не можеш да я нарушаваш. Ларсън е порядъчно момче, как ще се отмяташ. Дал си дума, Шефе.

— Мога и да се откажа от нея.

— Не можеш… не можеш да се отмяташ, Шефе. Вече е късно. Късно е да се променя всичко.

Шефа стана рязко от стола си, впи поглед в Тайни и каза:

— Мога да променям каквото си искам.

В настъпилата тишина Шефа заобиколи бюрото.

— Разговорът е приключен — каза със съвсем тих дрезгав глас. — И можеш да кажеш на Ларсън да върви по дяволите.

Тайни стана. На няколко пъти отвори уста и облиза устни, като че се готвеше да заговори, но всеки път посърналото му сега лице отново се сключваше върху златните протези.

Шефа се приближи до него.

— Съобщи това на Ларсън — каза. — Ларсън ти е приятел, тъй че ти трябва да му го съобщиш. — Той ръгна с показалец Тайни в гърдите. — Да, Ларсън ти е приятел и когато му съобщаваш това, може да сложиш ръка на рамото му.

Шефа се усмихна. Ах, не очаквах да се усмихне. Но това беше студена усмивка, която не вещаеше нищо добро. С нея той сложи печат на всичко казано.

Тайни напусна кабинета. Не си направи труд дори да затвори вратата, а продължи, без да се спира, по дългия зелен килим, като постепенно се смаляваше в далечината. Накрая се изгуби.

Шефа не наблюдаваше излизането му. Навел глава, той гледаше навъсено голото бюро. След малко каза:

— Затвори вратата.

Станах и я затворих.

Не седнах отново, а останах прав между бюрото и вратата и зачаках да каже каквото имаше наум. Но той не го каза. Само ме погледна с открит и въпросителен поглед и произнесе:

— Е?

Не зная какво искаше или очакваше да чуе от мен. Впоследствие неведнъж съм мислил върху този въпрос. Сега му беше времето да кажа това, което бях длъжен да кажа на Уили Старк, някогашния чичко Уили от провинцията, а сега Шефа. Но не го казах. Само свих рамене и подхвърлих:

— Един ритник повече или по-малко не е от значение за Тайни.

Той е създаден за ритници. Но Ларсън е от по-друго тесто.

Шефа продължаваше да ме гледа и пак ми се стори, че се готви да каже нещо, но въпросителното изражение постепенно изчезна от лицето му. После рече:

— Все трябва да се започне отнякъде.

— Какво да се започне?

Той още веднъж се взря внимателно в мен и отвърна:

— Няма значение.

Прибрах се в кабинета си. Така тръгна този ден. Залових се да прегледам за последен път законопроекта за данъците. Суинтън, който трябваше да представи законопроекта в сената, искаше да получи материалите в събота, но аз не си бях приготвил урока. А самият аз бях насрочил за събота среща между мен, Суинтън и Шефа, но вече знаете какво се случи. Като преглеждах законопроекта, натъкнах се на някаква несъобразност. Излязох в приемната и тръгнах към вратата на Шефа. Но машинописката ми каза, че той е в стаята на Сади Бърк. Нейната врата беше затворена. Повъртях се отпред няколко минути, очаквайки Шефа да излезе, ала той все не излизаше. По едно време иззад вратата долетя повишен глас, но после стихна.

Звънът на моя телефон ме накара да се върна в кабинета си. Беше Суинтън, който изруга, задето още не съм му занесъл материалите. Събрах книжата и слязох долу да ги дам на Суинтън. Останах при него около четиридесет минути. Когато се върнах горе, Шефа беше излязъл.

— Отиде в болницата — каза ми момичето. — Ще се върне следобед.

Погледнах към вратата на Сади, като си мислех дали пък тя няма да може да ни помогне — на нас със Суинтън. Момичето улови погледа ми и каза:

— И госпожица Бърк излезе.

— Къде отиде?

— Не зная — отвърна момичето, — но мога да ви кажа едно, господин Бърдън: както изхвърча като стрела, за където и да е тръгнала, положително вече е стигнала.

Тя се усмихна с онази многозначителна, нахална усмивчица, с която дребните служители искат да ви покажат, че знаят много повече от това, което казват, и вдигна хубавата си заоблена бяла ръка с червен маникюр, за да оправи на тила си едно щръкнало кичурче от великолепните си златисти коси. След като оправи прическата си с жест, който повдигна едната й гърда, за да може господин Бърдън добре да я разгледа, тя добави:

— И където и да е отишла, едва ли ще й се зарадват, ако се съди по изражението на лицето, с което излезе оттук. — При тези думи тя се усмихна мило, с което искаше да покаже колко много щяха да се зарадват там, ако беше отишла тя, а не Сади.

Върнах се в кабинета и до обед написах няколко писма. Изядох един сандвич в кафенето в сутерена на Капитола, където имаш чувството, че ядеш в хубавичка, чистичка, добре поддържана мраморна морга. Натъкнах се на Суинтън, побъбрих с него и по негово предложение отидох в сената, който щеше да заседава и следобед. Към четири часа един от разсилните ми подаде къс хартия. Пращаха го отгоре. На него пишеше: „Обади се госпожица Стантън, която ви моли веднага да отидете в апартамента й. Работата е много бърза.“

Смачках хартийката, хвърлих я на пода и тръгнах към кабинета да си взема палтото и шапката. Помолих момичето в приемната да се обади на госпожица Стантън и да й каже, че съм тръгнал. Когато излязох навън, оказа се, че вали. Нямаше го чистото бледичко слънце, което грееше сутринта.

Когато почуках, Ан отвори така бързо, като че ме беше чакала зад вратата. Но аз може би нямаше да я позная, ако не бях сигурен, че тук живее Ан Стантън. Лицето й беше бяло като платно, измъчено, пълно с отчаяние, а очите, макар и вече сухи, издаваха, че е плакала. Не беше мъчно да се досетя как е плакала — с редки, трудни, мъчителни сълзи, които скоро е пресушила. Тя се вкопчи за мен с две ръце, сякаш се страхуваше да не падне.

— Джек! — възкликна тя. — Джек!

— Какво става? — попитах аз и блъснах вратата, за да я затворя.

— Трябва да го намериш… на всяка цена трябва да го намериш… да го намериш и да му обясниш.

Тя трепереше като трескава.

— Кого да намеря?

— Обясни му как стоят нещата… ох, съвсем не е така… не така, както са му казали…

— За бога, кой какво е казал?

— Казали са му, че всичко е заради мен… заради това, което съм направила… заради…

— Кой е казал?

— Ох, трябва да го намериш, Джек… и да му обясниш… доведи го при мен и…

Сграбчих я за раменете и я разтърсих.

— Слушай, я се съвземи! — казах. — Престани да бръщолевиш за

минута и се съвземи!

Тя млъкна и само потръпваше в ръцете ми, вдигнала към мен бледото си лице. Дишаше учестено и сухо.

След малко казах:

— Обясни ми сега кого трябва да намеря.

— Адъм — отвърна тя. — Адъм.

— И защо трябва да го намеря? Какво се е случило?

— Той дойде тук и каза, че всичко е станало заради мен, заради това, което съм направила.

— Какво е станало заради това, което си направила?

— Назначаването му за управител на болницата. Така ми каза. Заради това, което съм направила. Така ми каза. И каза… ох, Джек, какво ми каза.

— Какво ти каза?

— Каза, че нямал намерение да става сутеньор на своята сестра-проститутка. Така ми каза, Джек… точно така ми каза… на мен, Джек… а аз исках да му обясня… да му кажа как стоят нещата… но той така ме блъсна, че паднах на пода, и избяга… избяга, Джек, трябва да го намериш… на всяка цена и…

И пак започна да повтаря едно и също. Разтърсих я силно.

— Престани! — викнах й. — Престани или така ще те разтърся, че ще ти изпотроша зъбите.

Когато пак се поуспокои, казах:

— Сега започни бавничко отначало и ми обясни какво се е случило. — Заведох я до креслото и я настаних в него. — Хайде, разказвай сега — подканих я, — само че по-спокойно.

Тя ме погледна, като че се страхуваше да започне.

— Разказвай — подканих я още веднъж.

— Той дойде тук — подзе тя. — Беше към три часа. Още щом влезе, разбрах, че се е случило нещо ужасно… с мен вече се беше случило нещо ужасно, но разбрах, че това е друго. Сграбчи ме за ръката, втренчи се в мен и не казва нито дума. Аз го питам какво е станало, а той само ме държи за ръката и стиска все по-силно и по-силно. — Тя запретна ръкава и ми показа сините на лявата ръка по средата между китката и лакътя. — Аз все го питам какво е станало и изведнъж той ми каза: „Станало, станало, много добре знаеш какво е станало.“ После ми каза, че го потърсили по телефона и някой, някакъв мъж — да, мъж, повече не ми обясни — му казал за мен… за мен и за…

Тя не беше в състояние да се доизкаже.

— За теб и за Шефа — довърших аз вместо нея.

Тя кимна.

— Беше ужасно — прошепна тя, но не на мен, а като че на себе си. И още веднъж: — Беше ужасно.

— Стига с това „ужасно“, продължавай нататък — викнах и пак я разтърсих.

Тя се опомни, погледна ме и продължи:

— Казал му за мен и че това било единствената причина, поради която го били назначили за управител на болницата, и че сега губернаторът щял да го уволни… понеже осакатил сина му с несполучлива операция… и че сега щял да се отърве и от мен… да ме изрита… така му казал този човек по телефона… да ме изрита, защото Адъм осакатил сина му… и след разговора Адъм дотича право тук, той му повярвал… повярвал му и за мен…

— Стига — срязах я, — поне това за теб напълно отговаря на истината.

— Но той трябваше да попита мен — каза тя и докосна разсеяно слепоочията си, — трябваше да попита мен, а не да вярва на някакъв непознат.

— Адъм не е идиот — казах — и това, което са му казали, е съвсем за вярване. Имаш късмет, че не се е досетил много по-рано, защото ако…

Тя ме хвана за ръката и впи пръсти в нея.

— Мълчи, мълчи! — проплака. — Не бива да говориш така… нещата са съвсем различни… и не такива, каквито ги вижда Адъм… ох, той надума ужасни неща… такива ужасни неща ми надума… каза, че ако всичко е потънало в кал, човек не бива непременно да бъде… ох… помъчих се да му обясня истинското положение… че съвсем не е така, както той си мисли… но той ме блъсна толкова силно, че паднах, и тогава каза, че нямал намерение да става сутеньор на своята сестра-проститутка и никой да не е посмял да го нарече такъв… и после избяга… ти трябва да го намериш, Джек. Намери го и му обясни. Обясни му, Джек.

— Какво да му обясня?

— Че нещата са съвсем различни и той не е прав. Трябва да му обясниш. Ти знаеш защо направих това, знаеш какво се случи. Ох, Джек — тя се вкопчи в ръкава ми, — той не е прав. Толкова ли е отвратително всичко? Толкова низко ли съм паднала? Кажи, Джек. Толкова низко ли! Кажи ми, Джек.

Погледнах я.

— Не — отвърнах, — ти никога не си падала низко.

— Така се случи. Просто случи се, аз не съм виновна. А той си отиде.

— Аз ще го намеря — обещах й и като освободих ръкава си, приготвих се да тръгвам.

— Няма смисъл.

— Не може да не се вслуша в един разумен глас.

— О, аз не говоря за Адъм, а за…

— Старк?

Тя кимна.

— Да. Аз отидох на онова място… извън града, където се срещахме. Той ме повика днес и аз отидох. Каза ми, че се връща при жена си.

— А!

След като се съвзех от тази вест, тръгнах към вратата.

— Ще ти доведа Адъм — обещах.

— Доведи го — каза тя, — доведи го, Джек. Сега си нямам никого освен него.

Когато излязох и тръгнах по дъжда, помислих си, че освен Адъм тя има и Джеки Бърдън. Поне като момче за поръчки. Но си помислих това съвсем незлобиво.

Да търсиш някого в града без помощта на полицията, е много сложна и трудна задача. Като репортер неведнъж бях предприемал такива издирвания и знаех, че това изисква добра сполука и време. Но първото правило в такива случаи е да започнеш от най-очевидното. Затова тръгнах към квартирата на Адъм. Когато видях колата му пред къщата, реших, че съм ударил право в целта. Спрях моята кола до тротоара, забелязах, че вратата откъм волана на неговата е отворена — можеше да я отнесе някой камион, а и седалката се мокреше от дъжда, — затръшнах я и влязох в къщата.

Почуках силно на вратата. Никакъв отговор. Но това още нищо не означаваше. Много бе възможно Адъм да си е у дома и след случилото се да не иска да отваря на когото и да било. Натиснах дръжката. Беше заключено. Слязох в сутерена, намерих чернокожия негър и скалъпих някаква измишльотина — че съм си забравил нещо у Адъм. Той често ни беше виждал заедно, та ме пусна. Прегледах квартирата, но от Адъм нямаше и следа. Тогава погледът ми падна на телефона. Позвъних в кабинета му, после в болницата, после в медицинския факултет, после в централата, където лекарите съобщаваха на кой номер да ги търсят, когато не са на обичайното си място. Напразно.

Никой не знаеше нищо за Адъм. Или по-точно, всеки изказваше предположение къде може да бъде, но всяко предположение се оказваше неточно. Сега не ми оставаше друго, освен да претърся целия град.

Излязох отново на улицата. Интересно, че колата му стои пред къщата. Защо ли я е оставил? И къде ли е тръгнал без кола в този дъжд, по това време на деня? Или по-точно, на нощта, защото вече се мръкваше.

Дойде ми наум за барове. Защото по традиция след силно сътресение мъжът отива в бар, слага крак на металната пръчка, поръчва си пет чисти уискита, обръща ги едно след друго, впил безсмислен поглед в бледото измъчено лице в огледалото насреща, след което повежда с бармана горчив разговор за живота. Никак не можех да си представя Адъм в тази роля. Но независимо от това обиколих баровете.

Впрочем обиколих много от тях. Ако рече човек да обиколи всички барове в нашия град, животът няма да му стигне. Започнах от Слейд, където не ми провървя, помолих Слейд да задържи някак доктор Стантън, ако той дойде, и се впуснах по другите заведения с хром-никел, стъклени плочки, огледала, цветни лампи, старинен, прояден от червеи дъб, гравюри с ловни сюжети, комични фрески и джазови състави от по трима души. Към седем и половина се обадих пак в кабинета на Адъм и в болницата. Нямаше го нито на едното, нито на другото място. В болницата казах, че се обаждам по поръчка на губернатора Старк, чийто син доктор Стантън лекува, и ги помолих, ако е възможно, да открият следите му. След малко ми отговориха, че очаквали доктор Стантън в болницата преди седем, той имал среща с друг лекар, за да прегледат някакви рентгенови снимки, но не дошъл. Не го намерили нито в къщи, нито в частния му кабинет. Какво да му предадат, ако дойде? Да се свърже незабавно с мен, по много важна работа. Аз ще уведомявам в моя хотел къде се намирам.

Върнах се в хотела и влязох да хапна в бюфета, като помолих да ме повикат, ако някой ме търси по телефона. Но никой не ме потърси. Тогава седнах във фоайето и се заех с вечерните вестници. В дълга редакционна статия „Кроникъл“ възхваляваше смелостта и здравия разум на шепата сенатори, въстанали против законопроекта за данъците, който щял да задуши икономическата дейност и частната инициатива в щата. До редакционната имаше карикатура. Шефа или по-точно човешка фигура с главата на Шефа, но с огромен тумбак, облечена в детско костюмче с къси панталонки, опънати до пръсване по дебелите космати бедра. На едното си коляно този изрод крепеше голям пудинг с дупка в средата, от която се подаваше гърчаво човече. На пудинга имаше надпис „Щатът“, а на гърчавото човече — „Трудещият се гражданин“. От устата на Шефа излизаше един от онези продълговати мехури, с които художниците на комиксите изобразяват речта на своите герои. В мехура пишеше; „Какво добро момче съм аз!“ А текстът под карикатурата гласеше: „Малкият Джек Хорнър“.

Зачетох пак редакционната. По-нататък се разправяше, че нашият щат бил беден и не можел да понесе бремето, което някои така деспотично му налагат. Старата песен. Всеки път, когато Шефа минаваше в настъпление — данък общ доход, данък за добива на минерали, данък върху спиртните напитки, — всеки път се повтаряше едно и също. Бръкнеш ли им в кесията, боли ги. Човек можа да забрави смъртта на баща си, но никога — загубата на своята бащиния, е казал суровият флорентинец, който е основоположникът на нашия съвременен свят. И добре го е казал.

Нашият щат е беден, крещеше винаги опозицията. А Шефа отговаряше: „В щата е пълно с бедни хора, това е безспорно, но щатът не е беден. Въпросът е кой пръв ще се добере до кърмилото, когато сипват ярмата. Значи, ще трябва да поразбутам и да посритам тук-таме, та да си наквася добре зурлата.“ И той се накланяше към тълпата с паднал на челото перчем и облещени очи, вдигаше десница и питаше народа и нажеженото небе: „Вие с мен ли сте? Кажете, с мен ли сте?“ И екваше рев.

Данъците потъват в джобовете на рушветчиите, крещеше винаги опозицията. „Вярно е — казваше Шефа, заемайки непринудена поза, — има и рушветчийство, но само толкова, колкото е нужно, за да се въртят колелата без скърцане. И запомнете едно: човек още не е измислил машина, в която да не се губи част от енергията. Колко

енергия получавате от буца въглища в електростанцията или локомотива в сравнение с цялата енергия, която се съдържа в същата буца? Трошица. А ние работим къде по-добре от всякаква електростанция или локомотив. Е, имаме си шайка крадци, но те падат страхливи, та не крадат по много. Аз ги държа под око. Но дадох ли нещо на този щат? Дадох, бога ми!“

Теорията за историческата стойност, нека я наречем тъй. Всяка промяна коства нещо. И разходите трябва да се нанесат срещу печалбата. Промените в нашия щат вероятно биха могли да дойдат само по този път, по който идваха, а промени несъмнено имаше. Теорията за моралния неутралитет на историята, нека я наречем тъй. Ходът на историята като ход не може да бъде нито нравствен, нито безнравствен. Ние преценяваме резултатите, а не самия ход. Един безнравствен фактор може да извърши добри дела. И обратно, един нравствен фактор може да извърши лоши дела. Може би човек трябва да продаде душата си, за да добие властта да върши добро.

Теорията за историческата стойност. Теорията за моралния неутралитет на историята. Всичко това е исторически поглед върху света от високите на мразовит връх. Може би само геният е способен да види така света. Наистина да го види. Може би трябва да те оковат на високия връх и орлите да кълват месата и очите ти, за да го видиш така. Може би само геният е способен да го види. Може би само героят е способен да му въздейства.

Но аз седях във фоайето, чаках звъна на телефона, който упорито мълчеше, и реших, че не му е време сега да се задълбочавам в такива разсъждения. Върнах се към редакционната. Тя представляваше истински бой със сенки. Бой със сенки, защото в тази минута в Капитола сигурно започваше гласуването и сега, когато хората на Макмърфи бяха изчерпали всички възможности да протакат нещата, само някаква нечиста сила би могла да промени резултата от него.

Потърсиха ме към девет часа. Но не беше Адъм. Обаждаха се от Капитола. Шефа бил дошъл и искал да ме види. Ако доктор Стантън ме потърси, обясних в хотела, аз съм в Капитола, телефонистката в централата ще знае къде точно. После позвъних на Ан, за да й кажа какви са резултатите от моето издирване, тоест че досега то е безрезултатно. Гласът й звучеше спокойно, но уморено. Качих се в колата. Пак валеше и покрай тротоара се стичаше черен поток, който блестеше като масло под светлината на уличните лампи.

Когато навлязох в парка на Капитола, видях, че цялата сграда е осветена въпреки късния час. В това нямаше нищо чудно —

законодателното събрание беше в сесия. А вътре гъмжеше от народ. Солоните бяха затворили дюкяна и се тълпяха по коридорите и особено около стратегическите пунктове, където стояха големите месингови плювалници. Имаше и много друг народ. Сума репортери и рояци от зяпачи, хора, на които им е драго да участвуват в големите събития, макар и само с присъствието си.

Промъкнах се до кабинета на Шефа. Казаха ми, че той слязъл с някого в сената.

— Явиха ли се някакви спънки при прокарването на законопроекта? — попитах момичето в приемната.

— Не задавайте наивни въпроси — отвърна то.

Помислих си да й кажа, че вря и кипя в тия работи още от времето, когато тя си е смукала палеца в люлката, но се отказах. Вместо това помолих я да ме повика, ако Адъм се обади, и слязох в сената.

Отначало не видях Шефа. После го забелязах да стои настрана с няколко сенатора и Калви Спърлинг; на почтително разстояние от тях се бяха струпали зяпачи, които се грееха на лъчите на славата. Встрани от Шефа стоеше облегнат на мраморната стена Захарчо и по силно хлътналите бузи личеше, че смуче захар, която сигурно са разливаше в него като божествен нектар. Шефа стоеше с ръце на гърба и леко наведена глава. Слушаше какво му говори единият от сенаторите.

Приближих се до групата и застанах малко встрани. След минута погледът на Шефа се плъзна към мен и аз разбрах, че ме забеляза. Тогава пристъпих към Захарчо и му казах:

— Здравей.

След няколко опита той успя да ми отговори. После възобнови заниманието си със захарта. Аз се облегнах на стената до него и зачаках.

Изминаха четири-пет минути, а Шефа все стоеше с онези и слушаше сенатора. Той умееше да изслушва докрай събеседника си, без да каже дума, за да не го прекъсва. Думите се леят, леят, а Шефа само слуша и чака да види какво ще се покаже на дъното. Накрая видях, че му омръзна. Беше разбрал какво има на дъното или пък беше разбрал, че на дъното няма нищо. Усетих, че му е омръзнало, защото видях как вдигна рязко глава и погледна сенатора право в очите. Това беше сигурен признак. Отделих се от стената, понеже разбрах, че Шефа се готвеше да ги остави.

Той погледна сенатора и поклати глава.

— Тоя номер няма да мине — каза съвсем дружелюбно.

Чух тези думи, защото ги произнесе достатъчно силно. Другият

говореше тихо и бързо.

После Шефа се огледа и ме повика:

— Джек.

Отидох при него.

— Да се качим горе — предложи. — Искам да ти кажа нещо.

— Да се качим — съгласих се аз и тръгнах към изхода.

Той остави сенаторите и ме настигна при вратата. Захарчо вървеше от другата му страна, малко зад него.

Понечих да попитам Шефа как е синът му, но се отказах. Такъв въпрос би могъл да означава не момчето добре ли е, а много ли е зле, тъй че нямаше смисъл да го задавам. Вървяхме по коридора към голямото фоайе, откъдето щяхме да вземем асансьора. Някои от хората, които се шляеха по коридора, отстъпваха и поздравяваха: „Здравейте, господин губернатор“ или: „Здрасти, Шефе“, но Шефа само кимаше в отговор. Други нищо не казваха, само извръщаха глави и го проследяваха с поглед. Във всичко това нямаше нищо необикновено. Той беше минавал по този коридор хиляди пъти и както и днес, едни го поздравяваха, други го отминаваха мълчаливо и проследяваха с поглед как крачи по блестящия мрамор.

Излязохме в голямото фоайе с купола, където се лееше обилна светлина върху хората и върху статуите на държавници, които със своето достойнство напомняха за характера на това място. Тръгнахме покрай източната стена към нишата с асансьорите. Когато наближихме статуята на генерал Мофат (великия изтребител на индианците, богатия спекулант на земи и първи губернатор на щата), забелязах някакъв човек облегнат на пиедестала.

Беше Адъм Стантън. Дрехите му бяха вир-вода, а панталоните — оплескани до коленете с кал. Сега ми стана ясно защо колата стоеше пред къщата. Той я беше зарязал и тръгнал пеша в дъжда.

В същия миг, в който го забелязах, той вдигна към нас глава. Но погледът му се насочи към Шефа, а не към мен.

— Адъм — повиках го аз, — Адъм!

Той пристъпи към нас, но не ме и погледна.

Шефа се обърна към него и подаде ръка да се здрависа.

— Здравей, докторе — каза с протегната ръка.

За миг Адъм остана неподвижен, сякаш решил да не поеме подадената ръка. После и той протегна ръка и като видях това, помислих си с облекчение: „Подаде му ръка, слава богу, успокоил се е, успокоил се е!“

Тогава видях какво държи в ръката си и в този миг, когато очите ми

разпознаха предмета, но преди мозъкът и нервите да са възприели неговото значение, видях как дулото изплю едно след друго две бледооранжеви пламъчета.

Не чух звук, защото той се изгуби в по-гръмкото стакато на изстрелите, които се раздадоха от лявата ми страна. Все още с протегната ръка, Адъм се олюля, отстъпи крачка назад, спря върху мен помътнелия си, пълен с укор поглед и в този миг втора поредица изстрели го повали на пода.

В настъпилата мъртва тишина аз се хвърлих към Адъм. После чух женски писък, тропот на нозе и гълчава. Адъм се обливаше в кръв. Целите му гърди бяха надупчени. Той бе вече мъртъв.

Вдигнах глава и видях Захарчо с още димящ пистолет в ръка, а малко зад него, до асансьора — едър полицай от пътната полиция, който също държеше пистолет.

Не видях Шефа. И си помислих: „Не го е улучил.“

Но се бях излъгал. Докато се оглеждах, Захарчо захвърли пистолета си, който изтрака по мраморния под, и със сподавен животински стон се втурна зад статуята на генерал Мофат.

Положих главата на Адъм на пода и тръгнах да заобиколя статуята. Вече се беше струпал толкова народ, че се наложи да си пробивам път със сила. Някой крещеше:

— Отстъпете, отстъпете, дайте му възможност да диша!

Но тълпата продължаваше да расте, всичко живо се беше юрнало насам.

Най-сетне се добрах до Шефа. Дишайки тежко, той седеше на пода и гледаше право пред себе си. Притискаше с ръце долната част на гърдите си. Не забелязах признаци да е ранен. Но после видях между два пръста да се процежда струйка кръв, съвсем тъничка.

Наведен над него, Захарчо плачеше и се мъчеше да каже нещо. Най-после от устата му се изтръгна:

— М-м-м-много ли б-б-б-боли, Ш-шефе, б-б-б-боли ли?

Шефа не умря във фоайето с купола. Не, той живя още няколко дни и почина в стерилно чисто бяло легло при всички облаги на науката. Отначало лекарите казаха, че няма да умре. Беше тежко ранен — в тялото му бяха заседнали две куршумчета от пистолетчето за спортна стрелба, което Адъм имаше още от дете, — но се готвеха да го оперират, а и той беше як човек.

И тъй отново започна висенето в чакалнята със саксиите на прозореца, акварелите по стените и изкуствените пънове в камината. В деня на операцията с Луси Старк дойде и сестра й. Бащата на Шефа

беше съвсем грохнал, та не можеше да напусне Мейсън. Още от пръв поглед личеше, че сестрата на Луси — много по-голяма от нея, облечена в провинциална черна рокля, с високи черни обувки с връзки — е енергична, здравомислеща жена, препатила много, която знае как да помогне на човека в беда. Достатъчно беше да видиш ръбатите й, зачервени груби ръце с дълбоко изрязани нокти, за да разбереш, че можеш да се опреш на нея. Когато влезе в чакалнята и огледа не толкова с презрителен, колкото с опитен, критичен поглед цветята в саксиите и изкуствените пънове, тя ми напомни с нещо лоцман, който влиза в кабината и поема кормилото.

Строга и сдържана, седна на твърд стол, а не на някое от меките кресла, облечени с пъстрия кретон. Очевидно нямаше намерение да дава воля на чувствата си в тази чужда стая и в този час — часът, в който обикновено й предстоеше да приготви закуската, да натъкми децата и да отпрати мъжете. Когато всичко се свърши, ще дойде време и за това — тя ще заведе Луси у дома, ще я сложи в леглото в стаята със спуснати завеси, ще натопи кърпа в оцет и ще я сложи на челото й, ще приседне на кревата, ще вземе ръката й в своята и ще каже: „Хайде, поплачи сега, рожбо, поплачи, че да ти олекне, и полежи да си отдъхнеш. Аз ще седя при теб, рожбо.“ Но това ще бъде по-късно.

Сега Луси току поглеждаше крадешком изсеченото и сбърчено лице на сестра си. Не би могло да се каже, че то изразяваше съчувствие, но очевидно Луси намираше в него онова, което търсеше.

Аз седях на канапето и прелиствах все същите стари илюстровани списания. Чувствувах се напълно излишен. Но Луси ме беше помолила да дойда.

— Той сигурно ще иска да ви види — каза.

— Ще чакам долу във фоайето — отвърнах.

— Не, качете се горе — помоли ме тя.

— Не бих искал да ви се пречкам. Нали сестра ви ще е с вас.

— Нищо, елате и вие — настоя тя.

Така и сторих. И при все че се чувствувах излишен, реших, че така е по-добре, отколкото да вися във фоайето, където гъмжеше от репортери, политици и любопитни.

Операцията не трая дълго. Казаха, че е успешна. Когато сестрата ни съобщи това, Луси се отпусна в креслото и изхлипа сухо. Сестра й, на която очевидно също й олекна, когато съобщиха тази вест, я изгледа строго.

— Луси! — сгълча я тя тихо. — Луси!

Луси вдигна глава, срещна пълния с укор поглед на сестра си и

отвърна смирено:

— Извинявай, Ели, извинявай. Аз просто… аз…

— Да благодарим богу — каза Ели. После стана рязко, като че искаше да отправи тази благодарност начаса, преди да е забравила. Но не стори това, а се обърна към сестрата.

— Кога ще може да види мъжа си? — попита.

— След известно време — отвърна сестрата. — Не мога да ви кажа точно кога, но във всеки случай не веднага. Ако почакате тук, ще ви уведомя. — Тя тръгна към вратата, но се спря и попита: — Искате ли да ви донеса нещо? Цитронада или кафе?

— Много мило от ваша страна — отвърна Ели, — но не ни се пие нищо в този час.

Сестрата излезе, а аз се извиних и я последвах. Слязох до кабинета на доктор Симънс, който бе направил операцията. Познавах доктора. Беше нещо като приятел на Адъм — доколкото Адъм изобщо можеше да има приятел, защото той не се сближаваше с никого; аз не влизам в сметката, защото бях Приятелят от Детинство. Да, познавах доктор Симънс. Беше ни запознал Адъм.

Доктор Симънс, сух, слаб, посивял човек, седеше на бюрото си и пишеше нещо на голям картон. Казах му да довърши работата си. Той отвърна, че я е свършил. Секретарката взе картона и го сложи в картотеката, а той се обърна към мен. Попитах го какво е състоянието на губернатора. Той каза, че операцията е успешна.

— Това значи, че сте извадили куршумите, така ли? — попитах аз.

Той се усмихна някак студено и отвърна, че това значи нещо повече.

— Има надежда да оздравее — обясни той. — Губернаторът е здрав човек.

— Много здрав — съгласих се.

Доктор Симънс взе от бюрото си малко пликче и изсипа съдържанието му в ръката си.

— Колкото и да е здрав човек, трудно е да смели такава храна — каза той и протегна отворената си длан, в която лежаха две малки куршумчета. Куршумите от пистолетче за спортна стрелба са малки, но тези ми се видяха още по-малки и безобидни, отколкото си ги представях.

Взех едното и го разгледах внимателно. Малко, сплескано парченце олово. Въртейки го в ръце, спомних си как на времето като деца ние с Адъм стреляхме в една чамова дъска и как понякога измъквахме куршумчетата от меката дъска с джобно ножче. Някои от

тях не бяха така сплескани, както това, толкова меко беше дървото.

— Мръсник — каза доктор Симънс ни в клин, ни в ръкав.

Върнах му куршумчето и слязох във фоайето. Сега то беше почти празно. Политиците си бяха отишли. Въртяха се само двама-трима репортери, които чакаха новини.

Но този ден новини нямаше. Нито на другия. Шефа, изглежда, се оправяше. Но на третия ден състоянието му се влоши неочаквано. Беше започнал възпалителен процес. И се развиваше много бързо. Разбрах по вида на доктор Симънс, макар той да пестеше думите си, че нещата отиват към злополучен край.

Същата вечер, малко след като дойдох в болницата и се качих в чакалнята да видя Луси, ме повикаха при Шефа, който искал да ме види. Бил се посъвзел.

Имаше съвсем нездрав вид. Лицето му беше хлътнало, а кожата увиснала като на старец. Сега приличаше досущ на баща си. И беше бял като тебешир.

В първия миг очите на това бяло лице бяха някак замрежени и сякаш не виждаха. Но когато се приближих до леглото и те се спряха върху мен, в тях затрептя мъничко пламъче. Устните му леко се изкривиха — това очевидно беше някаква стенографирана усмивка.

Застанах до самото легло.

— Здравей, Шефе — казах и изписах на лицето си нещо, което също би трябвало да се приеме за усмивка.

Той вдигна показалеца и средния пръст на десницата си, която лежеше върху чаршафа, като за поздрав — един крайно немощен поздрав. Мускулите, които държаха устата му изкривена, също изнемощяха и се отпуснаха, с което усмивката изчезна от лицето му и кожата увисна още повече.

Стоях до кревата, гледах Шефа и се чудех какво да му кажа. Мозъкът ми беше пресъхнал като стара гъба, оставена дълго време на слънце.

Най-после той продума едва чуто:

— Исках да те видя, Джек.

— И аз исках да те видя, Шефе.

Близо минута той мълча, но не сваляше очи от мен и в тях все още трептеше малкото пламъче. После каза:

— Защо той направи това?

— Да пукна, ако зная — почти извиках. — Нямам представа.

Сестрата ме изгледа предупредително.

— Нищо не му бях сторил — каза.

— Нищо, наистина.

Той пак млъкна и пламъчето в очите му угасна.

— Свестен човек беше докторът.

Аз кимнах.

Чаках да каже още нещо, но той като че нямаше вече сили да говори. Беше вперил очи в тавана и сякаш не дишаше. Най-после обърна отново поглед към мен, много бавно, толкова бавно, че почти ми се стори, че чух очите му да изскърцват в орбитите. Но пламъчето отново трепна в тях. И продума:

— Всичко можеше да бъде съвсем различно, Джек.

Пак кимнах.

Той се посъвзе още. Стори ми се, че дори се напряга да вдигне глава от възглавницата.

— Трябва да вярваш в това — изхриптя той.

Сестрата пристъпи към леглото и ме погледна многозначително.

— Да — казах на човека в леглото.

— Трябва — повтори той, — непременно трябва да вярваш в това.

— Добре.

Той ме погледна и за миг това беше някогашният му силен, изпитателен, властен поглед. Но когато проговори, гласът му беше вече съвсем отпаднал.

— Дори сега всичко би могло да бъде съвсем различно — прошепна. — Ако не беше се случило това. Да, всичко… би могло… да бъде различно… дори сега.

Едва изрече последните думи, толкова беше отпаднал.

Сестрата ми правеше знаци.

Наведох се и поех ръката върху чаршафа. Тя беше като без кости.

— Довиждане, Шефе — казах. — Ще дойда да те видя пак.

Той не отговори и аз не бях сигурен дали вече ме познава. Обърнах се и излязох.

Умря на другия ден на разсъмване. Устроиха му страхотно погребение. Градът беше гъчкан от народ: хора, хора, какви ли не — шмекери от окръжните съвети, момчета провинциалисти, хора, които надали някога бяха стъпвали на паваж.

И водеха и жените си. Това множество беше изпълнило цялото пространство около Капитола и се тълпеше и по околните улички, а от небето ръмеше дъжд и високоговорителите по дърветата и стълбовете ревяха думи, от който можеше да ти се повърне.

След като свалиха ковчега по дългите стълби на Капитола и го качиха на катафалката и след като пътната и конната полиция разчисти

пътя, шествието потече бавно към гробищата. Отзад се проточи тълпата. На гробищата тя изпотъпка тревата и гробовете, изпочупи декоративните храсти. Обърна и два надгробни камъка, които сега се валяха счупени на земята. Едва два часа след погребението полицията успя да разчисти мястото.

За втори път тази седмица присъствувах на погребение. Първото беше съвсем различно. Имам пред вид погребението на Адъм Стантън в Бърдънс Лендинг.

Глава десета

След като заровиха Шефа в земята и шишкавите запотени градски джандари заедно със стройните и спретнати младоци от пътната и конната, яхнали лъскавите си буйни коне, чиито крака потъваха над копитата в лехите, разгониха мълчаливо тълпата от гробищата — но далеч преди да се изправи изпотъпканата трева и преди да поправят счупените надгробни камъни, — аз заминах за Бърдънс Лендинг. За това имаше две причини. Първо, не ме свърташе повече в столицата. Второ, в Бърдънс Лендинг живееше Ан Стантън.

Тя остана там след погребението на Адъм. Замина за Бърдънс Лендинг с кола на погребалното бюро, придружавана от една медицинска сестра, която се оказа излишна, и от Кати Мейнард, нейна стара приятелка, която несъмнено също се оказа излишна. Аз не я видях в тази наета лимузина, която лазеше тържествено след катафалката и така бе изминала всичките близо сто мили, навивайки миля след миля от бетонното шосе, бавно и методично, сякаш обелва безкрайна ивица кожа от жива плът. Не я видях, но зная как е изглеждала: изправена, бледа, с изострено лице, чиито кости едва ли не ще пробият кожата, със сключени в скута ръце. Защото такава я видях под обраслите с мъх дъбове, където стоеше съвсем самотна въпреки присъствието на сестрата, на Кати Мейнард и на всички тези хора — приятели на семейството, любопитни, дошли да поклюкарстват и да се подбутват един друг с лакти, репортери, медицински светила от столицата, от Балтимор и Филаделфия, — които стояха мълчаливи, докато лопатите вършеха своето.

По същия начин изглеждаше тя и когато излизаше от гробищата — вървеше сама, без чужда помощ, а сестрата и Кати Мейнард се мъкнеха след нея с онзи смутен вид на фалшиво благочестие, който добиват хората, придружаващи най-близките на починалия.

Дори когато на излизане от гробищата един репортер изскочи пред нея и щракна с апарата си, изражението на лицето й не се промени.

Когато аз приближих портала, той все още се въртеше там — нахал с накривена на една страна шапка, с обесен на врата апарат и с усмивка на нахалното си лице. Стори ми се, че съм го срещал някъде из града, но може и да се лъжа, всички те толкова си приличат — нахалите,

които излизат от журналистическия факултет.

— Здравейте — казах.

Той отвърна: „Здравейте.“

— Снимате, а?

Той каза „аха“.

— Слушай, моето момче — казах, — ако живееш достатъчно дълго, един ден ще разбереш, че дори един репортер не трябва непременно да бъде мръсно копеле.

Той пак каза „аха“, вдигна нахалното си лице и ме погледна. После попита:

— Вие да не сте Джек Бърдън?

Кимнах.

— Господи — възкликна той, — работите при Старк, а какви думи говорите.

Само го изгледах. И преди бях имал такива сблъсквания. Хиляди пъти, с хиляди хора. Във фоайето на хотели, на вечери, в коли, на улицата, в спални и по бензиностанции. Понякога те не го казваха така направо, а понякога изобщо не го казваха, но то неизменно висеше във въздуха. О, аз знаех как да им запуша устата. Знаех как да се извъртя и да им забия един в стомаха. И как да не знаех, имах толкова богата практика.

Но един ден това ти омръзва. В известен смисъл беше толкова лесно да се разправиш с такива, че ти ставаше безинтересно. И стигаш до положение да не се ядосваш повече, толкова често си се натъквал на такива. И все пак истинската причина е друга. Работата е там, че хората, които ти казват това — или само си го помислят, — хем са прави, хем не са прави. Ако истината е само на едната страна, не е нужно дори да се замисляш, можеш да затвориш очи и да им забиеш един в мутрата. Но бедата е там, че те са колкото прави, толкова и неправи. И в края на краищата именно това ти връзва ръцете. Стремежът да отсееш едното от другото. И нищо не можеш да им обясниш, защото няма време за това, пък и те те поглеждат с такова изражение. Затова преставаш да се ядосваш и повече не ти се иска да им забиеш един в мутрата. Само ги поглеждаш и те ти се струват като някакъв сън или като някакъв отдавнашен спомен, понякога дори си мислиш, че изобщо не съществуват.

И тъй, аз само изгледах тази нахална физиономия.

Наоколо имаше хора. Те ме наблюдаваха. Очакваха да кажа нещо. Или да направя нещо. Но техните погледи не ме смущаваха. Дори не изпитвах омраза към тях. Не чувствувах нищо освен досада и някаква

вътрешна болка, повече досада, отколкото болка. Гледах го и чаках, чаках тъй, както човек чака да го заболи, след като са го ударили. Ако ме заболи, ще му забия един. Но не ме заболя, изпитвах само досада. Затова се обърнах и отминах. Не обръщах внимание на погледите, които ме следяха, не обърнах внимание и на нечий смях, който секна веднага, защото се намирахме на погребение.

Продължих надолу по улицата, изпълнен с досада и вътрешна болка. Но те не бяха предизвикани от случката при портала. Бяха се появили преди това.

Тръгнах по Крайбрежния към къщата на Стантънови. Не се и надявах, че Ан ще иска да ме види веднага, но ми се щеше да й съобщя, че до вечерта ще си бъда в хотела в Бърдънс Лендинг. Разбира се, при положение, че не се случи нещо с Шефа.

Но когато влязох у тях, разбрах, че Ан не можеше да приеме никого. Кати Мейнард и сестрата не бяха вече излишни. Когато Ан влязла в къщата, отишла право в дневната, застанала до вратата, огледала бавно всичко — пианото, мебелите, картината над огнището, както жена оглежда къщата, когато е решила да я боядисва или да я пренареди (това са думи на Кати Мейнард), и изведнаж рухнала. Не успяла дори да се подпре на вратата, не залитнала, не издала звук, просто се строполила на пода.

Когато влязох у тях, сестрата й даваше горе първа помощ, а Кати Мейнард викаше доктор и поемаше грижата за всичко. Нямаше смисъл да стоя повече в града. Качих се в колата и подкарах обратно към столицата.

Но и Шефа умря и аз се върнах в Бърдънс Лендинг. Майка ми и нейничкият Тиъдър бяха заминали на някакво пътешествие и къщата беше изцяло на мое разположение. Тя беше пуста и тиха като морга. Ала въпреки това тя беше по-весела, отколкото болниците и гробищата, в които висях напоследък. Мъртвото в тази къща бе мъртво отдавна и аз бях свикнал с него. Започвах да свиквам дори с последните смъртни случаи. В земята вече лежаха и съдията Ъруин, и Адъм Стантън, и Шефа.

Но някои все още бяха живи. Между тях беше Ан Стантън. И аз.

И тъй, прибрали се в Лендинг, ние седяхме един до друг на верандата, когато имаше слънце — светлолимоненото есенно слънце, което се търкаляше по съкратения си път над ониксовите води на залива, простиращи се на юг до мъгливия хоризонт. А когато нямаше слънце, когато вятърът гонеше морето по плажа и дори чак до пътя и небето подгизваше от дъжд, ние седяхме в дневната; на верандата или

в дневната, ние почти не разговаряхме, не защото нямаше какво да си кажем, а защото имаше прекалено много и започнехме ли веднаж, можеше да нарушим деликатното и опасно равновесие, което бяхме постигнали. Сякаш седяхме в двата края на люлка-дъска, пазейки внимателно равновесие, но не в чиста детска градина, а над бог знае каква черна бездна, където бог бе построил тази люлка за нас, децата. И ако някой от нас се наведеше макар и на косъм от другия, равновесието щеше да се наруши и ние щяхме да политнем в бездната. Но ние не продумвахме и по този начин успявахме да измамим бога. Не разговаряхме, но в някои дни четях на Ан на глас. Четях й първата книга, която ми попадна подръка в онзи ден, когато разбрах, че не можем да седим повече в тази тишина, която напираше и напъваше от всички неизречени думи. Попадна ми първият том от съчиненията на Антъни Тролоп. Напълно безопасно четиво. Антъни никога не нарушаваше никакви равновесия.

Тези есенни дни по някакъв странен начин започваха да ми напомнят за онова лято почти преди двайсет години, когато се влюбих в Ан. Тогава ние бяхме съвсем сами дори когато наоколо имаше хора, единствени обитатели на плаващия остров или на вълшебното килимче, каквото е любовта. Сега пак бяхме съвсем сами, но се носехме върху съвсем друг плаващ остров или вълшебно килимче. Онова лято ни беше грабнал мощен поток и макар да ни носеше със сигурност към щастието, ние не можехме да ускорим неговия ход, той знаеше кога да ни отведе до него. Сега ни влечеше подобен поток и ние нищо не можехме да направим, за да спрем неговото мощно течение. Но накъде ни носеше той, не знаехме. И дори не се питахме.

От време на време аз се питах за нещо друго. Или когато седях до нея, когато й четях или мълчахме, или когато бивах без нея и се разхождах по Крайбрежния, закусвах или лежах буден. Това беше въпрос без отговор. Когато Ан ми разказваше как Адъм бе нахълтал в апартамента й, как се беше втурнал и казал, че не иска да бъде неин сутеньор, тя ми беше обяснила, че някакъв мъж се бил обадил по телефона на Адъм и му беше казал за нея и за губернатора Старк.

Кой?

В първите дни след катастрофата бях забравил това, но после този въпрос изникна пред мен. Отначало той дори не ми се стори толкова важен. Защото тогава, обзет от досадата и вътрешната болка, нищо не ми се струваше важно. Или по-точно, това, което ми се струваше важно, нямаше нищо общо с този въпрос. Важното беше случилото се, а не причината за него — доколкото не можех да смятам, себе си за

причина.

Но този въпрос непрекъснато възникваше в мен. Дори когато изобщо не мислех за него, изведнаж усещах как гризе като мишка краищата на съзнанието ми.

Известно време не виждах как да попитам Ан. Просто не можех да й кажа нито дума за случилото се. Нашият заговор на мълчанието щеше да продължи вечно, защото бяхме обвързани навеки от друг заговор — от съзнанието, че макар и неволно, бяхме свързали и по този начин погубили Адъм Стантън и Уили Старк. (Ако нарушехме този заговор на мълчанието, може би щяхме да се сетим за другия заговор, да погледнем ръцете си и да видим, че те са оцапани с кръв.) Затова аз не говорех нищо.

Докато не почувствувах, че трябва да заговоря.

И тогава казах:

— Ан, искам да те попитам нещо. По… по… онзи въпрос. И никога вече няма да кажа дума, освен ако ти не заговориш първа.

Тя ме погледна и не отвърна нищо. Но аз забелязах в очите й страх и болка, които тя бързо овладя.

Хвърлях се презглава нататък:

— Ти ми каза… тогава, когато дойдох при теб… че някой се обадил по телефона на Адъм и му разправил за… разправил му за…

— За мен — завърши тя изречението, в което аз се запънах. Тя не дочака то да се стовари върху нея. Със силите, които й бяха останали, го посрещна на нож.

Кимнах.

— Е? — попита тя.

— Каза ли ти кой му се е обадил?

Тя се замисли. Сякаш този миг вдигаше покрова от онзи ден, в който Адъм бе нахълтал при нея — както вдигат края на платното от лицето на мъртвец в моргата, за да го разпознаят.

После тя завъртя глава.

— Не — отвърна, — не ми каза… — Ан се подвоуми. — Каза само, че бил мъж. Много добре си спомням това.

И ние възобновихме заговора на мълчанието, а дъската под нас трептеше и се колебаеше над зиналата под нас бездна.

На другия ден заминах от Бърдънс Лендинг за столицата.

Стигнах в нея късно следобед и позвъних в апартамента на Сади Бърк. Не отговори никой. После позвъних в Капитола, макар че почти нямаше вероятност да я намеря там. И пак никой не се обади. Вечерта звъних у тях още няколко пъти, но напразно. Сутринта бих могъл да я

потърся в Капитола, но не го направих. Не ми се щеше да се срещна с онази шайка там. Не исках изобщо да ги виждам. Затова пак се обадих по телефона. Но вътрешният й номер не отговаряше. Тогава помолих телефонистката от централата да разбере, ако е възможно, къде се намира Сади. След две-три минути тя отговори:

— Сади Бърк не е на работа. Болна е. Интересува ли ви нещо друго?

И преди да успея да отговоря, телефонът изключи.

Позвъних отново.

— Обажда се Джек Бърдън — казах аз. — Бих искал да…

— А-а-а, господин Бърдън… — каза телефонистката, сякаш това име нищо не й говореше.

А беше време, и то съвсем не отдавна, когато името *Джек Бърдън* вдигаше под пара служителите в това учреждение. Но гласът на телефонистката, по-скоро нейният тон, ми показваше, че името *Джек Бърдън* вече нищо не означава и е напразно хабене на думи.

В първия миг се ядосах адски. После си спомних, че нещата са се променили.

А в Капитола те наистина се бяха променили. И когато в такова учреждение настъпи промяна, тя настъпва бързо и по всички линии и тогава телефонистката произнася името ти със съвсем друг тон.

Като си спомних колко много са се променили нещата, ядът ми отмина.

И казах благ като мехлем:

— А бихте ли могли да ми кажете къде мога да намеря госпожица Бърк? Ще ви бъда много благодарен.

Изчаках две-три минути, докато тя направи справка.

— Госпожица Бърк е в санаториума „Милет“ — каза телефонистката.

„Гробища и болници — отново в старото русло“ — помислих си аз.

Но санаториумът „Милет“ не приличаше на болница. Той по нищо не приличаше на болница и аз открих това, когато свърнах от шосето на двайсет и пет мили от столицата и подкарах бавно по алеята под величествения свод на стогодишните вечнозелени дъбове, които сключваха клони над мен и спускаха сталактити от мъх, тъй че образуваха здрачна воднозелена пещера. Между равномерно разсадените дъбове стояха на пиедестали класически статуи с дипленици и без дипленици, мъжки и женски, белязани с печата на времето, обрасли с лишеи, статуи, изникнали сякаш направо от черно-зеления органически тор под тях, които гледаха минувачите с малко

обидения, тежък, нелюбопитен поглед на преживни животни. Погледът на тези мраморни очи беше може би първият етап от лечението на невротика, дошъл в този санаториум. Като някакъв благ мехлем на времето, намазан върху раните на душата.

В края на алеята пред невротика се изправяше санаториумът, който обещаваше блажен покой зад своите бели колони. Санаториумът „Милет“ представляваше по-скоро почивен дом. Беше го построил преди повече от век, воден от суета и любов към изкуството, някакъв памукопроизводител-сноб, за когото парите не са представлявали нищо и който беше докарал от Париж цял кораб мебели в стил ампир, а от Рим — цял кораб бели мраморни статуи, който вероятно е имал лице, подобно на грубо издялан кедър, и не е знаел какво е това нерви, а сега потомците на такива като него или хора с много пари (натрупани при управлението на Грант или Кулидж), които имаха право да претендират, че са такива потомци, идваха тук със своите спазми, тикове, нерви и екземи, почиваха в просторните стаи, ядяха супа от омари и слушаха гальовния глас на психиатъра, в чиито големи, немигащи, бездънни и влажни кафяви очи човек потъваше незабелязано.

Аз едва не се удавих в тези очи по време на едноминутната среща, която имах с него, за да взема разрешение да посетя Сади.

— Тя е много труден случай — каза ми той.

Сади се изтягаше в един шезлонг до прозореца, който гледаше към полянка, спускаща се към брега на малка рекичка. Окълцаните й черни коси бяха разрошени, лицето й — бледо и на следобедната светлина приличаше повече от всякога на гипсова маска на Медуза, надупчена от въздушна пушка. И очите бяха част от тази маска, сякаш захвърлена на възглавницата. Това не бяха очите на Сади Бърк. В тях не гореше нищо.

— Здравей, Сади — казах, — надявам се, че няма да ти досадя с посещението си.

Тя ме изгледа с угасналите си очи.

— Не, няма — отвърна.

Тогава аз седнах, примъкнах креслото си по-близо до нея и запалих цигара.

— Как се чувствуваш? — попитах я.

Тя обърна глава към мен и ме изгледа продължително. За миг в очите й трепна пламъче — както приплямва главня при повей на вятъра.

— Ако искаш да знаеш, чувствувам се много добре и не виждам

защо да не се чувствувам добре, дявол да го вземе.

— Чудесно — казах.

— Дойдох тук не защото съм болна, а защото бях уморена. Имах нужда от почивка. Така му и казах на тоя проклет доктор: „Дошла съм тук да почина, защото съм уморена, и не е нужно да човъркате в душата ми и да ме питате не сънувам ли червени пожарни коли — казвам му. — Уморена съм от милион неща, уморена съм от милион хора, включително и от такива като вас, докторе.“

Тя се подпря на едната дръжка на шезлонга и ме погледна. После додаде:

— Включително и от такива като теб, Джек Бърдън.

Не отговорих нищо.

Тя отново потъна в шезлонга и в себе си.

Пуших цигарата, докато не ми изгори пръстите, след което запалих нова и пак запуших:

— Сади, мисля, че разбирам в какво състояние си, и нямам никакво желание да ровя старите неща, но…

— Съвсем не разбираш в какво състояние съм — прекъсна ме тя.

— Имам поне малка представа може би — казах. — Но дойдох тук, за да ти задам един въпрос.

— Пък аз помислих, че си дошъл, защото ти е домиляло за мен.

— Всъщност това е така — казах аз. — Толкова време сме работили заедно и винаги сме се разбирали. Но не това е…

— Да — пресече ме тя и пак се понадигна, подпирайки се на едната дръжка. — Всички се разбираме чудесно. Господи, просто чудесно.

Изчаках, докато отново потъна в шезлонга и премести поглед от мен към полянката. В чистото небе над рехавите върхове на кипарисите отвъд рекичката летеше врана. После тя се скри и аз казах:

— Адъм Стантън уби Шефа, но той никога не би се сетил сам за това. Някой го е подучил. Някой, който е знаел що за човек е Адъм, как той стана управител на медицинския център и как…

Тя като че ли не ме слушаше. Беше вперила поглед в чистото небе над кипарисите, където преди малко изчезна враната. Аз се подвоумих, после, наблюдавайки лицето й, продължих:

— Някой, който е знаел за Шефа и Ан Стантън.

Отново млъкнах, като следях какво впечатление ще й направят тези имена, но лицето й не трепна. То беше само уморено, уморено и пълно с безразличие.

— И ето какво успях да разбера — продължих. — Някакъв мъж се е обадил на Адъм по телефона и му казал за Шефа и Ан. Казал му и

някои други неща. Досещаш се какви. Адъм побеснява. Отива веднага при сестра си й се нахвърля срещу нея. Тя нищо не отрича. Не е човек, който ще вземе да лъже. А, изглежда, вече й е било омръзнало да крие и едва ли не се зарадвала, че тайната й е разкрита и…

— Така, така — каза тя, без да се обръща към мен, — обясни ми сега колко високо благородна и изискана е Ан Стантън.

— Извинявай — казах и усетих как кръвта се качва в главата ми. — Аз май се отклоних от въпроса.

— Така изглежда.

Помълчах малко. После попитах:

— Имаш ли някаква представа кой може да е бил този човек, който се е обадил на Адъм?

Тя като че ли обръщаше този въпрос в ума си. Ако изобщо го беше чула, в което никак не бях сигурен.

— Имаш ли представа? — попитах пак.

— Нямам никаква представа — отвърна тя.

— Така ли?

— Точно така — каза, все още без да ме гледа. — И не е нужно да имам представа. Защото направо знам.

— Кой е бил този човек? — попитах. — Кой? — И станах от креслото.

— Дъфи.

— Така си и знаех — възкликнах. — Как не се досетих по-рано! Не можеше да бъде друг.

— Щом си знаел — каза, — за какъв дявол си дошъл да ми се мотаеш тук?

— Трябваше да се уверя, трябваше да съм сигурен. Аз… — Млъкнах, изправен пред шезлонга, и погледнах извърнатото й лице, огряно от слънцето. — Казваш, че е Дъфи. Откъде знаеш това?

— Дявол те взел, Джек Бърдън, дявол те взел — произнесе тя като литания.

— Откъде знаеш? — настоях по-тихо от преди, почти шепнешком, и се наведох към нея.

— Дявол те взел, Джек Бърдън.

— Откъде знаеш?

— Защото… — подзе тя, подвоуми се и отметна отчаяно глава като трескаво дете, което мята глава на възглавницата.

— Защото?

— Защото — каза и се отпусна на възглавниците на шезлонга — аз го накарах. Аз го накарах да се обади.

Ето каква била работата. А аз да не се досетя. Коленете ми взеха да се подгъват бавно, сякаш някой ме спускаше с пневматичен крик, и аз се озовах отново в креслото. Сади, Сади. Гледах я, като че я виждах за първи път.

След минута тя каза:

— Стига си ме гледал.

Но в гласа й нямаше и следа от гняв.

Навярно съм продължил да я гледам, защото повтори:

— Стига си ме гледал.

После чух собствения си глас, сякаш казвах на себе си:

— Значи, ти си го убила!

— Така да е — избухна тя, — така да е, аз го убих. Той ме захвърли. Завинаги. Бях сигурна, че този път е свършено завинаги. И то заради тая Луси. След всичко, което съм направила за него. След като го направих човек. Казах му, че ще съжалява за това, а той се усмихна с онази негова нова отвратителна усмивка, като че се упражняваше за ролята на Исус Христос, хвана ме за ръце и каза: „Разбери ме.“ Да го разбера, господи боже! И в този миг ми мина като светкавица: „Ще го убия.“

— Ти уби и Адъм Стантън — казах.

— Господи — въздъхна тя, — господи!

— Ти уби и Адъм — повторих.

— Убих и Уили — въздъхна тя. — Да, убих го.

— Да — кимнах аз.

— Боже мой — прошепна, забила поглед в тавана.

Научих това, което ми беше нужно. Но продължавах да седя. Не се сещах дори да запаля цигара.

След малко тя каза:

— Ела по-близо. Примъкни си креслото.

Преместих креслото до шезлонга. Без да ме гледа, тя протегна неуверено ръка към мен. Аз я поех, а тя продължи да гледа в тавана и косите лъчи на следобедното слънце осветяваха безмилостно лицето й.

— Джек — каза най-после, без да се обръща към мен.

— Да?

— Радвам се, че ти казах. Знаех си, че един ден ще трябва да го кажа някому. Знаех, но нямаше на кого да го кажа. Докато ти не дойде. Така те ненавидях в първата минута. Защото, щом се появи на прага, разбрах, че ще трябва да ти кажа. Но сега се радвам, че ти казах. И ми е все едно вече кой ще научи. Може и да не съм така високо благородна и изискана като тази твоя Стантън, но се радвам, че ти

казах.

Нямаше какво да й отговоря. Затова известно време продължих да седя и да държа мълчаливо ръката й, което очевидно й беше приятно, и гледах към рекичката, виеща се под мъховете, увиснали от кипарисите на отвъдния бряг, към водата, изпъстрена с водорасли и напомняща за миризливи блата, джунгли и мрак.

Изясних, че Тайни Дъфи, сега губернатор на щата, беше убил Уили Старк така определено, като че със собствената си ръка бе стрелял срещу него. Изясних също, че Сади Бърк беше сложила оръжието в ръката на Дъфи и го бе насочила, че тя също бе убила Уили Старк. И Адъм Стантън. Но тя бе сторила това под напора на чувствата. А Дъфи — съвсем хладнокръвно. Така постъпката на Сади Бърк отиваше в последна сметка на заден план. Тази постъпка престана да съществува за мен.

Оставаше Дъфи. Дъфи беше виновен за всичко. И колкото и да е странно, при тази мисъл изпитах голяма радост и облекчение. Дъфи беше убиецът. Така всичко ставаше чисто и ясно като в мразовит слънчев ден. Там някъде, отвъд, се намираше Тайни Дъфи, с неговия брилянтен пръстен, а отсам стоеше Джек Бърдън. Чувствувах се свободен и чист — както бива, след като дълго време си бил парализиран от нерешителност и незнание и изведнаж разбираш, че можеш да действуваш. Чувствувах, че вече съм готов да действувам.

Но още не знаех как.

Когато отново отидох да видя Сади — беше ме помолила да отида пак, — тя ми заяви, без изобщо да съм споменал дума на тази тема, че ако искам, е готова да подпише декларация. Отвърнах, че това е чудесно и действително мислех така, защото все още се чувствувах свободен и чист и готов за действие, а тя ми даваше оръжие в ръцете. Благодарих й.

— Няма защо да ми благодариш — каза. — Аз правя това не заради теб. Дъфи… Дъфи… — Тя се изправи в шезлонга и в очите й блесна старият пламък. — Знаеш ли какво направи той? — И без да дочака отговор, продължи: — След това… след като това стана… не чувствувах нищо. Нищичко. Знаех какво се беше случило и не чувствувах нищо. На другата сутрин Дъфи идва при мен ухилен до ушите и казва: „Сладурана, заслужаваш поздравления, най-искрени поздравления.“ Все още не изпитвах нищо, дори когато го погледнах в лицето. Но тогава той ме прихвана през рамо, взе да ме гали по гърба и казва: „Ти му видя сметката и аз няма да те забравя, моето момиче, оттук нататък ще трябва да се държим един за друг.“ Едва тогава ми

причерня. Сякаш убийството стана в тази секунда, пред очите ми, а не предния ден в Капитола. Забих ноктите си в него и побягнах. Изскочих на улицата. А три дни по-късно, след като той умря, дойдох тук. Нямаше къде другаде да се дяна.

— И все пак благодаря ти — казах. — Мисля, че сега ние ще видим сметката на Дъфи.

— По законен път е трудно да се направи нещо — рече тя.

— Не съм и помислял това. Каквото и да сте си говорили — ти на него или той на теб, — не може да послужи за доказателство. Но има други начини.

Тя се замисли.

— Независимо от начините, със съд или без съд, сигурно разбираш, че в цялата работа неизбежно ще бъде въвлечена… — Тук се поколеба и не изрече веднага онова, което имаше наум. После добави: — Ще бъде въвлечена Ан Стантън.

— Тя няма да има нищо против — казах. — Сигурен съм в това.

Сади сви рамене.

— Трябва да ви е ясно каква е целта ви — и на теб, и на нея.

— Целта ми е Дъфи.

— Аз нямам възражения — каза тя и пак сви рамене. Изведнаж отново доби крайно уморен вид. — Нямам възражения — повтори, — но светът е пълен с такива като Дъфи. Имам чувството, че цял живот съм живяла между тях.

— Аз мисля само за един от тях.

Измина близо седмица и аз все още мислех за този един (тогава бях решил, че не остава друго, освен да дам изобличителен материал в опозиционния вестник), когато получих бележка, написана от самия Дъфи. Молеше ме да намина към него. Когато ми е удобно.

На мен ми беше удобно веднага и аз намерих негово свинско величество на голямото кожено канапе в библиотеката на резиденцията, на което преди седеше Шефа. Обувките му проскърцаха, когато стана да ме посрещне, но туловището му се поклащаше с лекотата на подут труп на удавник, откъснал се най-после от тинята на дъното и изплувал тържествено на повърхността. Ръкувахме се и той ми се усмихна. Канапето отново изстена под неговата тежест и ме покани с ръка да седна.

Чернокож прислужник с бяло сако донесе уиски. Аз приех уискито, но отказах предложената ми пура.

Той каза, че скърби за Шефа. Аз кимнах.

Той каза колко много липсвал Шефа на всички. Аз кимнах.

Той каза, че въпреки всичко работата вървяла. Точно тъй, както би искал Шефа. Аз кимнах.

Той каза, че все пак Шефа много им липсвал. Аз кимнах.

Той каза:

— Но и ти липсваш на момчетата, Джек.

Кимнах скромно и казах, че и те страшно ми липсват.

— Да — продължи, — онзи ден си викам, нека веднаж се впрегна в работата, и непременно ще потърся Джек. Джек е човекът, който ми е нужен. Шефа го ценеше много, а което е добре за Шефа, то е добро и за стария Дъфи. Да, викам си, ще трябва да намеря Джеки, такъв човек ни трябва. Момче на място. На което можеш да се довериш. И винаги ще ти каже истината. Думата му е чисто злато.

— За мен ли става дума? — попитах.

— Разбира се — отговори той. — И искам да ти направя едно предложение. Не зная точно при какви условия си работил с Шефа, но ти само ми кажи и аз автоматично ще прибавя десет процента.

— Заплатата ми е достатъчна, нямам оплаквания.

— Виж, това се казва мъжки разговор — каза и побърза да добави: — Не ме разбирай погрешно, зная, че двамата с Шефа бяхте ей така. — Той вдигна двата си големи бели епископски пръста като за благословия. — Ей така — повтори той. — И не ме разбирай погрешно, това не е критика срещу Шефа. Само искам да ти покажа колко много те ценя.

— Благодаря — отвърнах без особена топлота.

Липсата на топлота очевидно беше толкова голяма, че той се наведе напред и каза:

— Джек, ще ти повиша заплатата с двайсет процента.

— Не е достатъчно.

— Прав си, Джек — каза. — Това не е достатъчно. Двайсет и пет процента.

Поклатих отрицателно глава.

Той се почувствува неловко и канапето скръцна под него, но успя да се усмихне.

— Джек — продължи мазно-мазно, — ти само ми кажи колко искаш и ще се спогодим някак. Кажи колко ти трябват.

— Николко.

— А?

— Слушай — рекох му, — нали преди малко каза, че думата ми е чисто злато?

— Да, Джек.

— Ще ми повярваш ли, ако ти кажа нещо?

— Иска ли питане, Джек?

— Добре, слушай тогава: ти си най-гадната шпинга, която се е раждала на тоя свят. — Няколко секунди се наслаждавах на мъртвата тишина, която настъпи, после продължих: — И си въобразяваш, че можеш да ме купиш! Разбирам защо искаш това. Защото не знаеш какво и колко точно знам. Аз бях близък с Шефа и са ми известни доста неща. Аз съм тузът в колодата карти. И ти искаш да ме измъкнеш отдолу за себе си. Но този номер няма да мине, Тайни, няма да мине. И ти си много вътре, Тайни, и знаеш ли защо?

— Слушай — каза той авторитетно. — Слушай, да не си посмял…

— Много си вътре, защото аз зная едно-друго. Всъщност зная много. Зная, че ти уби Шефа.

— Това е лъжа! — извика той и се надигна на канапето, което изскърца.

— Не е лъжа. И не е догадка. Въпреки че аз би трябвало да се догадя. Сади Бърк ми го каза. Тя.

— И тя е замесена, и тя е вътре!

— *Беше* замесена — поправих го, — но вече не е. И тя ще го разтръби на цял свят. На нея й е все едно, не й пука от нищо.

— Ще съжалява. Аз ще…

— Не можеш я уплаши, защото на нея й е писнало от всичко. И от тебе й е писнало.

— Аз ще я убия — промълви той и на слепоочията му се появиха капки пот.

— Ти никого няма да убиеш — казах. — А този път няма кой да свърши това вместо теб. Ти си пъзльо. Ти се страхуваше да убиеш Шефа, страхуваше се и да не го убиеш, но случаят ти помогна. И ти успя да се възползуваш от случая, Тайни, за което ти се възхищавам, честна дума. Това ми отвори очите. Разбери, Тайни, през всичките тези години аз не те смятах за жив човек. За мен ти беше нещо като карикатура от хумористична страница. С твоя брилянтен пръстен. Ти беше за Шефа боксов чувал и само се хилеше с твоята крива усмивка, когато той те налагаше. Ти беше като пудела. Чувал ли си приказката за пудела?

Не му дадох време да отговори. Той тъкмо отвори устата си и аз продължих:

— Един пияница си имал пудел и го мъкнел със себе си от кръчма в кръчма. И знаеш ли защо? Да не мислиш, че защото много го обичал. Не, не за това. Мъкнел пудела навсякъде със себе си, за да може да

плюе върху него, та да не цапа пода. Ти беше пуделът на Шефа. И тази роля ти харесваше. Харесваше ти да те плюят. Ти не беше човек. Ти не съществуваше. Така поне мислех аз. Но се оказа, че съм се излъгал, Тайни. Някъде дълбоко в теб е било останало нещо човешко. Веднаж ми стана ясно, че ти е неприятно да те плюят. Дори за пари. — Станах с полупразна чаша в ръката. — И сега, Тайни — продължих аз, — когато зная, че ти наистина съществуваш, малко ми е мъчно за теб. Ти си такъв смешен, стар дебелак, с болно сърце и спечен черен дроб, с вечно обляно в пот лице и подлички мисли в главата, и от теб извира страшна чернилка. Та ми е мъчно за теб, но ако кажеш само думичка, ще престана да те съжалявам. А сега ще допия уискито ти, ще плюя в чашата и ще си отида.

Аз допих уискито, пуснах чашата на пода (нямаше опасност да се счупи на този дебел килим) и тръгнах към вратата. Почти бях стигнал до нея, когато чух как канапето изскърца.

— В съда това не може да се докаже — изграка той.

— Не може, разбира се — казах. — Но въпреки това ще си имаш достатъчно главоболия.

Отворих вратата и без да я затворя, продължих по дългия коридор, осветен от големия блестящ полилей, и излязох на свеж нощен въздух.

Поех с пълни гърди от този въздух и видях през клоните на дърветата ясните звезди. Чувствувах се великолепно. Бях разиграл отлично тази сцена. Ударих го точно по болното място. Щях да се пръсна от гордост. Бълвах огън и жупел. Бях герой. Бях като свети Георги и змея, бях велик актьор, който се кланя пред възхитената публика, бях Исус Христос с бича в храма.

Голяма история.

И изведнаж се почувствувах под звездите като човек, който се е гостил богато — от супата до орехите и хаванската пура — и се чувствува на върха на блаженството, но само в един миг в него не остава нищо друго освен жълтия кисел вкус, който се промъква в гърлото му от стария болен стомах.

След три дни получих от Сади Бърк следното препоръчано писмо:

Драги Джек,

За да не си помислиш, че искам да се отметна от дадената дума, изпращам ти декларацията, която обещах. Подписана е от свидетели, заверена е от нотариус, подпечатана е по всички правила и можеш да правиш с нея каквото поискаш. Тя е твоя. Още веднаж ти казвам, прави с нея каквото знаеш.

Що се отнася до мен, аз заминавам. Заминавам не само от този

хибрид между старопиталище и приют за малоумни, но заминавам от този град и от този щат. Не ме свърта повече тук, затова си вдигам багажа. Заминавам надалеч, заминавам за дълго и дано климатът някъде се окаже по-добър. Братовчедка ми (госпожица Сил Ларкин, авеню „Русо“ 2331), която ми е най-близката роднина, ще получи бъдещия ми адрес и ако някой ден решиш да ми се обадиш, пиши ми чрез нея. Където и да се намирам, съм на твое разположение. Ако кажеш ела, ще дойда. Не искам да си мислиш, че се отмятам. Не ме интересува, ако ще всичко да се разчуе. Готова съм да направя всичко, каквото пожелаеш във връзка с тази работа.

Но ако искаш да се вслушаш в моя съвет, той е такъв — откажи се от това. Давам ти такъв съвет не защото Дъфи ми е много симпатичен. Надявам се, че ще му закачиш обица на ухото и ще го накараш да подмокри гащите. Но все пак те съветвам да се откажеш. Първо, по юридически път нищо не можеш да постигнеш. Второ, ако използуват случая за политически цели, най-много да попречиш на преизбирането на Дъфи, но ти много добре знаеш, както го зная и аз, че няма изгледи дори да поставят кандидатурата му. Партийните дейци няма да поставят кандидатурата му, защото той е тъпанар дори според тяхното мерило. Той беше просто собственост на Шефа. Разгласяването на тази история няма да навреди с нищо на шайката. Само ще й даде възможност да се отърве по-лесно от Дъфи. А ако си решил да насочиш стрелите си към шайката, остави я сама да си изкопае гроба. Сега, когато Шефа е мъртъв, тя скоро ще направи това. И трето, ако разгласиш историята, на твоята Стантън ще й дойде доста нанагорно. Може би тя наистина е толкова благородна, че да се съгласи с това, както ти казваше, но ти ще бъдеш глупак ако я подложиш на такова изтезание. Тя сигурно и без това си има достатъчно главоболия, тъй че не е нужно да я разпъваш на кръст само защото си въобразяваш, че ти си някакъв спасител, а тя е Жана д’Арк. Не бива дори нищо да й разказваш. Ако вече не си го направил. Не мога да кажа, че тя е най-добрата ми приятелка, но, както вече отбелязах, тя си има своите главоболия, тъй че дай й възможност да си отдъхне.

И още веднаж ти напомням, не се отмятам. Само ти давам съвет.

И горе главата.

Искрено твоя

Сади Бърк

Прочетох декларацията на Сади. В нея беше казано всичко, каквото трябваше да се каже, и всяка страница бе подписана и заверена. После я прибрах. Не ми беше нужна. Не заради съвета, който Сади ми даваше. Разбира се, писмото й беше напълно разумно. Поне що се

отнася до Дъфи и шайката. Но нещо ставаше с мен. Майната им на всичките, казах си. Беше ми втръснало вече.

Погледнах още веднаж писмото. Сади ме наричаше спасител. Това не беше новост. Онази вечер, когато бях при Дъфи и след това се разхождах под звездите, самият аз се наричах с по-иронични прозвища. И все пак Сади ми бъркаше в раната. И тя ме заболяваше още повече при мисълта, че и други знаеха за нея. Знаеше Сади. Тя виждаше през мен като през стъкло. Беше ме прочела като отворена книга. Оставаше ми само една утеха, макар и доста горчива. Поне не бях чакал тя да ме разчете. Аз сам се бях разчел, в онази нощ, когато вървях по улиците и се мислех за герой и спасител и когато изведнаж усетих в гърлото си онзи жълт кисел вкус.

Какво бях разчел? Бях разчел следното: когато разбрах, че Дъфи е убил Шефа и Адъм, почувствувах се чист и неопетнен и когато издевателствувах над Дъфи, достигнах върха на блаженството, смятайки, че нямам нищо общо със случилото се. Дъфи беше злодеят, а аз — героят-отмъстител. Издевателствувах над Дъфи и се надувах като сапунен мехур, после изведнаж нещо се случи и в устата ми припари жълтият вкус.

И ето какво стана: изведнъж аз се запитах защо Дъфи е толкова сигурен, че ще се съглася да работя при него. И тогава видях очите на онзи репортер с нахалното лице от гробищата и всички очи, които ме гледаха по този начин, и изведнъж си дадох сметка, че се опитвам да направя от Дъфи жертвен козел, да се разграничa от него и тогава опиянението от героизъм даде своите обратни резултати — този жълт вкус в гърлото, и аз се объркаx, заплетох, затънах като вол в тресавище, като пате в кълчища. Не само бях участвувал с Ан в заговора, който направи Уили Старк жертва на Адъм Стантън и Адъм Стантън — жертва на Уили Старк. Нещо по-лошо. Оказах се участник в още по-зловещ заговор, чието значение още не можех да схвана. Като че ли сцената, която току-що бях преживял, беше някакъв зловещ фарс, изигран неизвестно защо и неизвестно пред каква публика, макар да знаех, че тя се подхилва злобно някъде в тъмнината. Сякаш посред действието Тайни Дъфи ми намигна братски със своето око-мида и аз разбрах, че той знае кошмарната истина: ние сме близнаци, свързани много по-здраво и катастрофално от онези нещастни уроди, съединени само чрез плът, кости и обща кръв. Ние бяхме свързани навеки и аз никога не бих могъл да ненавиждам него, без да ненавиждам себе си, да обичам него, без да обичам себе си. Бяхме свързани навеки под умиращото око на Вечността и по милостта на бога наш — Големия

Тик, — пред който всички трябва да коленичим.

И аз се теглех и се дърпах като вола или патето, киселината пареше в гърлото ми и всичко беше от ясно по-ясно и аз ненавиждах всичко и всички — и себе си, и Тайни Дъфи, и Уили Старк, и Ан Стантън. Да вървят по дяволите, казвах си под звездното небе, и всички ми се струваха от един дол дренки. А и аз бях като тях.

Така продължи известно време.

Не се връщах в Бърдънс Лендинг. Не исках да виждам Ан Стантън. Дори не отворих писмото, което получих от нея. То лежеше на бюрото ми, където го виждах всяка сутрин. Не исках да се срещам с никого от познатите си. Мотаех се из града, седях в стаята си в хотела или в кръчми, в които никога преди не бях стъпвал, или на първия ред в киното, откъдето можех да се наслаждавам на огромните разкривени сенки, които жестикулираха, размахваха юмруци, прегръщаха се, дърпаха се и произнасяха речи, напомнящи всичко, за което човек би могъл да си спомни. Седях с часове в читалнята за периодика на обществената библиотека, мястото, което подобно на гарите, благотворителните дружества и обществените клозети привлича всички хремави старци и скитници и те седят там и прелистват вестниците, разказващи им за света, в който те са живели известен брой години, или просто седят, подсмърчат и гледат как дъждът се стича по стъклата на прозорците.

И именно в тази читалня един ден зърнах Захарчо. Дотолкова не очаквах да го срещна на такова място, че в първия миг не повярвах на очите си. Но това бе той, не можеше да има съмнение. Възголямата глава висеше отпусната напред, сякаш тънкият ствол на шията не можеше да удържи тежестта й, там, където косата бе преждевременно опадала, прозираше тънката, бебешки розова кожа на черепа. Късите му ръце с набръчканите сини ръкави лежаха симетрично пред него на масата като чифт домашни суджуци. Белите му къси пръсти бяха свити по детски върху полирания дъбов плот на масата. Разглеждаше някакво илюстровано списание.

После една от ръцете, дясната, изчезна с познатото ми неуловимо светкавично движение под масата — в джоба на палтото, както можех да се досетя — и се върна с бучка захар, която пъхна в устата. Неуловимото движение на ръката ми напомни за неговия пистолет и аз се запитах дали все още го носи. Хвърлих поглед към лявата подмишница, но нищо не можах да забележа. Сините сака на Захарчо винаги му бяха с един номер по-големи.

Да, това безсъмнено бе Захарчо, но аз нямах никакво желание да се

срещам с него. Ако вдигнеше глава, погледът му щеше да падне право върху мен. Затова докато още беше погълнат от илюстрованото списание, аз се запромъквах към вратата. Заобиколих покрай масите и вече почти излизах от зрителното му поле, когато той вдигна глава и погледите ни се срещнаха. Захарчо стана и се приближи до мен.

Кимнах неопределено, което би могло да означава и поздрав — доста студен и непредразполагащ, — и знак да ме последва в коридора, за да поговорим. Той изтълкува кимването ми по втория начин и тръгна след мен. Не го изчаках непосредствено до вратата, а отидох до стълбите (тези читални за периодика в обществените библиотеки винаги са в полусутерена, до писоарите), които водят към фоайето. Дали това отдалечаване нямаше да му се види съмнително? Не, не му се видя. Той ме следваше безшумно. Панталоните му от син шевиот стояха като торба на задника и се бяха набърчили като хармоника над черните му обувки с високи бомбета.

— К-к-как… — започна той и лицето му се сгърчи болезнено виновно, а от устата се разхвърчаха слюнки.

— Карам я някак — казах, — а ти как си?

— До-до-добре.

Стояхме в опушения, слабо осветен коридор на обществената библиотека, осеян с угарки от цигари, зад нас беше входът за писоарите и въздухът миришеше на стара хартия, прах и на дезинфекционен препарат. Беше единайсет и половина преди обяд и навън сивото небе течеше непрекъснато като прогнило старо платнище. Изгледахме се един друг. И всеки от двамата разбра, че другият се е скрил тук от дъжда, защото няма къде да отиде.

Той пристъпи от крак на крак, наведе глава към пода, после пак вдигна поглед към мен.

— А-а-аз м-м-ога да н-н-намеря р-р-работа — уведоми ме той.

— Разбира се — отвърнах равнодушно.

— Н-н-но не искам. Още н-н-не — каза той. — Н-н-не м-м-ми се х-х-хваща ра-б-б-бота зас-с-сега.

— Разбира се — повторих.

— Им-м-мам м-м-малко с-с-спестени п-п-пари — обясни, като че се оправдаваше.

— Разбира се.

Той ме погледна въпросително.

— Вие н-н-намерихте ли р-р-раб-б-бота?

Поклатих отрицателно глава, но едва не повторих за оправдание неговите думи — че ако искам, бих могъл да намеря. Бих могъл да

седя с вирнати крака на махагоновото бюро в кабинета в съседство с кабинета на Тайни Дъфи. Ако исках. И когато с уморена самонасмешка си помислих това, с мълниеносна бързина ми просветна и аз разбрах какво ми праща бог. Дъфи, помислих си, Дъфи.

А пред мен стоеше Захарчо.

— Слушай — казах и се наведох към него в безлюдния коридор, — знаеш ли кой уби Шефа?

Възголямата глава се поизвърна на тъничкия врат, Захарчо ме погледна и лицето му започна да потръпва мъчително.

— Да — каза той, — да, он-н-н-нова к-к-к-коп-пеле. Аз г-го з-з-зас-стрелях.

— Да — казах, — ти застреля Стантън… — И ме прониза болезнено мисълта за Адъм Стантън, който някога беше жив, а сега — мъртъв, и ме обзе ненавист към това уродливо, жалко същество. — Да, ти го застреля.

Главата се поклати бавно и уморено на тънката шия и той повтори:

— Аз г-го з-з-зас-стрелях.

— Ами ако ти не знаеш — наведох се към него, — ако зад Стантън стои някой друг, ако някой го е подсторил?

Изчаках, докато тези думи проникнат в съзнанието му, и наблюдавах как трепка лицето му.

— И ако аз ти кажа кой е този човек — продължих, — ако мога да ти докажа, ти какво би направил?

Изведнъж лицето му престана да трепка. То стана чисто като на бебе и спокойно, но това беше онзи покой, който понякога се появява при напрежение.

— Какво би направил? — повторих въпроса си.

— Ще убия това копеле — изрече той, без да заекне.

— И ще те обесят — казах аз.

— Ще г-г-го уб-б-бия. Не мог-г-гат д-д-да ме об-б-бесят, преди д-д-да г-г-го убия.

— Ще те обесят, разбери — прошепнах, като се наведох още по-близо до него.

Той се вглеждаше в лицето ми.

— К-к-кой е той?

— Ще те обесят, да знаеш. Сигурен ли си, че ще го убиеш?

— К-к-кой… — започна Захарчо. После ме сграбчи за палтото. — В-в-вие зн-н-наете н-н-нещо и не ми к-к-казвате.

Можех да му кажа. Можех да му кажа: „Да се срещнем тук в три часа. Искам да ти покажа нещо.“ Можех да му донеса декларацията на

Сади, декларацията, която лежеше на бюрото ми в стаята, и да го оставя да й хвърли само един поглед. Само един. Това би означавало да натисна спусъка.

Ръцете му се бяха вкопчили с все сила в палтото ми.

— К-к-кажете ми.

Само един поглед. И нищо повече. Можех да се срещна с него следобед. Ще влезем в писоарите, ще му покажа декларацията и като се прибера, ще я изгоря. Глупости, защо ще я изгарям? От какво да се боя? Та аз дори предупредих това кретенче, че ще го обесят. Никой в нищо не би могъл да ме обвини.

Той продължаваше да ме дърпа и да настоява натрапливо:

— К-к-кажете ми, к-к-кажете ми.

Би било толкова лесно. Толкова съвършено. И съвършената математическа ирония на този замисъл — съвършеното повторение на хода на Дъфи — ме порази така, че едва не прихнах да се смея.

— Виж какво — казах на Захарчо, — стига си ме дърпал и слушай какво ще ти…

Той ме пусна и застана кротък като агне пред мен.

Щеше да го убие. Бях сигурен, че ще го убие. Такава хубава шега с Дъфи! Идеше ми да се разкикотя. Но когато произнесох наум името на Дъфи, пред мен изплува лицето му — голямо, кръгло като месечина, мазно, — което ми кимаше скритом и с разбиране, сякаш оценило шегата, и тъкмо когато отворих уста да произнеса гласно името, Дъфи ми намигна. Намигна ми братски.

Останах като закован.

Лицето на Захарчо пак се изкриви и затрепка. Готвеше се да ме попита още веднъж. Погледнах го в очите.

— Пошегувах се — казах аз.

В един миг лицето му бе камък, в следния — убийство. Не, нямаше никаква ярост. Лицето му застина в това простодушно убийствено изражение. За част от секундата то запази това изражение и имаше вид на лице на човек, неочаквано загинал от бяла смърт много отдавна, преди векове, в ледниковия период — и ледникът го носи през вековете педя след педя и изведнъж това лице с цялата си първобитна чистота и смъртоносно простодушие те гледа право в очите изпод последния слой ледена глазура.

Стори ми се, че стоя пред него цяла вечност. Не можех да се помръдна. Бях сигурен, че с мен е свършено.

Но ето че леденото лице изчезна. Пред мен беше просто лицето на Захарчо, неговата глава, твърде голяма за тънката шия, и той казваше:

— М-м-малко ос-с-ставаше.

Облизах пресъхналите си устни.

— Зная — казах му.

— Не б-б-бива д-д-да си п-п-правите т-т-такива ш-ш-шеги — каза жално той.

— Извинявай.

— Знаете к-к-как се в-в-вълнувам, н-н-не б-б-биваше д-д-да п-п-правите т-т-така.

— Зная — казах. — Извинявай. Много извинявай.

— Н-н-няма н-н-нищо.

Той стоеше пред мен, смачкан и нещастен, и изглеждаше още по-малък — като кукла, от която са се изръсили част от триците.

Огледах го внимателно. После казах — не толкова на него, колкото на себе си:

— Ама ти наистина би го убил.

— Щом е з-з-за Ш-ш-шефа.

— Дори да те обесеха.

— Н-н-нямаше д-д-друг к-к-като Ш-ш-шефа. И д-д-да г-г-го уб-б-бият. Д-д-да вземат д-д-да г-г-го уб-б-бият.

Той потътри крака по циментовия под и погледна надолу.

— Т-т-така хубаво говореше — каза полугласно той. — М-м-много г-г-го б-б-биваше д-д-да г-г-говори. Н-н-нямаше д-д-друг к-к-като н-н-него. К-к-когато д-д-държеше реч и всички к-к-крещяха, д-д-да ти с-с-се с-с-скъса т-т-тук нещо. — Той докосна с ръка гърдите си, за да покаже къде му се къса. После ме погледна въпросително.

— Да — съгласих се, — голям оратор беше.

Постояхме тъй още половин минута, но нямаше повече какво да си кажем. Той ме погледна, после наведе очи към нозете си. След това пак ме погледна и каза:

— Т-т-тогава д-д-да си в-в-вървя.

Подаде ми ръка и аз я стиснах.

— Всичко най-хубаво — казах.

И той се заизкачва по стълбата, свивайки силно късите си крака. Когато караше големия черен кадилак, винаги подлагаше на гърба си плоски възглавнички (такива, каквито се носят на пикник или в кану), за да може да работи нормално с амбреажа и спирачката.

Такава беше последната ми среща със Захарчо. Той беше роден в ирландския квартал на града. Малякът, с когото големите момчета играят само в краен случай. Играят бейзбол, но той не може да играе

добре. „Ей, Пънчо, я ми подай оная бухалка.“ Или: „Ей, Пънчо, бягай да купиш една кока-кола.“ И той тича за бухалката или за кока-кола. Или: „Стига бе, пелтек, по-добре ми го напиши.“ И той млъква. Но някъде, някога разбира за какво го бива. Тези кочанести ръчички взимаха завоите така точно, както ластовичката прелита около плевника. Тези бледосини очи, лишени от дълбочина, можеха да гледат по протежение на дулото на пистолета и да видят, действително да видят целта в един застинал апокалиптичен миг. Така един ден той се бе озовал в големия черен кадилак и заживял със скъпата двутонна машинария в ръцете си и със синята стомана под лявата мишница — като тумор. И до него Шефа, който говореше така хубаво.

„Всичко най-хубаво“, му пожелах аз, но знаех какво хубаво го чакаше. Някоя сутрин ще прочета във вестника, че някой си Робърт, (дали пък не беше Роджър?) О’Шийн е загинал при автомобилна катастрофа. Или е бил убит от неизвестни лица в колата, спряна в сянката на игралния вертеп „Иди-дойди“, собственост на неговия работодател. Или че същата утрин се е качил сам на ешафода поради това, че се е оказал по-бърз от полицая на име… Мърфи, разбира се. А може би всичко това е твърде романтично. Може би той ще живее цяла вечност и ще надживее всички, само че ще грохне (я от алкохол, я от наркотици или просто от годините) и когато сивият зимен дъжд залива високите прозорци на обществената библиотека, ще седи ден след ден в читалнята — съсухрено плешиво старче с омазнени оръфани дрехи, наведено над илюстровано списание.

И тъй, аз може би не направих никакво благодеяние на Захарчо, като премълчах за Тайни Дъфи и не му дадох възможност да удари право в целта и да завърши земния си път като куршум. Може би лиших Захарчо от единственото, което той бе заслужил в живота си и което бе неговата истинска същност, и сега животът му, както и да върви, ще бъде празен и случаен, миризлив кислоч като този, който намираме в полупразната бутилка мляко, забравена в хладилника, когато сме излезли в лятна отпуска.

Останах в коридора, след като Захарчо си отиде, и вдишвах миризмата на стара хартия и дезинфекционен препарат. После се върнах в читалнята, седнах и разгърнах едно илюстровано списание.

Когато срещнах Захарчо в библиотеката, беше февруари. Продължих предишния си начин на живот, загърнат като в одеяло в безцелието и безличието. Но все пак имаше известна промяна — ако не в начина ми на живот, то поне в съзнанието ми. И в края на краищата след няколко месеца, за да бъда по-точен — през май,

промяната, настъпила в съзнанието ми след срещата със Захарчо, ме накара да отида да видя Луси Старк. Във всеки случай сега си давам сметка, че именно тази промяна е била причина за посещението.

Обадих се по телефона във фермата, където Луси все още живееше. Доколкото можех да съдя по гласа й, тя беше добре. И ме покани на гости.

Така отново се озовах в гостната, в малката бяла къща, сред резбованата орехова мебел с червен плюш и килима на цветя. В тази стая отдавна нищо не се бе променило и нямаше изгледи да се промени скоро. Но у Луси имаше известна промяна. Беше понапълняла и белите коси вече личаха. Сега тя се доближаваше по вид до жената, на която бях оприличил къщата при първото ми идване: почтена жена на средна възраст, със сива карирана рокля, с бели чорапи и черни обувки, седнала на люлеещ се стол пред вратата и скръстила ръце на корема, за да си отдъхне, защото е свършила дневната си работа, а мъжете са още на полето и е рано да мисли за вечеря или за вечерното доене. Луси още не се покриваше напълно с тази жена, но след шест-седем години съвсем щеше да заприлича на нея.

Седях отново в стаята и ту гледах Луси, ту цветята на килима, а нейният поглед блуждаеше из гостната с онова разсеяно изражение, с което добрата къщовница се оглежда, за да хване на местопрестъплението някоя прашинка. Почти през цялото време разговаряхме, но разговорът беше напрегнат, тегав и съвсем празен.

Запознаваш се с някого на плажа по време на отпуската и двамата прекарвате чудесно. Или на прием, докато чашите звънтят и някой блъска на пианото, завързваш в някое ъгълче разговор с непознат човек, чийто ум сякаш наточва и изостря твоя собствен, и пред вас се разкрива чудесна перспектива от нови идеи. Или имаш с някого силно и мъчително преживяване и откриваш дълбоко вътрешно родство с него. След това си сигурен, че когато се срещнете отново, веселият приятел ще те развесели пак, непознатият с бляскавия ум ще извади твоя ум от вцепенението, отзивчивият приятел ще те утеши с предишното вътрешно родство. Но почти винаги става нещо с веселостта, бляскавия ум и с вътрешното родство. Спомняш си отделни думи от езика, на който сте разговаряли, но си забравил граматиката. Спомняш си стъпките на танца, оркестърът вече не свири. И това е.

Така ние седяхме, а минутите се ронеха една след друга и падаха бавно около нас, както падат листата в неподвижния есенен въздух. После, след известно мълчание, тя се извини и излезе, а аз останах да

гледам сам как се ронят листата.

След малко се върна с поднос, в който носеше кана изстуден чай, две чаши със стръкчета мента в тях и голям кейк. С това обикновено черпят гостите си в такава провинциална малка бяла къща — изстуден чай и кейк. Тя несъмнено беше направила кейка тази сутрин в моя чест.

Предстоеше ми да ям от кейка — все пак някакво занимание. Не се очаква да разговаряш с пълна уста.

Но в края на краищата заговори тя. На масата до нея стоеше кейкът — тя виждаше някой да яде от този кейк, за който беше сигурна, че е хубав, защото години наред в тази стая всяка неделя се събираха гости и ядяха кейк — всичко това може би я предразположи към разговор.

Тя каза:

— Знаете ли, че Том почина?

Каза това съвсем спокойно, от което и аз се успокоих.

— Да, — отвърнах, — зная.

Бях научил от вестниците още през февруари. Но не отидох на погребението. До гуша ми беше дошло от погребения. И не й писах. Не можех да й напиша хубаво съболезнователно писмо, а не вървеше да й пратя поздравително писмо.

— От пневмония — обясни тя.

Спомних си думите на Адъм, че при такива случаи най-често се умира от пневмония.

— Умря много бързо — продължи, — за три дни.

— Да — откликнах аз.

След кратко мълчание тя каза:

— Примирих се вече. С всичко се примирих, Джек. Идва време, когато ти се струва, че ако ти се случи още едно нещастие, няма да можеш да го понесеш, но нещастието идва и се оказва, че успяваш да го понесеш. С всичко съм се примирила вече, с божия помощ.

Не отвърнах нищо.

— И след като се бях примирила, бог ми изпрати дар, за който си заслужава да се живее.

Измънках нещо.

Тя стана изведнаж и аз взех това за знак, че е време да си вървя, надигнах се бавно и понечих да се сбогувам. Горях от нетърпение да си тръгна. Съжалявах, че изобщо бях дошъл. Но тя ме хвана за ръката и каза:

— Искам да ви покажа нещо. — И тръгна към вратата. — Елате с

мен.

Последвах я в малкото антре и оттам — в задната стая. Тя прекоси припряно стаята. До прозореца имаше детско креватче, което в първия миг не забелязах, а в него — бебе.

Тя застана до креватчето и ме погледна в същия миг, в който аз разбрах какво има в него. Предполагам, че лицето ми е представлявало доста интересна гледка. Тя каза:

— Това е детенцето на Том. Моето внуче. Синът на Том.

Навела се над креватчето, тя докосна бебето тук-таме, както обикновено правят жените. После го вдигна, като подпираше главата му с една ръка. Взе да го подрусва лекичко и го гледаше право в лицето. Бебето се прозина, очите му се събраха към носа, после се раздалечиха, а след това друсането предизвика на лицето му розова, беззъба усмивка — като на реклама. Изражението на Луси беше точно такова, каквото можеше да се очаква, и казваше всичко, каквото имаше да се каже по въпроса.

Тя заобиколи креватчето и ми поднесе бебето да го видя.

— Много хубаво бебе — казах и както се полага в такива случаи, подадох на бебето показалец, за да се хване за мен.

— Прилича на Том — каза тя. — Нали?

Но преди да измисля отговор, който да не бъде съвсем нагла лъжа, тя продължи:

— Разбира се, глупаво е да ви питам за това. Вие няма как да знаете. Аз исках да кажа, че прилича на Том, когато беше малък. — Тя млъкна, за да се полюбува пак на бебето. — Прилича на Том — каза тя по-скоро на себе си, отколкото на мен. После ме погледна право в очите. — Сигурна съм, че това е негово дете — разпали се тя. — Не може да не е негово, толкова прилича на него.

Огледах внимателно детето и кимнах.

— Да, има прилика — съгласих се.

— Като си помисля само, че беше време, когато си виках: „Боже, дано да не е на Том. Не може да бъде на Том.“

Бебето се размърда в ръцете й. То беше здраво, наистина хубаво бебе. Тя го подрусна одобрително и пак се обърна към мен.

— А после се молех богу дано се окаже на Том — продължи. — Сега съм сигурна, че е негово.

Кимнах.

— Чувствувам го със сърцето си. И после, мислите ли, че това нещастно момиче, майката, щеше да ми го даде, ако не беше убедена, че е от Том? Каквато и да е майката — дори да е вярно това, което

говорят за нея, — тя най-добре знае от кого е детето. Може ли да не знае.

— Не може, разбира се.

— Но и аз знаех. Почувствувах го със сърцето си. И й написах писмо. После отидох у тях и видях малкото. И тогава се убедих напълно. Още щом го зърнах. И я склоних да ми разреши да го осиновя.

— Оформихте ли това юридически? — попитах. — За да не ви… — запънах се — изнудва после години наред.

— О, да — отвърна тя очевидно без да схване мисълта ми. — Взех адвокат, който отиде при нея и уреди всичко. Дадох й и малко пари. Горката, искаше да се махне оттук и да замине за Калифорния. Уили не остави много пари — той изхарчваше почти всичко, което печелеше, — но й дадох колкото успях да събера. Шест хиляди долара.

Значи, Сибил не е останала в загуба, помислих си.

— Искате ли да го подържите? — попита Луси в прилив на великодушие и ми подаде скъпоценното бебе.

— Разбира се — отвърнах и го поех. Опитах го на тегло, като внимавах да не се разпадне в ръцете ми. — Колко тежи? — попитах и изведнъж съзнах, че говоря с тон на човек, който се готви да купи нещо.

— Петнайсет паунда и три унции — отвърна тя незабавно и добави: — Това е много добре за тримесечно бебе.

— Разбира се — отвърнах.

Тя ме освободи от бебето, гушна го за миг до гърдите си и завря лице в неговото, а после го положи в креватчето.

— Как се казва? — попитах я.

Тя се изправи, заобиколи креватчето и застана до мен.

— Отначало мислех да го кръстя на Том. Почти бях решила. После изведнъж ми дойде друго наум. Да го кръстя на дядо му. Уили се казва, Уили Старк.

Излязох след нея в антрето. Спряхме се до масата, на която бях оставил шапката си. Тогава Луси се взря в лицето ми така, сякаш светлината беше недостатъчна.

— Знаете ли, кръстих го на Уили, защото… — Тя все още се вглеждаше в лицето ми. — Защото Уили беше голям човек — довърши тя.

Мисля, че кимнах.

— Зная, че правеше грешки — продължи и вдигна глава, като че да посрещне някакво предизвикателство, — лоши грешки. Може и да е

вършил лоши неща, както говорят някои. Но тук, дълбоко в себе си — тя сложи ръка на гърдите си, — той беше голям човек.

Вече не се занимаваше с лицето ми, не се мъчеше да разчете изражението ми. Сега аз не я интересувах повече. Все едно, че ме нямаше.

— Той беше голям човек — повтори почти шепнешком. После ме погледна още веднъж, но вече съвсем спокойно. — Аз трябва да вярвам в това — добави Луси, — разбирате ли, Джек?

Да, Луси, ти трябва да вярваш в това. Трябва да вярваш в това, за да живееш. Зная, че трябва да го вярваш. И не очаквам от теб друго. Така и трябва да бъде, разбирам добре. Защото, Луси, и аз самият трябва да вярвам в това. Трябва да вярвам, че Уили Старк беше велик човек. Какво стана с неговото величие, е друг въпрос. Може би го е разлял на земята, както се разлива счупена бутилка. Може би е струпал от него клада и го е подпалил в мрака, след което не е останало друго освен мрак и тлеещи въглени. Може би не е могъл да различава величието си от нищожеството си и така ги е объркал, че всичко е отишло по дяволите. Но в него имаше величие. Аз трябва да вярвам в това.

Когато стигнах до това убеждение, върнах се в Бърдънс Лендинг. А стигнах до това убеждение не тогава, когато наблюдавах как Захарчо се изкачва по стълбите от сутерена на обществената библиотека, и не тогава, когато Луси Старк стоеше пред мен в антрето на олющената малка бяла къща. Но тези две срещи и всичко друго, което ставаше около мен, ме доведоха в края на краищата до това убеждение. Вярвайки, че Уили Старк беше велик човек, аз подобрих мнението си за всички останали хора, включително и за самия мен. Същевременно това ми даде възможност с по-голяма увереност да отчета вината си.

Върнах се в Бърдънс Лендинг по настояване на майка ми. Една вечер в началото на лятото тя ми се обади по телефона и каза:

— Трябва да си дойдеш, моето момче. Колкото е възможно по-скоро. Можеш ли да тръгнеш утре?

Когато я попитах за какво съм й — защото още нямах намерение да се връщам, — тя не ми отговори направо. Каза, че ще ми обясни, като си дойда.

И аз тръгнах.

Стигнах в къщи надвечер. Тя ме чакаше на верандата. Минахме в страничното крило и седнахме на чашка. Не бързаше да заговори и аз не я разпитвах нищо.

Но в седем часа Младия ръководител все още го нямаше и аз

попитах ще го чакаме ли за вечеря.

Тя поклати глава.

— Къде е? — попитах.

Тя завъртя в ръце празната си чаша и останалият в нея лед звънна тихо. После отговори:

— Не зная.

— Да не е заминал някъде?

— Да — каза, подрънквайки леда в чашата. След това се обърна към мен. — Замина преди пет дни. И няма да се върне, докато не замина аз. Знаеш ли… — Остави чашата на масата с вид на човек, взел окончателно решение. — Аз го напускам.

— Да пукна, ако разбирам нещо — измърморих.

Тя ме гледаше в очите, сякаш очакваше нещо. Какво — нямах представа.

— Да пукна, ако разбирам — повторих и все още не можех да възприема напълно тази новина.

— Изненадан ли си? — попита тя и се понаведе към мен.

— Как да не съм?

Тя се вглеждаше внимателно в очите ми, а аз забелязах на лицето й интересни приливи и отливи на чувства, но толкова неясни и мимолетни, че не се поддаваха на определение.

— Как да не съм? — повторих.

— Ох! — въздъхна майка ми и се отпусна назад в креслото, потъна в него като човек, който е паднал в дълбока вода и посяга към въжето, хваща го за миг, но го изпуска, мъчи се да го хване пак, но не успява и разбира, че всякакви опити са вече безполезни. Сега в лицето й нямаше нищо неясно. То беше точно такова, каквото го описах. Лице на давещ се.

Тя се обърна към залива, сякаш не искаше да я гледам. И каза:

— Пък аз мислех… мислех, че няма да се изненадаш.

Нямаше как да й обясня защо подобна вест би изненадала не само мен, но и всеки друг. Не можех да й кажа, че когато жена на нейната възраст е хванала на въдицата мъж, едва прехвърлил четирийсетте, при това не беден, всеки би се изненадал, че тя не се държи за него. Дори жената да има пари, а мъжът — задник като този на Младия ръководител. Не можех да й кажа това, тъй че си замълчах.

Продължаваше да гледа към залива.

— Аз мислех — каза тя, поколеба се и продължи, — мислех, че ще разбереш защо правя това.

— Съжалявам, но не разбирам — отвърнах.

Тя замълча, но след малко продължи:

— Това стана миналата година. И аз веднага го усетих. Веднага разбрах, че ще се случи именно така.

— Какво е станало? Кога точно?

— Когато… когато ти… — Тя се запъна, търсейки някакви други думи, за да изрази това, което искаше да каже. — Когато Монти… умря.

Тя пак се обърна към мен и на лицето й бе изписана отчаяна молба. Отново се мъчеше да се хване за въжето.

— О, Джек — каза, — Монти беше всичко… не разбираш ли? Монти беше всичко.

Струваше ми се, че разбирам и така й казах. Спомних си онзи ясен сребрист писък, който ме накара да изскоча в преддверието в деня на смъртта на съдията Ъруин, и лицето на майка ми, когато малко след това лежеше в кревата и се мъчеше да възприеме случилото се.

— Монти беше всичко — продължи тя. — Винаги Монти. Но аз едва тогава си дадох сметка за това. Между нас от дълго време… не бе имало нищо. Но той е бил единственият. Разбрах го едва когато умря. Не исках да го разбера, но го разбрах. И се оказа, че повече не мога да живея така. Настъпи момент, в който почувствувах, че не мога. Не мога. — Тя скочи изведнаж от стола, сякаш изхвърлена от пружина. — Не мога. Защото всичко така се объркa. Всъщност то си беше объркано от самото начало. — Ръцете й мачкаха и дърпаха носната кърпа, която държеше. — О, Джек — изплака, — всичко беше объркано от самото начало!

Тя захвърли изпомачканата кърпа и избяга от верандата. До слуха ми долиташе тракането на токчетата й, но това не беше някогашното живо, отривисто тракане, а някакъв безнадежден, безразборен звук, който изведнаж заглъхна на килима.

Останах още малко на верандата. После отидох в кухнята.

— Майка ми не се чувствува добре — казах на готвачката. — Нека някоя от вас — ти или Джо-Бел, се качи след малко при нея и я попита дали няма да хапне бульон с яйце или нещо друго.

После отидох в трапезарията, седнах на масата и при светлината на свещите изядох каквото ми поднесоха.

След вечеря Джо-Бел ми каза, че занесла храна на майка ми, но тя не искала нищо. Дори не отворила при почукването й. Само извикала отвътре, че не иска нищо.

Седях дълго в галерията, докато тропотенето в кухнята заглъхна. После лампата там угасна. Зеленият правоъгълник върху черното —

където светлината от прозореца падаше върху тревата — също почерня.

След малко се качих горе и се завъртях пред вратата на стаята на майка ми. Един-два пъти понечих да почукам и да вляза. Но реших, че дори да вляза, няма какво да й кажа. Какво да кажеш на човек, който е открил истината за себе си — била тя приятна или неприятна?

Слязох отново долу и застанал в градината между магнолиите и миртите, се замислих: като убих баща си, спасих душата на майка си. А може би бях спасил и неговата душа. И двамата бяха открили онова, което трябваше да знаят, за да бъдат спасени. После си помислих, че може би всяко нещо, което си заслужава да се знае, се заплаща с кръв и може би само по този начин може да се определи дали дадено нещо е заслужавало да се знае: ако е заплатено с кръв.

Майка ми замина на другия ден. Отиваше в Рено. Откарах я до гарата и подредих на перона всичките й красиви, подбрани по тон куфари, чанти, чантички и кутии за шапки. Денят беше горещ и ясен и ние стояхме на горещия грапав бетон, лишени от всякаква мисъл, както обикновено бива непосредствено преди раздялата на гарата.

Стояхме тъй и гледахме по посока на линията кога ще се покаже първото клъбце дим на трепкащия в маранята хоризонт отвъд върховете на боровете. Изведнаж майка ми проговори:

— Джек, искам да ти кажа нещо.

— Кажи.

— Оставям къщата на Тиъдър.

Останах така поразен, че не можах да кажа дума. Спомних си как през всичките тези години тя беше тъпкала къщата с мебели, сребърни и кристални сервизи, докато къщата се беше превърнала в музей, а майка ми — в манна небесна за антикварите от Нови Орлеан, Ню Йорк и Лондон. Пък аз си мислех, че никаква земна сила не може да я накара да се раздели с тези неща.

— Разбираш ли — побърза да ми обясни тя, изтълкувала погрешно мълчанието ми, — Тиъдър всъщност няма никаква вина, а знаеш, че той е луд за тази къща, за Крайбрежния и всичко останало. Освен това реших, че ти няма да я искаш. Къщата на Монти сега е твоя и аз си рекох, че ако изобщо решиш да останеш в Бърдънс Лендинг, ще предпочетеш нея, защото… защото…

— Защото той беше мой баща — довърших аз.

— Да — съгласи се спокойно тя. — Защото той беше твой баща. И аз реших.

— По дяволите — избухнах, — къщата си е твоя и можеш да

правиш с нея каквото си искаш. Аз не я ща. Взема ли си следобед багажа, кракът ми няма да стъпи вече в нея. Тя не ми трябва, а и парите ти не ме интересуват. И те не са ми потрябвали. Винаги съм ти казвал това.

— Не са останали толкова, че да се тревожи човек за тях — каза. — Знаеш как живеехме през последните шест-седем години.

— Да не би да си останала без грош? — попитах. — Слушай, ако си фалирала, аз…

— Не съм фалирала — отвърна тя. — Имам колкото да живея. Ако се заселя на някое тихо място и харча разумно. Отначало си мислех да замина за Европа, но после…

— По-добре стой по-далеч от Европа — казах аз. — Там ще настъпи страшен ад, и то не след дълго.

— Вече и не мисля да отивам там. Ще се заселя в някое тихо скромно място. Но още не съм решила къде точно. Ще трябва да помисля.

— Помисли и не се безпокой за мен и за къщата. И бъди сигурна, че няма да стъпя в нея.

Няколко минути тя стоя, загледана на изток, по посока на линията, където все още не се показваше никакво облаче дим. После, сякаш подхванала моите думи, рече:

— Никога не биваше да стъпвам в тази къща. Но се ожених и дойдох тук. Той беше добър човек, ала аз трябваше да си остана там, където си бях. Не биваше да идвам тук.

Не можех нито да оспоря, нито да се съглася с тези думи, затова си замълчах.

А и самата тя очевидно претегляше своите „за“ и „против“, защото изведнъж вдигна глава, погледна ме право в очите и каза:

— Каквото било, било. Но сега аз вече зная.

И тя изопна стегнатите си рамене под стегнатия син ленен костюм и вдигна лице както някога — като много скъп подарък, който поднасяше на света, и нека само някой дръзне да не го приеме.

Да, сега тя знаеше. Застанала на нажежения бетон в този пек, тя сякаш размишляваше над това, което знаеше. Но се оказа, че е размишлявала над онова, което не знаеше. Защото след малко се обърна към мен с думите:

— Кажи ми само едно.

— Какво?

— Нещо, което много държа да зная, момчето ми.

— Какво е то?

— Когато… когато това се случи… когато ти отиде при Монти…

Ето каква била работата. Очаквах го. И въпреки тоя пек и тая жега, която се излъчваше от бетона, аз изстинах като лед и нервите ми се свиха от студ.

— … той… имало ли е… — Тя извърна поглед встрани.

— Интересува те дали не се е заплел в някаква афера и затова да се е застрелял. Това искаше да попиташ, нали?

Тя кимна, вдигна поглед към мен и зачака отговора.

Вгледах се внимателно в лицето й. То не печелеше нищо от силната светлина. И никога вече нямаше да печели. Но тя го държеше вдигнато, гледаше ме в очите и чакаше.

— Не — отвърнах, — той не се е заплитал в никаква афера. Поспорихме малко на политически теми. Съвсем между другото. Но той ми се оплакваше от здравето си. Казваше, че се чувствува зле. Мисля, че това е причината. Когато си тръгвах, ми каза сбогом. Сега разбирам какво е означавало това. И нищо повече.

Тя се поотпусна. Вече не беше нужно да стои така изопната и вдървена.

— Истина ли казваш? — попита.

— Самата истина, кълна ти се.

— Ох! — въздъхна тя едва чуто.

И отново зачакахме влака. Нямаше какво друго да си кажем. Сега, в последната минута, тя най-после се реши да ми зададе въпроса, който непрекъснато бе искала да зададе, но се бе страхувала.

След малко на хоризонта се появи дим. После черните кълбета забележимо почнаха да се приближават към нас покрай лъсналото море. А след още малко с гръм, трясък, свистене и облаци пара машината мина край нас, влакът изскърца и спря. Носачът с бяло сетре започна да събира подредените куфари и чанти.

Майка ми се обърна към мен и ме хвана за ръката.

— Довиждане, момчето ми.

— Довиждане.

Тя пристъпи и аз я прегърнах с една ръка.

— Пиши ми, момчето ми — каза тя. — Пиши ми. Аз нямам другиго освен тебе.

Кимнах.

— И ти ми пиши — да зная как си се уредила — казах аз.

— Ще ти пиша.

Целунах я и в този миг кондукторът, който стоеше зад нея, погледна часовника си и го пусна в джоба с онова презрително

движение, характерно за кондуктора на бърз влак, който се готви да тръгне след минута и половина престой на гарата на затънтен градец. Знаех, че ей сега ще извика: „Айде готово!“ Но това „сега“ ми се стори много дълго. Същото чувство изпитваш, когато видиш дим над пушката на ловеца, застанал в другия край на полето, и чакаш да чуеш глухия изстрел или когато видиш в далечината светкавица и чакаш гърма. Стоях, прегърнал майка ми с една ръка (бузата, която тя притисна до моята, се оказа мокра), и чаках кондукторът да извика: „Айде готово!“

Най-сетне неговият глас се разнесе и тя се качи на стъпалото, обърна се да ми махне с ръка, а в това време влакът потегли и вратата се затвори след нея.

Гледах след влака, който отнасяше майка ми и се смаляваше все повече и повече, докато от него остана само струйка дим, и си мислех как я излъгах. Но какво от това, аз й поднесох тази лъжа като прощален подарък. Или може би като сватбен подарък, мислех си.

После ми мина през ум дали пък не я излъгах, за да оправдая себе си.

— Не! — произнесох аз люто. — Не за да оправдая себе си, не!

Поднесох на майка ми като подарък една лъжа. Но и тя ми поднесе подарък — една истина. Тя ми се представи в нова светлина и това в края на краищата ме накара да видя в нова светлина и света. Или по-точно, новата представа за нея запълни онази празнина, която зееше в средеца на новата картина на света, поднесена ми от много хора — от Сади Бърк, Луси Старк, Уили Старк, Захарчо, Адъм Стантън. А това означаваше, че мама ми връщаше миналото. Сега аз можех да приема миналото, което преди ми се струваше кално и отвратително. Можех да приема миналото, защото приемах нея и можех да живея в мир с нея и със себе си.

Години наред я бях укорявал в себе си, че е безсърдечна жена, която обича само властта над мъжете и краткотрайното удовлетворение, което те носят на суетата й и плътта й, жена, живееща в някакво странно бездушно колебание между пресметливостта и инстинкта. И майка ми, чувствувайки този укор, но, изглежда, без да разбира неговите причини, правеше всичко възможно, за да ме задържи и да задуши укора. Тя нямаше до какво друго да прибегне освен до онази сила, която упражняваше с успех върху другите мъже. Аз ритах и се съпротивявах, но същевременно тази сила ме привличаше и аз исках майка ми да ме обича, защото тя беше хубава и жизнена жена; и хем нещо ме теглеше към нея, хем ме отблъскваше,

хем я укорявах, хем се гордеех с нея. Но всичко се промени.

Първият сигнал за мен беше онзи безумен сребрист писък, който се разнесе из къщата в деня на смъртта на съдията Ъруин. Този писък кънтеше в ушите ми месеци наред, но после заглъхна и когато тя ме повика в Бърдънс Лендинг, за да ми каже, че си отива, той съвсем се беше изгубил в миналото, в развалата на миналото. И тогава аз разбрах, че тя ми казва истината. И се успокоих — и за нея, и за себе си.

Аз не потърсих обяснение на това нито когато тя ми каза, че заминава, нито на другия ден, когато стояхме на бетонния перон и чакахме влака, нито дори тогава, когато аз останах сам на перона, загледан в последното клъбце дим, което чезнеше на запад. Не потърсих обяснение и вечерта, когато седях самотен в къщата на съдията Ъруин, станала сега моя. Преди това заключих къщата на майка ми, пъхнах ключа под изтривалката пред верандата и я напуснах завинаги.

Къщата на съдията беше непроветрена, вътре миришеше на прах и на застояло. Надвечер разтворих всички прозорци и тръгнах към града да хапна нещо за вечеря. Когато се върнах и запалих лампите, тя ми заприлича повече на къщата, която помнех от някога. Седнах в кабинета, през чиито прозорци нахлуваше влажният, дъхав нощен въздух, но не се помъчих да си обясня защо сега ми беше толкова спокойно на душата. Само си мислех за майка ми и се наслаждавах на този душевен покой и на новото си светоусещане.

След малко излязох и тръгнах по Крайбрежния. Беше тиха ясна нощ, вълните пълзяха едва чуто по брега, а заливът блестеше под звездите. Стигнах до Стантънови. В малката задна гостна светеше — мъждива светлина като от нощна лампа. Постоях една-две минути пред къщата, после отворих пътната врата и тръгнах по пътеката.

Стъклената врата на верандата беше заключена. Но вратата между верандата и вестибюла стоеше отворена и на пода на вестибюла се виждаше правоъгълник светлина, която падаше през отворената врата на малката гостна.

Почуках.

След миг Ан Стантън се появи на светлия правоъгълник във вестибюла.

— Кой е? — извика.

— Аз съм.

Тя тръгна през вестибюла и верандата към мен. След секунда в мрачината зад стъклото се очерта тънката й, облечена в бяло фигура.

Понечих да й кажа добър вечер, но се отказах. А и тя не продума, докато отключваше. После вратата се отвори и аз влязох.

Едва прекрачил прага, усетих дъха на обичайния й парфюм и някаква студена ръка ме сграбчи за сърцето.

— Не се надявах да ми отвориш — казах аз с намерение това да прозвучи като шега и се мъчех да видя лицето й в мрачината. Но виждах само бледите му очертания и блясъка на очите.

— Как няма да ти отворя? — отвърна тя.

— Просто не бях сигурен — рекох и направих опит да се засмея.

— Защо?

— Поради поведението ми напоследък.

Отидохме до пейката-люлка на верандата и седнахме. Синджирите изскърцаха, но ние седяхме така неподвижни, че люлката не помръдваше.

— Какво толкова си направил? — попита тя.

Бръкнах за цигара, напипах една и я запалих. Угасих клечката, без да погледна Ан в лицето.

— Какво съм направил ли? — повторих въпроса й. — Работата е там, че нищо не съм направил. Не отговорих на писмото ти.

— Не е толкова страшно — каза. После добави замислено, сякаш на себе си: — Това бе толкова отдавна.

— Да, толкова отдавна, преди шест-седем месеца. И аз не само не ти отговорих, а нещо по-лошо — не го прочетох дори. Оставих го да седи на бюрото ми неразпечатано.

Тя не каза нищо. Аз смучех цигарата и чаках някакъв отговор, но тя мълчеше.

— То се получи в никакво време — казах накрая. — Получи се тогава, когато всичко на този свят — дори Ан Стантън — ми беше безразлично, всичко ми беше все едно. Нали ме разбираш?

— Да — отвърна тя.

— Дявол разбираш.

— Може би разбирам — каза тихо Ан.

— Да, но не съвсем. С мен беше много различно.

— Може би.

— Във всеки случай бях точно в такова състояние, всичко и всички ми бяха безразлични. Не ми беше мъчно за никого. Дори за мене самия.

— Аз не съм искала да ме жалиш — сопна се тя. — Нито в писмото, нито другояче.

— Да — продумах бавно, — май че не си искала.

— Никога не съм искала от теб такова нещо.

— Зная — казах и млъкнах за секунда. После добавих: — Дойдох при теб, за да ти кажа, че сега се чувствувам съвсем различно. Трябваше да кажа някому това, да го кажа високо, за да се убедя, че е истина. То е истина, разбира се.

Почаках в настъпилата тишина, която остана ненарушена, докато не подзех отново.

— Става дума за майка ми — продължих. — Знаеш какви бяха отношенията ми с нея. Не се погаждахме. Знаеш, че я смятах за…

— Престани! — не се сдържа Ан. — Престани! Стига си говорил за нея така. Откъде тази злоба към нея? Защо говориш така? За майка си, Джек, и за този нещастен старец, баща ти?

— Той не ми е баща.

— Какво?

— Да, не ми е баща — казах и както седяхме на неподвижната люлка в тъмната веранда, разправих й всичко за русокосото момиче с хлътнали бузи, дошло от Арканзас, и се помъчих да й обясня какво ми е дала най-сетне майка ми. Помъчих се да й обясня, че ако човек не може да приеме миналото и неговото бреме, той не може да има и бъдеще, защото едното е невъзможно без другото, и че само когато човек приеме миналото, може да се надява на бъдещето, защото само въз основа на миналото е възможно да гради бъдещето.

Да, опитах се да й обясня всичко това.

След дълго мълчание тя каза:

— И аз мисля така и ако не бях стигнала до това убеждение, не бих могла да живея повече.

С това прекратихме разговора. Седяхме още дълго на люлката в тъмната веранда, наситена с тежкия, влажен, дъхав до повдигане летен въздух, и аз пушех цигара след цигара и се мъчех да доловя в тишината нейното дишане. Накрая й пожелах лека нощ и тръгнах по Крайбрежния към къщата на баща ми.

Такава е историята на Уили Старк, но тя е и моя история. Защото аз имам какво да кажа за себе си. Това е историята на човека, който живееше на този свят и дълго време го виждаше по един начин, а после го видя по друг, съвсем различен начин. Тази промяна не настъпи изведнъж. Ставаха много събития и този човек не знаеше в кои случаи той е отговорен за тях и в кои не. Беше дори време, когато той смяташе, че никой за нищо не е отговорен и че няма друг бог освен Големия Тик.

Тази мисъл, натрапена му по силата на някакво нещастно стечение

на обстоятелствата, му се стори отначало чудовищна, защото го лишаваше от спомените, с които той, без сам да подозира, бе живял; но не след дълго същата мисъл му донесе и известна утеха, защото тя означаваше, че той не може да бъде обвинен в нищо — нито в това, че е пропуснал собственото си щастие, нито в това, че е убил баща си, нито в това, че е хвърлил двамата си приятели един срещу друг и с това е предизвикал тяхната гибел.

Но по-късно, много по-късно, когато се събуди една сутрин, той откри, че не вярва повече в Големия Тик. Не вярваше повече в него, защото твърде много хора бяха умрели пред очите му. И живели пред очите му — хора като Луси Старк, Захарчо, Учения прокурор, Сади Бърк, Ан Стантън, чийто жизнен път нямаше нищо общо с Големия Тик. Беше видял баща си мъртъв. Пред очите му умря неговият приятел Адъм Стантън. Пред очите му умря неговият приятел Уили Старк и той чу последните му думи: „Всичко можеше да бъде съвсем различно, Джек. Трябва да вярваш в това.“

Двамата му приятели Уили Старк и Адъм Стантън бяха живели и умрели пред очите му. Те се убиха един друг. Бяха обречени да се унищожат взаимно. Като историк Джек Бърдън разбираше, че Адъм Стантън, който би могъл да бъде наречен човек на идеите, и Уили Старк, който би могъл да бъде наречен човек на фактите, бяха обречени да се унищожат един друг, тъй както всеки от тях бе обречен да използува другия, да се стреми към другия, да се допълни с другия, защото всеки от тях страдаше от страшните несъвършенства на своята епоха. Но разбирайки, че са обречени, Джек Бърдън разбра същевременно, че съдбата на двамата му приятели съвсем не е била очертана от това божество Големия Тик. Те бяха обречени, но живееха с мъчителни усилия на волята. Прав беше Хю Милър (някога главен прокурор при Уили Старк, а по-късно приятел на Джек Бърдън), който каза веднъж, когато двамата обсъждаха въпроса за моралния неутралитет на историята: „Историята е сляпа, а човекът — не.“ (Както изглежда, Хю ще се върне към политическия живот и когато това стане, аз ще гледам да съм около него, та да му държа палтото. В това отношение поне имам богат опит.)

И тъй сега аз, Джек Бърдън, живея в бащината си къща. Това, че трябва да живея в нея, в известен смисъл е странно, защото, когато преди време открих истината, аз изгубих миналото си и убих баща си. Но в края на краищата истината ми върна миналото. Затова живея в къщата, оставена ми от моя баща. Живея в нея с жена си, Ан Стантън, и със стареца, който някога беше женен за майка ми. Преди няколко

месеца го намерих болен в стаята над мексиканското ресторантче. Какво друго можех да сторя, освен да го взема при себе си? (Дали той вярва, че съм негов син? Не мога да кажа. Пък и това няма значение, защото всеки от нас е син на милион бащи.)

Той е много изнемощял. Понякога намира в себе си сили да изиграе партия шах — както играеше на времето с приятеля си Монтъгю Ъруин в дългата стая в бялата къща край морето. Той беше добър шахматист, но сега не може да се съсредоточава. При хубаво време присяда на слънчице. Попрочита си и Библията. Вече няма сили да пише, но сегиз-тогиз диктува на мен или на Ан откъси от трактата, който е замислил.

Вчера ми продиктува следното:

— „Сътворението на човека, когото Бог със своята прозорливост обрече на грях, беше страшен знак за Божието всемогъщество. Защото за Съвършения не би имало нищо по-просто и лесно от това да създаде само едно съвършенство и нищо повече. Но това, нека бъдем искрени, не би било сътворение, а продължение на самия себе си. Обособеността е индивидуалност и Бог можеше да сътвори, действително да сътвори човека само като го обособи от Себе си, а да си обособен от Бога, означава да си грешен. Следователно сътворението на злото е знак за Божията сила и слава. Така и трябва да бъде, за да може сътворението на доброто да стане знак за силата и славата на човека. Но само с Божия помощ. С Негова помощ и по Негова мъдрост.“

След като изрече последната дума, той се обърна, вгледа се в мен и попита:

— Записа ли всичко?

— Да — отвърнах аз.

Втренчен в мен, той изрече с неочаквана сила:

— Това е истина. Сигурен съм, че е истина. Ти знаеш ли я?

Кимнах и отговорих утвърдително. (Само защото не исках да го смущавам, но по-късно открих, че по някакъв свой начин може би вярвах в това, което той казваше.)

Той продължаваше да се взира в мен, после каза кротко:

— Откакто тази мисъл влезе в главата ми, душата ми се успокои. От три дни се е загнездила в мен. Но аз я пазех в себе си, за да я проверя чрез душата, преди да съм я изрекъл.

Той няма да завърши трактата си. От ден на ден губи сили. Лекарите казват, че няма да изкара зимата.

Когато той завърши земния си път, аз ще съм готов да напусна

къщата. Преди всичко тя е ипотекирана срещу голяма сума. Когато съдията Ъруин умря, оказа се, че работите му са много объркани и накрая се изясни, че той не е бил богат, а беден. Някога, близо преди двайсет и пет години, къщата е била ипотекирана. Но бива спасена с цената на едно престъпление. Един порядъчен човек извършва престъпление, за да я спаси. Не бива да се самоуспокоявам с мисълта, че не съм готов да извърша престъпление, за да спася къщата. Нежеланието ми да извърша такова престъпление (ако ми се удаде възможност, което е съмнително) се дължи може би само на това, че аз не съм привързан към тази къща толкова, колкото е бил привързан съдията Ъруин; в едни случаи липсата на достатъчно желание се оказва добродетел, а в други престъплението бива функция на добродетелта.

Не бива да се самоуспокоявам и с това, че се опитвам да изкупя донейде престъплението на баща ми. Малкото пари, оставени ми от него, трябва да бъдат дадени на госпожица Литълпо, реших аз. И заминах за Мемфис, за да я посетя в нейната мръсна лисича дупка. Но се оказа, че тя е умряла. Така бях лишен от удоволствието да се почувствувам благороден, което нямаше да ми струва почти нищо. Изглежда, ще трябва да заплатя по-скъпо за такова удоволствие.

Но аз все още разполагам с тези пари и се прехранвам с тях, докато пиша книгата, която бях започнал преди много години — книга за живота на Кас Мастърн, когото някога не можех да разбера, но сега може би започвам да разбирам. Има, струва ми се, някаква ирония в това, че докато описвам живота на Кас Мастърн, живея в къщата на съдията Ъруин и се прехранвам с неговите пари. Защото съдията Ъруин и Кас Мастърн не си приличат особено. (Ако съдията Ъруин прилича на някого от двамата братя, той прилича не на Кас, а на гранитоглавия Гилбърт.) Но иронията на това положение не предизвиква усмивка в мен. То твърде много наподобява света, в който живеем от люлката до гроба и в който същата ирония се е изтъркала от повторение. Освен това съдията Ъруин беше мой баща, отнасяше се благо с мен, беше човечен и аз го обичах.

Когато старецът умре и аз завърша книгата си, ще оставя къщата на Първа и Трета национална банка и нека в нея живее който ще, все ми е едно, защото от този ден нататък тя няма да представлява за мен друго освен добре подредена купчина тухли и дървен материал. Ние с Ан няма да живеем вече тук — нито в тази къща, нито в Бърдънс Лендинг. (И тя като мен не иска да живее тук. Тя подари имението си на детския дом, с който се занимаваше, и доколкото разбирам, то ще бъде

превърнато в нещо като санаториум. Ан не изпитва особено самодоволство от този свой жест. След смъртта на Адъм къщата не само не й носеше радост, но я гнетеше и този дар беше в последна сметка дар на духа на Адъм — скромен дар, като шепата пшеница или изписаната саксия в гроба, които упокояват душата и я отпращат по нейния път, за да не тревожи повече живите.)

И тъй до това лято — 1939 година — ние вече ще сме напуснали Бърдънс Лендинг.

Разбира се, някой път ще се върнем да се разходим по Крайбрежния, да погледаме как младите играят на тенис-кортовете край гъстака от мимози, да минем по брега на залива, където саловете за скачане се полюшват леко на слънцето, да потънем в боровата горичка, в която дебелият килим от иглици така заглушава стъпките, че се движиш между дърветата безшумно като дим. Но това няма да бъде скоро, а сега ни предстои да напуснем къщата и да се потопим в кипящия свят, да напуснем историята, за да влезем в историята, в страховитата отговорност на Времето.

Послеслов на автора[33]

Когато през август 1946 г. излезе романът ми „Цялото кралско войнство“, той бе приет почти от всички като романизирана биография на прословутия губернатор Хюи П. Лонг, тъй като през последния период от неговото управление бях живял в Луизиана, а героят на романа ми е политически деец, който подобно на Лонг бива прострелян в Капитола. Намериха се и критици, които обявиха това произведение за апология на фашизма.

След толкова много години нямам намерение да подновявам старите спорове около „Цялото кралско войнство“, спорове, които едва ли ще представляват интерес за европейския читател. Но Лонг и светът, над който той господствуваше, действително ми дадоха първоначалния подтик за написването на романа и ми подсказаха някои от проблемите, залегнали в него. Освен това, тъй като Лонг и неговият свят са така типично американски, може би ще трябва да кажа нещо по този въпрос на европейския читател.

Животът на Хюи П. Лонг не се покрива напълно с класическата представа за преуспелия американец, но е достатъчно близък до нея, за да се приемат като правдоподобни фикциите, които той така упорито насаждаше. Лонг например не е роден в дървена колиба, задължителна за мита за преуспелия американец, но е роден в дървена къща, която, макар и просторна, би могла да бъде стеснена с оглед на собствените му политически цели. Обаче Лонг наистина е израснал в неплодороден, изостанал край и въпреки че според местните представи семейството му е било заможно, той е усетил отблизо дъха на немотията; и е бил достатъчно здравомислещ, за да разбере отрано, че макар родителите му да са се ползували с уважение в околия Уин, те ще бъдат пренебрегнати, като хора под средна ръка, в областите, където господствуваха плантаторите, или сред богатите банкери, търговци и адвокати в Нови Орлеан.

Но и това „хора под средна ръка“ не е изгодно за Хюи П. Лонг. Още от началото на политическата си кариера, което ще рече от времето, когато захвърля късите панталонки, той се отъждествява решително с безимотните и си поставя за задача да им покаже в какво е тяхната сила. Подбудите му несъмнено са разнородни. И е

съмнително дали той ги е съзнавал, а още повече — дали е опитвал да ги анализира. Но Лонг инстинктивно е доловил, че пътят на низшите ще бъде за него път към върха.

На двадесет и една години той започва своята мисия. Върховният съд в Луизиана го допуска официално до адвокатската колегия. Образованието му е повече от посредствено — някаква гимназия в Уинфийлд, една година в Оклахомския университет и една година (от тригодишния курс) в юридическия факултет при университета „Тюлейн“ в Нови Орлеан. Но подобно на Линкълн, Марк Твен и други бележити самообразовани американци, още като дете той чете каквото намери в своя безпросветен свят и никога не забравя прочетеното, нито пък пропуска да разсъди върху него. Познава добре Библията и — както му е редът — Шекспир. Любимата му пиеса е „Юлий Цезар“. Наред с романите на автори като Балзак, Скот, Юго, Дикенс и Купър чете биографията на този съвършен егоист Челини, биографии на Наполеон и на Цезар. Извън книгите изучава човешката природа по улиците на околийското градче Уинфийлд и в суровото училище на амбулантната търговия, продавайки от къща на къща (като момче се е хвалил, че може да продаде всяко нещо на всекиго).

Сега, вече мъж, той е много дързък, кипи от сили и безгранични амбиции и отправя поглед — ни повече, ни по-малко — към Белия дом. Лонг познава правото достатъчно добре, за да забогатее още на млади години. Юридическите си знания е получил не само от лекциите в „Тюлейн“, но и от упорито четене в течение на цяла година — година на сурова самодисциплина, в която си дава отдих само колкото да хапне и да поспи и в която мозъкът му лови като стоманен капан всичко прочетено. Той е умен и вулгарен, поробител и избавител, оратор, който изрича и възвишени фрази, и гадости, философ в политиката и долнопробен интригант. С една дума, той е същество, изтъкано от противоречия, но в маниакалния му стремеж към властта всяко нещо отива на логичното си място. Той е идеалното политическо животно.

Светът в Луизиана е идеалното място за идеалното политическо животно. Тук, в „банановата република на Съединените щати“, на политическите козни се гледа като на спортно събитие, а затъналият в корупция политически деец се приема — стига да има чувство за хумор и такт — по-скоро като народен герой, отколкото като обществено зло. Освен това във висшите слоеве на обществото политическата дейност е бляскава фасада, която говори за почит и уважение, за истинско могъщество и която поколения наред е била

монопол на една непристъпна олигархия от богати плантатори, търговци и юрисконсулти на корпорации. Щатът е техният феод, в който те се разпореждат безусловно, и то по воля божия. По онова време пътищата са кални, училищата — подигравка, неграмотността — национален скандал, доходът на глава от населението — повече от мизерен, обществените услуги — несъществуващи, но олигархите винаги успяват да купят или да принудят да им служи някой демагог или реформатор, първият от които гледа да използува съществуващото положение, а вторият — да го оправи.

Хюи Пиърс Лонг обаче не е нито само демагог, нито само реформатор. Той познава света на Луизиана, вижда го цялостно, при това — в острата светлина на непосредствените нужди. Той е чужд на илюзиите и на сантименталностите. Не губи време за онези демагогски речи, които неизменно включват теми като „изгубената кауза“, превъзходството на бялата раса или благочестието на южнячката. Още по-малко време има за риторичните фрази на реформатора, който се уповава на доброто в човешката природа, на голата добродетел. Ролята на пророк с голи ръце не го привлича.

Олигархите от Луизиана стават естествена жертва на младия човек, поел пътя на властта. Въпреки богатия им опит те са плячка на илюзии: вярват в големите думи, в старите идеали и ритуали на своя свят и — което се оказва фатално — вярват, че този техен свят никога няма да се измени. Те не умеят да гледат фактите в лицето, а най-важният факт, който помътнелите им погледи не забелязват, е онзи несретен фермер с вълнена шапка и с една презрамка на гащите, клекнал на прага на схлупената си барака с ограда от ръждясала бодлива тел, отделяща голия двор от пътя, по който човек затъва до колене в прах или кал — в зависимост от сезона.

И тъй в 1928 г. Хюи е вече губернатор и започва да строи пътища, свободни от такси мостове, училища, болници и университет и да създава различни обществени услуги. В 1932 г. той става сенатор в Американския конгрес, а в 1935 г., посредством методи, които не винаги издържат юридическа или морална проверка, ликвидира всяка по-сериозна опозиция в Луизиана. Той централизира в свои ръце до степен, непозната в който и да било щат, цялата власт — изпълнителна, законодателна и съдебна, и си спечелва такова добро име, че щом се чуе, че сенаторът Лонг ще държи реч, галериите на Сената се натъпкват с народ. Със своето обаяние и радикална икономическа програма той става единствената фигура, от която

Франклин Делано Рузвелт — човек почтен и чужд на всякакви машинации — се бои в предстоящите президентски избори през 1936 година. Но на 8 септември 1935 г. той бива прострелян от ръката на убиец в мраморната зала на Капитола — небостъргач, построен от него в Батон Руж. На 10 септември Хюи умира от раните.

Има две версии за последните му думи. Едната е: „Какво ще правят без мен горките ми момчета от Луизианския университет?“ Втората, която се приема за по-достоверна: „Боже, не ме оставяй да умра. Чака ме още толкова много работа.“ Думите и звукосъчетанията в двете фрази дотолкова нямат нищо общо, че човек се пита как е възможно последните му слова да са получили две така различни тълкувания. Единственото сходство между тях — но то не е нито езиково, пито фонетично — е внушението, че изреклият ги умира като мъченик за своите хуманни идеали.

Възможно е Лонг да е такъв мъченик. Но не бива да се забравя и другото: неговият неудържим стремеж към неограничена власт, презрението му към всякакви демократични процеси и атмосферата на издевателства и насилие, която съпътствува цялата му кариера и достига връхната си точка в залата на построения от него Капитол.

В романа си обаче аз съвсем не си поставям за цел да дам определение на характера на Хюи Пиърс Лонг. В същност и до ден-днешен нямам ни най-малка представа що за човек бе той в действителност. Онова, което привлече вниманието и въображението ми, беше митът за него, мит, израснал пред собствените ми очи. Когато в 1934 г. отидох да живея в Луизиана, не знаех нищо за този мит, но се натъкнах на него веднага, още, както се казва, на пътя.

Отидох тогава в Луизиана, защото в разгара на голямата икономическа криза построеният от Хюи университет в Батон Руж беше единственият в страната, който не уволняваше, а търсеше млади преподаватели. И тъй, тръгнах с кола от Тенеси, прекосих щата Мисисипи и се озовах в Северна Луизиана. По пътя качих някакъв човечец — от онези, които някои наричат селяндури: застаряващ, скитащ безцелно, объхтан от живота и от тежките тогавашни години, несретен, беззъб и вероятно с къркорещи от глад черва. С вързоп, увит в стари вестници и превързан с връв, той стоеше край пътя, излъчвайки някакво безкрайно търпение и голяма издръжливост, стоеше и чакаше да мине някоя кола. Бе митологична фигура, макар в момента да не го възприех по този начин. Бе божество, изправило се върху укреплението, но трудно забележимо поради пушилката и димящите трупове, пожертвувани в политическата битка. Бе глас,

знамение, природна сила, подобна на Мисисипи, готова да разруши всякакви прегради.

Далеч преди фашисткия поход към Рим Норман Дъглас, наблюдавайки Неапол, бе предрекъл, че вонящите бордеи на Европа ще направят възможно идването на власт на „вдъхновения идиот“. Диагнозата на Дъглас за произхода на фашизма може да е непълна или неточна, но истината е, че порутените колиби и изрътените пътища, от които се бе излюпил моят безименен спътник, бяха направили възможен възхода на Хюи. За този възход безименният ми спътник бе *conditio sine qua non*.

И той ми разказа първия епизод от многото, които щях да чуя впоследствие и които съставляваха като цяло митът, наречен Хюи. „Пътищата, казва, са къде по-добри сега. Човек и на пазар може да иде — не си решил, не си отишъл. И не плащаш такса, за да минеш по моста. И за това трябва да благодарим на Хюи.“ После ми разправи как на някакъв мост, за който се плащала такса, Хюи предложил на председателя на компанията, чиято собственост бил мостът, да му го плати в суха пара. Но онзи му се изсмял. Тогава Хюи се навел, взел един камък, запокитил го и попитал председателя дали е видял къде е паднал камъкът. Председателят отвърнал, че е видял. Тогава Хюи му казал: „Там, дето падна камъкът, ще построя голям мост, да минава народът по него без такса, и тогава ти, кучи сине, и твоята компания ще фалирате!“

Впоследствие чувах много подобни разкази и някои от тях несъмнено бяха истински. Но истински или не, всички те бяха вероятни в света на Хюи — този свят от митове, народни умотворения, поезия, лишения, злост и мъгляви надежди. Този свят имаше някаква странна, понякога смешна, понякога нелогична връзка с действителния свят на сенатора Хюи Лонг. И тези два свята, осмелявам се да кажа, се сляха чак в онзи миг през септември 1935 г., когато куршумите пронизаха подло стомаха на сенатора.

Имаше и още един свят, действителен свят, родил се благодарение на истинския, не митичния Лонг, при все че той не го населяваше. Този свят, който като преподавател улавях понякога в зрителното си поле и над който се замислях. Това бе светът на паразитите на властта, светът на болния стремеж към изтънченост, на онези, които жадуваха да видят името си в светската хроника на някой новоорлеански вестник; това бе светът на електрическата луна, създадена, както се твърдеше, да хвърля романтична светлина над градината, когато президентът на университета и съпругата му дават приеми на разните

политикани и псевдообщественици; това бе един свят на превземки, на ужасни борби за един или друг пост, на арогантни мошеничества. Този свят, със своята дребнавост и провинциализъм, напомняше за претенциите и аспирациите, които вестниците приписваха на бившия търговец на шампанско Фон Рибентроп и на свитата на Еда Чано.

Що се отнася до Лонг, той не се интересуваше от нищо друго освен от властта и макар да се ограждаше с подобни пеперудки, чиято алчност, суетност и амбиции би могъл да използува, това не му пречеше да пуска цинични забележки по техен адрес. „Ако аз умра, — беше казал веднъж, — всички те ще отидат в каторгата.“ И той излезе пророк. След като младият Брут сложи край на живота му, трескавият малък свят около губернаторската резиденция, Капитола и дори университета го удари на по-дребни или по-едри кражби, на плячкосване и се понесе идиотски към оня ден, в който заглавията на вестниците щяха да крещят за самоубийства, а населението на затворите, щатски и федерални, щеше да получи значителни нови контингенти.

Но това е вече друга тема. Междувременно освен този зловещ свят съществуваше и друг — светът на по-обикновените кора, на онези, които държаха магазинчета, занимаваха се със застрахователна дейност или имаха ферми и се мъчеха някак да живуркат и да изплащат дълговете си. Дори от бетонното шосе към Нови Орлеан, с което Хюи бе прорязал обраслите с кипариси мочурища, можеха да се съзрат бедняшки колиби от палмови листа или ламарини, изникнали като плесен под високите кипариси, обградени от зеленясали блата и невидели слънце.

А само на няколко мили от тях се намираше университетът. Между студентите се появяваше понякога някое недодялано момче от най-дълбоката провинция или от някоя бедна ферма в околия Уин, което гореше от амбиции, от страшна енергия и жажда за знания. И човек неволно си спомняше парадокса, че това е станало благодарение на Хюи, само на Хюи. Защото „по-свестните“ преди Хюи не бяха направили почти нищо, за да измъкнат момчетата като това от мрака на невежеството…

В романа Талос стана Уили Старк, а заглавието „Горда плът“ се превърна в „Цялото кралско войнство“. Редица причини, някои от които чисто технически, доведоха до това преобразуване, но една от най-важните беше обстоятелството, че пиесата ми се стори твърде тясна като форма, за да обхване човешката среда, благодарение на която се издига тази личност: властникът трябва да запълни — по

потайни и неведоми пътища — някаква празнина у народа от неговия свят. Съотношението между факти и художествена измислица също бе една от причините, които ме накараха да превърна пиесата в роман. Когато в 1943 г. започнах романа, който е по-реалистичен, по-последователен и документален по метод (но не и по дух!), отколкото пиесата, отдавна вече бях напуснал Луизиана и нейната действителност. Сега от тази действителност бяха останали само спомени, затова по-лесно можеше да се смели във въображението. Дори старецът край пътя — онзи, когото взех в колата си на път за Батон Руж — можеше вече да влезе в художественото произведение: и той се превърна в стареца, когото Джек Бърдън взема на връщане от Лонг Бийч, Калифорния, стареца с тика, който навежда Джек на мисълта за Големия Тик. А моят старец в Луизиана нямаше никакъв тик. Нито пък аз бях Джек Бърдън.

Аз никога не съм бил Джек Бърдън освен дотолкова, доколкото писателят трябва да живее с и в героите си. В този смисъл бях също Адъм Стантън, Уили Старк, Сади Бърк, Захарчо и всички останали. А това ме навежда на една последна мисъл. Колкото и важен да бе за романа ми диалектическият спор между мита Хюи и мен, той все пак е по-маловажен от онази по-дълбока и по-скрита диалектика, чийто единствен език са образите и действията в един роман. И колкото и важно да бе обстоятелството, че познавах Луизиана, по-важно бе, че познавах и една друга страна: защото всеки роман, добър или лош, трябва по необходимост да описва историческите, социологическите и политическите процеси в една страна с фантазия, която да надхвърля действителността в Луизиана по време на Хюи…

И тогава ми хрумна да направя моя разказвач, Джек Бърдън, студент по американска история, който пише дипломната си работа въз основа на семейни книжа и документи. Образът от тези книжа и документи — Кас Мастърн — в личния си живот и в едно обществено събитие като Гражданската война изпада в морална и психологическа криза. Накрая обаче, мъчейки се да надмогне тази криза, той намира в това смисъла на живота. И на смъртта. А Бърдън, който в момента не е в състояние да намери смисъл в своя живот, просто бяга от обвинението, съдържащо се в материалите, въз основа на които прави дипломната си работа. И така той е готов, поне за този момент, да приеме в друг вид заобикалящия го свят — нещо като огледален образ на оня свят, в който е живял Кас Мастърн; и намира убежище в света, предложен му от Уили Старк.

Но с това историята не свършва.

Робърт Пен Уорън
Уест Уордсбъро, Върмонт
14 юли 1973

Информация за текста

Robert Penn Warren
All the King's Men, 1946
Издание:
Робърт Пен Уорън. Цялото кралско войнство
Американска, трето издание
Рецензент: Христо Кънев
Литературна група — художествена литература
Преводач: Тодор Вълчев
Редактор: Жени Божилова
Художник: Огнян Фунев
Художник-редактор: Ясен Васев
Технически редактор: Божидар Петров
Коректори: Евдокия Попова, Людмила Стефанова
Дадена за набор: януари 1982 г.
Подписана за печат: март 1982 г.
Излязла от печат: април 1982 г.
Формат: 84x108/32
Печатни коли: 34,50
Издателски коли: 28,98
ДИ „Народна култура“ — София, 1982 г.
ДП „Димитър Благоев“
Свалено от „Моята библиотека“: http://chitanka.info/text/28447
Последна корекция: 19 август 2013 в 07:25

1

На читателя навярно е известно, че в Щатите аптеките представляват нещо като мини универсални магазини, в които понякога се продават дори лекарства. — Б.пр.

2

Скулптурно изображение на покойник. — Б.пр.

3

Рип Ван Уинкъл — герой от едноименен разказ на Уошингтън Ървинг (1783–1859); Рип спал двадесет години в планините и когато се събудил, намерил всичко коренно променено. — Б.пр.

4

„Ф и Бета Капа“ (началните гръцки букви на израза „Философията — ръководство за живота“) — най-старото студентско научно дружество в САЩ, създадено в 1776 г. — Б.пр.

5

Вергилий. «Енеида». Превод от латински — Г. Батаклиев.

6

Шал (исп.). — Б.пр.

7

Цигари? (исп.) — Б.пр.

8

Какви? (исп.) — Б.пр.

9

Старият горе ли е? (исп.) — Б.пр.

10

Кой го знае? Ту влиза, ту излиза (исп.). — Б.пр.

11

От него ли е? (исп.). — Б.пр.

12

Да, господине (исп.). — Б.пр.

13

Той е като светец (исп.). — Б.пр.

14

Луд, смахнат (исп.). — Б.пр.

15

Добър вечер (исп.). — Б.пр.

16

Няма защо (исп.). — Б.пр.

17

Нел Гуин (1650–1687) — английска актриса, метреса на Чарлз Втори. — Б.пр.

18

Музикант и зъл гений, герой от романа „Трилби“ на Джордж дю Морие, 1894 г. — Б.пр.

19

„Кубла Хан“ — поема от английския поет Самюъл Колридж (1772–1834). — Б.пр.

20

Кедмън (VII в.) — първият известен на литературната история английски поет. — Б.пр.

21

Довод към човека (лат.) — тоест довод, основан на чувства, а не на доказателства. — Б.пр.

22

Стих от английския поет А. Хаусмън (1852–1936). — Б.пр.

23

Една от известните битки (28.VI.1778 г.) в американската революция. — Б.пр.

24

Хопи — член на малобройно индианско племе със същото название. — Б.пр.

25

Куийкег — един от харпунджиите от романа на Х. Мелвил „Моби Дик“. — Б.пр.

26

Втората част (на латински първата) на афоризма на Хипократ „Животът е кратък, изкуството — вечно“. — Б.пр.

27

Става дума за един от херцозите на Кларънс. Джордж (1449–1478), брат на английския крал Едуард IV. Той бил осъден на смърт и според слуховете — удавен в бъчва с вино. — Б.пр.

28

Двусмислица (фр.). — Б.пр.

29

Даниъл Бун (1734–1820) — един от американските пионери. — Б.пр.

30

Ан Хатауей (1557–1623) — жената на Шекспир. — Б.пр.

31

Ендрю Джексън (1767–1885) — американски генерал, герой от втората война за независимост и президент на САЩ от 1829 до 1837 г. — Б.пр.

32

Парите не миришат (лат.). — Б.пр.

33

Написан специално за българското издание.